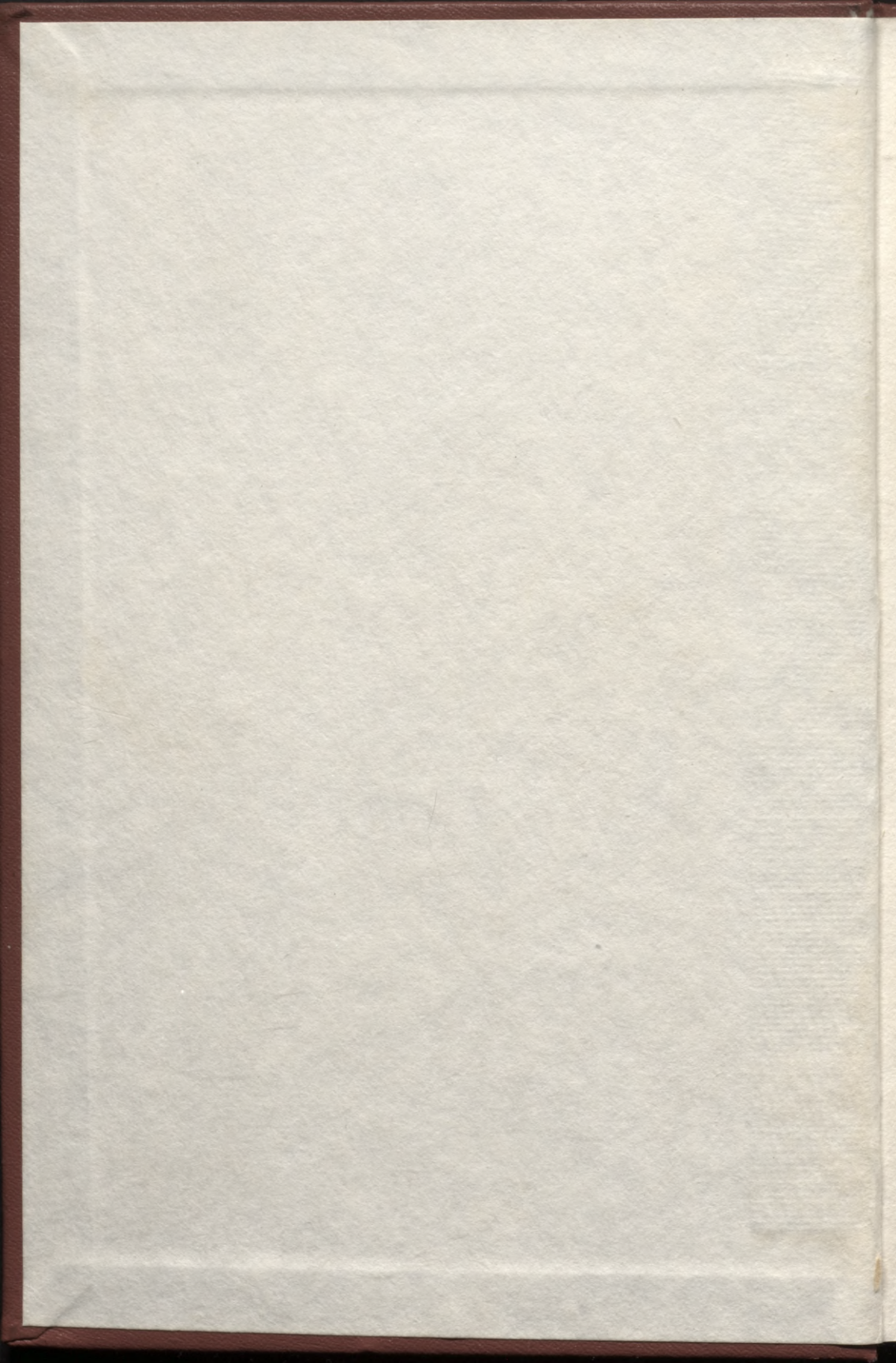

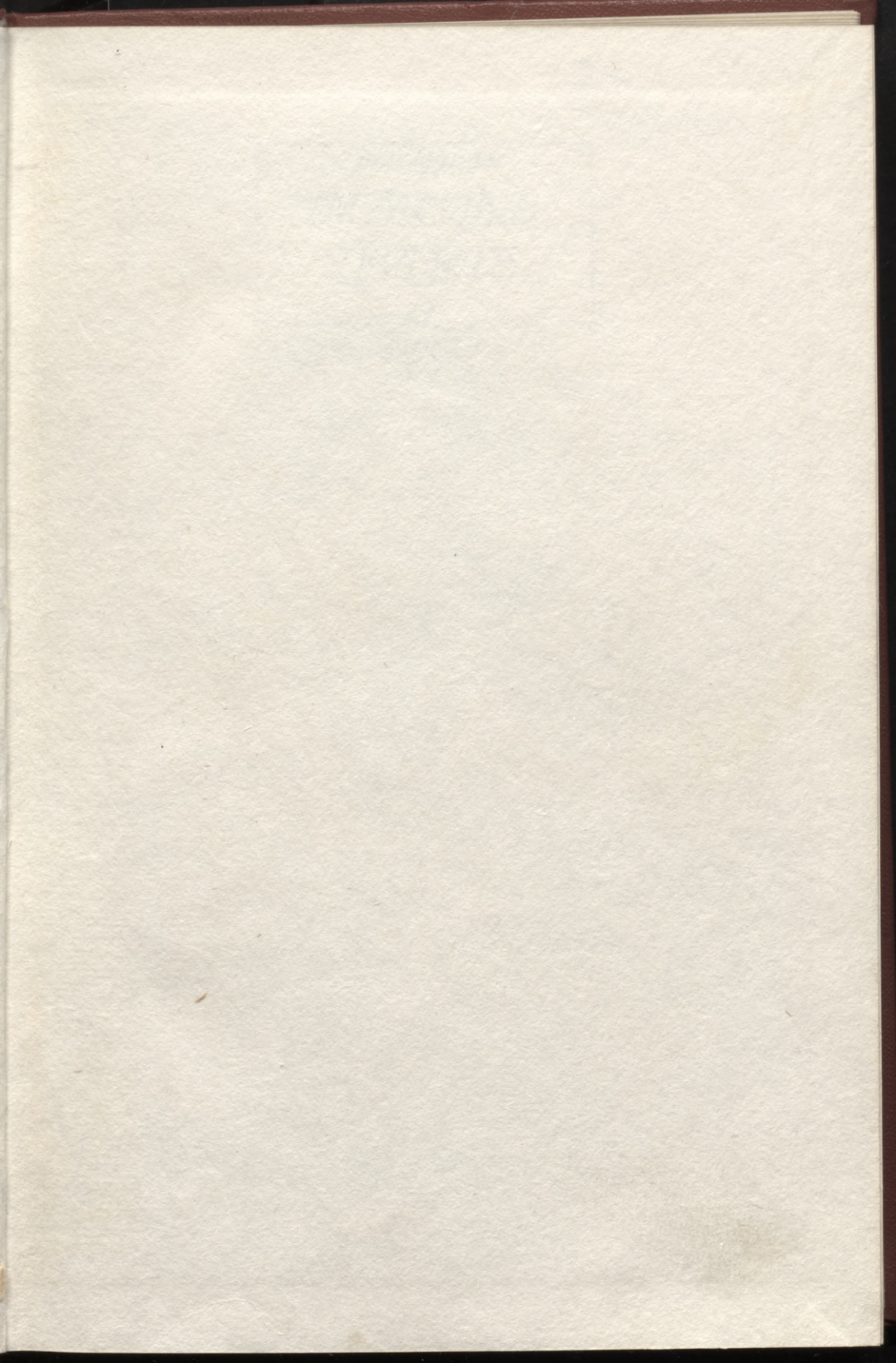
88-4
5

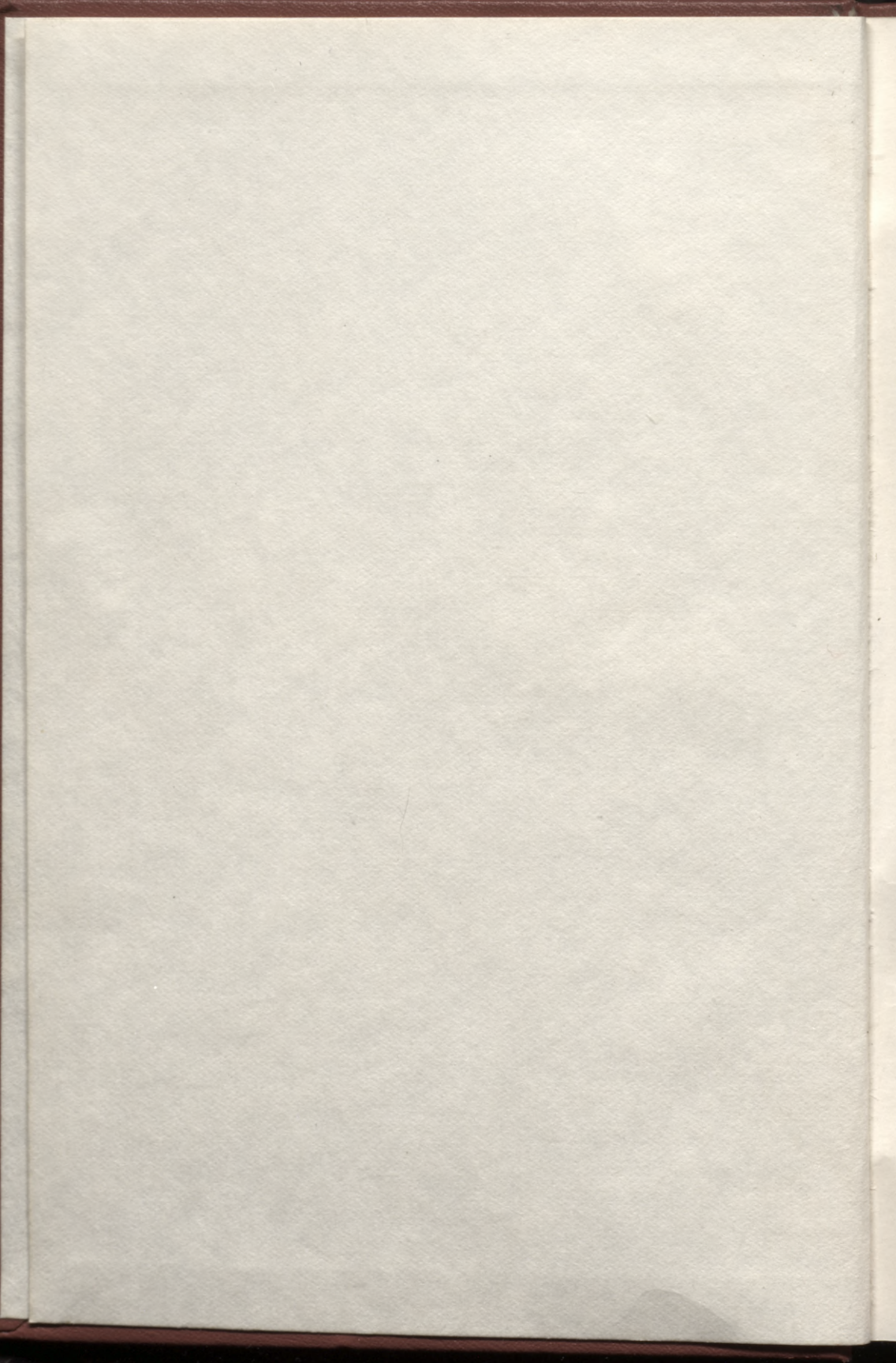
MARTIŅŠ
ZĪVERTS

Lugas

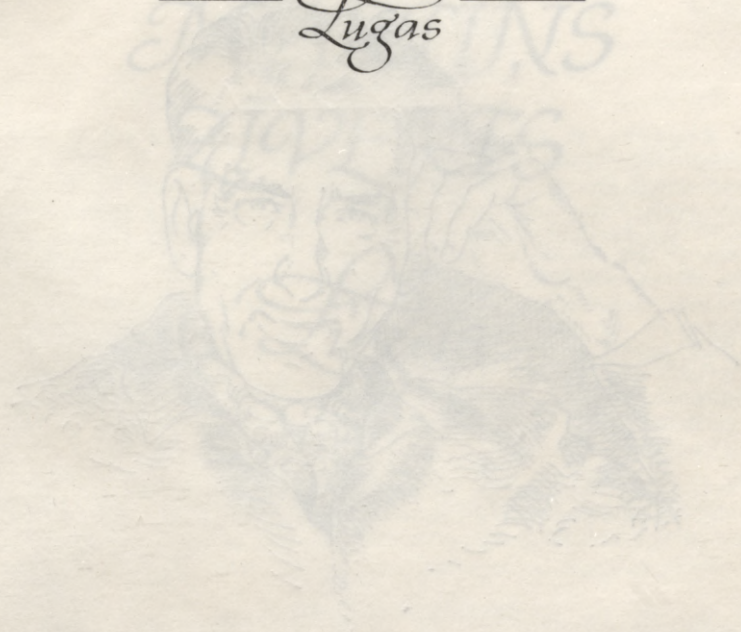

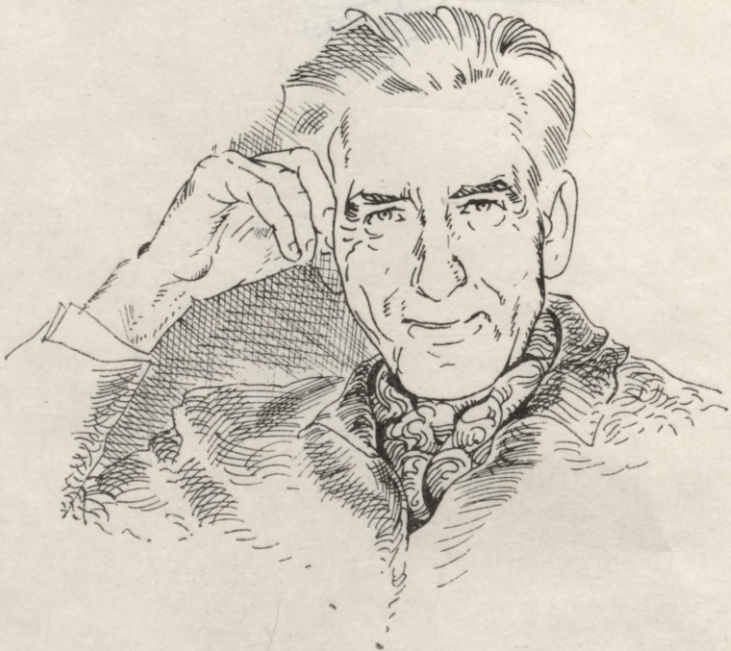
OBRSZTORISKA

manojums
MĀRTIŅŠ
ZĪVERTS

Lugas

WILLIAM
MORRIS
1834-1896

~~L 88-4~~
5

L
84

LATVIJAS PSR
ZINĀTŅU AKADEMIJA
A. UPIŠA VALODAS UN LITERATŪRAS INSTITŪTS

LATVIŅU DRĀMAS KLASIKIS

MĀRTIŅŠ ZĪVERTS

Lugas

RĪGA "ZINĀTNE"
1988

1702110300-011

M511(1)-88

84 L1-6
Zī 914

0306122002

Vīļa Lāča Latv. PSR

VALSTS BIBLIOTEKA

~~88~~ - 2444

Zīverts M. Lugas / Sast., ievada un komentāru aut. V. Hausmanis. — R.: Zinātne, 1988. — 447 lpp., il.

Mārtiņš Zīverts (dz. 1903) ir viens no izcilākajiem latviešu dramaturgiem, kura lugas pieder pie latviešu literatūras demokrātiskā mantojuma vērtīgākās daļas. M. Zīverta darbos izceltas cilvēku cildenākās ētiskās īpašības: godīgums, pašaiizliedzība, spēja ziedot sevi liela mērķa labā. Vairākās lugās izskan dramaturga kritiskā attieksme pret buržuāziskās Latvijas dzīves istenību. Grāmatā ietvertas astoņas M. Zīverta lugas: «Nafta», «Ākstis», «Cilvēks grib dzīvot», «Ķīnas vāze», «Minhauzena precības», «Nauda», «Vara», «Rūda». Izdevumu papildina V. Hausmaņa apcere par M. Zīverta daiļradi un lugu komentāri.

Sastādītājs, ievada un komentāru autors
Latvijas PSR ZA koresp. loc. *Viktors Hausmanis*

Mākslinieks *Gunvalds Elers*

Izdota saskaņā ar Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas
Redakciju un izdevumu padomes 1987. gada 25. jūnija lēmumu

4702340200—011
Z M811(11)—88 127—88

© Izdevniecība «Zinātne», 1988

MĀRTIŅŠ ZĪVERTS — LATVIEŠU DRĀMAS KLASIĶIS

Salīdzinot ar lielajām kultūras tautām, latviešu drāmas mūžs nav diez cik ilgs, tikai nedaudz pāri par simt gadiem, bet šajā literatūras laukā darbojušās tādas ievērojamas personības kā Ā. Alunāns, Aspazija, R. Blaumanis, J. Rainis, A. Upīts, un viena no izcilām virsotnēm šai kopā ir Mārtiņš Zīverts. R. Blaumanis rakstīja noveles un stāstus, dzejoļus un lugas, daudzveidīgs bija arī J. Raiņa darbības lauks, A. Upīts, vispirmām kārtām romānists, reizēm rakstīja arī lugas, bet Mārtiņš Zīverts ir izteikts dramaturgs, kas rakstījis tikai lugas. Būdam uzticīgs latviešu drāmas kopējs, viņš daudz spēka atdevis šī literatūras veida attīstībai latviešu rakstniecībā Mārtiņa Zīverta sarakstīto lugu skaits sniedzas pāri pieciem desmitiem. Tās ir gan plašas vairākcēlienu lugas — drāmas, komēdijas un traģēdijas, gan arī viencēlieni un skeči. Vairāki no M. Zīverta dramatisko darbu manuskriptiem gājuši bojā, vai autors tos iznīcinājis, saglabājušies tikai to nosaukumi.

Par pievēršanos teātrim un ar tā starpniecību dramaturģijai rakstnieks autobiogrāfiskajās piezīmēs stāsta: «Jau ģimnāzijā biju par sevi skaidrībā, ka nejaudāju vienlaicīgi aptvert vairākus elementus viņu kopsakarībā. Tātad zinātnei nebiju derīgs. Bet es spēju diezgan intensīvi pārdzīvot parādības un lietas. Tāpēc varēju domāt par mākslu. Bet kādu? Klausoties koncertu, es zināju, ka aiz skaņām slēpjas daudz vairāk, nekā es dzirdu. Man arī bija nojauta, ka gleznā aiz krāsām ir kaut kas vairāk, nekā es jūtu. Baleta izrādes mani šausmīgi garlaikoja. Vispār nekam es netiku klāt. Vienīgi teātra izrāde uz mani darbojās kā stipra narkoze, no kuras tikai pēc ilgāka laika nācu pie pilnas samaņas.»¹

Par savu nepiemērotību zinātnei M. Zīverts izsakās pārlietu kategoriski, jo viņam raksturīgs analītisks prāts, pasaules un cilvēku filozofiska uztvere un viņa interešu lokā pastāvīgi bijuši zinātnes korifeju pētījumi un atklājumi visdažādākajās nozarēs. Tomēr viņa galvenais aicinājums visu mūžu palicis teātris, un

¹ Še un turpmāk izmantoti M. Zīverta autobiogrāfiskie materiāli.

saite, kas viņu saistījusi ar to, ir luga. Lugu rakstīšana, pēc viņa paša izteiciena, bijusi līdzīga narkotikai, no kuras visu mūžu, mūsu literatūrai un teātra mākslai par laimi, rakstnieks nav spējis novērsties. Lugu rakstīšana dzīves lielākajā daļā M. Zīvertam materiālus labumus nav atnesusi, taču viņš tās turpinājis rakstīt, citādi savu dzīvi nespēdams iedomāties, jo «...neviens kaut cik nopietni vērtējams autors neraksta lugas, lai ar tām pelnītos. Vismaz latviešu teātra pastāvēšanas laikā tas nav noticis.» Lugu rakstīšana ir M. Zīverta dzīves neatņemama sastāvdaļa, tā ir nepieciešamība, nenomācama iekšēja dziņa, tāda pati «sevis norakstīšana», kā par daiļrades procesu izteicies J. Rainis.

M. Zīverts turklāt atzinies, ka lugu rakstīšana viņam sagādājot lielas grūtības, jo viņš nespējot paturēt atmiņā personāžu radnieciskās attiecības un vēstures faktus. Reizumis M. Zīverts pat grasījies lugu rakstīšanu mest pie malas. 1977. gada 6. jūlijā vēstulē no Stokholmas šī apcerējuma autoram dramaturgs raksta: «Manu lugu izlasē 30. gabals² nodrukāts, nu kādu brīdi būs miers. Esmu atzinis, ka ir daudz labāk pavadīt laiku slinkojot nekā rakstīt viduvējas lugas: slikti gabali tūlīt aizmirstas, bet viduvējie ilgi mētājas pa pasauli un maitā gaisu.»³ Bet no dramaturģijas nekur aiziet M. Zīverts nespēj un 1978. gada 7. decembra vēstulē stāsta: «Tie rakstu darbi ilgu gadu laikā man bija sākuši apnikt, tāpēc noņemos vairs nerakstīt un dažus gadus arī noturējos. Bet arī nerakstīšana sāka apnikt. Turklāt tai laikā gluži nemanot bija uzrājis noderīgs materiāls lugai «Kopenhāgenas dialogs», ko esmu sācis rakstīt.» Lugu M. Zīverts pabeidza, tā iespiesta žurnāla «Karoogs» 1982. gada 2. burtnīcā.

Sekoja pieklusuma posms, iekšējas akumulācijas periods, un 1981. gada 30. novembrī M. Zīverts rakstīja par jaunu ieceri: «Joka pēc sāku jaunu dialogu par Obrija suni — dokumentāla epizode, kā padomnieks Gēte cinījās ar pūdeli Dragonu: uzvarēja suns, un padomnieks zaudēja teātra direktora godu. Muļķīgs joks? Protams, bet Gētem tas bija viens no vissmagākajiem likteņa belzieniem, ko biogrāfi labprāt nepiemin. Un teātra problēmas tikpat dzīvas un svaigas kā šodien.»

Sīs lugas rakstīšana ielga, jo dramaturga uzmanību bija piesaistījusi cita tēma: «Lasu, ka viens no Kalniņiem komponējis operu «Ifigenija Aulidā».⁴ Lieta tāda, ka arī es to lugu patlaban rakstu, — amizanta sagādīšanās. Ifigenija ir Eiripīda pēdējā luga, ko viņš nepaguva nobeigt. To izdarīja dēls un lugas pēdējo trešdaļu sagandēja, seno materiālu es lūkoju tā veidot, kā to būtu darījis Eiripīds, ja viņš lugu rakstītu šodien.» (1982. gada 4. decembrī.)

² 1977. gadā M. Zīverta lugu sērijā bija nākusi klajā 30. luga.

³ Apcerējumā citētās M. Zīverta vēstules glabājas V. Hausmaņa arhīvā.

⁴ Runa ir par Imanta Kalniņa operu «Ifigenija Aulidā», kuru bija iestudējis Operas un baleta teātris.

Mārtiņš Zīverts nu bija iesācis rakstīt divas lugas vienlaikus, par ko 1983. gada 3. februārī vēstulē stāsta: «Ar tiem rakstu darbiem gan mazas nepatikšanas. Pirmo reizi mūžā biju sācis būvēt divas lugas uzreiz, abas virzījās uz priekšu lēni. Tad nolēmu to suni uz kādu laiku iesaldēt un palikt pie Ifigenijas.» Uzvaru tomēr guva iepriekš minētais suns Dragons, un 1986. gada rudenī luga ar nosaukumu «Teātris» bija gandrīz gatava, atlika to vēlreiz pārakstīt. «Lugu izjaucu un saliku pa jaunam. Papucēju arī dialogu. Nu liekas, ka būs diezgan palabi.» (1986. gada 12. decembrī.)

Un tā visu mūžu līdz pat deviņtājam gadu desmitam reizumis vārdos pausta it kā nepatika pret lugu rakstīšanu, apliecināts kūt-rums, taču arvien tapuši jauni darbi un realizētas jaunas ieceres, jo lugu rakstīšana ir M. Zīverta istā dzīve, viņa vienīgais istais eksistences veids.

Mārtiņš Zīverts ir zengalietis un prot novērtēt šī Latvijas novada rāmo, mierīgo skaistumu. Viņa dzīves ceļš aizsākas 1903. gada 5. janvārī Mežmuižā, tagadējā Augstkalnē, pavisam līdzenā vietā, no kurienes līdz Lietuvai tikai pāris kilometru. M. Zīverta tēvs stāstījis, ka Mežmuižas baznīcā senākus laikus sprediķojis mācītājs Firekers.

Mārtiņa Zīverta bērnības gadi saistās ar pārceļšanos no viēnām mājām uz citām, jo vecāki dzīvo ar naivu ilūziju, ka tur, tajās neie pazītajās mājās, ir mazdrusciņ labāk, dzīvo ar cerību, ka varbūt uzsmaidīs laime citā vietā. Taču visvarenās laimes smaidu tēvs Mārtiņš un māte Emīlija tā arī nesagaida.

No Mežmuižas vecāki pārceļas uz Ķurbju mājām Vilces pagastā, netālu no Mūrmuižas, un ar turieni saistās M. Zīverta pirmās bērnības atmiņas. Ķurbji atrodas gleznainā vietā Svētes ielejā, kur Zemgales rāmā upe met neparasti draisku un strauju pagriezīenu un atgādina kalnu strautu. Tur, Ķurbjos, M. Zīverts sāk apzināties pats sevi, tur tolaik liels gardums kalpa zēnam liekas rupjas maizes rīciens ar sīpolu piekodām. Uz mūžu atmiņā saglabājusies melnās sotņas izrēķināšanās ar 1905. gada dalībniekiem.

No Ķurbjiem tēvs pārceļas uz Balto krogu pašā Leišmalē. Mātesbrāļa mudināts, viņš noirē garās kroga ēkas vienu galu, iekārto tur veikaliņu un uzsāk gaidīt pircējus. Tie gan atnāk, bet viņu naudas maki ir pavisam plāni, un vajadzību ir tik daudz. Viņi ir vēl trūcīgāki par Zīvertu, un sava pagasta cilvēkiem veikalnieks pārdod «uz krīta». Taču parādi krājas, bet tos atmaksāt neviens nesteidzas, tādēļ Zīvertam nākas veikalu Leišmalē pamest un doties atpakaļ uz Vilces pagastu, kur tēvs vēlreiz mēģina atrast laimi tirdzniecībā un atver maizes veikalu Tiliku mājās. Braucot uz Jelgavu pēc precēm, tēvs atved dēlam kalendāru, un Mārtiņam ir gadi pieci, kad viņš iemācās burtus kopā salasīt.

Taču tirgotājs no Mārtiņa tēva neiznāk, viņš atsakās no šīs nodarbības un Vilces pagastā nomā Vaiteņu mājas, kas vēlāk

pāriet viņa īpašumā. Vaiteņu tīrumos zeme ir smilšaina un neauglīga, un tikai uz viena mālaina paugura labība paaugas labāk. Lai kaut cik piepelnītos, tēvs uzņemas zvaniķa pienākumus Vaiteņu kapsētā, kas atrodas tieši līdzās Vaiteņu mājām, un zēnam bieži nākas klausīties kapsētas zvanā, kas atgādina par neizbēgamo dzīves noslēgumu un pēdējo gaitu kapu kalnā. Ir dzīve, dzīvība, un ir nāve, un svarīgi ir godam nodzīvot to sprīdi, kas atvēlēts no atnākšanas līdz aiziešanai.

Mārtiņš Zīverts zināja, ko nozīmē cīnīties par dzīvību, un, kopš viņš atceras sevi, tik atceras arī nejaukās, nelūgtās un biedinošās nāves eksistenci. Divu gadu vecumā viņam nākas pārciest difteriju, un tikai vienkārša lauku ārsta prasmīgi izdarīts grieziens izglābis zēnu no drošas noslāpšanas. Zvaniķis Mārtiņš Zīverts iezvana pēdējo dusu savām meitenēm Zelmai un Mildai, bet pats uz mūža dusu savos kapos apgulstas 1943. gadā. Viņa sieva Ēmīlija tur guldīta 1958. gadā.

No Vaiteņiem M. Zīverts sāk iet uz Berķenes skolu, kas turpat no mājas gala pa gabalu saredzama. Taču klāt ir pirmā pasaules kara gadi, Zemgali okupē vācu karaspēks, un par skolotāju Berķenes skolā strādā kāds vācu feldfēbelis, vairāk talkā saukdams nūju nekā pamatīgas zināšanas. Tikko pierimies kara negaiss, M. Zīverts kājām dodas uz Jelgavu, kur iestājas pamatskolas priekšpēdējā klasē. Kad atjaunota karā sapostītā Jelgavas ģimnāzijas ēka, bijusī *Academia Petrina*, skola pārceļas uz turieni, un Mārtiņam Zīvertam lemts mācīties turpat, kur zināšanas apguvis Krišjānis Barons, Juris Alunāns, Ādolfs Alunāns.

Jelgavā M. Zīverts kopā ar trim pusaudžiem dzīvo vairākstāvu namā toreizējā Palejas ielā. Pa istabas logu labi saredzama ģimnāzijas ēka, un, kad rītos tur nošķind zvans, zēni trokšņodami metas pāri ielai uz pirmo stundu. Brīvajā laikā par jaunieša aizrautību kļūst lasīšana, vienā naktī M. Zīverts izlasa K. Hamsuna romānu «Bads», ļoti iemīļo F. Dostojevska daiļradi.

Ar Jelgavas ģimnāzijas gadiem saistās sākotnējie M. Zīverta teātra iespaidi. Pirmā iepazīšanās ar profesionālu teātri, kā viņš stāsta savā autobiogrāfijā, bijusi visai savdabīga: «Uz Jelgavu atbrauca Dailes teātris ar divām lugām. Viena no tām bija «Uguns un nakts». Tā man galīgi sajauca galvu. Smilģis joņoja pa skatuvi un, zobenu vicinādams, kļiedza «O-hoo!». Te nebija nekā no visa tā, kādu biju iedomājies teātri.» M. Zīverts aizbrauc uz Rīgu un Nacionālajā operā noskatās P. Čaikovska operu «Piķa dāma», bet atkal — vilšanās. Tikai tad, kad, nākamajā reizē Rīgā būdams, viņš nopērk vislētāko biļeti Nacionālā teātra galerijā un noskatās B. Bjernsona lugas «Pāri mūsu spēkiem» izrādi, rodas atskārsmes par teātra mākslas spēku, un jauneklis saprot, kas viņam darāms nākamajā dzīves posmā. M. Zīverts daudz sāk lasīt lugas — F. Silneru, V. Šekspīru, H. Ibsenu, un sirdij vistuvāks viņam paliek Ibsens.

Skolas laikā, dzīvodams lāgā nepaēdis, M. Zīverts saslīkst, un par to autobiogrāfijā viņš atzīmējis: «Skolas laikā mani atcerējās to laiku lielākā slepkava — tuberkuloze. Ar to cīņa uz dzīvību vai nāvi ilga vairāk nekā desmit gadu. Kļuva arvien vairāk gūdenim līdzīgs.»

Arī turpmākajos gados slimības nav no rakstnieka atkāpušās, un 1974. gadā viņš raksta, ka jau vairāk nekā trīsdesmit gadu dzīvojot, tikai nāvei par spīti. Tālab dramaturgs savus lugu varoņus nereti nostāda uz dzīvības un nāves robežas, kur pats vairākkārt stāvējis. Viņš tās sauc par makabrām situācijām. «Makabrie skati, kas dažreiz gadās manās lugās, nav forsēti, tie ir pārdzīvoti. Ar miroņiem jau sen esmu saradis, un nāve man liekas vieglāk saprotama nekā cilvēki, kas no viņas baidās.»

Ģimnāziju M. Zīverts pabeidz 1924. gadā, vasarās pelnās ar privātstundu pasniegšanu, iekrāj mazliet naudas un ķeras pie pārdoša un utopiska sapņa realizēšanas — ar vienu brūnganu uzvalku mugurā un divdesmit latiem kabatā ierodas Romā, lai uzsāktu studijas universitātē. Jelgavas ģimnāzija devusi labu sagatavotību klasiskajā filoloģijā, M. Zīverts tīri pieklājīgi prot grieķu un latīņu valodu, vasarā pamācās itāļiski un, zinot latīņu vārdus, gluži labi var saprasties arī ar itāļiešiem. M. Zīverta vārds tiek ievests Romas universitātes nodaļas «*Filosofia e Lettere*» sarakstos, taču līdz mācībām šajā fakultātē diemžēl viņš nenonāk.

Neiedomājami grūti iet ar iztiku, un jaunais students gandrīz pastāvīgi dzīvo pusbadā, bet naktis pavada vai nu parkā uz soliņa, vai stacijas uzgaidāmā telpā, no kurienes policists bieži vien bez jebkādam ceremonijām liek izvākties. Tad M. Zīverts izbrauc netālu ārpus pilsētas un nakšņošanas mītni atrod zem olīvkokiem. Taču arī te rodas sarežģījumi — uzguļoties uz zemē sabirušajām olīvām, tiek sabojāts uzvalks. Par laimi, viņa kādreizējie Jelgavas istabas biedri atsūta M. Zīvertam nedaudz naudas. No tās pietiek vilciena biļetei līdz Vīnei, tālāko ceļu viņš brauc vienkārši kā «zaķis». Tā M. Zīverts nokļūst Berlīnē, pēc tam Rīgā un Jelgavā. Sapnis ir izsapņots, bet ne uz visiem laikiem, jo sirds atkal un atkal M. Zīvertu vilkusi atpakaļ uz Itāliju.

Jelgavā M. Zīverts sāk strādāt nelielas avīzītes «Jaunais Zemgālietis» redakcijā, kas atrodas toreizējā Katoļu ielā netālu no Jelgavas Latviešu biedrības nama, kurā darbojas teātris. Laikraksts iznāk katru dienu, bet viss redakcijas sastāvs ir trīs cilvēki: M. Zīverts, aktieris A. Kokalis un kāds tālīns J. Poruka radnieks. Nav viegla lieta piepildīt avīzes lappuses, un ar honorāriem izdevējs nešķiežas. M. Zīverta pienākumos ietilpst arī teātra darbības atspoguļošana, tālab laikrakstā parādās M. Zīverta recenzijas. Rakstnieks pats gan piebilst, ka īstenībā tās tikai informācijas vien bijušas. Taču svarīgākais, ka šajā laikā viņam nodibinājies ciešs kontakts ar teātri. M. Zīverts grib būt tam noderīgs un 1926. gadā uzraksta lugu «Katakombas», kurā izmantota leģenda par svēto Cecīliju, taču šis darbs paliek neiestudēts, un manuskripts gājis

bojā. Pats viņš iznīcina 1927. gadā sarakstītās lugas «Lietuvēns» manuskriptu, taču tajā pašā gadā Jelgavas spiestuves īpašnieks L. Neimanis izdod M. Zīverta drāmu «Hasana harēms», kas paliek bez atbalss. Nākamo, 1931. gadā sarakstīto lugu «Cilvēks bez galvas» M. Zīverts atkal iznīcina.

1925. gada rudenī M. Zīverts iestājas Latvijas universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātes filozofijas nodaļā. Pēc redakcijā pavadītas darbadienas jaunais dramaturgs brauc uz Rīgu, lai noklausītos lekcijas, un pēc tam, pavisam vēlā vakara stundā, dodas atpakaļ uz Jelgavu. Filozofijas nodaļā tolaik ir plašs kurss, jānokārto ap četrdesmit eksāmenu. M. Zīverts to arī izdara, taču paliek viens vienīgs parāds — eksāmens Eiropas jauno laiku vēsturē, tāpēc arī universitātes diploma viņam nav.

Rīgā rezonansi gūst M. Zīverta luga «Nafta». Ar drebošu sirdi M. Zīverts dodas cauri Nacionālā teātra aktieru foajē uz dramaturga istabu, kur viņu sagaida slaidi noaugušais K. Freinbergs. M. Zīvertu tobrīd pārņem kauns, it kā viņš atļautos kaut ko nepiedienīgu. K. Freinbergs lūdz pienākt pēc divām nedēļām, kad arī paziņo, ka luga pieņemta izrādīšanai. Pirmizrādi 1931. gada 23. septembrī autors pats smagi pārdzīvo, jo pirmoreiz gūst iespēju paraudzīties uz savu darbu no malas un saskata tajā veselu gūzmu trūkumu. «Tikai nākamā dienā sāku apjaust, ko esmu izdarījis. Luga taču bija vāja un kļūdaina. Laikam esmu neglābjams pašmīlis, jo pēc ļodzīgās pirmizrādes biju galīgi slims: nu visi par mani smejas! Oma gan mazliet uzlabojās, kad parādījās recenzijas, kurās luga bija gauži saslavēta. Bet es sapratu: tas tāpēc, ka jauna autora pirmais darbs.» Tā M. Zīverts vēlāk raksta savā autobiogrāfijā.

Par 1932. gadā sacerēto viencēlienu 1984. gada 22. augusta vēstulē M. Zīverts raksta: «Viens no pirmajiem mēģinājumiem drāmā bija «Cephalocereus senilis» (tā saucas kāds kaktuss, kam gandrīz cilvēka apveids).» Taču arī šīs lugas manuskripts pazudis. Vēl šajā laikā top lugas «Zelta zeme» (1933) un «Kropļi» (1933).

1934. gadā, kad laikrakstu «Jaunais Zemgālietis» slēdz, M. Zīverts paliek bez darba. Bojā aiziet viņa luga «Jaunā demokrātija», kuru izrādīja apvērsuma rezultātā likvidētais Jelgavas Strādnieku teātris. Beidzot M. Zīvertam izdodas atrast darbu Psihotehniskajā institūtā, kas atradās Rīgā, Kārļa ielā. Par diviem latiem dienā nevēdinātās telpās viņam vajadzēja vadīt pusaudžu grupu pārbaudes. Modē bija nākuši dažādi testi, un ar to palīdzību pārbaudīja abiturientu klases, lai jauniešiem dotu rekomendācijas profesijas izvēlei.

Sieva un meita vēl paliek Jelgavā, bet M. Zīverts pārceļas uz dzīvi Rīgā un apmetas nelielā istabiņā toreizējā Elizabetes ielā 9. Materiālais stāvoklis nedaudz uzlabojas 1935. gadā, kad Rīgas Mazais teātris izrāda viņa psiholoģisko drāmu «Galvu augšā», bet 1936. gadā plašu ievēribu iemanto šajā teātrī izrādītā drāma «Ti-

reļpurvs». To rakstnieks bija iesniedzis Nacionālajam teātrim, taču K. Freinbergu nobiedēja, ka šajā lugā ir tikai trīs lomas un darbība noris vienā telpā. Vēl trīsdesmito gadu otrajā pusē luga ar trim personām šķita neparasta un savā ziņā eksperimentāla. Drāmas notikumi raisās pirmā pasaules kara laikā 1915. gada 19. un 20. jūlijā kādās mājās Tīreļpurva nomalē. Vācu karaspēks ir ieņēmis Jelgavu, taču spēku trūkuma dēļ uz Rīgu tas nelaužas un ieņem izdevīgas pozīcijas pie Tīreļpurva. Šādā situācijā ris sarežģīta triju cilvēku psiholoģiska drāma: atvaļināta cara armijas virsnieka Granta, viņa sievas Ingas un gados jauna praporščika starpā. Lugas sacerēšanas laikā rakstnieks izstaigā Tīreļpurva apkārtni, lai pats izjustu vides skarbo savdabību. Iestudējums Rīgas Mazajā teātrī pierādīja, ka skatītāju uzmanību pilnībā var piesaistīt šāda novatoriska luga, kurā darbojas tikai trīs cilvēki.

Rīgas radio 1936. gadā iestudē M. Zīverta lugu «Vīrs un vārds», Nacionālais teātris 1937. gadā — lugu «Kolka» (otrs nosaukums «Lībiešu asinis»), taču nozīmīgs M. Zīverta dzīvē ir 1938. gads, kad Dailes teātrī uzved divas viņa lugas. Drāma «Āksts» par izcilo angļu dramatiķi V. Šekspīru, kā M. Zīverts pats uzsver, bija viņa pirmā luga, kas ieguvusi plašākas publikas un kritikas atsaucību. Dailes teātrī to izrāda vairāk nekā simt reīžu. Popularitāti iemanto arī notikumiem bagātā kostīmu luga par seno Rīgu «Melngalvji». Taču senatnei veltītajā lugā toreizējās varas iestādes saskatīja kādas asociācijas ar tā laika sabiedriski politisko dzīvi un šo darbu aizliedza. Vēlāk atļauju izrādīšanai izdodas dabūt, taču ar noteikumu, ka autors pārmainīs lugas nosaukumu. M. Zīverts to atsakās darīt, un E. Smiļģis dod lugai nosaukumu «Trakais Juris». 1938. gada 14. novembrī ar E. Zīli melngalvju virsnieka Velliņu Jura lomā Dailes teātrī notiek lugas «Trakais Juris» pirmizrāde.

Un vēl viens būtiski svarīgs notikums atzīmējams 1938. gadā — M. Zīverts kļūst par Nacionālā teātra dramaturgu jeb, vēlāku gadu terminoloģijā runājot, literārās daļas vadītāju. Autobiogrāfijā M. Zīverts stāsta: «1938. g. jūnijā vēl gulēju Dr. Berga klīnikā, jo pēc aklās zarnas operācijas bija radusies smaga infekcija. [...] Te mani kādu dienu apmeklēja Jānis Grīns. Ar viņa Daugavas grupu man nekad nav bijis nekādu sakaru. Tātad nācis ar vajadzību. Protams, vai es negribētu iet uz Nacionālo teātri par dramaturgu. Gribēju atteikties, bet ciešāki kontakti ar teātri mani vilināja.»

Sākas īsais, bet ražīgais un laimīgais sadarbības laiks ar teātri, M. Zīverts gūst iespēju dzīvot teātrī, vērot izrādes, piedalīties savu lugu mēģinājumos, klausīties, kā aktieri veido frāzi, un visu to dramaturgs ielāgo, cenšas realizēt nākamajās lugās. 1940. gadā M. Zīverts pāriet uz Dailes teātri un gūst iespēju sadarboties ar latviešu skatuves mākslas reformatoru Eduardu Smiļģi. Teātris ir M. Zīverta Ulubele, kur mijas ikdiens ar

izdomu, realitāte ar brīnumu, un tur viņš jūtas vislabāk, teātris kļūst par viņa patieso augstskolu.

M. Zīverts ir pārliecināts, ka lugas visīstākā un dabiskā eksistences forma ir izrāde. Lai rakstnieks dziļi izpētītu un izprastu teātra un dramaturģijas specifiku, viņam jābūt ciešā kontaktā ar Melpomenes templi. Kā stāsta tās paaudzes aktieri, M. Zīverts mēģinājumos uzmanīgi ieklausījies katrā replikā un, tikko samanijis kādu negludumu, tūdaļ attiecīgo frāzi pārveidojis un labojis, līdz panācis precīzu, mērķtiecīgu un dabisku valodas plūdumu. M. Zīverta dramaturģijas būtiska īpašība ir tā, ka viņa teksts ir ne tikai izlasāms, bet arī no skatuves viegli runājams. Dramaturgs teātra prakses augstskolu apguvis, un par viņa paradumu kļūst ilgstoša katra savas lugas skata un teikuma izslīpēšana.

Trīsdesmito un četrdesmito gadu mijā top M. Zīverta lugas «Cilvēks grib dzīvot» (1939) un «Ķīnas vāze» (1940), abas tās iestudē Nacionālais teātris. Komēdijas «Ķīnas vāze» iestudējums 1940. gada rudenī pārnāk arī uz Drāmas teātra pirmās sezonas repertuāru. M. Zīverts tajā laikā dzīvo daudzstāvu namā toreizējā Stabu ielā 25 ceturtajā stāvā. Dramaturgs savām lugām nemēdz izmantot prototipus, taču šī nama sētniece, miesās dūšīga sieva, dod ierosmi sētnieces tēlam drāmā «Nauda» (1943). Sajā pašā namā dzīvoja aktrise M. Šmithene, un viņa Nacionālā teātra izrādēs tēlojusi šo sētnieces lomu.

M. Zīverta aktīvās dramaturga darbības vairāki gadi sakrīt ar fašistiskās okupācijas periodu Latvijā. M. Zīverts šajā laikā raksta, teātri izrāda viņa lugas «Minhauzena precības» (1941), «Nauda» un «Vara» (1944). Toreizējais Tautas teātris J. Jurovskā režijā 1942. gadā izrāda lugu «Čūska», kuras manuskripts autora paškritiskās attieksmes dēļ vienpadsmit gadus bija nogulējis atvilktnē. Turpat izrāda arī 1934. gadā uzrakstīto lugu «Pavēste».

Ar okupantiem vai viņu līdzskrējējiem M. Zīverts uz vienu roku nekad nav bijis. Rakstnieks cenšas ievērot neitralitāti un pieder pie tā latviešu kultūras darbinieku nogrupējuma, kurā ir J. Jaunsudrabiņš, K. Skalbe, J. Vītols, A. Čaks, J. Grots, Ē. Adamsons. Viņi paliek godīgi sava ceļa gājēji un drūmajos gados vai nu klusē, vai arī raksta neitrālus, bet humānisma ideju piestrāvētus darbus, tādējādi sniedzami okupācijas apstākļos esošajiem lasītājiem un skatītājiem garīgu atpalīdzību. Raksturīgi, ka tieši šajos gados M. Zīverts saraksta vienu no saviem visizcilākajiem darbiem — traģēdiju «Vara». Tās darbība ris XIII gs. Lietuvā, taču nevar nesajust lugā risinātās problēmas izaugsmi no sava laika realitātes. To uzsver autors piezīmēs par lugu. Viņš aizrāda, ka vēsturiskā notikuma psiholoģija ir tāda, ka neviens dramatiķis labāk to nevarētu izdomāt: «Otrs apstākļis bija tās idejiskās paralēles, kas saskatāmas Mindauga varas politikā no vienas un mūsdienu politisko resoru vadītāju centienos no otras puses. Ka varas nesēji nav savas varas kungi — tā ir veca patiesība, kas gan dažkārt arī nav tikusi atzīta.»

Kā atskatu uz notikumiem okupētajā Rīgā M. Zīverts 1945. gadā uzraksta lugu «Karātavu komēdija». Dramaturgs tajā notēlo beigu jeb, kā pats mīl izsacīties, makabru situāciju. 1943. gadā sākas dezertēšana no fašistiskās armijas, un dramaturgs rāda kādu dezertieru grupu, kurā ir arī latviešu puisis Medums. Dezertieri ievietoti slimnīcā, lai pēc izārstēšanās varētu tos nošaut, jo nogalināt ievainotu cilvēku esot nehumāni. Dramaturgs tēlo dažādus raksturus, dažādus cilvēkus, bet visi viņi ir negatīvi noskaņoti pret trešā reihā fīreru.

Lugu «Karātavu komēdija» Mārtiņš Zīverts uzraksta emigrācijas apstākļos. Kara viesulis viņu atrauj no dzimtenes un aizved svešā malā. 1944. gada novembra beigās M. Zīverts aizbrauc uz Zviedriju, un sākas iekšēja traģisma pilni gadi svešatnē. Paša vērotais bēgļu nometņu dzīves skaudrums un dramatisms ar klaju tiešumu atspoguļojas drāmās «Kāds, kura nav» (1947) un «Cenzūra» (1951), bet komēdijiskā skatījumā — viencēlienā «Zaļā krūze» (1949). Lai nopelnītu iztiku, M. Zīverts spiests strādāt fizisku darbu. 1967. gada 2. oktobra vēstulē viņš raksta: «Esmu atpalicis melnstrādnieks, astoņus gadus nostrādājis fabrikās un uz zviedru dzelzceļa. Nekādas lielas gara kultūras man nav. Esmu te strādājis dažādus darbus, sabeidzis sirdi un acis, bet līdz ar to iepazinis dzīvi no visām pusēm. Esmu lādējis vagonus, presējis bakelītu, bijis tramvaja kasieris — bet allaž esmu ēdis godīgi pelnītu maizi. Lugas esmu rakstījis tikai pa vaļasbrīžiem, tāpēc par rakstnieku sen sevi vairs neskaitu.»

Pirmajos gados Zviedrijas trimdas ikdiena ir sūra un maizes garoza cieta. Vispirms M. Zīverts strādā arhīvā, taču direktors tur ir sīkstis birokrāts, un no turienes dramaturgs aiziet uz pavisam neparastu darbavietu — stacijas bufeti, kur servē galdiņus un ar teatrālu žestu apmeklētājiem, laipni smaidot, pasniedz kafiju ar siltām smalkmaizītēm. Pēc tam darbavietas mainās, bet būtība allaž viena: rakstīšanai paliek nakts stundas. Par lugas «Kāds, kura nav» tapšanu dramaturgs savās piezīmēs raksta: «Viencēliens rakstīts 1947. gada vasarā, lādējot vagonus Stokholmas stacijā. Tā kā darbs bija smags, bet vienmuļš, tad sāku pielietāt jaunu paņēmieni: dialogs pa posmiem tika izstrādāts līdz pēdējam vārdam, tā ka, mājās pārejot, vajadzēja patērēt tikai minūšu desmit, lai skatu uzrakstītu. Un, kad reiz tādā dubultdarbā uzlaidu smagu kasti uz kājas, tad varēju palikt kādas dienas mājās un lugu nobeigt.»

Autobiogrāfijā par to minēts: «Pirmie desmit gadi trimdā bija sasodīti smagi. Grūts fizisks darbs uz dzelzceļa, bakelīta fabrikā vai citur, nereti nakts maiņa, prasīja daudz spēka. Kad mani rūdītie darba biedri gāja mājā atpūsties, man vajadzēja sēsties pie galda, jo rakstīšanai palika tikai virsstundas.»

Neraugoties uz grūtībām, cits pēc cita rodas jauni darbi: «Meli meklē meli» (1952), «Lielo grēcinieku iela» (1953), lugas «Čūska»

otrs variants (1954), «Pēdējā laiva» (1956), «Raķete» (1958), «Kā zaglis naktī» (1961), «Kurrpurrū» (1962), «Kaļostro Vilcē» (1966), «Rīga dimd» (1966). M. Zīverts 1969. gadā vēstulē raksta: «Saule pamazām atgriežas, līdz ar to arī galva sāk skaidroties. Patlaban rakstu lugu «Totēms», pēc tam jāķeras pie 4 citām lugām, kas gan jau uzrakstītas, bet vēl nav izstrādātas, vārdu sakot, darba vairāk nekā naudas. Ar to dražu šogad vēl paknapi. Bet, sākot ar nākamo gadu, varēšu jau iekasēt zviedru tautas pensiju, ko te kā melnstrādnieks 20 gados esmu godīgi nopelnījis.»

Materiālā situācija pamazām nostabilizējas, M. Zīverts no maizes darba var aizie, pārtiekot no pensijas. Abi ar dzīvesbiedri Ilzi viņi apmetas ērtā dzīvoklī kādā no Stokholmas pavadonpilsētām, ko sauc par Tēbi (*Täby*). Tas ir klinšains paugurs, uz kura paceļas vairākstāvu namu puduris. Visapkārt plašums, daudz svaiga gaisa, un no mājas augšējā stāva var redzēt jūru — to pašu, kas apskalo Latvijas krastu. Tikai jūras mala Zviedrijā svešāda — klinšaina, piebārstīta salām un saliņām, bagāta ličiem un ličišiem, tāpēc viņi nepulcējas tādās regulārās rindās kā Rīgas jūrmalā. Klinšaino pauguru Tēbi sauc arī par Gārņu klinti. Braucot ar elektrisko vilcienu no Stokholmas, turp var nokļūt pusstundas laikā. M. Zīverta dzīvoklī radioaparāts allaž ieslēgts uz Rīgas viņa, bet viņa darbistabas logs paveras uz jūras pusi — uz dzimtenes pusi.

Nekādas ārējas traģikas M. Zīverta dzīvē it kā nav, viņš ir pārticis, strādā literāru darbu un, par spīti neveselībai, saglabājis apskaužamu humora izjūtu un spēju visdramatiskākajās situācijās saskatīt arī to komisku iekrāsojumu. Taču nelaieme slēpjas apstākļi, ka nav profesionāla teātra, kas viņa lugas varētu regulāri iestudēt un kam līdzī varētu augt pats dramaturgs. Zviedru teātri par M. Zīverta lugām nav ieinteresējušies, bet latviešu amatieru kopām pietrūkuši profesionāli pietiekami sagatavoti aktieri.

Saskarsmi ar skatuvi M. Zīverts uzlūkojis par dramaturga spēka avotu, viņš izjūti nepieciešamību būt klāt savu lugu mēģinājumos un izrādēs, dzirdēt no aktieru mutes skanam savu lugu varoņu replikas. M. Zīverts, apcerot teātra un autora attieksmes, raksta: «Lugu rakstniekam vispirms jāiemācās skatuviski domāt. Un tas iespējams tikai teātrī. Ko līdz labi dzejiski uzrakstīts skats, ja skatuves tehniskie līdzekļi neļauj to parādīt? Un kam der literāri bez vainas uzrakstīts dialogs, ja tēlotāji to nevar pasniegt maksimāli iedarbīgā izteiksmē. [...] Skatuvē runātais vārds ātri paskrien gar ausīm, tāpēc frāzei jābūt iespējami vienkāršai un skaidrai.

Tā nav nejaušība, ka gandrīz visi dramatiķi sāk lugas rakstīt kā nemākuļi. Sekspīrs sāka darboties teātrī par publikas zirgu uzraudzītāju, drīz avansēja, kļūstot par statistu un sīku lomu tēlotāju, — tā jau bija pirmskola. Viņa pirmās lugas dramaturģiskajā ziņā — apbrīnojami vāji darbi. Bet iespēja piedalīties mēģinājumos un izrādēs bija teicama skola, un ar katru nākamo lugu viņš

strauji progresēja. Ja Šekspīram nebūtu bijis teātra, tad mums arī nebūtu Šekspīra.

Dzimtenē mūsu autoriem bija iespēja sekot savu lugu tapšanai skatuvē. Viņi varēja būt klāt mēģinājumos un vērot darba rezultātus izrādē. Tagad situācija pagriezusies aplamā virzienā. Ja trimdas autors uzrakstījis jaunu lugu, tā parasti piedzīvo pirmizrādi pavisam citā kontinentā. Autoram ar teātri vairs nav ne vismazākās saskares. Viņš pat nevar gūt nekādu priekšstatu par savas lugas likteni skatuves gaitās.»

Autobiogrāfiskajās piezīmēs M. Zīverts atzīstas: «Ja visus šos gadus man būtu bijusi cieša saskare ar teātri, tad ļoti iespējams, ka šodien viss izskatītos mazliet citādi. Bet personiskajai nošķirtībai nākusi klāt arī sabiedriskā izolācija.»

Nereti M. Zīverta dzīvi aptumšojusi sagandētā veselība. Tuberkulozes bacili rakstnieks ilgu gadu laikā ar lielām pūlēm uzveicis, bet sirdskaiti iemantojis visam mūžam. 1968. gada 14. maijā viņš vēstulē raksta: «Visu augusta mēnesi palikšu kādā sanatorijā Bad-Nauheimā — laiks atkal pielāpīt sirdi.» 1978. gada 7. decembra vēstulē: «Pirms kāda pusgada man sirds sagriezās pavisam greizi, vajadzēja meklēt dakteri. Sagadījās tā, ka arī tas pats slimoja ar sirdi, laikam tāpēc manējo viņš samunsturēja pāris mēnešu laikā, bet pats nomira, un es jutos tā kā līdzvainīgs.» Arī pēc tam M. Zīverts vairākkārt brauc ārstēties uz Nauheimu. Un 1986. gada 28. aprīļa vēstulē atkal raksta par saslimšanu: «Pēc Rīgas ciemiem man bija vēlēšanās vēl paskatīties uz dienvidiem, bet līdz Lībekai vien tiku, kad gadījās maza nelaime, vajadzēja tūlīt atgriezties Zviedrijā un likties slimnīcā. No turienes gan mani drīz vien izmeta, lai gulšņānot mājās, — tas bija patikams padoms, un to pedantiski pildīju.»

Neveselība M. Zīvertam palīdzējusi izaudzēt sevī sīkstu pretošanās spēju nedienām, zināmu stoicisku mieru un parādību filozofisku vērtējumu, kas izpaužas viņa noformulētā tēzē: «Leibnics reiz teica, ka vislabākā no iespējamām pasaulēm esot šī. Tas nozīmē — ja kādam iet slikti, viņš var sevi mierināt, ka varētu būt arī vēl sliktāk. Man šī maksima allaž noderējusi.» (1983. gada 14. novembrī.) Uz nelaimēm un likstām, arī pats uz sevi dramaturgs iemācījies skatīties ar smaidu, un, pat par vistraģiskākajām lietām runājot, viņš nezaudē humora izjūtu. Pastāv jēdziens «karātavu humors», un M. Zīvertam tas nav svešs.

M. Zīverts emigrācijā dzīvo savrupu dzīvi, viņš nejaucas svešatnes latviešu ķildīņos, rakstnieks stāv malā no nacionālistisko ideologu kņadas, nepiedalās reakcionāro emigrācijas aprindu saietos, viņš ir patstāvīgs, saglabā savu neatkarību. Dramaturgs sirsnīgi sagaida gara darbiniekus no dzimtenes. Lielu dienas daļu viņš ir viens un netraucēti gremdējas grāmatu pasaulē vai raksta, pats sevi gan dēvēdams par slinku cilvēku. M. Zīverta «Psihologiskajā pašportretā» lasāms: «Ir trīs izdarības, kas man ļoti

nepatīk, — ēst, runāt un rakstīt. Ēšana kā katras dabiskas vajadzības apmierināšana ir neestētisks akts. Runāšana traucē pārdzīvot apkārtni. Tāpēc lugā nekad nelietoju divus vārdus, kur var iztikt ar vienu. Beidzot — rakstīt nepatīk tāpēc, ka pēc dabas esmu svētlaimīgi slinks.»

Vienatnē un atrautībā dzīvodams, M. Zīverts spējis izkopt savu garīgo pasauli, tai raksturīga augsta intelīģence, elegance, smalkums, smalkjūtība, humora izjūta, taču sabiedriskā situācija noteikusi arī daudzu trimdā rakstīto M. Zīverta lugu raksturu: tām piemīt augsts profesionālisms, lugas ir nevainojami nostrādātas, bet vairākos gadījumos atrautas no konkrētās realitātes, mazliet abstraktas. Ētiskās un cilvēciskās problēmas M. Zīverts risina vai nu uz nosacīta, vai vēsturisku notikumu fona. Tāda bija vairāku M. Zīverta lugu ievirze arī trīsdesmitajos gados, tomēr tajās jūta ciešu saikni ar tautas dzīvi. Trimdā rakstītie darbi ir abstraktāki, par dzimtenes aktualitātēm tur nav rakstīts, savu zemi vai tautu M. Zīverts nekad nav apmelojis. Par savas mītnes zemi kritiskus vārdus M. Zīverts vairījies teikt, atskaitot drāmu «Rūda», pa reizei dramaturgs pievērsies emigrācijas dzīvē radušos psiholoģisku konfliktu risinājumam, kā tas ir lugā «Meli meklē meli» (1952), bet visbiežāk risinājis plašas ētiskas vai vispārcilvēciskas problēmas, darbībai likdams norisēt pagātnes vidē.

Taču nav tā, ka dramaturgs būtu sevi izolējis no laikmeta sabiedriskajām problēmām, un raksturīgs piemērs tam ir luga «Kopenhāģenas dialogs». Tajā M. Zīverts runā par cilvēces izdzīvošanas iespējām un iezīmē civilizācijas attīstības baigo paradoksu: zinātnes progress novedis pasauli līdz pašnīcināšanas iespējai.

Lugas «Kopenhāģenas dialogs» darbība ris 1941. gada rudenī fašistu okupētajā Kopenhāģenā. Salīdzinājumā ar Austrumeiropas zemēm Dānijā tobrīd vēl ir daudz maz mierīgāka situācija, un tur īslaicīgu patvērumu atraduši arī ievērojami neāriskas izcelsmes zinātnieki. M. Zīverta luga balstīta uz dokumentu un faktu studijām, un dramatiskajā darbā viņš liek darboties trim zinātnes pasaulē plaši pazīstamām personībām, un tie ir: teorētiskās atomfizikas pamatlicēji Nils Bors (1885—1962), lugā Kristjans B., un Verners Heizenbergs (1901—1976), lugā Valters H., kā arī ievērojamā fiziķe Līze Meitnere (1878—1968), lugā Annija M.

Sādā sarežģītā, trausksmainā situācijā no Berlīnes pie sava kādreizējā šefa un garīgā tēva Kristjana ierodas viens no nacistiskās Vācijas kodolpētījumu vadītājiem — Valters, un viņu starpā iesākas saspringts dialogs par zinātnieka lomu cilvēces likteņa izšķiršanā. Valters nav apzināts antifāšists, taču, būdams godīgs zinātnieks, viņš ienīst nacismu un tā fīreru Hitleru. Valters kopā ar citiem zinātniekiem strādā pie urānbumbas izgudrošanas, pētījumus tādā pašā virzienā veic arī kodolfiziķi Čikāgā, un izvirzās briesmīga alternatīva: kā zinātnes atīstību ievirzīt tā, lai cilvēci atturētu no iznīcības bezdibeņa? Bez fizikas vai ķīmijas attīstības nav domājams cilvēces progress, taču rezultātā radās indīgās gā-

zes, ko lietoja pirmajā pasaules karā. Bet otrā pasaules kara sākumā zinātne ir kodolbumbas radīšanas priekšvakarā, un M. Zīverts lugā sastrēdzina liktenīgu nenovēršamības sajūtu: kodolfiziku darbs nav apturams, to no viņiem prasa Hitlers un toreizējais Amerikas prezidents Rūzvelts. Hitleram vajadzīga atombumba, jo viņš sapņo par pasaules iekarošanu, Amerikai — lai savaldītu Hitlera vājprātīgās idejas, bet abu pušu ceļš ir vienlīdz baigs — pretim iznīcības draudam, un, kā to saasināti parāda M. Zīverts, nepastāv iespējas šo ceļu radikāli aizšķērsot.

Lugas darbības laikā Valters uzdod savam skolotājam jautājumu — ko darīt? Taču atbildi viņš tā arī nesaņem, bet Kristjana kalpotāja Petra, kas reizē pārstāv ieinteresētās valsts izlūkdienestu, sava saimnieka klusēšanu izskaidro tā: «Kā viena, tā otra atbilde būtu aplama. Jo, ja viņš jums teiktu: jā, tas ir — fiziku kungi, kalpojiet karam tāpat kā līdz šim, — tad urānbumba būs; bet, ja viņš teiktu: nē, — arī tad tā bumba būs. Neitronu lavīna ir sākusī velties, un nekāda vara to vairs neapturēs. Kāda jēga vēl atbildēt ar jā vai nē?» Kā pravietisks brīdinājums lugas noslēgumā izskan Valtera vārdi: «Un kaut arī nelaime vairs nebūtu novēršama, mūsu pienākums ir vismaz mēģināt to aizkavēt. Padomājiet, kas notiks, kad amerikāņi un vācieši tiks pie urānbumbām!»

Būtībā M. Zīverts drāmā «Kopenhāģenas dialogs» skāris vis-smagāko mūsdienu problēmu — kā mūsdienu sašķeltajā pasaulē cilvēcei izdzīvot kodolkara draudu apstākļos, un M. Zīverts no jauna sevi apliecina par patiesu, plaši domājošu humanistu.

Vēstulē 1979. gada 28. novembrī M. Zīverts pats noraksturojis šo nule pabeigto lugu: «Pabeidzu sasodīti neiespējamu lugu, jo iztērējās vismaz 10 normālu lugu papīra deva. Atgriezies Stokholmā, sataisīju «izrādi» bez nekā: bez kostīmiem, bez grima, bez rekvizītiem, bez skatuves, spēlmaņiem eksemplāri rokā. Skatītājus iepriekš brīdināju: šī spēle nav jāpārdzīvo, tā jāsaprot. Iepriekš pamēģinot, dzirdēju: tā jau ir tīra fizika, kas to sapratis? Bet mani interesēja skatītāju reakcija: cik nāvīgi viņi garlaikosies? Bet viņi tūlīt uzķēra sprieģo situāciju aiz «fizikas». Tas man bija negaidīts gandarijums. Pēc spēles izraisījās spontānas debātes. Tad lugu skaidroja ķīmiķi un fiziķi — autors varēja klusēt.»

Taču dramaturgs ar savu darbu joprojām palicis nemierā, grāsās to pārveidot un vēl 1983. gada 14. novembrī vēstulē raksta: «Biju paredzējis dialogam veidot galīgo slīpējumu un pabeigt citu lugu, bet ko var darīt, kad karstums kā elles priekšnamā.»

Līdz šim pēdējais pabeigtais M. Zīverta dramatisks darbs ir luga «Teātris», kas apakšvirsrakstā saukta par «spēli neredzamā gaismā». Manuskriptā ir darba pabeigšanas datums — 1987. gada 18. janvāris, tātad luga pabeigta divas nedēļas pēc rakstnieka astoņdesmit ceturtās dzimšanas dienas. Vienā no variantiem lugas virsraksts ir «Ekselence», taču beidzot dramaturgs atgriežas pie

agrākā nosaukuma — «Teātris». Viņam gribējies vēlreiz pievērsties teātra maģijai, par kuru autobiogrāfiskajos materiālos rakstīts: «Sī bija vienīgā realitāte, ko spēju pārdzīvot pilnīgi un bez atlikuma.» Lugā atzaigo gan ar teātra pasauli saistītais pievilcīgums, gan parādās ar to saistītās intrigas. Dramatiskā darba norise notiek 1818. gadā Veimārā, kur par teātra direktoru tobrīd strādā J. V. Gēte, kas lugā saukts par ekselenci. Gētes sekretāra un biogrāfa J. P. Ekermana vaibsti samanāmi lugā tēlotajā sekretārā Filipā, J. V. Gētes pēdējās, vētrainās mīlestības atblāzma apstaro ekselences un jaunās aktrises Elizas attiecības, bet ar teātri saistītā intrigu pasaule lugā ienāk līdz ar primadonnas Hāgemanes tēlu.

Dramaturgs teātra jēdzienu lugā variē. Vispirms viņš polemizē ar pārmoderniem teātra meklējumiem un rāda no Vīnes atbraukušu teatromānu Jančeku, kurš uzrakstījis lugu ar suni Dragonu centrā un dedzīgi aizstāv ideju, ka vārds un doma teātrī neesot vajadzīgi, arī luga ne. «Mēs mēģinām — ilgi un daudz. Parasti sākam ar lugu — tāpat kā veclaiku teātrī, bet ar katru mēģinājumu tās paliek arvien mazāk, līdz beidzot tā pavisam pazūd. Autora diletantiskais mēģinājums, ko sākumā saucām par lugu, beidzot pārvērties pilnvērtīgā mākslas veidolā.»

Jančeks grib uzvest lugu «Obrija suns», kuras titulloma paredzēta sunim Dragonam, jo tas esot dabiskāks un tiešāks par jebkuru aktieri. Lai saglabātu profesionālas skatuves cieņu, Gēte atsakās teātri izīrēt, bet, tā kā Jančekam ir protekcijas galmā, Gētem teātra vadītāja vietu nākas atstāt. Viņš uzraksta atlūgumu un stiprina sevi ar pārliecību: «Nu mani vairs nevar padzīt no teātra, jo esmu jau aizgājis, pats atbrivojies.»

Dramaturgs pamazām nonāk līdz plaši vispārinātai domai par mākslinieka sūtību sabiedrībā. Viņa tēlotais Gēte ir humāns, augsti cienīts gara aristokrāts, taču, kā viņš pats saka, «četrdesmit gadu esmu stāvējis ceļmalā, cepuri godbijīgi rokā turēdams». Šiem vārdiem ir dziļi simboliska nozīme, kam sakars ar mākslinieka mūža jēgu. Lugā dramaturgs atstāsta Gētes un Bēthovena pastaigu un satikšanos ar galminieku pūli, kad dzejnieks noņēmis cepuri gardibeni un bijīgi nostājies maliņā, bet komponists skaļi uzsaucis: «Ne mēs viņiem — viņi mums griezis ceļu!» Toreiz noņemtā cepure un augstdzimušajiem kungiem atdotais gods visu mūžu grauzis ekselences sirdi, līdz mūža novakarē, aiziedams no teātra, viņš pateicis savu — nē! Tā ir brīva, radošā gara izsliešanās, kad dzejnieks atgūst iekšējo neatkarību un pasaka savu garīgo kredo — gods ir kalpot tautai, bet slava ir atzinības alga. Atsacīdamies no teātra un nepieļaudams skatuvi apgānīt ar nepiedienīgu mākslu, ekselence izstājas no tās intrigu spēles, kurā viņu grib ievilkt galma aprindas. Un plašā, filozofiskā nozīmē šī spēle ir visa mūsu dzīvošana. «Arī nelaiemes nav. Viss izdomāts un sagrozīts — kā dumjā lugā. Bet mums jāspēlē, kā lomās rakstīts, ja negribam bojāt izrādi, ko sauc par dzīvi. . .»

Ekselence mūža novakarē vēlreiz iemilējies, taču viņam ir sieva, ir dēls un vedekla, kas šādas jūtas uzlūko par parastu ārprātu, un Gēte no sava sapņa (aktrises Elīzas) spiests atsacīties, arī šajā ziņā viņš paliek, ar cepuri rokās stāvēdams.

Lugā «Teātris» valda M. Zīverta dramaturģijai raksturīgā garīguma gaisotne, te mijas dažādas noskaņas, dialogos atmirzd filozofiski domu graudi, un atkal skaidri redzams, ka līdz mūža novakarei M. Zīverts ir humānisma sardzē.

M. Zīverts lugas rakstījis nepārtraukti, taču nereti viņu nomākusi drūma atziņa par šī darba nevajadzību, un savā «Psiholoģiskajā pašportretā» autors raksta: «Tie nedaudzie teātra gadi Latvijā bijuši intensīvi, bet ātri pagājuši. Lugas, protams, var rakstīt arī bez teātra, un to es arī daru. Gluži tāpat kā cilvēki dara daudz ko tādu, kam nav jēgas. Savā laikā don Kihots laužās ar vēdzirnavām, bet vai kāds teiks, ka viņam tā nebūtu vajadzējis darīt?»

Rakstnieks parasti ir mierīgs un mazrunīgs, par savām drūmajām pārdomām citiem nemēdz klāstīt, un tomēr apziņa par atrautību no teātra un atšķirtība no tautas dzīvā koka viņu nomāc. So domu M. Zīverts formulējis 1939. gadā lugā «Cilvēks grib dzīvot.» Moriss Mersjē kļuvis par slavenu rakstnieku, kura darbus iespīez un ekranizē daudzās pasaules valstīs, kurš saņem piedāvājumu dzīvot Parīzē, tomēr paliek savā dzimtajā pilsētiņā kaut kur Šveices Alpu pakājē. «Bet jūs aizmirstat, ka rakstnieks savā ziņā ir kā koks, kas var dot skaistus ziedus tikai tad, ja zeme, kur tas aug, ir trūdiem un mēsliem bagāta.» Par atteikšanos pieņemt aicinājumu pārcēlies uz Parīzi Moriss saka: «Es būtu izrāvis ar visām saknēm no tās zemes, kur esmu ieaudzis un kas man dod tik daudz vielas. Es būtu pārcēlies uz Parīzi, bet tur es būtu kā stāds, ko laboratorijā baro ar mākslīgiem sāļiem. Lūk, tāpēc es palieku te!» Mārtiņa Zīverta dzīves ceļš diemžēl ielocījās citādi, viņš savu garīgo barotāju — dzimteni — atstāja.

No M. Zīverta plašā dramaturģijas klāsta, kas aptver pāri par piecdesmit lugu, šajā grāmatā apkopotas astoņas, kas attiecināmas uz viņa darbības pirmo posmu un uzlūkojamas par literāro mantojumu. Tās pieder pie latviešu literatūras patiesi vērtīgā demokrātiskā slāņa, bez kura latviešu dramaturģijas kopaina būtu nepilnīga. Lugas «Āksts», «Minhauzena precības», «Ķīnas vāze» un «Cilvēks grib dzīvot» ir vairākkārt izrādītas uz padomju teātra skatuvēm, taču šo darbu pirmizdevumi sen vairs nav pieejami. M. Zīverta lugu izdevums nepieciešams gan kā latviešu dramaturģijas vēstures liecinieks, gan kā dzīva viela, ar ko iespējams papildināt šodienas teātru repertuāru. Viena no labākajām M. Zīverta lugām ir drāma «Rūda», kas pabeigta ap 1954. gadu un it kā sasaucas ar pirmo dramaturga izrādīto darbu — lugu «Nafta». Nevienā citā darbā M. Zīverts nav tik krasi negatīvi

noskaņots pret sava laika un mītnes zemes realitāti, tālab šis darbs ir nozīmīgs dramaturga pasaules uztveres un sabiedriskās stājas izpratnei.

M. Zīverta dramaturģija, būdama pilnīgi patstāvīga un oriģināla, savdabīgi turpina latviešu drāmas tradīciju pamatlīnijas. Viena no tām — R. Blaumaņa smalki izkoptā psiholoģiskā tēlojuma tradīcija. Pats studējis psiholoģiju, būdams teicams cilvēku attiecību un iekšējās pasaules pazinējs un izpratējs, M. Zīverts savās lugās īpaši pārliecinoši tēlo cilvēku psihiskās norises, kas palīdz izprast viņa lugu varoņus, bet skatītājiem — saprast sevi. Taču M. Zīverta psiholoģisms atšķiras no R. Blaumaņa tēlojuma, kurš ataino cita laikmeta, citādu sabiedrisko attieksmju veidotus cilvēkus. M. Zīverta varoņi, tāpat kā to autors, ir atturīgi un iztieks ar maz vārdiem, bet aiz tiem slēpta dziļa un piesātināta cilvēku emocionālā un pārdomu pasaule.

M. Zīverts vairākkārt uzsvēris, ka viņa iemīļotākais latviešu dramaturgs ir R. Blaumanis. Daudz atturīgāks M. Zīverts ir J. Raiņa vērtējumā, dažreiz izsacīdams pat negatīvu attieksmi pret viņu. Vēstulē 1967. gada 2. oktobrī dramaturgs atzīstas, ka neesot J. Raiņa cienītājs, un vēlāk savā «Psiholoģiskajā pašportretā» pat raksta: «Raiņa lugās tukšo vārdu kaskādes man ir neciešamas.» Un tomēr dziļākajā būtībā M. Zīverta dramaturģija turpina vairākas J. Raiņa iedibinātas vai koptas tradīcijas. Tāpat kā J. Rainis, M. Zīverts vielu vairākām savām lugām izraudzījies no tālīniem vēstures laikmetiem. Vairākkārt sastopam dažādas Rīgas senatnes epizodes: lugā «Melngalvji» ieraugām Rīgu 1482. gadā ap Vastlāvjiem, makabrajā spēlē «Rīga dimd» — XVI gadsimta Rīgu, kad tur uzliesmoja kaislības un nemieri sakarā ar jaunā jeb tā sauktā Gregora kalendāra ieviešanu. Jaunais kalendārs stājās spēkā 1584. gadā un izraisīja vētrainu opozīciju, ko vadīja Mārtiņš Gīze, Hanss Brinkens un Hanss Zengeizens. Šos notikumus par pamatu dramatiskam darbam gribēja izmantot arī J. Rainis, iecerēdams lugu «Mārtiņš Gīze». Kopā ar svešautiešiem M. Zīverts parasti liek darboties arī kādam latviešu puisim, un lugas «Melngalvji» centrālais varonis ir asprātīgs drošminieks Velliņu Juris.

Par seno zemgaļu cīņām stāsta traģēdija «Rakte» (1945), bet uz Dantes muižiņu un 1744. gada notikumiem aizved komēdija «Minhauzena precības». Tajā pašā XVIII gadsimtā risinās komēdijas «Kaļostro Vilcē» (1965) darbība. Pagātnes notikumos M. Zīverts latviešus tēlo kontaktos ar citu tautu pārstāvjiem un parāda, ka mūsu zemes vēsturi veidojuši, mūsu pilsētas cēluši dažādu tautību cilvēki un Latvijas pagātne ir pievilcīga un daudzkrāsaina ar savu internacionālismu un Eiropas elpu. Sekodams nostāstiem, M. Zīverts liek tieši mūsu zemē darboties gan visu laiku lielākajam fantastam un dēkainim Minhauzenam, gan Eiropas slavenajam magam un burvju māksliniekam Kaļostro.

Taču M. Ziverta lugu darbības vietu ģeogrāfija ir daudz plašāka, un arī šajā ziņā viņš seko J. Raiņa tradīcijām. J. Raiņa lugu notikumi risinās Kijevas Krievzemē, Senajā Ēģiptē, Grieķijā, Romā un Babilonā. M. Ziverts tēlo Mindauga laika Lietuvu XIII gs., viņš radījis lugu «Āksts» par cilvēces izcilāko dramaturgu V. Šekspīru, bet lugas «Teātris» centrālais tēls ir J. V. Gēte. M. Ziverta skatiena apvāršnis ir plašs, viņš neaprobežojas ar savu māju vai pagalmu, bet raugās uz cilvēkiem un notikumiem no filozofiska vispārinājuma plašumiem.

J. Raiņa un M. Ziverta dramaturģiju tuvina vēl kāds princips. No cilvēku attieksmju tēlojuma viedokļa M. Ziverta lugas pieder pie psiholoģiskās drāmas virziena un tālab būtu J. Raiņa dramaturģijas pretstats, jo J. Rainis savas lugas dēvēja par ideju drāmām. J. Raiņa lugās ideju risinājums pausts ar varoņu konkrētu, psiholoģisku attiecību starpniecību, savukārt M. Ziverts psiholoģisko drāmu centrā parasti izvirza kādu filozofisku problēmu vai ideju, luga ir šīs idejas pierādījums vai izvērsums, un pati problēma nereti pieteikta lugas virsrakstā. Lielākajai daļai lugu nosaukumā minēts tikai viens vārds: «Nafta», «Āksts», «Vara», «Nauda», «Rūda», «Čūska», «Cenzūra», «Tvangs», «Teātris». Retāk nosaukumā minēti vairāki vārdi, bet parasti arī tie veido vienu jēdzienu: «Kīnas vāze», «Minhauzena precības», «Cilvēks grib dzīvot». Katrā no šiem nosaukumiem ietverta vai nu problēma, norise, vai iegansts, kas dod pamudinājumu darbībai.

Problēmas pieteikums lugas virsrakstā un precizējums ekspozīcijā ir apzināts M. Ziverta drāmas izveides princips. Viņš uzskata, ka labi veidotā lugā jau ekspozīcijā var pat pasacīt priekšā, kas tālāk dramatiskajā darbībā notiks: «Ja luga veidota pareizā cēlienu tehnikā, tad vērīgs skatītājs jau no ekspozīcijas var secināt, kas notiks, viņu tikai interesē, kā autors to parādīs.»

Raksturīgs analītiskās drāmas paraugs ir kriminālnovele «Nauda». Tā uzrakstīta 1942. gadā, bet darbība ris trīsdesmito gadu sākumā. Jau virsrakstā dramaturgs piesaka, ka lugas notikumi un tās problēma saistīsies ar naudu. Pirmajā ainā lupatlais Piķurģs atrod vecus kapteiņa svārkus, kurus kopā ar nozagtu un tajos ievīstītu paprāvu naudas summu pa logu izsvieduši divi kriminālnoziedznieki, lai vēlāk laupījumu sadalītu. Problēma līdz ar to ir pieteikta, var sākties risinājums, un darbība notiek apstākļos, kurus izmainīt un pāvērst citā virzienā var nauda visplašākajā nozīmē.

Mārtiņš Ziverts skatītājiem liek ielūkoties šaurā pagalmā, kuru no visām pusēm iejož namu sienas, un tajās kā trulas acis pa visiem stāviem rindojas virtuvju logi. Šajā metaforizētajā pagalmā reti iespīd saule, un te mīt cilvēki, kam pieder rakstnieka simpātijas: sētnieces meitene Čirka, inkasenta meita, konservatoriste Vīga un fantasts un sapņotājs — Minhauzena gara radnieks — kapteinis Piķurģs. Sen viņš dzīves jūrās un vētrās strandējis, ne mantas, ne bagātības nav iekrājis. Piķurģs staigā no sētas uz sētu,

no mājas uz māju, lupatas vākdams, un laimes piemirstos likteņa pabērnus aplaimo ar izdomātiem stāstiem, bet pats sevi viņš tad iedomājas par staltu kapteini, kas gatavs visus grūtdieņus aizvizināt uz laimīgo zemi. Viņam pietrūkst tik vien tāda mazumiņa kā naudas un — laimes. Viņiem visiem — sētniecei, Vigai, inkasentam, Piķurgam — ļoti vajadzīga nauda, kaut mazdrusciņ, kaut vai tik daudz, lai nodrošinātu eksistenci. Viga tad varētu iegādāties mūzikas studijām nepieciešamās klavieres, bet Piķurgs uzsāktu cilvēcisku dzīvi. Nauda ir faktors, ar ko jārēķinās, bez tās nevar iztikt, bez tās dzīve nav domājama. Taču nauda un tās nestā vara spēj pārvērsties pilnīgā pretstatā un kļūt par ētisko principu deģenerējošu spēku.

M. Zīverts, izmantojot lugās nereti lietotu paņēmieni, nostāda savu varoni šādā pārbaudes situācijā — Piķurgs nejauši kļūst par sētā atrastas ievērojamās naudas summas īpašnieku. Vienā mirklī Piķurgs top par turīgu cilvēku. Tagad viņš var izmantot jaunā statusa priekšrocības: restorānā ieņemt vislabāko galdiņu, pasūtīt vissmalkākos un dārgākos ēdienus un cienāt ar tiem pēc savas patikas jebkuru restorāna apmeklētāju. No grūtdieņa Piķurgs pēkšņi pārvērties saimniekā, un viņā mostas alka izmantot naudas doto varu, likt citiem cilvēkiem runāt un rīkoties pēc viņa prāta, būtībā visnekrietnākā kārtā tos pazemojot. Piķurgs tādējādi grib gūt gandarījumu par dzīvē saņemtajiem pazemojumiem. «Dzīve mani daudz vazājusi un pazemojusi līdz pēdējai lupatai. Tāpēc jūs visi šovakar lēcāt pār manu nūju. Es pats esmu lupata un tāpēc gribu, lai pie mana galda sēdētu tikai lupatas. Esmu pats ticis pazemots un tāpēc gribēju pazemot arī jūs.»

Piķurgs gandarījumu negūst un dziļākā būtībā kļūst vēl nabagāks. Īsi pirms lugas beigām M. Zīverts ar Piķurga vārdiem it kā rezumē problēmas būtību: «Pusmūža biju gaidījis šo brīdi, kad citiem varēšu atmaksāt to, kas pāri darīts man, — un, kad nu tas pagājis, tad palika tikai sājšums sirdī. Tā šodien esmu kļuvis vēl nabagāks nekā biju līdz šim. Vakar es vēl varēju gaidīt savu lielo brīdi, šodien tas ir jau garām. Un tā, redzi, nauda ir tā, kas cilvēku dara par pēdējo ubagu — kā to, kam tās nav, tā arī to, kam tā ir...» Tā ir arī lugas idejas risinājuma kvintesence: nauda ir nepieciešama kā iztikas līdzeklis, bet tā visai viegli var pārvērsties par cilvēcisko un ētisko īpašību deģenerējošu spēku. M. Zīverta lugā cieši savīts filozofiskais un psiholoģiskais slānis, un Piķurga ilgas pēc gandarījuma ir tuvas J. Raiņa Jāzepa dilemmai, arī viņš pusi mūža dzīvo ar izjūtu — «man pāri nodarīts» un alkst pēc gandarījuma par brāļu kādreizējo pārinodarījumu, taču lugas beigās Jāzepam nākas atzīt Potifera pausto patiesību — «par ļaunu nevar atmaksāt pēc laika».

Varas dialektika ir traģēdijas «Vara» centrā. Tās darbība ris senajā Lietuvā kādā 1263. gada rudens naktī. Šim darbam ir zināma saistība ar J. Raiņa dramaturģiju — tas ir lietuviešu kuni-

gaiša Mindauga tēls, ko J. Rainis sauc par Mintautu. Taču M. Ziverts dod pavisam oriģinālu vēsturiskās personības interpretāciju. Mindaugs ir varens un nežēlīgs valdnieks, viņa priekšā visi dreb. Mindauga sapnis ir liela un spēcīga Lietuvas valsts, bet, lai to izveidotu, viņam nācies nogalināt gan brāļus, gan draugus. Mindaugam ir nepieciešama vara, lai no viņa bitos gan pašu ciltis, gan svešzemnieki.

Apmēram līdz traģēdijas vidum dramaturgs nostiprina pārliecību par Mindaugu kā negantu varmāku, bet tad lietuviešu karalis dialogā ar jauno, Daumantam varmācīgi atņemto sievu Marti atklāj savas rīcības slēptos iemeslus un neganto paradoksus — viņam pašam vara riebj, un varenais vīrs sirds dziļumos ir nelaimīgs un vientuļš. Taču augstāks par paša izjūtām ir Mindauga ideāls — stipra Lietuva. Viņš atzīst, ka iznīdējis vairākus novadu kungus, taču darījis to tādēļ, lai apvienotu un tādējādi glābtu viņu ciltis, jo nelokāma ir viņa pārliecība, ka labāk ciltis negodīgi glābt nekā godīgi pazudināt. Martei varenais Mindaugs atzīstas: «Jā, es loku asinis, tikai neviens nezina, kā man tās riebj... Bet, kam ir vara, tas citādi nevar... Vai es nezinu, kas labs un kas ļauns? Bet, ja es to sacītu saviem lielkungiem, tad viņi saskatītu manu vājumu un mitētos drebēt. Tāpēc vienīgi tev teikšu, karalien, kāpēc esmu darījis to un darījis tā. Tu zini tikpat labi kā es, ka visā manā valstī nav cilvēka, kas mani mīlētu. Mana vara ir liela, bet mani mīlēt es nevienam nevaru pavēlēt.»

Mindauga varmācība izraisa pretdarbību, novadu kungi pret viņu sacelšas, un Daumants, atriebdams par pārestību, Mindaugu nodur. Taču M. Ziverta skatījumā tikai tad istā traģēdija sākas. Līdz tam traģisku pārdzīvojumu varā bija Mindaugs, tagad traģēdija atnākusi lietuviešu tautai, novadu pārvaldnieku starpā sākas neganta cīņa par varu, vardarbība pieņemtas vēl nebijušos apjomos, asiņu līst vēl vairāk, notiek jaunas slepkavības un noziegumi, un nav varas, kas savaldītu atriebes un valdītalkās iekvēlojušos novadu kungus. Bet, savstarp sanaidotus un sašķeltus, viņus viegli var uzveikt ārējie ienaidnieki.

Isi pirms lugas noslēguma tatāru sūtnis ciniski teic: «Mūsu ordas nāk kā dzeltens viesulis, drīz tās brāzīsies pāri galvām jūsu! [...] Kurš te būs tas, kas viņus vedīs pretī tatāriem?» Uz Daumanta atsaukšanos sūtnis atbild: «Tur vajadzīgs tāds vīrs, kāds Mindaugs bija. Bet viņa vairs nav. Tā vietā tagad desmit kungu ķildosies savā starpā.» Traģēdijas izskaņā ziņnesis pauž drūmu atziņu: «Vai, leišu vīri! Tur sadeg jūsu valsts!»

Problēma paliek, nav atrisināta dilemma, kurš būs tas spēks, kas apvienos tautas. Mindaugs cerēja to izdarīt ar nežēlīgu varu, viņa nodoms neizdevās, taču arī bez varas tautu kopība pastāvēt nevar. Problēmas atrisinājuma virzienu 1912. gadā iezīmēja J. Rainis traģēdijā «Indulis un Ārija», Mintautu pārliecībai «tik viens lai kungs» likdams pretī Induļa demokrātisko atziņu «ikviens lai kungs». Taču XIII gadsimta Lietuvā šāda ideja ir pāragra, to

nespēj realizēt arī Raiņa Indulis, kas idejas piepildījumu saskata tikai tālā nākotnē:

Caur gadu simtiem latvju vanags skries
Pa tumšu mežu naktīm, dumbru purviem,
Pa kailiem, kaulu baltiem kaujas laukiem,
Ar sauli sapņu jūras skaidri sniegs.

Vēl nav pienācis laiks! Un tā ir Induļa un arī Mindauga traģika, nav viņu spēkos atrisināt liktenīgo Gordija mezglu.

Par sava veida metaforu komēdijā «Ķīnas vāze» kļūst dārgā vāze, kas saņemta kā dāvana Cērpu ģimenē un izraisa konfliktu, Cērpa kunga mantojumu dalot. Struktūras ziņā šai komēdijai ir radniecība ar drāmu «Nauda». Kā vienā, tā otrā lugā darbībā no ārpuses ienāk kāds faktors, kas cilvēku attiecības pavērš citā virzienā un kļūst par ētisko principu mērauklu.

Turīgās Cērpa kundzes ģimenē valda šķietams miers un savstarpēja saskaņa, bet, līdzko mājās pārnesta dārgā Ķīnas vāze, vienā mirklī pajūk idilliskais saprašanās gars — katrs no ģimenes locekļiem mantu cenšas iegūt savā īpašumā, katrs uzskata, ka tikai viņam ir tiesības uz dārgo dāvanu kā daļu no mirušā tēva mantojuma. Taču vāzi sadalīt nav iespējams, un visos šais cilvēkos aiz miermīlīgas saprašanās maskas slēpusies alkatīga mantkārība. M. Ziverts parāda, ka spēcīgāka vara par ģimeniskajām saitēm ir alkatība. Tikai tad, kad ģimenē pieņemtais meitēns Leksīte dārgo vāzi saplēš, ģimenē atjaunojas miers, jo zudis ir ķildas pamats.

Taču par šo cilvēku būtību rakstnieks nekādas ilūzijas neatstāj. Ģimenes locekļi salabst, ārēji viss šķiet atkal kārtībā, bet — līdz nākamajai reizei, kad iesāksies kārtējais cīņiņš par mantu vai ieņemamo stāvokli. Ar skaudru nožēlu komēdijā «Ķīnas vāze» M. Ziverts konstatē, ka turībai un pat izglītībai līdzī neiet sirdskultūra un, dzenoties pēc mantas, cilvēki degradējas. Sajā lugā Cērpa kundzes meita Lilija grasās precēties ar mehāniķi Valdi, bet šis solis citiem ģimenes locekļiem ir kā dadzis acīs, jo viņi nevēlas pieļaut precības ar vienkāršu strādnieku. Cērpa kundzes vedekla Ella pat vārdu «strādnieks» izrunā ar dziļu nicību. Bet tieši Valdis šai sarežģītajā situācijā, kad ģimenes locekļi katrs savā īpašumā tiecas iegūt dārgo vāzi, saglabā skaidru saprātu, un viņš bez Leksītes ir vienīgais cilvēks Cērpa kundzes mājā, kam ir silta, atsaucīga sirds. M. Ziverts šajā darbā netēlo sociālu sadursmi, bet, skaidru skatienu raudzīdamies dzīvē, saredz tur asās šķiru pretrunas, un viņa simpātijas pieder dzelzceļa strādniekam Valdim tāpat kā dzīves apspiestajiem grūtdieņiem drāmā «Nauda».

Komēdijai «Ķīnas vāze» ir sava veida paralēle ar latviešu dramaturģijas rītausmas darbu — R. Blaumaņa skatu lugu «Lauņais gars». Tur mājas mieru sajauc ziņa par it kā laimēto lielo vinnestu un it labi iepazīti krietni cilvēki pēkšņi pārvēršas, parādās viņu lielmanības gars un nekrietnums, līdz atklājas, ka ziņa

par laimestu ir kļūdaina, un tad dzīve ierit parastajā gultnē. R. Blaumanis mantas varu nosaucis par «launo garu», kas saduļķo, kropļo un nomāc cilvēku raksturus un attiecības. Kopš lugas «Ļaunais gars» sarakstīšanas līdz komēdijas «Ķīnas vāze» tapšanai bija pagājuši tieši piecdesmit gadi, sabiedrības attīstībā bija daudz pārmaiņu, bet mantas varas ļaunais spēks bija palicis tāds pats un tikpat neganti kropļoja cilvēka psihi kā agrāk.

Uz Cēru ģimenes dāvatās vāzes ir attēlots pūķis, kas pats kož savu asti, un šis alegoriskais pūķis kļūst arī par cilvēku alkātības un sīkmanības simbolu. Vārdos to apstiprina Valdis: «Katrā no mums dzīvo savs pūķis. Kamēr viņš gul, ir miers. Bet reizēm viņš paceļ galvu un ierēcas.» Padzīt šo pūķi, savaldīt to — tāds būtu pieauguša cilvēka uzdevums, taču visskaidrāk to apzinās pusauga meitene — Leksīte. M. Ziverta lugas un viņa pasaules uztverei šis tēls ir nozīmīgs. Dramaturgs tic nepieaugušas meitenes skaidrajam dzīves skatījumam, tāpat kā tic sētnieces meitenei Cīrkai. Te viņš saskata pretstatu ikdienas sīkmanības aprepušajiem pieaugušajiem cilvēkiem. Tieši Leksītei pietiek skaidra saprāta sadauzīt nekrietno vāzi, kas mājās ienesusi sajukumu un nemieru un līdz nepazīšanai pārvērtusi viņai tuvos cilvēkus. Sadauzītās vāzes lauskas viņa izdala mājiniekiem, ģimenes draugam notāram iedod gabalu, uz kura redzama negantā pūķa galva, un domīgi piebilst: «Ja nu to apskatītu kāds cilvēks, kas vāzi nav redzējis? Viņš taču arī domātu, ka tā ir kāda cita zvēra aste, kas pūķim zobos?» Bet notārs šo lausku iesaka paglabāt Leksītei pašai, lai, pieaugusi būdama, viņa tajā paskatītos un pūķa attēls atgādinātu par cilvēka dabu.

Lugā «Ķīnas vāze» ievijas M. Ziverta dramaturģijai raksturīgā doma par sūro cilvēka pašiepazīšanas ceļu. Cēru ģimene šķīta kā priekšzīmīga saime, līdz gadījums atklāja viņas slēptās dziņas un alkas, tāpat kā naudas žūksnis pamodina Piķurgā valdītgrību un pat tieksmi otru pazemot. Viss mīt cilvēkā, ir labais, ir ļaunais, tāpēc svarīgi sevi pazīt, saprast un spēt pār sevi valdīt.

M. Ziverts savu dramaturga darbību teātrī iesāka ar 1931. gadā Nacionālajā teātrī izrādīto drāmu «Nafta». Tajā atklājas cilvēka attiecības ar dabu un iezīmējas vairākas M. Ziverta dramaturģijai raksturīgas pamatlīnijas. Latvijā divdesmitajos gados notiek naftas meklējumi, parādās pirmās sensacionālās ziņas par naftas atradnēm. Vēlāk noskaidrojas, ka atrastais naftas daudzums ir niecīgs un tam nav rūpnieciska nozīme, taču pats fakts par naftas atradnēm devis ierosinājumu M. Ziverta lugai.

Darbība notiek Piksteres purvā, kur entuziastu grupa izmisīgi nodarbojas ar naftas meklējumiem. Kad līdzekļu trūkums liek tālākos urbšanas darbus pārtraukt, dramaturgs saplūcina kopā divus slāņus — realitāti un sapni. Urbšanas darbu galvenais vadītājs Māriņš dienvidū saulītē iemieg, un tālāk lugas darbība, kas ris ar skaudru realitāti, būtībā ir sapnis. Tajā pārvēršas ne tikai notikumi, bet arī cilvēku raksturi, un krietnāji Māriņā ieraugām

cietsirdīga, nežēlīga ekspluatatora vaibstus. Lai palielinātu naftas ieguvi, jāmodernizē iekārtas, un vajadzīgos līdzekļus inženieris nolemj iegūt, samazinot strādniekiem algas. Strādājošo dzīves apstākļi jau tā ir neciešami, viņiem jādzīvo šaurās, mitrās barakās, tur sākas slimības, arī izpeļņa ir niecīga, un algas pazemināšana naftinieku stāvokli padara vēl smagāku, tālab sākas atklāts protests, kas pāraug plašā streikā.

M. Ziverts ir pirmais latviešu dramaturgs, kas tik krasi parāda trīsdesmito gadu sākuma šķiru konfliktu. Divdesmitajos gados par to savās konstruktīvajās spēlēs bija runājuši L. Paegle un L. Laicens, taču viņu darbi parādījās tikai pašdarbības dramatisko kolektīvu iestudējumā. M. Ziverta lugu «Nafta» izrādīja buržuāziskās Latvijas vienīgajā valsts dramatiskajā teātrī, un to noskatījās ievērojami vairāk skatītāju.

Lugas beigās M. Ziverts gan atsauc iepriekš tēlotos notikumus un līdz ar to it kā nomierina skatītājus — strādnieku sacelšanās bijusi tikai ilūzija, ļauns murgs, un tomēr — dramaturgs to ir tēlojis, turklāt noteikti nostādāmie streika dalībnieku pusē. Protams, M. Ziverta kā apzinīga šķiru pretrunu tēlotāja loma nav pārspilējama, taču jāatzīst, ka dramaturgs bijis godīgs demokrāts, kas aizstāvējis nomākto un apspiesto intereses, viņš jutis līdzīgiem, kam nodarīts pāri, un no šīs pozīcijas ne dzīvē, ne dramaturģijā M. Ziverts nav atkāpies arī turpmāk.

Ar tik skaudru atklātību kā lugā «Nafta» šķiriskās pretrunas M. Ziverts nav vairs tēlojis, taču sociālo nevienlīdzību viņš saskatīja un par to savās lugās runājis vairākkārt. Viņš rakstījis psiholoģiskas lugas, taču viņa attēlotie cilvēki dzīvo konkrētos apstākļos, kas ir kontrastu pilni. M. Ziverts ir nesamierināmā naidā pret sīkmanīgiem mietpilsoņiem, pret alkatīgiem ierāvējiem, pret uzpūtiem bagātniekiem.

Lugā «Nafta» M. Ziverts piesaka vēl kādu savai daiļradei būtiski svarīgu tēmu — cilvēka attiecības ar dabu vai, plašāk formulējot, visu dabas spēku un elementu, visa dabiskā konfrontāciju ar tām negācijām, ko sev līdzī nes civilizācija. M. Ziverts nekādā ziņā neapšaubā zinātnes progresu nepieciešamību, taču viņu biedē apstākļi, ka, dzenoties pēc dabas resursu un dabas spēku pakļaušanas cilvēka labā, var tikt izjaukta pasaules dabiskā harmonija. M. Ziverta uztverē harmonija ir viens no stabilākajiem pasaules un cilvēka garīgās satversmes balstiem. Viņš, protams, neaicina atpakaļ vakardienā un negrasās stāties ceļā zinātnes progresam, taču jau trīsdesmito gadu sākumā aicina uz saprātīgu dabas bagātību izmantošanu.

M. Ziverta lugas pēc savas ievirzes ir reālistiskas, taču drāmā «Nafta» viņš liek darboties arī fantastiski teiksmainajam purva velnam, kas parādās sapņa ainās. Šis tūkstošgadīgais velns ir purva un visu neskarto dabas spēku sargs, viņš rotaļājas ar čūskām un sirsnīgi sarunājas ar Skudru māti. Purva velna tēls veidots latviešu folkloras tradīcijās, viņš ir visumā lādzīgs, viņu

māc rezignācija un vientulības izjūta, bet viņam ir stingrs uzdevums — sargāt dabas valstību. Purva velns nav pat skopi savtīgs, viņš gatavs atdot daļu no dabas veltēm cilvēkam, tikai ar nosacījumu, ka «zemes bagātības drīkst izcelt tikai tas, kurš tās nepatur sev». Daba nedrīkst kļūt par iedzīvošanās un peļņas avotu, un ar purva velna muti M. Ziverts izsaka visai baigu, pravietisku pareģojumu: «Gadu tūkstošus jūs esat cēluši pilsētas, rakuši rūdu, urbuši naftu... Jūs esat izgājuši karā pret dabu, lai to izvarotu un padarītu par savu verdzeni. Jūs gribat radīt paradīzi zemes virsū, bet tie ir meli, meli, meli! Elli jūs esat radījuši — paskatieties, tur tā deg! Un tas ir tikai nieks no tās uguns, ko cilvēks sakūris, lai iznīcinātu pats sevi!»

Vēlreiz pie cilvēka un dabas attieksmju problēmām M. Ziverts kavējas drāmā «Rūda», kas ir viens no dramaturga visskarbākajiem, visskaudrākajiem darbiem. Sajā lugā viņš ar sarkastisku kaismi notēlo kādas vārdā nenosauktas valsts realitāti un tās pārvaldes institūtus, ko pārstāv šefs — valsts varas reprezentants, slepenpolicijas un izsekošanas dienesta pārstāvis inspektors, bet zinātnes pasaules simbols ir zinātņu akadēmijas sekretārs. Dramaturgs atklāj liekulības, melu un nelikumību sārņu grēdas viņa tēlotajā sabiedrībā.

Geologs, aizrautīgs, pašaieliedzīgs zinātnieks profesors Kristofers, valsts ziemeļos atklāj bagātas rūdas atradnes. Par to visi valsts varas pārstāvji varētu priecāties, taču notiek pretējais — Kristofera atklājums kaitē zinātņu akadēmijas darbības prestižam, tas var draudēt ar ministru kabineta demisiju, tāpēc sīkmaņīgie pašlabuma tikotāji uzskata par izdevīgāku Kristoferu ieslodzīt trakonamā. Un tikai pēc diviem gadiem, kad profesora asistente pierādījusi sava skolotāja atklājuma nozīmību un atklātās rūdas atradnes valsti padarījušas bagātu, oficiālo varas iestāžu pārstāvji Kristoferu uz trakonama kāpnēm sagaida ar fanfaram un sprauž pie viņa krūtīm Goda leģiona lielkrustu. Taču ir par vēlu — profesora psihe, divus gadus dzīvojot ārkārtējos apstākļos, ir jau traumēta, viņš paliek tur, tajā mazajā mikropasaulē, kas tiek dēvēta par trakonamu, jo salīdzinājumā ar to lugā tēlotās valsts realitāte ir daudzkārt nesaprātīgāka. Toties Kristofers sevi izauklējis lielāko atziņu — augstākā vērtība nav meklējama dārgakmeņos, bet cilvēka iekšējā pasaulē, viņa garīgajā krietnumā un cildenībā. «Atzīmējiet to savos bloknotos, iespiediet laikrakstos un telegrafējiet uz visām pasaules malām, jo tās bagātības jums neatņems neviens. Jo šī rūda, mani draugi, ir likta ikvienā cilvēkā un katrā dvēselē. Topiet gara kalnrači, mani draugi! Celiet gaismā to dievišķo rūdu, kas kopš gadu miljoniem guļ jūsos pašos!»

Tā ir viena no M. Ziverta dramaturģijas pamatatziņām: šajā nepastāvīgajā pasaulē pastāv milzīgas bagātības un reizē dzīvo alka tās sagrabt un iemantot sev, taču vislielākā vērtība un visaugstākā būtne pasaulē ir pats cilvēks, reizēm sīks, nekrietns, negodīgs un tomēr pēc savas būtības — gara valdnieks, augstākā

radība, sarežģīta personība, kaut arī vēl nepietiekami izprasta un izpētīta. «Un tāpēc arī cilvēks zina tik daudz par zvaigznēm miljonu gaismas gadu tālumā, bet nezina gluži nekā pats par sevi. Jo cilvēks pats sev ir vistuvākā patiesība.»

Kā vienu no liktenīgajiem Kristofera fiziskās bojāejas cēloņiem M. Zīverts izvirza faktu, ka profesors pārkāpis troļļa noteikumu. Trollis drāmā «Rūda», tāpat kā purva velns drāmā «Nafta», stāv dabas bagātību sardzē un atriebjas Kristoferam, kas uzdriksējies iekārot troļļa valstības bagātību — rūdu. Ar troļļa vārdiem dramaturgs vēlreiz atkārtoti bridinājumu, ko bija izteicis lugā «Nafta», — cilvēka alkatīgā darbība un nesaprātīgā attieksme pret dabu var vest pretī katastrofai. «Viņi urbjas visdziļākajos slāņos un nemitīgi lēš, cik miljonu tas vērts. Iekārē un skaudībā drebošiem pirkstiem viņi grābstās ap šiem tīrajiem pakalniem. Visu zemeslodi viņi būtu gatavi pārdot pašam velnam, ja vien kāds gadītos, kas grib to pirkt. Lūk, to visu es paredzēju, kad tu šeit parādījies pirmo reizi! Tāpēc es nolēmu tevi izputināt, un savu vārdu es turēju godīgi.»

Luga «Rūda» cieši sabalsojas ar satraucošajiem procesiem, kas ris mūsdienu pasaulē. So pašu problēmu citā kvalitātē un citos apstākļos M. Zīverts vēlreiz variē 1982. gadā publicētajā drāmā «Kopenhāgenas dialogs».

M. Zīverta dramaturģijas un pasaules uztveres izpratnei nozīmīga ir luga «Cilvēks grib dzīvot». Arī te parādās divi plašie pretpoli: viss dabiskais un tā vainagojums — cilvēka dzīvība un augsts garīgums un pretī tam — alkatība, sīkmanība, tieksme pēc bagātības un iedzīvošanās kāre. So pretpolu jaušamākai uztverei M. Zīverts lugas darbībai liek norisēt atšķirīgās ģeogrāfiskās vidēs: ielejā un kalnu augstumā. Ielejā dzīvo sporta piederumu veikaliņa vadītājs Moriss Mersjē, ap viņu ir ģimene: sieva, kas simulē mīlestību, un brāļi Zaks un Žans, kuri pārspēj viens otru alkatīgajā kārē iedzīvoties uz Morisa rēķina.

Sajā pasaulē Moriss ir vientuļnieks — M. Zīverta varoņi bieži ir tādi — sveši un neiederīgi tajā sīkmanības un veikalnieciskuma vidē, kurā spiesti eksistēt, — taču viņš nesamierinās ar likteni, cenšas izrauties no dzīves realitātes uzspiestās situācijas. Garajās nakts stundās Moriss veikaliņā pie pults viēnātnē raksta romānu. Tā ir viņa iespēja saglabāt sevi, izdzīvot ielejas garīgās atmosfēras smacīgumā, jo rakstot viņš pārnestā nozīmē pārceļas kalnu plašumā. Moriss ilgojas pēc kalniem, un vairākās lugas ainās darbība ris augstu Alpu kalnos. Tieši tur M. Zīverts izvērsti atklāj lugas pamatproblēmu, kas ietverama jautājumā — ko nozīmē dzīvot?

Līdz pagurumam strādājot, Moriss sagandējis veselību un slimis ar tuberkulozi, viņam jādodas augšup kalnos. Viņš ārstējas sanatorijā, pēc tam dzīvo parastā kazu gana būdā, un te ris cilvēku cīņa par izdzīvošanu. Lai cilvēks izdzīvotu, vispirms nepieciešams gaiss, vajadzīgs ieelpot un izelpot, vajag, lai pukstētu

sirds, ir vajadzīga veselība. Bez fiziskās eksistences cilvēka esība nav domājama, un dzīvē ir brīži, kad nākas cīnīties par šīm elementārajām tiesībām, to dramaturgs pats savā mūžā vairākkārt bija izjutis. Taču jēdzienā «dzīvot» M. Ziverts ietver daudz bagātāku saturu, ko vārdos liek formulēt Morisam: «Kad es biju sanatorijā, man likās, ka dzīvība un dzīve ir viens. Es drebeju par katru vēja pūsmu, kas apdraudēja manu veselību. Es biju gatavs atteikties no visa, pat no domāšanas, lai tikai man ļauj eksistēt kā katram dzīvniekam. Bet, kad es augšā savu dzīvību jau biju atkarojis, es sāku saprast, cik mazvērtīga lieta ir dzīvība. Tā vēl nav dzīve. Cilvēks grib dzīvot, jā! bet tas nozīmē, ka viņš grib kaut kam derēt, viņš grib darboties un strādāt.» Un ir vēl viena nepieciešama sastāvdaļa — mīlestība, cilvēks grib mīlēt un saņemt pretmīlestību. M. Ziverts izvērza augstu dzīves jēgas kritēriju, palikdams ļoti prasīgs pret saviem varoņiem un spīgti saasinādams altruisma jeb pašuzpūrēšanās tēmu.

Dzīvot — tas nenozīmē tikai ņemt, dzīvot — tas nozīmē arī dot, tas nozīmē cilvēka spēju valdīt pašam pār sevi un spēt no kaut kā atsacīties citu cilvēku laimes labā. Šādā izpratnē M. Ziverts tieši turpina J. Raiņa tradīciju. Baiba lugā «Pūt, vējiņi!» aiziet no dzīves, jo viņas laime ar Uldi sagādātu daudz nemiera un posta līdzcivēkiem, un par tik dārgu cenu savu laimi J. Raiņa Baiba neatļaujas pirkt. M. Ziverta Moriss kalnos iemil meiteni no Latvijas — Māru. Skaistās jūtas, kas dzīvi dara bagātāku, Morissam ir nepieciešamas kā dzīvības stimulsi. Viņš šajā laikā kļuvis par atzītu rakstnieku, naudas viņam diezgan, un kopā ar mīļoto sievieti viņš varētu baudīt laimi Parīzē vai Venēcijā, taču Moriss nav cīnītājs par savu laimi, Mārai ir ligavainis, meitenei jāatgriežas dzimtenē, un viņa aizbrauc, par Morisa lielajām jūtām pat neuzzinājusi. Tikai viens palicis, Moriss par savu mīlestību, ko salīdzina ar dzīvību, stāsta krēslam, kurā pirms brīža sēdējusi iemīļotā sieviete: «Nelaipe mūs bija savedusi kopā, nāve mūs bija vienojusi, un es zināju, ka pasaulē nav varas, kas lielāka par šo. Lai tu manu noslēpumu neuzzinātu, es to sargāju kā mācēdams.» Moriss iemanto veikalmnieciskuma pasaulei neparastu un nesaprastu laimi, ko dod atsacīšanās un mīlestības jūtu saglabāšana sevī, — cilvēks var nest mīlestību sevī gadiem ilgi un justies bagāts. M. Ziverts visā krāšņumā notēlojis cilvēka jūtu pasaules lielumu un pievilcību, personības garīgo zaigojumu.

M. Ziverta lugu varoņi nereti nonāk viņiem neizdevīgās dzīves situācijās. Drāmā «Āksts» augstdzimušie skatītāji izsmej par ākstu dēvēto cilvēces ģēniju Viljama Šekspīru. Viņa dzimtās pilsētiņas Stretfordas klerikālis misionārs Falstafs aizliedz dramaturga tuviniekiem un pat pilsētas iedzīvotājiem ar Viljama Šekspīru sarunāties, dēvē viņu par bezdievi un velna kalpu un pieprasa atkāpties no teātra, jo teātris esot apgrēcība. V. Šekspīra iemīļotā sieviete melnā Mērija, kaisles balsij klausot, atstāj «ākstu» un aiziet ar grāfu Herbertu, kas dēvē sevi pat par Šekspīra draugu.

Brīdī, kad Šekspīrs izjūt visu pārinodarījumu smagumu, dramaturgs apliecina Šekspīra mūža jēgu. M. Zīverts savās lugās allaž pasniedz atbalstam roku katram, kas ir apvainots vai pazemots. Lai taču augstdzimusī publika smejas, lai melnā Mērija liksmo ar Herbertu, jo Viljama Šekspīra iemantotā bagātība — skatītāju mīlestība — ir daudzkārt vērtīgāka. Viņam pašam sava mūža jēgu izjust nav lemts, bet tāds laiks pienāks. «Kamēr pasaule pastāvēs, tava draudze neizklīdīs un tavu vārdu viņa mūžam pieminēs. Visos laikos un visās zemēs, patiesības un laimes izslāpusi, viņa pulcēsies pie tiem avotiem, ko tu esi izsitis no tukšneša klints!»

Cilvēks dzīvo, lai paveiktu labu darbu, kā to izdarījis Viljams Šekspīrs, cilvēka dzīvei tikai tad ir jēga, ja aiz viņa paliek labas pēdas. Tāda ir arī Kristofera paustā pārlicība drāmā «Rūda»: «Ikvienam jāizput. Bet pēdas paliek.» Un augstākais mērķis, kā vārdā vērts dzīvot, ir padarīt cilvēkus labākus, ne laimīgākus, jo laime ir relatīvs jēdziens, bet — labākus.

Dramatiskās un sarežģītās situācijās nonāk arī citu M. Zīverta lugu varoņi, viņi atrodas aci pret aci ar varenāku pretspēku, un tas var būt nāve, ienaidis, neuzveicama vara. Traģēdijā «Vara» pret Mindaugu vēršas vesels pretspēku kalns: leišu novada kungi viņu ienīst, un naidpilnām acīm viņā raugās Marte, sieviete, ko viņš dziļi un aizrautīgi mīl. Pret Kristoferu drāmā «Rūda» vēršas visi valsts un sabiedriskie institūti, un izcolo zinātnieku iesloga trakonamā. Moriss Mersjē drāmā «Cilvēks grib dzīvot» iziet cīņā par dzīvību un sevis apliecināšanu.

M. Zīverta varoņi ir liela pozitīva ideāla un augstu ētisku principu aizstāvji, tās ir garīgi bagātas personības, kam sveša zemiska rīcība. Viņi ir garā stipri un nesalūst, taču tajā pašā laikā viņi ir ar bagātu emocionālo pasauli, īpaši jūtīgi, viegli ievainojami un smeldzīgi pārdzīvo pārinodarījumu, taču no saviem ētiskajiem pamatprincipiem neatsakās. Vairākus no M. Zīverta varoņiem šī vārda vistiešākajā nozīmē var nosaukt par pozitīvajiem cilvēkiem, un arī šādā ziņā dramaturgs ir J. Raiņa tradīciju turpinātājs. Tāpat kā J. Raiņa traģēdiju centrālie tēli Indulis, Jāzeps un Tots, arī M. Zīverta varoņi ir ļoti cilvēciski, viņi pazīst visdažādākās jūtas, viņi ir cildeni, bet var arī kļūdīties, viņi pašizliedzīgi mīl, bet arī ilgojas pretmīlas, alkst gandarījuma un pat atriebeš, kā tas notiek ar Kristoferu drāmā «Rūda». Taču M. Zīverta lugu varoņi apveltīti ar spēju uzveikt pašiem sevi, kompromisos ar sirdsapziņu viņi neieļaužas un savas laimes ēku uz citu nelaimes pamata celt nav spējīgi.

Neraduši ideāla piepildījumu realitātē, M. Zīverta varoņi dažkārt talkā sauc ilūziju. Sapnis vai ilūzija šiem varoņiem kalpo kā skaists papildinājums pie pelēkās ikdienības. Ar dzīvu fantāziju apveltītais Minhauzens komēdijā «Minhauzena precības» stāsta fantastiskus stāstus un izliekas par to, kas īstenībā viņš nemaz nav. Neatradis apkārtējā vidē ne īstas mīlestības, ne atsaucīgas

sirdis, reālajā pasaulē juzdamies ļoti vientuļš, Minhauzens izdomā savu Ulubeli, kur visi cilvēki staigā laipnām un priecīgām sejām, garīgi starodami. Gadi tur rit nevis uz priekšu, bet atpakaļ, un viss, kas nav piepildāms ikdienas dzīvē, ir iespējams Minhauzena fantāzijas uzburtajā Ulubelē.

Par sava veida sapņu zemi Viljamam Šekspīram lugā «Āksts» kalpo teātris, savukārt Minhauzens savā dziļākajā būtībā ir aktieris. Arī teātrī notiek līdzīgs process, aktieris skatītājus aizved uz ilūziju pasauli, un Šekspīrs, veltīdams monologu Rozalindei, tajā var izpaust arī savas jūtas pret Mēriju. Teātrī, tāpat kā Ulubelē, cilvēki kļūst jaunāki un labāki, un viens no pēdējiem M. Zīverta darbiem saucas «Teātris». Apmeklējot dzimteni, M. Zīvertam ir tikai viena galvenā vēlme — pēc iespējas daudz būt Rīgas teātros.

1987. gada vasarā pēc ilgāka laika dramaturgs varēja vērot arī savas lugas mēģinājuma procesu profesionālā kolektīvā — Drāmas teātris tad mēģināja viņa lugu «Lielo Grēcinieku iela».

M. Zīverta radītajam Viljama Šekspīra tēlam piemīt īpašs starojums, viņš ir neaizsargāts, ārkārtīgi jūtīgs un viegli ievainojams. Tas ir latviešu rakstnieka devums cilvēces ģenija tēla interpretācijā, un M. Zīverta radītajai V. Šekspīra tēla versijai ir starptautiska nozīme, šī drāma liekama līdzās cittautu rakstnieku labākajiem sacerējumiem. Un savdabīgā veidā pat varenais Mindaugs M. Zīverta interpretācijā arī ir neaizsargāts, jūtīgs, garīgi trausls.

Vēl vienu fantastu un sapņotāju M. Zīverts parāda drāmā «Nauda», un tas ir kapteinis Piķurgs. Kaut arī īstenībā viņam nepieder ne kuģis, ne skaists formas tērps un iztikai viņš nopelna, vākdams lupatas, toties viņa bagātība ir jūtīga sirds un dzīva fantāzija. Savos stāstos viņš kļūst par brīnišķīga kuģa kapteini, brauc pa pasaules jūrām un pārvadā cilvēkus, kam liktenis nodarījis pāri tāpat kā viņam.

Glābiņa un garīga atspaida meklēšana ilūziju jomā nav nejaušība: pasaule, kurā dzīvo M. Zīverta varoņi, ir tik auksta, nepievilcīga un nežēlīga, ka pastāv bieds tur galīgi nosalt, un tāpēc viņi palīgā sauc izdomu un ilūziju, jo tikai tā iespējams izturēt. Sapņu pasauli meklēdami, M. Zīverta varoņi nav savtīgi pašlabuma alcēji. Šīs pasaules realitātē izdzīvot viņiem grūti, taču ne Piķurgs, ne Minhauzens negrimst ilūziju pasaulē kā pasīvā nīrvānā, bet ar saviem fantastiskajiem stāstiem iedvēš ticību saviem līdzcilvēkiem un arī viņu dienas padara gaišākas. Raksturodams Minhauzenu, M. Zīverts raksta: «Minhauzens melo pats sava un citu prieka pēc.»

Sai laika sprīdī, kas cilvēkam atvēlēts un kas izbeidzas nebūtībā, mums visiem vajadzīga laime un mēs visi ilgojamies milesības — tāda doma likta M. Zīverta komēdijas «Minhauzena precības» pamatā. Tā aizved lasītāju uz Dantes muižiņu, kad tur 1744. gada 28. janvāra vakarā pa ceļam uz Pēterburgu piestāj kortežs, kas pavada Anhaltes-Cerbstas firsta brāļameitu Sofiju

Frederiki Amāliju, vēlāko ķeizarieni Katrīnu II, un pavadoņu vidū ir arī visu laiku lielākais melis un fantasts Minhauzens. Tieši tajā dienā Duntē baronese Jakobīne novelk savu sēru tērpu un pārgērbjas greznākās drānās, un tādu viņu ierauga augļotājs Uksens, Pēterburgas galma kambarkungs Nariškins un Minhauzens. Visi viņi Jakobīnē iemilas. Baronese prot aiz melu un dīvainu stāstu virtienēm Minhauzenā ieraudzīt smalku un jūtīgu cilvēku, kam ļoti vajadzīga īsta, bezkompromisa mīlestība. Kā katrā mīlas stāstā, arī komēdijā «Minhauzena precības» ir drūmas lappuses. Minhauzenam šķiet, ka Jakobīne viņu neganti krāpj ar kņazu Nariškinu, un tajā brīdī viņam liekas, ka sagriļojas pasaules balsti. «Kaut gan es ienīstu Jakobīni un pat viņas vārdu nevaru izrunāt, mana sirds tomēr ... paliks pie viņas ...» — tā spiests sev atzīties Minhauzens.

Komēdijā «Minhauzena precības» spilgti izceļas doma par ilūzijas un sapņa nepieciešamību cilvēka dzīvē. Minhauzens ir arī J. Sudrabkalna dzejas tēla — cerīnkrāsas frakā tērtā džentlmeņa — gara radnieks. Kad šai pasaulē pārāk sāk salt, cilvēks patveras ilūzijā.

M. Zīverts ir viens no ievērojamākajiem latviešu drāmas teorētiķiem, modernās dramaturģijas teorētisko principu pamatlicējs, un pēc R. Blaumaņa un J. Raiņa neviens cits dramaturgs, atskaitot A. Griguli, nav tik daudz un aktīvi domājis par dramatiskās rakstniecības teorētiskiem jautājumiem, kā to izdarījis M. Zīverts. Viņš, ņemot vērā psiholoģijas un literatūras teorijas likumības, daudz domājis par to, kā pēc iespējas precīzāk un mērķtiecīgāk uzbūvēt celtni, ko sauc par drāmu, viņš gudrojis, kā lugas notikumus un norises izkārtot tā, lai panāktu skatītāju uzmanības neatslābstošu koncentrāciju un darbības dramatisku kāpinājumu.

Mūsu drāmas klasiķi R. Blaumanis un J. Rainis samērā stingri turējušies pie aprobētās vācu drāmas teorētiķa G. Freitāga shēmas, bet M. Zīvertu tā neapmierināja, viņš iebilda, ka shēmas mehāniskais pielietojums dramatiķim var nodarīt ļaunu, meklēja mūsdienīgu drāmas uzbūves veidu un savas pamatatziņas formulējis rakstā «Par dramatisko kāpinājumu» (1942). M. Zīverts ieteic veidot lugu pēc nepārtraukta kāpinājuma principa, ievērojot vienkāršas loģikas likumības. Drāmas uzbūves skaidro loģiku formulējis jau Aristotelis: «Sākums ir tas, kas neseko pēc kaut kā cita kā iepriekšēja nepieciešamas sekas. Bet aiz tā gluži dabiski eksistē vai notiek kaut kas cits. Beigas turpretī ir tas, kas nepieciešami vai parasti seko aiz kaut kā vai kas dabiski mēdz būt pēc kaut kā iepriekšēja, bet pēc kā cita vairs nekā nav. Vidus ir tas, kas seko pēc kā cita un kam pašam vēl seko kaut kas cits.» (Aristotelis. Poētika. R, 1959, 51. lpp.)

Sī vienkāršā loģiskā secība jāizkārt ar tādu apdomu, lai skatītāju uzmanība no sākuma līdz galam ne uz mirkli neaprimtu, un M. Zīverts rezumē: «Tāpēc dramatiķim visi lugas elementi jāsa-

kārto noteiktā intensitātes pakāpenībā un cieši jālūkojas, lai lielākais neaizsteigtos priekšā mazākajam. Ja gadās, ka efektīgākais skats iekomponēts lugas sākumā, tad šis skats jāpārceļ pēc iespējas tālāk uz lugas beigām, bet, ja tas nav iespējams, tad tas bez žēlastības pavisam jāizmet, jo citādi tas samaitās visu lugu. Gudrs dramatiķis, būdam labs aprēķinātājs, to arī bez kādas sentimentalitātes izdarīs.»

M. Zīverts oponē klasisko drāmas teorētiķu pieņēmumam, ka atrisinājumam jāvelta vesels cēliens, un ierosina to pārceļt uz pēdējā cēliena beigām, turklāt «visprātīgāk rīkojas tas dramatiķis, kas atrisinājumam savas lugas kompozīcijā ierāda tik maz vietas, cik vien maz iespējams».

Pēc uzbūves principiem M. Zīverts visas lugas daļa divās lielās grupās un nosauc tās par ainu lugām un cēlienu lugām. Par pirmo grupu M. Zīverts raksta: «Ainu tehnikā parasti darinātas t. s. sintētiskās lugas. Tajās darbības pavediens risinās no ainas uz ainu un par dramaturģisku vienību kļūst tikai tad, kad luga beidzas.» Šajā krājumā ievietotas vairākas ainu lugas, kam apakšvirsrakstā norādīts attiecīgais ainu skaits: «Nafta» ir luga septiņās ainās, «Āksts» — drāma sešās ainās, «Cilvēks grib dzīvot» — luga četrās ainās, «Nauda» — kriminālnovele piecās ainās, «Rūda» — ziemeļu lēģenda septiņās ainās.

Darbības vieta šajās lugās mainās. Lugā «Cilvēks grib dzīvot» darbība notiek gan Morisa veikaliņā, gan sanatorijā, gan Alpu kalnos kazu gana būdā, gan atkal turpat sākotnējā darbības norises vietā. Drāmā «Rūda» darbības norises vietas diapazons ir vēl plašāks: zinātņu akadēmijas sekretāra meitas Hannas dzīvoklis, akmeņains kalnājs, valdības pārstāvju sēžu zāle, psihiatriskā slimnīca un kāpnes šīs slimnīcas priekšā. Dažādas norises vietas cita pēc citas mijas drāmā «Āksts». Tajā visskaidrāk atklājas ainu uzbūves princips, bet šāds ainu kārtojums jeb slāņojums dramaturģu neapmierināja, un pret šīs lugas kompozīciju autors noskaņots kritiski, par to savās piezīmēs viņš raksta: «Manas simpātijas nekad nav bijušas ainu tehnikas pusē, lai gan tajā pats esmu rakstījis veselu rindu lugu. Sai tehnikā man nepatīk kompozīcijas patvaļa.»

Stingra ainu izvietojuma simetrija lietota drāmā «Rūda». Tās karkasu sastāda trīs lielas ainas (pirmā, ceturttā un septītā), un katrā to starpā iekārtotas divas apjoma ziņā nelielas ainiņas.

Par kompozīcijas ziņā tvirtāku un tālab augstāk vērtējamu drāmas modeli M. Zīverts uzlūko cēlienu lugu jeb tā saukto analītisko lugu, kam raksturīga lielāka darbības vienība un koncentrētāks domas risinājums. Tādas ir komēdijas trijos cēlienos — «Ķīnas vāze» un «Minhauzena precības». Īpaši grods sarežģījumu savijums ir komēdijā «Ķīnas vāze», kur situācija arvien saasinās līdz brīdim, kad Leksīte dārgo Ķīnas vāzi, visu nelaimju un strīdu cēloni, saplēš.

Taču M. Zīverts izsacījis iebildumus arī pret šo dramatiskā darba kompozīcijas veidu: «Man ir arī savi iebildumi pret cēlienu tehniku. Sī forma sasniegusi gan savu pilnību, bet līdz ar to arī pārvērtusies šablonā.» Tāpēc dramaturgs savā daiļradē meklējis ideālāku un mūsdienīgāku drāmas formu: «Jau sen esmu domājis par to, kā no ainu lugas izskaust patvaļu vai arī meklēt tādu cēlienisku formu, kas atvasināta no paša dramatiskā žanra dabas, kas tāda būtu loģiski nepieciešama un nevarētu pārvērsties šablonā.» Meklējumu rezultātā M. Zīverts nonācis pie secinājuma, ka par «ideālformu uzskatāms nepārtraukts viencēliens — ar nepārtrauktu darbības līniju un nepārtrauktu darbības kāpinājumu (pretēji klasiskajai drāmas teorijai, kas lugas kompozīcijas kāpinājumam ierāda vietu tikai vienā no pieciem kompozīcijas posmiem). Tā kā šādas lugas izrāde var ievilkties pāri trim stundām, tad pieļaujami tīri tehniskas dabas starpbrīži skatītāju uzmanības atpūtai: kaut kurā vietā — pat pusvārdā — aizvelk priekškaru, un pēc starpbrīža no šīs pašas vietas spēle rit tālāk.»

Tādai regulai vispilnīgāk no šajā krājumā ievietotajiem darbiem atbilst traģēdija «Vara». Tajā dramatiskā risinājuma spraiģums nepārtraukti pieaug, sajūta, ka tālajā vēstures laikmetā varas un brīvības problēma ir neatrisināma, skatītāju nomāc arvien vairāk. Kulminācija panākta traģēdijas pēdējos skatos: Mindaugs ir nogalināts, ļaužu uztverē varmāka ir beigts, taču naidis vēršas pret Mindauga slepkavu Daumantu un nostiprinās pārliecība, ka jaunais valdnieks ne Lietuvas valsti, ne atsevišķus novadus savās rokās nesaturēs. To pauž arī viens no novadu kungiem — Alģimants: «Neticu, Daumant, ka šie ļaudis tev kalpos tāpat kā kādreiz Mindaugam.» Traģēdija beidzas bez atrisinājuma, situācija saspringusi vēl vairāk, nekā darbībai sākoties, jo tad vismaz bija kāds spēks, uz ko varēja paļauties, — tā bija Mindauga vara, traģēdijas beigās Lietuvu māc pilnīgas bezcerības sajūta.

No pēckara gados rakstītajiem darbiem kā izvērstus viencēlienus M. Zīverts veido dažāda rakstura lugas: «Kāds, kura nav», «Zaļā krūze», «Pēdējā laiva», arī «Rakte», «Meli meklē meli», «Teātris» u. c.

Trīs cēlienos izkārtoti komēdijas «Ķīnas vāze» notikumi, taču šī cēlienu luga izceļas ar īpašu uzbūves tvirtumu un mērķtiecību. Tās darbība sākas mierīgā, saulainā atmosfērā, bet tālāk notikumi rindojas nepārtraukta kāpinājuma secībā: ģimenes idillī pārtrauc dārgā dāvana, iedegas ģimenes locekļu strīds par to, kurš no viņiem kļūs par dāvinājuma īpašnieku, līdz darbībā ienāk zināms atslābinājuma moments — doma, ka vāzi varētu pārdot un naudu savstarpēji sadalīt. Taču atslābuma brīdis nav ilgs, seko ziņa, ka tik dārgu vāzi neviens antikvārs pārdošanai nepieņem. Situācija atkal saspringst un kļūst vēl asāka pēc tam, kad notārs paziņo, ka Leksīte ir Cērpa kundzes mirušā vīra ārļaulības bērns. Ģimenes ķilda saspringst tik tālu, ka Cērpa kundzes dēls Jānis jau ga-

tavs talkā ņemt revolveri, un tieši tajā brīdī, kad sagaidāms šaviens, blakusistabā atskan plīstošās vāzes troksnis. Tad arī lugas sarežģījumi strauji atrisinās.

M. Zīverta jaunienesums latviešu dramaturģijā ir tā sauktais lielais skats. Lugas idejas un varoņu raksturu atklāsmē tas ir dramatiskā darba centrs. Bieži vien lielā skata laikā radikāli izmainās iepriekšējie pieņēmumi par lugas varoni. Dramaturgs raksturojis lielā skata funkciju: «Es ieskatu, ka katra luga tiek rakstīta t. s. lielā skata dēļ. Šis lielais skats dažkārt pēc sava apjoma nav ne maz liels, bet dramaturģiski tas ir lugas centrālais punkts. Visi lugas skati, kas risinās agrāk, ir vajadzīgi tikai tāpēc, lai šo lielo skatu sagatavotu, un tie, kas tam seko, ir tikai dramaturģiskās konsekvences risinātāji. Lugas veidošanā praktiski vispareizākais izrādās tāds paņēmieni, ka lugu sāk rakstīt ar šo lielo skatu, pēc tam pāriet uz nozīmīguma ziņā otrās šķiras skatiem un tikai beigās, kad atsevišķās daļas gatavas, tās samontē kopā, izstrādā arī pārējos skatus, kam piemīt tikai cementa loma.»

Sajā ziņā ir līdzība ar J. Raiņa daiļrades procesu, jo arī J. Rainis uzskatīja, ka vispirms jāuzraksta lugas centrālā, visnozīmīgākā daļa, kuru dēvēja arī par augsti. Abi rakstnieki par īpaši svarīgu uzlūkojuši šāda centrālā skata izveidi.

Jau sākot darbu ar traģēdiju «Vara», M. Zīvertam bijis skaidrs, ka lielais skats būs Mindauga monologs. Tajā Mindaugs Martes naidu pārvērš milestībā. Nozīmīguma un izveides spēka ziņā to var likt līdzās Ričarda un Annas dialogam V. Šekspīra traģēdijā «Ričards III». Skatītājiem lielā skata laikā atklājas Mindauga traģika, viņa humānisms, kam tolaik vēsturiskā laikmeta realitātē nav lemts piepildīties.

Klasiski skaidrā izpausmē lielais skats vērojams komēdijā «Minhauzena precības». Brīvkungu Minhauzenu skatītāji iepazīnuši kā meli, vieglprāti un fantastu, bet karnevāla laikā Minhauzens atklāj savu sirdi rožainajai maskai, aiz kuras domā aizsegušos Irmī, taču istenībā tā ir viņa iemīļotā Jakobine, viņš pirmoreiz atļaujas parādīties bez maskas un atzīstas, ka patiesībā ir sīks un trūcīgs muižniekielis, kam bieži vien nav pat graša, ko pasniegt ubagam. Un tad viņš glābiņu meklē savā Ulubelē, kur paēst gan nevar, bet vismaz sirdij kļūst vieglāk. Tā pirmoreiz atskāršam, ka Minhauzens savā būtībā ir cilvēks ar jūtīgu sirdi, trausls, viegli ievainojams — tāds pats kā Viljams Šekspīrs.

Drāmā «Nauda» lielā skata funkciju izpilda apjoma ziņā samērā neliels Piķurga monologs neilgi pirms lugas beigām. Tajā atklājas gan centrālā varoņa būtība un viņa dzīves traģika, gan arī naudas varas nežēlīga dialektika.

M. Zīverts ir izcils dialoga meistars latviešu dramaturģijā. Viņš uzskata, ka dialogs radikāli atšķiras no sarunas. Protams, arī dialogā cilvēki sarunājas, bet šī saruna ir mērķtiecīgi organizēta, attīrīta no visa liekā. M. Zīverta darbos ir dinamisks dialogs, runātāja replika tur izaug no partnera iepriekš pasacītās

domas. Dramaturgs dialogam ir atskaldījis nost visu lieko, tālab viņa varoņi sarunājas ar ļoti maz vārdiem. Dažbrīd liekas, ka dramaturgs pat eksperimentējis: ar cik minimālu vārdu skaitu cilvēki var savstarpēji sazināties. Tāds līdz maksimumam strupināts ir sētnieces dialogs ir Runci drāmā «Nauda»:

Sētniece. Gaidāt kādu, vai?

Runcis. Gaidu.

Sētniece. Ilgi gaidāt?

Runcis. Diezgan ilgi.

Sētniece. Jums ir pacietība.

Runcis. Ir gan.

Bieži vien M. Zīverta veidotam dialogam ir dubulta vai pat trejāda slodze: tas virza uz priekšu darbību, tajā atklājas raksturu būtība, tajā ietverta filozofiska apcere. Drāmas «Nauda» sākumā:

Čirka. Uz kurieni tā steidzies?

Viga. Uz veikalu.

Pēc neilga laika seko līdzīgs jautājums:

Čirka. Kurp tu tā steidzies?

Piķurģs. Uz dzīvi, mana mazā, uz dzīvi!

Čirka. Ņem mani līdz!

Piķurģs. Gan pienāks arī tava kārtā! Tagad ir manējā.

Dialogā nemanāmi savijies tiešais un pārnestais plāns: Viga tiešām dodas uz veikalu, bet visa lugā tēlotā dzīve arī parādīta kā liels veikals. Savukārt Piķurģs grasās doties uz restorānu, un šajā brīdī pusdienas restorānā viņam nozīmē dzīvi — nedzīvoto, bet tik kāroto dzīvi.

Dramaturgs mīl dialogā ievīt sentences un domu graudus, aforistiskus izteicienus un nereti arī paradoksus. Drāmā «Nauda»:

Runcis. Tev, veci, varētu būt vairāk prāta!

Piķurģs. Jā, kungs! Prāta nekad nav par daudz.

Otrajā ainā jauniešiem dramaturgs liek teikt: «Arī prieks, piemēram, nav ne pērķams, ne saskatāms. Un tomēr no tā reibst!» Šādam rakstības veidam M. Zīverts palicis uzticīgs līdz mūža novakarei, un izslīpēta filozofiska dialoga paraugi atrodami arī jaunākajā darbā «Teātris»:

Ekselence. Ko tu tur meklē?

Elīze. Gaismu, ekselence. Vairāk gaismas.

Ekselence. Bet tas ir bīstami — no tik nedroša pamata. Tu vari krist.

Elīze. Esmu jau kritusi.

Ekselence. Piesargies!

M. Ziverts savās lugās prot panākt savdabīgu atmosfēru, īpašu jutoņu. Rīs darbība, raisās notikumi, bet allaž tiem ir emocionāls iekrāsojums, noteikta noskaņa, šos darbus lasot, rodas sajūta, ka daudzas dramatisko darbu ainas apvēdi īpatns aromāts. Taču dramaturgs neatļauj ilgstošu vienas noskaņas plūsmu, nereti komiskais viņa lugās biedrojas ar traģisko, visjautrākajā lugas brīdī var ievīties skaudri disonējoši motīvi, kas saasina dramatiskā darba kopējo uztveri.

M. Ziverta sacerēto lugu skaits ir krietni liels, garš ir arī viņa mūža ceļš, taču dramaturgs nav lugu ātrrakstītājs, un katru jaunu darbu viņš raksta mokoši ilgi, pats ar rakstāmmašīnu to pārraksta, labo un pielabo, slīpē un pulē, nepārtraukti ar padarīto būdams nemierā. Atšķirībā no J. Raiņa, kas savas lugas pēc pabeigšanas pat pārrakstīt nemilēja, M. Ziverts, atgriežoties pie jau pabeigta darba, allaž to vēlreiz pārlabojis un veidojis atšķirīgas redakcijas. Ir visai liela atšķirība starp lugu «Āksts», «Minhauzena precības» un «Vara» pirmo redakciju un šajā grāmatā publicēto variantu, kas radies ilgstošu pārdomu un slīpēšanas rezultātā. Lugu rakstīšana pēc M. Ziverta atziņas ir profesionāls, neatlaidīgs un rūpīgs diendienas darbs. Tikai tad uzrakstītais darbs, līdzīgi kristālam, iemanto mirdzumu.

Sajā grāmatā ievietotās M. Ziverta lugas ir daļa no mūsu demokrātiskās literatūras mantojuma. Šie darbi satur patiesas mākslinieciskas vērtības, tos caurstrāvo īsts cilvēciskums, augsti ētiskie principi. M. Ziverta lugas lieti var derēt mūsdienu cilvēka garīgās pasaules veidošanā.

Viktors Hausmanis

M. Zivertis savakausis grot gantit savadigin amosiu ipasi
 autum ris haidis. rasis nollamit det ellz lein it emociotis
 lektosojams nollis mosane. sos dabus. Mosol rodas. sos
 dabus dramatisko dabuans savadi ipas nollit. Lat. dar
 maturs neilnaji. rasis mosane. Eit nollit. komi
 kals vija lugas diehojas ni vrasas. vrasuolnaja lugas. Pidi
 var teviles skaudri diosojot mofit. kos rasis. dramsika
 darba kopio usvert.

M. Ziverta sacerdo-lugu skais ir kristin lidz. varz ir lat
 vija mits celz. latu dramaturgs navi juo vras. dris. nollam
 lamu darbu vigs raskis mofit. liti. pidi. ar. rasis. mission
 partiska. labo un pidi. ar. ar. un. pidi. rasis. ar. ar. ar.
 budins namers. Atskaid. un. E. kaim. kos. vras. lugas. dar. pa.
 pidi. rasis. ar. partiska. rasis. M. Zivertis. rasis. ar. ar.
 pidi. rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.
 rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.
 zens. pidi. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.
 liti. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.
 rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.
 rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.

Saja gramatis tevitois M. Zivertis lugas ir dais. no mian
 demokratis. liti. rasis. mantojams. Ze. dar. rasis. ar. ar.
 maksimiskas vras. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.
 rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.

rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.

rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.

rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.

rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.

rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.

rasis. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar. ar.

NAFTA

Luga septiņās ainās

PERSONĀŽI

Pilsetas pūce. (Ši vieta atrodas pie Rīgas, un tā ir ļoti skaista. Tā ir pilnīgi atpūtas vieta, kur cilvēki dodas, lai atpūstos un baudītu dabas skaudus. Tā ir pilnīgi atpūtas vieta, kur cilvēki dodas, lai atpūstos un baudītu dabas skaudus. Tā ir pilnīgi atpūtas vieta, kur cilvēki dodas, lai atpūstos un baudītu dabas skaudus.)

Arī atpūtas vieta, kur cilvēki dodas, lai atpūstos un baudītu dabas skaudus. Tā ir pilnīgi atpūtas vieta, kur cilvēki dodas, lai atpūstos un baudītu dabas skaudus.

Ir vēlīga vasaras diena. Uzskatīti ir visi ierīcības direktori, tūlīt kungs, un ar sūbekama auduma krāsas. Tā ir pilnīgi atpūtas vieta, kur cilvēki dodas, lai atpūstos un baudītu dabas skaudus.

Direktors. Mēģiet nu mieru, mīļo Mariņā.

Mariņā. Ko griešjat ar to sacīt?

Direktors. Tikai to, ko jau pats ļaļi saprotat. Jau oļ-
desmit dienu laikā jābūtu šai duļņajā purvā — un tomēr nekā ne-
essan atraduši. Desmitiem metru dziļi šurī nekā nedod. Cik ilgi
tas tā var turpināties?

Mariņā. Mēs meklējam.

Direktors. Bet šī meklēšana maksā naudu. Katra diena
mūsu sabiedrībai prasa vairākus simtus latu. Ir teču skaids, ka
šai purvā nekā cita neatrādēsim kā tikai zandējumus.

Mariņā. Ko tad varam pazeudēt? Dabve iekšējus latu. Bet
neapmāļieties, ka šeit zemē guļ miljardi! Viens laimīgs urbums —

Direktors. Lūk — jūs runājat par laimi! Bet tas nūms
nē. Un naļļās arī nav. Jūs miljardus vēl neviens nav redzē-
jis. Jūs taču atstāksit, ka tie pāris pilienu naļļas, ko jums lai-
mēļies uzķert savā retorikā, jau solītu miljardus.

Mariņā. Bet es par to esmu pārliecināts. Zemes nosie-
pums šeit pats mūs atbūts un sauc, lai mēs tādi parādām ceļu
nā zemes virsēsi. Un būtu grēks, ja mēs to nedarītu. Man pašam
perģu miljardi, bet plusās iespējas, ko var atklāt viens laimīgs
urbums. Dažu gadu laikā šai purvā izaugs pilsētina ar naļļas
torņiem, ierīcēm un darbnēm. Dien' un nakti dārēdamās rīpēs
cīstiem rindas pa dzelzceļiem uz Liepāju, Ventspili un Rīgu.

ATRAV

Luga septiņos diņņs

PERSONAS

Inženieris Māriņš
Direktors
Rūsa
Edīte
Amerikānis
Sekretārs
Grāmatvedis
Purva velns
Strādnieki

PIRMĀ AINA

Piksteres purvs. (Šī vieta atrodas apmēram 10 km dienvidaustrumos no Jēkabpils un tikpat tālu no Piksteres ezera, 90 m pār jūras līmeni. Dažus kilometrus tālāk, dienvidaustrumu virzienā, mežiem bagātā apvidū sākas kāda upīte, ko sauc par Piesīti (vai Piestiņu). Savā 9 km garajā tecējumā tā uzņēm apkārtējo purvu ūdeņus, tad ietek Susējā kā kreisā pieteka. Dažus kilometrus Piesīte lokās gar plašāka purvāja malu. Apkārtne nav nevienas cilvēku mītnes.)

Acij atklājas plaša, vienuļa aina. Līdzenumu vietām pārtrauc priežu puduri.

Uzkalniņš, tālāk telts. Alkšņu rinda: tur plūst Piesīte.

Ir tveicīga vasaras diena. Uzkalniņā a/s «Naftas imports» direktors, tukls kungs, sēd uz saliekama audekla krēsla, blakām daudz iztukšotu zeltera pudeļu. Turpat arī inženieris Māriņš rīkojas ar retortēm — karsē tās uz spirta liesmiņas, vēro pret gaismu, jauc un atkal karsē.

Direktors. Metiet nu mieru, mīļo Māriņ!

Māriņš. Ko gribējāt ar to sacīt?

Direktors. Tikai to, ko jau pats labi saprotat. Jau divdesmit dienu rakņājamijs šai dulnajā purvā — un tomēr nekā nesam atraduši. Desmitiem metru dziļie šurfi nekā nedod. Cik ilgi tas tā var turpināties?

Māriņš. Mēs meklējam.

Direktors. Bet šī meklēšana maksā naudu. Katra diena mūsu sabiedrībai prasa vairākus simtus latu. Ir taču skaidrs, ka šai purvā nekā cita neatradīsīm kā tikai zaudējumus.

Māriņš. Ko tad varam pazaudēt? Dažus tūkstošus latu. Bet iedomājieties, ka šeit zemē guļ miljardi! Viens laimīgs urbums —

Direktors. Lūk — jūs runājat par laimi! Bet tās mums nav. Un naftas arī nav. Jūsu miljardus vēl neviens nav redzējis. Jūs taču neteiksīt, ka tie pāris pilienu naftas, ko jums laimējies uzķert savā retortē, jau solītu miljardus.

Māriņš. Bet es par to esmu pārliecināts. Zemes noslēpums šeit pats mūs aicina un sauc, lai mēs tam parādām ceļu uz zemes virspusi. Un būtu grēks, ja mēs to nedarītu. Man pašam nerūp miljardi, bet plašās iespējas, ko var atklāt viens laimīgs urbums. Dažu gadu laikā šai purvā izaugs pilsētiņa ar naftas torņiem, tvertnēm un darbnīcām. Dien' un nakti dārdēdamas ripos cisternu rindas pa dzelzceļiem uz Liepāju, Ventspili un Rīgu.

Varens naftas vilnis velsies uz Igauniju, Somiju, Skandināviju un Vakareiropas zemēm. Drudžaina darba steiga, kas ne brīdi neaprimis, — tas viss guļ šeit, Piksteres purvā!

Direktors (*smaida*). Tas jau būtu ļoti jauki, ja vien mēs zinātu to vietu, kur laimīgo urbumu durt. Es gan ļoti šaubos, vai nafta šeit vispār atrodama.

Māriņš. Tad paodiet šo — jūs taču zināt, kā nafta smaržo. Vai pat šis burvīgais aromāts jūs nepārlicina?

Direktors. Nē. Jūs arī zināt, kā mūsu dīvainā ekspedīcija saviļņojusi sabiedrību. Par mums jau stāsta anekdotes un zīmē karikatūras. Firmas reputācija ir apdraudēta. Lūk, ko mūsu kantorim Rīgā raksta kāds profesors, kas ir autoritāte ģeoloģijas jautājumos: «Mana pārlicība ir tā, ka Jēkabpils apkārtnē, tāpat kā citos purvos, eļļa radusies no baktēriju darbības. Droši vien tāpat radušies arī jūsu novērotie eļļas plankumi uz ūdens Susējas pietekā. Māla slāņi Piksteres purvos mums labi pazīstami kā nogulšņi jaunākā diluviāla ūdeņos, un tāpēc šais slāņos nevar būt organiskās vielas tik lielos daudzumos, lai no tām rastos nafta.»* — Nu, ko jūs teiksīt?

Māriņš. Nemiet šo retorti, pabāziet savam profesoram zem deguna un tad pavaicājiet, ko viņš saka! Te taču nav runa par baktēriju eļļu, bet par naftu. Tādas baktērijas, kas ražotu naftu, nav pazīstamas. Es neesmu vienīgais, kas tic naftas atrašanās iespējām šai apvidū. Pirms dažiem gadiem ģeologi par to izteicās presē. Te ir izgriezumi, lūdzu! «Piestiņas upē, Susējas kreisajā pietekā, novērota nafta. Šķidrums mazām lodītēm izpeld no dibena pašā upes vidū un acumirkļi pārvēršas par plankumiem, kas vizuālo visās krāsās un ātri pazūd izgarojot.» Tālāk: «Nafta varētu rasties no devona dolomītiem, kas vietām bagāti organiskām atliekām.»* Un tad — ievērojiet labi: «Piestiņas upē nafta sūcas no dziļākiem silūra slāņiem, kas Latvijā ļoti bagāti organiskām vielām. Dziļurbumos, kas šovasar izdarīti Abeļmuižas rajonā, noskaidrots, ka te apkārtnē stipri dislocēta, tas ir — radušās dziļas plaisas un krokas, kas naftai atvieglo ceļu uz ārieni no apakšzemes. Šī nafta ir balta, viegli izgaro, un tai patīkama smarža. Tas viss liecina, ka tai vajadzējis izsūkties cauri bieziem māla slāņiem, pirms tā nonākusi virspusē.» — Nu, vai šī varbūtība nav vairāk ticama nekā jūsu profesora apgalvojums par kaut kādu baktēriju eļļu, lai gan šeit ir darišana ar naftu, par ko var pārlicināties vienkārši ar degunu, bez profesora smadzenēm.

Direktors. Jautājums ir tik speciāls, ka es neņemos par to spriest. Bet es gan saprotu, ka šai lietā bez jūsu ieskatiem ir vēl citi.

Māriņš. Bet, mīļo direktor, par ko jūs šaubāties? Šeit esam novērojuši uz ūdens krāsainus plankumus ar petrolejas smaržu. Vairāk kilometru apkaimē te nav nevienas cilvēku mītnes, tātd nafta var nākt vienīgi no zemes. Pavandot upes dibenu ar kārti, plankumi rodas daudz lielāki. Nafta ir dzidra, bezkrāsaina,

tā ātri izplatās plānā plēvētē, izgarošanas temperatūra ir zema. Tieši tāda nafta ar visām šīm īpašībām vērojama arī ārzemju naftas rajonos, kur esmu piedalījies jaunu avotu meklēšanā. Un protiet — šāda nafta novērojama taisni tādās vietās, kur tā lielāku gabalu sūkusi cauri dažādiem slāņiem un destilējusies, tur atstājusi tumšos piemaisījumus un parādijusies virspusē gandrīz tīra benzīna veidā. Dziļurbumos noskaidrots, ka zem šī purva ir pelēkais māls, kas droši vien izplatīts arī zem visiem apkārtnes purviem, jo tā ir parasta parādība, ka taisni virs māla slāņiem rodas purvi. Un māla slānis ir vislabākais naftas destilators. Nafta ir vieglāka par ūdeni un arvien cenšas celties uz augšu. — Vai vēl jūs šaubāties?

Direktors. Nepietiek ar to, ka zemes dziļumos kaut kur nafta ir; vajag arī, lai tā būtu pieietama. Līdz šim tai neesam ne soli tikusi tuvāk.

Māriņš. Līdz šim esam tikai taustijušies.

Direktors. Bet šī taustišanās var vilkties mēnešiem ilgi. Kā tā pati neveiksmīgā naftas meklēšana pie Smārdes.* Mūsu sabiedrība nevar šo laimes spēli vairs ilgāk finansēt. Risks ir pārāk liels, jo ieguvuma izredzes kļūst arvien mazākas.

Māriņš. Bet jūs taču nedomājat šo pasākumu pārtraukt tieši tagad, kad mērķim varbūt pavisam tuvu!

Direktors. Jā, mīļo Māriņ, diemžēl tas man jāsaka, ka tieši to es gribu.

Māriņš. Bet, direktora kungs, vai esat pārdomājis, kādas būs sekas, ja to darīsiet?

Direktors. Nē, esmu tikai pārdomājis, kādas būs sekas, ja to nedarišu: bankrots, mans mīlais. Man jāatbild par katru zaudētu santīmu. Tāpēc man jāpaliek pie tā, ko teicu: mēs dosimies atpakaļ uz Rīgu.

Māriņš. Kad?

Direktors. Jau šodien. Pēc pusdienas pārtraukuma.

Māriņš. Neiespējami! Tas ir neprāts!

Direktors. Jā, pareizi — tas ir neprāts. Un tas sācies ar to dienu, kad atbraucām šurp. Mīlais draugs, es nekā nepārmetu, bet jums jāsaprot, ka šī avantūra mums nav pa spēkam.

Māriņš. Un mūsu pasākumu jūs saucat par avantūru?

Direktors. Es visas lietas saucu īstā vārdā. Neņemiet ļaunā un lūkojiet saprast!

Māriņš. To pašu es lūdzu jums. Mīlais direktora kungs, paliksim šeit vēl kaut dažas dienas! Laime parasti nāk, kad to vairs negaida.

Direktors. Es jūs cienīju kā enerģisku cilvēku, es apbrīnoju jūsu ierosmi, bet šoreiz nevaru jums paklausīt. Mans pienākums to liedz.

Māriņš. Bet saprotiet taču, ko tas man nozīmē! Sešus gadus diendienā esmu domājis tikai par šī purva naftu. Esmu pētījis, mērījis un skaitļojis, vācis materiālus un taupījis katrā sīkumā, lai

atlicinātu līdzekļus savam darbam. Un beidzot, kad esmu ticis tik tālu, ka urbumi jau sākušies, jūs atkal gribat jaukt.

Direktors. Saprotu: jūs šai darbā esat ielicis dvēseli, kā jau fantasts — saprotiet šo vārdu labā nozīmē! — tāpēc jums šī neveiksme sāp. Klaji sakot, es vēl tagad brīnos, kā jums izdevās valdes vīrus šai avantūrā ieinteresēt. — Īsi un skaidri: no šejienes mums vajadzēja aizbraukt jau sen. Tikai jūsu dēļ esmu to novilcinājis.

Māriņš. Es nebraukšu nekur. Varat par mani smieties, saukt mani par fantastu un idiotu, es tomēr palikšu te pat, kamēr —

Direktors. — nāksit pie prāta. Ar varu jūs nevedīsim prom no šī purva. Bet padomājiet — ko jūs te viens iesāksit?

Māriņš. Atstājiet man mašīnas un dažus vīrus! Es vēl mēģināšu.

Direktors. Nav iespējams, mīlais! Atļauto summu esam jau pārtērējuši. Mums vairs nav ko izdot. Un es nedomāju, ka strādnieki te gribēs palikt bez algas.

Māriņš. Vai mašīnas jūs man vēl atstātu? To taču jūs varat?

Direktors. Jā, un to es darītu labprāt. Bet ko jūs ar tām iesāksit?

Māriņš. Turpināšu darbus. Jūs taču man atstāsiet arī dažus strādniekus? Algu viņiem maksāšu es. Man ir mazs ietaupījums. Un es vēl varu pārdot arī savu pulksteni.

Direktors. Ak jūs... gaisagrābsli! Pat savu mazo ietaupījumu jūs gribat pamest šai purvā. Ja jūs riskētu kāršu spēlē —

Māriņš. Tātad norunāts, ka jūs man atstājat —

Direktors. Norunāts. Bet es neticu, ka kāds strādnieks labprātīgi paliks. Šis purvs jau apriebies visiem. Pat Edītes jaunkundzei, kas vienmēr bijusi jūsu pusē. Paskatieties, tur jau tas trakais skuķis skrien pakaļ tauriņam! Kā jums tas patīk? Es viņai maksāju algu, bet viņa te dzenā tauriņus!

Māriņš (*acīm iemirdzoties*). Bet tas ir pavisam rets eksemplārs! Brīnišķīgs! Vai redzat, kā viņam spārni zaigo! Kā varavīksnes!

Direktors. Sai purvā viss ir dīvains. Es brīnos, ka neesam te vēl spokus redzējuši. Un patiesi tas tur ir neredzēts kukainis. — Edīt, ļaujiet viņam nomesties uz kāda zieda un tad —! Tikai lēnām, lēnām — viņš ir visai manīgs... Nu tagad — hop! Tu žēlīgais, cik neveikli jūs ķerat! Paskatieties, Māriņ, — viņa to atkal palaiž! Nu sakiet — kam tas skuķis der? Ne tauriņu neprot noķert! Es jums parādīšu, kā tas jādara!

Māriņš. Edīt, atpakaļ! Tur ir akacis!

Direktors. Ko? Un tur var noslikt?

Māriņš. Tur noiet dūņās, ka ne burbuli neuzmet.

Direktors. Brr... (*Atsēžas krēslā un atdara jaunu zeltera pudeli. Klusums.*)

Māriņš. Kad esat nolēmis aizbraukt, direktora kungs?

Direktors. Kā jau teicu — šodien pat. Pēc pusdienas pārtraukuma strādnieki savāks lietas, un, līdzko karstums pāries, mēs dosimies ceļā, lai Krustpilī tiekam uz vakara vilcienu.

Edīte (*ķimijas studente, nāk negribīgi kā skolniece, ko gaida rājiens, dzirdot pēdējos vārdus, kļūst uzmanīga*).

Māriņš. Laimīgu ceļu!

Direktors. Tagad es to paziņošu strādniekiem. Viņi priecāsies, ka tiek no šīs elles laukā. Edīt, arī jums te apnicis, vai ne?

Edīte. Nepavisam, direktora kungs! Tik brīnišķīgu vasaru es nebiju vēl piedzīvojusi. Pirmīt te pāri laidās pat divi ērgļi! Tēvs gan tos sauc par zaķu vanagiem, bet viņi uzbrūkot arī stīrnām. Tik plati spārni (*izpleš rokas*), jā! Un šurfmeistars šorīt nositis metru garu čūsku. Telti.

Direktors. Brr! Vai dzirdējāt, Māriņ? Nevienu dienu ilgāk es te vairs nepalieku! (*Prom.*)

Edīte. Inženiera kungs...

Māriņš. Lūdzu?

Edīte. Ko tas nozīmē? Vai mēs aizbraucam?

Māriņš. Jā. Direktoram tā iepaticies.

Edīte. Un jau šodien pat?

Māriņš. Es iztērēju visu savu pierunas mākslu, visus zinātniskos argumentus, no kuriem viņš, protams, nekā nesajēdz. Tomēr velti. Soreiz viņš neļaujas pierunāties.

Edīte. Vai — ko tad? Es te nekā nesaprotu... Bet nafta... un viss —?

Māriņš. Pagalam. Es gan vēl mēģināšu. Palikšu ar dažiem strādniekiem. Ceru viņiem algu samaksāt. Man ir mazs ietaupījums.

Edīte. Tas taču neiespējami!... Vai viss lielais pasākums lai tagad sabrūk? Kas notiks ar jums?

Māriņš. Es jau teicu, ka vēl mēģināšu. Tas gan būs daudz grūtāk. Bet es vēl nedomāju padoties.

Edīte. Inženiera kungs... mana nelaiķa māmiņa, redziet, man atstāja... tā sakot — pūra naudu...

Māriņš. Tas labi. Bet kāpēc jūs man to sakāt?

Edīte. Man tā vēl tik drīz nebūs vajadzīga... Pagaidām es to labprāt nodotu jūsu rīcībā. Nekāds lielais kapitāls tas nav... bet spiedīgā vajadzībā arī daži tūkstoši var derēt...

Māriņš. Tā, tā — pūranauda!

Edīte. Es to dodu labprāt, ja urbšanas darbus vēl kādas nedēļas varētu turpināt... Neviens to neuzzinās. Un, kad nafta būs uzurpta, jums nauda nāks no visām pusēm, tad parādu varēsīt viegli nolīdzināt —

Māriņš. Jūsu darbs ir — piepalīdzēt laboratorijā un skalot retortes. Sapatāt?

Edīte. Sapatatu... inženiera kungs.

Māriņš. Viss pārējais ir mana darišana. Jums nav jālauza galva, kā pūranaudai piekārt sevi pašu piedevām. Ķaut esmu

gaisagrābšlis, tomēr labi redzu arī to, kas notiek ap mani. Turklāt jums tas nebūtu izdevīgs kapitāla ieguldījums. Esat pietiekami glīta meitene, lai vīru dabūtu bez maksas. Saprātāt?

Edīte. Jā, inženiera kungs...

Māriņš. Ļoti laipni. Un tagad — marš, pie darba!

Viņa sāk rīkoties ar retortēm, dziļi noliekusi galvu, mati, pār pieri krītot, aizklāj seju.

Māriņš (*pēc nelāga klusuma briža saburza un nomet papīra lapu, ko īgni pētījis*). Es biju rupjš... piedodiet! Tā es negribēju. Esmu kļūvis tik nervozs... pašam kauns...

Edīte. Jūs strādājat par daudz.

Māriņš. Naktīs es nevaru gulēt. Katru pusstundu man jāpieceļas un jāpastaigā, lai nomierinātos... Dažreiz pat liekas, ka sajukšu prātā. Kā nupat —

Edīte. Nekas jau nebija. Nedomājiet vairs par to!

Māriņš. Šī neveiksme man zāgē nervus... Bet neesmu vēl padevis. Es vēl turpināšu, kaut arī šai purvā man būtu jānogrimst.

Direktors (*atgriežas savā krēslā un sameklē zeltera pudeli*).

Pār pakalnu iet strādnieks Rūsa ar dzelzs stieni pār plecu.

Viņš apstājas atpūsties.

Tai brīdī, šņākdams un smilgas locīdams, garām skrien viesulis.

Rūsa (*smejas*). Inženiera kungs, paskatieties, kur aizskrien purva velns! Būsim šim ieurbuši astes galā.

Direktors. Purva velns? Kas tas par kukaini?

Rūsa. Vai neesat par to dzirdējis, direktora kungs? Es gan. Vakar biju aizgājis uz pasauli maizi pirkt. Un tur man visu pamatīgi izstāstīja. Lieta pavisam vienkārša — purvā dzīvojot velns.

Direktors. Un ko šis te darot?

Rūsa. Sargot bagātības, lai citi velni tās nenozog.

Direktors. Kas tās par bagātībām? Vai nafta?

Rūsa. Tik pamatīgi to nenoskaidroju. Bet varētu būt arī nafta. Pavisam droši esot tikai tas, ka purvā nogrimusi zviedru karakase. Skaidrā laikā tieši dienvidū to vēl tagad kādā akaci varot labi redzēt. Un uz tās lādes pastāvīgi sēdot velns. Tikai dienvidū dažreiz izskrienot ārā kādu mušu noķert. Tad ļaudis redzot viesuli aizgriezāties. Vīrs kura akača tas pazūdot, tur esot kase.

Direktors. Vai kāds drošminieks nav lūkojis velnam to lādi nospert?

Rūsa. Kā nu ne. Kam gan, sacīt, nekārojas naudas? Izmēģinājušies daudzi — bet nekā.

Direktors. Velns par stipru?

Rūsa. Esot jau stiprs ar, kā nu ne, bet tas vēl nekas. Tai lādei esot sava burvība: to varot izcelt, un velns nedrīkstēšot ne asti pakustināt. Bet to naudu cilvēks nedrīkstot celt priekš sevis, un viņa sirdi ne mirkli nedrīkstot pārņemt mankārības domas. Tās tūlīt atraisot velna varu — un tad viss pagalam.

Direktors. Vai tiešām tik traki?

Rūsa. Jā, bez jokiem. Tā jau kāds drošinieks saņēmis reiz dūšu un gājis to lādi celt. Nonācis purvā, skatās — kā tad, lāde guļ dūņās. Velns sēd un zobus vien nīrdz. Bet drošinieks neliekas ne zinīs — ņem lādi un ceļ ārā. Jā — pirms tam viņš, gudrinieks, svēti nosolījis visu naudu izdalīt nabagiem. Bet, līdzko atrāvis vāku un ieraudzījis bagātības, vīram tā apžilbušas acis, ka tūlīt iesaucies — velnu, kas te naudas! Es uzcelšu tādu pili kā pašam lielkungam! Bet ače, kā to izmetis, tā velns caps! aiz skausta: ko tu, Andž, teici? — Sis nu mana gan, ka labi vairs nav, vēl rauga tēvreizi skaitīt, bet visi pātari sajukuši. Metis krustu un skaitījis — zelts un sudrabs, un sarkanais varš... Un tā viņu, nabagu, velns arī parāvis, bet lāde nogrimusi atpakaļ un tur guļot vēl šobaltdien...

Māriņš. Cerēsim, ka mūs, Andrej, velns neparaus! (*Prom.*)

Rūsa. Droši, ka ne. Es arī nemaz neticu, ka mūsu laikos velns vairs ir. Senāk — tā bija cita lieta, tad cilvēki bija labāki. Bet kam gan mūsu dienās vairs velna vajag?

Direktors. Hehē, Rūsa, tu jau runā tīri asprātīgi! Tu esot arī diezgan paglitots. Varbūt pat studējis?

Rūsa. Kur nu! Bet mana meita gan studē ķīmiju. Es pats — labi, ja protu savu vārdu parakstīt un mazliet latīniski.

Direktors. Jā, bet meitu gan esi izaudzinājis kā niedri.

Rūsa. Un izskolojis.

Direktors. Nav vārdam vietas. Un arī inženieris par tevi atsaucas visai atzinīgi. Tikai vienā ziņā tev ir slikta slava.

Rūsa. Un proti?

Direktors. Tu allaž metoties strādniekiem par vadoni. Redzi, tas man nepatīk. Strādā mierīgi savu darbu, bet nemusini citus! Man būs ļoti žēl, ja vajadzēs tevi atlaist. Ja tev nebūtu tāds aizstāvis kā inženieris, tad nez kā jau būtu izgājis. — Ko, tu vēl smeļ?

Rūsa. Man, paldies dievam, ir jautra daba. Bet inženiera kungs gan izskatījās pavisam sašļucis, metas gandrīz žēl. Vai kaut kas nelāgs gadījies?

Direktors. Neveiksme, mīļais Rūsa: mēs jau tik ilgi te urbjam un meklējam, bet vēl nekā.

Rūsa. Nebūtu domājis, ka viņš tik drīz nokārs degunu. Tāds viņš nav... Taisnību sakot, tā ir suņa dzīve šai purvā — pat ūdens nav ko nodzerties. Dzīvo kā ceplī. Tomēr neviens nekurn, neviens nerunā pretī... Strādnieki viņu pat aprīno.

Direktors. Par ko?

Rūsa. Mēs visi redzam, kā viņš strādā — divreiz vairāk par katru no mums, kaut gan neviens viņu nedzen. Dažurīt, kad mēs ceļamies augšā, viņš jau nāk atpakaļ no purva, notašķījis ar rāvu un nesdams dūņu paraugus. Kad kāds no mums iet uz pasauli pēc maizes, inženiera kungs lūdz arī atnest to pašu cieto

maizi un biezpienu, no kā mēs visi pārtiekam. Viņš dzer to pašu dzelteno ūdeni ar mums no viena trauka.

Direktors. Vai lai pasniedzu jums limonādi?

Rūsa. Bet inženiera kungs gan to varētu atļauties.

Direktors. Ja viņam iet rāva labāk pie sirds, lai uzdzer šķiru solidaritātes veselībai.

Rūsa. Bet viņam prātā tikai nafta...

Direktors. Ko mēs, protams, neatradīsim.

Rūsa. Bet inženiera kungs ir pārliecināts —

Direktors. Es teicu, ka mēs te nekā neatradīsim, jo meklēšanu mēs tūlīt metīsim pie malas!

Rūsa. Kā —?

Direktors. Tā, ka brauksim atpakaļ uz Rīgu — jau šodien pat.

Rūsa. Tad tiešām tiksīm no šī velna purva prom! Te visiem jau apnicis līdz kaklam. Ellē nevar būt lielāka svelme nekā šeit. Dzerot ūdeni, tas jākāš caur zobiem, lai kukaiņu biezumi paliktu aiz lūpas. Un tad vēl te ir tādi milzu dunduri, kas dur pat svārkim cauri. Puišiem būs tiešām prieks, ka tiekam atpakaļ pasaulē. (*Iet, bet pagriežas*). Jā, bet ko tad inženiera kungs?

Direktors. Kurš te pavēl — viņš vai es?

Rūsa. Tā — tā... (*Prom.*)

Direktors (*sameklē augļūdēns pudeli*). Ar šo avantūru esam galīgi sablamējušies. Mūs āzē laikrakstos, par mums izdomā anekdotes. Tas ilgāk nav izturams, arī fiziski ne. Te nevar dabūt ne ēst, ne gulēt. Edītes jaunkundz, metiet nu savas pudelītes purvā! Mēs taču braucam atpakaļ uz Rīgu!

Edīte (*neatbild*).

Direktors. Vai jūs par to nemaz nepriecājaties — atkal būt cilvēkos? Jūsu vieta nav purvā. Tik sasodīti skaistai meitenei ar brūniem un apaļiem pleciem — (*viņam mazliet paslīd pirksti*).

Edīte. Uzmaniģi, direktora kungs! Retortē ir benzīns. Šai karstumā tas viegli var eksplodēt.

Direktors (*atlec nost*). Es jau teicu — metiet tās grabažas purvā! Tā jūs vēl savas daiļās actiņas izsvilināsīt!

Edīte. Tad es būšu zinātnes upuris un man uzcels piemiņekli.

Direktors. Kļūstiet labāk par laimes upuri! (*Atkal tuvojās*.) Es jums izgādāšu labu vietu —

Edīte (*iekliežas*).

Direktors (*bēg*). Dieva dēļ, kas ir? Eksplozija?

Edīte. Apdedzināju pirkstus.

Direktors. Lieciet to elles mašīnu nost! Parunāsimies labāk par jūsu nākotni!

Edīte. Man nākotnes nav.

Direktors. Bet varbūt — pagātne?

Edīte. Arī nav. Bet man ir sērskābe. Tā — te.

Māriņš (*atgriežas pie telts*).

Direktors. Ā, miļo Māriņ, te arī jūs nākat! Nu, ko esat pārdomājis?

Māriņš. Paliek, kā teicu. Es turpināšu.

Direktors. Vēlu laimes.

Māriņš. Pateicos. Daži vīri būtu vairāk noderīgi.

Direktors. Ja ir kādi, kas labprātīgi paliek, es iebildumus necelšu.

Māriņš. Jūs esat ļoti laipns.

Direktors. Par jums gan to nevar sacīt. Bet jūsu nelāga omu es labi saprotu. Un ceru, ka vēlāk atkal kļūsim draugi, kad arī jūs no šejienes atgriezīsities tukšā.

Māriņš (*parausta plecus*).

Direktors. Jā, pavisam piemirsu jums pastāstīt kādu joku, kas pienāca ar šī rīta pastu. Tas jūs var interesēt. Jūsu slava jau aizgājusi līdz Amerikai — jā! Jeņķu naftas sindikāts jau ieinteresējies par jūsu avotiem. Viņi tur par mūsu lietu kaut ko padzirdējuši — un viņu pārstāvis jau klāt gan!

Māriņš. Patiesi?

Direktors. Jā! Piedāvā pat kapitālu! Bet iepriekš, protams, viņš grib datus par mūsu naftas ķīmisko sastāvu, avotu kapacitāti un vēl daudz ko citu. Viņam paskaidrots, ka tuvākas ziņas pagaidām nevar sniegt — jo avoti vēl neesot atrasti, bet tos pirkst varot tūlīt. Jeņķis smējies kā kutināts.

Māriņš. Drīz viņam smieklī pāries, un arī jūs kodīsiet pirkstos.

Rūsa (*uznāk pakalnā ar dažiem strādniekiem*). Direktora kungs, te pie jums nāk daži strādnieki. Viņi grib tieši no jums dzirdēt to pašu, ko teicāt man. Viņi netic.

Direktors. Nāciet tuvāk! Jā, mēs dodamies atpakaļ uz Rīgu. Pēc pusdienas pārtraukuma vāksim kopā visu, kas vedams uz pilsētu atpakaļ. Vēl tikai inženiera kungs jums teiks dažus vārdus.

Māriņš. Miļie draugi un darbabiēdri, es jums pateicos par tām dienām, ko pavadījām šai purvā. Man tas bija mūža vislielākais laiks, un es redzēju, ka arī jūs visi urbšanas darbiem sekojāt ar lielu interesi. Līdz šim panākumu nav bijis un arī nevarēja būt. Naftas slāņi pazemē nemēdz gulēt dažu desmitu metru dziļumā. Es vēl joprojām droši ticu panākumiem, tāpēc palikšu tepat un turpināšu darbus. Vienam tas nav iespējams, un man būtu vajadzīgi daži vīri palīgos. Direktors šai ziņā nekādus iebildumus necel. Viņš tikai atsakās jums algas maksāt, bet to darišu es, cik būs manos spēkos. Tātad — kuri paliks pie manis purvā darbus turpināt?

Klusuma brīdis. Direktors smīn.

Direktors. Jūs taču sapratāt, ko inženiera kungs teica? Viņš runāja ļoti skaidri. Tātad — kuri paliks darbus turpināt?

Klusums turpinās.

Māriņš. Vai tiešām ... neviena —?

Edīte. Es, inženiera kungs!

Strādnieki sāk skaļi smieties.

Edīte. Un tu, resnīt, vēl smeijies? Arī tu, Džek? Memmesdēliņi mīlie, abi apaļi un mīksti kā nodzirdīti bullēni! Tāpēc arī no dunduriem bail!

Dažiem smiekli.

Direktors. Edītes jaunkundze pārprata: inženiera kungam vajadzīgi vīri.

Edīte. Bet ja neviena nav —?

Māriņš. Turpmāk darbi būs daudz smagāki nekā līdz šim.

Edīte. Vai es nevaru celt un nest? Vai neprotu motoru apkalpot?

Direktors. Rīgā jūs būsit noderīgāka nekā šeit...

Rūsa. Inženiera kungs, ja Edīte ... tad arī es palieku.

Māriņš. Paldies, vecais draugs! Es gan biju gaidījis vairāk atsaucības... bet iztiksīm.

Direktors. Divi cilvēki nevar urbi apkalpot.

Edīte. Mēs esam trīs.

Māriņš. Darbs gan virzīsies lēnāk uz priekšu, bet nestāvēs uz vietas.

Divi puīši. Lūdzu, inženiera kungs... mēs arī varētu palikt.

Edīte. Lieliski! Izrādās, ka jūs abi tikai izliekaties memmesdēliņi, bet patiesībā esat kārtīgi puīši!

Māriņš. Tomēr vēl ir daži, kas man tic. No šī brīža tas ir mūsu pasākums.

Direktors. Lūdzu, lūdzu! Mēs priecāsimies par jūsu veiksmi. Arī es labprāt paliktu šeit, lai varētu būt jūsu triumfa liecinieks, bet redziet — viss augļūdens jau izdzerts. Tās pudelītes lai paliek tepat: būs kur naftu sapildīt, kad uzurbsit avotu.

Māriņš. Direktora kungs, reiz šo asprātību atcerēties jums būs visai neērti.

Direktors. Lūdzu, lūdzu — dariet visu iespējamo, lai tas notiktu! Es jau iepriekš apsolos izdzert visus naftas avotus, kurus jūs te atradīsiet. Vēlu veiksmi! Palīgos jums te paliek teicami strādnieki. Pārējie lai tūlīt gatavojas ceļam, ka uz vakara vilcienu tiekam Krustpilī!

Aizbraucēji priecīgi prom.

Māriņš (*saka dažus vārdus palicējiem*). Pateicos jums, puīši, — no visas sirds paldies! Es darīšu visu iespējamo, lai jums nebūtu jānožēlo, ka man uzticējāties. Tā būs mūsu nafta, ko uz-

urbsim; lai kungi brauc uz Rīgu! Vai tie nav jocīgi cilvēki: jau deviņdesmit metru dziļumā viņi grib atrast naftu! Pasākums viņiem liekas tikai tik nozīmīgs, cik lielu peļņu tas sola. Viņi mani sauc par fantastu — un tāds arī esmu. Jo man peļņa nerūp, bet tikai tās bagātības, kas jāizceļ no zemes dziļumiem, lai cilvēki tiktu pie labākas dzīves. — Tas ir viss, ko pašlaik jums gribēju sacīt.

Strādnieki prom.

Edīte. To jūs labi pateicāt.

Māriņš. Bez jūsu palīdzības es nebūtu ticis pie vārda. Viņi visi būtu aizgājuši, ja jūs nebūtu iejaukusies īstā brīdī. Jūs izlēmāt manu likteni. Bet kas pasaule būtu bez fantastiem? Vai Kolumbs nebija fantast, kad meklēja jaunus kontinentus, par kuriem neviens nezināja, ka tādi ir? Es meklēju tikai naftu, par kuru noteikti zinu, ka tā te ir, lai gan nezinu, cik dziļi tā guļ. — Redziet: tur atkal aizgriežas tas pats viesulis, ko te sauc par purva velnu. Nudien, viņš sāk mani apsēst! Varbūt grib pielabināties. Sācis laikam saprast, ka tērauda urbis viņa zobiem par cietu. Tauta jau nojautusi, kādas bagātības te slēpjas — tāpēc arī šī teika. Un cik gudri tas pateikts: bagātības izcels tikai tas, kurš tās nemeklēs pats sev. Mūsu tērauda urbis nav mantkārīgs. Cik labi pieveikta burvība!

Edīte. Jums vajadzētu mazliet nomierināties un atpūsties.

Māriņš. Jā, jūtos tik ļoti noguris, ka gribētos kādu pusstundiņu paslinkot... Aizmigt gan nevarēšu, bet kādu brīdi viršos atlaidīšos gan.

Edīte. Es te krūma ēnā izklāšu segu. Jūs varat mierīgi pagulēt, kamēr aizbraucēji sagatavojas ceļam.

Māriņš. Soreiz jūsu padoms būs jāpieņem. Varu atzīties, ka es jau sāku baidīties par saviem nerviem.

Edīte. Tagad — gulties šeit uz segas! Un aizmigt! Acis ciet, abas acis ciet! Un nekā nedomāt!

Māriņš. Edīt, ja man būtu mazliet vairāk laika... es nūdien... sāktu jūs iemilēt.

Edīte. Klusu! Es teicu — gulēt! Un nerunāt muļķības! (Aizskrien.)

Māriņš. Cik savādi mākoņi tur augšā... Tas viens izskatās gluži pēc Edītes. Bet nu jau sāk pārveidoties citā tēlā... Tas ir vecais Rūsa... bet arī viņš jau mainās tālāk. Kas tagad parādīsies? Ko redzu? Tur jau nāk purva velns... Ko tas te meklē? ... Negribas domāt... Karsti... Būtu labi, varētu brīdi aizmigt... — Klau, kā zeme dun... Ar katru mirkli urbis graužas tuvāk naftai... Atkal jau tas purva velns! Un saule tveicē...

Atskan saucieni — Hei, inženier! šurp! — bet Māriņš ir iemidzis.

Edīte (atsteidzas). Inženiera kungs — nāciet! Ātri!

Māriņš (uztrūkstas sēdus). Ko? Kas —?

Edīte. Nafta! Ar spēcīgu šalti, zemes pikas līdz raudama, tā sitas gaisā! — Vismaz trīsdesmit metru!

Māriņš. Nafta? ... Nafta! (*Neprātīgi iekliegdamies, prom. Edīte seko.*)

Purva velns (*ar spīdīgi melnu dūņu kārtu klāts, izlien no cera, dūres vīstidams*). Tomēr uzurbuši naftu! Zagļi! Laupītāji! Velni!

OTRĀ AINA

Naftas avotu direktora kabinets. Plaši logi paver skatu uz cisternu rindām un naftas torņiem. Tāla dunoņa, ko plaikam pārtrauc lokomotīvu svilpieni.

Direktors (*ar cigāru mutē un tālruņa klausuli pie auss, sēd cienīgi aiz galda*).

Sekretārs (*ar parakstāmo papīru mapi rokā stāv līdzās un pacietīgi gaida*).

Direktors. Jā? Halo? Direktoru? Jā, es tas esmu. Māriņa kungu? Nē, pašlaik nav runājams. Piezvaniet vēlāk! Sveiki. — Ha! Meklē direktoru, bet vēlās runāt ar inženieri Māriņu! Kas es te esmu?

Sekretārs. Ģenerāldirektors. Māriņa kungs ir tikai direktors rīkotājs. Sikās lietās jūs traucēt neviens neuzdrošinās, tāpēc meklē viņu.

Direktors. Nu, nekas — var jau būt, ka tā tas ir. Bet ar inženieri Māriņu man tiešām laimējies. Kārtīgs vīrs, nav vārdam vietas. Ne katrs to paveiks, ko viņš. Toreiz, kad visiem bija zudušas cerības te kaut ko atrast, es teicu: Māriņ, urb vēl dziļāk! Te jābūt naftai! Un uzurba! Tagad pasaule par mums brīnās — citur nav tādu avotu, kur naftas strūkla šļāktos četrdesmit piecu metru augstumā. Tur savs paldies pienākas arī Māriņam — kas ir, tas ir. Bet viņam nepietiek. Kā viņam vēl vajag? Senāk viņš ar strādniekiem dzīvoja pa draugam. Tagad viņu neviens vairs neieredz. Jo viņš tikai domā, kā uzņēmumu paplašināt, kur dabūt lētu kapitālu. Algas varētu mazliet pacelt — nē, viņš grib tās pazemināt. Es tiešām nesaprotu, kāds velns viņu dīda. (*Sabijies.*) Tfu, tfu, cik nejauks vārds nupat paspruka! Nav labi nelabo pieminēt. Viņš tikai gaida, lai pasauc. Jūs taču zināt, cik trakas runas klīst par šo vietu?

Sekretārs. Esmu dzirdējis gan. Bet tie tikai nieki, direktora kungs. Sena māņticība.

Direktors. Protams, ka māņticība, bet uzņēmumam tā var kaitēt. Jo arī māņticība ir ticība. (*Tālrunis atkal zvana.*)

Sekretārs (*palokās*). Es pienākšu vēlāk. (*Prom.*)

Direktors. Halo? Jā, te direktors. Jā, es pats. Māriņa kungu? Nē, viņa te nav. Piezvaniet vēlāk! (*Nikni noiet klausulī.*) Velns —! Tfu, tfu! (*Viņš sastingst — liekas, ka rakstāmgaldā*)

dzirdams aizdomīgs troksnis. Klausas — jā, tagad tas dzirdams pavisam skaidri.) He! Palīgā! (*Viņš aizbēg no galda, atkāpdamies uz durvju pusi.*) Vai te neviena cilvēka vairs nav? Palīgā!

Sekretārs (*iesteidzas*). Direktora kungs?

Direktors. Tur ... tur — rakstāmgaldā! ... Ejiet paskatīties, kas tur ir! Hū! Te jau cilvēks vairs nav droš!

Sekretārs (*slepus sminēdams*). Direktora kungs laikam redzējis purva velnu?

Direktors. Kas gan viņu nav redzējis, to nelabo! Un kur visur viņš nav parādījies! Tas ir skandāls, ka mūsu gadsimtā spoks var terorizēt inteligentus cilvēkus! Nu ejiet taču paskatīties, kas tur ir!

Sekretārs. Direktora kungs, es zinu, ka tur nekā nav ...

Direktors. Bet es varu derēt, ka viņš tur ir — paslēpies rakstāmgaldā. Ejiet taču tuvāk! Nu, drošāk, drošāk!

Sekretārs. Tik liels dzīvnieks kā velnes nevar paslēpties atvilktnē. Bet, ja jūs vēlaties, es arī atvilktnes pārmeklēšu. (*Viņš droši tuvojas galdam, bet vienā lēcienā atsprāgst nost. Abi satinguši klausās čabēšanā, kas nāk no galda.*)

Grāmatvedis (*paver durvis*). Piedodiet, direktora kungs, bet man steidzami — —

Direktors un sekretārs (*māj ar zīmēm klusēt*). St! Klus! Viņš ir tur!

Grāmatvedis. Kāds viņš? Jau atkal purva velns? Gaišā dienas laikā? (*Sminu slēpdams.*) Tad viņš kļūst pavisam pārdrošs, ja nāk jau direktora kabinetā. Līdz šim tikai barakās bēdēja strādnieku sievas.

Direktors. Aizvakar viņš pārbiedējis bērnus, kas peldējušies Piesītē. Vakar jau pielavījies tuvāk, aizmidzis piesaulē pie cauruļu grēdas, strādnieki redzējuši. Kad pamodies, slinki ielidis kādā caurulē un pazudis. Jā. Un tagad viņš ir te!

Grāmatvedis. Patiesi? Dzīvu velnu es vēl neesmu redzējis. Būtu interesanti tuvāk apskatīt.

Direktors. Lūdzu, lūdzu!

Grāmatvedis. Kur viņš ir?

Direktors. Rakstāmgaldā.

Grāmatvedis (*stingri piedauza*). Jē, nāc laukā! (*Atbild pavisam skaidra švikoņa no galda, un grāmatvedis aizbēg pie pārējiem kungiem.*)

Visi trīs (*čupiņā*). Ko nu?

Direktors. Vajadzēs meklēt Māriņa kungu. Tas ir viņa galds. Un viņš arvien smejas, kad piemin purva velnu.

Sekretārs. Smejas? Viņš draud padzīt katru, kas izplatīšot tenkas par spokiem. Es viņu tūlīt uzmeklēšu. Jūs, kungi, apsargiet durvis, kamēr —

Direktors. Nē, nē, es labāk iešu, palieciēt jūs!

Grāmatvedis. Es paskriešu — es esmu jaunāks.

Edīte (*paver otras durvis no laboratorijas*). Kas te notiek?

Direktors. Klusāk! Viņš ir te. Purva velns.
Edīte. Jau atkal? Bet es te nekā neredzu.
Sekretārs. Tur, viņš ir tur! Galdā vai pagaldē. Palūkojiet
tuvāk!

Edīte. Vai drikst?

Direktors. Lūdzu, lūdzu!...

Edīte (*palūkojas zem galda, no papīrgroza izvelk slinku, samiegojušos runci*). Miki, Miki! Esi atradis labu guļasvietu — direktora papīrkuŗvī.

Kungi. Kaķis —!

Edīte. Ej peles dzenāt, Miki, nebiedē kungus! (*Un izmet viņu aiz durvīm.*)

Direktors. Jums labi pasmieties, Edīt, — jūs to purva velnu neesat redzējusi.

Edīte. Un jūs — esat redzējis?

Direktors. Es? Nē, pasargdievs! Bet grāmatvedis redzējis.

Grāmatvedis. Pats ne. Bet kāda strādniece teica —

Edīte. Tā velta liegšanās, kungi: jūs visi esat viņu redzējuši, to purva velnu. Arī es.

Sekretārs. Jūs arī?

Edīte. Jā.

Direktors. Patiesi? Kur jūs viņu redzējāt? Un kad?

Edīte. Vakar, šodien — katru dienu.

Direktors. Un kur?

Edīte. Tur — tai krēslā. (*Prom.*)

Direktors. Tas nu bija mazliet par stipru teikts. Es eju atpakaļ uz savu kabinetu. Lai kāds te uzmana tālrūni un atbild! Fū! (*Arī prom.*)

Sekretārs. Mazās godībai beigas. Tāpēc tik špetna.

Grāmatvedis. Vai rīkotājs dabūjis jaunu draudzeni?

Sekretārs. Vēl vairāk: viņš taisās precēties.

Grāmatvedis. Ai, ai, nu saprotu: šī nav tā īstā.

Sekretārs. Ko lai viņš iesāk ar pliku skuķi? Naudas viņam vajag. Tāpēc noskatījies kādu biržas spekulanta meitu, ellīgu žīdeni, ar veselu miljonu pūrā.

Grāmatvedis. Vai šim te nepietiek? Alga kā ministram.

Sekretārs. Lieliem plāniem vajag daudz naudas. Cik no-manu, viņš gatavojas kļūt par galveno akcionāru. Tāpēc jau tagad sāk naftas avotus uzskatīt par savu privātīpašumu. Avotu jaudu varētu palielināt, bet vajadzīga nauda.

Grāmatvedis. Sorīt atbraucis amerikāņu naftas sindikāta vīrs.

Sekretārs. Jā. Tas ir kāds Amerikas latvietis, naftas tirgus speciālists. Tagad viņi apstaigā visu naftas rajonu. Un svešais visu atzīmē bloknotā.

Grāmatvedis. Vai amerikāņi grib mūs pirkt?

Sekretārs. Mūsu naftu paostīt vien jau nebrauca.

Grāmatvedis. Tā būtu laime, ja amerikāņi mūs nopirktu. Varētu cerēt uz lielākām algām, ne tikai strādnieki — arī mēs.

Sekretārs. Tev alga vēl nav pazemināta. Bet tas var drīz notikt.

Grāmatvedis. Kas to varēja iedomāt, ka tas godīgais cilvēks, kāds toreiz bija inženieris Māriņš, dažos gados kļūs par tādu izdzinēju.

Sekretārs. Tas tikai sākums. Drīz piedzīvosim kaut ko vairāk.

Grāmatvedis. Man liekas gan. Vai neesi vēl nekā jutis?

Sekretārs. Kādā virzienā?

Grāmatvedis. Kas notiek strādnieku starpā. Ka paklusām gatavojas... ja ne sacelšanās, tad streiks gan.

Sekretārs (*paklusām iesvilpjas*).

Grāmatvedis. Rūsa ir vecs dumpinieks, viņš tās lietas prot. Un viņa meitai Edītei arī driģenes asinīs. Dzirdēji, ko par pašu direktoru rīkotāju nupat pateica. Un strādnieki viņai klausu vairāk nekā vecajam. Drīz viņi vairs nelūgs lielāku algu, bet prasīs.

Sekretārs. Un arī tu, cik nomanu, jau esi viņas pusē.

Grāmatvedis. Vēl gluži ne, bet, ja ķersies arī pie manas algas —

Sekretārs. Nelgas! Izmeklējuši sev dumpja vadoni — paša direktora spiedi un draugaļu!

Grāmatvedis. Bet, ja viņai tā mīlestības dēka jau pušu —?

Sekretārs. Tad viņa lūkos to vēl salāpīt un kungam kalpos jo citīgāk.

Grāmatvedis. Vai tas tā var būt?

Sekretārs. Turpini vien ar tiem dumpja cēlājiem draudzēties, tad jau drīz redzēsi, kā tas patiesībā ir. Direktors zina katru vārdu, ko jūs tur aiz naftas tvertnēm runājat.

Grāmatvedis. Velnu! Man tas nebija nācis prātā!

Sekretārs. Tāpēc uzmanies! Mums ir spiegi visapkārt. Tu nekad nevari zināt, ar ko runā. Paklausies, kas apkārt notiek, tikai pats nejaucies nekur vidū, noskaties iztālēm! Ja strādnieki sev izcīnīs lielākas algas, arī mēs nepaliksīm tukšā. Bet, ja viņiem neveiksies, tad vismaz mēs nekā nezaudēsim.

Grāmatvedis. Uzmanīties tiešām der. — Nāk! (*Abi prom.*)

Māriņš (*ievada amerikāņi kabinetā un aizver durvis*). Sēdieties, lūdzu!

Amerikānis. Pateicos.

Māriņš. Cigārs, lūdzu.

Amerikānis. Pateicos.

Māriņš. Uguns, lūdzu.

Amerikānis. Pateicos.

Māriņš. Nu? Kāds jūsu vērtējums? Ko varat sacīt par mūsu naftas avotiem?

Amerikānis. Maz. Viena paša vārda pietiek.

Māriņš. Un kāds tas ir?
Amerikānis. Brīnos. Par daudz ko. Nebiju cerējis šai nostūrī atrast tik bagātus naftas avotus. Vispār pasaulē nav šiem līdzīgu. Arī kvalitātes ziņā jūsu nafta —

Māriņš. Jā, tā varētu teikt: tā ir mana nafta.

Amerikānis. Jūsu —?

Māriņš. Juridiski tā pieder sabiedrībai, bet es to atradu, kad direkcija jau bija atteikusies urbšanas darbus turpināt.

Amerikānis. Mūs interesē tikai fakts, ka nafta ir atrasta. Patiesi žēl, ka šis avots neatrodas mūsu zemē. Nepārprotiet: man žēl redzēt milzu bagātības, ko daba tik devīgi sniedz, bet jūs tās pilnā mērā neizmantojat.

Māriņš. Mēs darām, cik spējam.

Amerikānis. Ko tad jūs darāt? Sēžat pie naftas ezera un ar karotītēm smeļat bagātību. Tādas darba metodes šais laikos vairs neder. Un te iespējas ir nepārskatāmas. Produkciju vajag tikai trīskāršot, un peļņa deviņkāršosies.

Māriņš. Es gribu to simtkāršot. Aplēses man jau sen guļ atvilktnē. Bet mums nav to plašo līdzekļu, ar kādiem jūs rīkojaties Amerikā. Vajadzīgais kapitāls vispirms jāuzkrāj.

Amerikānis. Kāpēc? Ja to var aizņemties? Man ir plašas pilnvaras sarunu ievadīšanai.

Māriņš. Noteikumi?

Amerikānis. Piecdesmit viens procents peļņas.

Māriņš. Un piecdesmit viens procents akciju?

Amerikānis. Vismaz.

Māriņš. Tas nozīmē, ka mūsu avotus jūs pārņemat savā īpašumā.

Amerikānis. Un savu peļņas daļu jūs palielināt vismaz desmitkārt. Bet liels darījums prasa, lai rūpīgi tiktu apsvērti visi par un pret. Tāpēc esmu šeit uzmetis galvenos punktus, kas mums var derēt kā turpmāko sarunu bāze. Jūs tos varat pārdomāt, teiksim, trīs dienas. Pēc tam sarunas turpināsim Rīgā.

Māriņš. Mēs gan labprāt tiktu galā paši ar saviem spēkiem, bet baidos, ka taupības dēļ šoreiz zaudēsim. Tāpēc ar jūsu priekšlikumu iepazīšos vēl šonakt pat, un atbildi jūs dabūsit jau rītu. Par atzinību, ko izteicāt mūsu avotiem, es patiesi priecājos.

Amerikānis. Tā jāierobežo, ko vēl nepaguvu pateikt. Es ievēroju arī to, ka te visos apkārtnes grāvjos pludo nafta.

Māriņš. Tā ir izšķērdība, tas tiesa. Bet tās mantas mums te tik daudz, ka visu nejaudājam izlietot.

Amerikānis. Nav runa par to. Vai saprotat, kas notiktu, ja te kaut kur izceltos uguns? Viss naftas lauks uzreiz viļņotu kā viena liesmu jūra.

Māriņš. Nepiesauciet nelaimi, lūdzu!

Amerikānis. Nafta ir nolādēts šķidrums. Kopš pašas pirmās dienas, kad tā parādījās pasaulē, pār to ir ugunslāsts. Kad

Tomass Mendels 1831. gadā Kanzassitijā uzraka pirmo naftas avotu, uguns to tūlīt aprija. Un kopš tā laika —

Māriņš. Nerunāsim par nelaimi, lūdzu! Esmu bijis tiešām nevērigs. Vajadzēja veikt daudz lielu darbu, sikajiem neatlika laika.

Amerikānis. Viens nejauši nomests sērkokciņš —

Māriņš. Esmu pateicīgs, ka mani brīdinājāt. Savu nolaidību izlabošu vistuvākā laikā.

Amerikānis. Kamēr tas nebūs izdarīts, es jūsu pajumtē nejutīšos drošs.

Māriņš. Tikai līdz rītam. Kalpotājs jums parādīs istabu. (*Pavada viesi līdz durvīm, atgriežas savā krēslā un sāk iedziļināties papīra saturā.*)

Purva velns (*paceļas aiz krēsla, ar elkoņiem uz atzveltnes*). Viņš grib mūs lēti pirkt.

Māriņš. Par piecdesmit vienu.

Velns. Te viens atnāks un paņems vairāk nekā pusi peļņas.

Māriņš. Nolaidīs.

Velns. Vēl vairāk pieplēsīs.

Māriņš. Bagāts var prasīt, nabags var nedot.

Velns. Lielā līdaka var ķert, mazā — tikai bēgt.

Māriņš. Par mazām ir vēl mazākas.

Velns. Un par lieliem velniem ir vēl lielāki. Mēs abi reiz spēkojāmies — un tu uzvarēji. Tagad nāk trešais, lai tev atņemtū to, ko reiz nozagi man.

Māriņš. Redzēsim.

Velns. Bagāta kalpam tiek vairāk nekā nabaga kungam.

Māriņš. Mēs pelnām pietiekami labi, lai iztiktū bez bagāta kompanjona. Kad šeit vajadzēja urbt un meklēt, neviens man pat pliku grasi nepiedāvāja. Kad atrasti miljardi, viņš nāk un saka — pusi man! Nē, kundziņ! Piksteres nafta ir mana.

Velns. Toreiz tu teici: tā piederēs mums, kas to meklējam.

Māriņš. Nepietiek atrast, vajag izmantot.

Velns. Bet naudas nav. (*Pazūd.*)

Māriņš. Algas jāsamazina. — Iekšā!

Sekretārs. Piedodiet —

Māriņš. Kad jūs atradināsit vārdus nevajadzīgi tērēt? Kas jums tur ir? — Ziemeļu sektoram nosūtītas 25 cisternas? Vajadzēja 50.

Sekretārs. Visus pieprasījumus mēs nevaram apmierināt. Dienvidrietumu sektors prasa par 1000 tonnām vairāk nekā līdz šim.

Māriņš. Nevaram. Žēl, ļoti žēl. Mūsu primitīvās ierīces vairāk nejaudā. Atstājiet papīru man, atbildēsim vēlāk! Vai vēl kas? (*Sekretārs nokāsējas.*) Varat iet.

Sekretārs (*vēl miņājas*).

Māriņš. Vēl kaut kas sakāms? Runājiet!

Sekretārs. Jā, direktora kungs —

Māriņš. Neesmu jūs lūdzis ņurdēt.
Sekretārs. Varbūt jūs to jau zināt — ka ... gatavojas streiks.

Māriņš. Ko —?

Sekretārs. Jā, streiks. Šoreiz mana informācija ir droša. Ja nemaksās lielākas algas, viņi nestrādās.

Māriņš. Kas negrib strādāt, lai iet.

Sekretārs. Viņu ir tūkstotis. Tā ir vara. Un viņi nolēmuši streiklaužus nepieļaut.

Māriņš. Labi — tad vara pret varu. Redzēsim, kura veiks. — Kad viņi domā sākt?

Sekretārs. To nevarēju noskaidrot. Man viņi neuzticas un slēpj.

Māriņš. Lūkojiet vēl kaut ko vairāk uzzināt!

Sekretārs. Centīšos, direktora kungs! Man tikai lūgums, lai neviens nedabū tālāk zināt, ko te runājam. Es ļoti baidos ...

Māriņš. Esiet bez raizēm!

Sekretārs. Pateicos.

Māriņš. Pagaidiet! Vai jums zināms, kurš ir galvenais kūdītājs?

Sekretārs. Rūsa.

Māriņš. Vecais Andrejs, Edītes tēvs? Nu, mīļais, šoreiz gan jums kļūdiņies!

Sekretārs. Baidos, ka ne.

Māriņš. Man teikts, ka viņš saslimis.

Sekretārs. Lai būtu vairāk laika dumpi organizēt. Vecais ir lēns un visu dara pamatīgi. Bet meita ir uguns, tā ir bīstama. Es ļoti baidos. Drošības dēļ vajadzētu brīdināt Rīgu. Pieprasīt policiju vai pat karaspēka nodaļu ...

Māriņš. Šodien jums joki prātā. Pateicos par jautro brīdi. Pagaidām pietiek!

Sekretārs atver durvis, pa tām iedrāžas Direktors, ļoti sašutis.

Māriņš. Kas tad nu? Vai cigārs pārlūza?

Direktors. Māriņa kungs, pasakiet man — kas es esmu?

Māriņš. Jums pašam tas jāzina vislabāk.

Direktors. Tā? Es gribu zināt — kas es šeit esmu?

Māriņš. Naftas avotu galvenais direktors.

Direktors. Tā? Un jūs te esat rīkotājs. Es vēlos no jums dzirdēt: vai strādniekam atļauts direktoru nesveicināt?

Māriņš. Ja tas traucē darbu un kavē laiku —

Direktors. Tā? Par to es arī nekā neteiktu. Bet, ja viņi tur stāv dikā runādamies —?

Māriņš. Stāv dikā —?

Direktors. Tas arī vēl nebūtu nekas. Bet, kad es eju garām, viņi visi kā pēc komandas man pagriež muguras. Ko jūs par to teiksīt?

Māriņš. Tas nav pieklājīgi. Bet mēs viņiem algu maksājam tikai par darbu. — Vai tas jums tikai šodien tā gadījās?

Direktors. Bet tas vēl nav viss. Senāk viņi mani sveicināja iztālēm. Bet šodien, kad biju pagājis garām, sāka par mani debatēt — un tā, lai man tas būtu dzirdams: cik smags es varētu būt dzīvsvarā; pat grasījās mani vest uz svariem. — Māriņkungs, es noteikti prasu gandarījumu šai lietā!

Māriņš. Palaidņi dabūs rājienu. Iedomājieties: darbalaikā viņi nododas muļķīgiem jokiem! — Vai ievērojāt vainīgos?

Direktors. Es nevaru pazīt visu pūli. Jā, vecais Rūsa arī tur bija.

Māriņš. Ā!

Direktors. Uz huligānu pusi viņš pat nepaskatījās — it kā zēni dzenātu kaķi. Cik reižu jau neesmu teicis, ka to veci vajag atlaist! Bet jūs viņu vienmēr aizstāvat, pat algu pielikāt, tikai viņš pats no tās atteicās. Un viņa meita — man bailes viņu satikt: smejas tieši acīs! (*Klauvējiens pie durvīm.*) Kas nu atkal? Nāciet iekšā!

Edīte (*ienāk un paliek pie durvīm*).

Direktors. Ak jūs tā esat? Nāciet tālāk! Lūdzu!

Edīte. Es traucēju apspriedi, piedodiet. Es labāk pienākšu vēlāk.

Direktors. Paliieciet vien! Es jau eju. (*Prom, durvis nikni aizcīrzdams.*)

Māriņš. Jūs, Edīt?

Edīte. Brīnāties? Es arī brīnos — ka manu vārdu vēl atceraties.

Māriņš. Pelnīts pārmetums. Bet darba tik daudz, ka parunāties neatliek laika. Nafta mani izraudzījusies par upuri. Bet kādam taču jāziedojas.

Edīte. Man jūsu žēl.

Māriņš. Niekā, Edīt! Jūs varat mani apskaust. Ne katram lemts veikt lielu darbu — kā man. Bet apsēdīsimies brīdī un parunāsimies — kā senās dienās.

Edīte. Jā, tieši tā es to domāju. Jums gribēju kaut ko teikt, tikai nezinu, kā to lai pasaka.

Māriņš. Skaidri un gaiši — kā senāk.

Edīte. Jūs vairs neesat tāds, kā bijāt. Dažreiz man pat bailes no jums. Ne reizi vien man lies, ka aiz jūsu krēsla stāvētu purva velns.

Māriņš. Jūs taču nebūsit kļuvusi māņticīga!

Edīte. Vai atceraties vēl to stāstu par purva velnu — toreiz, kad šeit meklējām naftu? Un arī to, ka purva mantas tikotājs to nedrīkst paturēt sev? Vai toreiz nesolījāties strādniekiem gādāt gaišāku dzīvi? Bet kas notiek tagad? Strādnieki dzīvo mitrās barakās, izpelna mazāk nekā toreiz, kad jums meklēja naftu, viņu bērni slimo un mirst. Vai tā jūs pildāt solījumu?

M ā r i ņ š. Iesākums ir grūts, un mēs tikai sākam. Kad naftas sabiedrība būs kļuvusi bagāta, arī strādniekam tiks sava daļa.

E d ī t e. Kad tas būs? Pēc desmit vai divdesmit gadiem? Bet cilvēks grib dzīvot šodien. Jūs nezināt, kā strādnieki kurn. Viņi ciešas, bet katra pacietība reiz beidzas. Ļaujiet viņiem dzīvot!

M ā r i ņ š. Es gan atradu naftas avotus, bet man tie nepieder. Vai es nestrādāju tāpat kā citi, pat vairāk? Vai es esmu kļuvis bagāts? Vai toreiz nedzīvoju labāk nekā tagad? Toreiz bijām ideālisti — mēs meklējām. Kad esam atraduši, mums jāklūst praktiskiem. Vai naftu meklējām, lai to pamestu neizmantotu? Toreiz mums bija diezgan ar jūsmu, tagad vajadzīgs darbs.

E d ī t e. Darbs ir cilvēka dēļ, ne cilvēks darba dēļ.

M ā r i ņ š. Tā domā tie, kas no darba dzīvo, ne tie, kas darbam dzīvo.

E d ī t e. Esmu jūs brīdinājusi. Jūs nezināt, cik daudz niku-
numa sakrājies barakās. Strādnieki ciešas, bet, kad pacietībai būs
beigas, tad notiks nelaime. Un tā būs mana vaina. Tā sākās jau
toreiz, kad es pierunāju strādniekus palikt pie jums un turpināt
meklēt naftu.

M ā r i ņ š. Toreiz varbūt būtu bijis labāk naftas meklēšanu
beigt; bet, reiz atrasta, tā mums pavēl.

E d ī t e. Ļaujiet strādāt un iedzīvoties citiem! Bēdziet prom
no šejienes! Neļaujiet purva velnam virsroku paturēt!

M ā r i ņ š. Tā ir neprāta runa! Pamest šo lielo darbu jau pašā
sākumā! Nekad!

E d ī t e. Esmu jūs lūgusi, esmu brīdinājusi — viss bijis velti.
Ko es vairāk varu darīt? Jūs meklējat savu nelaimi, un tā jūs
atradīs.

M ā r i ņ š. Jūs draudat?

E d ī t e. Jā.

TRESĀ AINA

Naftas tvertnes. Starp tām notiek strādnieku sapulce. Runā Edīte, pakāpu-
sies uz mucas. Te slaištās arī purva velns, kūdīdams strādniekus. Rūsa stipri
nosirmojis. Viņš sēd pie cauruļu grēdas un klausās Edītes runu.

E d ī t e. Lai kungi saprot, ka mēs esam gatavi uz visu: izte-
cināt rezervuārus grāvjos, sadauzīt mašīnas, pat pagērēt kungu
labi koptās ādas un viņus pašus padzīt purvā. — Ko tu teici?
Noziegums? Nelikumība? Bet vai tas nav noziegums, ka jūs
bērniem liek nīkt purva barakās, kur viņi slimo un mirst? Vai tas
pareizi, ka jums atrauj godīgi nopelnīto tiesu? Izrēķināšanās? Jā!
Kad mēs izrēķināties ar dažiem, tad tas ir noziegums, bet, kad
daži izrēķinās ar mums, tad tas ir labi? Vai noziegums pret li-
kumu ir lielāks nekā noziegums pret cilvēku? Nē, draugi: ilgi esat

gaidījuši, beidzot ir jāprasa! Lai algas tiktu palielinātas par simt procentiem! Pretējā gadījumā — streiks. Un mēs nepieļausim, ka mūs atlaiž no darba un mūsu vietā pieņem streiklaužus par zemāku algu.

Velns (nometas zemē, tur kaut ko saskatījis). Vai tu tā esi, Skudru māt? Un vēl dzīva? Sveika un vesela? Labdien. Kā klājas, Skudru māt? Bēdīgi? Nu jā, kas te tādā ellē vairs par dzīvi? Visur naftas smaka. Ak meklēsi jaunas mājas? Jā, jā. Arī man te vairs nav gaisa. Esmu gluži aizmirsts. Neviens pazīstams, ar ko parunāties. Senāk varēja paķircināt lielās purva čūskas, pamānīt vanagus. Tagad vairs nav pat kārtīgu purva dūņu vakariņām — visur tikai nafta. Bet kā klājas tavām meitām, Skudru māt? Arī vēl dzīvas? Ā, tur jau viņi nāk, tie ģiprie skuķi! Vai redzat to kundziņu, kas patlaban tuvojas? Tas ir skrīveris, kas lielajā mājā pie raksta katru naftas mucu un katru skudru, kas vēl rāpo savvaļā. Jūs visas viņš liks pie darba. Sodien jūs vēl varat viņam salist aiz apkakles un sakutināt. Lai viņš jūt!

Strādnieks. Nepārsteigsimies! Neapdomība pašā sākumā var visu izjaukt. Lai kungi paliek neziņā, ko un kā gatavojam. Labāk lēni sākt, bet ātri turpināt — līdz galam. Nebiedēsim direktoru priekšlaikus! Ja viņš pasteigsies brīdināt Rīgu par draudīgo stāvokli un izsauks policiju, mēs būsīm zaudētāji. Kungi mums jāpārsteidz. Līdz ar streika sākumu naftas avoti jāizolē, jāatgriež no visas pasaules. Tad mēs te būsīm noteicēji un direktoram vajadzēs piekāpties. Tāpēc nepārvērtēsim savus spēkus! Un būsīm uzmanīgi!

Grāmatvedis. Pareizi! Arī es varu sacīt: tikai uzmanīgi! Direktora spiegi ir visur.

Kāda balss. Spiegi —?

Grāmatvedis. Jā. Kā citādi? Jūs nekad nevarat zināt, ar ko runāt. Neviens pat savam labākajam draugam nevar uzticēties. Spiegi ir visur.

Strādnieki (uztraucas vēl vairāk). Spiegi? Mūsu vidū —?

Grāmatvedis. Tieši pie jums. Un tie ir tādi, pret kuriem nevar mosties ne vismazākās aizdomas. Un viņi strādā ļoti uzmanīgi. Viņi uzraksta jūsu vārdus un savus ziņojumus iemet sūdzību kastītēs — jums visiem redzot. (*Sāk kasīties.*) Ai, ai! Un direktoram būs pavisam viegli atlaist no darba tos, kas ar algu visvairāk nemierā.

Strādnieki (sāk izklist. Paliek tikai divi strādnieki).

Grāmatvedis. Tāpēc esiet uzmanīgi, es saku ... Pats velns te strādā. (*Viņš kasīdamies attālinās.*)

Rūsa. No spiegiem jāatbrīvojas! Kamēr tādi ložņā mūsu vidū, nav nozīmes cīņu sākt. Tā jau iepriekš būs zaudēta.

Edīte. Nē! Trieciens jādod tūlīt — kamēr to vēl negaida! Vilcināties nozīmētu pretinieku brīdināt. Mans plāns ir tāds. Palieciet vēl brīdi, neizklistiet — tūlīt jums to teikšu. Pagaidiet, glēvuļi! — Viņi aiziet ...

R ū s a. Zirgs, lai cik stiprs, no vilka smakas bēg.

E d ī t e. Lai iet! Tu, Druknaiss, tomēr paliec?

1. strādnieks. Lai tevi uzmanītu, ka nepārsteidzies. Tev bīstami karstas asinis.

R ū s a. Apdomīga viņa nav. Bet pārsteidzība dažreiz ir vairāk vietā.

E d ī t e. Grāmatvedis ir mūsējais, un viņš pareizi mūs brīdināja no spiegiem. Tāpēc ir labāk, ja daudzu vietā rīkojas tikai daži. Vai jūs nāksit man līdz?

2. strādnieks. Pie direktora?

E d ī t e. Jā. Un tūlīt.

1. strādnieks. Mēs neesam pilnvaroti. Izraudzītie pārstāvji mūs nupat pameta.

E d ī t e. Bet pilnvaras neatsauca. Mēs drikstam runāt un prasīt visu vārdā. Tev viss sagatavots. Labi, ka to nepateici visiem.

R ū s a. Arī es labprāt ietu jums līdz. Bet no manis jums palīga nebūs.

E d ī t e. Ar savu drudzi tev vajadzēja palikt gultā, ne nākt uz dumpinieku sapulci.

R ū s a. Gribējās iznākt saules gaismā.

E d ī t e. Slimniekam jābūt gultā. Nāc, pavadišu tevi uz baraku! — Ko tu tik cieši tur vēro?

R ū s a. Es laikam mazliet murguju. Vai tu nekā neredzi?

E d ī t e. Gluži nekā. Kas tur ir?

R ū s a. Purva velns. Viņš tur sēd un skumji noskatās mūsos. Nebaidies, viņš nav briesmīgs. Man viņa žēl. Mēs esam savandījuši viņa purvu, izpostījuši viņa mājas, visu viņam atņēmuši... Un tagad viņš kā nabags te mētājas apkārt...

S t r ā d n i e k s. Nāc, Rūsa, iesim uz baraku! Mēs aplaupījām mazu velnu, mūs aplaupa liels. (*Prom.*)

V e l n s. Tu vairs ilgi nesildīsies piesaulē. Tā mēs visi pamazām iznikstam, vecie spēkavīri. Arī es jau esmu sadilis. Pēdējos zobus izlauzu, kozdamies tērauda urbī, kad viņi meklēja naftu. Un viņi tomēr bija stiprāki... (*Skumjās pārdomās gremdēdamies.*) Velna mūžs ir deviņi simti deviņdesmit deviņi gadi, un drīz man tie būs pagājuši. No lielās un stiprās velnu cilts esmu palicis pēdējais. Cik diža bija pasaule toreiz, kad es vēl biju jauns! Tad gāju ar zaķi skrieties un lauzties ar lāci. Mēnesnīcā skrēju uz Klaucānu ezeru — pie tēvabrāļa pēc ūdensriekstiem. Toreiz man visur bija draugi, nu jau tie apmiruši. Upes toreiz bija straujākas, un kas tur bija zivju! Diendusas laikā es palīdzēju zēniem tās ķert un mest krastā... Un pavasara naktīs mēs klausījāmies, kā zāle aug. Bet pamazām mūsu palika arvien mazāk un mazāk: dažus nospēra zibens, citus nosita puīši ar pilādža nūjām. Manu tuvāko kaimiņu Saukas ezera velnu aizveda uz nabagmāju... Un tagad esmu palicis viens... gluži viens...

CETURĀ AINA

Direktora kabinets.

Sekretārs. Priekšistabā gaida amerikāņu misters. Lūdz pieņemt.

Māriņš. Lai nāk. — Pagaidiet! Vai dzirdams kaut kas jauns? Ko dara dumpis?

Sekretārs. Nobijies.

Māriņš. Kā jau paredzēju.

Sekretārs. Pēdējo apspriedi, kas notika pusdienas pārtraukumā, streika komiteja atstājusi paniskā steigā. Jau pirms tam daži izteikušies pret vardarbību —

Māriņš. Kā jūs teicāt?

Sekretārs. Pret varas līdzekļu pielietošanu, lai direktora kungu piespiestu pildīt strādnieku prasības.

Māriņš. Glēvuļi. Un nevienam nav bijis mazliet drosmes?

Sekretārs. Tomēr. Edītes jaunkundze vienīgā bijusi par galējām konsekvencēm.

Māriņš. Kā to saka latviski?

Sekretārs. Neatteikties no varas līdzekļiem, vienalga, kādi būtu vajadzīgi.

Māriņš. Visu cienību, droša meita. Ko mēs darītu, ja tādi būtu arī vīri? — Lai misters ienāk!

Sekretārs (*atver durvis*). Direktora kungs lūdz.

Māriņš. Labrīt! Prieks jūs redzēt svaigu un možu. Vai labi gulējāt?

Amerikānis. Gandrīz nemaz. Mūsu vakarējā saruna ... saprotiet ...

Māriņš. Jūs jau agri esot bijis augšā, dzirdēju.

Amerikānis. Jā. Paguvu vēlreiz apstaigāt naftas rajonu. Mani sajūsmīna šī pirmatnīgā daba, kādu mēs tur — aizokeāna rūpniecības centros vairs neredzam. Tur viss kultivēts un betonēts, bet šeit pat cauri naftas tvaikiem var just, kā zāle smaržo.

Māriņš. Vai tas ir viss, kas jūs pārsteidz?

Amerikānis. O nē! Te vēl ir daudz, par ko brīnīties. Piemēram, ka strādnieki te kustas neticami gausā tempā — gluži kā palēninātā kinofilmā. Ja tas nenotiek tāpēc, ka algas ir pārāk zemas, tad katrā ziņā tās ir pārāk augstas. — Vai ar manu līguma provizoriju iepazīties?

Māriņš. Pat par daudz labi.

Amerikānis. Jūsu vārdos var saklausīt vairāk, nekā tajos pateikts. Runājot par veikaljiem, nevajadzētu izrunāt vārdus «par daudz», kā arī «par maz». Jo tie abi palaikam samainās un kļūst viens otram kaitīgi.

Māriņš. Tāpēc runāsim tieši: mūsu avotus jūs gribat paņemt sev.

Amerikānis. Vārdu izvēlē jūs neesat komersants. Lai man atļauts piezīmēt: tas tiesa, ka mūsu sindikāts šos avotus labprāt iegūtu. Vai tas jums nepatīk? Kāpēc? Būt par bagātas un varenas sabiedrības šūniņu — tas nav tikai gods, bet arī laime. Sindikāts pārņems jūsu avotus, bet jūs dalīsities sindikāta peļņā. Un šī daļa būs desmit reižu lielāka nekā tas nieks, ko jūs tagad iegūstat.

Māriņš. Jūs argumentējat pareizi, bet piemirstat pašu galveno. Kāpēc mums dalīties svešā peļņā, ja varam iztikt paši ar savu mazumu?

Amerikānis. Inženiera kungs, man liekas, ka jūs pārāk ietekmējuši mani vārdi, ko teicu vakar. Proti, ka tik bagātus naftas avotus kā šos nekur citur neesmu redzējis. To teicu klaji kā godīgs veikalnieks, kas partnerim negrib izmānīt parakstu, kura vērtību viņš pats neapjauš.

Māriņš. Par jūsu godīgumu es pateicos, kaut arī to lāgā nesaprotu. Bet jums jālūko saprast, ko jums tagad teikšu. Sešus gadus es biju domājis tikai par šo naftu. Esmu pētījis, meklējis, upurējis savus līdzekļus un laiku, lai tiktu pie šīs naftas. Toreiz nebija neviena, kas man aizdotu pat latu. Tagad, kur lielais risks izšķīries man par labu, jūs braucat šurp no Amerikas, lai dalītos mana darba peļņā. Jā, tas ir mans darbs, kaut arī avoti pārgājuši sabiedrības īpašumā. Tos joprojām es jūtu kā savu īpašumu. Ne peļņas, bet darba dēļ esmu te ieguldījis savu enerģiju un laiku. Tas te ir manas dzīves piepildījums.

Amerikānis. Un tieši tāpēc jums jāiesaistās bagātā un spēcīgā sindikātā. Jo tikai tā jūs varat savu darbu padarīt īsti lielu. Te daba mums dod milzīgas iespējas, bet jūs tās nespējat izmantot. Naftu meklējot, jūs taču gribējāt paveikt lielu darbu, nevis palikt pie pāris tūkstošiem tonnu dienā. Šeit jūs esat ieguldījis daudz pūļu, un jums ir tiesības gaidīt, lai tās atalgo. Es domāju cienīgu atalgojumu, kādu jūsu sabiedrība jums nespēj maksāt. Jūs vienīgais tagad varat izlemt, vai mans apmeklējums būs sekmīgs vai ne, jo jūsu vārdam šai gadījumā ir vislielākais svars. Un par to jūs tagad sindikātam varat diktēt savas prasības, tās nesaistot ar savas sabiedrības interesēm.

Māriņš. Citiem vārdiem — lai es tās nododu.

Amerikānis. Kāpēc tik stipri vārdi? Cik man zināms, tad tā nebija jūsu kompānija, kas eļļu atrada, bet gan jūs.

Māriņš. Beigsim šo sarunu, iekām tā nav kļuvusi naidīga! Savu darbu es pats gribu izveidot līdz galam.

Amerikānis. Kā vēlaties. Tikai tādā gadījumā tas gals vairs nav tālu.

Māriņš. Jūs draudat.

Amerikānis. Draud tikai vājākais.

Māriņš. Oo!

Amerikānis. Direktor, ziedojiet šai sarunai vēl divas minūtes! Es nomanu, ka jūs nesaprotat situāciju. Man tomēr vēl jāsaka tas, ko parasti saku nelabprāt.

Māriņš. Lūdzu. Jādomā, ka pēdējam lādiņam būsīt pataujis stiprāku pulveri. Esmu ziņkārīgs.

Amerikānis. Lielu interešu cīņa nav sentimentāla rotaļa. Tā ir nežēlīga nopietnība, ar ko jums nāksies iepazīties. Mūsu sindikāts naftas tirgū kontrolē četrdesmit procentu no pasaules kopražas. Naftas cenas nosakām mēs. Jūsu noņēmējiem sindikāts var piegādāt naftu daudz lētāk nekā jūs. Mēs varam pieciest zaudējumus tik ilgi, kamēr jūs bankrotēsīt. Un tad šo naftas lauku mēs pārņemsim un agrākos zaudējumus atgūsīm desmitkārtīgi. Vēl jūs varat pats izlemt — palikt par līdzsaimnieku savās mājās vai arī no šejienes aiziet ar ubaga spieķi. Jūs varat izvēlēties brīvi.

Māriņš (*klusē*).

Amerikānis. Protams, jautājums ir svarīgs, tāpēc jums tas vēl jāpārdomā. Nepārsteidzieties ar atbildi! Es gaidīšu līdz nākamam rītam. Ja tikai pēc manas aizbraukšanas jūs izlemtu galīgo atbildi un vēlētos to paziņot man, tad, lūdzu, telegrafējiet. (*Pasniedz savu karti.*) Te ir adrese.

Māriņš (*brīdi klusēdams tur karti pirkstos*).

Velns (*izlec no pagaldes, paķer karti un saplēš*).

Māriņš. Un te ir atbilde.

Amerikānis. Izsaku visdziļāko cienību jūsu raksturam. Tiešām žēl, ka man vajadzēs jūs iznīcināt. Ļoti žēl ... Bet es vēl gaidīšu līdz rītam. Pagaidām — palieciēt sveiks!

Māriņš pavada viesi līdz durvīm,
kur atvadišanās lielā laipnībā vēl brīdi turpinās.

Velns. Zagļi! Lauptītāji! Nobeidziet viens otru, būšu priecīgs jums abiem palīdzēt. Es varu gaidīt. Gadi paies, un te atkal būs purvs kā senāk ... atkal te ziedēs zili virši, un es ēdīšu lielos dundurus ar kameņu medu — kā senāk ... kad no jums visiem te nebūs ne smakas pāri palicis! ... (*Pazūd.*)

Sekretārs (*durvīs samainījies ar amerikāni*).

Māriņš. Ko jūs teicāt?

Sekretārs. Piedodiet, direktora kungs, es neko neteicu. Bet jūs kaut ko sacījāt.

Māriņš. Cik man zināms — neko. Bet jums taču bija kaut kas sakāms, ja nākat?

Sekretārs. Jā, par to misteru. Gribēju mazliet jūs brīdināt. Viņam ir kaut kas aiz ādas. Pirmīt kādā pulciņā, kur dumpīgie strādnieki bija sagājuši apspriesties, arī viņš tur bija.

Māriņš. Misteri?

Sekretārs. Jā. Es nekļūdījos.

Māriņš. Nē. Ko viņš ar dumpiniekiem runāja?

Sekretārs. Nedzirdēju. Es to redzēju tikai iztālēm.

Māriņš. Kad atkal satiekat misteru — bet tikai nejauši — tad piedāvājieties viņam palīdzēt ... čemodānus iznest līdz mašīnai.

Sekretārs. Man būs prieks viņam pakalpot.

Māriņš. Kas tur priekšistabā trokšņo?

Sekretārs. Tie ir viņi. Dumpinieku delegācija. Vai noslēgt durvis?

Māriņš. Pasakiet, ka nevēlos viņus pieņemt! Nē, sakiet labāk, ka esmu aizņemts! Lai pienāk ritu!

Sekretārs. Baidos, ka šoreiz —

Māriņš. Cik viņu ir?

Sekretārs. Trīs.

Māriņš. Lai nāk parīt!

Sekretārs prom. Direktors klausās: viņš gaida, ka tur atskanēs niknas balsis, bet viss paliek klusu. Tad durvis atveras, ienāk divi strādnieki, cepures paturēdami galvā, paliek pie durvīm. Viņiem seko Edīte, kas panāk dažus soļus uz priekšu. Brīdi klusums.

Māriņš (*pieceļas*). Labdien.

Strādnieki (*noņem cepures. Klusums turpinās*).

Māriņš. Sekretārs jums jau teica, ka nevaru šodien jūs pieņemt.

Strādnieki (*aiziet pie galda un apsēžas apmeklētāju krēslos. Edīte paliek stāvam*).

Māriņš. Tā? Nu labi: dažas minūtes varu atlicināt. Ko jūs vēlaties?

Edīte (*pasniedz papīra lapu*). Te tas uzrakstīts. Lūdzu ...

Māriņš. Ļoti laipni. Pateicos. Es to izlasīšu vakarā.

Edīte. Nē! Tūlīt!

Māriņš. Redzu, ka te nav daudz, ko lasīt. Labi — ja jūs lūdzat —

Edīte. Tas nav lūgumraksts.

Māriņš. Jo labāk. (*Lasa.*) Aa, te runa par algām. «Prasām 25 procentu pielikumu, sākot ar šī mēneša pirmo datumu ...» Arī es šo jautājumu esmu kalkulejis. Diemžēl uzņēmumam algas jāpazemina par 10 procentiem, sākot ar nākamā mēneša pirmo datumu. «Strādnieku barakās jāierīko papildu apkure.» Līdz ziemas sākumam tas tiks nokārtots. — Vai tas ir viss?

Edīte. Vēl pēdējais punkts: ka galīga atbilde jādod 24 stundu laikā.

Māriņš. Manas atbildes vienmēr ir galīgas. Jūs to varat dabūt tūlīt. (*Pārplēš papīru un to pasniedz atpakaļ.*) Lūdzu.

1. strādnieks (*pēc klusuma brīža*). Vai tas jūsu pēdējais vārds?

Māriņš. Jā.

Otrs. Jums vajadzēs to nožēlot.

Māriņš. Ne man, bet jums. Es labi zinu, kā jūs dumpojat ļaudis. Es — tas kapitālists, kas visus izsūc un izmanto. Līdz šim jūs piecietāt grūtības, ar kādām jācinās katram jaunam pasākumam. Līdzko te parādījās svešinieks, kas jums sola trīs reizes lielāku izpeļņu, jūs tūlīt nākat ar diktātu. Viņam viegli solīt, ja zina,

ka vēlāk varēs jums maksāt pusi no tā, ko tagad pelnāt. Stulbie bezprāši! Vai svešam kapitālistam būs vieglāk kalpot nekā savējam? Labi — kalpojiet viņam! Bet pasakiet visiem, lai zina: kam šeit nav labi, lai ar pirmo datumu vairs nenāk darbā! Ejiet!

Edīte. Ejiet vien, draugi, es vēl mazu brīdi palikšu! Man ar direktoru jārūnā bez lieciniekiem. Es nākšu drīz.

Strādnieki. Mēs gaidīsim. (*Abi prom.*)

Māriņš. Oficiālā daļa tātad beigusies. Lūdzu, sēdieties! Parunāsimies.

Edīte. Saruna būs īsa, toties nepatīkama. Vismaz man. Es to labprāt necilātu ... bet apstākļi spiež ... Lūkojiet mani saprast bez naida ...

Māriņš. Nekāda naida man nav — personiski. Esam tikai kļuvuši pretinieki. — Par ko būs runa?

Edīte. Toreiz, kad atrādām naftu ... es jums aizdevu naudu ... Savu pūra naudu, tā sakot. Divarpus tūkstoša latu.

Māriņš. Bez parādzīmes un paraksta. Un tagad jūs baidāties, ka es to varētu būt aizmirsis? Nē, Edīt! Man tas ir goda parāds, tādas lietas es neaizmirstu. Un visu šo laiku tas man smagi nospiedis sirdi — ka neesmu varējis parādu vēl atmaksāt. Bet patiesi tas nav bijis iespējams.

Edīte. Jā, zinu. Bet man tā nauda tagad vajadzīga.

Māriņš. Jūs teicāt, ka tā jums mātes novēlēta pūra nauda. Un tagad jūs to gribat likt lietā? Hm. Vēlu laimes. Pēc trim vai, visvēlākais, četriem mēnešiem savu naudu jūs dabūsit.

Edīte. Man tā vajadzīga tūlīt.

Māriņš. Kāpēc tūlīt? Neredz, ka jums tā lieta būtu steidzama.

Edīte. Senāk jūsu asprātības nebija tik trulas.

Māriņš. Piedodiet ... Es tikai gribēju sacīt, ka tūlīt es nevaru jums parādu atdot. Toreiz jūs nekādu termiņu nenoteicāt, kad nauda jāatdod. Tāpēc tagad jums mazliet jāpagaida.

Edīte. Bet es nevaru gaidīt. Vai man jāsūdz jūs tiesā?

Māriņš. Neieteicu. Tās būs vēltīgas pūles.

Edīte. Jo jūs visu noliegsit. Un nekādas parādzīmes man nav.

Māriņš. Jūs vēl joprojām mani domājat blēdi. Nē, Edīt, — es nekā nenoliedzu. Un nekādas parādzīmes jums nevajag. Līdzko man būs nauda, parādu es jums atdošu. Sobrīd esmu nonācis grūtībās, un tās jūs izmantojat. Tas nav godīgi.

Edīte. Kad meklējāt naftu, mans tēvs jums palīdzēja visvairāk.

Māriņš. Jā. Viņš bija godavīrs.

Edīte. Bet tagad viņš ir slims. Visu šo laiku esam dzīvojuši mitrā barakā. Un tagad ārsts noteikti prasa, lai viņu tūlīt pārvietoju uz sanatoriju.

Māriņš. Slīms — jūs sakāt? Man patiesi žēl ... Bet mans labais Rūsa ir jau diezgan vecs. Arī sanatorijā viņš ilgi nedzīvos.

Edīte. Esat jau izmācījies par ciniķi. Cilvēku valodā ar jums vairs nevar sarunāties. Tāpēc tagad saku jūsu valodā: es gaidu savu naudu.

Māriņš. Jūs labi zināt, ka mūsu uzņēmums ir parādos pāri galvai. Kase jau sen tukša. Kur lai es ņemu naudu?

Edīte. Jums tā jāgādā!

Māriņš. Neiespējami.

Edīte. Mans tēvs mirst.

Māriņš. Daudzi jau miruši, un vēl vairāki mirs. Darbs prasa upurus.

Edīte. Bet es prasu savu naudu!

Māriņš. Jūs prasāt? Nekā jūs nevarat prasīt!

Edīte. Tagad jūs to pateicāt skaidri.

Māriņš. Jā! Kā meža sauc, tā atskan.

Edīte (*prom*).

Māriņš (*nervozī staigā pa istabu, brīdi pastāv pie loga, tad atpakaļ pie galda, uzgriež tālruņa numuru, aparāts klusē, direktors nikni dauza klausuli, uzgriež numuru vēlreiz, bet aparāts klusē, piespiež zvana pogu sekretāram*).

Sekretārs. Lūdzu?

Māriņš. Tālruņa līnija bojāta. Lieciet izlabot!

Sekretārs. Tūlīt.

PIEKTĀ AINA

Pie tvertnēm. Abi strādnieki — tie paši, kas pirmie labprātīgi pieteicās turpināt darbus purvā un kuri nupat atgriezušies no direktora kabineta, — klusēdami sēd norunātā vietā, pa brīdim paskatīdamies pulkstenī.

1. strādnieks. Te nu esam palikuši divi vien. Baidos, vai neesam gājuši par tālu.

2. strādnieks. Vai arī tu sāc baidīties? Tad es drīz vien te palikšu viens. Edītei kafija pie direktora ievēlka garumā.

1. strādnieks. Pa ceļam viņa būs ieskrējusi barakā pie tēva — padomu paprasīt.

2. strādnieks. Soreiz būtu bijis labāk rīkoties bez padoma. Ja meitene būtu nākusi reizē ar mums, tad arī tā panika nebūtu cēlusies. Bet, līdzko strādnieki uzzināja, ka viņa palikusi apspriesties ar direktoru divatā, visiem tūlīt bija skaidrs, ka viņa mūs nodod.

1. strādnieks. Tā domāt taču ir pēdējā muļķība!

2. strādnieks. Bet muļķība ir pūļa privilēģija. — Vārdu sakot, tik tālu nu esam, bet ceļa atpakaļ vairs nav. Tika nolemts, ka pēc sarunu izjukšanas mums tūlīt jārikojas. To mēs arī darījām. Tālruņa vadus uz Rīgu pārgriezām —

1. strādnieks. Un tūlīt nonāksim aiz restēm.

2. strādnieks. Neviens neredzēja.

1. strādnieks. Pietiks ar aizdomām. Esam kungiem visvairāk acīs lekuši. Edīte sakūdija.

2. strādnieks. Ir labāk, ja direktora melnajā grāmatā ierakstīti mazāk vārdu. Mēs trīs tur esam pirmie. Citiem nebūs jācieš.

1. strādnieks. Vai tu domā, ka tāda melnā grāmata direktoram vispār ir?

2. strādnieks. Ir. Istena vai izdomāta, bet tā darbojas ar maģisku spēku. Citādi mēs te nebūtu palikuši divi vien.

1. strādnieks. Vēl viens nāk.

2. strādnieks. Spiegs.

1. strādnieks. Man ar tas ģimīs nepatīk. Bet Edīte par viņu galvo.

Grāmatvedis (*kaut kur steidzas, bet, pamanījis abus dumpinieku vadoņus, tiem tuvojas, iepriekš pamezdam skatu atpakaļ*). Nu?

1. strādnieks. Nu?

Grāmatvedis. Kur streiks? Ar vakara maiņu tam vajag sākties.

2. strādnieks. Atlikts.

Grāmatvedis. Kāpēc atlikts? Viss bija nokārtots.

1. strādnieks. Jā. Un visi izspiegoti. Mums jāsāk negaidot.

Grāmatvedis. Spiegos arī turpmāk. No abām pusēm.

1. strādnieks. Turpmāk būsīm uzmanīgāki. Jāgaida labāka reize.

Grāmatvedis. Šī ir vislabākā! Es zinu, ko saku.

2. strādnieks. Ko tu zini? Tikai to, ka tu savu algu saņemsi, kamēr strādnieki streikos. No kā viņi dzīvos? Mēs nevaram streikot vairākas nedēļas — vai pat mēnešus.

Grāmatvedis. Varat. Amerikāņu misters ir ārzemnieks, viņš nedrīkst stāties tiešā sakarā ar strādniekiem. Tāpēc viņš uzdeva man — pateikt tiem, kam tas jāzina: ka strādnieki nekā nezaudēs un saņems algas pa visu streika laiku, vienalga, cik ilgi tas ievilkts. — Bet man jāsteidzas tālāk.

1. strādnieks. Kāpēc jāsteidzas? Tavs darbalaiks jau beidzies.

Grāmatvedis. Tā jau ir tā nelaime, ka beidzies. Man tomēr jāskrien. Visi patlaban skrien. Dzen pēdas elektriķim. Bet tas pagāns jau aizgājis no darba.

2. strādnieks. Kam tas elektriķis vajadzīgs?

Grāmatvedis. Iedomājieties: neviens tālrunis vairs nepīkst, laikam vadi pušu. Tāpēc tūlīt iedomāju, ka iet jau vaļā. Bet nekā. Strādnieki jau pulcējas uz nakts maiņu. Direktors varēs šonakt mierīgi dusēt. Bet nobijies bija gan. Līdzko jūs aizgājāt, zvanīja tūlīt uz Rīgu — droši vien lai izsauktu policiju vai pat karaspēku.

1. strādnieks. Vai daudz izsauca?
Grāmatvedis. Tur jau ir tas joks, ka nepaguva. Vadi vairs nepīkstēja. Tāpēc visi tagad meklē to vella elektriķi. Baidos, ka nav jau piedzēries. Bet satiksmes resora strādnieki atbrauks tikai parīt. Kas gan tos slaistus nepazīst?

2. strādnieks. Nu, tad pasteidzies!

Grāmatvedis. Ir jāpazūd. Tur jau kungi nāk. (*Prom.*)

1. strādnieks. Velna milti! Nāk gan.

Parādās amerikānis ar čemodāniņu rokā.

Amerikānis. Labdien, puīši! Un ardievu.

1. strādnieks. Kur jūs?

Amerikānis. Uz garāžu. Aizbraucu. Jūsu direktors nav diez cik viesmīlīgs. Līcis prasties, ka mana klātbūtne šeit neesot vēlama.

2. strādnieks. Direktora dēļ jūs te varat arī palikt.

Amerikānis. Pateicos. Es tomēr nekaitināšu likteni un došos prom. No Rīgas vērošu situācijas dabisko attīstības gaitu. Ardievu, kungi!

1. strādnieks. Uz redzēšanos.

2. strādnieks. Pašreiz jūsu klātbūtne gan būtu ļoti vēlama.

Amerikānis. Tomēr, tomēr — iztieciēt bez manis! (*Prom.*)

1. strādnieks. Arī šis aizmanījās prom. Un meitene vēl negrib laipni parādīties. Cik ilgi mēs te sēdēsim kā divi jāņi? Vairs nevar gaidīt. Nakts maiņai drīz jāsākas, un tas ir noliktais laiks.

2. strādnieks. Jā. — Pagaidi! Viņa nāk.

1. strādnieks. Beidzot! Nevajadzēja tik ilgi kavēties pie direktora. Strādnieku vidū jau droši vien kļīst visnegudrākās baumas. Baidos, ka jaunā maiņa darbus tomēr sāks.

2. strādnieks. Tūlīt dzirdēsim, ko meitene teiks.

Edīte (*nāk, bet nesaka nekā. Apsēžas uz naftas mucas un klusē*).

2. strādnieks. Taču runā, saki kaut ko! Kas noticis?

Edīte. Tēvs ir miris.

Abi strādnieki nostājas viņai līdzās, uzliek rokas uz pleciem un klusē.

1. strādnieks. Paliec vēl brīdi tepat! Bet mums jāiet.

Edīte. Ejiet ... Tūlīt visam jāizšķiras. Arī es drīz nākšu. Ejiet ...

Abi strādnieki aiziet. Edīte paliek, saņēmusi galvu rokās.

Viņai aizmugurē paceļas purva velns.

Velns. Muļķa meitene, te nu tu sēdi gluži viena. Direktors tevi apkrāpis, strādniekiem tu esi kļuvusi nelietīga spiedze, nīcīnāma nodevēja — tēvs tev miris, tu būtu varējusi viņu glābt, bet tev vairs nebija nekā. Tu esi noziedzniece, un tagad tevi piemeklē sods. Jo tu biji tā, kas naftai atvēra ceļu uz dzīvi — lai cilvēki mocītos un slīktu šai netīrajā zaņķī. Ne bagātības es tur sargāju, bet kapu, kurā daba sametusi miljongadīgus liķus, tos

pārklājusi ar bieziem slāņiem, lai senie miroņi neceltos augšā un dzīvajiem neindētu gaisu. Vai tu saproti, kādu nelaimi esi izlaidusi pasaulē? Un kāpēc tu to darīji? Ak tā: mīlestības dēļ! Bet kur nu tā netikle palika? Nu vairs ir tikai nafta. Vai to visu tu tā atstāsi? Tu vairs nezini, ko darīt? Tad es tev teikšu. Nelaime, redzi, atnāca līdz ar naftu. Tur cisternās tā glūn un gaida, kad varēs mūs visus noslīcināt. Tāpēc: atgriez krānus lielajām tvertnēm, iztecini rezervuārus ... Un tad ... viens vienīgs sēr-kociņš — —

E d ī t e (*šausmās iekļiedzas*).

SESTĀ AINA

Direktora kabinets.

M ā r i ņ š. Apdrošināt jāraksta ar p.

Sekretārs. Tā ir kļūda. Piedodiet ...

M ā r i ņ š. Nedrīkst kļūdities! Šoreiz tas ir tikai nieka p. Bet kļūda mazā ciparā var nozīmēt milzu zaudējumus.

Sekretārs. Tas gadījās nervozā steigā. Piedodiet ... un man likās ... es domāju — —

M ā r i ņ š. Es jūs nealgoju domāšanai, bet darbam. Es negribu, ka mani ļaudis domā. Tam te esmu es. — Nu, bet ko jūs domājat?

Sekretārs. Es domāju ... tas ir — man likās, ka darba-laiks jau sen beidzies.

M ā r i ņ š. Laiks un darbs nekad nebeidzas. Un šodien — jūs taču saprotat — —

Sekretārs. Bet mans laiks tā iedalīts ... man jāstei-dzas ...

M ā r i ņ š. Mans pulkstenis laikam nerāda pareizi. Cik jūsē-jais?

Sekretārs. Divas minūtes pirms astoņiem.

M ā r i ņ š. Un kas tur ārā notiek? Jūs taču paskatījāties?

Sekretārs. Viss mierīgi. Nekas nerāda, ka tuvotos kaut kas — — Nākamā maiņa jau ieradusies pilnā skaitā. Neviena ne-trūkst. Jums nav jābaidās.

M ā r i ņ š. Ja pirmīt es būtu baidījies no tiem trim, tad tagad šai istabā stāvētu jau trīsdesmit dumpinieku. Bet nobijās, nelgas. — Kas tur?

Amerikānis (*ienāk*). Es, direktor. Diemžēl.

M ā r i ņ š. Man teica, ka jūs esot aizbraucis. Ā, jau ceļamētēlī! Mašīnu jums norīkoju.

Amerikānis. Pateicos. Es tomēr vēl esmu šeit. Diemžēl.

M ā r i ņ š. Ko tas nozīmē — diemžēl?

Amerikānis. To, ka es vairs netieku prom.

Māriņš. Kāpēc jūs netiekat prom? Vai kas noticis?
Amerikānis. Pie teritorijas galvenajiem vārtiem pāri ceļam bija uzvelts baļķis. Kad šoferis apturēja mašīnu — ar nolūku ceļu atbrīvot, pienāca trīs vīri un pavēlēja braukt atpakaļ.

Māriņš. Pavēlēja —?

Amerikānis. Jā — un tādā tonī, ka man zuda vēlēšanās protestēt.

Māriņš. Nu — un tad?

Amerikānis. Mēs braucām uz teritorijas mazajiem vārtiem, cerēdami, ka tie nebūs bloķēti. Bet piedzīvojām to pašu. Starpība tikai tā, ka tur sargi bija laipnāki.

Māriņš. Ak tā ... Bet ko tas nozīmē?

Amerikānis. To es jautāju tagad jums. Direktoram jāzina, kas viņa valstībā notiek. Kāpēc es tieku aizturēts?

Māriņš. Tiešām ļoti nepatīkams pārpratums. Droši vien dažu huligānu ālēšanās.

Amerikānis. Vai jūs te nodarbināt tik daudz huligānu? No tādas sabiedrības es turētos labprāt iespējami tālāk. Bet es vairs netieku prom.

Māriņš. To es tūlīt nokārtošu.

Amerikānis. Veltas pūles, direktor, tālruni nedarbojas. Es jau gribēju dabūt savienojumu ar Rīgu, lai ziņotu policijai par savu stāvokli, kas man liekas visaugstākā mērā aizdomīgs. Bet jūsu centrāle nedabūja savienojumu.

Māriņš. Jā, pareizi, līnija ir bojāta. Es jau devu rīkojumu, lai to steidzami salabo. Bet tas neiet tik ātri. Iespējams, ka uz Rīgas pusi plosās negaiss.

Amerikānis. Es izmēģinājos dabūt savienojumu ar Jēkabpili — velti.

Māriņš. Kāpēc — pie velna?

Amerikānis. Tāpēc, ka visi vadi ir pārgriezti. Jūsu mazajā radiostacijā patlaban sadauza akumulatorus.

Māriņš. Kad jūs to redzējāt?

Amerikānis. Nupat.

Māriņš. Nupat, vēl dažas minūtes pirms astoņiem, visur bija kārtībā. Vai jūs nepārskatījāties, sekretār?

Sekretārs. Es nekad nepārskatos, direktora kungs.

Māriņš. Tūlīt noskaidrošu.

Sekretārs. Jūsu revolveris paliek atvilktnē.

Māriņš. Uz odiem nešauj ar lielgabalu.

Sekretārs. Tomēr paņemiet!

Māriņš. Ja jūs tā vēlaties — (*Izspūris iedrāžas direktors.*)
Kas tad nu?

Direktors. Iet jau vaļā!

Māriņš. Vaļā var iet tikai alus mučele, ko jūs raudzējat savā barakā.

Direktors. Alus mučele būtu tikai nieks. Šoreiz tas ir streiks. No tā jau sen jūs brīdināju. Ejiet nu savaldīt!

Māriņš. Tūlīt. Ak streiks, jūs sakāt? Bet man tika ziņots, ka vakara maiņa stāvot savās vietās.

Direktors. Stāv gan, bet nestrādā.

Māriņš. Atzīmēt visus streikotājus un atlaist!

Amerikānis. Bīstama rotaļa.

Māriņš. Tā ir nopietnība.

Amerikānis. Jo ļaunāk. Jūs sēžat uz pulvera mucas un gatavojaties uzraut sērkokciņu.

Māriņš. Es zinu, ko daru.

Amerikānis. Ļoti šaubos.

Māriņš. Un vispār — tā nav jūsu darišana.

Amerikānis. Ja man jādēd jums līdzās uz tās pašas pulvera mucas, tad gan tā ir arī mana darišana. Ka eksplozijai te jānotiek, tas taču skaidrs.

Māriņš. Un ja tā nenotiek?

Amerikānis. Tad es teikšu, ka jums ir slikti strādnieki.

Māriņš. Nu jau jūs runājat skaidrāku valodu. Mūsu saimnieciskās grūtības jums liekas tīri pa prātam?

Amerikānis. Atzīstos, ka par tām lasīt laikrakstos, sēdot Romas viesnīcā pie viskija glāzes, — tas būtu diezgan patīkami, bet jūsu klizmu pārdzīvot tiešā tuvumā — tas ir pavisam kas cits.

Māriņš. Jums tikai mazliet vēl jāpaciešas. (*Sauc uz otru istabu.*) Lai tūlīt ierodas tie trīs, kas te pirmīt bija! — Vēlreiz atvainojos par nepatīkšanām, kas jums te gadījušās. Pēc pusstundas jūs varēsīt braukt.

Amerikānis. Ļoti šaubos. Es tomēr gaidīšu — tas ir vie-nīgais, ko varu darīt.

Māriņš. Cigārs, lūdzu.

Amerikānis. Pateicos.

Māriņš. Uguns, lūdzu.

Amerikānis. Pateicos.

Direktors. Jūs taču nedomājat, ka viņi ķersies vēl pie lielākiem varasdarbiem? Par to draud sods.

Amerikānis. Pūlis nekad nejūtas vainīgs, tāpēc arī ne-baidās no soda. Un pūlis nekad nelaiž garām izdevību pastrādāt varasdarbus. Un šoreiz tāda izdevība ir.

Direktors. Kur tā ir un kāpēc?

Amerikānis. Jūs esat ieslodzīti purvā, atšķirti no pārējās pasaules. Tālrūņa vadi pārgriezti, radoraidītājs sabojāts, ār-pasaulei jūs nevarat nekā paziņot, ne lūgt no turienes palīdzību. Stāvokļa kungs tagad ir pūlis. Kā jūs ar to tiksīt galā?

Direktors. Bet viņi taču neaizskars mūsu personas?

Amerikānis. Iespējams, ka viņi tomēr to darīs. Vardar-bību pūlis uzskata par taisnības aktu.

Direktors. Tātad mēs varam sagaidīt visļauņāko? Labi. Lai viņi nāk! Man te ir revolveris. Savas pilsoniskās eksistences tiesības es aizstāvēšu līdz pēdējai patronai.

Amerikānis. Varu derēt, ka jums drebēs roka.

Direktors. Jūs laikam domājat, ka man bailes? Nemaz! Reiz es nošāvu vilku, nošāvu pavisam vienaldzīgi — kā vienkāršu suni ... jo es viņu noturēju par suni.

Amerikānis. Šoreiz tas nebūs suns, bet vesels bars vilku. Jūsu vietā gan es ieroci patlaban necilātu. (*Pie durvīm klauvē, direktors noslēpj ieroci zem laikraksta.*)

Māriņš. Iekšā!

Ienāk abi iepriekšējie strādnieki. Izturas ļoti pieklājīgi.

1. strādnieks. Mēs tikām aicināti.

Māriņš. Lūdzu, sēdieties! — Pirmīt jūs bijāt trīs.

2. strādnieks. Edītes jaunkundze nevar nākt.

Māriņš. Kāpēc ne? Vai viņai streika jau pietiek?

1. strādnieks. Nē. Bet viņas tēvs ir miris.

Māriņš. Rūsa?

2. strādnieks. Jā. Tas pats, kurš jums reiz visvairāk palīdzēja.

Māriņš (*aiziet pie loga, brīdi klusums, tad atgriežas pie galdā.*) Man ļoti žēl ... Lūdzu nodot Edītes jaunkundzei manu līdzjūtības apliecinājumu.

1. strādnieks. Šaubos, vai tas vajadzīgs.

Māriņš. Ar jums man vēl daži jautājumi skaidrojami. Pirmkārt: ar kādām tiesībām jūs aizbarikādējāt vārtus un patvarīgi aizturējāt šo džentlmeni?

2. strādnieks. Tāds bija strādnieku lēmums.

Māriņš. Bet šim kungam taču nav nekāda sakara ar streiku.

1. strādnieks. Tomēr. Izklusis ārā, viņš varētu ziņot, kas notiek šeit. Bet streiks ir mūsu iekšēja lieta. Ārpusē par to pagaidām nekā nav jāzina.

Māriņš. Otrkārt: jūs pārgriezāt tālruņa vadus un sadauzījat akumulatorus. Ar kādām tiesībām?

2. strādnieks. Strādnieku uzdevumā. Lai jūs no Rīgas nevarētu izsaukt policiju un streiklaužus.

Māriņš. Par vardarbību jums būs jāatbild tiesā, arī zaudējumi jāatlīdzina. Savās mājās rēķinus kārtosim mēs paši un vēlāk. Bet šo džentlmeni atbrīvojot es prasu tūlīt.

1. strādnieks. Direktora kungs, patlaban jūs šeit nekā nevarat prasīt. Šis kungs, tāpat kā visi citi, kas atrodas naftas pilsētiņā, te arī paliks tik ilgi, kamēr mūsu konflikts nebūs nokārtots. — Cienijamais mister, mums ļoti žēl jūs te aizturēt, bet citādi mēs nevaram rīkoties.

Amerikānis. Saprotu, kungi. Jūs esat proletariāta džentlmeni, pateicos. Es tikai baidos, ka ilgi jūs nejaudāsīt savaldīt sociālo stihiju. Es neprasu, lai mani tūlīt izlaistu no naftas avotu rajona, jo tas vairs nav jūsu spēkos. Patiesību sakot, patlaban es gan vēlētos būt tālu no šejienes prom.

2. strādnieks. Par jūsu drošību mēs atbildam. Neviens jums roku nepieliks.

Amerikānis. Pateicos, kungi. Es uzticos jūsu vārdam. Bet esmu šeit dzirdējis runas par purva velnu. Ja viņš te sāks valdīt —

Māriņš. Purva velns — tas esmu es. Un es jums jau apsolīju —

Amerikānis. Pateicos.

Māriņš. Tātad, mani kungi, lūdzu, ejiet un paziņojiet saviem pavēlniekiem, ka viss paliek tā, kā jau pirmīt jums teicu! Algas tiks pazeminātas, un nodarītie zaudējumi būs jāatlīdzina pilnā mērā. Stundas laikā nakts maiņai jābūt darbā. Kurš nestrādās, tiks tūlīt atlaists. — Paldies par sarunu. Jūs varat iet!

1. strādnieks. Vai tas jūsu galīgais vārds?

Māriņš. Šai jautājumā sarunas izbeigtas.

Abi strādnieki paklanās un aiziet.

Direktors. Tas izskatījās diezgan draudīgi. (*Pieiet pie loga, tūlīt atlec nost.*) Kungi, nāciet paskatīties ārā!

Māriņš. Kas tur ir?

Direktors. Visi vakara maiņas vīri ... un arī citi sapulcējušies tepat pie kantora durvīm. Patlaban viņi uzklausa, ko ziņo abi dumpinieki, kas bija šeit. Tie bija diezgan pieklājīgi tipi, bet pūlī daudziem ir slepkavu ģimji. Baidos, ka tā banda tūlīt bruks te iekšā. Un ko es redzu? Pūlī šaudās arī sekretāra kungs! Es labāk došos uz savu kabinetu. Ja manis vajag, lai pasauc. — Ko tas nozīmē? Durvis aizslēgtas? Es prasu — ko tas nozīmē?

Amerikānis. To, ka jums atkāpšanās ceļa vairs nav.

Māriņš. No mana kabineta nevienam nav jābēg. Es par jums atbildu. Šeit neviens kāju nespers neaicināts.

Kā negaidīts pērķona grāviens atskan saniknotā pūļa rēciens.

Māriņš (*atver durvis, pa tām iemetas sekretārs, viņam seko abi iepriekšējie strādnieki*). Pietiek! ne soli tālāk! — Ko jūs vēlaties?

Balsis. Savu taisnību!

Māriņš. Taisnība ir tikai viena — tāda pati jums kā man. Tā ir likuma noteiktā taisnība.

Balsis. Mēs prasām ne likuma, bet cilvēka taisnību!

Māriņš. Tad jums jāgriežas pie dieva debesīs. Taču jūs, cik noprotu, prasāt tikai lielākas algas. Arī es redzu un saprotu, ka jūs pelnāt vairāk nekā saņemat. Jūsu delegātiem es jau teicu, ka sabiedrība nevar vairāk maksāt, — un tā tas ir. Tāpēc algas, kā jau jums paziņots, tiks pazeminātas par desmit procentiem. Pretējā gadījumā naftas sabiedrībai draud bankrots, un tad jūs visi paliksiet bez darba. Bet jūs esat brīvi pilsoņi — ja vēlaties, varat darbu turpināt, ja ne, varat aiziet. Jūsu vietā stāsies citi.

Balsis. Apklusiniet viņu! Sitiet nost!

Māriņš. Sekretār, tos trīs vīrus izsvītrojiet no algu sarakstiem!

Sekretārs. Klausos, direktora kungs!

Balss. Tā ir izrēķināšanās!

Māriņš. Jūs protestējat? Sekretār, izsvītrojiet arī to! — Kas vēl protestē? Lūdzu! Lūdzu — izmantojiet vārda brīvību!

Balss. Ciniķis!

Māriņš. Sekretār, izsvītrojiet arī to! — Kas vēl protestē? Lūdzu, lūdzu! Vairāk nav? Labi, tad mazliet uzklausiet arī mani! Jūsu prasības es atzīstu par pamatotām. Es gribētu, lai jūsu darbs tiktu labāk samaksāts, arī sev es vēlētos lielāku algu. Bet patlaban šādu iespēju mums nav. Līdzko mūsu sabiedrība būs kļuvusi bagātāka, sava daļa tiks arī jums.

Balss. Tu melo!

Māriņš. Sekretār, izņemiet arī šo! — Nē, mani draugi, kaut arī jūs esat darba traucētāji, es ar jums neizrēķināšos. Tie, kas gribēs darbu turpināt, lai paliek savās vietās! Es jūs tikai atbrīvoju no nevajadzīga nemiera cēlējiem. Un es jums apsolu, ka es būšu pēdējais, kas dabūs algas pielikumu.

Balss. Pie cik?

Pūlim pārskrien nikna rūkoņa.

Māriņš. Atļaujiet, ka jums pasaku visu, kas man sakāms. Tas, ko pateicu, bija tikai viena puse. Otra ir tāda: dažu nemiernieku samusināti, jūs domājat, ka jūsu vara patlaban un šeit ir neaprobežota. Bet tā nepavisam nav. Jūs domājat, ka, pārgriežot tālruņa vadus, esat atgriezuši mani no pārējās pasaules, kur vēl valda likuma taisnība. Nē, draugi: iekām jūs pārgriezāt vadus, es jau biju ziņojis Rīgai par šejienes stāvokli. Viņiem es pieprasīju arī lielāku skaitu bezdarbnieku, kas atvietotu streikotājus, kā arī kārtības sargus, kas uzturēs likuma noteikto kārtību, ja daži to lūkotu apdraudēt. Pirmīt jūsu pārstāvjiem es uzdevu jums paziņot, ka algas pazeminās par desmit procentiem. Bet, pazīdams jūsu grūtos dzīves apstākļus, es sāku par tiem domāt un atzinu, ka šo lēmumu varētu atsaukt. Es biju kļūdījies aplēsēs. Ja es visiem direktoriem un valdes locekļiem pazeminu algas par desmit procentiem, tad varu tās paaugstināt jums. Un tā notiks. Tas nozīmē, ka jūs esat dabūjuši desmit procentu algas pielikumu, jo agrāk paziņoto pazeminājumu es atsaucu. Kas ar to mierā, lai tūlīt stājas darbā.

Šīs runas laikā telpa satumsusi, pamazām.

Direktors. Kas tur notiek? Kāpēc metas tumšs?

Balss. Deg! Uguns! Nafta deg!

Caur plašo logu redzami melni dūmu mutuļi, kas šaujas gaisā.

Māriņš. Nafta deg! Ko stāvat? Steigsimies visi — glābt!

Amerikānīšs. Kur nafta deg, tur nekas vairs nav glābjams. Palieciet vien, direktor, tepat! Redziet — strādnieki izklīst un skriedami metas prom — uz barakām, lai glābtu sievas un bērnus.

Māriņš. Vispirms jāglābj nafta!

Amerikānis. Nav dzirdēts, ka naftas ugunsgrēks kādreiz būtu apdzēsts. Drīz jau ugunsjūra mūs būs apņēmusi no visām pusēm. Es brīnos, no kurienes nāk tā naftas straume, kas mūs tūlīt aizskalos liesmu jūrā.

Direktors. Mums jāglābjas!

Amerikānis. Palieciet vien tepat — vēl tikai mazu brīdi!
Direktors. Varbūt tā ir pareizāk. Mūsu pārvaldes māja atrodas uz pakalna. Degošā nafta mūs te neaizsniegs.

Amerikānis. Nē. Bet no elles karstuma nekas mūs neglābs. Vai dzirdat, kā logu stikli jau plaisā? Te sāk ieklūst indīgas gāzes. Pirms sadegšanas mēs būsim jau noslāpuši.

Direktors. Es negribu noslāpt! Vai tiešām nekāda glābiņa vairs nav?

Amerikānis. Ir. Lūk — revolveris. Nošaujieties, un jums nebūs pirms sadegšanas jānoslāpst.

Direktors. Es negribu nošauties! Es gribu dzīvot!

Amerikānis. Dariet to. Vēl dažas minūtes ir jūsu rīcībā. Vai neviens nevēlas izmantot ātrās palīdzības lodi? Sekretāra kungs, lūdzu!

Sekretārs. Ļoti laipni. Pateicos. Bet es vēl mazliet pagaidīšu.

Amerikānis. Kā vēlaties. — Biedri proletāriešu kungi?

1. strādnieks. Nē.

2. strādnieks. Ejiet pie velna!

Amerikānis. Tikai reizē ar jums. Šobrīd mēs visi esam sociāli vienlīdzīgi. — Tātad neviens nevēlas beigu mocības saīsināt par dažām minūtēm?

Māriņš. Dodiet man!

Amerikānis. Laipni lūdzu. Tas ir jūsu ierocis. Es ceru, ka pēdējā lode paliks man.

Edīte (*iesteidzas birojā, durvis ar spēku aizvērda ciet*). Piedodiet — nepaguvu piekļautēt ... Uguns rūc kā elles pārkons. Inženiera kungs, jūsu nafta deg!

Māriņš. Jā, redzu. Jūs vēl smejaties. Par ko?

Edīte. Es priecājos.

Māriņš. Man liekas, ka jūs arī zināt, kurš izdarīja noziegumu — šo nāves grēku, kas iznīcina manu darbu ...

Edīte. Jā — tā biju es. Nevienam citam nebija drosmes to darīt. Es atgriezu lielo cisternu krānus ... tad — viens vienīgs sērkokciņš — un redziet, kā deg!

Māriņš (*paceļ ieroci*).

Amerikānis (*noliec viņa roku*). Tas patiesi vairs nav vajadzīgs. Jo pēc maza brīža mēs visi jau būsim pārrogļoti liķi.

Velnis (*izlec istabas vidū*). Visi? Nē, mani kungi, — arī es vēl esmu šeit!

Visi, kas negaidītas nelaimes pārsteigti, stāvējuši kā paralizēti, uzreiz sakustas.

Balsis. Kas tas par ērmu tur? — Vai mēs visi esam jukuši prātā?

Amerikānis (*aplūko velnu no visām pusēm*). Interesanti — un ļoti! Kas to būtu domājis, ka šeit sastopami dzīvi velni! ...

Māriņš. Atkal viņš! ...

Velns. Vienmēr esmu bijis šeit. Sākumā gan pieveikts, bet nekad neesmu pametis ciņas lauku. Ilgi esmu gaidījis šo brīdi — lielās uzvaras dienu, un tagad tā ir klāt!

Māriņš. Spoks, ko tu gribi?

Velns. Pabeigt savu darbu. Es tevi vadīju un iedvesmoju, tu man biji labs māceklis. Kā skopulis tu rausi atrasto naudu, tu aizmirsi burvības vārdu — ka zemes bagātības drīkst izcelt tikai tas, kurš tās nepatur sev. Es jau zināju, ka ar tevi notiks tāpat kā ar daudziem citiem, kas iekāroja manu mantu un kuriem esmu apgriezis kaklu. Tagad tu redzi un saproti, ka arī tu esi mans!

Māriņš (*šauj*).

Velns (*gaisā uztvēris lodi, to priecīgi mētādams*). Vai neesi dzirdējis, ka godīgu velnu var nošaut tikai ar svētītu sudraba lodi? Un arī to tev vajadzēja laist pašam savā galvā, jo tur es dzīvoju — jau sen, kopš akacī man vairs nav ko sargāt. Es biju tavš padomdevējs, tavā galvā es kontrolēju katru domu un cieši lūkoju, lai tur neiekļūtu kāds humāns bacilis. Jau sen es būtu varējis tevi paraut, bet es gaidīju, jo gribēju redzēt, cik īsti liels velns var cilvēks būt. Man bija prieks vērot, cik veselīgi tu audz. Ellē jau sāka runāt, ka tevi vajadzētu iecelt virselnu kārtā. Un tad tu būtu mans pavēlnieks. Nē, to es nepieļaušu — nekad! Un tāpēc nolēmu tavam trakumam darīt drīzu galu. Un tas ir jau klāt. Paskaties laukā — ar katru mirkli tas nāk tuvāk. Dod savu dvēseli šurp!

Edīte (*nostājas starpā*). Tā pieder man.

Velns. Nupat viņš grasījās tevi nošaut.

Edīte. Tas biji tu.

Velns. Vai es pacēlu roku pret tevi? Tas bija viņš. Un, ja nebūtu iejaucies tas Amerikas velns, tu tagad nevarētu sava slepkavas dvēseli prasīt sev.

Amerikānis. Visaugstākā mērā interesanti! Tikai žēl, ka mums vairs nav laika šo lietu noskaidrot.

Velns (*mēdās*). In-te-re-santi! ... Ko īsti tu gribētu noskaidrot? Redzēt manu pasi, uzzināt, kā mani sauc, kas es esmu? Ja esi aizmirsis, varu tev to pateikt tūlīt. Es esmu jūsu visu brālis Ābels, ko jūs nogremdējāt purvā. Mani bērni palika pasaulē un sajauca ar jūsējiem. Viņi nīdē un kauj viens otru. Gadu tūkstošus jūs esat cēluši pilsētas, rakuši rūdu, urbuši naftu ... Jūs esat izgājuši karā pret dabu, lai to izvarotu un padarītu par savu verdzeni. Jūs gribat radīt paradīzi zemes virsū, bet tie ir meli, meli, meli! Elli jūs esat radījuši — paskatieties, tur tā deg! Un tas ir tikai nieks no tās uguns, ko cilvēks sakūris, lai iznīcinātu pats

sevi! Drīz no jūsu lepnā gara būs pāri palicis tikai pārogļojies liķis! Tā ir tā elle, ko jūs domājāt viņpasaulē — pēc nāves. Nelgas! Ko bālējāt un dreat? Jūs radījāt kultūru kā savu glābēju. Tad glābieties! Izejiet no savas elles! Durvis ir vaļā. Lūdzu!

Stikli plaisā. Uguns rūkoņa pieņemās.
Svelme visus nospiedusi pie zemes. Velns triumfē.

SEPTITĀ AINA

Piksteres purvs. Saule tveicē.

Uz paklātās segas pie krūma, murgos mētādamies, guļ Māriņš.
Pamalē ducina pērkons.

Edīte (*steidzas*). Inženiera kungs, nāciet! Ātri, ātri!

Māriņš (*nemostas*).

Edīte (*rausta gulētāja plecu*). Mostieties! Jums jānāk! Tūlīt!

Māriņš (*uztrūkstas sēdus un nesapratnē skatās meitenē*). Edīt! Jūs tomēr izglābāties ... Un es arī esmu dzīvs! (*Edīte pārsteigta, neatbild.*) Vai degošo naftu apdzēsa?

Edīte. Jūs esat redzējis negantu sapni.

Māriņš. Jā, tas laikam bija tikai sapnis ... Bet šausalīgs. Otreiz es vairs nevēlētos tādu pieredzēt ... Visapkārt bija ugunsjūra ... dega nafta ... bija elles karstums ...

Edīte. Saule mazliet pagriezusies un jums spīdēja tieši sejā.

Māriņš. Cik labi, ka jūs mani uzmodinājāt, Edīt ... Dažreiz sapņi mēdz būt skaistāki par īstenību, bet šis bija paša velna sūtiņš.

Edīte. Jūs gulējāt tikai dažas minūtes. Man ļoti žēl, ka vajadzēja jūs modināt. Bet jums tūlīt jānāk pie šurfa.

Māriņš. Vai kaut kas noticis — neparedzēts?

Edīte. Jā.

Māriņš. Vai kāds nelaimes gadījums? Taču runājiet skaidri!

Edīte. Nekāda nelaimes gadījuma nav ... Nezinu, kā jums to pateikt ... jūs esat tik nervozs ...

Māriņš. Jūs mani tādu padarāt. Runājiet!

Edīte. Mūsu urbis uzdūries granīta blokam vai pat slānim.

Māriņš. Granīta bloks simt metru dziļumā? Neiespējami!

Edīte. Šurfmeistars tā saka.

Māriņš. Neki. — Vai varbūt arhaja klintsslānis? Nē, tas nevar būt tuvāk par tūkstoš metriem! Un aiz tā mums vairs nav ko meklēt.

Edīte. Nezinu. Bet urbumu vairs nevar turpināt.

Māriņš. Kāpēc ne? Jāmeklē cita vieta, kur slāņojums tvirtāks un mūsu vecajam urbim pa spēkam.

Edīte. Mašīna salūza ...

Māriņš. Ak tā ... — Tad salabosim!

Edīte. Šurfmestars domā, ka tas nebūšot iespējams ... Varbūt tikai Rīgā ... Bet tas maksāšot dārgi.

Māriņš. Un no turienes mēs to vairs nedabūsim atpakaļ.

Edīte. Tātad —

Māriņš. — mans lielais sapnis atdūries īstenības klintī. Beigas ... Viņš tomēr paturēja virsroku ...

Edīte. Kas?

Māriņš. Purva velns. Bet varbūt tā ir labāk. Viņš sarga savu purvu. Arī purvam ir tiesības būt — tāpat kā cilvēkam dzīvot. Ja te reiz pludotu nafta —

Edīte. — tad arī šis pirmatnējais skaistums būtu pagalam. Te tveicē vairs nesmaržotu alkšņi, rudeņos neziedētu virši un nedūktu bites ...

Māriņš. Bet mēs kļūtu bagāti.

Edīte. Kas zina? Vai gaiss mums tomēr nav vairāk vajadzīgs par naftu?

Māriņš. Kādu brīdi arī man tas iešāvās prātā. Bet tie bija murgi.

Edīte. Jūs sapņojāt. Bet kas zina, kur esam tuvāk patiesībai — sapnī vai dzīvē? Bet tagad jums jānāk pie mašīnas — izlemt, ko tālāk darīt.

Māriņš. Esmu jau izlēmis. Eima!

Viņi aiziet uz purvu, no kurienes dzirdamas vīru balsis. Tās aplūst. Rotaļīgi plivinādamies, pāri lido tauriņš spilgti raibiem spārniem. Klusi šalkdams, aizgriežas viesulis, laipni noliekdams zāli un siko krūmu zarus.

PERSONAS

- Viljams Šekspīrs, aktieris un rakstnieks (1564—1616)
- Viljams Herberts, Pembroks grāfs, izglītots jauneklis, 21 gadu vecs; viņam kā Šekspīra intīmam draugam veltīti daudzi soneti
- Mērija Fitone (*Mary Fitton*), gadu 20 veca, ļoti tumšu ādas krāsu, tāpēc Šekspīra sonetos dēvēta par «melno dāmu»: ļoti šarmanta, erotiski aktīva sieviete. Pirmoreiz apprecējusies, kā sonetos minēts, ļoti jauna; pēc iepazīšanās ar Herbertu viņai piedzimis nedzīvs bērns, ko Herberts nav noliedzis savu esam. Karaliene, saniknota par šo notikumu, draud abus jauniešus ieslodzīt Tauerā, bet beidzot apmierinās ar to, ka grāfu izraida no Londonas, atņem viņam visus ienākumus un par bijušo favorītu vairs nekā negrib dzirdēt. 1607. gadā Fitone apprecas otreiz, un viņai ir trīs ārļaulības bērni. Gosvorsas (*Gosworth*) baznīcā atrodama krāsaina biste, kas šo sievieti attēlo 48 gadu vecumā un rāda, ka tai bijusi ļoti tumša ādas krāsa un melni mati
- Ričards Bērbidžs (*Richard Burbadge*, 1567—1619), Šekspīra trupas loceklis, tuvs draugs un pirmo raksturlomu tēlotājs, *The Globe* un *The Blackfriars Theatre* līdzīpašnieks. Viņa tēvs Džeimss Bērbidžs, pēc amata namdaris, spēlējis Leistera (*Leicester*) trupā (1572—1576), dibinājis un uzcēlis Anglijā pirmo teātra namu *The Theatre* (1576). Ričarda otai piedēvē Šekspīra ģimetni (*National Portrait Gallery* Londonā). Viņa paša ģimetne (*Dullwich Gallery*) rāda simpātisku seju ar augstu pieri, kupliem matiem un smailu bārdiņu
- Džons Imindžs (*John Hemminge*), Šekspīra trupas administrators, pēc rakstnieka nāves izdevis viņa Kopotus rakstus, tā daudzus darbus paglābdams no pazušanas, mūža beigas pavadījis kā nabadzīgs garšvielu tirgotājs Londonā
- Viljams Kempe (*William Kempe*), sava laika slavenākais klauns un komisko lomu tēlotājs, ap 1600. gadu apceļojis Itāliju un Vāciju, sevišķi populārs kļuvis ar savu deviņdienu deju no Londonas uz Norviču, kas notikusi par godu kādai galma dāmai
- Henrijs Kendels (*Henry Cundall*), Šekspīra trupas loceklis, viens no tiem trim, kam rakstnieks savā testamentā novēlējis 28 šiliņus 8 pensus; vēlāk kopā ar Imindžu izdevis Šekspīra Kopotus rakstus
- Bens Džonsons (*Ben Jonson*, 1573—1637), rakstnieks un Šekspīra idejiskais pretinieks
- Frānsiss Bēkons (*Francis Bacon*, 1561—1626), angļu filozofs, kurā daži literatūras vēsturnieki savā laikā gribēja saskatīt Šekspīra darbu īsto autoru

Ceļotājs

Džigs, galma nerrs

Džudite, Šekspīra jaunākā meita

Falstafs, misionārs

Aktieri, galminieki, kalpotāji, klaidonis u. c.

Darbība noris 1601. gadā Londonā un Stretfordā.

PIRMĀ AINA

Izrāde patlaban beigusies, un aktieri, novilkdami savu lomu kostīmus, vēl seko priekšnesumam skatuvē; no turienes atskan skumjās motīvs:

Reiz dzīvoja kāds muļķa klauns —

tāds pats kā es,

tāds pats kā tu,

tāds pats kā visi citi.

Viņš runāja — par viņu smējās,

viņš dziedāja — par viņu smējās.

Kas gan par viņu nesmejās?

Jo bij tas muļķa klauns ...

Bens Džonsons (*slaidis, bāls cilvēks melnā, mazliet bakrētainu seju, ienāk, pavadīdams kādu franču ceļotāju*). Un tagad, monsieur, mēs atrodamies Globa teātra* aizkulišu telpā. Izrādes laikā jūs mācījāties mūsu teātri pazīt, tā sakot, no ārpusēs, tagad jūs to skatāt no iekšpusēs.

Ceļotājs. Par šo izdevību jums no sirds pateicos.

Bens Džonsons. Vai drīkstu jautāt, kā jums patika šīs dienas izrāde?

Ceļotājs. Tā bija lieliska.

Bens Džonsons. Jā: Romeo un Džūlija ir skaista tragēdija. Turklāt jūs redzējāt līdztēlojam pašu autoru. Viņš ir savas trupas labākais klauns.

Ceļotājs. Šekspīra vārdu es jau dzirdēju Parīzē pieminam. Tāpēc man divkārt prieks šo vīru mācīties pazīt viņa paša zemē. Bet šeit es viņu neredzu. Kur viņš kavējas? Izrāde taču jau beigusies?

Bens Džonsons. Ne gluži. Tie paši diedelnieki, ko pirms izrādes redzējāt ēdam un strīdamies, tragēdijai beidzoties, sēž savās vietās kā sastinguši, kamēr skatuvē parādās klauni ar savām moresku dejām*.

Ceļotājs. Ir gan jūsu teātrim tikumi! Klaunu dejas pēc tragēdijas!

Bens Džonsons. Lūk, es jau paredzēju, ka tās nepatikami aizskars jūsu smalkjūtību, tāpēc ar nolūku jūs atvedu šurp, līdzko traģēdija beidzās. Kas mūsu teātra publiku nepazīst, tas par viņu spriež ļaunāk, nekā viņa to patiesībā pelnījis. Izrāde šos ļaudis tā apstulbo, ka viņi vēl ilgi nevar atjēgties. Tāpēc vajadzīgas klaunu dejas, lai skatītāju satrauktajai fantāzijai palīdzētu atgriezties reālajā dzīvē.

Ceļotājs. Lūdzu, piedodiet, ja par jūsu publiku esmu pārsteidzīgi spriedis. Man te daudz kas liekas dīvains un nesaprotams. Starp citu, es izrādē ievēroju vairākas dāmas, kas sejas bija aizsegušas ar maskām. Kāpēc tā?

Bens Džonsons. Šeit viņas grib palikt nepazītas. Mūsu reliģiskie fanātiķi, ko daži mēdz saukt par puritāņiem, jokus neprot. Viņi domā, ka teātris esot velna iestādījums, kas vairojot kabatas zādzības un izplatot mēri. Tāpēc arī pašā Londonā jūs neatradīsiet neviena teātra. Tie var darboties tikai priekšpilsētās, kur puritāņu vara nav tik liela. Labākās sabiedrības dāmām būtu ļoti lielas nepatīkšanas, ja viņas te kāds pazītu.

Ceļotājs. Bet vienkāršie skatītāji? Vai tie no jūsu sprediķotājiem nebīstas?

Bens Džonsons. To skaits ir pārāk liels, un viņi tik kaislīgi mīl teātri, ka pret šo kaislību pat sprediķotāji ir bezspēcīgi. Svētdienās taisni no dievkalpojuma baznīcēni plūst pāri Temzas tiltam — šurp uz teātriem, kur tos aicina trīs parastie trompetes pūtieni. Un tad, visu pasauli aizmirsuši, viņi te sēd un skatās traģēdiju spēlēs. Tai brīdī viņi savus aktierus pielūdz un dievina. Bet, līdzko tie paši aktieri nokāpj no skatuves dēļiem un ienāk dzīvē kā ikdienas cilvēki, viņi sabiedrības acīs uzreiz kļūst nožēlojami klauni — un pat vienkāršs strādnieks kaunas viņiem roku sniegt. Tā, redziet, ir angļu aktiera traģēdija. Daudzi no viņiem kļūst bagāti, slaveni, pat dievināti un tomēr paliek tikai nicināti klauni.

Ceļotājs. Vai tas zīmējas arī uz Šekspīru?

Bens Džonsons. Jo sevišķi. Viņš ir ļoti jūtīgs, un šis pazemojums viņam sāp vairāk nekā citiem.

Ceļotājs. Bet viņš taču ir galma aktieris!

Bens Džonsons. Ko tas nozīmē? Karalienei ir arī galma āksts; bet vai tāpēc viņš bauda sabiedrības cieņu? Klauns paliek klauns. Nav brīnums, ka Šekspīrs ar viņu tā sadraudzējies: viņi taču ir kolēģi. — Redziet, tur viņš nāk.

Ceļotājs. Tas mazais vīrelis, kas runājas ar cienījama izskata kungu?

Bens Džonsons. Tas pats. Mūsu starpā runājot, viņš ir gudrākais cilvēks visā Anglijā. Tādam mūsu zemē ir tikai divas vietas: vai nu Tauerā, vai klauna amatā. Kā cietumnieku viņu neviens nedzirdēs, kā klaunu — neviens neklausīsies. Jūs, monsieur, apceļojat pasauli un vērojat tautu dzīvi: jums es pateikšu to, ko otram šai zemē parasti nesaka, jo sava galva nevienam nav lieka.

Ceļotājs. Ceru, ka pratīšu jūsu uzticību cienīt.

Bens Džonsons. Redziet, Anglijā ir tikai divi cilvēki, kam atļauts runāt to, ko domā. Tas pirmais, protams, ir karalis.

Ceļotājs. Un otrs?

Bens Džonsons. Viņa āksts. — Vai zināt, kas ir tas vīrs, ar ko viņš nupat sarunājas un ko jums labpatika nosaukt par cieņijama izskata kungu? Tas ir Anglijas lielākais filozofs.

Ceļotājs. Frānsiss Bēkons?

Bens Džonsons. Jā, tur viņi stāv viens pret otru: klauns un filozofs. Man liekas, ka dievs, viņiem amatus sadalīdams, ir stipri kļūdījies.

Bēkons. Un ko tu saki par filozofiem?

Džigs. Ak, nelieciet man ņemt mutē šo rūgto vārdu, kungs! Tas maitā garastāvokli un ēstgribu. Filozofi vai nu runā muļķības, vai arī melo. *Tertium non datur.**

Bēkons. Pierādījums?

Džigs. Lūdzu! Ja tu, nekā skaidri nezinādams, tomēr apgalvo, ka zini, tad vai nu pats tu tici saviem vārdiem, vai arī tiem netici. Pirmajā gadījumā tu esi muļķis, un muļķim nekā nevar pierādīt.

Bēkons. Un otrā gadījumā?

Džigs. Pierādījums nemaz nav vajadzīgs. *Quod erat demonstrandum.**

Bēkons. Tu piemirsti Sokratu.

Džigs. To vecīti, kas savā laikā staigāja pa Atēnu tirgiem ubagodams?* Nezaimo viņa piemiņu! Viņš nebija nekāds filozofs, bet caur un cauri godīgs cilvēks. (*Norādīdams uz kādu klaidoni, kas ienācis un slaistās tuvumā.*) Paskatieties šo, kungs! Tas ir Faindlerijas' prātnieks.

Bēkons. Vai viņš ubago?

Džigs. Nē, bet droši vien zog. — Panāc tuvāk, puis!

Klaidonis. Mana devīze, kungs, ir — turēties tālāk no tiem, kas saka: panāc tuvāk! Reiz man kāds kungs teica tāpat, bet, kad paklausīju un piegāju, tad arī paliku divus gadus.

Džigs. Kas bija tas kungs?

Klaidonis. Pilsētas cietuma priekšnieks.

Džigs. Zagi?

Klaidonis. Tikai paņemu. Bet, kad galminieks Frānsiss Bēkons, kā runā, gadā paņēma simttūkstoš mārciņu kukuļu, tad cietuma priekšnieks noņēma cepuri un saka: «Laimīgu ceļul!»

Bēkons. Vai tu pazīsti to vīru, par ko runā?

Klaidonis. Nē, kungs! Mūsu lielie kolēģi ir tik lepni, ka ar mums neielaižas nekādās darīšanās. Mūsu aprindās katrs mēdz rīkoties pēc savām garadāvanām.

Bēkons. Kāpēc tu zagi? Gribējās ēst?

Klaidonis. Redziet, kungs: es gatavoju kādu lielu sociālētisku traktātu. Mans kolēģis Bēkons tādu nesen izdevis; un kāpēc lai es nedaru tāpat? Vajadzēja naudas papīram, un tāpēc palaidu roku.

Bēkons. Lai tu nevarētu sacīt, ka Frānsiss Bēkons neatbalsta filozofiju, tu tūlīt dabūsi mārciņu (*meklē maku*). Kā? Kur mans naudas maks? — Turiet zagli! (*Ap viņiem sacelšas kņada un burzma.*)

Ceļotājs. Kas tur notiek?

Bens Džonsons. Notvēruši kabatas zagli. Tā pie mums parasta lieta. Tāpēc mūsu teātros līdzās skatuvei ierīkots īpašs kauna stabs. Tur nabaga zaglis saņem bargu sodu, sevišķi tad, ja aktieri spēlē vāji. Slikta spēle sanikno mūsu penija publiku, un tad skatuvē sāk birt aizkodu ābolu un nūju krusa. Aktieri tādos brīžos aizbēg; bet ko lai dara nabaga piesiets zaglis? Skatītāju dusmas viņam jāizbauda vienam. — Bet ko jūs tur tik uzmanīgi vērojat, mans kungs?

Ceļotājs. Piedodiet manu ziņkāri, bet es labprāt jautātu, kas ir tā cēlā dāma krēmkrāsas mežģinēs. Tā, kas nupat ienāca no skatītāju zāles.

Bens Džonsons. Jūsu jautājums apliecina jūsu labo gaumi. Ja nemaldos, tā ir skaistā Mērija Fitone, saukta arī Melnā Mērija, jo viņas ādas krāsa, kā redzat, ir ļoti tumša. Viņa ir tikpat asprātīga, cik skaista, un galmā viņai daudz cienītāju.

Ceļotājs. Kā redzams, viņa ļoti interesējas par Šekspīru.

Bens Džonsons. Es baidos, ka arī šoreiz jūsu spriedums būs pareizs. Bet pats ļaunākais ir tas, ka Šekspīrs par viņu interesējas daudz vairāk, nekā viņam to vajadzētu darīt. Daudzās viņa lugās jūs sastapsit šīs sievietes ēnu.

Ceļotājs. Viņa ir gluži viena, bez draudzenes.

Bens Džonsons. Jā, jo viņai ir tikai draugi. Arī pati viņa ir visai vīrišķīga, un runā, ka viņa labprāt gērbjoties vīrieša drēbēs, sevišķi savās mīlas dēkās dodamās.

Ceļotājs. Un tas jaunais frants, kas viņā skatās, ne acu nenolaizdams?

Bens Džonsons. Es viņu nepazīstu, bet apmēram nojaušu: tas būs sers Herberts, jaunais Pembrokas grāfs.

Ceļotājs. Melnā dāma viņam patīk. Viņš grib tai tuvoties. Viņš to uzrunās.

Herberts.

No pirmā skata, kad jūs ieraudzīju šeit,
ak, daiļā dāma, paša sirdi sakām
es dzirdēju sev tā: nes noliec mani
pie kājām viņai — tur ir mana vieta.

Mērija.

Kas esat jūs, mans kungs?

Herberts.

Es jūsu kalps.

kam vieta augstākā pie jūsu kājām.

Es pildišu ik jūsu vēlēšanos,

pirms vārdā sauksit to vai liksit manīt

to rokas mājienā vai acu skatā.

Mērija. Vai apsolāt, ka darīsīt, ko vēlos?

Herberts.

Pie sava goda zvēru!

Mērija.

Tas par maz!

Herberts.

Tad darbs lai izpērk mana vārda grēku!

Ko darīt man?

Mērija.

Tad ejiet projām!

Herberts.

Kundze —!

Mērija.

Tad ejiet, saku! Lieciet mani mierā!

Herberts (*atkāpjās*).

Uz redzēšanos saku, ne ardievu.

Nav mērķis sasniegts, neesmu vēl rimies.

Un tas būs drīz, kad mēs vēl satiksimies.

Ceļotājs. Pirmo uzbrukumū viņa atsita lieliski, bet es neticu, ka tas paliks arī pēdējais.

Džigs (*tuvojas klaidonim*). Tev, brāl, neveicas! Līdzko palaid nagus, tā tos tūlīt apdedzini.

Klaidonis. Tā jau mana māte teica, kungs: tu esi nelaikā dzimis, tāpēc arī dzīvē allaž pārsteigsies. Kāds velns mani didija bāzt nagus pašā meistara kabatā!

Džigs. Tagad mārciņa pagalam.

Klaidonis. Toties četri gadi cietumā droši. Pašam karalienes mīlulim nocelt maku — taš man dārgi maksās.

Džigs. Lai tavas bēdas mazinātos, saņem gaidīto mārciņu no manis! (*Iebāž viņam naudu kabatā.*)

Klaidonis. Nav vērts, kungs: to paņems cietuma sargs. Labāk palaidiet man rokas vaļīgāk!

Džigs. Stāvi mierā, nekusties! Lai neviens nemana, saturi pārgriezto auklu! Un pazūdi, kad pienāk izdevīgs brīdis!

Klaidonis. Kungs —!

Džigs. Uz redzēšanos!

Klaidonis. Un drīz!

Džigs (*Mērijai garām iedams*). «Apstājies, kad redzi sievieti krustojam tavu ceļu; atkāpies, kad redzi, ka viņa ir jauna; bēdz un neskaties atpakaļ, ja tā ir skaista!» reiz teica lielais Kenterberijas āksts un nomira.

Mērija. Lai tevi nepiemeklētu tāds pats liktenis, tad paliec klusu, jo savā runā tu esi garlaicīgāks par mēmu!

Džigs. Kad tu runā, kundze, tad es labprāt kļūstu ne tikai mēms, bet arī kurls.

Mērija. Pirms tas notiek, panāc tuvāk: man tev kas jautājams.

Džigs. Tu spēj septiņreiz vairāk jautāt nekā septiņi āksti atbildēt. Atlaid mani!

Mērija. Vai redzi to skaisto jaunekli? Nupat viņš uzrunāja mani.

Džigs. Ko dievi grib samaitāt, tam viņi atņem prātu.

Mērija. Vai tu viņu pazīsti?

Džigs. Tikpat labi kā tu.

Mērija. Es viņu redzu pirmo reizi.

Džigs. Kā? Viņš taču ir tava drauga labākais draugs. Jaunais Pembrokas grāfs.

Mērija. Sers Herberts? Tad tāds viņš izskatās?

Džigs. Varbūt vēlies arī pakalpusi apskatīt? Pasaukt?

Mērija. Nē: īsts vīrietis nāk bez saukšanas.

Džigs. Un iet bez dzišanas. Ardievu, kundze!

Mērija. Ej vien: driz tavu bezkaunību rēķins tevī panāks.

Ceļotājs. Sakait, mans draugs, — vai angļu teātros darbojas tikai vīrieši?

Bens Džonsons. Neviena izņēmuma es nezinu.

Ceļotājs. Tātad visas sieviešu lomas, arī jaunās mīlētājas pie jums tēlo tikai vīrieši?

Bens Džonsons. Runā gan par kādu čigānu meiteni, kas, pārgērbusies par vīrieti, ilgus gadus darbojusies kādā teātrī, pie kam pat viņas draugi nav zinājuši, ka sieviešu lomas viņiem pretī spēlē īsta sieviete. Es gan nezinu, cik patiesības šai nostāstā. — Bet atļaujiet man savukārt jautāt: vai tad pie jums Francijā ir citādi?

Ceļotājs. Jā. Mums jau ir vairākas ievērojamas aktrises, kas tēlo sieviešu lomas.

Bens Džonsons. Un publika viņas neaiztrenc no skatuves?

Ceļotājs. Taisni otrādi — viņa tām uzgavilē.

Bens Džonsons. Es nekādi nevaru iedomāties sievieti, kurai varētu būt kāds talants, sevišķi, ja runājam par skatuves mākslu.

Ceļotājs. Tomēr man jums jāapgalvo, ka ir lomas, kurās viņas tālu pārspēj vīriešus.

Bens Džonsons. Tad es varu izteikt tikai dziļāko apbrīnošanu franču aktrisēm.

Ceļotājs. Tāpat man jāapliecina cieņa angļu aktierim. Un tomēr es vēl nevaru ticēt, ka Džūlijas lomu šodien tēloja vīrietis, nevis sieviete.

Bens Džonsons. Un tomēr! Redziet — tur viņš stāv — Henrijs Kendels, Šekspīra labākais draugs, jauks zēns. Ievērojiet viņa stūrainās kustības un paskarbo balsi! Bet, kad viņš uzvelk Džūlijas kostīmu un iet skatuvē, viņa kustības uzreiz kļūst graciozas un balss melodiska kā sievietei. Lūk, ko nozīmē patiesa iedzīvošanās lomā!

Mērija. Nāc tuvāk, zēn!

Kendels. Kā augstā kundze atļaus pakalpot?

Mērija. Esmu nākusi šurp, lai satiktu vienu no jūsu klauņiem — Viljamu Sekspīru. Vai man vēl ilgi būs jāgaida?

Kendels. Viņš vēl ir skatuvē.

Mērija. Krēslu!

Kendels. Lūdzu! (*Ceļos nometies, pasniedz kāju soliņu un sakārto greznā tērpa krokas.*) Jums vajadzēs pavisam mazu brīdi gaidīt.

Mērija. Jūsu sabiedrībā es to darišu labprāt... Džūlij!

Kendels. Džūlijas mūžs jau ir nodzīvots. Viņa lūdž atļauju pārgērbties jūsu klātbūtnē.

Mērija. Jums nemaz nav jāatvainojas: te taču ir teātra gērbtuve. Un turklāt... arī es esmu sieviete.

Kendels (*apjūk*). Kā... kundze to domā?

Mērija. Es nekad neticēšu, ka vīrietis tik dabiski spētu tēlot jaunu meiteni, kā jūs to nupat darījāt.

Kendels. Sis pierādījums man nemaksās dārgi, kundze. Jums vajadzēs mani tikai paskatīties, lai ticētu.

Mērija. Izskats viņ, mans draugs. Ja gribat mani par savu vīrišķību pārliecināt, tad jums jādod cits pierādījums.

Kendels. Kāds, kundze?

Mērija. Pierādījuma izvēle pieder jums pašam. Es no savas puses jums jau iepriekš došu pilnu rīcības brīvību.

Kendels (*pavisam apmulsis*). Pateicos... pateicos...

Mērija. Un ceru, ka šo brīvību jūs pratisit izmantot, — Pabīdait, lūdzu, man kāju soliņu tuvāk.

Kendels (*jau pārgērbies, izpilda pavēli*).

Mērija (*pārsteigta*). Cik skaists jauneklis!

Kendels. Nelieciet man kļūt iedomīgam, kundze!

Mērija. Labi audzināts turklāt... un izglītots. — Man kurpe kāju spiež: palaidiet sprādzi vaļīgāk! Tā, pateicos! Kāpēc jūs neredz galma izrādēs? Katrā ziņā jums jābūt nākamajā masku spēlē!

Kendels. Es... tur būšu, kundze... Es tēloju Helenas lomu.

Mērija. Vismīlāk es jūs redzētu kā Parīdu* ... (*Pieliekdamās čukst*) rītvakar — manā pilī!...

Kendels (*izbijies*). Nē, kundze... tā nav mana loma!... Bet tur jau nāk pats meistars.

Skatuves durvīs uz paaugstinājuma parādās klauns.

Kājas tikko vilkdams un balstīdamies pie sienas, viņš nokāpj lejā, klātesošos nemanīdams; tad viņš paceļ galvu un, ieraudzījis Mēriju, pārsteigts apstājas.

Sekspīrs (*Mērijai tuvodamies*).

Prāts acīm ticēt liedzas, šaubās krīt
ik doma mirstīga, auss netic vārdam,
kas izskanējis, domu pamet gaisā.

Bet sirds ir pieticīga — neprasa,
vai patiesība tā, kas šaubas pārdzīvos,
vai sapnis vien, kas zudis driz pavisam:
klauns pazemīgi paklanās it visam.

Mērija.

Se mana roka, pieticīgais draugs,
to noskūpstait, kā kavalierim klājas!
Man karaliene pavēl ziņot jums,
lai masku spēlei galma viesībās,
kas notiks drīz, jūs pūļu netaupāt.
Tur skotu sūtnis būs, kā jūs jau zināt,
un karaliene grib, lai viņa ģimīs,
kas dzeltens ir kā piepe, kļūtu zaļš
aiz skaudības un bezgalīgām dusmām.
Tai vakarā būs visur priekam valdīt!
Lai smieklī skan un dziesmas! Simti sveču
lai zāles apgaismo un viesiem rāda,
cik graciozi karaliene dejo!

Sekspīrs.

Es lūdzu ziņot mūsu augstai kundzei,
ka skaistumu un veselību vēlam
mēs Viņas Majestātei padevīgi.
Mēs visu darīsim, kas mūsu spēkos.
Ja skotu sūtni atļauts krāsot mums,
tad galvoju, ka karaliene redzēs
tā ģīmi visās varavīksnes krāsās.

— Vai redzu pareizi, Ben: arī tu šeit?

Bens Džonsons. Jā, Viljam, bet šoreiz, kā redzi, neesmu
nācis viens. Sis augsti mācītais vīrs, apceļodams svešas zemes,
ieradies Anglijā, lai tev apliecinātu savu cieņu.

Sekspīrs. Klauns nav šī goda cienīgs. Bet, ja nu man dievi
piešķirušī vairāk, nekā esmu pelnījis, tad atļaujiet vaicāt: vai esat
bijis Itālijā, kungs?

Ceļotājs. Es tur biju priekš sešiem mēnešiem.

Sekspīrs. Un kurp dosities no Anglijas?

Ceļotājs. Uz Jauno pasauli.*

Sekspīrs. Un tā jūs klistat — no vienas zemes otrā? Kur
jūsu mājas?

Ceļotājs. Pasaule ir mana māja: es tikai staigāju no vie-
nas istabas otrā.

Sekspīrs. Jūs laimīgais! Vai zināt, kāpēc nupat jautāju,
vai esat bijis Itālijā? Tāpēc, ka es pats uz turieni gribu doties
ceļojumā.

Ceļotājs. Man tur palika daudz miļu un sirsniņu draugu.
Viņi būs laimīgi, ja varēs jūs sagaidīt tāpat, kā mani pavadīja.
Es jums došu līdzī grāmatas, ko jūs turp aizvedīsīt līdz ar maniem
sveicieniem.

Sekspīrs. Bet Anglijā jūs būsit mans viesis un draugs. Manas mājas durvis jums atvērtas, un es būšu laimīgs jūs sagaidīt.

Bens Džonsons. Tagad ir laiks, ka ejam, Viljam. Bet drīz mēs atkal tiksimies.

Bēkons. Arī man jāiet. Es tikai iegriezos, lai tev pateiktos par šīs dienas izrādi. Ceru tevi drīz redzēt pie sevis.

Herberts. Es baidos, ka jūsu cerība piepildīsies ātrāk, nekā jūs to vēlētos.

Ceļotājs, Bens Džonsons un Bēkons aiziet.

Sekspīrs. Herbert, mans draugs, kam tu stāvi un klusē? Ak tā: tu jau vēl nemaz nepazīsti šo dāmu. Sen jau gribēju jūs iepazīstināt, bet gadījums nekad nebija mums vēlīgs. Te nu jūs redzu abus kopā savā tuvumā, abus, kas man vismīļāki. Un es gribu, lai arī jūs milētu viens otru. — Sis jauneklis, kundze, ir sers Viljams Herberts, jaunais Pembrokas grāfs. Viņš ir kautrīgs vārds, smalkjūtīgs darbos un atturīgs pēc dabas. Viņa dižciltību dara cēlu viņa prāta izglītība un sirds siltums. Par viņu jums jau tik daudz esmu stāstījis, un tagad jūs varēsiet pārlicināties, ka mani vārdi bijuši patiesi. — Un tu, grāf, savā priekšā redzi Anglijas skaistāko galma dāmu, ar ko jau sen esi kārojis iepazīties. Neaizmirsti manu draudzīgo brīdinājumu, ka dievs viņai devis asprātīgu valodu, tā ka tev vārdu karā būs grūti jācinās, lai godam atkāptos.

Herberts. Ciņu zaudēt ir patīkami, ja zini, ka tevi sagūstīs pretiniece, kuras varā tu labprāt gribētu būt.

Sekspīrs. Viņa ir kā bite, kas dzeļ gan sīviem vārdiem, bet sirdī glabā mīlestību kā saldu medu.

Herberts. Tos dzeloņus jau esmu jutis, bet vēl neesmu zaudējis cerības gūt saldu atmaksu par savām ciešanām.

Mērija. Jūsu balss man liekas pazīstama.

Herberts. Reiz es jūs jau uzrunāju, kundze.

Mērija. Jūsu manieres ir smalkas un nevainojamas.

Herberts. Mani audzināja franču guvernante.

Mērija. Man patīk jūsu elegance un takts.

Herberts. Esmu laimīgs, atradis žēlastību jūsu acīs. Pirmīt jūs pat nepaskatījāties manī.

Mērija. Es nezināju, ka jūs esat Viljama draugs.

Herberts. Arī mans vārds ir Viljams.

Mērija. Cik liktenīga sagadišanās! Man liekas, ka jūs abi papildināt viens otru. Ja dievs jūs abus samīcītu vienā pikā un no tās iztaisītu jaunu vīrieti, tad tas būtu Apollons. Tagad manas ausis klausās vienā, bet acis grib skatīties otrā.

Džigs. Tu esi tikpat gudra, cik nepieticīga. Tagad šīs abas puses saista kopā viena draudzība. Bet ja nu tava acs sāktu naidoties ar tavu ausi — kurai tu dotu taisnību? Acij?

Mērija. Tad es būtu kurla.

Džigs. Tātad ausij?

Mērija. Tad es būtu akla.

Sekspīrs. Tā ir, draugi: kaislības ir karapulki, kas nepazīst žēlastības viens pret otru un neatlaidīgā steigā vajā viens otru.

Mērija. Jūs man atgādināt steigšanos. Esmu jau ilgi kavējusies pie jums. Tagad man laiks iet. Jūs mani pavadīsīt, grāf?

Sekspīrs. Kā, kundze, jūs jau aizejat?

Mērija. Jā, draugs. Bet es jums atļauju šonakt sapņos mani apmeklēt. Tātad uz redzēšanos!

Herberts. Arī man laiks iet, Viljam. Karalienes galma dāmai neklājas iet bez pavadoņa. Es eju līdzī. Bez tam liktenim labpaticis tā iekārtot, ka mūsu mājas atrodas kaimiņos.

Abi projām.

Sekspīrs. Nāc nu tuvāk, Džig, un pastāsti, ko pieredzēji Stretfordā! Kā tev tur patika? Stāsti!

Džigs. Trīs dienas man vajadzēja ostīt tavas dzimtās pilsētas gaisu. Tfu! Visā pilsētā es redzēju tikai vienu vienīgu cilvēku: tas bija resnais Ērgļa² krodziniēks. Visi pārējie ir kaut kas vidējs starp mūku un cūku.

Sekspīrs. Vai viņi mani vēl atceras?

Džigs. O jā! Viņi vēl nav aizmirsuši, ka tu savā laikā tur esi nozadzis zirgu un ar to atjājis uz Londonu.

Sekspīrs. Bet to zirgu taču esmu desmitkārtīgi samaksājis.

Džigs. Tāpēc viņi arī to desmitkārtīgi piemin.

Sekspīrs. Vai tu redzēji arī manu meitu Džuditi?

Džigs. Redzēju! — Vai tu zini, Viljam, cik tavai meitai gadu? Protams, nezini. Varu tev pateikt: sešpadsmit. Un vai nesi aizmirsis, ka tev ir vēl viena meita? Zuzannai drīz būs astoņpadsmit.

Sekspīrs. Stāsti par Džuditi! Tu taču runāji ar viņu? Ko viņa saka par savu tēvu?

Džigs. Ko gan viņa par tevi varētu teikt? Viņa par tevi zina mazāk nekā tu par viņu. Kāklā viņa valkā sudraba krustiņu, sešas reizes dienā skaita lūgšanas un divas reizes dienā iet baznīcā. Viņa pat nezina, kas tu esi un ko tu te dari. Viņa nav lasījusi ne vārda no tā, ko tu esi rakstījis... jo lasīšana nav viņas stiprā puse. Pat savu vārdu viņa neprot uzrakstīt...

Sekspīrs. Kā tev veicās ar manu veikalu?

Džigs. Nūplēsu³ Nopirku. Tava jaunā māja atrodas pretim Ērgļa viesnīcai. Vakaros, kad iesi mājās, tev nebūs tālu jārāpo.

Bērbidžs. Viljam, vai tu vēl domā par Stretfordu?

Sekspīrs. Visu šo laiku nepārtraukti, draugs! Kur gan cilvēkam būtu vieglāk dzīvi pabeigt nekā tai vietā, kur viņš to sācis?

Vai neesmu diezgan bagāts, lai nopirktu māju savā dzimtajā pilsetā? Es viņus izmācišu noņemt cepures klauna priekšā!

Kempe. Esi prātīgs, Viljam!

Sekspīrs. Vai tad es nekļūstu ar katru dienu vecāks? Kad cilvēks vēl jauns, viņš katru ciņu uzņemas ar prieku; bet, vecāks kļuvis, viņš sāk ilgoties pēc miera. Un redzi: tur man būs miers. Es dēstīšu kokus un kopšu savu dārzu, kā darīja mans vectēvs. Kas gan var būt skaistāk kā vērot dabu dzīvojam un dzīvot viņai līdz?

Bērbidžs. Šodien tu esi nelāgā omā, Sekspīr. — Bērni, iesim tagad visi uz manu māju: es jūs pacienāšu arī trīsdesmit sešu gadu vecu vīnu!

Sekspīrs. Trīsdesmit seši gadi, tu saki? Arī man ir tikpat daudz.

Bērbidžs. Un vai tu domā, ka mans vīns jau kļuvis mazvērtīgs? Taisni otrādi: ar katru gadu tas kļūst labāks. Ar cilvēku ir tāpat: viņam tik nevajag sarūgt. Nu, Viljam, kas ir? Vai tu vēl nedomā iet uz mājām?

Sekspīrs. Ejiet vien, draugi: es vēl brīdi palikšu tepat. Vēlāk, ja būs patika, iegriezīšos jūsu dzīrēs. Labu nakti! (*Aktieri, izņemot Kendelu, projām.*) Vai tev vēl kas sakāms, ākst?

Džigs. Pats galvenais. Tu vēl nemaz neesi apvaicājies par savas dārgās sievas labklājību.

Sekspīrs. Kā piemirsās! Kā tad jūtas mana dārgā Enna?

Džigs. Viņa pieņēmusi savā mājā kādu misionāru, kas tagad rūpējas par kundzes garīgo un miesīgo labklājību. Viņa vārds ir Falstafs⁴, un viņa vēdera apmēri liecina, ka kungam neklājas slikti.

Sekspīrs. Vai tev bija gods ar viņu iepazīties?

Džigs. O jā! Tas notika diližansā. Mēs reizē braucām šurp uz Londonu. Tagad viņš gaida ārpusē un grib ar tevi runāt. Ielaist?

Sekspīrs. Protams!

Džigs (*ieved Falstafu*).

Falstafs. Vai šis grēcīgais vīrs ir Viljams Sekspīrs no Stretfordas?

Sekspīrs. Ar jūsu laipno atļauju: tik tiešām es tas esmu.

Falstafs. Vai tu zini, ka elles reģistros tava dvēsele ir rakstīta pirmajā lapaspusē? Tu ej uz mūžīgu pazušanu, kur būs kaušana un zobu trīcēšana! Apstājies, nelaimīgais, un atgriezies, pirms vēl debesu vārti tava deguna priekšā nav aizcirsti uz mūžu! Es esmu tava saucēja balss: atgriezies!

Sekspīrs. Pagaidi, pagaidi! Tu skāri jautājumu, par ko es daudz esmu domājis. Tu teici, ka tur būšot kaušana un zobu trīcēšana. Vai tu esi pilnīgi pārliecināts, ka tā būs?

Falstafs. Tik tiešām, kā tu esi grēka gabals.

Sekspīrs. Ja man vajadzēs kaukt un zobus klabināt, tad jau es nebūšu pazudis: es taču būšu. Ja tu man pēc šīs dzīves

garantē vislielākās mocības, tad es tev saku paldies no visas sirds! Es negribu būt jēriņš, kas pats neapzinās, ka viņš ir laimīgs; es labāk būšu grēcinieks, kas apzinās, ka viņš ir nelaimīgs.

Falstafs. O, grēka kalps, no kura dvēseles pats elles virsnieks sev gatavos pudiņu! Es tevi esmu brīdinājis!

Sekspīrs. Tavos vārdos esmu saklausījis, ka tu esi pudiņa cienītājs. Bet ko tu teiktu par labu vistas cepeti?

Džigs. Par vistu, kas cepta anīsa eļļā, ar turku piparu mērci?

Falstafs (*aizmirsis iepriekšējo tēmu, aplaiza lūpas*). O, vistas cepetis ir mana vājība! Tikai ar piezīmi: tai vajag būt jaunai vistai, vislabāk, ja tas ir vienu vasaru vecs cālis! ...

Džigs. Un krūka baltā itāliešu vīna? A?

Falstafs. Kur te tādu var dabūt? Es tikko vienu dienu esmu nodzīvojis Londonā, bet jau pa pusei pamiris badā. Un jūs zināt, kungi, kā tas maitā labu garastāvokli!

Džigs. Klausies, ko tev teikšu: aizej Temzas malā «Pie vienača». Tur tu dabūsi visu, ko vien tava sirds var iekārot! Un vēl kaut ko, kas tevi kā misionāru var sevišķi interesēt!

Falstafs. Nu, nu? Ko tad?

Džigs (*diskrēti*). Nēģerietes!

Falstafs. Fui! Viņas taču nav kristītas! — (*Atjēdzas, katīcis izsmiets*.) Atkāpies, sātan! *Vade retro!** Tu velti nāc mani kārdināt! Neesmu nācis uz Londonu ēst vistas ar turku piparu mērci! Esmu braucis atgriezt nelaimīgu grēcinieku, kas akli skrien savā postā. — Grēka gabals Viljam no Stretfordas! Tavas meitas sauc tevi atpakaļ!

Sekspīrs. Manas meitas? Vai tu vēl diezgan neesi pūlējies, lai manu piemiņu izravētu no viņu domām? Vai tas tev vēl nav izdevies?

Falstafs. Paldies dievam: līdz šim laikam man ir izdevies pasargāt viņu nevainīgās domas no tava kauna! Viņas nezina, cik nožēlojams klauns ir viņu tēvs. Tagad es esmu viņām tēvs — un es esmu labs tēvs!

Sekspīrs. Mana Džudīte neprot pat sava vārda uzrakstīt! Tā tu audzini manus bērnus!

Falstafs. Es pats to velna mākslu neprotu un ar to leposjos.

Sekspīrs. Lūk, Falstaf, ko es tev teikšu: reiz iešu atpakaļ uz Stretfordu. Tikai es neatgriezīšos kā jēriņš, bet — kā vilks!

Falstafs. Tad labāk nenāc!

Sekspīrs. Un tomēr es iešu. Tur taču ir mana māja, un es tur esmu kungs!

Falstafs. Tā tu domā? Tad tu ļoti maldies. — Un tagad es eju!

Džigs. Pie «Vienača»? Atļaujiet pavadīt!

Džigs un Falstafs projām.

Kendels (*stāv nomaļus un smaida*).

Sekspīrs.

Ai, jaunība, par ko tā neprot smieties!

Tai skats ir gaišs un visa dzīve priekšā!

Tev laime blakām iet kā paša ēna,

kad saule spīd vēl debess rīta pusē.

Vai tavu laimi apskaust man? Ai nē!

Man pašam tās tik daudz, ka tūkstoš tēlos

to visu neizteikt un neparādīt! —

Es esmu klauns. Jūs varat novērsties

no manis, kaunēties man roku sniegt,

par mani smieties, izsmiet, nozākāt —

man vienam tomēr laimes vairāk dots

kā visiem kopā jums! Varbūt es skaustu

gan svešu laimi nīcībā un naidā,

ja nemilētu pats, ja nesaprastu,

ko nozīmē tikt mīlētam un mīlēt! —

Tu viņu redzēji, tu sarunājies

ar viņu, dievišķo, tā uzsmaidīja tev,

tu baudīji tās vārdu mūziku.

Par ko jūs runājāt? Ko viņa teica?

Ko atbildēji tu?

Kendels.

Es baidos, draugs,

ka mūsu saruna tev prieka nedarītu,

ja tu to dzirdētu. Jo skaistā dāma

bez mēra laipna bija, manī vērās

tā ilgāk, nekā bija vajadzīgs.

Tā neslēpa, ka viņai patīku.

Sekspīrs.

Kā manu draugu viņa tevi mīl.

Kendels.

Tā beidzot vēlēšanos izsacīja,

kas man kā pavēle ir jāsaprot,

lai drīzumā es apmeklēju viņu.

Sekspīrs.

Tavs sievišķīgais smalkums viņai tik.

Kendels.

Tu katrā ziņā gribi mani pārprast.

Tā mani aicināja ritvakar pie sevis

kā mani pašu, ne kā tavu draugu.

Sekspīrs.

Tad pasteidzies un neliec viņai gaidīt!

No manas garderobes labas drēbes ņem,

un Amors pats tev īsto ceļu rādīs.

Tai manu mīlestību vārdos teic,

kas nerunāti dedzina man lūpas!

Tu arī mīli, sapratīsi mani:
ko dari draugam, to tu dari sev. —
Tad pielūko, ka brīdi nenovēlo
un masku spēlē labi lomu tēlo!

(*Projām.*)

Kendels.

Man tava laime tuvāka par sevi.
Nav manis vairs, kad jādōmā par tevi.

OTRĀ AINA

Plaša, nemīlīga telpa: Sekspīra istaba Stretfordā.

Sekspīrs. Džudīt!

Falstafs (*ienāk*). Labrīt, mans draugs! Man likās, tu mani sauci?

Sekspīrs. Tu pārklāusījies, mīlais! Es saucu Džudīti. Esi tik labs un paaicini viņu šurp!

Falstafs. Atļauj vaicāt — kā jūties Stretfordā, atkal reiz atgriezies pēc ilgiem gadiem?

Sekspīrs. Ak, Falstaf! Katram baskājainam puikam, ko redzu uz ielas, es skatos sejā, vai tur neieraudzīšu savu bērniņu. Cik klusa un saulaina izliekas šī pilsētiņa, kad to salīdzina ar milzīgo Londonu! Kaut kas aicina un velk atpakaļ uz šo kluso stūri. Tur es gan strādāju un dzīvoju, bet manas domas ir allaž šeit. Un šis spēks kļūst stiprāks gadu no gada.

Falstafs. Vēl grēks tevi nav pievārējis, vēl tu vari atgrieties, Viljam! Es priecājos, ka mans brauciens uz Londonu nav bijis veltīgs. Tu tomēr atgriezies Stretfordā.

Sekspīrs. Tikai uz dažām dienām, lai apskatītu savus jaunus īpašumus. Bet, kad es pagājušo nakti gulēju šai pašā istabā, man likās, ka es te esmu dzīvojis gadiem ilgi.

Falstafs. Es ceru, ka tu gulēji labi.

Sekspīrs. Jā. Es redzēju savādu sapni. Es, proti, sapņoju, ka pamostos šai pašā gultā, bet esmu kļuvis vecs. Šī pati istaba bija savādas gaismas pilna ... Un pēkšņi es ieraugu, ka te ir sapulcējušies visi mani draugi. Tur bija Imindžs, mīlais, vecais Džons, kas man ir kā tēvs ... Tur bija Kempe, trakulis Bērbidžs ... (*Noliec galvu un brīdi klusē*). Kendels ... kāda melna dāma, Džigs, Bens Džonsons ... un vēl citi. Viņi mani neaizmirsīs, es zinu. Es brīnījos un jautāju, kā gan viņi tik pēkšņi ieradušies, jo Londonas diližansā es viņus nemanīju ... Tad Džigs, šis lielmutis, skumji pasmaidīja un teica: mēs braucām Elijas ugunsratos*, un pats erceņģelis Gabriēls mums sēdēja uz bukas ... — Un tad es pamodos.

Falstafs. Bezdievīgs sapnis, Viljam! Es neticu, ka svētais Elija aizdotu savus ugunsratus tādiem neliešiem, kādi ir tavi draugi. Un kāpēc lai erceņģelis Gabriēls sēstos tādiem grēciniekiem uz bukas? Tev vajadzētu iet uz baznīcu un lūgt dievu, lai viņš tev šo sapni piedod!

Sekspīrs. Tu esi jocīgs, Falstaf! Vai tāpēc braucu uz Stretfordu, lai ietu baznīcā? Vecus paziņas te gribēju satikt. Vai tu viņiem paziņoji, ka esmu ieradies, un teici, lai viņi atnāk?

Falstafs. Viņi nenāks.

Sekspīrs. Kāpēc nenāks?

Falstafs. Ticīgajiem aizliegts apmeklēt grēcinieku, kāds tu esi. Mēs gan redzam, ka šeit atgriezies tava miesa, bet nezinām, kam pieder tava dvēsele.

Sekspīrs. Es nezināju, ka Stretfordā tagad ir tādi tikumi. Nu labi: vēlāk es savus draugus pats uzmeklēšu.

Falstafs. Tu velti pūlēsies, Viljam. Kad tu pieklauvēsi pie savu draugu durvīm, tev pateiks, ka viņu nav mājā. Tavi draugi ar tevi nerunās.

Sekspīrs. Kāpēc?

Falstafs. Tāpēc, ka es viņiem to esmu aizliedzis.

Sekspīrs. Tik liela vara tev ir šai pilsētā? Bet vispirms es gribu satikt savus tuviniekus. Es vēl neesmu redzējis savas meitas un savu sievu. Kaut arī bija diezgan vēls, kad atbraucu, es tomēr cerēju, ka viņas mani priecīgi sagaidīs. Jeb varbūt — manas meitas ir slimas? Runā!

Falstafs. Paldies dievam: tavas meitas ir tik veselās, cik vien veselības cilvēkam var būt.

Sekspīrs. Tad pasaki, lai viņas atnāk šurp! Vispirms es gribu redzēt savu Džudīti. Lai viņa pasteidzas!

Falstafs. Viņa nenāks.

Sekspīrs. Kāpēc viņa nenāks? Saki, ka tēvs grib ar viņu runāt! Kāpēc tu neej? Vai viņa negrib nākt?

Falstafs. Es negribu, ka viņa nāk.

Sekspīrs. Tad pasaki manai sievai, lai viņa atnāk šurp!

Falstafs. Viņa nenāks.

Sekspīrs. Kāpēc viņa nenāks?

Falstafs. Tāpēc, ka es viņu nesaukšu.

Sekspīrs. Es neesmu tik noguris, ka nevarētu paiet. Es pats viņu pasaukšu.

Falstafs. Kundze tomēr nenāks.

Sekspīrs (*ar augošu niknumu*). Kāpēc?

Falstafs. Es negribu, ka viņa te nāk.

Sekspīrs. Nu, tad es cienīto kundzi uzmeklēšu pats.

Falstafs. Tās būs veltas pūles: kundze tomēr nerunās.

Sekspīrs. Vēl kas jauns! Kāpēc viņa nerunās?

Falstafs. Tāpēc, ka es viņai esmu aizliedzis ar tevi runāt.

Sekspīrs (*drebēdams*). Klausies, Falstaf: tā ir tava laime, ka dievs tevi laidis pasaulē kā idiotu.

Falstafs. Jā.

Šekspīrs. Ja tev būtu kaut drusciņ prāta tai vietā, kur cilvēkam ir galva, tad tev nāktos atbildēt par saviem darbiem, un šī atbildība nebūtu maza. — Ej!

Falstafs (*vientiesīgi*). Kāpēc?

Šekspīrs. Es negribu, ka tu maitā manas istabas gaisu. — Bet varbūt tu man paskaidrosi, kāpēc tu aizliedz mani un tuviekiem pie manis nākt un ar mani runāt? To taču drikstētu zināt.

Falstafs. Tāpēc, ka tu esi bezdievis un godīgajiem cilvēkiem, kas dzīvo šinī mājā, jāsargās, lai viņi pie tevis neapgrēcinašos. Tai dienā, kad tu nolādēsi savu teātri un zemīgi atzīsi savas vainas, un savu pasaulīgo mantu novēlēsi puritāņu misijai, es pats atvēršu šīs durvis, ņemšu pie rokas tavu Džudīti un vedīšu viņu šurp. Bet līdz tam laikam no turienes pie tevis neviens nenāks, kaut arī tavas acis zārkā paliktu neaizspiestas.

Šekspīrs. Redzi, tagad tu runā skaidri un gaiši kā vīrs.

Falstafs. Vai neesmu saudzīgiem vārdiem mēģinājis tevi atgriezt? Bet ciets un kurls tu esi palicis. Tagad es redzu, ka ar žēlastību pie tevis nekā nepanākt. Ja neprati cienīt manu žēlastību, tad mācies pazīt manu bardzību.

Šekspīrs (*pieceļas*). Ja tu neprati cienīt manu pacietību, tad tagad tu mācīsies pazīt manu spieķi!

Falstafs (*manās uz durvīm*). Pasauciet mani, kad esat labākā garastāvoklī, kungs! Pagaidām — uz redzēšanos!

Šekspīrs (*palicis viens un saniknots aizbultē durois; pie loga pa labi atskan nedrošs klauvējiens, viņš atver logu*). Kas klauvē? — Tu Džudīt?

Džudīte. Es, tētiņ ... (*No apakšas logā pastiepjās balta, smalka roka, ko Šekspīrs noskūpstā un piespiež pie vaiga.*)

Šekspīrs. Nāc taču iekšā, meitiņ!

Džudīte. Nerunā tik stipri! Misionārs aizliedza pie tevis iet. Un māmiņa saka, lai es viņam klausu. Dieviņš rāšoties, ja es runāšu ar tevi. Es zinu, ka tagad grēkoju, bet es lūgšu dievu, lai viņš man piedod, jo tu taču esi mans tēvs ...

Šekspīrs. Džudīt, manu meitiņ! ... Nāc vien iekšā, bērns!

Džudīte. Man bailes, tētiņ ...

Šekspīrs. Nebaidies: es tevi sargāšu. Lai tik tas misionārs pamēģina mūs traucēt, tad viņš dabūs tādu mācību, ka citu reizi vairs negribēs liegt mums satīkties! (*Viņš palīdz Džudītei pakāpties uz palodzes.*) Kamēr es te esmu ...

Džudīte. Un cik ilgi tu pie mums būsi, tētiņ? Kad tu aizbrauksi, misionārs liks ieslēgt istabā par sodu, ka neesmu paklausījusi. Jeb vai tu tagad paliksi pie mums?

Šekspīrs. Nē, bērns! Pēc trim dienām man jābūt atpakaļ Londonā. Bet drīz varbūt es atgriezīšos un palikšu pie tevis pavisam.

Džudīte. Un tad es katru dienu būšu pie tevis, tēt? Mēs stādīsim kokus un kopsim puķes dārzā.

Sekspīrs. Jā, Džudīt ...

Džudīte. Redzi, es tev atnesu puķes, jo tev patik ziedi. Vai nav skaisti?

Sekspīrs. Paldies, bērns! Tās ir tikpat svaigas kā tu pati.

Džudīte. Cik tu esi skaists, tētiņ! Kādas greznas drēbes! Tādas es nemaz neesmu redzējusi. Vai tas ir samts?

Sekspīrs. Jā, bērns! Šīs drēbes es valkāju par zīmi, ka kalpoju karalienei.

Džudīte. Un tu redzi karalieni katru dienu?

Sekspīrs. Ne katru dienu, bet ļoti bieži.

Džudīte. Un tur galmā ir lepni kungi un skaistas dāmas. Ko tu tur dari?

Sekspīrs. Es strādāju teātrī.

Džudīte (*saraujas*). Bet tas taču ir grēks, tētiņ! Mums te bija atbraukuši aktieri, bet viņus ar pātagām izdzina no pilsētas. Misionārs saka, ka viņi kalpojot velnam un izplatot mēri ... Vai tas tiesa?

Sekspīrs. Nē, bērns: mēs kalpojam dievam, tāpat kā viņš. Starpība tikai tā, ka mēs cilvēka dabu rādām, bet viņš to ienīst. (*Aiz durvīm klauvē.*)

Džudīte. Vai! Tas ir misionārs! Ardievu, tētiņ! Džudīte tevi gaidīs. (*Viņa nolēc no loga, un Sekspīrs to aizver.*)

Falstafs (*aiz durvīm*). Dieva vārdā atver!

Sekspīrs (*atvelk bultu*). Kas noticis? Vai māja deg?

Falstafs (*apkārt skatīdamies*). Es dzirdēju balsis. Ar ko tu runāji? Kas pie tevis te bija iekšā?

Sekspīrs. Kas gan te varēja būt? Tu taču sēdēji pie durvīm un klausījies?

Falstafs. Bet es nekā skaidri nevarēju sadzirdēt. Atzīsties — ar ko tu sarunājies? Tu klusē? Es zinu: elles valdnieka eņģelis bija pie tevis. Neliedzies!

Sekspīrs. Ko liegties? Pie manis patiesi bija eņģelis.

Falstafs (*krustīdamies*). Lai dievs pasarga šo māju no apgrēcības soda! Viljam, Viljam, es redzu, ka tu skrieni mūžīgā pazušanā! (*Ierauga puķes.*) Kas tas?

Sekspīrs. Pats redzi: puķes.

Falstafs. Tās izplata grēka smaku. (*Saņēmis it kā kādu netīru lietu, viņš tās izmet ārā pa logu.*) Es lūgšu par tevi, mans brāli Viljam, lai tavas ļaunās domas nenāk no Londonas šurp!

Sekspīrs. Tu velti pūlēsies, Falstaf! Es braucu atpakaļ pie sava darba. Ar to pašu diližansu, ar kuru vakar atbraucu, es jau šodien dodos atpakaļ. Paliec sveiks un pasaki manām meitām —

Falstafs. Nekā es viņām neteikšu!

Sekspīrs. Nesaki arī nekā, Falstaf! Ardievu! (*Projām.*)

Ostas krodziņš «Pie vienača». No pārējās telpas nodalīts kaktis, kur ap galdu sēž aktieru pulciņš: Imindžs, Kempe, Sekspīrs, Kendels, Bērbidžs un Džigs.

Džigs. Un, tā kā tu, Viljam, esi laimīgi atgriezies no Stretfordas, neesi ne pātagām pērts, kā tur allaž ar aktieriem dara, ne suņiem rīdīts, tad dziļā cieņā aprbrīnojam tavu laimi un tev vienbalsīgi uzsaucam —

Visi. Lai dzīvo!

Džigs. Mēs, visi klauni kopā, sveicam noklīdušo avi, kas atkal atgriežas mūsu vidū. Jo —

Visi.

Kamēr vien dzīvos pasaulē
kāds cilvēks — vecs vai jauns,
tam vienmēr dziļi dvēselē
būs paslēpies savs klauns.

Imindžs. Mēs esam lepni, ka piederam lielajai cunfitei pasaulē — klaunu cunfitei, kuras biedri tērpjas bīskapa talārā un karaļa purpurā.

Kempe. Tikai pats klaunu ķēniņš ir vismazāk klauns. Redziet — tur viņš sēž galda galā un izskatās pēc tāda, kas te ieradies svētās Cecilijas* bērēs!

Sekspīrs (*pietrūkstas kājās*). Mani draugi un amata brāļi! Dižciltīgie klauni! Esmu tik laimīgs, ka atkal atrodos jūsu vidū. Piedodiet manas šaubas, kas reizēm man čūkst ausī: nomet savus klauna zvārguļus, ej atpakaļ uz Stretfordu, kur tev ir sava māja, un tur tu vari dzīvot kā cienījams pilsonis, ko katrs sveicina un pieklājīgi saka — kā klājas, kungs? Bet tad iesāpas mana sirds un saka: nē, tava māja ir teātris, un tavi brāļi ir klauni, un jūs visi kopā cilvēkiem darāt vairāk laba nekā paši saprotat ...

Džigs. Lai dzīvo jauntrais bīskaps un viņa skumjais klauns!

Sekspīrs. Patiesi, esmu šodien mazliet skumīgs. Un es jums teikšu — kādēļ. Vai redzat tur to tukšo krēslu viņā galda galā? Tas ir tas pats krēsls, kurā nomira Mārlovs drīz pēc tam, kad kautiņā kāds matrozis viņam sānos iegrūda dunci. Jā, te mira lielais Mārlovs, kurš bija pašu dievu sūtīts un viņiem līdzīgs! Lūk, cik nevarīgi kļūst dievi, kad viņi nokāpj zemes virsū! Un liktenis ir vienlīdz netaisnīgs kā viņiem, tā mums. Lielais Mārlovs⁵ ir miris, un es, viņa vismazākais skolnieks, te sēžu un dzīroju viņa vietā. Un vienīgais, ko mēs viņa labā varam darīt, ir — vēlreiz nodziedāt šo dziesmiņu, kas viņam bija vismiļākā.

Visi.

Lai guļ viņš savā pazemē,
jo beigtam būt nav kauns.
Ir viena alga — tur vai te,
klauns allaž paliek klauns.

Džigs. Ei, krodziniek! Vienaci! Vīnu šurp! Mēs gribam dzert uz nelaiķa veselību! — Viņš nenāk. Bet pagaidi: līdzko es metīšu zelta gabalu pret sienu, tu man atskriesi kā velns pēc dvēseles!

Sekspīrs. Liec mierā savu zelta gabalu, Džig: šodien maksāju es!

Džigs (*naudas gabala vietā izvilcis kādu vēstuli*). Ei, kas tas? (*Lasa.*) Viljamam Sekspīram no Stretfordas ...

Sekspīrs. Man?

Džigs. Izlasi un nokaunies!

Sekspīrs. No kā?

Džigs. No sievietes. Fui!

Sekspīrs. Vai ticēt rakstam? Kas tev to iedeva?

Džigs. Viņa pati — Melnā Mērija. Kad savā muļķībā biju viņai pateicis, ka šodien mums dzires pie Vienača, viņa teica: arī es tur būšu. Un viņa būs. Jo sievietes ir vienmēr tur, kur viņas nevajag.

Sekspīrs. Ej un izsauc visiem, ka šodien te katrs var dzīrot pēc patikas un es maksāju par visiem!

Džigs. Lai vēl kāds saka, ka tas nav dzimis nerrs!

Sekspīrs. Bet krodziniekam pasaki, lai viņš te uzklāj karalisku galdu!

Klaidonis (*parādās durvīs*). Ei, puīši, paklau!

Kempe. Kas ir?

Klaidonis. Iet vaļā! Vai nedzirdat?

Imindžs. Kas tur notiek?

Klaidonis. Matroži sit melnos brāļus.

Bērbidžs. Ko?!

Klaidonis. Sadzinuši tos kaktā un knābā kā kraukļi maitu.

Kendels. Melnos brāļus var sist. Pagājušo trešdien viņi sita mūs.

Bērbidžs. Kā? Mēs te sēžam un ļaujām, lai matroži piekauj aktierus?

Kempe. Nāks laiks, un mēs paši sitīsim melnos, bet matroži lai viņiem neliek pirkstu klāt!

Klaidonis. Tad ātri turp! Jo pēc maza brīža tur vairs nebūs neviena melnā, kam vajadzētu palīdzēt.

Sekspīrs. Uz priekšu, puīši!

Kempe. Un katrs lai ņem sītamo līdz! (*Visi projām. Paliel vienīgi Kendels, kas sakārto galdu.*)

Mērija (*ienāk*).

Kendels. Kundze! —

Mērija. Redzu, ka neesat gaidījis mani.

Kendels. Tomēr. Es zināju, ka nāksit. Arī Viljams to zināja. Viņš tūlīt atgriezīsies.

Mērija. Jūs zināt, ka esmu atklāta, Kendel, un sevišķi pret jums. Tāpēc arī pateikšu, ka neesmu nākusi šurp viņa, bet gan jūsu dēļ.

Kendels. Kundze —

M ē r i j a. Jā, manu puisīt! Nu, panāc tuvāk! Saki — vai tagad esi laimīgs? Kāpēc tu nopūties un nodur galvu?

K e n d e l s.

Ja būtu bijis liktenis man vēlīgs,
viņš būtu licis pasaulē man nākt
kā sievietei, kas jūsu vārdu nes,
kam jūsu skaistums dots un gara cēlums,
un valoda, kas dzirkst kā franču vīns.

M ē r i j a.

Jūs glaimojat! Kas tiktu jums no tā?

K e n d e l s.

Ja teiktu: daudz; tas būtu teikts par maz.
Tad viss man būtu, ko vien varu gribēt.
Es valdītu pār lielu vīru domām,
kā tagad valdāt jūs pār viņu sirdīm.
Es iedvesmotu dzejniekus kā mūza.
Pat Šekspīrs —

M ē r i j a.

Ko, tas klauns?

K e n d e l s.

Jūs dievina,

jums raksta sonetus, jūs tēlo drāmās.
Jūs kļūstat nemirstīga jau pirms nāves.

M ē r i j a.

Kam sakāt vārdus, kas man nepatīk?
Ir tiesa — kādreiz milēju es viņu.
Līdz viņam vakaram, kad ieraudzīju jūs.
Tad pēkšņi likās zeme izkustamies
no saviem pamatiem, kā māca Koperniks,
un saule likās gaišāk uzliesmojam
tai rietā, kad es ieraudzīju jūs.
Kopš brīža tā man nav vairs citu domu
kā tikai jūs un jūs — mans vienīgais!
Man vīri riebj, kas sievietēm pakaļ skrien.
Jūs esat pirmais, kas no manis vairās,
kas nenāk aicināts un aizbēg saukts.
Es gribētu likt nocirst jūsu galvu
un jūsu locekļus likt ratā raut:
kas netiek man, lai netiek vairs nevienai!

K e n d e l s.

Jūs aizmirstat, ka esmu tikai klauns.

M ē r i j a.

Jūs aizmirstat, ka esmu sieviete.

K e n d e l s.

Un arī to, ka Šekspīrs ir mans draugs.

M ē r i j a.

Nu sāku saprast jūsu cēlos vārdus:
jūs aktier's labs, vēl labāks advokāts.

Kā sievieti jūs nonicināt mani,
kad savā vietā piedāvājat citu.
Es domāju jūs džentlmeni esam,
nu ieraugu, ka esat tikai klauns,
kas draudzību ceļ pāri mīlestībai.

Kendels.

Es zvēru jums — tā nav! Jūs maldāties.
Es tikai gribēju jūs pasargāt no kļūdas.

Mērija.

Tad sakait Viljamam, ka viņu gaidu
pēc galma balles vakarā pie sevis
un gaidu tā kā vēl nekad līdz šim!

Kendels.

Man viegli nenāksies to viņam pateikt.
Es tomēr darišu, kas man ir darāms,
kaut sāpēs sirds, jo arī klaunam krūtīs
ir sava sirds un arī klaunam sāp ...

Mērija.

Man asos vārdus piedodiet, mans draugs,
un padomājiet vēl līdz rītvakaram,
vēl savam draugam nesakait nekā:
Es gaidu jūs, jums jānāk, un jūs nāksit!
Jūs liekat lūgties, labi: es jūs lūdzos,
bet nelieciet man vienmēr velti lūgties!

Pie durvīm klauvē.

Kendels (*atver*). Jūs, grāfa kungs? Lūdzu, nāciet iekšā!
(*Pats projām.*)

Herberts (*ienāk*). Jūs, kundze, šeit?

Mērija. Tāpat kā jūs.

Herberts. Es apciemoju savu draugu.

Mērija. Tāpat kā es.

Herberts. Jūs ļaunojaties, kundze, ka jūs šeit pārsteidzu.
Atļaujiet, ka atzīstos savā grēkā, kundze: esmu šeit tāpēc, ka jūs
te esat. Es jums sekoju.

Mērija. Kāpēc?

Herberts. Tāpēc, ka jūs mīlu.

Mērija. Bet es jūs — ne.

Herberts. Jūs melojat, kundze, tāpat kā tam otram Vilja-
mam, kura pašlaik nav šeit.

Mērija. Ko viņam meloju?

Herberts. Ka viņu mīlat. Viņam ir sava mīļākā, un Mel-
pomene* tai vārds.

Mērija. Kas?

Herberts. Tā pati, kura milējusi Eshilu un Sofoklu, un
tagad viņa pieder Šekspīram. Vai viņam nepietiek? Es deru, ka
viņš neatteiksies no tās, kaut arī viņam dotu desmit Mēriju vietā.

Mērija. Jūs kļūstat bezkaunīgs, mans kungs!

Herberts. Tikai patiess, kundze! Un šeit stāvu es, kas visas pasaules sievietes kopā nemainītu pret jums! Es esmu dzīvs, bet nedzīvoju, kamēr mana dzīve nepieder jums. Un reiz jūs nāksit, kad es jūs saukšu! Lai izrauj manu mēli, ja melš tā tukšus vārdus! Lai suņi apēd manas smadzenes, ja viņās ir tik daudz iedomības, cik ods var paņemt uz mēles! (*Nomet viņai cepuri pie kājām.*) Un es zvēru, ka cepure nesegs manu galvu, iekām nebūšu pierādījis, ka tagad runāju patiesību! (*Projām.*)

Mērija (*pārsteigta noraugās viņam pakaļ*). Skaists un miļš jauneklis. Nu ko lai dara ar tādu? Nevar taču likt viņam staigāt neapsegto galvu kā ielas kļaidonim un ļaut vējam purināt skaistās matu sprogas, kas cienīgas pašas Afrodites glāsta. Un nevar ļaut suņiem apēst smadzenes, kas pilnas tik kvēlu mīlestības domu. Ak, Šekspīr, gudrais, kaut tev būtu dzirkstelīte tās ugunsjūras, kas deg šī bezprātīgā puiša acīs! (*Seko viņam.*)

Kendels (*atgriežas*). Kundze! Kā? Grāfa kungs! Kur jūs esat? — Projām ...

Šekspīrs (*nāk viņam pakaļ*). Kāpēc tu mani sauci, Kendel? Man vajadzēja tev likt gaidīt, jo, redzi, mēs tik pamatīgi piekāvām matrožus, ka viņi sāka pret mums sajust patiesu cienību un aicināja mūs pie sava galda sadzert draudzības kausu. Mēs nevarējām atteikties. Mūsu puiši vēl palika tur, bet es nācu šurp. Zinu, ka tu vēlies jautāt, kā galdu klāt un kā istabu greznot, lai augsto kundzi sagaidītu šeit. — Kas tā par smaržu gaisā? Vai te kāds bijis?

Kendels. Tev bija viesi, Viljam.

Šekspīrs. Mērija?

Kendels. Un vēl kāds.

Šekspīrs. Herberts?

Kendels. Jā.

Šekspīrs. Es būšu laimīgs, tos abus redzot sēžam pie mūsu galda. — Kur viņi ir?

Kendels. Ja tu būtu mazu brīdi agrāk ieradies, tu būtu redzējis savus draugus aizejam.

Šekspīrs. Viņi aizgāja? Un atkal kopā?

Kendels. Tā ir, Viljam. Te viņu vairs nav.

Šekspīrs (*nosligst Mārlova krēslā*). Un atkal esmu atnācis par vēlu ...

Kendels. Nenokar galvu, Viljam, esi vīrs!

Šekspīrs. Tu gribēji teikt: klauns. Jā, Kendel, mēs esam tikai klauni, un nevienam prātā neienāk, ka mēs gribam būt arī cilvēki. Labi, es neatsakos no cīņas!

Kendels. Vai vērts, Viljam, — sievietes dēļ?

Šekspīrs. Ir vērts, Kendel! Klauns grib cīnīties par savām cilvēka tiesībām!

Kendels. Apmierinies, Viljam ...

Sekspīrs. Tikai stiprais drikst būt augstsirdīgs, klaunam neklājas atteikties. Atver durvis, Kendel, — šī smarža mani smacē nost ...

Kendels. Logs ir vaļā.

Sekspīrs. Man gribas aiziet no šī dzīves kroga. Bet kur ir izeja? Un vai tās durvis, ko daudzi atrod sava izmisuma tumšākajos brīžos, ir īstās? Uz kurieni tās ved? Neviens to nevar mums pateikt, jo neviens pa tām vairs nav nācis atpakaļ.

Kendels. Tev jābūt, kamēr esi!

Sekspīrs. Un pēc tam?

Kendels.

Būt vai nebūt — tāds ir jautājums.

Sekspīrs.

— Kas prāta cienīgāk: vai paciest brūces,
ko neatlaidīgi mums likten's cērt,
vai pretī zobenu tam celt ar varu
un visas mokas izbeigt?

Kāpēc viņa negaidīja mani?

Kendels. Viņai bija maz laika.

Sekspīrs. Bet tu taču teici, ka esmu šeit?

Kendels. Varbūt viņa atbrauks vēlāk.

Sekspīrs. Es nesacītu nekā, ja viņa būtu aizgājusi viena; bet viņa aizgāja kopā ar manu draugu. Es arī nesacītu nekā, ja viņš būtu klauns; bet viņš ir grāfs! Un taisni tāpēc viņa gāja tam līdz!

— Nomirt, aizmigt —

ne vairāk. Un domāt aizmiegot, ka gals
nu sāpēm būs un pazemojumam,
ko miesa cieš? Tas būtu ieguvums,
kas visu ilgu vērts ... Jo nomirt, aizmigt
un miegā varbūt sapņot — —

Par ko jūs runājāt?

Kendels. Viņa teica, ka tevi gaidīšot ... pēc galma balles.

Sekspīrs. Un par to līdz šim brīdim tu nesaki nekā! — Ak, vārds, tev burvja spēks! Kur palika nokvēpušie kroga griesti? To vietā spraišlotas velves tur liecas bezgalīgā augstumā! Tā viņa teica: vakarā pēc galma balles?

Kendels. Bet to viņa teica, iekām bija ieradies tavs draugs.

Sekspīrs.

Sers Herberts, jā! Un viņš ir dzimis grāfs!

Bet es turpretī esmu dzimis āksts.

— Cik ņirdzīgs liktenis šo dzīvi vada!

Kas ciestu to, ko pāri dara laiks,
kas ciestu varmācīgo nievas, paļas
un pazemotas mīlestības smeldzi,
valsts kalpu bezkaunības, beztiesību
un kāju spērienus, ko pacietīgam
un klusam nopelnam dod nicināmais, —

ja katrs mēs spētu savu mieru gūt
ar asmeni? Kas locītos zem nastas,
kas stenētu un svīstu dzīves jūgā,
ja nebūtu šo baiļu no kaut kā
pēc nāves, šīs vēl neatrastās zemes,
no kurienes vēl ceļotājs neviens
nav atgriezies? Tas mulst liek mūsu gribai
un labāk nest tās likstas, kas jau ir,
nekā no jaunām nezināmām bīties.⁶

Aktieri (atgriežas trokšņainā barā, līdz nesdami vina krūkas un ēdienu bļodas).

Džigs. Baudi šos labumus, Viljam, lai tu varētu dzīvi godam pieminēt, kad kādreiz būsi beigts!

Sekspīrs. Brāļi, lieciet galdā labāko, kas atrodams! Jo šodien Stretfordas klauns maksā par visu!

Aktieri.

Un, kamēr dzīvos pasaulē
kāds cilvēks — vecs vai jauns,
tam vienmēr dziļi dvēselē
būs paslēpies savs klauns!

CETURTA AINA

Neliela zāle pilī. Mirdz sveces, skan mūzika.

Herberts un Džigs (abi maskās, satiekas, nākdami katrs no savas puses).

Džigs. Sveiks, amata brāļi!

Herberts. Jūs mani pazīstat? Kāds prieks satikt pazīstamu un turklāt vēl kolēģi! Galma ballē esmu tikai trešo reizi, un man te nav pazīstamu. Tāpēc jūsu draudzība mani iepriecina divkārt. Vai drīkstu vaicāt, kāds ir jūsu darbs?

Džigs. Es dzīvoju pats sev par patikšanu. Runāju patiesību, izlikdamies, ka meloju, jo citādi mani pakārtu; mīlu cilvēkus, izlikdamies bezsirdīgs, jo citādi mani nicinātu; skatos vērīgi apkārt, izlikdamies nekā nerēdzam, jo citādi puritāņu velns mani drīz parautu. — Vai tagad mana profesija tev skaidra?

Herberts. Kā tinte! Tagad es zinu, ka tu neesi pakārts; saprotu, ka visi tevi labi ieredz; un esmu pārliecināts, ka puritāņu velns vēl tevi nav parāvis. Taisni to pašu varu sacīt arī par sevi. Tātad mūsu likteņi ir uz mata vienādi.

Džigs. Tu esi par asprātīgu, lai ar tevi varētu sarunāties bez garlaikošanās. Nesen tevi iecēla par grāfu, bet tu esi par dižciltīgu, lai būtu grāfs; tu esi par gudru, lai tevi varētu saukt par prātīgu; un beidzot — tu esi par godīgu, lai pirmajā bedrē nenolauztu savu dižciltīgo kaklu. — Vēlu laimes!

Herberts. Pateicos, ja tas tevi neapvaino.

Džigs. Lūdzu — saka Tauerā bende, maukdams karamam kaklā cilpu. — Ja proti labus padomus cienīt, tad man to nav žēl. Pasteidzies man iedāvināt sēru drēbes, lai es tās varētu valkāt tev par godu!

Herberts. Tavi padomi ir nesamaksājami, tāpēc man no tiem jāatsakās. Paliec vesels!

Džigs. Sargies no sievietes un mēra, sevišķi, ja tas ir melns!

Herberts. Atļauj, ka tev atlīdzinu tādā pašā naudā! Beidz savas pamācības, pirms tās kādam apnicis klausīties! — Mums tuvojas divas maskas. Vai dāma tev neliekas pazīstama?

Džigs. Tāds gudrinieks pasaulē vēl nav dzimis, kas varētu apgalvot, ka viņš pazīst sievieti. Un, ja kāds tomēr to saka, tad viņš vai nu maldās, vai arī lielās.

Herberts. Vai beidzot nepateiksi man, kā tevi sauc?

Džigs (*noņem masku*). Mans vārds ir Džigs. Es esmu galma āksts.

Herberts. Un tu iedrošies viņas majestātes grāfu saukt par savu amata brāli?

Džigs. Es pārskatījos, grāf, un lūdzu piedošanu. Es atzīstos, ka starp mums ir liela plaisa: man ākstība ir tikai amats, tev tā ir dabā.

Galma sulainis (*ienāk*). Karaliskā augstība aicina galma klaunu savos apartamentos.

Džigs. Ko augstība vēlas?

Sulainis. To viņa tev pati pateiks. Tur ir daudz augstu kungu kopā: tur ir franču sūtnis, sers Bēkons, sers Džonsons un kāds svešs kungs melnā.

Džigs. Tad tikai manis trūkst. Es eju! (*Projām.*)

Herberts. Saki: vai galmā ir daudz tādu neļēgu?

Sulainis. Nē, kungs: līdz šim bija tikai viens. (*Projām.*)

Herberts (*noskatās viņam pakaļ un parausta plecus*). Maladies, es pazīstu vēl vienu. (*Projām.*)

Mērija un Šekspīrs (*ienāk.*)

Mērija.

Mans draugs —

Šekspīrs.

Tik vien?

Mērija.

Jūs esat nepacietīgs!

Kas skaistāks ir par draudzību, kas saista un cēlās jūtās vieno cilvēkus?

Jūs pats to cildināt jō skaistiem vārdiem.

Un tagad jūs, kā noniecinādams

šo dievu sūtni, jautājat: tik vien?

Šekspīrs.

Kad saule nāk, ir zvaigznēm projām jāiet,

Nāk mīlestība, jāiet draudzībai.

Var dalīt draudzību starp simtu draugiem,
bet mīlestību sadalīt ir grēks.
Un mīlestības dēļ, lai cik tā maza,
es gatavs nokaut lielo draudzību.

Mērija.

Ak, Viljam ...

Šekspīrs.

Kāpēc minat jūs šo vārdu?

Es jūtu, ka jūs savās domās
to sakāt citam, ne vairs man, kā senāk!

Mērija.

No jūsu mutes greizsirdība runā.

Šekspīrs.

Brēc neuzticība no jūsējās!
Jūs mīlat grāfu!

Mērija.

Viņš ir jūsu draugs.

Jūs pats man viņu pievedāt un teicāt,
ka manu laipnību jūs viņam lūdzat.

Es neliedzu to viņam jūsu dēļ.

Bet, ja jums nepatīk, ka sarunājos
ar viņu, labi, nerunāšu vairs.

Šekspīrs.

Es lūdzu piedot manu zemo dabu.

Klauns runāja nupat ar manu muti.

Ja Šekspīrs būtu grāfs, viņš nemīlētu
jūs vairāk, kā mīl nožēlojams klauns.

Es uzmeklēšu Herbertu un lūgšu,
lai manas zemās domas piedod man.

(*Abi projām.*)

Pa vidus durvīm ienāk Kempe, Bērbidžs un Īmindžs.

Īmindžs. Vai ievērojāt, cik labi karaliene dejoja šovakar?

Kempe. Lai gan esmu par viņu četrdesmit sešus gadus jaunāks, tomēr jāatzīstas, ka ceļā uz Norviču es tik labi nenodejoju nevienu pašu jūdzi.

Bērbidžs. Dejā viņa apstājās un ar interesi vēroja Melnās Mērijas tērpu. «Ko īsti jūs attēlojat?» viņa jautāja. «Es esmu Mīlestība,» atbildēja skaistā dāma. «Mīlestība ir mainīga,» teica karaliene un dejoja tālāk.

Galma sulainis (*ienāk*). Kur te ir klaunu priekšnieks?

Īmindžs. Ja jūs meklējat aktieru vecāko, tad varat runāt ar mani.

Sulainis. Karaliskās virtuves pārzinis liek tev sacīt, ka karaliskā pikiera istabās, kas atrodas blakus karaliskai virtuvei, klauniem ir klāts galds. Lai viņi mīlojas, pieminēdami karaliskās augstības žēlastību, kas atzinusi klaunu nopelnus šī vakara masku

spēlē. Līdzko karaliskais piķieris ar saviem palīgiem būs paēdis, jūs varēsīt sēsties pie galda. — Labu apetīti!

Bērbidžs. Vispirms to novēli karaliskajam piķierim un viņa palīgiem! Kad viņi paēduši, lai tūlīt pasauc karaliskos suņus: aktieri šovakar ēdīs pie manis.

Sulainis. Pielūko, veci, ka tev neuzklāj galdu pie Tauera žurkām! (*Projām.*)

Pa vidus durvīm ienāk Bēkons, Bens Džonsons un ceļotājs.

Imindžs. Kungi liekas uztraukti.

Bens Džonsons. Tava acs neviļ, Džon! Mēs piedzīvojām dīvainu brīdi.

Kempe. Konstatējāt, ka muca jau tukša?

Ceļotājs. *Mon dieu!** Neesam ne piliena baudījuši!

Bēkons. Pateicīga viela traģēdijai, vai ne? — Nupat mēs bijām karalienes apartamentos. Majestāte pieņēma franču sūtni, un mēs bijām tur klāt. Tā, protams, bija intīma pieņemšana. Kad tā bija beigusies, karaliene, mīlīgi smaidīdama, paņēma no kādas vitrīnas galvaskausu.

Kempe. Galvaskausu?

Bēkons. Jā: svaigu, baltu, rūpīgi apstrādātu galvaskausu. «Vai zināt, kungi,» viņa jautāja, «kam šī galva reiz piederēja? Grāfam Esekсам.»

Imindžs. Grāfs Esekss bija mūsu labvēlis un draugs. Miers viņa pišķiem ...

Bēkons. «Kā redzat,» karaliene teica, «pat nāve mūs nešķir,» — un smaidīdama glāstīja grāfa augsto pieri. Tik bezprātīgi vecā dāma mīlēja šo cilvēku, ka lika viņam nocirst galvu,⁷ lai tikai to neiegūtu cita.

Ceļotājs. Vai tas tiesa?

Bēkons. Tikpat kā es te stāvu. Un es arī zinu, kungs, ka nevienu cilvēku karaliene savā mūžā tā nav ienīdusi kā šo Eseksu, pat ne skotu karali, kas ar ilgošanos gaida viņas nāvi. Viņš bija nesavaldīgs, šis bezkauņa. «Jūsu rīcība, majestāt,» — tā reiz viņš pateica karalienei taisni acīs, «jūsu rīcība ir tikpat greiza kā jūsu mugurkauls!» Lai dievs mans liecinieks, ka viņam bija taisnība, — bet tā taču nevar runāt ar dāmu, kaut arī tā ir karaliene! Un ko viņš dabūja? Pliķi. Tam sekoja tā dumpīgā izrāde Globa teātrī, kur viņu apcietināja. Kad viņu iemeta Tauerā, karaliene viņam slepus aizsūtīja cietuma atslēgas, lai viņš bēg. Bet ko viņš darīja? Atslēgas aizsūtīja karalienei atpakaļ, jo viņš bija pārliecināts, ka karalienei nebūs drosmes likt nocirst galvu, ko viņa mīl. Bet toreiz, kā redzat, viņš maldījās.

Imindžs. To mēs jau zinām. Bet kas notika tālāk?

Bēkons. Karaliene liek saukt ākstu un saka tam: «Ved grāfa kungu viesībās, jo tur ir daudz viņa draugu un viņš ilgi ar tiem nav saticies, un es ceru, ka Dublinas sūtnim šī satikšanās sagādās sevišķu prieku!» Un tagad āksts staigā ar grāfa galvu, tai jau-

tādams un pats atbildēdams. — To skatu jums vajag redzēt!
(*Visi projām.*)

Balkona nišā parādās Mērija un Herberts.

Mērija.

Jūs mīlat Sekspīru?

Herberts.

To klaunu? O!

Par daudz tas teikts. Viņš man ir pieķēries.

Kā lai to atstumju un dzenu projām?

Viņš gudrs un sirsniņš. Tā nav viņa vaina,
ja liktenis tam lēmis klaunam būt.

Mērija.

Jūs atbildējāt godīgi: paldies!

Herberts.

Jūs jautājāt, es atbildēju; labi.

Es tagad jautāšu, jūs atbildēsiet.

Vai mīlat Sekspīru?

Mērija.

To klaunu? O!

Par daudz tas teikts! Es varu atbildēt
tiem pašiem vārdiem, ko jūs teicāt man.

Herberts.

Jūs mani darāt laimīgu bez mēra!

Aiz prieka mīlēt varētu pat klaunu,

ka nemīlat to jūs! Es esmu tas,

ko lemts jums mīlēt.

Mērija.

O! Jo tālāk, trakāk!

Jūs kļūstat bezkauniņš, mans draugs.

Herberts.

Es kļūstu bezprātīgs, jo manu prātu

jūs līdz ar manu mīlestību ņemāt! —

Jūs mani sagaidīsiet rītvakar!

Mērija.

Ar pātagām trīs kalpi gaidīs kungu,

ar zobiem divi suņi: varat nākt!

Herberts.

Jūs kādu citu gaidāt? Sekspīru?

Jūs negribat, ka esmu jūsu viesis?

Tad esat mana viešņa rītvakar!

Es gaidīšu jūs, kundze, gaidīšu

no saules rietā līdz pat pusnaktij!

Kad saule rietēs, zinait: kāds jūs gaida,

mīl gaidīdams un gaida mīlēdams!

Un tad jūs nāksit, lai kur jūs tad būtu,

jo mīlestībai nav nekas par grūtu.

Abi projām. Sekspīrs un Kendels ienāk.

Sekspīrs. Pēc galma svinībām tai vakarā — tā viņa toreiz teica?

Kendels. Jā, Viljam ...

Sekspīrs. Tātad rīt vakar, vai ne?

Kendels. Jā, Viljam ...

Sekspīrs. Ak, rītdiena, kad reiz tu būsi klāt! Paskaties, Zev, vai saule nav aizķērusies aiz tava svārku stūra! Lai viņa nekavējas, jo laiks iet tik lēni! Šīs piecas dienas man likās garākas par pieciem gadiem. Cik nekrietns esmu bijis savās aizdomās! Kur ir Mērija?

Kendels. Lūk — tur viņa sarunājas ar kādu kungu!

Sekspīrs. Kas viņš tāds?

Kendels. Grāfs Herberts.

Sekspīrs. Tu maldies: viņa solījās ar grāfu nerunāt, jo man tas nepatīk. Un tomēr ... tas ir viņš ... Par ko viņi runā? Dāma smaida un kautri novēršas. Kāpēc viņš žņaudz tai rokas? Viņš galmā uzvedas kā ostas krogā. Nāc, Kendel, paskaties, kā klauns mācis grāfam pieklājību!

Džigs (*nostājas viņam priekšā un atsedz zem mēteļa stūra paslēpto galvaskausu*). Labvakar, Viljam!

Sekspīrs. Kas tas?

Džigs. Kāds, kas reiz saucies cilvēks, bet patiesībā bijis suns un mierīgi lāvis nogriezt savu augstdzimušo galvu: grāfs Esekss, viņa augstība, pats savas personas augšējā daļā.

Sekspīrs. Grāfa Eseksa galvaskauss! ... Kas to varēja domāt, ka mēs vēlreiz satiksimies ... un tā satiksimies? ... (*Paņem galvaskausu.*) Vai atceries, ākst, tās divas lielās un skaistās acis, kas mirdzēja šais dobumos? Un šeit atradās mēle, kas runājusi tik daudz gudru un asprātīgu vārdu ... Toreiz mēs teicām: viņa augstība grāfs Esekss; bet tagad sakām: galvaskauss. Kā tas iespējams? Kur tagad ir grāfs Esekss?

Džigs. Te; tur; varbūt arī — nekur!

Sekspīrs. Cik savādi tu runā! Vai arī tu esi te, tur vai arī nekur? Tu esi te. Bet kur tu būsi, kad tevis te nebūs?

Džigs. Tad es būšu tur.

Sekspīrs. Bet reiz tevis arī tur nebūs. Kur tad tu būsi?

Džigs. Varbūt kaut kur; varbūt arī nekur.

Sekspīrs. Redzi: to es gribēju dzirdēt ... Viss vai nu ir, vai arī tā nav. Es esmu, tu esi, viņi ir ... Bet grāfs Esekss? Vai viņš ir, vai arī viņa nav?

Džigs. To vislabāk pajautā viņam pašam!

Sekspīrs. Bet viņš neatbild: viņam nav ne lūpu, ne mēles; viņš zina patiesību, bet viņš to nesaka.

Džigs. Tad pagaidi, kamēr arī tev nebūs ne lūpu, ne mēles; tad arī tu zināsi patiesību.

Sekspīrs. Kā daba prot savus noslēpumus glabāt! Līdzko viņa cilvēkam parāda patiesību, tā tūlīt atņem tam mēli, lai viņš nevarētu pateikt citiem, ko pats zina. Bet es gribu zināt jau tagad!

Kā es varu dzīvot, nezinādams, kas ar mani būs? Trūdu smaka man sabojā elpošanas prieku.

D ž i g s. Āk, Viljam, aklais: vai neredzi, ka daba tev aiztaupījusi grūtu izvēli? Tev, proti, jāizvēlas starp patiesību un cerību. Bez patiesības tu vari dzīvot; bet kā tu dzīvosi bez cerības? Ir vienalga, kā būs: tev tas būs tikai ieguvums.

Š e k s p ī r s. Ko gan es varētu iegūt?

D ž i g s. Redzi: ja tu būsi, tad arī zināsi, ka esi, un šī zināšana tev būs ieguvums; bet, ja tevis nebūs, tad arī nezināsi, ka tevis nav; un ko gan tu būsi zaudējis? Jo nemaz nebūs vairs tā, kas var zaudēt.

Š e k s p ī r s. Kas īsti tu esi: stoīķis vai epikūrietis?

D ž i g s. Kļaus: tātad — abi kopā. — Pakavē laiku grāfa kungam, kamēr mēs atgriezīsimies no viņa mucas!

Š e k s p ī r s. Tavs pierādījums, klaun, gan pārliecina prātu, bet neapmierina sirdi. Tas ir baigi — tā stāvēt kā uz naža asmeņa: vienā pusē ir viss, otrā — nav gluži nekā . . . Ja būtu simts iespēju, kas ar tevi notiks, tad tas nebūtu nekas, bet tagad ir tikai divas: būt vai nebūt . . .

PIEKTĀ AINA

Laukums. Pretī greznas mājas ieeja; tālāk — otra. Nakts.

K e n d e l s (*sēž pie akas laukuma vidū*).

Viņš milēja, šis muļķa klauns, —
tāpat kā es,
tāpat kā tu,
tāpat kā visi citi.

Viņš smaidīja — par viņu smējās,
viņš raudāja — par viņu smējās.
Kas gan par viņu nesmejās?
Jo bij tas muļķa klauns . . .

Garām iet aktieru grupa.

K e m p e. Kas tas tāds? Varu derēt, ka Kendels! — Puisīt, kas tev te meklējams?

K e n d e l s (*igni*). Tas pats, kas tev.

B ē r b i d ž s. Maldies! Mēs ejam no kroga uz māju.

K e n d e l s. Es eju no mājas uz krogu.

I m i n d ž s. Un jau pusceļā tavas kājiņas tā piekusušas, ka esi nolēmis te atpūsties. Nerunā niekus, zēn! Tev ir kaut kas aiz ādas. Ko tu te slaisties? Ej labāk gulēt! Nu sāku saprast, kāpēc tu izrādē allaž aizsapņojies vaļā acīm, tā ka bieži vien pat gala-vārdu nedzirdi.

K e n d e l s (*aizgriežas*). Labu nakti!

Kempe (*iesvilpjas*). Tā taču ir Melnās Mērijas māja! Puika, tev ir nags! Saki — pa kuru logu tu īsti līdīsi iekšā? Varbūt varam palīdzēt?

Bērbidžs. Vēlu laimes, Henrij! Tikai pielūko, ka tas logs nav pārāk augsts! Tā var smagi krist.

Kempe. Tik cītīgi tu pildi savu pāža amatu. Jau galma ballē tas bija redzams, un turpinājums seko šovakar. — Nu, kas ir? Vai vēl nav laiks? Vai dūšas pietrūka? Neliec dāmai gaidīt!

Kendels. Es jau reiz teicu: labu nakti!

Imindžs (*satver viņu aiz rokas*). Henrij, šī ir pirmā reize, kad tu man nepatic! Tas nav labi.

Kendels. Nežņaudz manu roku! — Kas nav labi?

Imindžs. Tas, ka tu pievil savu draugu. Tu pazīsti Viljama jūtas pret šo melno bestiju tikpat labi kā mēs. Viņam tā ir mīlestība, tev tikai dēka. Kā tu varēsi savam draugam acīs skatīties un roku sniegt? Kaunies, Henrij! Tu nāksi!

Kendels. Nē!

Bērbidžs. Vai tev patiks, ka Viljams rītu dabūs zināt tavu šī vakara dēku? Un es pats viņam to pateikšu.

Kempe. Tu esi sliktāks par kabatas zagli, kas zog penijus svešiem. Tu apzodz savu draugu, kas tevi mīl kā brāli.

Bērbidžs. Lai paskatās, kāds kavalieris! Zods vēl gluds kā sievietei, bet jau staigā gar dāmu logiem un pētī, kā vieglāk ielīst guļamistabā! Ja velns tevi dīda, tad ej uz ostas malu. Tur nevajadzēs riskēt ar biksēm un kāpt pa logu: tur tevi ieraus pa durvīm.

Imindžs. Vai tu esi vienīgais, ar ko viņa krāpj savu draugu? Vai neredzēji, kā Pembrokas grāfs piekodās Melnajai? Arī viņš ir Viljama draugs, un arī viņš to krāpj. — Nāc, Henrij, līdzi!

Kendels (*klusē*).

Kempe. Puika, vai tu jau aizmirsi pērienu, ko dabūji no Velsas misionāriem? Bet tas bija tikai nieks pret to, ko dabūsi tagad, ja teiksi «nē»! (*Satver viņu aiz rokas.*) Nāc!

Bērbidžs (*satver aiz otras*). Ja vārdi tevi nepārliecina, tad pārliecinās darbi!

Kendels (*raudulīgi*). Ko es jums daru, ka jūs laužat man rokas? Es nevaru iet jums līdzi ... Es apsolišos gaidīt ...

Šekspīrs (*iznāk no mājas*). Kas te notiek? Kāpēc trokšņojat? Te nav īstā vieta ķildām. Ko jūs no zēna gribat?

Imindžs. Arī tu šeit, Viljam?

Šekspīrs. Ak, tie esat jūs! Kam jūs manī tā skatāties? Mēs atnācām abi ar Kendelu. Es ... gribēju viņu apmeklēt ...

Bērbidžs. To jau mēs zinām. — Piedod, Kendel ... — Kā kundze jūtas?

Šekspīrs. Es viņu nesatiku. Sulaiņi mani nelaida iekšā ... Jo kundze ir slima.

Kendels. Tā —?

Sekspīrs. Es gan domāju, ka mans apmeklējums viņu netraucēs, bet kalpotāji nebija pierunājami. Ārsts viņiem teicis, ka slimnieci neviens nedrīkst traucēt.

Kendels. Vakar viņa bija gluži vesela un jutās ļoti labi.

Sekspīrs. Tā nebūs nopietna slimība. Ballē viņa mazliet saaukstējās, un tāpēc dažas dienas viņai jāpaliek gultā. Ejiet vien, draugi, mierīgi mājā: es vēl palikšu tepat. Rūpes man tā kā tā laupīs šīs nakts mieru, tāpēc arī neiešu mājā. Ja arī nevaru pasēdēt slimniecei līdzās, tad vismaz gribu palikt viņas tuvumā. — Laimīgu ceļu!

Kempe. Viljam, nāc labāk līdzi ... Ko tu te darīsi! No rīta varēsi atnākt un slimnieci apmeklēt. Tad viņai būs jau labāk. Ostā sameklēsim kādu skaistu dāvanu, un tā viņu iepriecinās.

Bērbidžs. Pa ceļam parunāsimies ...

Sekspīrs. Ko runas līdzēs? ... Nē, draugi; ejiet vien ... Sonakt es gribu viens būt.

Imindžs. Neaizmirsti, ka mājā tevi gaida kāds: Hamlets, tavs darbs.

Bērbidžs. Un tev pašam vajadzīgs miers!

Sekspīrs. Kas pieminēja Hamletu? Tā sauca manu dēlu ... Tikko mūžu iesācis, viņš to jau pabeidza. Tagad viņam vajadzētu būt jau sešpadsmit gadu ... Bet tu dzīvosi, Hamlet, un tu manas šaubas nesīsi pasaulē! — Iesim!

Kendels. Vai šai pilī nedzīvo sers Viljams Herberts?

Sekspīrs. Tā ir. Grāfa istabas logs vēl gaišs. Tur Herberts vēlā nakts stundā lasa Platonu vai mātās Horācija odas deklamēt.

Kendels. Kas zina —?

Sekspīrs. Saprotu, ko tu gribi teikt. Tu vienmēr par cilvēkiem domā ļaunāk, nekā viņi pelnī.

Kendels. Draugi, vai nepatraucēsim šīs mājas mieru?

Sekspīrs. Ir gan vēls, bet Herberts neļautosies, jo viņš ir aktieru draugs. Pieklauvēsim! Grāfs priecāsies, ja varēs mums piedāvāt pa glāzei franču vīna.

Imindžs. Aktieru apmeklējumam grāfa pilī šī stunda nav piemērota. Iesim gulēt, lai rītu mēģinājumā nenāk miegs!

Kendels. Vēl nemaz nav tik vēls.

Sekspīrs. Mēs iegriezīsimies tikai uz mazu brīdi. Domās un vārdos esmu bijis netaisns pret savu draugu. Es viņu lūgšu, lai man piedod. Mans prāts ir bijis apstulbots un acis apmiglotas.

Bērbidžs. Tas vēl nav pietiekams iemesls, lai attaisnotu nakts apmeklējumu.

Sekspīrs. Mēs grāfam pastāstīsim par Mērijas slimību. Slimniece priecāsies, ja viņu rītu apmeklēs labs draugs. — Es klauvēju.

Kendels. Nepārsteidzies, Viljam! Man liekas, tur kāds nāk.

Durvis klusi atveras, un ārā izslīd tumšs stāvs.

Tai brīdī mēness apgaismo māju.

Kendels. Stāvi! Kas tu tāds esi? Ko tu šē meklē?
Svešais (*pārsteigts apstājas*).

Kempes. Zēn, tu tišā prātā meklē pērienu. Kas tev daļas? Lai svešais iet savu ceļu!

Kendels. Es gribu zināt, kas viņš tāds. Ko viņš te tumsā ložņā? Varbūt zaglis un slepkava! — Runā, svešais! Kā tevi sauc?
Svešais (*neatbild*).

Kendels. Viņš negrib atbildēt: nav tīra sirdsapziņa. Maska sejai priekšā! Ne soļa, saku! Runā!

Sekspīrs. Mities, Kendel! Tu sacelsi visu māju augšā. Lai svešais iet!

Kendels. Kāpēc viņš nerunā? Kāpēc viņš nerāda savu seju? Masku nost! (*Pirms svešais pagūst aizsargāties, Kendels viņam norauj masku: mēness gaismā redzama Mērijas seja. Aktieri atkāpjas soli atpakaļ un atvainodamies noliecas.*)

Sekspīrs. Jūs, Mērij?

Mērija. Kā redzat!

Sekspīrs. Naktī svešā mājā ... virieša drēbēs un maskā? Ko tas nozīmē?

Mērija. Vai tas vēl jājautā? Ja nezināt, ko domāt, pajautājiet saviem draugiem: viņi liekas par jums gudrāki. — Bet kopš kura laika džentlmeņi aizskar mierīgus ielas gājējus?

Kendels. Kopš svētā Mērija sākusi valkāt bikses virs brunčiem.

Mērija. Es jūs brīdinu, Kendel! Neaizmirstiet, ka Anglijā aktierus soda pātagām!

Kendels. Zinu, kundze. Bet vai jūs zināt, kā soda netiklas galma dāmas?

Herberts (*iznāk no mājas*). Kas te notiek?

Mērija. Vagabundi apvaino sievieti. Es lūdzu jūsu aizsardzību, grāī! Jūsu mājas priekšā mani apvaino ne vien vārdiem, bet arī darbiem.

Herberts. Kur ir vainīgais?

Kendels. Šeit!

Herberts. Tas tev dārgi maksās!

Klaidonis (*iznāk no tumsas*). Pasniedziet rēķinu man, grāī! Es maksāšu visu, ko šis zēns jums parādā. Zobena vietā man ir tikai nazis, bet apzvēru jums, ka jūsu dižciltīgajām iekšām tas kaunu nedarīs. Jūs neesat pirmais nelietis, no kura šis durklis pasauli atbrīvo, un nebūsit arī pēdējais. Nāciet priekšā!

Herberts. Neesmu paradis cīnīties ar klaidoņiem. Es krus-toju zobenus tikai ar sev līdzīgiem.

Sekspīrs. Tad varat bāzt savu dižciltīgo zobenu makstī, grāī, mūsu vidū tiešām nav neviena jums līdzīga — paldies dievam! — Iesim, draugi! (*Prom.*)

Herberts. Tas bija Sekspīrs?

Mērija. Jā: ar visu bandu.
Herberts. Nepatikami.
Mērija. Viņš taču ir tikai klauns.

SESTĀ AINA

Zāle pili. Sekspīrs ir viens.
Ienāk Bērbidžs un Džīgs, tiem seko Bens Džonsons un ceļotājs.

Bērbidžs. Beidzot tevi atrodam! Ko tu te dari, Viljam, gluži viens? Mums jāsagatavojas pantomīmas spēlei.

Sekspīrs. Kur Kendels?

Bērbidžs. Ir jau klāt, un viss kārtībā. Tavas bēdas nabaga zēnu nospiež ne mazāk kā tevi pašu.

Sekspīrs. Saki, lai viņš atnāk šurp!

Bērbidžs. Tev nevajag domāt vienu un to pašu! Ko tas līdz? Tava asprātība ir zudusi, tavs labais garastāvoklis pagalam. Kam tu vairs deri? Klauna vārds ir godam jāvalkā. Par ko tu īsti domā?

Sekspīrs. Ja pirms maza brīža man kāds tā būtu jautājis, es viņam nemācētu atbildēt. Bet tu ienāci un to pateici trīs vārdos: kam tu deri? Nu jau drīz būs pagājuši divi gadu desmiti, kopš no Stretfordas ierados Londonā. Ai, cik lieliem plāņiem man toreiz bija pilna galva! Kas es toreiz biju? Vecā Bērbidža zirgu puisis, un tomēr visa pasaule piederēja man ... Un tagad? Ak, Ričard: ubags ir mans vārds. Kad Eshils mani noraidīja, es gribēju dalīties Aristofana lauros un atkal paliku tukšā. Un tā ir mana paša vaina, jo es nezinu, ko gribu, un nesaprotu, kam deru. Paskaties Džonsonā: viņš, lūk, zina, ko grib!

Džīgs. Viljam, Viljam!

Sekspīrs. Vai zināt, draugi, ko es gribu darīt? Doties atpakaļ uz Stretfordu.

Bērbidžs. Tā laba doma, Viljam. Aizbrauc, aizmirsti savu melno dēmonu un tad nāc atpakaļ ar jaunu dzīvesprieku!

Sekspīrs. Nē, Ričard, es vairs neatgriezīšos ...

Džīgs. Kā? Tu gribi visu pamest — savu darbu, savu teātri?

Sekspīrs. Mans teātris aiziet jau pirms manis. (*Uz ceļotāju*). Vai jūs, draugs, nestāstījāt, ka Parīzē jau esot daži teātri, kuros aktierus no skatītājiem atdala priekšgars?

Ceļotājs. Tiesa: itāliešu priekšgars jau sasniedzis Parīzi*, un drīz tas būs arī Londonā. Mūsu teātros krēsļi vairs nenozīmē troņa zāli un nav vajadzīgi lāpu nesēji, lai attēlotu nakti. Tur meža vietā vairs neredz uzrakstu, bet ir uzgleznoti koki.

Sekspīrs. Tātad — kad viņi tēlo kādu notikumu naktī, tad skatuve kļūst tumša?

Ceļotājs. Gluži kā naktī. Un, kad kāds skats jāspēlē kalnos, tad skatuvē kalni. Tagad skatuve kļuvusi kā liela glezna. Redzot jauno teātri, jums, draugs, jāatzīst, ka, ar to salīdzinot,

pat skaistās Globa teātra kolonnas un brīnišķīgie balkoni ir tikai nožēlojama dēļu būda. Bet tāpēc jums nevajag noskumt. Kas tad ir vēl skaistāk nekā sagaidīt jaunu laiku un iet tam līdz?

Sekspīrs. Es varu iet kopā tikai ar savu laiku. Bet es jūtu, ka tas ir jau garām. Tu, Ben, tomēr uzvarēsi! Bet es varu mierīgi aiziet, jo zinu, ka ne vienmēr pilnīgākais ir arī labākais. Kaut arī mūsu vecais teātris, salīdzinot ar jauno, bija tikai nožēlojama dēļu būda ... bet vai mani skatītāji, kad izrāde beidzas, nepaliek sastinguši savās vietās? Vai jūs ar visām savām brīnumierīcēm skatītāju tā spēsīt valdzināt, kā spējām mēs? Es droši zinu, ka ne. Mans skatītājs ir spēlē tikpat līdzdarbīgs kā aktieris. Mums nevajag ne itāliešu priekšvara, ne mānīgo lietu, kas viņi aci un prātu. Mēs spēlējam godīgi, bet jūs savu skatītāju krāpjat. Mūsu spēli skatītāja fantāzija pārvērš īstenībā, bet jūs tai dodat tikai īstenības ilūziju.

Bērbidžs. Bet Viljam —

Sekspīrs. Zinu, ko tu teiksi, draugs! Arī tu esi jauno pusē, un jūs visi gaidāt nākam jauno teātri. Es tomēr aizeju līdz ar veco. Kad es no Stretfordas iejāju Londonā, tad visa dzīve bija man priekšā kā nespēlēta luga. Tagad mana luga ir nospēlēta un es varu iet.

Bērbidžs. Tu gribi sevi apmānīt, Viljam! Tava luga vēl nav nospēlēta, tā ir tikai sākusies. Sievietes neuzticība un drauga nepastāvēšana tev samaitājusi dzīvesprieku. Bet vai pasaulē ir tikai viens draugs un viena sieviete?

Sekspīrs. Bet cilvēkam ir tikai viens gods!

Džigs. Ha, ha!

Sekspīrs. Es labi zinu, ko par mani runā. Pareizāk sakot, par mani nerunā, bet smejas. Un ir jau arī par ko smieties: iemīlējies āksts! Tas, lūk, uzjautrina visus!

Džigs. Gavilējiet, visi netaiķi: klauns ir miris!

Sekspīrs. Tu runā pareizi, Džig: manā sirdī klauns ir miris.

Džigs. Alelūja! Tad saki mums — kā tas notika?

Sekspīrs. Gluži vienkārši:

Viņš nomira, šis muļķa klauns,

jo katram reiz ir jāmirst —

tāpat kā man,

tāpat kā tev,

tāpat kā visiem citiem.

Kad nāve atnāca, tā smējās,

tam roku pasniedza un — smējās.

Kas gan par viņu nesmejās?

Jo bij tas muļķa klauns ...

Un gāja viņš uz debesīm,

kā iešu es,

kā iesi tu,

kā ies reiz visi citi.

Un svētais Pēteris tad smējās,
tam vārtus atvēra un smējās.

Kas gan par viņu nesmējās?

Jo bij tas muļķa klauns ...

— Bet nu ejiet, draugi, un sakait Kendelam, ka man ar viņu jārunā! Lai viņš atnāk šurp!

Bērbidžs. Labi, Viljam, mēs viņu uzmeklēsim.

Džigs. Bet tu paliec brīdi mierā un mēģini domāt: tās ir labākās zāles pret mīlestību. (*Visi projām.*)

Sekspīrs. Kas ir mīlestība? Saki, Platon, — kas tā ir? Viņa, kas liek saulei spīdēt, upēm tecēt un kokiem augt? Dzīvniekus viņa saista vienu pie otra, lai sugas pastāvētu. Bet kāpēc taisni cilvēku viņa nīst? Kāpēc viņa to spīdzina, atņem tam mieru un atstāj tikai sāpes sirdī? Kāpēc viņa cilvēkam tuvojas kā ienaidniece, nevis kā draudzīga māsa? Vai mēs esam sliktāki par dzīvniekiem?

Mērija (*klusī ienāk un uzliek viņam roku uz pleca*).

Sekspīrs. Viņa mums piezogas no mugurpuses klāt un, pirms esam paguvuši apskatīties, aiztur mums acis un padara mūs aklus, lai mēs vairs neatšķirtu labo no ļaunā, prieku no bēdām un dzīvību no nāves ... (*Viņš noglāsta Mērijas roku, domādams Kendelu.*) Un tomēr es vēlētos, kaut tā būtu mīlestība, kas paceļ tavu roku un to liek uz mana pleca.

Mērija. Tā ir mīlestība.

Sekspīrs. Jūs, Mērij?

Mērija. Zinu, ka jūs domājat citu, bet es atbildēju viņas vietā, un mana atbilde bija patiesa. Es jau sen gribēju jūs satikt, bet jūs no manis vairāties. Zinu: jums ir daudz iemeslu tā darīt. Esmu vainīga, Viljam, bet tā nav mana vaina. Jūs man daudzkārt jautājat, vai esmu jūs milējusi, un tagad es jums atbildu: jā. Un, ja jūs jautātu, vai tagad vēl ir tāpat, es jums atbildētu: jā.

Sekspīrs. Slikts jūsu joks.

Mērija. Nekad neesmu runājusi tik nopietni kā tagad, Viljam. Es jūs nesapratu, un jūs mani pārpratāt. Reiz man jums vajadzēja pateikt patiesību, un tagad esmu to pateikusi. Varat tai neticēt, bet patiesība paliek tāda pati arī tad, ja tai netic.

Sekspīrs. Kam taisnojaties? Savas bēdas es paciešu labprāt: es nežēlojos, nevainoju jūs. Palieciet, kur jūs sirdij labi! Gaidīšana ir mana daļa, un jūsu prieks ir mana laime.⁸

Mērija. Man vairs nav ne prieka, ne laimes, kopš tu neesi pie manis. Herberts bez tevis ir tikai puse no sevis, un tikai puse manas mīlestības viņam pieder. Ar savu miesas kaislību esmu pie viņa, bet ar savas dvēseles domām pie tevis. Vai tā mana vaina, ka manas asinis ir jaunas un karstas? Ka manī plosās tūkstoš kaislību un dziņu, kas neļauj kājām iet turp, kur sirds grib? Es esmu sievietē, un manas vājības tu man nedrīksti pārņemt ...

Šekspīrs. Ak, sievietē, tava mīlestība ir kā zobens, kas griež uz abām pusēm!

Mērija. Jums katram sāp tikai viena brūce, man — abas.

Herberts (*parādās durvīs*). Ko tu te dari, Mērij? Ā, tu neesi viena! Labvakar, Viljam!

Šekspīrs. Labvakar, draugs!

Herberts. Vai tu nepārteicies?

Šekspīrs. Nē, tu nepārklusies. Nāc vien iekšā: kur vieta klaunam, būs arī grāfam.

Herberts. Jūtos vainīgs, Viljam, bet savu vainu nenozēloju.

Šekspīrs. Man būtu jākaunas no tavas draudzības, ja tu to darītu. Un, ja uzvaras iedoma tev dara prieku, tad iedomājies, ka esi uzvarējis. — Uz redzēšanos, Pīrr*! (*Projām.*)

Herberts. Kā viņš tik spēji pārvērties? Vēl vakar satiekoties nelikās mani pazīstam, bet šodien jau sauc par draugu. Tomēr viņa runa bija pašpaļāvīga un lepna. — Par ko jūs runājat?

Mērija. Vai tu dusmojies, Herbert?

Herberts. Es negribu, ka tu ar viņu satiecies un runā.

Mērija. Vai visu to pārestību dēļ, ko esmu viņam nodarījusi, es nedrīkstu viņam pat labu vārdu pateikt?

Herberts. Tava laipnība viņu padara iedomīgu. Vai dzirdēji, ko viņš nupat teica? Vai tas nebija izaicinājums? Turklāt man nepatīk, ka tu kļūsti smieklīga, ielaizdamās sarunās ar klaunu. Tava dēka sāk jau aizmirsties, tagad galma mēlnešiem tu to atkal atgādini.

Mērija. Turpmāk es mēģināšu tā vairs nedarīt.

Herberts. Šī saruna nav tik patīkama, lai to vēl turpinātu. Iesim atpakaļ pie spēļu galda!

Mērija. Atļauj man vēl brīdi tepat pakavēties: esmu tik ļoti nogurusi.

Herberts. Bet nepaliec ilgi, jo es gaidu, lai tu būtu manā tuvumā! (*Projām.*)

Kendels (*ienāk un pārsteigts apstājas*). Piedodiet, kundze, ka jūs traucēju ... Cerēju te satikt Šekspīru, bet sastopu jūs.

Mērija. Nāciet vien tuvāk, Kendel! Man būs liels prieks, ja brīdi parunāsities ar mani. Vai jūs ļoti steidzaties?

Kendels. Nē, bet man ļoti patīktu, ja tā būtu.

Mērija. Pateicos par vaļširdību, Kendel! Zinu, ka jūs man dusmojat, bet kā džentlmenim jums jānes arī upuri.

Kendels. Kādēļ lai jums dusmotu, kundze? Jums daudz vairāk iemesla būt nemierā ar mani. Tovakar es neizturējos tā, kā būtu vajadzējis. Man pienāktos jums vēl pateikties, kundze.

Mērija. Nesaprotu, Kendel, par ko pateikties?

Kendels. Ka jūs savu laupījumu tik viegli atdevāt: par Šekspīru.

Mērija. Es viņu mīlu.

Kendels. Es arī.

Mērija. Es esmu sieviete.

Kendels. Es — arī!

Mērija. Kendel! Kendel! ko jūs teicāt?

Kendels. Nenododiet manu noslēpumu, kundze! Bez jums ir tikai viens cilvēks, kas to zina ...

Mērija. Sekspīrs —?

Kendels. Jā.

Mērija. Jau agrāk man to vajadzēja iedomāties. Jūsu sievišķīgais augums, jūsu balss, jūsu lomas ... Kāds tad ir jūsu īstais vārds, Henrij?

Kendels. Henriete. — Bet jūs taču nenodosit mani? Būs nepatikšanas maniem draugiem un sevišķi Viljamam.

Mērija. Tagad saprotu: jūs mīlat Sekspīru. Un tomēr jūs runājat ar viņu manis labā. Kāpēc jūs to darījāt?

Kendels. Jūs, kundze, nezināt, cik maz laimes viņš redzējis. Es vēlu viņam labu. Ja viņš nevar būt laimīgs ar mani, lai ir laimīgs ar jums.

Mērija. Tagad sāku saprast, ka tik augstsirdīgs var būt tikai kļaušs. — Vai Viljamam jūsu jūtas zināmas?

Kendels. Nē. Un viņam arī nekas nav jāzina. Milētāju lomas es tēloju tikai skatuvē; dzīvē turpretim es tik labi spēlēju drauga lomu, ka pat Viljams nav manījis, ka tā ir tikai loma. Un tā tas lai paliek. Tagad jūs esat vienīgā, kas manu noslēpumu zina ... Un pateicu jums to tāpēc, ka man bija jūsu žēl, kundze.

Mērija. Henriet! ... Reiz gribēju tevi apkampt kā mīļākā, bet tagad skūpstu kā māsa. Tu man uzticēji savu noslēpumu, tagad es tev pateikšu savu. Es viņu glabāju te — zem savas sirds un to jūtu ar katru dienu vairāk un vairāk ...

Kendels. Ak dievs! Par ko jūs runājat, kundze? Kas tas ir?

Mērija. Drīz viņš nāks pasaulē un mani apsūdzēs visu cilvēku priekšā ... Herberta bērns ...

Kendels. Mana nabaga māsa! ... Kas notiks ar jums, kad karalienei tas nāks zināms? Jūs ieslodzīs Tauerā. Vai esat brīdinājusi Herbertu? Vai viņš to jau zina?

Mērija. Nē. Es viņu ienīstu līdz nāvei ... Bet, līdzko esmu viņa tuvumā, es atkal vairs nezinu, ko daru ... Viņam vajag tikai pamāt ar mazo pirkstiņu, un es viņam iešu līdzī ugunī un nāvē, aizmirsīšu visu pasauli, ja viņš tā gribēs ...

Sekspīrs (*ienāk*). Grāfs jūs gaida, kundze.

Mērija. Es jau eju ... — Pavadiet mani ... Henriet!
(*Kendels viņu pavada līdz durvīm.*)

Sekspīrs. Paliec, Kendel! Ja es nepārklausijs, viņa teica: Henriet! Ko tas nozīmē? Kā viņa zina tavu vārdu?

Kendels. Es viņai to pateicu.

Sekspīrs. Kāpēc?

Kendels. Pati nezinu — tā nejauši gadījās ... Man viņas ļoti žēl, Viljam ... vairāk žēl nekā tevīs ...

Sekspīrs. Mēs visi esam nožēlojami, jo visi esam cilvēki ... Pēdējā laikā bieži esmu domājis par tevi, Henriete.

Kendels. Ak, Viljam!

Sekspīrs. Ja nemaldos, tev ir jau divdesmit pieci gadi. Tas ir laiks, kad jāsāk domāt par savu dzīvi. Cik ilgi tu paliksi pie mums?

Kendels. Reiz jau tev teicu, ka negribu iet projām. Te man ir mājas, maize un draugi ... Ko gan bandubērns vairāk var vēlēties? Un te man ir arī miers.

Sekspīrs. Pie manis tev iekrājušās četrdesmit astoņas mārciņas un četri šiliņi. Tā ir diezgan liela nauda. Tai dienā, kad tu mirsi kā Henrijs, tu sāksi dzīvo kā Henriete. Tu esi diezgan skaista, lai nodibinātu laimīgu dzīvi ... Varēsi atvērt savu veikaliņu, kā pati kādreiz vēlējies.

Kendels. Tam vēl laika diezgan.

Sekspīrs. Vai tev negribas dzīvot? Vai tu man teiksi, ka tava sirds nezina, kas ir mīlestība? Neliedzies! Tavas acis nodod tavu sirdi.

Kendels.

Kā noliegt to, ko visai pasaulei

es izkliegt gribu katrā savā lomā?

Es mīlu, jā! Es viņu mīlu — dzirdi!

Viņš ir mans dievs, mans mīļākais un draugs!

Viņš mani uzlūko, es viņam smaidu,

viņš mani vārdā sauc, ar mani runā,

uz pleca roku liek, ar mani dalās

viņš maizes kumosā un mīļā vārdā.

Tam manas domas pieder, mana dzīve

un mana dzīvība ar dvēseli un miesu.

Man laimes daudz, tās pietiks visam mūžam.

Kā savu laimi mēs lai nožēlojam?

Nē, Viljam, draugs, es negribu iet projām!

Sekspīrs.

Ko dzirdi, Henriete? Tik kvēli vārdi

tev lūpās deg, kas tikai klusēt prata

un kautri pasmaidīt, kad apkārt klauni

rēc savas rupjības. Un tagad, lūk,

tu savā mīlestībā klaji atzīsties!

Kas ir tavs domu dievs, tavs mīļākais?

Vai viņš ir skaists, vai gudrs un slavens? Saki!

Kendels.

Jā: slavens, gudrs un skaists!

Sekspīrs.

Teic viņa vārdu!

Kendels.

Nē!

Sekspīrs.

Kas viņš tāds? Vai aktier's mūsu pulkā?

Es viņu pazīstu?

Kendels.

Jā gan. Ik dienas,

ik stundas tu ar viņu esi kopā.

Viņš tev ir tuvs, vēl tuvāks nekā brālis.

Sekspīrs.

Te visi man ir brāļi. — Tagad zinu:

Sīs mīklas atminējums ir — Džons Īmindžs!

Nē, nē! Gan visi viņu mīl, bet viņš

tev drīzāk tēvs var būt. Kas tad? Vai Bērbidžs,

mans dārgais Ričards? Ko? Viņš dārgāks man

kā desmit brāļu kopā. Vai trakais Kempe,

kā vārdu Londonā daudz biežāk min

par karalienes vārdu? Runā, saki!

Vai viņam zināms jau tavs noslēpums?

Kendels.

Viņš nezina un nesaprot nekā.

Sekspīrs.

Vai esi teikusi to aplinkiem?

Kendels.

Jo skaidrāk saku, jo viņš mazāk saprot.

Sekspīrs.

Tad gribu es ar viņu parunāt.

Ja tevi mīl kā draugu viņš, kā biedru —

jo kas gan tevi nemīl mūsu pulkā? —

kā sievieti tad mīlēs simtkārt vairāk.

Kendels.

Nē, Viljam, draugs, kaut esi dārgāks man

kā desmit draugu kopā, viņa vārdu

es neminēšu arī tev. Es gribu

šo noslēpumu viena paglabāt

un līdzī ņemt uz turieni, kur nebūs

ne noslēpumu vairs, ne tumšu mīklu,

kas dzīvē liek mums baigi nodrebēt.

Viņš pieder man un piederēs arvien,

līdz parkas* pārraus dzīves pavedienu!

Sekspīrs.

Lai notiek, kā tu vēlies, Henriet!

Man gribējās vien tevi pasargāt

no klauna dzīves, kas kā kalns ir smaga.

Līdz šim par tevi rūpējos es vienmēr,

kā savu māsu sargāju es tevi!

Nu brīdis tuvojas, kad nevarēšu

vairs būt tavs sargs un gādnieks.

Kendels.

Viljam, Viljam!

Kam runā tu tik baigus vārdus, draugs?

Sekspīrs.

Sis vakars, Henrieta, mans likten's būs.

Pēc brīža izšķirsies, kam būt, kam nebūt.

Tu nebrīnies, kad pantomīmas spēlē

es lomu pārtraukšu ar monologu!

Kendels.

Tas neprāts, Viljam, ko tu gribi darīt!

Sekspīrs.

Kā cilvēkam nav tiesības, ne drosmes

man teikt, ko domāju: es esmu aktier's,

lai aktier's pateic to, ko cilvēks domā.

Kendels.

Kaut pantomīma būt' jau nospēlēta!

Sekspīrs.

Vēl tikai viena doma nospiež sirdi:

kā tevi atstāt man, ak, Henrieta?

Tu būsi viena visā Londonā.

Kendels.

Es viena nebūšu, lai kurp tu ietu.

Tavs gars un tavas domas paliks šeit.

Es iešu skatuvē, kur abi kopā

mēs lomas tēlojām, kur milējām

viens otru mēs, viens otra dēļ kur cietām,

pat nāvē gājām, kā bij lomās prasīts...

Ar taviem kostīmiem ies citi scēnā...

Tavs vecais krēsls pie durvīm, kurā allaž

tu, galavārdu gaidot, sēdēji...

Nē, Viljam, draugs, es nebūšu te viena!..

Sekspīrs.

Tu mani atcerēsies, zinu, draugs,

tāpat kā citi mani darbabiedri...

Vai tas vēl maz? Un tomēr nepietiek.

Man draudzības pārpilnam dzīvē bijis,

tik mīlestību skauž tā vienmēr.

Kad tu nupat man stāstīji par sevi

un savu mīlestību, Henrieta,

man iesāpējās sirds un es sev likos

tik nožēlojams ubags kā neviens

šai pasaulē, kam dota dzīva dvaša...

— Lai parauj velns! Es runāju kā bāba!

Nāc, Kendel, ātri: gatavoties steigsim

un savu spēli šodien godam beigsim!

(*Abi projām.*)

Blakus istabā dzird ceremonijmeistaru
trīs reizes ar zizli piesitam un kaut ko izsaucam.

Ceremonijmeistars (*ienāk un atkārtō*). Visi, kas vēlas noskatīties šī vakara izrādi par Normandijas klauna Tutivila un skaistās Rozalindes mīlas ciešanām, lai šurpu nāk! (*Viņš iziet citā istabā, un tur viņu dzird to pašu atkārtojam. Skatītāji sāk pulcēties.*)

Ceļotājs (*sarunā ar Benu Džonsonu*). Ar jūsu atļauju jau iepriekš izlūdzos piedošanu. Mani pārsteidz draudzīgais tonis, kādā jūs runājat par Šekspīru. Ja nemaldos, jūs patiesībā esat lielākie pretinieki, kādus vien var iedomāties.

Bens Džonsons. Jūs man glaimojat: tāds pretinieks kā Šekspīrs man dara godu. Mēs sivi apkarojam viens otra uzskatus: tiesa! Bet es apbrīnoju Šekspīra talanta spēku un varenību. Un man ir neizsakāmi žēl redzēt lielu rakstnieku tik nelietderīgi izšķiežam savus labākos spēkus. Es cienu klasiskās formas skaidrību, bet Šekspīrs nāk un to sabradā kā vandālis. Jūs pats redzējāt, ka viņa māksla ir tikpat varena, cik haotiska. Viņa traģēdijās velti meklēt vietas, laika, darbības un raksturu vienību. Vienas ainas darbībai viņš liek risināties vienā vietā, otrai — pavisam citā pasaules malā, un tās nereti šķir gadu desmiti. Viņš rāda raksturus, kam patiesībā nav rakstura un kas nezina, kā viņi rīkosies nākamā mirklī. — Vai tā drikst?

Ceļotājs. Es tikai varu sacīt, ka nevienam dzīvam cilvēkam nav tādas rakstura vienības, kādu mēdz rādīt franču skola un kādu arī jūs prasāt.

Bens Džonsons. Pareizi: dzīvē tādas vienības nav, un taisni tāpēc jo vairāk mums tā jāmeklē mākslā. Un es baidos, ka šai ziņā Šekspīrs var nodarīt lielu postu. Viņa talants ir tik liels, ka viņa piemērs atradis daudz sekotāju. Un tā būtu mūsu vecās, skaidrās mākslas nāve. Bet, ja viņš apvaldītu savu dumpīgo dabu, ja viņš sekotu klasiskās formas prasībām, viņš radītu darbus, kādus vēl neviens nemirstīgais nav radījis.

Ceļotājs. Varbot viņš rada jaunu mākslu?

Bens Džonsons (*brīdi apmulst, ieskatīdams jautājuma būtību, bet tad laipni un piedodot pasmaida*). Māksla ir mūžīga. To nevar ne radīt, ne iznīcināt. Mākslas likumus nevar grozīt, tāpat kā nevar grozīt dabas likumus. Ja Šekspīrs grib radīt jaunu mākslu, tad beigās viņš redzēs, ka viņa pūles bijušas tikpat veltigas, it kā viņš būtu mēģinājis akmeni mācīt nekrist uz zemi.

Ierodas Bēkons, ar kādu kungu sarunādamies; viņiem seko Džīgs.

Bēkons. Nepieminiēt man Galileju un Keplera, kungs! Tie vīri ir trak! Viņi apgalvo, ka zeme griežoties, lai gan mēs katru mirkli jūtam, ka tā stāv kā pienaglots.

Bens Džonsons. Kāpēc tu, ākst, šovakar esi tik kluss?

Džīgs. Šovakar man te tik sīva konkurence, ka es labprāt atkāpjos. Ja gribi dzirdēt ākstu runājam (*norāda uz Bēkonu*) — ej paklausies!

Bens Džonsons. Nepalaid muti, klaun! Tas taču ir filozofs.

Džigs. Sauc, kā gribi: lietas dabu vārds negroza.

Mērija ienāk Herberta pavadībā un nosēžas krēslā.

Herberts. Ar jūsu atļauju es uzturēšos blakusistabā, kundze. Nejūtu ne vismazākā prieka noskatīties šī vakara klaunu spēlē. Kas Šekspiram padomā, es nezinu, bet jūtu, ka tas nav nekas labs. Es būšu tepat tuvumā un rūpēšos, lai jūs nekļūtu smieklīga. Jūs nāksit, kad es jūs saukšu.

Mērija. Jā, Herbert: es iešu, kad un kurp jūs mani sauksit.

Ceremonijmeistars. Visi, kas vēlas noskatīties šī vakara izrādi, lai šurpu nāk! — Izrāde sākas.

Skatītāji sapulcējušies tā, ka zāles labā puse paliek izrādes vajadzībām.

Kempe (*iznāk skatuvē*). Skaistās dāmas un cēlie kungi! Šī vakara pantomīmas spēlē būs tēlota Normandijas skaistās galma dāmas Rozalindes lielā mīlestība uz Brabantes grāfu, kas kā viesis uzturas galmā.

Ienāk Rozalinde, ko tēlo Kendels, Brabantes grāfa — Bērbidža — pavadībā.

Kempe. Te jūs redzat abus mīlētājus pastaigājamies pils parkā. Tagad viņi noguruši apsēžas solā.

Idille turpinās. Parādās klauns Tutivils — Šekspīrs.

Kempe. Tas ir galma klauns Tutivils. Greizsirdības dzīts, viņš seko mīlētājiem, jo arī viņš mīl Rozalindi. Agrāk viņa to mīlējusi, bet tagad kļuvusi neuzticīga, jo viņa ir sieviete.

Bēkons. Tātd — iemīlējies klauns! Ha, ha!

Koris (*ar paklusu prieku viņam piebalso*). Ha, ha, ha!

Bēkons. Vai tas droši zināms, ka dāmu sauc Rozalindi, bet klaunu — Tutivilu?

Koris (*drošāk*). Ha, ha, ha!

Ceļotājs. Skatītāji neliekas visai draudzīgi noskaņoti gaidāmai izrādei.

Bens Džonsons. Pašreiz galms ir kā suņu bars, kas gaida no krūma zaķi izlecām, lai tūlīt mestos tam virsū.

Ceļotājs. Jums vajadzēja Šekspīru brīdināt.

Džigs. Labs padoms vienmēr nāk par vēlu.

Tutivils attēlo zem jautrības maskas slēptas ciešanas.

Viņš nometas uz ceļa un lūdzas. Tad pēkšņi viņš pietrūkstas kājās un sāk runāt.

Mūzika pēkšņi apraujas.

Šekspīrs.

Ak, vājība, tev sievietē ir vārds!

Tu nāc kā negaiss, negaidīts un nesaukts,

tu laimi aptumšo kā sauli gaisā,

tu kaislībām kā viesuļiem liec skriet,

kas salauž cerību kā puķi laukā

un neatstāj aiz sevis vairs nekā. —

Ak, Rozalind, liec atkal saulei spīdēt,
jo saule ir tavs smaids, kas vēlu nakti
man allaž vērtis bezgalīgā dienā!

Viņš, aizmirsis Rozalindi, vēš savu monologu pret Mēriju,
kura sēž Kendelam aizmugurē.

Koris (*nekaunīgi*). Ha, ha, ha!

Sekspīrs.

Kam noliedz pati sevi, Rozalind?

Nāc līdz man! Mēs iesim abi projām!

Mēs pamestīsim Normandijas miglu,
uz gaišiem dienvidiem ies mūsu ceļš! ...

Koris (*forte*). Ha, ha, ha!

Sekspīrs (*ar niknumu to pārkliegdams*).

Ha, ha! Vai dzirdi suņus rejam? Lai!

Jo suņa daba prasa, lai viņš rej! —

Tie mūsu pēdas dzen! Nāc, bēgsim projām!

Aktieru samulsums pāriet panikā.

Sekspīrs pagriežas, it kā no augsta kalna Mērijai rādīdams pasaules plašumu.

Vai redzi pakalnus ap mums, kas zaļi
un ziedoši aiz cita ceļas cits?

Cik plaša pasaule, un tā ir mūsu!

Vai debess malā redzi jūras ličus?

Cik daudz tur sudraba, kas saulē spīd!

Vai redzi kuģus augstu celtām burām?

Tie nāk un iet, tiem miera nav nekad.

Herberts, durvīs stāvēdams, pamāj Mērijai, kas iziet paklausīgi un klusi.

No tāliem ziemeļiem, no skotu klintīm

uz gaišiem dienvidiem iet mūsu ceļš.

Mēs dosimies tiem līdz! Nāc, Rozalind!

Tikai tagad viņš sāk atskārst, ka krēsls, kurā sēdējusi Mērija, ir tukšs.

Kur esi ... Rozalind —?

Koris (*fortissimo*). Ha, ha, ha!

Kendels. Viljam, ārprātīgais! Atjēdzies!

Skatītāji, smiekliem turpinoties, sajūk pūlī un izklīst pa istabām.

Bērbižs. Tu esi slim, Viljam. Tev tūlīt jādodas mājā!

Kempe. Nāc!

Sekspīrs (*sabrucis uz pakāpieniem, nedzird un neatbild*).

Džižs. Vēlu laimes, kolēģi! Par maniem jokiem šī trulā banda
nekad nav tā smējusies, kā tagad rēc par tevi. Vienā rāvienā tu
esi kļuvis slavens! Dzirdi?

Koris (*arvienu vēl dzirdams rēcot*). Ha, ha, ha!

Džižs. Rītu visā galmā nesmiesies ne par ko citu kā tikai
par tevi. Visa Londona nerunās ne par ko citu kā tikai par tevi. Es
pateicos dieviem, ka vēl neesmu miris! Citādi man šovakar aiz
skaudības būtu vajadzējis savā kapā apgriezties uz otriem sāniem.

Šekspīrs (*neatbild*).

Džigs. Tu neatbildi savam draugam? Tu esi apreibis no slavas un kļuvis lepns. (*Viņš nosēžas proscēnijā un sāk sarunu ar skatītājiem.*) Paskatieties šo klaunu! Tas ir Viljams Šekspīrs no Stretfordas — slavens klauns! Ha, ha, ha! Jā, bet kas ir slava? Vai slava spēj aizstāt, teiksim, kāju? Nē. Varbūt roku? Nē. Varbūt tā spēj remdināt sāpīgu brūci? Nē. Tātad ar ķirurģiju slavai nav nekāda sakara? Nē. Kas ir slava? Vārds. Un kas slēpjas aiz šī vārda? Tukšs gaiss. Smalks rēķins, vai ne? Kas tiek slavēts? Tas, kurš pagājušo trešdien' nomira. Vai viņš jūt savu slavu? Nē. Vai viņš to dzird? Nē. Tātad miroņi to nejūt? Nē. Bet varbūt viņa dzīvo ar dzīvajiem? Ai nē! Kāpēc ne? Laime to nepieļauj. Tātad slava nav nekas cits kā nebalsināts kaps, un tā beidzas mana bikts.⁹

Šekspīrs (*paceļ galvu*). Ar ko tu tur runā, nerr?

Džigs. Nāc un raugi! — Skaties turp!

Šekspīrs. Manā priekšā ir siena.

Džigs. Tā nav siena: tas ir laiks. Skaties tam cauri: trīs četrus gadu simtus uz priekšu — nākotnē!

Šekspīrs. Ā! Kas tas ir?

Džigs. Cilvēces šķīstīšanās kalns — Teātris.

Šekspīrs. Redzu daudz ļaužu: tur ir desmiti un simti.

Džigs. Ne desmiti un simti, bet tūkstoši un miljoni! Tā ir tava draudze, Viljam Šekspīr no Stretfordas! Kamēr pasaule pastāvēs, tava draudze neizklidīs un tavu vārdu viņa mūžam pie-minēs. Visos laikos un visās zemēs, patiesības un laimes izslāpusi, viņa pulcēsies pie tiem avotiem, ko tu esi izsitis no tukšneša klints!

Koris (*tālumā vēlreiz atkārt*). Ha, ha, ha!

Šekspīrs. Tu man apmulsini prātus, klaun! ... Vai nedzirdi, kas tur atbild?

Džigs. Viņi nezina, kas tu esi. Visā Anglijā ir viens vienīgs cilvēks, kas to zina ... un tas pats ir āksts! — Hē, klauni! Jūs izkrītat no lomas! Tā vairs nav izrāde! Ko stāvat kā apmāti? Veriet priekškaru ciet!

Priekškars aizveras; Džigs paliek ārpusē.

Tad dieva priekšā stājās klauns,

kā stāšos es,

kā stāsies tu,

kā stāsies reiz it visi.

Un ko gan darīja dievs tēvs?

Viņš piecēlās no sava troņa

un gāja pretim klaunam ...

Un lūk — vairs nesmejās neviens,

tik divi raudāja kā bērni —

dievs tēvs un muļķa klauns ...

PASKAIDROJUMI

- ¹ Faindlerija — teātra kvartāls Pārtēnzā, Londonā.
- ² *The Falcon* — Ērgļa viesnīca Stretfordā.
- ³ Nūplēsa (*New Place*) — Šekspīra 1597. gadā iegūtais nekustamais īpašums Stretfordā.
- ⁴ Falstafs — misionārs; viņa īstais vārds nav zināms.
- ⁵ Mārlovs (*Marlowe*) — ievērojamākais Šekspīra priekštecis XVI gs. — arī aktieris un dramaturgs.
- ⁶ Hamleta monologa fragments.
- ⁷ Grāfs Esekss — vēsturiska persona; tam nocirsta galva 1601. gada 25. februārī.
- ⁸ Šekspīra vārdi Mērijai — Šekspīra 58. soneta parafrāzējums.
- ⁹ Džiga runa — Falstafa monologa parafrāzējums no Šekspīra lugas «Henrijs IV» 1. daļas 5. cēliena.

CILVĒKS GRIB DZĪVOT

Luga četrās ainās

PERSONĀS

Parīzē, pie ērta kafejnīcas. Pēteris sēd pie galda, lasot avīzi. Ieiet Pastsniēks, kas nes lugu. Pēteris uzstāj, lai lasa. Pastsniēks lasa, Pēteris klausās. Pēteris pārtrauc Pastsniēku, kad lasa par Morisu. Pēteris runā ar Pastsniēku, kas atbild. Pēteris sēd, domājot.

Mrs. Nīkēdorka

Ārsts

Kāzu kungs

Pastsniēks (iņnāc) (skaidro)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

Pēteris (dabū) (sēd)

PERSONAS

Moriss Mersjē

Lulu, viņa sieva

Zans } viņa brāļi

Zaks }

Pols, māceklis

Māra Baltiņa

Jānis Auzarājs

Mis Nikerbokere

Ārsts

Kazu gans

Pastnieks

Darbība noris mazā Alpu pilsētiņā un tās apkārtnē.

PIRMĀ AINA

Sporta piederumu veikals kādā kalnu pilsētiņā Alpos. Te pārdod slēpes, kalnu kurpes, sporta apavus, čemodānus, mugursomas, spieķus un pastkartes. Pie sienas ir sols un vairāki mazi soliņi apavu pircējiem. Kreisajā pusē portjerām aizklātas durvis, kas ved uz darbnīcu. Dibenplānā stikla durvis un skatlogs, kas paver skatu uz snīgiem klātām kalnu virsotnēm, kur zilās ēnas mijas ar saules apspīdētiem klajumiem un zaļganu glāceru masām. Ir saulains rīts. Tirgotava tukša. Durvis uz ielu vaļā. Darbnīcā, apavus un slēpes labodams, svilpo Pols.

1

Pastnieks (*ienāk*). Morisam vēstule!

Pols (*darbnīcā*). Noliec uz pulsts!

Pastnieks. Nāc paskatīties!

Pols (*durvis*). Tu laikam domā, ka neesmu vēstuli redzējis.

Pastnieks. Šitādu ne.

Pols (*intrigēts*). Rozā un ož pēc sievietes?

Pastnieks. Ir jau piecpadsmit gadu, kopš es te Morisam nesu vēstules. Un šai laikā neviena no tām nav bijusi rozā.

Pols. To es zinu vislabāk, jo Moriss ir mans draugs.

Pastnieks. Pilsētā nav neviena, kas gribētu lepoties ar Morisa draudzību.

Pols. Bet es lepojos. Es zinu, ka Moriss ir gudrāks par jums visiem kopā. Tagad jūs par viņu smejaties kā par vientiesi tikai tāpēc, ka viņš ir labāks par jums. Smejieties vien, bet reiz nāks laiks, kad jūs visi gribēsīt būt viņa draugi, bet tad viņš jums —

Pastnieks. Kāpēc tu tūlīt uztraucies? Es tikai gribēju tev parādīt vēstuli, kas apceļojusi vismaz divdesmit piecas pilsētas un divus mēnešus bijusi ceļā. Jo sūtītājs uzrakstījis tādas pilsētas vārdu, kādas nemaz nav pasaulē.

Pols. No kurienes tā vēstule nāk?

Pastnieks. No Parīzes.

Pols. Ko!?

Pastnieks. Vai es neteicu, ka ir ko redzēt? (*Iet, durvis satiekas ar Žanu.*) Labrīt, kungs! (*Projām.*)

- Žans (*kustīgs vīrelis melnām ūsām un bereti galvā, ienāk*).
 Pols. Labrīt, kungs!
 Žans. Kur Moriss?
 Pols. Moriss izgājis.
 Žans. Kā? Moriss, tu saki?
 Pols. Jā. Es saku — Moriss.
 Žans. Vai tev neliekas, ka vajadzētu teikt — Morisa kungs?
 Pols. Jūs arī teicāt — Moriss.
 Žans. Viņš ir mans brālis, tu aitas galva! Un taisni tāpēc tev viņu būs saukt par kungu!
 Pols. Kaut arī Moriss ir mans draugs, es viņu varu godāt par kungu, ja jums tā patīk. Tātad — Morisa kungs izgājis.
 Žans. Vai veikalā viņam darba nav?
 Pols. No rītiem mums reti gadās pircēji. Un Moris ... a kungs drīz būs atpakaļ.
 Žans. Arī vakar šai pašā laikā viņš bija izgājis. Kas tās viņam par gaitām, ja drikstu lūgt?
 Pols. Tās nav nekādas gaitas. Man liekas, ka viņš vienkārši — iet pastaigāties.
 Žans. Darbalaikā?
 Pols. Viņš var to atļauties. Viņš taču ir —
 Žans. Sliņķis un diedelnieks!
 Pols. Ar jūsu atļauju — es viņam to pateikšu.
 Žans. Ar jūsu atļauju — es pats viņam to pateikšu.
 Pols. Ļoti laipni.
 Žans. Pagaidi! Man liekas, ka tu ņirgājies par mani? Arī to esi mācījies no Morisa.
 Pols. Nē, kungs.
 Žans. Piesargies, tu —
 Pols. Aitasgalva.
 Žans. Ko?
 Pols. Tā jūs mani parasti saucat. — Ar jūsu atļauju es vēl gribētu piebilst, ka Moriss ...
 Žans. Morisa kungs, lūdzu!
 Pols. (*atvainodamies*). Pilnīgi pareizi: Morisa kungs.
 Žans. Tad runā! Kas ir ar Morisu?
 Pols. Viņš jau kopš ilgāka laika nejūtas visai labi. Viņš ir slim. Sevišķi pēdējā laikā viņš ir kļuvis nervozs.
 Žans. Modes slimība.
 Pols. Viņam allaž ir drudzis.
 Žans. To es izdzišu.
 Pols. Viņam bieži sāp galva.
 Žans. Lai nedomā muļķības!
 Pols. Un svīst rokas.

Ž a n s. Lai vairāk strādā! Ko tas sliņķis te dara? Kāpēc viņam te nereti līdz rīta gaismai deg uguns? Kāpēc viņam pulsts atvilktne pastāvīgi aizslēgta? Ko viņš tur glabā?

3

Ž a k s. (*negaidot ienāk*). Ā, sprediķis jau pilnā spēkā! Esmu nokavējies.

P o l s. Labrīt, kungs!

Ž a k s. Labrīt, dēls... Taisni tu man tagad esi vajadzīgs. Paskaties šo kurpi!

P o l s. Tā rāda zobus.

Ž a k s. Tāpat kā Žans. Vai vari tikt ar viņu galā?

P o l s. Ar... Žana kungu?

Ž a k s. Ar kurpi.

P o l s. Prieks pakalpot! Pāra minūtēs tā kļūs atkal nopietna.

Ž a k s. (*novelk kurpi*). Tad rādi, ko proti!

P o l s. Jūs būsit apmierināts. (*Projām darbnīcā.*)

4

Ž a n s. (*saloka avīzi*). Vai drīkstu brāļa kungam kaut ko lūgt?

Ž a k s. Visu, ja nav runa par naudu.

Ž a n s. Zinu. Ja tev būtu nauda, tu nenāktu četrus kilometrus šurp, lai te salāpītu kurpi bez maksas. Bet es gan gribētu lūgt, lai tu ievēro distanci, kāda ir starp aristokrātu dzimtas locekli un kurpnieka mācekli.

Ž a k s. Vai tu domā, ka tā distance ir pavisam droša lieta?

Ž a n s. Reizēm tu runā tikpat aplam kā Moriss. Nebrīnos, ka neesi ticis daudz tālāk par viņu.

Ž a k s. Un cik tālu tad tu esi ticis, ja drīkstu jautāt? Vai es nesaprotu, kāpēc tu te sēdi un gaidi Morisu? Tu esi nācis aizņemties naudu — tāpat kā es. Starpība tikai tā, ka tu dabūsi labu žūksni, bet man vajadzēs apmierināties ar to, kas paliks pāri.

Ž a n s. Tu esi ciniķis.

Ž a k s. Vienalga, kas esmu; bet Moriss ir arī mans brālis.

Ž a n s. Jā, tā jau ir: kaut arī dieva dots, tomēr brālis paliek brālis. Bet vai es esmu vainīgs, ka no viņa nekas nav iznācis? Un vai viņam te slikti klājas? Vai viņš nav paēdis? Un, ja viņš staigā noplukušās drēbēs, tad tikai tāpēc, ka vieglu roku palaiž to, ko nopelna.

Ž a k s. Palaiž? Kam?

Ž a n s. Tai kazai, kas saucas viņa sieva.

Ž a k s. Neaizmirsti, Žan, ka tu esi aristokrāts un runā par dāmu! Bez tam tu esi netaisns. Visi taču zina, ka Moriss ir dieva dots cilvēciņš, ko viegli var izmantot. Ja to darām mēs abi, kāpēc lai to nedarītu viņa sieva?

Ž a n s. Bet tas muļķis Moriss nekā neredz!

- Ž a k s. Kas viņam būtu jāredz?
- Ž a n s. Ka viņai ir miļākais, kas palīdz nodzīvot Morisa naudu... manu naudu!
- Ž a k s. Tā —?
- Ž a n s. Es jau teicu, ka tev nav daudz saprašanas. Citādi tu zinātu, ko jau runā visa pilsēta.
- Ž a k s. Man ir savs darbs, un es neinteresējos par citu nedarbiem.
- Ž a n s. Nu, ja tev piederētu viesnīca, kur ļaudis nāk un iet, tad arī tu dabūtu daudz ko dzirdēt.
- Ž a k s. Vai tu domā, ka arī Moriss to jau zina?
- Ž a n s. Nē. Viņš taču nedzīvo šai pasaulē. Kurpju cenas viņam rūp tikpat maz kā paša sieva. Bet es gribētu zināt, ko viņš raksta un slēpj tur tai atvilktnē.
- Ž a k s. Tu taču nedomā, ka Moriss raksta mīlestības vēstules!
- Ž a n s. Kāpēc ne? No Morisa var visu sagaidīt.
- Ž a k s. Es redzu, ka arī no tevis var visu sagaidīt.
- Ž a n s. (*apraujas*). Paldies.
- Ž a k s. Ne par ko! Padomā taču: Moriss, šis flegmatiskais tūļa, kas pastāvīgi svīst un cīnās ar elpas trūkumu, — lai tāds nodarbotos ar mīlestības vēstulēm! Un viņam ir sieva —
- L u l u (*ienāk un paliek pie pastkaršu dēļa*).
- Ž a n s. Kas viņu krāpj, lūdzu!
- Ž a k s. Vai tu droši zini, ka tevi sieva nekrāpj?
- Ž a n s. Un tas man jādzird no miesīga brāļa?
- Ž a k s. Arī Moriss ir tavs brālis.
- Ž a n s. Tāpēc es arī viņam to nesaku. Bet es nevaru ciest, ka viņš to pavieglo personu lutina un atdod viņai pēdējo sū. Tādai! Man pieder viesnīca ar 78 numuriem, man jāpērk mēbeles, jāremontē istabas, man vajag naudas, bet es pats no sava brāļa nevaru aizņemties.
- Ž a k s. Moriss tev diezgan daudz aizdevis... jā, jā: arī man. Vai tev neliekas, ka būtu netaisni prasīt vēl vairāk? Neaizmirsti, ka tēva mantu dalot, Morisam tika vismazāk. Tu dabūji viesnīcu, es — kokzāģētavu, viņam palika tikai šis veikaliņš, par ko viņš tev vēl maksā īri. To kalnu būdu taču tu nepieņinēsi.
- Ž a n s. Ko gan Moriss būtu darījis ar viesnīcu vai zāģētavu? Viņš to būtu izputinājis gada laikā. Tā domāja arī tēvs.
- Ž a k s. Un tas mums abiem bija ļoti izdevīgi.
- Ž a n s. Es neesmu tas, kas izmanto Morisu. Ko es no viņa tagad aizņemos, to es viņam vecuma dienās atdošu līdz pēdējam sū. Un Morisam vajadzētu padomāt, ka reiz viņš kļūs vecs.
- Ž a k s. Arī mēs.
- Ž a n s. Bet man ir sava viesnīca, tev ir sava zāģētava, un tas taču kaut ko nozīmē. Bet šis veikaliņš? Arī tas pēc taisnības Morisam nemaz nepieder.

Lulu. Vai kungi beidzot man nepiedāvās krēslu? Šī stāvēšana man sāk jau apnikt.

Žans. Kas tā tev par manieri — klusu ienākt un klausīties, ko citi runā!

Lulu. Tirgotavā taču katrs var ienākt bez aicināšanas. — Vai Morisa te nav?

Žaks. Izgājis.

Lulu. Un ļoti prātīgi darījis.

Žans. Kā tu to domā, Lulu?

Lulu. Nespēlēsim visticīnās, kungļi! Kāpēc jūs te esat ieradušies, es zinu tikpat labi, kā jūs zināt, kāpēc es esmu nākusi.

Žans. Tu esi vaļsirdīga, Lulu. Kā tev patīks, ja es būšu tāds pats?

Lulu. Vaļsirdībai tu esi par glēvu, Žan. Visā pilsētā tu stāsti, ka man esot mīļākais.

Žans. Bet mana dārgā!

Lulu. Tev nemaz nav jāatvainojas, Žan, to es neprasu! Vai tev ir cigarete? Pateicos. Bet es gan prasu, lai tu to pastāsti Morisam!

Žans. Par tevi?

Lulu. Un, ja iespējams, manā klātbūtnē.

Žaks. Pol, kas notiek ar manu kurpi? Es nevaru aiziet ar basu kāju.

Polis (*ienāk*). Lūdzu, kungs! Labdien, kundze! Pa darbnīcas logu es redzēju Morisu nākam. Viņš ir jau klāt. Lūk!

Moriss (*spieķi un platmali rokā, ienāk veikalā, neievērodams klātesošos, it kā tos nemaz neredzētu. Viņš novelk žaketi, tās vietā uzgērbj darba pārvalku, tad pieiet pie Lulu un noskūpst viņai roku*). Šodien esi agri cēlusies, Lulu.

Lulu. Palaidni, tu man vakar atkal nepārnāci mājā! Gulēji darbnīcā?

Moriss. Man bija daudz darba, Lulu. Bet tu esi ļoti mīļa, ka nāc pie manis. Cik tev vajag?

Lulu. Es tev nāku novēlēt labu rītu, bet tu tūlīt runā par naudu. Tas nav tik steidzami, es varu brīdi pagaidīt. Te ir kungļi, kas gaida ilgāk par mani.

Moriss. No Žana īgnās sejas es redzu, ka viņš gaida visilgāk. Ko teiksi, mans mīļais?

Lulu. Viņš tev grib pastāstīt...

Žans. Es nekā negribu stāstīt!

Lulu. Pilsētā runājot par mani... ka man esot mīļākais.

Moriss. Tādi plāpas!

Lulu. Un es nevaru viņiem aizliegt runāt.

Žans (*saskatās ar Žaku un pasmīn*).

Moriss. Un viņi vienmēr visu pārspilē.

Lulu. Es baidījos, ka, to dabūjis zināt, tu ļoti dusmosies...

Žans. Man nav laika šai komēdijā vēl ilgāk noskatīties. Es tikai gribētu tev pateikt, Moris, ka esmu ar tevi nemierā. Man patīktu, ja tu savas pastaigas iekārtotu tā, lai tas netraucē veikala darbu.

Moriss. Pēdējā laikā tu esi sācis rūpēties par manu veikalu.

Žans. Es rūpējos par savu veikalu. Izkārtņē taču rakstīts mans vārds. Telpas pieder man. Precēs ieguldīta mana nauda.

Moriss. Tas ir kas jauns, ko tu saki. Līdz šim domāju, ka tā bija mana mantojuma daļa, ko tu man aizdevi.

Žans. Es domāju citādi.

Moriss. Kā tev tik. Es jau arī nekad neesmu apgalvojis, ka tā būtu mana nauda, kaut gan es to būtu varējis darīt. Bet vai tev neliekas, ka savu naudu tu jau esi dabūjis atpakaļ? Visus šos piecpadsmit gadus esmu savu parādu deldējis. Un tāpēc tagad viss, kas ir šeit, tas pieder man.

Žans. Protams, tu man esi daudz palīdzējis, bet brāļu starpā tā pieklājas. Es jau sen būtu varējis tevi izlikt no veikala, bet es neesmu suns. Es pats gribu dzīvot un ļauju arī tev dzīvot. Bet es tikai manu, ka tev ir maldīgi ieskatī par to, kas tavs un kas mans. Es nekad neesmu apgalvojis, ka tā būda tur augšā ir mana. Nē, tā ir tava, jo tēvs to novēlēja tev tāpat kā šo māju man.

Moriss. Tu labi zini, ka tās ganības tur augšā nekā neienes. Labi, ja var izturēt sešas vai septiņas kazas. No tām nevar dzīvot.

Žans. Bet viens vīrs taču tur dzīvo un iztiek.

Lulu. Vai tu mums neieteiksi pārcelties uz dzīvi tur augšā? Pateicos!

Žans. Nemaiesies vīru sarunās, Lulu! — Ko tu man esi aizdevis, Moris, tu dabūji atpakaļ! Cik es tev esmu parādā? Taču esi atzīmējis?

Moriss. Nē. Naudu saņēmi tu, un tev labāk jāzina, cik tu kādam esi parādā. Un kā ar tevi, Žak? Vai arī tu neesi aizmirsis, cik esi man parādā?

Žans. Kāpēc tūlīt tā, Moris? Es nemeklēju naudu.

Moriss. Tu meklē naudu — zinu. Bet es meklēju skaidrību. Es jau sen gribēju par to lietu runāt, un tāpēc ir labi, ka tagad esam visi kopā. Man jums jāsaka, ka es nebiju vesels.

Žans. Pats jau to teica.

Moriss. Jau kopš ilgāka laika mani māc nogurums. Viss man ir apnicis. Jau diezgan ilgi esmu te strādājis, un tagad es gribu mazliet atpūsties.

Lulu. Kas notiks ar mani, Moris?

Moriss. Par iztiku tev nevajadzēs raizēties. Tāpēc es tagad gribētu dabūt savu naudu atpakaļ.

Žans. Neiespējami! Man tās nav.

Ž a k s. Man ļoti žēl, Moris... bet arī es esmu tukšā.

Ž a n s. Tev nevajag pārsteigties, Moris! Kur tu iesi? Ja jūties noguris, ej biežāk pastaigāties! Palaikam zēns var viens iztikt veikalā. Un tādā gadījumā tu man vēl varētu palīdzēt. Man darbu jāsteidz, jo drīz sāksies vasaras sezona, un līdz tam laikam visam jābūt kārtībā. Tu zini, ka visvairāk mums atlec no amerikāņu tūristiem, bet tiem arī lielas prasības. Īsi un skaidri: cik tu man vari dot?

M o r i s s. Mana kase ir gandrīz tukša.

Ž a n s. Tā tu nedrīksti runāt!

M o r i s s (*paskatās kasē un paņem naudas zīmi*). Te ir simts. Vai tev ar to pietiek?

Ž a n s. Man liekas, ka tu par mani smeji.

M o r i s s (*ar nervozu noti balsi*). Te ir simts. Vai tu to ņemsi?

Ž a n s. Neesmu nācis lūgt dāvanas.

M o r i s s. Es tev prasu pēdējo reizi: vai tu to ņemsi? Ja ne, tad —

Ž a n s (*izrauj viņam naudas zīmi no rokas*). Dod šurp! Bet to es tev neaizmirsīšu! Līdz šim daudz ko pacietu, jo tu esi mans brālis. Bet tagad man pietiek! Vai nu tu man samaksā par visu, kas te atrodas, vai arī —

Ž a k s. Žan, ja tu teiksi vēl vārdu, tad man būs jākaunas, ka esmu tavs brālis.

M o r i s s (*aizturētā niknumā drebošu balsi*). Pagaidi, Žak! — Tātad tas tavs pēdējais vārds?

Ž a n s. Jā!

M o r i s s. Labi! No šī brīža šis veikals ir tavs ar visu, kas te iekšā! No šī brīža viss, ko tev esmu aizdevis, ir tavs! Un no šī brīža tu vairs neesi mans brālis!

Ž a k s. Moris!

M o r i s s. Tu esi netīrs lupata, kas smird vairāk kā visas pasaules mēsli kopā.

Ž a k s. Moris!

M o r i s s. Arī tu neesi labāks, Žak! Ja tu domā mani apmānīt ar savu līdzjūtību, tad tu ļoti maldies. Es neesmu tāds dieva dots cilvēciņš, kāds jums liekas! Es labi zinu, ko jūs par mani domājat, kad ejat no manis projām ar naudu kabatā.

L u l u. Moris!

M o r i s s. Jā, Lulu, es arī zinu, ko ļaudis melš! Un es zinu vēl vairāk — to, ka viņi nemelš niekus. Jūsu acīs es nekad neesmu bijis cilvēks, jo jūs domājat, ka es vispār nekā daudz nevaru saņemt. Jūs zināt tikai to, ka man ir mitras rokas, un tāpēc jūs vairāties tām pieskarties; to, ka es ožu pēc sviedriem, un tāpēc jūs nenākat man tuvu; un arī to, ka man allaž turas nauda, un tāpēc jūs mani palaikam apmeklējat... Bet jūs nezināt to (*sit pie krūtīm*), kas notiek te! Ka arī es esmu cilvēks... Dažkārt esmu gribējis, kaut es būtu tāds muļķis, kādu mani domājat. Tad man nesā-

pētu sirds, jo tad es nezinātu, ka tie cilvēki, ko es mīlu, par mani pasmin kā par vientiesīgu nelgu!

Lulu. Bet Moris!...

Moriss. Tagad man diezgan šīs komēdijas! (*Viņš nogrūž no letes kurpju kārbas.*) Diezgan šīs verdzības! (*Viņš iesper kādu čemodānu kaktā.*) Diezgan šīs putekļu smakas! Tagad arī es reiz gribu atvilkt elpu!

No augšas atskan dobja dunoņa, kas atbalsojas tālu kalnos.
Moriss uzreiz aplust un, piegājis pie loga, skatās uz augšu.

Pol s (*nedroši*). Lavīna veļas...

Moriss (*atgriežas, atjēdzas no savas dusmu lēkmes*). Arī es reiz gribu dzīvot!...

Pol s. Kungi, būtu labi, ja jūs tagad ietu...

Zans. Protams.

Zaks. Morisam vajadzīgs miers.

Lulu. Es pienākšu vēlāk.

Moriss. Es biju rupjš un jūs apvainoju... piedodiet!... Es nezinu, kā tas gadījās... — Pagaidi, Žan... (*paņem no kases naudu*) man te vēl ir drusku naudas... Ņem to un aizmirsti, ko nupat teicu... Man ļoti žēl... (*Viņš iespiež Žanam naudu saujā un nevarīgi atlaižas solā, kamēr apmeklētāji klusi un neveikli pazūd.*)

7

Pol s. Kas tas bija, Moris? Nekad vēl nebiju tevi tādu redzējis. Es pat nevarēju iedomāties, ka tu spēj otram ļaunu vārdu pateikt... Bet tagad tu ņem un met zibeņus no skaidrām debesīm! Un tas bija labi! Jau sen viņiem to vajadzēja pateikt!

Moriss. Es esmu slim, Pol...

Pol s. Ir pēdējais laiks, ka aizej pie ārsta.

Moriss. Nupat es tur biju... Pie Emīla, sava skolas biedra... Viņš strādā tur augšā, sanatorijā. Šodien viņš pieņem slimniekus arī pilsētā.

Pol s. Ko viņš saka?

Moriss. Viņš izmeklēja...

Pol s. Jā, jā... bet ko viņš teica?

Moriss. Pagaidām nekā. Viņš solījās te pienākt, kad būs gatavas analīzes un rentgena uzņēmumi. Tikai tad viņš man pateiks izmeklēšanas rezultātus.

Pol s. Gan viss būs labi!

Moriss. Arī es tā domāju... esmu pat pārliecināts. Bet es sāku daudz ko pārdomāt. Ja nu izrādās, ka es tomēr esmu slim... bet tas jau nevar būt! Un tad es sāku domāt, kāpēc īsti es dzīvoju. Vai tāpēc, lai te visu dienu pārdotu dažādus niekus un vakarā, līdz nāvei noguris, liktos gultā un ritā to visu atkal sāktu no gala? Vai tā ir dzīve?

P o l s. Tā dzīvo simti un tūkstoši.

M o r i s s. Visi cilvēki nav vienādi. Kad es vēl biju jauns, savā fantāzijā es uzcēlu skaistu pasauli. Es ticēju, ka reiz nāks brīnums un tad viss kļūs citādi.

P o l s. (*nedroši*). Tu domā tos papīrus — tur atvilktnē?

M o r i s s. Pol, tu man esi vienīgais draugs! Tev es daudz esmu varējis pateikt... Kas saskaitīs naktis, ko esmu nostāvējis pie šīs pulsts, rakstīdams lapu pēc lapas? Man to vajadzēja darīt slepus, lai ļaužu acīs nekļūtu gluži traks...

P o l s. Tas, ko tu man devi lasīt, man ļoti patika. Man liekas, ka tas bija daudz labāks par tiem romāniem, kas iespiesti grāmatās.

M o r i s s. Bet ko tas līdz? Jau gadiem ilgi es sūtu savus manuskriptus izdevējiem. Bet viņi tos pat nelasa.

P o l s. Gan viņi reiz tos lasīs!

M o r i s s. Jā, reiz nāks tas laiks, es zinu. Tas var notikt jau rītu... (*pazemina balsi*) bet varbūt pēc desmit vai simt gadiem... Un ko tad man tas līdzēs? Varbūt es jau būšu vecs, varbūt manis vairs nebūs...

P o l s. Moris!...

M o r i s s. Man ir jau pāri četrdesmitiem. Visu šo laiku esmu gaidījis brīnumu notiekam... bet nekas nav noticis. Es arī nezinu, kad tas notiks... Un tad es sāku domāt, ka patiesībā varbūt arī esmu nelga, kas iedomāta brīnuma dēļ izšķiež dzīvi...

P o l s. Tagad tu runā, kā man nepatīk.

M o r i s s. Jā, daudz ko esmu izdomājis, kā varētu notikt... Un es iedomājos, ka tad, kad tas brīnums nāks, viņam sekos cita dzīve. Tad man vairs nevajadzētu sēdēt šai bodītē no rīta līdz vakaram... nevajadzētu elpot putekļu mākoņus, kas ceļas no čemodāniem, kad tos pacilā. Ak, ko visu es būtu varējis darīt... Bet tagad es redzu, ka tā ir tikai izdoma... un vairāk nekā...

P o l s. Pie loga apstājusies kāda jauna dāma. Man liekas, viņa nāks iekšā. Kusties taču, Moris! Viņa nāk!

M o r i s s. (*gurdī pieceļas, sakārto kravati un aiziet aiz letes. Pols pazūd darbnīcā*).

8

M ā r a (*ienāk veikalā. Viņai ap divdesmit gadu, varbūt arī mazāk, jo viņa ir vāja un trausla, nāk lēni un nedroši. Zem vieglā, gaišā mēteļa viņa valkā biezū, tumšu vilnas svīteri, kas apņem kaklu līdz pat zodam, plāno sejiņu darīdams vēl sīkāku. Kājās vīrs parastajām zeķēm viņa valkā vēl isas vilnas zeķītes, lai gan rīts ir saulains un silts. Viņa atbalstās uz viegla spieķa*).

M o r i s s. (*pārsteigts vēro ienācēju, tad iet viņai pretī*). Labrīt, kundze!... (*Paceļ krēslu.*) Lūdzu!

M ā r a (*lēni novietoņas krēslā*). Pateicos. — Man vajadzīgas kurpes.

Moriss. Lūdzu! Atļaujiet pasniegt soliņu! Pateicos. Kādas kurpītes kundze vēlas? Zilas, brūnas, melnas?

Māra. Vienalga. Galvenais, lai tās būtu vieglas un ērtas.

Moriss. Lūdzu! — 36?

Māra. Bez glaimiem! Man ir liela kāja — 39.

Moriss. Lūdzu! (*Paņem no plaukta dažas kārbas un noliek tās zemē, pats apsēzdamies pie pircējas kājām uz maza soliņa.*) Atļaujiet uzlaikot... pateicos! (*Viņš novelk kurpīti.*) Vai jaunās laikosim uz vilnas zeķītēm?

Māra. Protams.

Moriss. Bet vasarā jūs taču tās nevalkāsit?

Māra. Kādēļ ne?

Moriss. Lūdzu! — Kā jums patīk šis fasons?

Māra. Mīļo cilvēk, jūs kļūstat neciešams! Man vajag kurpju, ne fasona.

Moriss. Piedodiet! (*Uzlaiko kurpi.*) Es varu derēt, ka kundze—

Māra. Jaunkundze.

Moriss. Piedodiet!... Jaunkundze ir ārzemniece?

Māra. Es pat labdien neprotu pateikt bez akcenta, un jūs man jautājat, vai esmu ārzemniece!

Moriss. Jūs runājat ļoti labi.

Māra. Es jau ilgāku laiku te dzīvoju.

Moriss. Jūsu dzimtene ir kaut kur tālu — ziemeļos?

Māra. Jā. Esmu latviete.

Moriss. No Rīgas?

Māra. Jā.

Moriss. Tai vajag būt skaistai zemei, no kuras jūs nākat. Jo cilvēki ir tie, kas dara zemi skaistu.

Māra. To jūs ļoti teicāt, kaut arī man ir aizdomas, ka te slēpjas kāds glaims. — Te mazliet spiež. Vai nepalūkosim citu?

Moriss. Lūdzu! — Es daudz esmu domājis par ziemeļu zemēm. Manā fantāzijā tās tēlojas ļoti romantiskās krāsās. Sevišķi jums ziemai vajag būt skaistai. Esmu lasījis, ka pie jums pat jūra aizsalstot.

Māra. Tas dažkārt gadās.

Moriss. Un cilvēki tur staigā milzīgos kažokos vai — kā to saka? — šubās? Jā, un pat bērzi tur augot milzīgos mežos!

Māra. Un kas tur vilku! Jums tikai vajag ieiet mežā un pasvilpt — te vilks ir klāt!

Moriss. Patiesi?

Māra. Jā! Un viņš ēd jums no rokas!

Moriss. Nu gan jūs par mani smejaties.

Māra. Piedodiet! Mums ir paruna: skrien kā vilks caur Rīgu. Senos laikos dažkārt būs arī tā noticis.

Moriss. Es labprāt... nē, piedodiet!

Māra. Ko jūs gribējāt teikt?

Moriss. Tas bija ļoti mulķīgi. Piedodiet!

Māra. Es nepiedošu, kamēr jūs to nepateiksīt.

Moriss. Es tikai domāju... ka es varētu jums aizsūtīt kādu pastkarti ar sveicienu, kad būsit atgriezies dzimtenē.

Māra. Tas būtu jauki!

Moriss. Un tāpēc es gribēju zināt jūsu vārdu.

Māra. Mani sauc par Māru.

Moriss. Tas, protams, ir latviešu vārds. Ko tas nozīmē?

Māra. Tā sauca kādu no mūsu senajām dievēm.

Moriss. Tā bija laba dieve, vai ne?

Māra. Jā. Viņa gāja cilvēkam līdz no šūpuļa līdz kapam. Viņa cilvēkam pašķīra dzīves ceļu. Un vienmēr viņa gāja labajā pusē.

Moriss. Es sāku saprast, ka tā ir cita pasaule, no kuras jūs nākat. Kad jūs atgriezīsities dzimtenē?

Māra. Nezinu. Varbūt kādreiz, varbūt arī — nekad...

Moriss. Jūs ceļojat?

Māra. Nē. Es te dzīvoju.

Moriss. Nekad neesmu jūs redzējis.

Māra. Es nerādos cilvēkos. Es dzīvoju tur augšā... sanatorijā.

Moriss. Jūs slimojat?

Māra. Jā.

Moriss (*brīdi klusē, tad ierunājas, pats brīnīdamies par savas balss skaņu*). Jau ilgi —?

Māra. Mēs dienas neskaitām, jo laikam nav nozīmes. Pēc kalendāra būs jau divi gadi.

Moriss. Un cik ilgi vēl —?

Māra. Redzu, ka jūs nesaprotat. Ir pareizi, ka es nāku no citas pasaules... un to saprot tikai tie, kas viņā dzīvo. Dienas vai gadi — ko tie jums nozīmē? Vienīgais, ko gribam, ir — dzīvot. Kaut arī nekā vairāk: tikai elpot...

Moriss. Man liekas, ka es tomēr saprotu... (*Novirza sarunu māksloti gaišā tonī.*) Tad jau jūs arī pazīstat doktoru Beržekungu?

Māra. Protams.

Moriss. Viņš ir mans skolas biedrs.

Māra. Viņš allaž brauc te lejā slimniekus pieņemt. Tā es viņam atbraucu līdz, jo man te vajadzēja šo to nopirkt, arī kurpes. Un viņš man parādīja taisni jūsu veikalu. Te man brīdi jāpakavējas, jo viņš nāks man pakaļ, un tad mēs brauksim atpakaļ uz sanatoriju.

Moriss. Jā... viņš nāks.

Māra. Kas jums notika?

Moriss. Nekas. Mani nervi nav gluži kārtībā. Man vēl arvien jādomā par to, ko jūs teicāt. Es vēl nevaru aptvert... Jūs esat jauna un skaista. Ko jūs esat nogrēkojusies, ka jūs iesloga

kā cietumā? Tas ir vēl ļaunāk. Jo cietumnieks zina stundu, kad kļūs brīvs... bet jūs to nezināt.

Māra. Varbūt ir kāds, kas to zina.

Moriss. Jūs domājat savu Māru, kas visur iet jums līdz?

Māra. Jā. Arī tagad viņa stāv man blakus... labajā pusē. Un viņai es saku paldies par katru elpas vilcienu, ko man piešķir.

Moriss. Es tā nevarētu gaidīt gadiem ilgi. Ja jau beigas, tad labāk... uzreiz.

Māra. Jūs runātu citādi, ja būtu manā vietā. Nav nekā tāda, ar ko cilvēks nesamierinātos savas dzīvības dēļ. Ja kāds domā citādi, tad viņš maldās. Jo visām vērtībām ir tik daudz nozīmes, cik dzīvība tām piešķir. Tāpēc arī saka, ka cilvēks tik ilgi cerot, kamēr dzīvojo.

Moriss. Jūsu balsī skan cerība. Par to man prieks.

Māra. Dzimtenē mani gaida māte...

Moriss. Un ligavainis?

Māra. Jā. Viņš gaida mani atpakaļ. Dažreiz viņš atbrauc mani apciemot, bet tas notiek reti, jo ceļš ir tāls.

Moriss. Vai jūs viņu ļoti milat?

Māra. Vairāk kā viņš mani, jo es nezinu, kad dzīves pavediens man izslidēs no pirkstiem... — Bet es manu, ka kļūstu sentimentāla, ar jums runādamās. Tur augšā mēs nekad neaiztiekam tādas lietas. O, dažkārt mums iet pat jautri! Par to gādā Zilā Indriķa biedrība.

Moriss. Zilais Indriķis? Kas tas tāds?

Māra (*izvelk no kabatas spļaujamo trauciņu — tumšzilu pudelīti ar spožu aizgriezni*). Varat iepazīties. Biedrību sauc viņa vārdā tāpēc, ka tajā uzņem tikai tādus slimniekus, kas spļauj asinis. Es esmu šīs biedrības priekšniece, un tas ir liels gods.

Moriss. Kā? Jūs jau —?

Māra. Tas nav nekas. Daudz ļaunāk ir, kad sāk izklepot plaušas. Tas ir ļoti nepatīkami.

Moriss (*pietrūkstas kājās un pastaipa apkaklīti*). Un par to visu jūs tā runājat —

Māra. Raudi vai smeļies, tas nekā negroza. Un tad jau labāk pasmieties. Bet kāpēc jūs uztraucaties? Šī slimība taču ir ļoti parasta lieta. Katrs septītais cilvēks, ko jūs satiekat —

Moriss. Katrs septītais?

Māra. Varbūt arī sestais. Tā vismaz apgalvo statistika.

Moriss (*mēģina smieties*). Tad jau... varbūt... arī es, teiksim, esmu slims!

Māra (*nopietni*). Es nebrīnītos, ja jūs man teiktu, ka tā ir. Es tikai apsveiktu jaunu kolēģi. — Bet mēs te runājam niekus un aizmirstam pašu galveno: kurpes.

Moriss (*apsēžas*). Piedodiet!

Māra. Man liekas, ka šīs derēs. Tās ir ērtas, un arī fasons, kā jūs sakāt, ir labs.

Moriss. Lūdzu! Vai jūs tās paturēsīt kājās?

Māra. Labprāt. Un tagad es gribētu uzrakstīt dažas pastkartes, jo man jāgaida, kamēr atnāk doktors. Vai drīkst?

Moriss. Lūdzu! Varat nākt pie pulsts, te būs ērtāk. Es tikai novākšu papīrus, kāda nekārtība! ... (Tagad viņš ierauga vēstuli un nedroši paņem to rokā. Kad viņš labi apskata aploksni, kurpju kārba viņam nemanot izslid no paduses. Drebošiem pirkstiem viņš atplēš vēstuli un sāk lasīt, bet rokas viņam tik stipri trīs, ka tikko spēj rakstu salasīt. Brīdi viņš atbalstās uz pulsts, it kā viņam būtu uznācis reibonis. Tad, it kā baidīdamies, vai nav pārskatījies, pieiet pie loga un izlasa vēstuli vēlreiz. Tad viņa spēki ir galā un viņš apsēžas solā, nevarīgi sabrukdams.)

Māra. Mans draugs, kas jums notika? (Kad viņš neatbild, viņa piesteidzas pie portjērām un sauc.) Vai tur ir kāds? Lūdzu, lūdzu, nāciet tūlīt šurp!

9

Pols (iznāk). Ko kundze vēlas?

Māra. Nav runa par mani. Paskatieties turp!

Pols. Kas viņam kait?

Māra. Nezinu.

Pols (pieiet klāt). Moris, nekļūsti smieklīgs! Saņemies! Kas noticis?

Moriss. Brīnums...

Pols. Kāds brīnums?

Moriss. Tas, kam vajadzēja notikt. Tagad es zinu, ka tas nenotiks pēc desmit vai simts gadiem... jo tas ir jau noticis!

Pols (iekliedzas, cik stipri jaudā). Moris!

Moriss. Pol, nekļūsti smieklīgs! Saņemies!

Pols. Pirmīt es aizmirsu pateikt, ka tev ir vēstule...

Moriss (satver viņu aiz apkakles un purina). Tu aizmirsi? ... Es tevi apzeltīšu, tu maitasgabals!

Pols. Moris, laid apkakli vaļā, es tev saku! Rokas nost! (Izraujas.) Tu laikam esi aizmirsis, kā es protu sist!

Moriss. Aitasgalva! Tad atgādini man to!

Pols (paķer no vadža boksa cimdus un pamet tos Morisam). Lai tev pārietu patika šos vārdus vēl kādreiz atkārtot — šē! (Viņi steidzīgi uzvelk cimdus.)

Māra. Bet, kungi, ko tas nozīmē? Es saukšu palīgā!

Moriss. Paldies, jaunkundz, palīgu nevajag! Ar šo es viens tikšu galā!

Pols (palecas). Es plīstu aiz dūsmām!

Moriss. Pagaidi vēl brīdi, un es tev parādišu, kā jūtas bifšteks, pirms to liek uz pannas!

Viņi metas kopā un sāk cīņu.

Mis Nikerbokere (*pārsteigta apstājas durvīs*). O! (*Viņa ātri noņem un noslauka brilles; neviens viņu neievēro.*)

Moriss. Tagad paskaties manī, un tu redzēsi dzīvu velnu, kas tev tūlīt parādīs elli!

Pol s. Vai tas bija sitiens? To dara tā!

Moriss. Šis ir labāks!

Pol s. Un kas kait šim?

Moriss (*apdullis atkrit krēslā*).

Nikerbokere (*ātri pielec klāt un skaita*). Viens... divi... trīs...

Moriss (*griļodamies pieceļas kājās; viņš ir atkal pārdevējs*). Labdien, kundze!

Nikerbokere (*Polam*). Tas tomēr nebija nokauts.

Moriss. Piedodiet... Ar ko varu pakalpot?

Nikerbokere. O, ar ļoti daudz ko! Es nemaz nezinu, kā iesākt. Turklāt mani tik ļoti pārsteidza tas, ko es nupat redzēju...

Moriss. Piedodiet... bet tā jau nemaz nebija nopietna ciņa. Mums te savā starpā tā parasts — pa reizei izkauties... sevišķi sviniņos gadījumos... Mēs negribējam jūs nobiedēt.

Nikerbokere. Ko jūs runājat! Tas bija skats, kas mani ļoti aizkustināja. Man pat asaras sakāpa acīs... jo man likās, ka esmu atkal dzimtenē...

Māra. Vai tur vienmēr kaujas?

Nikerbokere. Ne kaujas, bet boksējas. Tas taču ir skais-tākais sports pasaulē!

Moriss. Vai cienītā kundze ir amerikāniete?

Nikerbokere. Atļaujiet: mis Nikerboker — vairāku lielu laikrakstu korespondente. Esmu pasaules ātrākā žurnāliste: visur, kur kaut kas notiek, es esmu pirmā klāt! Vēl vairāk — esmu jau trīs minūtes pirms notikuma klāt!

Moriss. Pie mums nekad nekas nenotiek.

Pol s. Tagad ir lavīnu laiks. Varbūt tur augšā kaut kas —

Nikerbokere. Esmu ieradusies, lai iekustinātu to lavīnu, ko jūs minējat. Un jums, kungi, man jāpalīdz šai lietā!

Moriss. Jo vairāk jūs runājat, jo mazāk mēs saprotam. Vai jūs nepaskaidrotu, mis —

Nikerbokere. Nikerboker.

Pol s. — ko īsti jūsu vārdi nozīmē?

Nikerbokere. Tūlīt! Es nāku taisni no stacijas. Nejauši jūsu veikala izkārtņē es ieraudzīju vārdu, kura dēļ esmu braukusi šurp no Parīzes. Šis veikals pieder Mersjē kungam, bet tas ir Zans. Es meklēju Morisu. Sakiet man, lūdzu, — vai tāds te dzīvo?

Pol s (*vilcinādamies*). Es domāju gan.

Nikerbokere. Vai jūs man varētu palīdzēt to vīru atrast?

Pol s. Es domāju gan. Bet ko tas cilvēks noziedzies, ja driks-tu jautāt?

Nikerbokere. Puspasaulē viņš padarījis traku un pats iekritis kā ūdenī! Viņš, protiet, uzrakstījis romānu — «Cilvēks grib dzīvot». Priekš daudz gadiem viņš to iesūtījis kādam Parīzes apgādam.

Pol s. Un kas tad noticis?

Nikerbokere. Izdevējs to bez lasīšanas nomētis atvilktnē. Pirms dažiem mēnešiem apgādu pārņēma jauns izdevējs. Nejauši viņš atrod manuskriptu un sāk lasīt. Un ko viņš redz?

Pol s. Nu?

Nikerbokere. Ka tas ir romāns, kam otra līdzīga nav vairs pasaulē! Viņš grāmatu grib izdot, sāk meklēt autoru, bet tas nekur nav atrodams.

Pol s. Vai savu adresi viņš tur nebija atzīmējis?

Nikerbokere. Manuskripta pirmajai lapai ir noplēsts stūris. Autora vārds gan palicis, bet no pilsētas vārda salasāmi tikai četri pirmie burti. Tad sākās meklēšana —

Pol s. Un tad?

Nikerbokere. Izdevējs negribēja gaidīt. Romāns ir iespiests jau kopš divi nedēļām. Vai jūs par to nekā neesat dzirdējuši?

Pol s. Mēs nelasām Parīzes laikrakstus.

Nikerbokere. Divu nedēļu laikā divi miljoni eksemplāru! Visi grib kaut ko zināt par autoru, bet neviens nekā nezina. Tad es sēdos vilcienā un braucu uz pirmo no septiņām pilsētām, kam vārdi sākas ar šiem četriem noslēpumainajiem burtiem. Tagad esmu klāt un, redzams, pareizā vietā. Pa ceļam es jau aprēķināju, ka autors šais nedēļās nopelnījis divus miljonus franku.

Moriss. Divi miljoni franku!...

Nikerbokere. Man zināms, ka romānu jau tulko divpadsmit valodās. Arī tas dos vismaz divus miljonus.

Moriss. Četri miljoni franku!...

Nikerbokere. Visas filmu sabiedrības ir kā spārnos! Katra grib iegūt scenārija tiesības. Un arī viņi maksās divus miljonus, ja ne vairāk.

Moriss. Seši miljoni franku!...

Pol s. Beidziet, mis! No tādiem skaitļiem var sajukt prātā.

Moriss. Vai tas ir droši, mis Bokerniker?

Nikerbokere. Nikerboker, lūdzu!

Moriss. Sakiet man, dārgā mis —

Nikerbokere. Nikerboker! — Kad jūs reiz iemācīsities manu vārdu pareizi izrunāt? Ak tā, es jau vēl nemaz nezinu jūsējo!

Moriss. Moriss Mersjē ... esmu es.

Nikerbokere (*apsēžas*). Tas pats?

Moriss. Tas pats.

Nikerbokere (*spēji tver savu fotoaparātu*). Es jūs darišu nemirstīgu! Tagad es steidzos uz telegrāfu. Bet drīz es nākšu atpakaļ. Good-bye!* (*Projām.*)

Moriss. Un tagad, Pol, mans draugs ... tagad mēs dzīvosim!

Ārsts (*ienācis veikalā*). Labdien, Moris! Tik priecīgu es tevi nekad neesmu redzējis. Liekas, tu vairs negaidīji mani?

Māra. Bet es gaidīju. Esmu gatava. Es tikai samaksāšu, un mēs varam braukt. Cik man jāmaksā?

Moriss. Piedod, ka pirmīt tevi velti apgrūtināju. Tu nopūlējies veselu stundu, lai gan... es esmu gluži vesels. Mazs nogurums, protams, bija, bet tikai nogurums. Tagad es atkal jūtos labi. Kas šodien te nav noticis! ... Bet tu to vēlāk dabūsi zināt... Es lūdzu, neskaties manī tādām rentgena acīm! Es tev apsolu, ka tagad vispirms labi atpūtišos —

Ārsts. Tavai veselībai atpūta lieti derēs.

Moriss. Liec tu manu veselību mierā! Man nav vairs vaļas nodarboties ar slimošanu. Tagad es gribu dzīvot!

Ārsts. Pirmīt es tev apsolījos pienākt un pateikt izmeklēšanas rezultātus.

Moriss. Tie man vairs nav vajadzīgi.

Ārsts. Bet man tie ir portfeli.

Moriss. Manis dēļ tu tos vari mierīgi aizmest!

Māra. Kungi droši vien gribēs parunāties divatā?

Moriss. Man tagad nav nekādas patikas to darīt!

Ārsts. Tevis paša dēļ, Moris, es tomēr nevaru šo sarunu atlikt uz citu reizi! Tavas plaušas —

Moriss. Kas?

Ārsts. — ir slimas.

Moriss. Emil... lūdzu... nejoko!

Ārsts. Diemžēl tu esi tas, kas šo sarunu grib padarīt par joku. Man kā ārstam jāsaprot, ka tā lieta ir nopietnāka, nekā tu domā.

Moriss. Emil!...

Ārsts. Vismaz divus gadus slimība slepus posta tavas plaušas. Es arī par to nebrīnos, jo putekļu pilnais gaiss, kādā tev jāstrādā, ir kā radīts, lai vislabākās plaušas beidzot saslimtu. Un man liekas, ka pēdējā laikā tava slimība strauji progresē.

Moriss. Emil!...

Ārsts. Tavas plaušu galotnes ir pagalam.

Moriss. Tātad... beigas...

Ārsts (*smejas, lai rādītu, ka lieta nav tik nopietna*). Moris, nenokar taču galvu! Es to teicu tāpēc, lai tevi brīdinātu, jo zinu, cik nevērīgs tu esi pret sevi.

Moriss. Tātad tu domā... ka vēl nav par vēlu?

Ārsts. Ir ļoti vēlu, draugs, bet vēl nav par vēlu. (*Arvien gaišākā tonī.*) Protams, ja mēs tavu slimību būtu pamanījuši agrāk, mēs to būtu nospieduši kā blakti un dažos mēnešos tu būtu vesels. Tagad vajadzēs ilgāka laika. Zināms, tev jābūt apdomīgam!

Moriss. Es darišu visu, ko tu pavēlēsi ... Tikai saki — ko man darīt? Es atteikšos no grāmatām, es atteikšos pat no domāšanas, ja tas vajadzīgs ... tikai ļauj man dzīvot! ...

Ārsts. Protams, ka tu dzīvosi! Bet, kas zīmējas uz ārstēšanu, tad es labprāt ņemtu tevi līdz uz sanatoriju. Tur tev būs mierīga dzīve un tu vienmēr būsi manā uzraudzībā.

Māra. Doktora kungs ... es tikai gribēju atgādināt, ka vecā angliete aizvakar —

Moriss. Kas ar viņu notika?

Ārsts. Viņa ... viņa aizceļoja ... un tagad mums viena istaba brīva. Tā ir blakus Māras jaunkundzes istabai, un tu to vari dabūt. Jums būs kopējs balkons.

Māra (*paklusām*). Nāciet droši, tā istaba ir dezinficēta!

OTRĀ AINA

Sanatorijas balkons. Divi guļamkrēsli, starp tiem galdiņš ar radioierīci, kuras telefona klausules slimnieks var lietot, gulēdams krēslā.

1

Moriss (*guļ krēslā, satinies kamieļvilnas segā, ar klausulēm uz ausīm, apātisku sejas izteiksmi, kam cauri jūt ignumu un naidu*).

Māra (*tāpat novietojusies otrā krēslā; viņa guļ nekustīgi un ar rezignētu smaidu sejā klausās mūziku*).

Moriss (*spēji norauj klausules no ausīm*). Nejedzība!

Māra (*nepakustēdamās un acis neatvērdama*). Kas?

Moriss. Ko viņi tur spēlē! Odu priekam! Un tā jāklusās cilvēkiem, kas te gadiem ilgi nīkst un pamazām izklepo plaušas! Tas ir izsmiekls!

Māra. Jūs nemīlat mūziku.

Moriss. Es viņu nolādu! Vai dzirdat, ko viņi tur dzied? «*Duldet für die bessre Welt!*»* Simtkārt pateicos! Es negribu ciest kādas citas, labākas dzīves dēļ! Man pietiktu ar to pašu dzīvi šai pasaulē. Es neprasu citu tiesību kā tikai to, kas ir katram tārpam, — tiesību dzīvot!

Māra. Jūs nedrīkstat uztraukties!

Moriss. Tas ir vienīgais vārds, ko te dzird visās valodās, ar visādiem akcentiem, visādās intonācijās — no rīta, pusdienā, vakarā, naktī: nedrīkst, nedrīkst, nedrīkst!

Māra. Uztraukums palielina asinsspiedienu.

Moriss (*mēģina apspiest uztraukumu, kaut gan viņa nīkums vēl pieaug*). Tas nav vairs ilgāk izturams! Jau sešus mēnešus es te nīkstu. Vakar bija kontrole, bet direktors neteica ne vārda: tas nozīmē, ka ir ļaunāk. (*Ar strauju kustību lūko atbrievoties no segas*). Diezgan!

M ā r a. Jūs nedrīkstat strauji kustēties!

M o r i s s. Velns lai parauj! (*Viņš atlaižas atpakaļ krēslā.*)

M ā r a. Jūs nedrīkstat arī lādēties!

M o r i s s. Kāpēc ne?

M ā r a. Tāpēc, ka man tas nepatīk.

M o r i s s. Piedodiet! ...

M ā r a. Vai vēl neesat iemācījies saprast, ka niknums te nelīdz? Mums abiem vienāds liktenis, bet jūs man allaž tā uzkliežat, it kā es būtu vainīga. Arī par ārstiem jūs tā runājat, it kā viņi būtu vainīgi. Bet neviens taču nav vainīgs. Miļo Moris, esiet taču prātīgs! ...

M o r i s s. Jums viegli pateikt: esiet prātīgs! Bet es jūtu, ka notiek netaisnība, un man vajag to izkliegt!

M ā r a. Ja likteni jūs saucat par netaisnību, tad mēs visi to ciešam.

M o r i s s. Kas daļas man gar citiem? Es arī paciestu šo netaisnību vieglāk, ja taisni tagad man nebūtu pavērušās durvis uz skaistu dzīvi. Un taisni tagad, kad es varētu sākt dzīvot, man ir jābeidz ...

M ā r a. Jūs esat pārāk nepacietīgs.

M o r i s s. Jums viegli būt pacietīgai, jo jūs manāt, ka ar katru dienu ejat tuvāk dzīvei. Ar mani ir citādi. Gaidīt dzīvi un gaidīt nāvi — nav viens un tas pats. (*Bridi klusē, tad turpina sakostiem zobiem.*) Es neciešu laimīgus cilvēkus. Man nav miera, kopš te ieradies jūs draugs. Jums ir cilvēks, kas brauc tūkstošiem kilometru, lai jūs apciemotu. Man nav neviena, kas manis dēļ uzņemtos pūles uzņākt līdz sanatorijai.

M ā r a. Tā ir jūsu pašu vaina. Vai šie nebija atnākuši jūsu brāļi un sieva? Bet jūs likāt viņus aizraidīt.

M o r i s s. Vai viņi nāca manis dēļ? Naudas viņiem vajadzēja, ne manis. Tagad viņi zina, ka esmu bagāts, un zina, ka ar savu naudu nekā nevaru iesākt.

M ā r a. Jūs varējāt viņiem to dot. Daži tūkstoši jums nekā nenozīmē.

M o r i s s. Jā, es varēju viņiem dot ... Bet kāpēc? Vai viņi nav veseli? Vai viņi nevar dzīvot? Un tādiem lai es vēl dotu savu naudu? Nē!

M ā r a. Bet senāk jūs to labprāt darījāt. Tagad jūs esat bagāts un slavens —

M o r i s s. Man nevajag bagātības, ne slavas! To visu es atdotu pirmajam pretimnācējam, lai tikai man ļauj dzīvot! — Kad beidzot viņš brauks projām?

M ā r a. Šovakar ... Un tad es atkal te palikšu viena pati ... Piedodiet, tā es negribēju teikt. Es zinu, ka jūs būsit šie, un jūs man esat labs draugs.

M o r i s s. Jūs maldāties.

M ā r a. Es jūs vairs nepazīstu, Moris!

M o r i s s. Nav arī vajadzīgs.

M ā r a. Jūs gribat mani apvainot.

M o r i s s. Jūs to esat pelnījusi. Vai es jums prasu padomus un pamācības? Kāpēc jūs runājat par augstsirdību un tuvāku mīlestību? Tās ir luksusa lietas, ko nevar atļauties cilvēks, kam nāve zobu galā. Kāpēc jūs pastāvīgi aizskarat šos jautājumus par maniem brāļiem, manu sievu un velns zina ko vēl?

M ā r a. Es gribu tikai labu. Kur jūs liksit savu naudu?

M o r i s s. Saprotu, ko jūs gribat teikt. To, ka savu naudu es kapā līdz nevarēšu paņemt? Diemžēl to nevarēs. Bet sadedzināt taču es to varēšu? Un es to iznīcināšu līdz pēdējam sū!

M ā r a. Moris!

M o r i s s. Jā, es zinu, ko viņi tur lejā tagad gaida. To dienu, kad varēs dalīt manu mantojumu. Bet viņi rūgti pievilsies! . . .

M ā r a. Es saprotu, ka viņi jūs sāpinājuši un jums darījuši pāri. Bet tagad jūs no tās dzīves esat izgājis laukā un jums tā jāaizmirst līdz ar veco naudu.

M o r i s s. Aizmirst, jūs sakāt? Kā es to varētu aizmirst? Vai es nenaslimu tur — tai nolādētajā veikalā, kur kā vergs esmu strādājis piecpadsmit gadu? Tātad tā ir viņu vaina, ka es tagad te guļu, jo tikai viņu dēļ esmu strādājis visu šo laiku. Un tagad jūs prasāt, lai par to visu es viņiem vēl piemaksāju! Pateicos!

M ā r a. Tur jūs sarakstijāt savu romānu.

M o r i s s. Kāpēc jūs man to atgādināt? Man būtu vieglāk nomirt, ja tas nekad nebūtu noticis.

M ā r a. Es jūs saprotu. Daudz rūgtuma esat paņēmis no lejas līdz. Tad nedomājiet par to! Jums pavērusies plaša dzīve. Kad jūs kļūsit vesels —

M o r i s s. Jūs domājat, ka tas kādreiz notiks?

M ā r a. Es ticu, ka tas notiks.

M o r i s s. Māra! . . . Ar mani taču vēl nemaz tik ļauni nav, vai ne?

M ā r a. Kad jūs kļūsit vesels, jums vairs nevajadzēs griezties atpakaļ tur lejā.

M o r i s s. Nē, nekad! Es drīzāk iešu uz elli nekā uz turienil

2

A u z a r ā j s (*inteliģents, labi audzināts un pašapzinīgs jauneklis, klusi ienāk*). Vai driksst?

M ā r a (*pietrūkstas sēdus*). Neciešams cilvēks! Viņš pazūd uz veselu stundu un vēl prasa — vai driksst!

A u z a r ā j s. Tā kā pieklaupēt še nav parasts —

M ā r a. Vai man vēl ilgi būs jāgaida, kamēr tu pienāksi tuvāk?

A u z a r ā j s. Vispirms atgulies, kā pieklājas, un tad es tev nosēdišos blakām . . . ja netraucēju.

M ā r a. Vai tev kādreiz esmu teikusi, ka tu mani traucē?

A u z a r ā j s. Tu neesi še viena.

Moriss (*sakustas*).

Māra. Nē, Moris, palieciēt, lūdzu! — Kad iet tavs vilciens?

Auzarājs. Pēc stundas.

Māra. Un tu tiešām brauksi jau šodien?

Auzarājs. Man jābrauc. Es ceru, ka tu mani pavadīsi līdz stacijai.

Māra. Jā!

Moriss. Pusdienā jums bija 37,8. Jūs nedrīkstat iet!

Māra. Nieki. Tā ir parasta lieta, kad apmeklējumu laikā ir augstāka temperatūra kā parasti. Es runāju ar ārstu, un viņš man atļāva pavadīt.

Moriss. Vakars ir vēss ...

Māra. Aļaujiet ārstam to zināt labāk!

Moriss (*pieceļas. Atskan gongs*). Vai jūs nenāksit?

Māra. Es ēdišu vēlāk.

Moriss (*projām*).

3

Auzarājs. Tavam kaimiņam uz mani nav labs prāts.

Māra. Viņš nav tik ļauns, kā izliekas. Ja viņš drusku rūc, to viņam vajag piedot. Te mēs visi esam tādi, sevišķi, ja iet uz launo pusi.

Auzarājs. Tātad ar viņu —?

Māra. Ļoti bēdīgi.

Auzarājs. Man žēl, ka vakar es viņu apvainoju.

Māra. Kamēr tu nebiji atbraucis, es allaž runājos ar viņu. Tagad viņš garlaikojas viens. — Bet kāpēc mēs te runājam par svešu cilvēku? Es nemaz nedrīkstu domāt, ka tu jau šovakar aizbrauc. Man liekas, ka tūlīt sāksšu raudāt ...

Auzarājs. Es runāju ar ārstu. Viņš apgalvo, ka ar tevi ejot uz labo pusi. Pēc pusotra gada tu būšot vesela.

Māra. Kā es gaidu to dienu, kad beidzot tu mani vedīsi uz māju! ...

Auzarājs. Es arī.

Māra. Tu nezini, ko tas nozīmē — gadiem ilgi dzīvot svešā malā, svešos ļaudīs ... un pastāvīgi domāt par savējiem tālumā ... Un tu arī nezini, cik mīļš tu man esi kļuvis šai laikā.

Auzarājs. Man vēl kaut kas jāsaka, Māra ...

Māra. Tev ir cita.

Auzarājs. Bet Māra! ...

Māra. Jā, jā — tagad es to zinu. Es to zinu jau sen ... Cik ilgi mani gaidīsi? Dzīve nestāv uz vietas. Man nav tiesību prasīt, lai tu vēl ilgāk turi doto vārdu. Tikai solījuma dēļ tu esi atbraucis šurp.

Auzarājs. Māra, mīļā —!

Māra. Uz manām lūpām ir nāve. Bet tā otra ir svaiga un vesela meita, vai ne? Un viņu tu drīksti skūpstīt ...

A u z a r ā j s. Man nav nevienas citas, Māra!

M ā r a. Ak dievs, es taču redzu, cik maz no manis pāri palicis ...

A u z a r ā j s. Tu esi kļuvusi daudz skaistāka, kā biji senāk.

M ā r a. Tev patīk mani sārtie vaigi?

A u z a r ā j s. Un tev ir tik lielas, spožas acis. Senāk es tās nebiju pamanījis.

M ā r a. Tas ir Tatjanas skaistums. Vai pie galda tu neievēroji, ka te visas sievietes ir skaistas? Nāves tuvums liek viņām atplaukt.

A u z a r ā j s. Māra, ja tu katru sarunu novirzi uz to pusi, tad es vairs nebraidīšu pie tevis ciemos.

M ā r a. Piedod — es tā vairs nerunāšu! Bet redzi, te mums ir parasts ar savu slimību, tā sakot, koķetēt. Ja kādam puse plaušas pagalam, tad jau viņš ar to var lepoties, bet, ja kādam visa plauša beigta, tad par viņu runā ar lielu cienību. Pusplaušnieki pie mums apvienojušies savā biedrībā. Nu labi; nerunāsim par niekiem! Tātad — tu gribēji man kaut ko teikt?

A u z a r ā j s. Man ļoti grūti par to runāt, Māra. Bet tava tēva dēļ man par to jārunā. Ar viņa uzņēmumiem iet pamazām uz leju. Sanatorija maksā lielu naudu ... Mēs vairs nespējam ...

M ā r a. Mēs, tu saki?

A u z a r ā j s. Vai tā es teicu? Nu jā: es viņam esmu palīdzējis ... bet tas nav nekas. Ļaunākais ir tas, ka turpmāk arī es vairs nevaru palīdzēt. Tagad es tev atvedu pēdējo naudu, ko mēs varējām sagādāt. Tās tev pietiks, lielākais, trim mēnešiem. Un tad ...

M ā r a. Ko tad?

A u z a r ā j s. Tev jāatgriežas mājā! Es to teicu arī ārstam. Viņš gan domā, ka būtu labi, ja tu varētu palikt šeit, kamēr pilnīgi atveseļojies. Bet, ja nu citādi nevar —

M ā r a. Cerēsīm visu labāko, mans mīļais ... Un tēvam saki, lai nerūpējas ... lai vairs nesūta naudu! Man te vēl no agrākiem laikiem ietaupīti daži tūkstoši ... jo es dzīvoju taupīgi, tu zini.

A u z a r ā j s. Es nezinu, vai tev ticēt —

M ā r a. Bet tēvam gan izstāsti tā, lai viņš katrā ziņā notic un neraizējas! Nerunāsim vairāk par to! Nāks laiks, nāks padoms.

A u z a r ā j s. Vai neiesim iekšā, Māra? Gaiss ir kļuvis tik dzestrs.

M ā r a. Saule norietējusi. Paskaties, kā kvēlo kalnu virsotnes ...

A u z a r ā j s (*nosēdies līdzās, glāsta viņai matus*). Kāda savāda gaisma plūst no kalniem ... Tavi mati izskatās gluži sarkani.

M ā r a. Vai tev patīk?

A u z a r ā j s. Tie ir visskaistākie pasaulē.

M ā r a. Tu viņus vari noskūpstīt, ja gribi.

Moriss (*iznāk un brīdi paliek pie durvīm*). Piedodiet ...

Māra. Tagad jūs neviens te netraucēs. Mēs ejam.

Auzarājs. Ardievu!

Moriss. Ardievu!

Māra. Iesim, mīlais! ... Apliec man roku ap pleciem, jo ir vēss ... (*Abi projām.*)

Moriss (*igni noraugās viņiem pakaļ*).

Ārsts (*iznāk*). Moris, tu izskaties kā negaisa mākonis.

Moriss. Vai arī to tu man gribēsi aizliegt? Man liekas, ka vismaz izskatīties es varu, kā man pašam patīk.

Ārsts. Tev ir atnākuši apmeklētāji. Ir gan jau diezgan vēls, bet es viņiem atļāvu ar tevi satīkties, protams, ar noteikumu, ka viņi tevi uzkavēs pavisam mazu brīdi.

Moriss. Kas tie tur ir tādi?

Ārsts. Vispirms — dāma.

Moriss. Dāma? Lūdzu, pasaki viņai, lai iet pie velna!

Ārsts. To pašu tu liec teikt visiem.

Moriss. Un driz arī tev teikšu to pašu. Lūdzu, vispirms aizraidi to personu projām, un pēc tam es gribētu ar tevi parunāties.

Ārsts. Kā vēlies. (*Projām.*)

Mis Nikerbokere (*parādās otrās durvis*). *How do you do!**

Moriss. Mis Bokerniker?

Nikerbokere. Nikerboker, lūdzu!

Moriss. Jūs mani pārsteidzat.

Nikerbokere. Saprotu. Nupat jūs likāt mani izsviest laukā, tāpēc es nācu pa otrām durvīm.

Ārsts (*atgriežas*). Viņas tur vairs nav.

Moriss. Protams, jo viņa ir te.

Ārsts. To es saucu par veiklību.

Nikerbokere. Pateicos, doktor! Te jau nākuši daudzi pasaules veiklākie žurnālisti, un nevienam no viņiem nav palaimējies redzēt jūsu noslēpumaino slimnieku. Bet es atnācu un — ienācu. Netaisiet tik dusmīgu seju, doktor! Protams, es negaidu, lai jūs manu centību uzslavētu, bet tagad (*fiksē vairākus uzņēmumus*) man ir rokās tas, kas man vajadzīgs, un tā man ir vislabākā uzslava.

Moriss (*ārstam*). Vai tu nepasauktu pāris sanitāru?

Nikerbokere. Ļoti pateicos par uzmanību! Doktora kungs tomēr nevar iet, jo man viņš vēl tepat vajadzīgs. Lūdzu, palieciet brīdi līdzās slimniekam!

Ārsts. Ko jūs gribat darīt?

Nikerbokere. Ir jau padarīts — pateicos! Pēc pāra dienām šis uzņēmums apstaigās pasauli miljonos eksemplāru. Un, ja jūs, doktor, nedēļas laikā nedabūjat uzaicinājumu darboties Ame-

rikas lielākajā sanatorijā ar 10 000 gultām, tad lai mans vārds nav mis Nikerboker!

Moriss. Man pietiek!

Nikerbokere. Man vēl ne. Pasaule grib zināt, kā jūs te jūtaties. Kā ar jūsu veselību? Vai rakstāt jaunu romānu?

Moriss (*neviļus*). Vai tiešām par mani vēl kāds interesējas?

Nikerbokere. Tas vēl par maz teikts! Jūs dievina! Vēl tikai vajadzētu piedzīvot, ka kritika jūs noliedz, un tad uzvara būtu pilnīga. Jo mūsu laikos no katra laba darba prasa, lai to noliedz.

Moriss. Tagad man vienalga, ko par mani saka. Kur viņi bija toreiz, kad vismazākais atzinības vārdiņš būtu mani darijis laimīgu? Tagad lai viņi visi iet pie velna! Tā jūs uzrakstiet savā avīzē!

Nikerbokere. Jūs varat visu atļauties. Ko es saku! Tā ir visoriģinālākā reklāma. *Monsieur Mercier**, jūsu popularitāte augs!

Moriss. Klausieties, jūs ... mis —

Nikerbokere. Nikerboker.

Moriss. Ja jūs tūlīt nepazudīsīt, tad var gadīties, ka jūs pati vairs neprātīsīt savu vārdu pareizi izrunāt!

Nikerbokere (*atzīmē bloknotā*). Viņš ir teicamā omā.

Moriss. Jo, kad krīt no balkona lejā, tad var gadīties, ka zaudē atmiņu.

Nikerbokere (*atzīmē*). Viņš spēj 160 mārciņu smagu personu pārmetest balkona margām ...

Ārsts. Dārgā mis, beidzot man jāiejaucas kā ārstam!

Nikerbokere. Saprotu, doktor! Jūs esat takta cilvēks, kas nekad neiejaucas par agru. Pateicos par laipno interviju, *monsieur Mercier!* Ceru, ka līdz nākamai reizei, kad tiksīmies, jūs nebūsīt zaudējis savu šarmanto humoru. *Good-bye. (Projām.)*

5

Ārsts. Tagad droši vien to otru tu vairs negribēsi redzēt?

Moriss. Kas tas tāds?

Ārsts. Savāds vecis. Es jau gribēju viņu aizraidīt, bet viņš saka, ka esot tālu nācis. Viņš tevi godā par saimnieku.

Moriss. Ā, tas ir tas vīrs, kas dzīvo manā būdā! Tas gan varētu ienākt.

Ārsts. Bet tikai uz īsu brīdi. (*Projām.*)

Kazu gans (*ienāk*). Labvakar, kungs ...

Moriss. Labvakar, Žil! Kā tu iedomājies mani apmeklēt?

Gans. Jūs zināt, kungs, ka es netiekos ar cilvēkiem bieži. Tāpēc tikai šodien dabūju zināt ... Nācu apraudzīt.

Moriss. Te nu tu redzi mani guļam ...

Gans. Nav labi, kungs ... hm ... nepavisam nav labi ...

Moriss. Ak, tu to nemaz nesaproti, Žil! ...

G a n s. Kā nu, kungs ... hm ... nesapratīsi? Pats kādreiz asinis splāvu.

M o r i s s. Ko tu saki?

G a n s. Toreiz es vēl biju jauns. Ārsti teica, ka neizcietīšot ... hm, bet izcietu. Tagad man ir jau septiņdesmit, bet vēl arvien gribas dzīvot.

M o r i s s. Kas tevi ārstēja?

G a n s. Toreiz tādas slimības nemaz neārstēja ... Kam bija pienācis gals, tas nomira, bet, kas izcietā, tas dzīvoja tālāk. Tagad ir citādi. Tagad te ir gudri ārsti, viņi zina labas zāles ... hm.

M o r i s s. Pastāsti, kā tas toreiz bija!

G a n s. Nav daudz, ko stāstīt, kungs. Tēvs mani nodeva mācīties amatā pie kurpnieka. Tad sākās tas ... ar tām asinīm. Es baidījos par brāļiem un māsām, ka neaplīpinu arī viņus. Tāpēc aizgāju kalnos ... nomirt. Jūsu tēvs atļāva man apmesties būdā ...

M o r i s s. Par to nekā nebiju dzirdējis.

G a n s. Tas jau visiem sen aizmirsies. Ir taču jau piecdesmit gadu, kungs.

M o r i s s. Nu, bet kā ... tavas plaušas —?

G a n s. Vienkārši ņēma un palika veselas.

M o r i s s. Un pēc tam ... tu vairs negribēji nākt lejā?

G a n s. Nē, kungs! Es gribu nomirt tur augšā. Tur man ir septiņas kazas ...

M o r i s s. Bet ziemā, kad sākas aukstums un sniegputeņi?

G a n s. Tad mēs saspiežamies ciešāk kopā.

M o r i s s. Mēs?

G a n s. Nu jā, mēs ... visi astoņi.

M o r i s s. Kad es kļūšu vesels, kā tu domā, Zil ... vai tavā būdā arī devītajam būtu vieta?

G a n s. Tā ir jūsu būda, kungs! Un, ja jūs daudz nerunājat, mēs varētu labi satikt. Man ir pienīgas kazas ... hm.

6

Ārsts (*ienāk*). Jums laiks iet, krusttēv! Citreiz nenāciet tik vēlā stundā!

G a n s. Mēs jau esam izrunājušies. Ardievu, kungs! Uz redzēšanos! (*Projām.*)

M o r i s s. Viņam septiņdesmit gadu, un viņš vēl grib dzīvot ...

Ārsts. Tu pārāk nenododies drūmām domām, Moris! Tev vajadzētu biežāk dzirdēt smieklus!

M o r i s s. Izsmieklu, tu gribi teikt?

Ārsts. Labi, runāsim nopietni! Tagad esmu tavā rīcībā.

Moriss (*eksplozīvi*). Es gribu zināt, kas ar mani notiek! Ko jūs man slēpjat? Es vēl neesmu dabūjis dzirdēt pēdējās kontroles rezultātus.

Ārstis. Tos vispirms mēs pārrunājam ārstu komisijā. Tagad es nācu, lai tev tos pateiktu.

Moriss (*pēkšņi sabrūk, un viņa acis izplešas dzīvnieciskās bailēs*). Nu? ... Ko tu man teiksi?

Ārstis. Uzklausi mani mierīgi, Moris ...

Moriss. Tātad vairs nav ko cerēt! ... Vai tiešām beigas? ...

Ārstis. To es neesmu teicis. Ļauj taču man runāt!

Moriss. Es zinu, ka tu neteiksi patiesību ... Jūs ārsti nekad nerunājat patiesību. Bet es gribu, lai tu man saki visu! Man ir diezgan drosmes, tu vari man ticēt!

Ārstis. To zinu, draugs! Tāpēc es tev teikšu vairāk nekā teiktu citam tavā vietā.

Moriss. Tātad tomēr ... Jau sen es jūtu — ar mani iet uz beigām ...

Ārstis. Beigas vēl tālu, Moris!

Moriss. Tā. Tad tu domā, ka vēl ir cerība?

Ārstis. Jā. Es negribu tev slēpt — tu jau pats to jūti —, ka līdz šim laikam tavs stāvoklis ir mazliet pasliktinājies. Bet tas lai tevi neuztrauc! Tā ir parasta lieta, ka pirmajā laikā slimnieks, atnācis sanatorijā, nejūtas labi. Sākumā parasti novērojama zīnāma pasliktināšanās. Tāpat bija ar Māru. Bet tagad viņas stāvoklis uzlabojas un ļoti strauji. Jā, es gribētu arī par viņu aprunāties. Vai viņa tev patīk?

Moriss. Kā tu to domā?

Ārstis. Tu taču nenoliegsi, ka viņa ir jauka meitene?

Moriss. Tāda viņa ir.

Ārstis. Redzi — es nupat runāju ar viņas līgavaini. Un tas man teica, ka Mārai pēc pāra mēnešiem vajadzēšot atgriezties dzimtenē.

Moriss. Uz kāzām? Tu taču to nepieļausi?

Ārstis. Viņas tuvinieki vairs nespēj maksāt sanatoriju.

Moriss. Ak tā —

Ārstis. Tāpēc viņai būs jāatgriežas mājās, kaut arī viņa nebūs vesela. Un es ļoti baidos, ka tas var bēdīgi beigties. Tagad viņa pieradusi pie kalnu gaisa. Kad viņa atgriezīsies līdzenumā pie jūras —

Moriss. Tas nedrīkst notikt!

Ārstis. Es arī tā domāju. Jo pusotra gada laikā viņa te izvesēļotos pilnīgi. Un par to es gribēju ar tevi runāt. Jūs esat labi draugi, un šis draudzības dēļ tu varētu —

Moriss. Ko tad?

Ārstis. Viņai palīdzēt. Tev ir nauda, ko pašlaik tu nevari izlietot. Tu varētu viņai aizdot.

Moriss. Tā? ... Jā, to varētu ... Bet tu runā tikai par Māru, es gribēju vēl kaut ko dzirdēt par sevi.

Ārsts. Piedod, mēs jau sākām par to runāt, bet saruna novirzījās sānis. Man jāatzīstas, ka tava slimība mums sagādā mazas rūpes.

Moriss. Tātad tomēr!

Ārsts. Bet tas nav nekas. Mums te bijuši desmiti slimnieku, kam atnākot bija daudz ļaunāks stāvoklis par tavējo. Un tomēr viņi izveseļojās.

Moriss. Patiesi?

Ārsts. Modernā medicīna dara brīnumus, tu vari man ticēt. Tev tikai pašāvēģīgi jāatdodas viņas varā, un esmu pārliecināts, ka mēs tevi glābsim. Mums jāiet tavam organismam palīgā. Un tāpēc ... būs jāizdara operācija.

Moriss. Jūs gribat man izņemt ribas ... tāpat kā tam bulgāram, kas vakar nomira?

Ārsts. Viņš būtu nomiris arī bez operācijas.

Moriss. Jauks mierinājums! ... Pateicos!

Ārsts. Tā nebūs tik smaga operācija, kādu vajadzēja izciest nabaga bulgāram.

Moriss. Tāpat jūs sākāt ar jauno krievu.

Ārsts. Tevis labā mēs gribam darīt visu iespējamo.

Moriss. Es tik ļoti baidos no sāpēm. Vai tu man vari apsolīt, ka, to elli izcietis, es tomēr palikšu dzīvs? Ka visas manas mokas nebūs veltīgas?

Ārsts. Katra operācija ir risks, tur var cerēt, bet ne solīt. Es ticu —

Moriss. Bet es neticu ... Nē. Ja jau beigas, tad labāk dabiskas beigas ... Vai man vēl moku nepietiek? ...

Ārsts. Tagad esmu tev to pateicis. Man tas nebija viegli, jo tu esi mans draugs. Tu vari to visu pārdomāt līdz rītam. (*Viņš sakārto Morisam segu un atglauž viņam matus no pieres.*) Un es ceru, ka tu nepiemirsīsi arī to, ko runājām par Māru.

Moriss. Šis pastāvīgās bailes par savu dzīvību mani tā nogurdinājušas, ka es sāku vēlēties, kaut būtu jau miris ... Tad vismaz no nāves vairs nebūs jābaidās ...

Ārsts. Tu dzīvosi, Moris! Un tad tu sapratīsi, ka lielākā laime ir tā, ko sagādājam citiem.

Moriss. Tu domā Māru? Viņa apprecēsies ... Viņa dzīvos ... Viņš glāstīs viņas matus ... un skūpstīs viņas plecus ... kamēr es gulēšu zemē un tārpi dziros ap mani — Nē, nē — es vairs neesmu nelga! ... Es neizdošu nevienu sū, lai viņai palīdzētu!

Ārsts. Kaut arī viņai būtu jāmirst?

Moriss. Lai viņa mirst! Lai visa pasaule mirst! Kas man daļas! ...

Ārsts (*redzēdams, ka saruna veltīga, nevarīgi paplāta rokas*). Labu nakti ... (*Aiziet.*)

Moriss (*pieceļas no krēsla un, it kā slāpdamas gaisa, aiziet pie margām*).

Māra (*lēni ienāk, turēdama mutautiņu pie lūpām*).

Moriss. Māra, kas jums kait?

Māra. Nekas ... Mazliet klepus ... Nē, nesauciet ārstu! Ir atkal labi.

Moriss. Jums nevajadzēja braukt uz staciju!

Māra. Es jau arī nebraucu. Mēs tikai izgājām brīdi parkā. Un es viņam negribēju rādīt, kā ir ar mani ...

Moriss (*palīdz viņai atgulties krēslā, ievīsta segā un pats nosēžas līdzās, kā pirmūt sēdēja Auzarājs*). Jūs esat tik jauna un skaista, Māra ... Jums ir tik brīnišķīgi mati ...

Māra (*pasmaida*). Arī viņš tā saka ...

Moriss. Vai jūs ļoti gribat dzīvot?

Māra. Jā ... jo es mīlu.

Moriss (*atraujas, asi*). Es arī ... gribu dzīvot! (*Viņš atlaižas savā krēslā.*)

Brīdi abi sēd klusēdami, aizvērtām acīm.

Māra. Par ko jūs tagad domājat, Moris?

Moriss. Par kādu būdu kalnos. Pa mana veikala logu to varēja labi saredzēt ... Tā atrodas pie mūžīgo sniegu robežas, kur šļūdonis nolaižas ielejā.

Māra. Un kāpēc jūs par to visu domājat?

Moriss. Tāpēc, ka tā ir mana būda, vienīgais mantojums, kas man palicis no tēva. Tur ir klinšaina piegāze, kur vasarās var ganīt kazas ...

Māra. Tam vajag būt skaisti ...

Moriss. Pavasaros, kad glečera ledus sāk kust, tur vesels ūdenskritums gāžas pār klintīm lejā ... un ūdens ir tik tīri zaļš, ka neviena puteklīša tas nenes līdz lejā. Jau ilgus gadus tur dzīvo kāds vīrs ar septiņām kazām ...

Māra. Un apkārt ir bezgalīgs klusums un miers ...

Moriss. Miers ...

Māra. Es dzirdu jūsu domas, Moris. Jūs gribat doties turp ...

Moriss. Jā, Māra. Viņi te grib mani griezt ...

Māra. Moris! ...

Moriss. Jā ... Bet es neļaušu to darīt! Ja jau jāmirst, tad labāk mirt, kā dzīvnieki mirst ... Tāpēc es došos turp.

Māra (*brīdi klusē*). Es iešu jums līdz.

Moriss (*satausta viņas roku un uzliek tai savējo*).

Pie klintssienas piekļāvusies kalnu būda. Tās jumts nokrauts lieliem akmeņiem. Būdas vienā galā lodziņš, jo tur ir dzīvojamā telpa; tālāk nojume kazām.

1

Ir spoži saulains pavasara rīts. Šķind kazu zvaniņi.

Ārsts (*parādās nogāzē aiz būdas, noraisa slēpes un iesprauž tās sniegā, tad nāk uz būdu*). Hei, vai te neviena nav?

Kazu gans (*parādās durvīs*). Kā nu nav ... — Jūs, kungs? Ilgi nebijāt mūsu pusē redzēts.

Ārsts. Vai ir kāds, kas ziemas laikā jums te var piekļūt?

Gans. Ir gan, kungs: putni, kas atlido no lejas, un lavīnas, kas nāk no augšas.

Ārsts. Tur lejā par jums stāsta neticamas lietas. Jūs te esot atraduši dzīvības zāli, kas mirušos uzceļot no kapiem, bet dzīvos darot nemirstīgus.

Gans. Ja runā par Morisu, tad tā nav nemaz tik pārspīlēta.

Ārsts. Ak tā — tu domā uz viņa slavu! To es arī negribu apšaubīt. Taču man kā ārstam vairāk rūp viņa veselība. Tāpēc ar nepacietību gaidīju pavasari, kad varēšu jūs atkal apmeklēt. Kur Moriss?

Gans. Piesēja slēpes un aizgāja. Tā viņš parasti dara.

Ārsts. Un Māra?

Gans. Tāpat. Drīz viņi būs atpakaļ.

Ārsts. Tātad brīdi varu ar tevi parunāties. Ir daži jautājumi, ko man gribētos noskaidrot. Moriss ir mazrunīgs. Māra tāpat, bez tam es nomanu, ka viņi par šīm lietām nelabprāt runā.

Gans. Jā, pļāpību viņiem nevar pārmest.

Ārsts. Ka ar Māru tik strauji gājis uz labo pusi, es nebrīnos. Jau sanatorijā viņa sāka atlaboties. Bet ar Morisu bija citādi. Man jāatzīstas, ka viņa stāvoklis bija ļoti grūts, gandrīz bez cerībām. Un tāpēc es biju jo vairāk pārsteigts, ka pagājušo reizi redzēju viņu manāmi uzlabojušos.

Gans. Tagad viņš domā, ka esot pilnīgi vesels. Nu jau ir pusotra gada, kopš viņš te dzīvo.

Ārsts. Tā tomēr ir pārgalvība — doties ar slēpēm kalnos. Straujas kustības un saaukstēšanās ir lietas, ar kurām nevajadzētu jokot.

Gans. Esiet bez rūpēm, kungs! Kas Morisam vairs varētu kaitēt? Ja jūs zinātu, ko viņš izturējis, tad jūs domātu citādi.

Ārsts. Esmu ziņkārīgs.

Gans. Man gan par to nevajadzētu runāt, jo Moriss dusmots, ja dabūtu zināt. Bet jūs jau viņam neteiksit. — Jūs taču esat redzējis tur to ūdenskritumu, kurā salasās šļūdoņa strauti?

Ārsts. Tas ir pasakains.

G a n s. Kad Moriss atnāca šurp, viņš bija ļoti vārgs. Stundām ilgi sēdēja pie strauta. Kādu dienu viņš atvilkās būdā gluži slapjš. Stāstīja, ka nejauši iekritis atvarā.

Ā r s t s. Ledainā ūdenī!

G a n s. Bet es tūlīt redzēju, ka viņš to bija darījis tiši.

Ā r s t s. Pašnāvības mēģinājums?

G a n s. Par to nekad neesam runājuši, bet es zinu, ka tā bija. Nāvi gaidīt nav viegli. Bet, kad viņš jau atradās ūdenī, tā es domāju, viņam pietrūka drosmes. Jo katram taču gribas dzīvot. Tad viņš izrāpās malā, tā es domāju, un teica, ka nejauši iekritis atvarā.

Ā r s t s. Un pēc visa tā viņš vēl palika dzīvs?

G a n s. Arī mēs gaidījām visļauņāko.

Ā r s t s. Tad viņam laimējies.

G a n s. Bet otrā dienā notika tas pats.

Ā r s t s. Viņš atkal iekrita ūdenī?

G a n s. Nē. Viņš teica, ka bijis peldēties.

Ā r s t s. Ledainā ūdenī!

G a n s. Pēc pirmās peldes viņam radusies tik laba sajūta, ka viņš vēlējies to vēlreiz izbaudīt.

Ā r s t s. Un tad?

G a n s. No tā laika viņš iet peldēties katru dienu.

Ā r s t s. Ārprāts!

G a n s. Un ziemā, kad strauta nav, viņi vārtās sniegā.

Ā r s t s. Arī Māra?

G a n s. Jā, kungs. Bet viņiem nekas nekait.

Ā r s t s. Mēs ārsti pazīstam līdzīgus gadījumus. Tā ir tā saucamā veterinārā ārstēšana, kad nerēķinās ar slimnieka dzīvību. Citiem vārdiem: tas ir tāds paņēmiens, kad slimnieku ārstē kā dzīvnieku. Moriss izveseļojās, bet tikpat labi viņam varēja pienākt beigas dažās dienās.

G a n s. Dzīvnieks, jūs sakāt? Bet tas taču ir tas pats vārds, ar ko lepojas Moriss. Mans ideāls, viņš allaž saka, ir dzīvnieks.

Ā r s t s. Paskaties, tur kāds joņo no augšas! Viņš nolauzīs kaklu!

G a n s. Nebaidieties, kungs! Tā ir Māra. Viņa zina, ko dara.

Ā r s t s. Kāpēc viņa viena? Vai ar Morisu nav notikusi nelaime?

G a n s. Viņi lāgā nesatiek. Bet nu jau viņa ir klāt. Tagad es jūs atstāšu, kungs. Man ir darbs. (*Projām.*)

2

M ā r a (*kalnu saules nobrūnināta, pāri elkoņiem uzlocītām piedurknēm, ieraudzījusi viesi, pamet slēpes sniegā*). Doktora kungs! Kāds prieks! Tik ilgi neesmu jūs redzējusi. Labdien!

Ā r s t s. Jūs esat kļuvusi brūna kā čigāniete.

M ā r a. Moriss apgalvo, ka tā esot laba zīme.
Ā r s t s. Kad jūs aizgājāt no sanatorijas, es baidījos, ka ne-
aizejat bojā.

M ā r a. Man nebija izvēles, doktora kungs, — pareizāk sakot,
nebija naudas. Man vajadzēja meklēt lētāku sanatoriju.

Ā r s t s. Man prieks, ka jums laimējies. Bet nu apgērbieties
kārtīgāk, jūs esat sakarsusi! Es nevaru skatīties, ka jūs staigājat
kailiem elkoņiem šai dzestrajā gaisā.

M ā r a. Moriss saka, ka vajagot norūdīties.

Ā r s t s. Es esmu ārsts un zinu labāk, kas vajadzīgs. Rūdīties
var tikai vesels cilvēks.

M ā r a. Es jau esmu vesela. Nu jau pagājis liels laiks, kopš
es vairs neklepoju asinis. Es vairs nemaz neklepoju.

Ā r s t s. Un temperatūra? Jūs taču to atzīmējat?

M ā r a. Mums nav termometra.

Ā r s t s. Tāda nolaidība!

M ā r a. Nāciet pie galda! Krusttēvs jau izslaucis kazas, un
piens vēl gluži silts.

Ā r s t s. Vesels spainis!

M ā r a. No tā nekas nepaliks pāri, kad Moriss liksies klāt.
Tāpēc pasteigsimies! (*Viņa ielej no spaiņa pienu smagās māla
krūzēs un nolauž divus gabalus maizes.*) Ak, man vēl puķes jā-
ieliek vāzē, tad mums būs lepns galds! Redziet, kādas skaistas
tulpes! Pirmās, uziedējušas piegāzē, taisni līdzās sniega lau-
kam. (*Ieliek tās pudelē ar nosistu kaklu.*) — Lūdzu!

Ā r s t s. Jūsu ēdienu karte ir slavējama.

M ā r a. Tas vēl nav nekas! Mums te ir sava speciālitāte, kalnu
pienenes — redziet, kā tās tur piesaulē zaļo! Kazas uz tām krīt,
ka ne aizdzīt nevar. Tā ir delikatese, ko jūs tur lejā nemaz neda-
būjat.

Ā r s t s. Bet kā jūs tiekat ar garlaicību galā?

M ā r a. Mums ir daudz darba. Būda jālabo, siens jāvāc — par
slimošanu domāt nav laika. Vispār — mēs cenšamies ne par ko
nedomāt.

Ā r s t s. Vai tas izdodas arī?

M ā r a. Jums es varu atzīties, ka ne. Morisam, protams, to
nedrīkstu sacīt. Viņš mani lamātu, jūs jau viņu pazīstat.

Ā r s t s. Un par ko jūs domājat?

M ā r a. Par dzimteni ... par vecākiem ... par līgavaini, kas
mani gaida mājās.

Ā r s t s. Vai arī Moriss nedomā par leju?

M ā r a. Viņš cenšas nedomāt.

Ā r s t s. Vai viņš te arī strādā, es domāju — raksta?

M ā r a. Reiz viņš mēģināja, bet teica, ka nekas neiznākot.
Un pēc tam viņš kļuva vēl niknāks. Viņš uztraucas par katru
vārdu, kas atgādina leju.

Ārsts. Paldies par brokastīm! Kamēr Moriss atgriezīsies, es labprāt aizietu līdz ūdenskritumam.

Māra. Vai man jūs pavadīt?

Ārsts. Es ceļu zinu. Pateicos. (*Projām.*)

3

Moriss (*necirptiem, izspūrušiem matiem, apaudzis ar bārdu, raibā parķa kreklā, kas uz krūtīm atrauts vaļā, nāk no otras puses*).

Māra. Brokastis.

Moriss (*neatbild*).

Māra. Vai jūs kaut kas nospiež?

Moriss. Jā ... bet tā nav jūsu darišana! Varbūt tomēr. Esmu par daudz saaudzis ar leju. Smieklīgi, bet tā ir: man vajag ļaužu.

Māra. Tagad jūs mani pārsteidzat. Man likās, ka jūs viņus neieredzat, arī mani.

Moriss. Es neieredzu pats sevi, tāpēc ka jūtos tik atkarīgs no citiem. Līdz šim es lepojos, ka esmu dzīvnieks, kam nevajag nekā cita kā tikai pašam savas dzīvības. Bet tie bija meli, man tikai trūka drosmes tajos atzīties.

Māra. Cik ilgi mēs te dzīvosim? Tagad esam veseli. Vai nebūtu laiks atgriezties dzīvē?

Moriss. Tur — lejā?

Māra. Es redzu, ka arī jūs par to domājat.

Moriss. Un taisni tāpēc jums nav par to jārunā.

Māra. Pasaule ir plaša. Parīzē jūs nopirksit vecu, skaistu māju ...

Moriss (*klusē*).

Māra. Ziemas jūs pavadīsiet Nicā. Tur jums būs sava jahta ...

Moriss (*klusē*).

Māra. Un tur jūs varēsiet strādāt ...

Moriss. Es vairs nevaru strādāt. Es vairs nekad nerakstišu ...

Māra. Vai jūs ticat pats saviem vārdiem? Katru dienu, kopš mēs te dzīvojam, jūs domājat par darbu.

Moriss. Es negribu domāt!

Māra. Un tomēr domājat. Jūs aizgājāt no dzīves, kad vairs nebija cita ceļa. Tagad dzīve sauc atpakaļ.

Moriss. Kāpēc jūs man to sakāt? Vai es vēl diezgan neesmu mocījies ar šīm domām? Kad es redzu sniega klajumu saulē zibam, tad man liekas, ka tā ir liela papīra lapa, kas gaida, lai to apraksta. Bet man vairs nav ko rakstīt ... Visu, kas man bija sakāms, esmu jau pateicis ...

Māra. Dzīve nav tik nabaga, ka jūs jau būtu pateicis visu, ko par viņu var teikt.

Moriss. Es manu, ka jūs gribat mani atstāt.

Māra. Dažkārt ir pagājušas dienas un nedēļas, kad jūs man neesat teicis neviena vienīga vārda. Kam es jums esmu vajadzīga?

Moriss. Mājās jūs gaida draugs un jauna dzīve ...

Māra. Kas mana dzīve pret jūsējo!

Moriss. Es to labprāt atdotu jūsu draugam, ja viņš mainītos ar mani.

Māra. Kā to lai saprot?

Moriss. Kā gribat. (*Viņš nosēdies kraujas malā un skatās lejā.*)

Māra. Pēdējā laikā jums arvien biežāk te patīk nosēsties. Ko jūs tur skatāties?

Moriss. Vai redzat pilsētiņu tur dziļi lejā? Tur laukuma malā ir veikaliņš ... Un tur pirms divi gadiem pie loga apstājās kāda meitene tumšā svīterī, vilnas zeķītēm kājās ... Tad viņa ienāca iekšā un teica —

Māra. Jūs sapņojat.

Moriss. Tā vienmēr bijusi mana daļa ...

Māra. Esmu jūs apbēdinājusi, piedodiet! Par to aiziešanu es tikai tāpat ieminējos. Kurp lai es ietu? No mājām tik ilgi neesmu dabūjusi nekādu ziņu.

Moriss. Senāk es domāju, ka no dzīves aiziet ir grūti ... bet tagad es redzu, ka viņā atgriezties ir vēl grūtāk. Kad mani aizveda sanatorijā, man likās, ka tai brīdī dzīve apstātos ... Bet viņa nav apstājusies. Arī tagad tur pa ielām staigā cilvēki, runājas, uzsmaida viens otram — tāpat kā toreiz, kad es tur biju ... Veikalā nāk pircēji, tikai tagad viņus apkalpo Pōls. Nekas nav grozījies ... Es redzu, ka tā ir liela majestāte, kas tur lejā sēd savā tronī.

Māra. Kāda majestāte?

Moriss. Dzīve. Un mēs, gribam vai ne, tomēr esam viņas pavalstnieki. Māra —

Māra. Jūs atkal saucat mani vārdā?

Moriss. Tas taču ir tās dieves vārds, kas cilvēkam dzīvē iet blakus.

Māra. Doktora kungs nāk atpakaļ.

Moriss. Kas?

Māra. Es jums aizmirsu pateikt, ka viņš ieradies.

Ārstis (*apstājas*). Vai tu tas esi, Moris? Citur tevi satīcis, es domātu, ka tu esi kalnu gars, ar ko mātes lejā baida bērnus.

Moriss. Mēs ar viņu esam draugos. Viņš dzīvo tur — pašā augšā. Pa reizei viņš mums uzsauc labu rītu, un tad kalni nodārd, ka tur lejā bailīgi paceļat galvas.

Ārstis. Tu domā lavīnas?

Māra. Tās viņš pa reizei palaiž lejā, jo viņam tur augšā ir garlaicīgi.

Moriss. Visus tos piecpadsmit gadus, kamēr strādāju veikalā, viņš man allaž uzsauca labu rītu. Un tad es viņam pamāju ar roku par zīmi, ka esmu dzirdējis. Ilgi viņam vajadzēja saukt, kamēr es beidzot paklausīju un atnācu.

Ārstis. Un tagad tu te dzīvo savos kalnos un noskaties uz dzīvi no augšas.

Moriss (*ar vieglu nopūtu*). Ka dzīvoju, tas būtu par daudz teikts, bet savu dzīvību es te velku.

Ārstis. Vai tad ir vēl kas dārgāks par dzīvību?

Moriss. Senāk es domāju, ka nav, bet tagad man liekas, ka tomēr ir.

Ārstis. Esmu ziņkārīgs to dzirdēt. Bet tagad ir laiks, ka eju. Surp braucot, es apmaldījos un nokavēju vismaz divas stundas laika, ko būtu varējis pavadīt pie jums.

Māra. Kā, jūs jau gribat iet?

Ārstis. Pēc stundas man jābūt sanatorijā. Ja tu, Moris, mani pavadītu, mēs ceļā varētu parunāties.

Moriss. Es tev parādīšu ceļu pār Velna zobu.

Ārstis. Vai tas nav bīstami — skriet velnam taisni rīklē?

Moriss. Tas ir lāga velns, un mēs ar viņu labi satiekam.

Ārstis. Riskēšu, ja tu nāc līdz. Un Māra taču arī nāks?

Māra. Šoreiz ne. Man te vēl daudz darba. — Laimīgu ceļu, doktora kungs!

Ārstis. Uz redzēšanos! (*Abi projām.*)

Māra (*ieiet būdā*).

4

Pols (*parādās kraujas malā*). Mēs esam galā.

Mis Nikerbokere (*viņam seko*). Šī bija pirmā reize, kad es gandrīz uzdevu pusceļā. Čemberlenam* vieglāk piekļūt nekā šim Mersjē kungam, goda vārds! Nav patīkama lieta riskēt ar savu personisko kaklu. Bet es ceru, ka redaktori man šo nācienu pieklājīgi samaksās.

Pols. Paskatieties atpakaļ!

Nikerbokere (*novēršas*). O!

Auzarājs (*parādās kraujā*). Vai esam galā?

Pols. Jā. Lūk, būda, ko jūs binoklī pētījāt no lejas!

Auzarājs. Tātad te viņa dzīvo ... Vai te cilvēkam iespējams dzīvot?

Nikerbokere. Tur nāk viens.

Kazu gans (*parādās*). Ei, kas tur?

Pols. Viesi, Žil!

Gans. Veseli trīs! Kā jūs tikāt augšā? Šogad te vēl neviens nav rādījies.

Pols. Kungiem bija steidzamas darīšanas, viņi nevarēja gaidīt. Un, ja man labi samaksā, es varu kāpt kaut ellē.

G a n s. Kādas darīšanas?

A u z a r ā j s. Vai te jums dzīvo kāda jauna dāma?

G a n s. Māra? Jā. Viņa būdā gatavo sieru. Es tūlīt pasaukšu.
(*Projām.*)

A u z a r ā j s. Man lūgums: es gribētu ar viņu parunāties divatā.

N i k e r b o k e r e. Vai tik steidzami? Bet to jau paredzēju. —
Lūdzu, mister Ozarā, mēs varam pavākties pie malas!

Mis Nikerbokere ar Polu projām.

5

M ā r a (*parādās durvīs, noskrien lejā, apkampj Auzarāju un ilgi klusē*). Beidzot tu atnāci! ...

A u z a r ā j s. Tev pakaļ.

M ā r a. Es zināju, ka tu nāksi ... Es gaidīju ... Katru dienu, katru stundu, katru brīdi es par tevi domāju.

A u z a r ā j s. Tu man kalnu noņem no krūtīm! Es tā baidījos, ka te vairs nesastapšu to pašu Māru, ko atstāju.

M ā r a. Kā tu tā varēji domāt!

A u z a r ā j s. Tik ilgi tu nerakstīji un neatbildēji uz manām vēstulēm. Tāpēc sāku domāt, ka tu vairs neesi mana. Mājās pārdomāju katru vārdu, ko bijām runājuši sanatorijā, un tad man arvien vairāk likās, ka tu jau sen piederī tam cilvēkam, kam ar tevi bija kopējs balkons.

M ā r a. Ne tikai balkons, arī liktenis mums bija kopējs. Tādos apstākļos pat ienaidnieki kļūst labi draugi. Es un tas cilvēks — mēs abi taču gaidījām vienu un to pašu nāvi.

A u z a r ā j s. Un tagad —?

M ā r a. Mēs abi esam veseli, un dzīve mums katram sava. Tu to nesaproti, mans mīlais, es zinu! To spēj saprast tikai Zilā Indriķa bruņinieks, kāds bija Moriss. Un kāpēc tev nerakstīju: es biju nolēmusi pie tevis atgriezties vesela vai arī nemaz neatgriezties. Savu kapa vietu biju izraudzījusies taisni tai vietā, kur tu tagad stāvi.

A u z a r ā j s. Tu solījies man sekot, kad nākšu tev pakaļ. Tagad esmu atnācis.

M ā r a. Es iešu tev līdz, kaut šodien.

A u z a r ā j s. Tūlīt.

M ā r a. Jā! Mēs iesim, līdzko atgriezīsies Moriss.

A u z a r ā j s. Mēs iesim, pirms viņš atgriežas.

M ā r a. Vai es nedrīkstu pat atvadīties?

A u z a r ā j s. Nē. Es negribu, ka tu skaties atpakaļ! Vai nu tu man nāc tūlīt līdz, vai arī es aizeju viens.

M ā r a. Varbūt tā arī labāk ... (*Pasmaida izšķirusies.*) Pāra minūtēs es būšu gatava. (*Projām būdā.*)

P o l s. Vai drikst?

A u z a r ā j s. Labi, ka jūs nākat. Mēs tūlīt dodamies atpakaļ lejā.

M i s N i k e r b o k e r e. Neiespējami! Mums jāsaagaida Mersjē kungs! Es nācu viņa dēļ.

P o l s. Moriss ir mans draugs, un es gribu viņu satikt.

A u z a r ā j s. Man viņš nav draugs.

N i k e r b o k e r e. Vai šai antipātijai kādi sevišķi iemesli?

A u z a r ā j s. Jūs taču sakāties visu zinām.

N i k e r b o k e r e. Tā tas ir.

A u z a r ā j s. Kad tas kungs atgriezīsies, jūs varēsīt ar viņu netraucēti runāt!

P o l s. Jūs iesīt viens?

A u z a r ā j s. Nē. Māras jaunkundze nāks man līdz.

N i k e r b o k e r e. Tas man jāatzīmē!

A u z a r ā j s. Viņa ir mana līgava.

N i k e r b o k e r e. Tas daudz ko izskaidro.

Māra un kazu gans iznāk no būdas.

G a n s. Un tu gribi aiziet pat neatvadījusies?

M ā r a. Nav laika skatīties atpakaļ, kad dzīve sauc. Tagad mūsu ceļi šķiras; tādas lietas nav jāvelk garumā. Tu viņam nodosi manu sveicienu un pateiksi — nē, labāk nesaki nekā!

N i k e r b o k e r e. Tas man jāfiksē!

M ā r a. Šo laiku, kas nodzīvots tavā būdā, es nekad neaizmirsīšu. Tu man paliksi atmiņā kā mīļākais cilvēks.

G a n s. Un Moriss?

M ā r a. Ardievu! — Paskaties, tur ir arī Pols un mis Nikerboker! Vai mēs iesim reizē?

P o l s. Mēs gribam sagaidīt Morisu.

A u z a r ā j s. Tātad — uz redzēšanos lejā!

N i k e r b o k e r e. Šis gājiens jums nebūs viegls.

M ā r a. Neraizējieties, mis Nikerboker: es pazīstu kalnus, un viņi pazīst mani.

G a n s. Laimīgu ceļu, Māra! ...

Viņi noskatās aizgājējiem pakaļ.

N i k e r b o k e r e. Man liekas, krusttēv, ka drīz jūs te atkal paliksīt viens.

G a n s. Vai jūs domājat, ka arī Moriss —?

N i k e r b o k e r e. Profāms.

G a n s. Ja jūs domājat, ka arī Moriss aizies, tad jūs maldāties. Viņš paliks te. Ko viņš tur lejā darīs?

Nikerbokere. Tur viņam ir sieva un brāļi.

Gans. Bet nav neviena tuvinieka.

Nikerbokere. Un kas viņam ir te?

Gans. Te ir klusums un kalni.

Nikerbokere. Tas ir daudz un tomēr par maz cilvēkam, kas grib dzīvot.

Gans (*atmet ar roku*). Es eju pie kazām. (*Projām.*)

Pols. Vai jūs patiesi domājat, ka Moriss nāks atkal atpakaļ?

Nikerbokere. Uz jūsu bodīti? Nē. Viņš būtu traks, ja tās dēļ atteiktos no lielās dzīves, kas viņu tagad gaida. Jau šodien es varēšu pasaulei telegrafēt Mersjē kunga atgriešanos.

Pols. Žēl ... Reiz mēs tik labi tur leļā dzīvojām. No rīta es allaž pārlasīju, ko Moriss nakti bija rakstījis. Un, ja kāda nodaļa bija labi izdevusies, viņš priecājās bez jēgas. Un tādās reizēs mēs izkāvēmies no sirds ... Ar galvu es viņam neesmu pretinieks, bet uz dūrēm — tā cita lieta.

Nikerbokere. Eiropā te jums ir aizspriedums, it kā galva būtu kas labāks par dūri. Pie mums Amerikā jau sen vairs tā nedomā. Jo kas tad ir dūre? Spēka simbols. Un ir veca patiesība, ka tikai veselā miesā var mājot vesels gars.

Pols. Moriss tagad ir vesels.

Nikerbokere. Tagad viņš varēs atļauties arī vājus darbus, jo viņa kurss pašlaik turas ļoti augstu. O, viņš ir gudrs, šis Mersjē kungs! Viņš saprot, kas ir reklāma. Šais laikos pat rakstnieka slava ir atkarīga no reklāmas. Gadās bieži, ka cilvēks no rīta pamostas slavens. Bet viņus tikpat ātri aizmirst, jo viņi nezina, kā jādara. Bet Mersjē kungs to zina. Cits viņa vietā tūlīt lielā steigā būtu devies uz Parīzi un teicis: te es esmu, lūdzu — apbrīniet mani! Un kas būtu noticis? Ļaudis tūlīt būtu redzējuši, ka tur nav ko apbrīnot. Publikas ziņkāre zūd, līdzko tā apmierināta. Bet ko dara Mersjē kungs? Viņš nerādās. Viņš nobēg augstu kalnos, jo viņš zina, ka ļaudim arvien imponē nepieņemamais un nerasniezamais.

Pols. Moriss to tā gan nebūs gribējis.

Nikerbokere. Jūs mani pārprotat: es to nedomāju ļauni. Es tikai saku, ka Moriss ir vismodernākais cilvēks, kādu es jebkad esmu redzējis. Viņam pieder visa mana cieņa un atzinība. Un arī tas romāniņš ar to latviešu meiteni —

Pols. Tas nav nekāds romāns; tā ir tikai draudzība.

Nikerbokere. Tur kāds nāk. Bet tas nav Mersjē kungs. Tas ir kāds gangsteris vai kontrabandists.

Pols. Ko mēs tagad darīsim?

Nikerbokere. Te jums būs izdevība parādīt savu dūri.

Pols. Lieciet savu aparātu mierā! Nedomājiet, ka es te ļaustu sevi nobeigt tikai tāpēc, lai jums iznāktu laba bilde!

Nikerbokere. Te sensācijas nav jāmeklē: tās pašas nāk klāt.

Moriss (*parādās uz klints un pārsteigts apstājas*).

Pol s. Tūlīt sāksies.

Moriss (*nolec no klints*). Pol!

Pol s. Moris!

Nikerbokere. Mersjē kungs, vai tas esat jūs?

Moriss. Un tā esat jūs, mis Bokerniker!

Nikerbokere. Nikerboker, ja driktu lūgt!

Moriss. Vai jūs vēl arvien dzenat man pēdas? Pēdējo reizi es jūs nesaņēmu diez cik laipni. Bet šodien mēs runāsim kā draugi. (*Sapurina Polu.*) Pol, tu vecais zirgs!

Pol s. Nela mājies, es tev saku!

Moriss. Baidos, vai to neesmu jau aizmirsis šai laikā, kopš neesam tikušies. Es vairs negribēju domāt par leju, un tomēr man par to bija jādomā. Kā jūs tur dzīvojat?

Pol s. Tāpat kā toreiz, kad tu aizgāji.

Moriss. Veikalā tāpat nāk pircēji, un tu viņiem piedāvā dažādus niekus?

Pol s. Reizēm atnāk Lulu un tavi brāļi. Tad mēs runājam par tevi.

Moriss. Patiesi?

Pol s. Mēs pieminam senos laikus, kad tu vēl biji mūsu vidū.

Moriss. Pēc naudas Žans tagad nāk viens pats, jo tas taču ir viņa veikals.

Pol s. Nē, veikals vēl arvien ir tavš!

Moriss. To es nezināju.

Pol s. Žans ļoti nožēlo, ka toreiz runājis tik asi.

Moriss. Es domāju gan! — Un kas tagad stāv pie manas pulsts?

Pol s. Tai es neviena nelaižu tuvumā. Atvilktne ar taviem papīriem ir aizslēgta kopš tās dienas, kad tu aizgāji.

Nikerbokere. Nepadariet Morisu sentimentālu ar saviem niekiem! Viņš ir diezgan gudrs, lai izvēlētos īsto ceļu. Ka viņš te vairs ilgi nepaliks, to es tagad zinu. Bet, ka viņš neies atpakaļ uz jūsu bodīti, to es arī zinu.

Moriss. Iet atpakaļ uz leju? Nē, nekad!

Nikerbokere. *Voila!**

Pol s. Pārdomā, Moris!

Moriss. Atgriezties tais putekļos pēc tam, kad esi elpojis svaigu gaisu? Nē. Iet atpakaļ pie cilvēkiem, kas tev darijuši pāri? Nē. Dzīvot tādā vietā, kur katrs nieks tev atgādina kaut ko nepatīkamu? Nē. Nekad!

Nikerbokere. Pasaule jums tagad vaļā. Ejiet, kur tik! Pārvērtiet savu dzīvi pasakā — jūs esat diezgan bagāts. Jūs varat saņemt visu, ko šī pasaule spēj dot.

Moriss. Visu mūžu esmu gaidījis to brīdi, kad tikšu projām no tā piesmakušā kakta. Vai atceries to dienu, Pol, kad pie mums

lejā ieradās šī jaukā mis? Mēs dzīvosim — tā bija pirmā doma, kas man iešāvās prātā. Bet toreiz man neļāva dzīvot. Tāpēc darīsim to tagad! Šī mis pareizi saka, ka tagad mums pasaule vaļā.

Pol s. Tu ņemsi mani līdz?

Moriss. Bet kur paliek Māra? Kāpēc viņa jūs nepacienā ar kazas pienu?

Pol s. Mums patiesi negribas.

Moriss. Viņai bija grūti dzīvot šai vientulībā, jo mūs neviens neapmeklēja. Tagad viņa varēs parunāties ar dzīviem cilvēkiem no lejas. — Māra!

Pol s. Tur viņas nav.

Moriss. Kur tad viņa ir?

Nikerbokere. Projām.

Moriss. Aizgājusi?

Nikerbokere. Jā.

Moriss. Viena?

Nikerbokere. Divatā. Mēs atnācām trīs.

Moriss. Saprotu ... (*Viņš apsēžas uz akmens un atbalsta galvu rokās.*)

Pol s. Moris ...

Nikerbokere. Ļoti dramatisks moments. Tas man jāfiksē!

Pol s. Klausieties, mis —!

Nikerbokere. Tikai mieru! Cienību cilvēka sāpēm! Es arī zinu, kas ir mīlestība.

Moriss (*paceļ galvu un iesmejas*). Nerunājiet muļķības, mis! Jūs nezināt, kā es to sievieti ienīdu. Reiz, kad es varēju viņu glābt, es tomēr to nedarīju. Es gribēju, lai viņa mirst. Tagad es kaunos par sevi, un to es viņai gribēju pateikt. Bet viņa aizgāja pat neatvadījusies ...

Nikerbokere. To es nesaprotu.

Moriss. Es arī ne. Bet, kad divi cilvēki tik ilgi dzīvojuši viens otra tuvumā — Un tagad viņas vairs te nebūs.

Nikerbokere. Jūs jau runājat, it kā gribētu palikt šepat.

Moriss. Būtu arī labāk, ja jūs tagad ietu.

Pol s. Moris —

Moriss. Es gribu, lai mani atstāj vienu!

Nikerbokere. Bet, Mersjē kungs —

Moriss. Ardievu!

Pol s. Moris —

Moriss. Es jau teicu: ardievu!

Nikerbokere. Viņš nav labojams. — Iesim, Pol! (*Abi projām.*)

Moriss noskatās viņiem pakaļ, un viņu pārņem nemiers. Viņš pieiet pie galda un pacilā pudeles suķi ar tulpēm. Nemierīgi staigā, pieiet pie kraujas malas un brīdi noraugās lejā uz pilsētiņu. Iet uz būdu, apstājas. Neapzinīgi atkal tuvojas kraujai un paveras lejā. Viņš sacērtas, it kā gribētu nokratīt uzbāzīgu

domu, tomēr vēlreiz pieiet pie kraujas. Tad pagriežas, lai sekotu aizgājējiem. Moriss kāpj lejā. No augšas atskan dunoņa, kas pamazām pieņemas un atgādina tālu pārķona grāvienu. Moriss brīdi apstājas, paskatās uz augšu un pamāj ar roku. Tad viņš turpina kāpt lejā.

CETURTĀ AINA

Sporta piederumu veikaliņš.

Lai gan no pirmajiem notikumiem pagājuši jau divi gadi, tomēr te nekas nav mainījies.

1

Durvis uz ielu vaļā. Darbnīcā svilpo Pols.

Pastnieks (*ienāk un sauc*). Morisam vēstules!

Pols (*darbnīcā*). Noliec uz pulsts!

Pastnieks. Vai tu nepanāksi šurp?

Pols (*iznāk*). Kas ir?

Pastnieks (*rāda vēstuļu saini*). Ja tā turpināsies, tad mūsu pasta mājai vajadzēs celt trešo stāvu.

Pols. Kāpēc lai tā neturpinātos, ko?

Pastnieks. Tad nu gan te sāks iet raibi!

Pols. Kā tu to domā?

Pastnieks. Runā, ka Moriss esot liels vīrs, un tādu daudziem gribēsies redzēt.

Pols (*draudīgi*). Vai tu šaubies, ka viņš ir liels vīrs, ko?

Pastnieks. Nē, nē! Tagad te vairs nav neviena tāda.

Pols. Bet senāk jūs par viņu smējāties.

Pastnieks. Es ne.

Pols. Par nelgu viņu saucāt.

Pastnieks. Es ne.

Pols. Bet redzi, kas tagad notiek! Nupat pie manis te bija pilsētas mērs.

Pastnieks. Ko? Pie tevis?

Pols. Jā, es viņu uzklusāju. Viņi grib Morisam pasniegt goda pilsoņa diplomu. Un, tā kā es esmu Morisa draugs, tad vispirms mērs gribēja dzirdēt manas domas.

Pastnieks. Nu? Un tu?

Pols. Es viņam to atļāvu.

Pastnieks. Tā, tā... Bet kā Morisa brāļi un sievas kundze? Vai viņi vēl nav bijuši Morisu apsveikt?

Pols. Viņi jau vakar gribēja Morisu redzēt. Bet es neatļāvu. Es baidījos, ka viņi Morisu uztrauks.

Pastnieks. Ka viņi pret Morisu nav izturējušies tā, kā vajadzētu, to jau es sen teicu. Un tā pilsētā visi domā. Un tad Lulu —

Pols. Neaizmirsti, ka viņa ir dāma!

Pastnieks. Tāpēc es saprotu, ka Morisam nebūtu patīkami te dzīvot pilsētā. Un turklāt viņš tagad ir pietiekami bagāts. Viņš var apmesties, kur vien viņam patīk.

Pols. Tagad, kaut arī pagaidām, viņš apmeties pie manis. Viņš ir, tā sakot, mans viesis. Un es gādāšu, lai viņš te justos labi.

Pastnieks. Un citādi? Vai Moriss nav kļuvis lepns?

Pols. Tu pats sapratīsi, ka tagad viņam vairs nepieklātos kavēt ar tevi laiku pirkstu spēlē.

Pastnieks. Nē, nē — protams!

Pols. Bet citādi viņš ir tas pats vecais Moriss.

Pastnieks. Bet vēstules, ko viņam sūta, gan nav tādas pašas kā senāk. Paskaties, puse no tām ir rozā un parfīmētas visas pasaules smaržās! Kas gan par mūsu Morisu to būtu domājis!

Pols. Ko tu saki?

Pastnieks. Vai es ko teicu?

Pols. Man nav laika ar tevi te niekus runāt. Es vāru Morissam kafiju.

Pastnieks. Un viņš to dzers?

Pols. Kāpēc lai viņš to nedzertu, ko? Vai tu domā, ka es neprotu kafiju vārīt?

Pastnieks. Nē, bet man liekas, ka tagad Moriss var sev atļauties vislabāko viesnīcu.

Pols. Vai domā, ka es to nezinu? Tāpēc tagad paklāju baltu servjieti, nevis avīžu lapu kā senāk.

Pastnieks. Tātad es visiem varu stāstīt, ka Moriss paliek te uz dzīvi?

Pols. Cilvēk, tu esi traks! Es tev nekā tamlīdzīga neesmu teicis. Es gan varētu tev kaut ko pateikt, bet tas vēl ir noslēpums.

Pastnieks. Tu laikam domā, ka es neprotu klusēt?

Pols. Vēl dažas dienas Moriss paliks šeit. Un tad mēs dosimies projām. Uz kurieni, tas vēl nav zināms, bet katrā ziņā tālu prom no šejienes. Protams, laiku pa laikam mēs atgriezīsimies. Mērs arī domā, ka ar to goda pilsoņa diplomu varēs Morisu piesaistīt dzimtajai pilsētai, jo tagad viņš visiem vajadzīgs. — Man liekas, ka tur nāk Moriss, un kafija vēl nav gatava!

Pastnieks. Tad man jāiet! (*Projām.*)

Pols (*pazūd darbnīcā*).

2

Moriss (*ienāk pa durvīm, platmali un spieķi turēdamš rokā. Viņš brīdi apstājas un aplaiž skatu telpai. Apmierināts viņš ieviekl dziļi plaušās gaisu, it kā tas būtu labākais gaiss pasaulē. Nekā nedomādams, pēc veca paraduma viņš sakārto leti un atver pulti*).

Pols (*durvis*). Kafija.

Moriss. Pateicos. — Vai viņi vēl nav atnākuši?

Pols. Es noteicu, ka viņiem jāierodas taisni pusdivpadsmitos, ne agrāk un ne vēlāk.

Moriss. Labi, Es nezinu, kāpēc, bet šī gaidāmā tikšanās mani uztrauc.

Pol s. Mēģini būt labs, Moris! Tu vari man ticēt, ka viņš šī tikšanās uztrauc vairāk nekā tevi. Viņi ir ļoti nobijušies.

Moriss. Viņi nemaz nav ļauni.

Pol s. Kafija atdziest.

Moriss. Tu esi muļķis, Pol, bet es ceru, ka tu labosies. (*Projām darbnīcā.*)

3

Žaks (*bailīgi ienāk un paliek stāvēt.*)

Pol s. Labrīt, kungs!

Žaks. Vai Morisa vēl nav?

Pol s. Patlaban brokasto. Pieteikt?

Žaks. Nē, nē! Man laika daudz, es varu pagaidīt. Bet ... vai viņš ir labā omā?

Pol s. Nupat viņš mani nosauca par muļķi.

Žaks. Vai man labāk nepienākt vēlāk? Esmu kļuvis tik nervozs, un, ja viņš sāks kliegt, es jutīšos ļoti nepatīkami.

Pol s. Esat arī pelnījis.

Žaks. Jo vairāk tāpēc.

Pol s. Lūdzu, sēdieties! Es pateikšu Morisam, ka esat ieradies.

Žaks. Lai viņš mierīgi paēd!

Pol s. Es nedomāju, ka viņš liksies traucēties. (*Projām.*)

Žaks (*apsēžas un manāmi nervozē*).

Lulu (*ienāk*). Tu jau te priekšā?

Žaks. Cst!

Lulu. Kas ir?

Žaks (*paklusām*). Viņš brokasto!

Lulu (*klusī apsēžas*). Vai tu viņu jau redzēji?

Žaks. Nē. Patiesību sakot, man ir tā kā bailes.

Lulu. Man arī. Ļaudis tik daudz tenko. Kā tu domā, vai viņš jau kaut ko dzirdējis?

Žaks. Viņš nav no ausīgajiem.

Lulu. Nesaki vis! Reiz mēs visi tā domājām; un redzēji, kas iznāca? Mēs viņu turējām par muļķi, bet patiesībā viņš bija gudrāks par mums visiem kopā. Kurš no mums ir eņģelis? Vismaz es par sevi to negribu apgalvot. Cilvēkam var visādi gadīties.

Žaks. Tev taisnība, Lulu!

Lulu. Tas ir ļoti muļķīgi, ja tu kaut ko dari otram aiz muguras vislabākajā pārliecībā, ka viņš nekā nezina, bet vēlāk redzi, ka viņš visu zinājis.

Žaks. Tas ir muļķīgi, Lulu! Bet tu neesi vienīgā, kam tā gadījies.

Lulu. Es ceru, ka šo apstākli Moriss prātis novērtēt. Un ļaunākā gadījumā es viņam atgādināšu, ka arī viņam tur augšā kaut kas bijis ar kādu sievieti.

Žaks. Tur kāds nāk.

Žans (*ar puķi rokā bailīgi ielien veikalā*).

Žaks un Lulu. Cst!

Žans. Kas ir?

Žaks un Lulu (*čukst*). Viņš brokasto!

Žans (*uz pirkstgaliem tuvojas krēslam un apsēžas*). Ir ļoti karsti...

Lulu. Neizturami.

Žaks. Būs negaiss.

4

Moriss (*iznāk no darbnīcas un pasmaida, pie sevis runādam*). Gluži kā toreiz...

Visi (*pieceļas*). Labrīt, Moris!

Moriss (*paliek pie durvīm stāvēt, rodas neveikls klusuma brīdis*).

Lulu. Tagad tu pie mums atgriezies vesels...

Žans. Un bagāts...

Žaks. Žan!

Žans. Jo veselība taču ir dārgākā manta pasaulē!

Moriss. Ja skaita šādā naudā, tad es esmu bagātākais cilvēks pasaulē. (*Pieiet pie Lulu.*) Labdien, Lulu (*noskūpst viņai roku*), tik ilgi neesam redzējušies!

Lulu (*pamet nedrošu skatu apkārt*). Es gribēju būt pirmā, kas tevi apsveic, bet atkal mazliet aizgulejos.

Moriss (*sniedz Žanam roku*). Es priedzēdē tev redzēt, Žan!

Žans. Tu mani pārāk pagodinā. Bet, ja tu zinātu, kā mums tevis trūka visu šo laiku —

Moriss (*pasmaida*). Varu iedomāties.

Žans. Tu mani ļoti apbēdināsi, ja neaizmirsīsi mūsu pēdējo sarunu. Man patiesi kauns to atcerēties.

Moriss. Vilksim tai krustu pāri!

Žans. Tagad redzu, ka tu esi īsts brālis. Un es tā baidījos —

Moriss. Un tu, Žak?

Žaks. Es tev atnesu... veco parādu.

Moriss. Bāz naudu kabatā, Žak: tā ir tava.

Žans. Kā? Tu viņam to uzdāvini?

Moriss. Vai tev tas nepatīk?

Žans. Protams, ir ļoti miļi redzēt brāļus tā sadzīvojam —

Lulu. Bet nevajag pārspilēt!

Moriss. Es dzirdēju, ka Žakam nodegusi zāģētava un viņam vajadzējis pirkt jaunus gaterus.

Žaks. Es negribu žēloties, bet tā ir.

Moriss. Visu šo laiku, veselus divus gadus —

Lulu. Mīļais, nerunā par to!

Moriss. — jūs man likāties kā dadži, kam pat atmiņās es baidījos pieskarties. Bet, kad nu atkal esmu jūsu vidū, es jūtu, ka jūs man esat mīļi. Es laikam par daudz esmu pieradis jūs mīlēt, lai varētu iztikt bez jums.

Žans. Mēs taču esam brāļi.

Žaks. Moris... (*viņa balss pāriet patiesā sirsnībā*) tu esi par daudz labs... Man kauns atminēties, kā esmu par tevi domājis. Es tomēr nevaru tavu naudu pieņemt... es neesmu tavas sirds cienīgs.

Moriss (*viņu apkampj*). Nerunā tā, Žak! Es zinu, ka tu esi labs, un man vairāk nekā nevajag.

Žaks. Nē, nē, Moris!

Moriss. Es tev palīdzu tik labprāt, un tev taču tagad vajag naudas.

Žaks. Mani gateri gan vēl nav samaksāti...

Lulu. Kaunies, Žak!

Žaks. Tu vismazāk vari man pārvest!

Žans. Liekulis! Viņš izliekas, ka nesis Morisam naudu, bet patiesībā nācis pēc tās!

Moriss. Vai tev ir grūtības, Žak? Varbūt varu tev palīdzēt?

Žaks. Žans mani apvaino. Goda vārds, es tā nebiju domājis!

Žans. Man jāremontē viesnīca; vai tas neprasa naudu? Ja es iegādāju niķelētas gultas, man vajag 140 000, bet, ja gribu tādas ar bronzas ornamentu, tās maksā daudz vairāk. Bet es to nesaku, es vispār nekā nesaku!

Lulu. Netīci viņiem, Moris!

Žans. Ja kādam var neticēt, tad tā esi tu, Lulu! Vēl Moriss par tevi nekā nav dzirdējis, bet drīz tas var notikt!

Lulu. Viņš mani apvaino, Moris! Viņš pats tās tenkas izplata par mani!

Moriss. Mieru! — Tu man nepateici, Žak, cik tev par tiem gateriem vēl jāmaksā.

Žaks. Vēl paliek 200 000.

Lulu. Viņš dos tam naudu!

Žans (*viņai atbild ar žestu, ka Morisam galvā viss nav kārtībā*).

Moriss (*to pamana*). Ko tu ar to gribi teikt, Žan?

Žans. Tikai to, Moris... ka man galva griežas, kad dzirdu minam tādas summas.

Moriss. Par to nieku lai tev galva nesāp! (*Paraksta čeku un pasniedz to Žakam*). Ņem un samaksā!

Žaks. Nē, Moris! ... Es nevaru pieņemt!

Moriss. Kāpēc ne?

Žaks. Mana sirds to neatļauj.

Moriss. Tā, protams, tava darīšana.

Žaks. Nē, Moris, tu nedrīksti apvainoties! Nu, tādā gadījumā — mūsu draudzības dēļ es tomēr to pieņemšu.

Ž a n s. Es cerēju, Moris, ka šai laikā tu būsi kļuvis prātīgāks. Protams, to jau viņš tev neteica, ka tā zāgētava bija labi apdrošināta.

M o r i s s. Runāsim labāk par tevi, Žan! Kā tu šo laiku esi dzīvojis?

Ž a n s. Ir gājis dažādi, reizēm arī grūti. Arhitekts, zini, saka, ka mūsu viesnīcai varot celt virsū vismaz četrus stāvus. Un es to tomēr domāju darīt, vismaz tēva piemiņas dēļ. Mums jāturpina viņa darbs! Un pa daļai tas notiks arī tevis dēļ.

M o r i s s. Manis dēļ?

Ž a n s. Tā brillīnā žurnāliste apgalvo, ka turpmāk mēs te varot sagaidīt vismaz divdesmittūkstoš amerikāņu gadā. Un tāpēc mums jau laikus jāpadomā, kā uzņemt tādu skaitu viesu... Un tad... es gribētu jauno viesnīcu nosaukt tavā vārdā, protams, ja tu to atļauj.

M o r i s s. Par daudz goda, Žan!

Ž a n s. Katram taču gribēsies dzīvot viesnīcā, kas saucas tik slavenā vārdā. Par to vien varēs ņemt divdesmit piecus procentus virsmaksas. Bet tas nav galvenais. Es domāju, ka tas būtu skaists piemineklis tavai slavaī, ja naktīs pāri pilsētai uz jaunās viesnīcas jumta degtu tavs vārds.

M o r i s s (*savādi pasmaida*). Varbūt...

Ž a n s. Es zināju, ka tu manu lūgumu nenoraidīsi, jo tev taču tas nekā nemaksā. Jā, un tad vēl es gribēju pateikt, ka tev manā viesnīcā iekārtots dzīvoklis — labākie apartamenti, kādi man bija. Un arī tas tev nekā nemaksās.

M o r i s s. Vai arī tas tais divdesmit piecos procentos jau ieskaitīts?

Ž a n s. Tas nav pats galvenais. Protams, uzņēmuma interesēs ir saukt par savu viesi tādu vīru, kāds esi tu.

Ž a k s. Tu varētu sākt kaunēties, Žan!

Ž a n s. Piedod man, Moris, ka pirmīt es nesavaldījos! Es zināju, ka Žakam tā nauda nav vajadzīga.

Ž a k s. Protams, nauda vajadzīga tikai tev.

Ž a n s. Jā, no Morisa es to labprāt būtu aizņēmijs, un es būtu maksājis labus procentus. Jo, kā jau teicu, niķelētās gultas maksā —

M o r i s s. Bet tev labāk patiek tie bronzas ornamentī?

Ž a n s. Tās ir daudz solīdākas, un amerikāņiem ir augstas prasības, tu zini.

M o r i s s. Runāsim īsi: cik?

L u l u. Bet Moris! Tu taču negribēsi —?

Ž a n s. Tu atkal jaucies starpā, Lulu!

L u l u. Vispirms tu gan varēji aprunāties ar mani! Bet man jau vienmēr jāpaliek pēdējai.

M o r i s s. Šoreiz tu to nenožēlosi, Lulu! — Tātad, Žan?

Ž a n s. Es to vēl tā nevaru pateikt... neesmu tik sīki ap-lēsis.

Lulu. Melis! Viņš tikai baidās, ka neuzprasa par maz!
Moriss. Bet Lulu! Kā tu tā vari domāt par manu brāli!
Lulu (*sāk skaļi raudāt*). Par mani tu nemaz nedomā! ...
Tu mani vairs nemili! ...

Moriss. Apmierinies, Lulu ...

Lulu. Vai tev nav kauns mani redzēt gērbušos kā vienkāršu fabrikas strādnieci?

Moriss. Tiešām neerti, Lulu!

Lulu. Un vai es varu skraidīt pa ielām nošķiebtiem papēžiem?

Moriss. Tev jābrauc limuzīnā!

Lulu. Jā!

Moriss. Un to tu dabūsi!

Lulu (*noskūpstā*). Un mēs brauksim uz Parīzi un dzīvosim tur ... Es taču vēl esmu diezgan skaista ... Ja man Parīzē būtu māja un ja es tur spīdētu labā sabiedrībā, tu varētu lepoties ar mani.

Moriss. Tu visu to dabūsi, Lulu!

Žans. Nu jā, tas ir ļoti jauki ... bet Lulu mūs pārtrauca ...

Moriss. Piedod! ... Tātad — cik?

Žans. Man liekas, ka ar simts piecdesmit tūkstošiem vajadzētu pietikt.

Moriss. To var.

Žans. Bet, ja es izraudzītos kaut ko labāku, tad vajadzētu ap divi simti divdesmit ...

Moriss. To arī var.

Žans. Un, ja vēl pieskaita dažādus neparedzētus izdevumus, tad varbūt varētu to summu noapaļot ...

Moriss. Tu domā apaļus trīs simtus?

Žans (*gaidījis mazāk*). Tas, protams, ir teikts tikai apmēram. Vēlāk varbūt ...

5

Mis Nikerbokere (*ienāk*). *How do you do?* Kā redzat, esmu atkal klāt! Jūs tomēr atgriezāties, Mersjē kungs! Es jau iepriekš zināju, ka tas notiks. Tāds vīrs kā jūs nevar palikt ārpus lielās dzīves. Jūs gan esat oriģināls cilvēks, es zinu, bet arī oriģinalitātei ir savas robežas.

Moriss. Jūs esat gudra sieviete, mis —

Nikerbokere. Nikerboker. — Jūs gan laikam nekad neiemācīsities manu vārdu pareizi izrunāt, bet tas arī nav vajadzīgs. Tāds vīrs kā jūs var daudz ko atļauties. Vakar es teicu Polam: jūs redzēsiet, ka viņš nokāps no saviem kalniem! Un tagad jau tas noticis. Apsveicu, apsveicu!

Žans. Vai nu tas bija tik steidzami?

Nikerbokere. Jūs arī nezināt, kas ir — temps. Redziet, Mersjē kungs jau nogriezis savus garos matus un noskuvis bārdi. Aizvakar viņš patiesi bija imponants. Un kas būtu noticis, ja es

nebūtu rāpusies tur augšā, lai viņu nofotografētu? Sis neaizmirstamais tēls būtu gājis cilvēcei zudumā uz visiem laikiem. Es novērsu šo nelaimi. Un šodien te jau ieradies vesels korpuss žurnālistu, jo mana ziņa sacēlusi visus redaktorus kājās. Tagad mani kolēģi pa visu pilsētu dzen jums pēdas, drīz viņi būs klāt. Bet es atkal esmu pirmā. Mersjē kungs, tagad jūs man neliegsit interviu?

Moriss. Esmu jūsu rīcībā.

Nikerbokere. Pateicos. Vispirms atļaujiet jautāt: vai šie kungi un šī dāma ir jūsu tuvinieki?

Lulu. Moriss ir mans vīrs. To jums vajadzēja zināt.

Žans un Žaks. Un mēs esam viņa brāļi.

Nikerbokere. Ļoti interesanti! Te būtu laba ģimenes grupa. Ja kungi atļautu —

Lulu. Bet protams! Moris, nāc vidū!

Žaks. Protams, tikai vidū!

Nikerbokere. Pateicos!

Žans. Tikai neaizmirstiet atzīmēt, ka man galvenajā ielā pieder viesnīca, ko es tuvākā laikā pilnīgi modernizēšu.

Nikerbokere (*apsēžas*). Varam sākt. Tātad — jūsu nākotnes nolūki, Mersjē kungs?

Moriss. Dzīvot. Tas ir mans vienīgais nolūks.

Nikerbokere. Kādu pilsētu esat izvēlēties par savu pastāvīgo dzīvesvietu?

Lulu. Mēs brauksim uz Parīzi, vai ne, Moris?

Moriss. Es palieku tepat.

Nikerbokere. Kā, tepat? Bet vēl tur augšā jūs neizteicāties diez cik labi par savu dzimto pilsētu.

Lulu. Es arī tā cerēju...

Moriss. Tā es gan biju domājis. Bet ir kāds nieks, kas neļauj aiziet.

Lulu. Kas?

Moriss. Sirds.

Lulu. Ak tā...

Moriss. Tāpēc es palieku te.

Nikerbokere. Bet pasaule —

Moriss. Pasaule ir par lielu, mis, lai to varētu mīlēt. Ar viņu ir tāpat kā ar lielu istabu, kur cilvēks nejūtas tik labi kā mazā kaktā.

Nikerbokere. Jūs esat pārāk pazemīgs.

Moriss. Esmu komijs. Un arī manu romānu ir rakstījis komijs. Tāpēc jums varu piedāvāt tikai sikas lietišķas un niekus.

Nikerbokere. Bet šos ikdienas niekus jūs parādāt tā, kā neviens cits to nav pratis.

Moriss. Tāpēc ka pats esmu nieks starp niekiem. Pusotra gada es dzīvoju kalnu plašumā, bet es jūtu, ka plašums mani nomāc.

Nikerbokere. Arī šeit ir skaists dabas stūris. Jūs, pro-

tams, te nopirksit vecu, romantisku pili ar skaistu parku un spokiem?

Moriss. Es jau teicu, ka palikšu tepat,
Nikerbokere. Veikalā?

Moriss. Jā. Arī turpmāk te gribu strādāt. Te līdzās ir istabiņa, kur senāk dzīvoju. Un es gribu dzīvot taisni tā, kā dzīvoju toreiz, kad jūs vēl nezinājāt, ka esmu pasaulē. Dažreiz gan aizbraukšu paskatīties, kā jūs dzīvojat tur — lielajā pasaulē. Bet tas nenotiks bieži.

Nikerbokere. Dīvaina doma... Ko es saku? Tā ir lieliska ideja, kāda var ienākt tikai ģeniālā galvā! Pasaule mīl savādniekus. Un par jums viņai vēl būs daudz ko runāt!

Moriss. Ne pasaules, bet sevis dēļ es to daru.

Nikerbokere. Nesaprotu.

Moriss. Dārgā mis Bokerniker.

Nikerbokere. Nikerboker, lūdzu!

Moriss. Dārgā mis, bāziet savu bloknotu kabatā! Tas, ko jums tagad teikšu, būs domāts ne žurnālistei, bet cilvēkam, ko es saucu par draugu. Jūsu redaktorus, ne lasītājus tas nevar interesēt. Jo tie būs pavisam vienkārši un prozaiski vārdi.

Nikerbokere. Esmu ziņkārīga. Bet vispirms man jālūdz piedot, ka esmu tik neattapīga un nevaru vēl no pārsteiguma atgūties. Nē, jūs taču to neteicāt nopietni —?

Moriss. Tomēr.

Nikerbokere. Jūs paliksiet šai apkārtnē?

Moriss. Kur esmu piedzimis un dzīvojis četrdesmit gadu. Jā. Es nezinu, kur man būtu labāka vieta par šo.

Nikerbokere. Piedodiet manu nekautrību, bet žurnālista dabā ir visu noskaidrot. Tāpēc es ievācu ziņas par jūsu privāto dzīvi. Un vai zināt, ko man stāstīja? Ka jūsu brāļi — piedodiet, kung! — jūs izmantojot un jūsu sieva — piedodiet, kundze! — jūs... nē, es to nevaru atkārtot!

Žans. Tie ir meli!

Žaks. Goda laupīšana!

Lulu. O!

Nikerbokere. Un jūs tomēr gribat palikt — piedodiet! — šai ellē?

Moriss. Arī tad, ja brāļi mani izmantotu — bet viņi to nedara! — un ja arī mana sieva mani krāptu — bet viņa to nedara! — es paliktu šeit.

Nikerbokere. Jums laba sirds, Mersjē, es zinu! Mīlēt tuvāku kā sevi pašu — ir skaists tikums. Bet, ja nu, teiksim, — piedodiet, kung! — jūsu brāļi, izmantodami jūsu labo sirdi, vēl pasmietos par to? Ja viņi, teiksim, — piedodiet, kung! — aizmugurē jūs sauktu par plānprātiņu — vai tad arī jūs darītu tāpat?

Moriss. Arī tad, ja viņi par mani smietos — bet viņi to nedara! — un ja viņi mani sauktu par plānprātiņu — bet viņi to nedara! — es paliktu še.

Nikerbokere. Arī tad, ja visi cilvēki ap jums būtu tikai liekuļi?

Zans. Kas par izteicienu!

Lulu. O!

Zaks. Tas ir par daudz! Šīs personas sabiedrībā man nav vietas. (*Projām.*)

Nikerbokere. Piedodiet, kungļ!

Lulu. Mēs atnāksim vēlāk! (*Projām.*)

Nikerbokere. Piedodiet, kundze!

6

Moriss. Jūs teicāt — liekuļi, bet es jums saku, kaut arī tie būtu tikai mēsli, es tomēr paliktu šeit.

Nikerbokere. Bet kāpēc?

Moriss. Tāpēc, ka esmu viņu parādnieks un esmu liels parādnieks. Pat ja es atdotu pēdējo sū, kas man pieder, es vēl būtu viņu parādnieks. Es nekad nebūtu uzrakstījis savu romānu, ja ap mani nebūtu bijuši tie cilvēki, kas ap mani ir. Un es vairs neuzrakstītu nevienas grāmatas, ko vēl gribu rakstīt, ja būtu citādi, kā tagad ir. Jūs sakāt, ka es esot rakstnieks, un pieņemsim, ka tā būtu patiesība. Bet jūs aizmirstat, ka rakstnieks savā ziņā ir kā koks, kas var dot skaistus ziedus tikai tad, ja zeme, kur tas aug, ir trūdiem un mēsliem bagāta. Un, jo vairāk mēsļu sasniedz viņa saknes, jo krāšņāk tas zied.

Nikerbokere. Mersjē kungs! —

Moriss. Lūdzu! Ko jūs gribējāt teikt?

Nikerbokere. Ka ... es jūs milu!

Moriss. Kaut arī reiz jūs gribēju pārņemt pār balkona margām? Nu redziet — kāpēc es nevarētu mīlēt cilvēkus, kas man nekā ļauna nav darījuši? Neaizmirstiet, ka esmu jau diezgan vecs! Ja šis notikums ar manu romānu būtu gadījies gadus desmit agrāk, varbūt es būtu apreibis no slavas. Es droši vien būtu meties tai plašajā dzīvē, ko jūs tik skaisti man tēlojāt acu priekšā. Un kas būtu noticis? Es būtu izrāvies ar visām saknēm no tās zemes, kur esmu ieaudzis un kas man dod tik daudz vielas. Es būtu pārcēlies uz Parīzi, bet tur es būtu kā stāds, ko laboratorijā baro ar mākslīgiem sāļiem. Lūk, tāpēc es palieku te!

Nikerbokere. Bet kā lai saprot jūsu vārdus, ka jūs gribat dzīvot?

Moriss. Kas ir dzīve, mīļā mis? Kad es biju sanatorijā, man likās, ka dzīvība un dzīve ir viens. Es drebēju par katru vēja pūsmu, kas apdraudēja manu veselību. Es biju gatavs atteikties no visa, pat no domāšanas, lai tikai man ļauj eksistēt kā katram dzīvniekam. Bet, kad es augšā savu dzīvību jau biju atkarojis, es sāku saprast, cik mazvērtīga lieta ir dzīvība. Tā vēl nav dzīve. Cilvēks grib dzīvot, jā! bet tas nozīmē, ka viņš grib kaut kam derēt, viņš grib darboties un strādāt. Un to, lūk, es tur augšā

nevarēju! Tur es sāku saprast, ka man vajag cilvēku vai, pareizāk sakot, — ļauzu. Un tikai tad es sapratu, ka man jābūt šeit, pie šīs pulsts, kur pie saviem papīriem esmu nīcis garus gadus. Man vajadzīgs taisni šis gaiss, kas smaržo pēc kurpēm un čemodānu lakas, jo pie tā esmu pieradis tāpat, kā cilvēks pierod pie savām drēbēm, rokām un domām. Un tagad es zinu: ja vēl kaut ko varēšu rakstīt, tad to varēšu tikai te. — Vai tagad jūs mani saprotat?

Nikerbokere. Jā, Moris! Un tagad atļaujiet man atvadīties! Es apsolos, ka netraucēšu jūs pārāk bieži.

Moriss. Tātad mēs tagad šķiramies kā draugi?

Nikerbokere. Pilnīgi.

Moriss. Ardievu, mis Nikerboker! ...

Nikerbokere. Beidzot pareizi! Pateicos. (*Projām.*)

7

Pols (*iznāk no darbnīcas*). Moris —

Moriss. Ā, tu vēl esi tepat? (*Satver viņu aiz apkakles un purīna.*) Taisni tagad tu man esi vajadzīgs!

Pols. Moris, laid apkakli vaļā, es tev saku!

Moriss. Saki to vēlreiz!

Pols. Nebūs labi, Moris! (*Izraujas.*)

Moriss. Nekur tu neiesi! (*Pamet viņam boksa cimdu.*) Še!

Pols. Ko? Tu gribi kauties?

Moriss. Pēdējoreiz, kad izmēģinājām dūres, tu man krietni sadevi. Lai tu nedomātu, ka man tas aizmirsies, es tev to atdošu ar procentiem!

Pols. Tagad es nemaz negribu kauties!

Moriss. Bet es gribu. Kusties!

Pols. Es būtu traks, ja tiši ļautos, lai tu mani sasit bifštekā.

Moriss. Tad neļaujies!

Pols. Viegli pateikt: neļaujies! Toreiz bija citādi. Bet kas es tagad tev par pretinieku?

Moriss. Aitasgalva!

Pols (*vairidamies*). Pateicos!

Moriss. Vecais zirgs!

Pols. Vēlreiz pateicos!

Augstu kalnos atskan tāla dunoņa.

Moriss pēkšņi apstājas, tad pieiet pie loga un skatās augšup.

8

Māra un Auzarājs ienāk veikalā.

Auzarājs. Te jūs esat, jauno cilvēk: labdien! — Ko jūs manī tik pārsteigts raugāties?

Pols. Es domāju, ka jūs jau esat projām.

Auzarājs. Mēs braucam tikai šodien.

Polis. Man prieks, ka varu vēlreiz pakalpot. Lūdzu?

Auzarājs. Dāmai vajadzīgas kurpes, un es tūlīt atcerējos jūsu veikalu.

Polis. Ļoti laipni.

Moriss (*atgriežas no loga*). Es apkalpošu.

Auzarājs. Vai varu dabūt dažas pastkartes?

Polis (*norāda uz statīvu*). Lūdzu, kungs!

Moriss (*paceļ Mārai krēslu*). Kādas kurpītes kundze vēlas?

Māra. Ceļa kurpes. Es braucu uz mājām.

Moriss. Neviena ceļojums nav tik skaists, kā kad cilvēks atgriežas mājās. Kundze ir laimīga?

Māra. Jā.

Moriss. 39?

Māra. Nē: 37.

Moriss. Piedodiet! (*Noceļ no plaukta dažas kārbas.*) Atļaujiet uzlaikot! Pateicos. — Vai jaunās kurpītes laikosim uz vilnas zeķītēm?

Māra. Protams.

Moriss. Kundze brauc uz ziemeļiem.

Māra. Esmu latvietē.

Moriss. No Rīgas.

Auzarājs. Šis veikals pieder kādam Mersjē kungam?

Moriss. Jā. Un tas esmu es.

Auzarājs. Vai jums ir arī kāds brālis?

Moriss. Man ir divi brāļi, kungs.

Auzarājs. Un vai viens no šiem trim Mersjē kungiem nedzīvo tur augšā?

Moriss. Jā, kungs!

Auzarājs. Tas bija Moriss, ko es redzēju sanatorijā. Lai gan tas bija ļoti sen, es viņu vēl mazliet atceros. Viņš jums ļoti līdzīgs.

Moriss. Ļoti.

Auzarājs. Tikai ārēji, protams. Pēc savas dabas tas bija diezgan nepatīkams cilvēks.

Moriss. Vai ne, kungs? Moriss patiesi ir nepatīkams cilvēks. Bet viņam to vajag piedot!

Auzarājs. Saprotu: viņš ir nelaimīgs.

Moriss. Nē, taisni otrādi: viņš iedomājies, ka esot ļoti laimīgs. Arī par jums un Māras kundzi viņš man stāstīja. Es jūs tūlīt pazīnu.

Auzarājs. Ko viņš jums stāstīja?

Moriss. Ka Māra esot kādas senas dieves vārds; tā cilvēku pavadījusi līdz kapa malai.

Auzarājs. Un ko jūs domājat?

Moriss. Ka tam vajag būt labi, ja zini, ka tev visur līdz iet tava Māra.

Auzarājs. Man liekas, ka viņš bija iemilējies.

Moriss. Savā Mārā?

Auzarājs. Ne savā, bet manā. Tā ir mana līgava, kam jūs uzlaikojat kurpes.

Moriss. Piedodiet, bet tā nav Morisa vaina, ja jūs līgava ir tik jauka sieviete. Arī man viņa patīk. Bet, ja jūs domājat, ka Moriss bija iemilējies, tad viņa vārdā es varu teikt, ka jūs maldāties.

Auzarājs. Pateicos. — Bet sakiet, lūdzu, — vai es varu dabūt arī kādu spieķi, ko piemiņai paņemt līdz no jūsu puses?

Pols. Spieķi ir ārpusē pie durvīm, kungs. Lūdzu!

Auzarājs un Pols iziet; viņi redzami ārpusē cilājam spieķus.

Māra. Moris... vai jūs nedusmojaties?

Moriss. Par ko, Māra?

Māra. Ka es vakar aizgāju neatvadījusies? Viņa dēļ man to vajadzēja darīt.

Moriss. Un tā bija labi. Nedrīkst skatīties atpakaļ, kad dzīve sauc! Arī es, kā redzat, esmu sekojis jūsu paraugam. Jo mēs abi taču vislabāk zinām, kas ir dzīve.

Māra. Kad es uzzināju, ka jūs esat lejā, man gribējās jūs vēl redzēt pirms aizbraukšanas. Jo mēs taču bijām labi draugi.

Moriss. Un tādi arī paliksim.

Māra. Bet mēs gan laikam nekad vairs neredzēsīmes. Mīlo Moris, kad es to iedomājos, man gribas raudāt...

Auzarājs ar Polu atgriežas veikalā.

Moriss. Tātad šīs kurpes jums patīk?

Māra. Jā.

Moriss. Vai jūs tās paturēsīt kājās?

Māra. Jā, jo tās ir manas ceļa kurpes.

Moriss. Un šis ceļš ved uz dzīvi. — Saņem naudu, Pol!

Auzarājs (*samaksājis pagriežas pret Morisu*). Tagad mēs aizbraucam.

Moriss. Laimīgu ceļu, kungs!

Māra. Lūdzu, nododiet Morisam manu sveicienu!

Moriss. Viņš par to ļoti priecāsies. Un atļaujiet, ka no viņa puses jums vēlu laimīgu ceļu! Ardievu!

Māra (*iziet*).

Moriss. Un jums to pašu, kungs! Jo jums abiem taču ir viens ceļš.

Auzarājs. Ardievu! (*Projām.*)

9

Pols. Moris...

Moriss. Ej pusdienās, Pol! Ir laiks.

Pols. Un tu?

Moriss. Es palikšu tepat.

Pols. Labi, es tevi netraucēšu. (*Projām.*)

Moriss (*palicis viens, aizslēdz durvis un iekar tajās uzrakstu «Slēgts».* *Atpakaļ nākdams, viņš ierauga starp kurpju kārbām, kas mētājas pa gridu, divas novalkātas kurpes. Viņš tās paceļ un aplūko, tad nosēžas uz soliņa un kurpes novieto zemē tā, kā kad tās būtu kājās kādai, kas sēd krēslā. Tad viņš paceļ acis uz augšu, it kā skatītos sēdētājai sejā, un pasmaidā).* Beidzot esam palikuši divi vien... Un tagad tev varu pateikt to, ko jau sen gribēju, bet nekad nepateicu... Tu smaidi? Tu saki, ka jau sen to zinot? Un tomēr ir kaut kas, ko tu nezini... Tas jau nav nekas liels, un tu vari par to pasmaidīt. Es tikai gribēju pateikt, ka tevi mīlu... jau kopš tā brīža, kad tu pirmo reizi priekš divi gadiem ienāci un apsēdies šai krēslā... Vai tu nepamanīji, kā man drebēja rokas, kad es tev uzlaikoju šo pašu kurpju pāri? Toreiz es nezināju, kas tas ir. Tikai sanatorijā, kad mūsu istabas bija blakām un mūsu gultas atradās pie vienas sienas, es sāku saprast, kas tas ir. Jo, kad es dzirdēju tevi naktīs klepojām, man uzmācās tādas bailes, ka es aizmirsu pats savu dzīvību... Un tad es sapratu, ka tu esi tā, kuras dēļ man gribas nelāimī. Es pat gribēju, lai tu labāk mirsti man nekā dzīvo citam. Neskaties manī tā, es zinu, ka tas nebija labi. Un, kad es toreiz tev teicu, ka aizeju uz savu būdu kalnos, es zināju, ka tu nāksi man līdz. Kāpēc tev to neteicu, tu prasi? Kā es būtu iedrošinājies to darīt? Es zināju, ka tev ir draugs, ko tu mīli. Es arī sapratu, ka esmu par vecu, lai jaunai meitenei sacītu tādus vārdus. Jo, kad es tev to būtu pateicis, tu būtu smējusies... nē, tu tomēr nebūtu smējusies, tu būtu tikai līdzcietīgi pasmaidījusi, un tas būtu bijis vislaunākais... Un kāpēc lai es to būtu teicis? Nelaime mūs bija savedusi kopā, nāve mūs bija vienojusi, un es zināju, ka pasaulē nav varas, kas lielāka par šo. Lai tu manu noslēpumu neuzzinātu, es to sargāju kā mācēdams. Es vairījos no katras sarunas. Sirsnīgs vārds man likās vislielākais nodevējs, tāpēc es runāju asi, brīžiem pat rupji. Viss būtu bijis labi, ja nebūtu iejaukusies vara, kas ir lielāka par nāvi. Tā bija dzīvība, kas lika sadzīt mūsu plaušām... Bija reizes, kad es nolādēju šo varu, kas ir nežēlīgāka par nāvi. Bet tu zini, ka viņas pavēles ir negrozāmas. Jo, kad viņa kādam uzpūš savu dvašu, tas nevar gribēt neko citu kā tikai dzīvot. Kad es nācu atkal lejā, es zināju, ka te vairs nebūšu viens. Es zināju, ka man te būs sava Māra, kas man nāks blakām un pašķirs dzīves ceļu. Te tev vienmēr būs krēsls, un tu te vienmēr sēdēsi, kaut arī būtu tālu projām. Tāpēc es palieku šeit, jo nav labi cilvēkam aiziet no tās vietas, kur viņš reiz sastāpis laimi. (*Viņš pieceļas un pastaigā pa veikalu.*) Un tagad tu to zini. Es jau teicu, ka tas nav nekas liels, bet cilvēkam jau arī nekā liela nevajag, lai viņš būtu laimīgs... Un tāds es esmu. (*Atver pulci.*) Te man ir darbs, un te es varēšu strādāt. (*Viņš sāk šķirstīt papirus un nogrimst darbā.*)

Augstu kalnos atskan tāla dunēšana, bet Moriss to vairs nedzird.

ĶĪNAS VĀZE

Komēdija trijos cēlienos

PIRMAIS CĒLIENS

ĶĪNAS VĀZE

Jānis Vīgas dēls, iekšējais

Līdījs, vīgas meita

Leksīte, vīgas kundze

Leksīte (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Ķīnas vāze (kāpēc tu esi šeit, atbilde)

Moriss (palicis viens, aizslēdz durvis un iekar tajās uzrakstu «Slēgts»). Atpakaļ nākdams, viņš ierauga stāp kurpju kārbām, kas mēlājas pa grīdu, divas novalkātas kurpes. Viņš tās paceļ un aplūko, tad nosēdās uz sēdzes un burpes novieto zemē tā, kā kad tā būtu kājās. Tad viņš paceļ acis uz augšu, it kā skatītos pēdējai acij, un pasmaidā. Beidzot esam palikuši divi vien. Un tagad tev varu pateikt to, ko jau sen gribēju, bet nekad negaršoju... Tu smaidi? Tu saki, ka jau sen to ziniot? Un izrogāšs nojūt pēdējām... Tas jau nav nekas liels, un tu vari par to pasmaidīt. Es tikai gribēju pateikt, ka tevi mīlu... Jau kops tā brīža, kad tu pirmo reizi priekā divi gadiem sēdēt un apsēdies šai krēslā... Vai tu nepamanīji, ka man drēbe...

PERSONAS

Cērpa kundze

Jānis, viņas dēls, tirgotājs

Lilija, viņas meita

Leksīte, vēl knīpas gados

Ella, Jāņa sieva

Valdis Virsis, dzelzceļa darbnīcu mehāniķis

Notārs

Darbība noris ērti iekārtotā istabā Cērpu ģimenes mājā pilsētas nomalē. Tālāk aiz šīs istabas redz otru, kas drīzāk atgādina slēgtu balkonu un ko no pirmās istabas nošķir sabīdāmas matstikla durvis (vai aizkars). Balkona stūrī redz postamentu, uz kura novietots trauks ar mākslīgām puķēm.

tu tomēr nebutu... un kāpēc lai es to būtu teļis? Nelaipe mūs bija savēdai kopā, neve mūs bija vienojuši, un es zināju, ka pasaulē nav vietas, kāv lielāka par šo. Lai tu manu noslēpumu neuzklausītu, es to varēju kā mēdams. Es vairākos no katras sarunas. Svarīgs vārds man iras vislielākais nodevējs. Tāpēc es runāju arī, brīžam pat rupji. Visi būtu bijis labi, ja nebutu lejaukusies vara, kas ir lielāka par mani. Tā bija dzīvība, kas lika sadzīt mūsu plaušas... Bija reizes, kad es nolādēju šo varu, kas ir nežēlīgāka par mani. Bet tu zini, ka viņas pavēles ir negrozāmas. Jo, kad viņa kādam uzpūš savu dyatu, tas nevar gribēt neko citu kā likat dzīvot. Kad es zānu atkal leļ, es zināju, ka te vairs nebušu viens. Es zināju, ka man te būs sava Māra, kas man nāks priekā un pārkāps divas ceļi. Te tev vienmēr būs krēsls, un tu te vienmēr sēdēsi, kaut arī būtu tālu projām. Tāpēc es palieku šeit, jo nav labi cilvēkiem aiziet no tās vietas, kur viņš reiz sastaps laimi. (Viņš piecēlas un pastaigā pa veikalu.) Un tagad tu to zini. Es jau teicu, ka tas nav nekas liels, bet cilvēkam jau arī nekā liela nevajag, lai viņš būtu laimīgs... Un tāds es esmu. (Atver vārti.) Te man ir Jārbs, un te es varētu strādāt. (Viņš sāk šķīstīt papirus un nōgrīnāt darbā.)

Augstu kalnos aiskān šīs dūsmas, bet Moriss to vairs nēdird.

PIRMAIS CĒLIENS

Vēla pēcpusdiena.

1

Leksīte (*pabāž galvu vidējo duroju spraugā; redzēdama, ka istaba tukša, viņa ielavās iekšā, padusē nesdaļa lielu rotaļu lāci, ko nosēdina istabas vidū uz grīdas, pati nomezdamās tam līdzās*). Un tagad, Tedi, klausies uzmanīgi, kas notika tālāk! (*Atver grāmatu un lasa.*) Sasniedzis aizu, kurā dzīvoja briesmīgais pūķis, ķēniņa dēls droši turpināja ceļu, jo prinči ne no kā nebaidās. Bet tad uzreiz viņa zirgs saslējās pakalķājās un negāja vairs tālāk. Ķēniņa dēls izkāpa no segliem, lai apskatītos, kas krietno lopiņu tik ļoti sabiedējis. Tai bridī viņš ieraudzīja pūķi, šīs aizas briesmīgo nezvēru. Paēdis labas pusdienas, tas pašulaik gulēja saldā miegā...

Cērpa kundze (*ienāk no otras istabas*). Leksīt!...

Leksīte (*sabijusies*). Kuš, mammucīt!

Cērpa kundze. Kas tad nu?

Leksīte (*aiz dusmām sāk vai raudāt*). Es taču teicu — kuš, mammucīt! Tu mani nemaz vairs neklausī.

Cērpa kundze, Es prasu, kas noticis.

Leksīte. Pūķis pašlaik guļ diendus, bet tu uzreiz pilnā balsī: Leksīt! Tas zvērs pamodīsies un aprīs nabaga prinči...

Cērpa kundze. Atkal pasakas! Vai tu tās nevari lasīt savā istabā? Vai neesmu teikusi, lai tu te nenāc ar savu lāci? Vāc tūlīt projām savu dražu!

Leksīte (*protestē*). Tā nav nekāda draža, mammucīt!

Cērpa kundze. Liela meita, bet vēl rotaļājas pa grīdu. Kauns!

Leksīte (*sabozusies aizvāc Tedi verandā*).

Cērpa kundze. Un tagad panāc šurp! Parādi nu tās ķepas! Vai, te jau aiz melnuma pat ādu vairs neredz! Marš — mazgāties!

Leksīte. Nemaz tik briesmīgi nav, mammucīt.

Cērpa kundze. Kāda nevaldāma knīpa! Nu gan jāmeklē žagari!

Leksīte. Tu tūlīt ar žagariem, mammucīt... Parunāsimies prātīgi! Vai tiešām jāmazgā?

Cērpa kundze. Pagaidi vien, kad satikšu tavu skolotāju, nūdien, pasūdzēšu! Drīz mums nāks viesi, bet tev rokas kā ruksim. Un kāda mute — vai, vai!

Leksīte (*ļoti sarūgtināta*). Tu gaidi viesus, bet man jāmazgā mute divreiz dienā. Kad atnāks Valdis, es tev parādīšu, ka viņam ir vēl melnākas rokas nekā man.

Cērpa kundze. Valdis strādā darbnīcā, un viņš savas rokas nevar baltākas nomazgāt.

Leksīte. Bet Valdis ir mans draugs, un es gribu, lai man ir tādas pašas rokas kā viņam.

Cērpa kundze. Tūlīt tu iesi mazgāties! Un ar ziepēm!

Leksīte. Mammucīt —!

Cērpa kundze (*mākslotās dusmās*). Tūlīt tu man nomazgāsi muti!

Leksīte (*ar roku sargādama sēdamvietu, manās uz durvīm*). Tev, mammucīt —!

Cērpa kundze (*piesper kāju*). Tu man vēl —!

Leksīte (*pazūd*).

Cērpa kundze (*smiedamās noskatās meitenei pakaļ, tad sakārto krēslus, aizver durvis*).

Leksīte (*nāk atpakaļ ar slapju muti un divieli rokā*). Vai tā labi, mammucīt?

Cērpa kundze. Ātri gan tas tev gāja.

Leksīte. Rit jau atkal jāmazgā. Un žurnālā rakstīts, ka maigai ādai ūdens esot ļoti kaitīgs. Palasi pati!

Cērpa kundze (*slaucīdama*). Teiksim, ka šoreiz pietiks.

Leksīte. Kad es būšu liela, mammucīt, tad gan man vairs nebūs jāmazgājas. Tad es darišu tāpat kā tu un Lilija: kur melnums, tur pūderi virsū, un labs! (*Pagriež vaigu*.) Un kā tagad, mammucīt? Vai pavisam labi?

Cērpa kundze (*noskūpst vaigu*). Var iztikt.

2

Lilija (*no otras istabas*). Lūdzu, palīdzi, mamm, — es nevaru muguru sapogāt.

Leksīte (*skaidīgi*). Re, kāda brūte! Atkal viņai jauna kleita. Paskaties, mammucīt!

Lilija. Leksīt, ja tu vienmēr palaidīsi muti, es tev aizliegšu te ienākt.

Leksīte. E, kur liedzēja!

Cērpa kundze. Leksīt!

Leksīte (*lietišķi paceļ Lilijas brunču malu*). Un jaunas zeķes ar! Ažūrs, mammucīt!

Lilija. Neķeries ar netīriem pirkstiem klāt — paliks vēl traips!

Cērpa kundze. Mierā, bērni!

Leksīte. Lai viņa mani neapvaino, mammucīt! Es nupat nomazgāju rokas un varu ķerties, kur gribu.

Lilija. Tā knīpa man krīt uz nerviem, mamm!

Leksīte. Ak tā! Tad es tev varu pateikt, ka tu man ar' krīti uz nerviem. Un briesmīgi! Kāpēc tu mani sauc par knīpu? Mamm, vai es esmu knīpa?

Cērpa kundze. Tas tev pašai jāzina, Leksīt! Par knīpām sauc tādas meitenes, kas runā lielajiem pretī. Vai tu tā dari?

Leksīte. Nē, ja tikai man nerunā pretī. Bet nevajag bērnu kaitināt!

Cērpa kundze. Tad esi labs bērns un ej izmācies, kas tev šodien uzdots!

Leksīte. Jā, mammucīt!

Cērpa kundze. Pēc tam varēsi ienākt pie mums.

Leksīte. Paldies, mamucīt! — Vai tu esi dusmīga, Lilij? Es laikam tomēr būšu tev runājusi pretī.

Lilija. Tad citreiz tā nedari!

Leksīte. Nekad vairs! (*Pie durvīm atgriežas.*) Goda vārds, ne. (*Projām.*)

3

Cērpa kundze. Tu šodien esi tik nervoza, Lilij. Bet es jau saprotu. Vai tu domā, ka šodien viņš runās ar mani?

Lilija. Es ceru, mamm.

Cērpa kundze. Vai ar tevi viņš jau runājis?

Lilija. Jā, mamm.

Cērpa kundze. Un ko tu viņam atbildēji?

Lilija. Jā, mamm.

Cērpa kundze. Bet vai esi labi apdomājusi? Valdis jau ir jauks zēns, bet viņš nav mūsu aprindu cilvēks. Pat Leksīte ievērojusi, ka viņam esot melnas rokas.

Lilija. Viņš strādā ar eļļainām mašīnu daļām.

Cērpa kundze. No darba nevienam nav jākaunas. Es tikai gribēju teikt, ka tu esi augusi inteligentā ģimenē, bet viņš ir vienkāršs dzelzceļa darbnīcu strādnieks.

Lilija. Mehāniķis, mamm.

Cērpa kundze. Bet, ja viņš tev patīk un tu esi teikusi «jā», tad arī es neteikšu «nē». Citas mātes mūsu aprindās gan raudzītos, lai znotam arī kaut kas pieder, bet es neesmu aizspriedumu cilvēks. Kad es precējos ar tavu tēvu, arī viņš bija vienkāršs pārdevējs veikalā, bet vēlāk tika pie turības. Jūs abi esat jauni, un tāpēc dievs jūs svētīs.

Lilija. Paldies, mamm... bet, lūdzu, neizrādi viņam, ka tu jau to zini!

Cērpa kundze. Es būšu ļoti pārsteigta, kad viņš lūgs

tavu roku. — Bet nu ej un sakārtojies! Man liekas, ka es jau dzirdu Jāni kāpjam lejā.

Lilija. Vai, pulkstenis jau seši, un man vēl mati nav sakārtoti! (*Projām.*)

4

Cērpa kundze (*apsēžas krēslā un sāk rokdarbu*).

Jānis (*ienāk*). Labvakar, māt! (*Noskūpsta.*) Vai netraucēju?

Cērpa kundze. Sēdies! Vai neredzi, ka tevi gaidu? Sodien te katram savs darbs, bet man nav palīga.

Jānis. Tad pieņem mani! Kas jādara?

Cērpa kundze. Paturi dziju, lai notinu! Tā. Turi stingri! Un pastāsti, kā iet pa veikalu!

Jānis. Labi, kā vienmēr.

Cērpa kundze. Tu man esi gudrs un kārtīgs zēns. Es lepojos ar tevi.

Jānis. Ja tu runā par manu veikalu, tad gan tas nav mans nopelns. Es turpinu tikai tēva sāktu darbu. Labi nostādīta veikala vadīšanai nav vajadzīgs daudz saprašanas. Es, tā sakot, tikai ievācu ražu tai laukā, kur sējis tēvs.

Cērpa kundze. Jā, tavam tēvam mēs visi esam daudz pateicības parādā. Es nedomāju tikai veikalu, bet arī saticību un ģimenes laimi, kas pastāv mūsu starpā. Vai tu zini vēl kādu ģimeni, kuras locekļi dzīvotu savā starpā tikpat saticīgi kā mēs?

Jānis. Nē, māt.

Cērpa kundze. Ne tikai izskatā tu līdzinies savam netaiķa tēvam, bet arī tikumā. Viņš bija labs cilvēks, bet, ja kādā lietā iespītējās, tad arī pie tā palika. Arī tu esi tāds pats, un Lilija nav ne par matu labāka.

Jānis. Ja tēvs kādreiz iespītējās, tad tikai par savu taisnību. Un es katrā gadījumā dāritu tāpat.

Cērpa kundze. Mēs visi viņam bijām vienlīdz mīļi. Par mums viņš allaž domāja. Testamentā viņš bija rūpīgi sadalījis mantu mūsu starpā — līdz pēdējam sikumam. Viņš zināja, ka, mantu dalot, parasti rodas nesaskaņas un naidi pat vistuvāko cilvēku starpā. Tikai mūsu mieru pēc tēva nāves nav aptumšojusi ne vismazākā ēna.

Jānis. Nē, māt.

Cērpa kundze. Viņš labi pazina cilvēka dabu. Kā viņa dzīvesbiedrei gan man dažreiz nācās savu asaru noraudāt, bet to visu viņam jau esmu piedevusi. Mums visiem ir savas vājības. Taču saviem bērniem viņš arvienu bija labs tēvs.

5

Ella (*ienāk*). Labvakar, māt! (*Noskūpsta.*) Man nopietni jāžēlojas par tavu dēlu. Viņš mani pamet vienu manā istabā, bet te jau es viņu atrodu sēžam pie citas sievietes kājām!

Cērpa kundze. Tādi ir vīrieši, meit! Turi acis vaļā!

Ella. Ko tas līdz? Viņi mūs krāpj acīm redzot. Un tad jau labāk izlikties nekā neredzam.

Cērpa kundze. Tāds mūsu liktenis, meit! Grūti dzīvot ar vīru, bet vēl grūtāk bez tā. Taisnību sakot, tas jau ir sievas dabā — meklēt sava vīra vainas. Laulība neliktos pilnīga, ja mums nebūtu saviem vīriem ko piedot.

Ella. Es nezināju, ka tev tik moderni uzskati, māt!

Cērpa kundze. Kad tu būsi nodzīvojusi pasaulē tik ilgi kā es, tad arī tu domāsi tāpat.

Ella. Vajag būt viegli dzīvot pasaulē, kad ir tik laba sirds kā tev.

Cērpa kundze. Tas tikai rāda, ka tu manu sirdi nepazīsti no kreisās puses. Dažreiz es varu būt arī cieta un ļauna. Jā, jā: es tev ieteiktu piesargāties.

Ella. Vai es tevi nepazīstu? Pietiek tikai tevi redzēt, kad tu runājies ar Leksīti, lai tevi pazītu. Es tiešām nebūtu ticējusi, ka pieņemtu bērnu var tā iemīlēt, kā tu mīli to skuķi.

Cērpa kundze. Kurš no mums viņu nemīl?

Ella. Es neticu, ka mēs viņu mīlētu tikpat stipri kā tu. Vai tev nepietrūkst mīlestības pašas bērniem?

Cērpa kundze. Man nekad nav ienācis prātā, ka Leksīte nebūtu manis pašas meita. Bet mīlestība jau arī nav nauda, kuras paliek mazāk, ja to vairāk tērē. Ar to ir taisni otrādi. Saki — kā mēs dzīvotu šai mājā, ja te nebūtu neviena knauķa, kas pastāvīgi trokšņo un plēš traukus? Tas būtu garlaicīgi. Tā es domāju arī toreiz, kad Leksīti pieņēmām. Tagad mēs šo knīpu esam iemīlējuši kā savējo. Viņai ir vairāk niķu kā sliktam sunim blusu, bet taisni tāpēc viņa mums patīk. Viņai ir laba sirds, un viņa mūs visus mīl. Es neticu, ka manis pašas meita mani varētu mīlēt vairāk kā šis dzeguzēns, kas nejauši iekļuvis mūsu ligzdā. Savu māti viņa neatceras, tēva viņai nekad nav bijis, bet mūsu māja ir diezgan plaša, lai viņai atdotu to, ko liktenis noskaudis.

Jānis. Bet reiz taču viņa uzzinās, ka nav tava meita.

Cērpa kundze. Viņa ir mana meita, jo viņa mani mīl kā savu māti. Es pazīstu mātes, kam no saviem bērniem ir mazāk prieka kā man no šī dzeguzēna. Nē, viņu es neparko neatdotu projām. Arī mūsu nelaiķa tēvs viņu iemīlēja kā savu bērnu. Testamentā viņai novēlēta tāda pati daļa kā pārējiem bērniem. Arī šī māja, kurā mēs dzīvojam, pieder Leksītei. — Bet nu nerunāsim vairāk par to! Leksīte nedrīkst uzzināt, ka viņa ir dzeguzēns! Tas sāpētu viņas mazajai sirsniņai.

Lilija (*uzposusies, nāk ar žurnālu rokā*). Labvakar, Elliņ, labvakar, brālīt! Nostrādājies, ko?

Jānis. Toties šis pievakares stundas ir jauka atpūta. Kad

mēs visi tā kopā te sēžam un parunājamies, tad liekas, ka esi ienācis svētlaimīgo salā. Un arī tagad —

Cērpa kundze. Šis vakars būs kaut kas neparasts.

Lilija. Bet, mamm —!

Cērpa kundze. Jo šodien mums būs viesi no ārpusē.

Lilija. Es tevi lūdzu, mamm!

Cērpa kundze. Par ko tu uztraucies? Vai tad es nedrīkstu pateikt —

Lilija. Nē!

Cērpa kundze. — ka šovakar pie mums iegriezīsies mūsu mājas draugs — vecais notārs.

Ella. Ak tā! Senāk viņš nāca gandrīz katru dienu.

Cērpa kundze. Jā, kamēr tēvs bija dzīvs. Viņi taču bija draugi.

Ella. Nevar jau teikt, ka tagad viņš būtu mūs aizmirsis. Bet, kad es viņu redzu, man arvien liekas, ka viņš nāk ar kādu sevišķu nolūku.

Lilija. Kādi nolūki viņam te varētu būt?

Cērpa kundze. Viņš ir mūsu draugs. Bez tam tēvs viņu bija iecēlis par testamenta izpildītāju. Vai tad kāds brīnums, ja notārs te allaž ieskatās un papriecājas par mūsu ģimenes idilli? Mēs varam būt laimīgi, ka mums tāds draugs. Un tad ... šovakar te būs arī kāds jauns cilvēks.

Ella. Ā, tas dzelzceļu strādnieks!

Cērpa kundze. Mehāniķis, tu gribēji teikt. Viņš ir jauks cilvēks un mūs nekādā ziņā netraucēs.

Ella. Lilija laikam gribēs apgalvot, ka arī šim jaunajam cilvēkam te nav nekādu sevišķu nolūku?

Lilija (*nodur acis*). Man viņš ir pilnīgi vienaldzīgs.

Ella. Kāpēc tu sarksti un bālē? Es jau nesaku, ka tam puisim būtu vainas. Sevišķi smalks jau viņš nav ...

Lilija. Kaut tu būtu dabūjusi tik smalku vīru!

Jānis. Ak, tad tik tālu jau tās lietas? Vēlu laimes, Lilij! Un priecājos, ka beidzot mūsu mājā būs cilvēks, no kura manierēm es varēšu mācīties.

Lilija. Mamm, ko viņi no manis grib?

Leksīte (*paver durvis*). Esmu izmācījusies, mammucīt! Vai drīkstu ienākt? Paldies!

Cērpa kundze. Es gan nedzirdēju, ka kāds būtu teicis «lūdzu».

Leksīte. Tas nemaz nav vajadzīgs. Es negribu, ka mani lūdzu. (*Nosēžas krēslā un rātņi saliek rokas uz ceļiem.*) Ko mēs, bērni, tagad darīsim? Es zinu! (*Pietrūkstas kājās un nostājas Jānim aiz muguras, kaut ko čukstēdama ausī.*)

Cērpa kundze (*bargi*). Kas tā par čukstēšanu!

Leksīte. Piedod, mammucīt, bet tas bija pavisam speciāls vārds!

Jānis. Leksītes snīpim liekoties, ka mājā kaut kur vajagot būt tortei.

Cērpa kundze. Tas snīpis ir liels gudrinieks.

Leksīte. Un, tā kā skolotājs mums uzdeva domrakstu «Labs tas darbiņš, kas padarīts», tad es domāju —

Cērpa kundze. — ka nevajadzētu kavēties?

Leksīte. Jā, mammucīt! Es tūlīt pagādāšu tases. (*Pieiet pie bufetes un, pakāpusies pirkstgalos, sāk meklēties; ar lielu troksni nogāž nažu kārbu.*) Tas nekas. Dažreiz gadās vēl ļaunāk. Tūlīt salasīšu!

Elia. Un noliksi atpakaļ?

Leksīte. Kur tad? Arā mest taču nevar!

Elia. Netirus nažus skapī? Tie taču bija nokrituši zemē.

Leksīte. Ak tā — es tos noslaucīšu! (*Sāk slaucīt nažus gar brunčiem.*)

Cērpa kundze. Leksīt! Vai tā pareizi?

Leksīte. Piedod, mammucīt!

Cērpa kundze. Kā slauka nažus?

Leksīte. Tā, ka citi neredz. Es to izdarišu vēlāk. Un te būs tases. Tev pirmajai, mammucīt! (*Zvans.*) Es ielaidīšu! (*Aizskrien.*)

7

Notārs (*kuram Leksīte pieķērusies pie rokas, ienāk*). Vai tiešām esmu nokavējies? Labvakar, Margaret, labvakar, bērni!

Leksīte. Mamm, un tu man neteici, ka krusttēvs nāks ciemā.

Cērpa kundze. Kāpēc taisni tev to vajadzēja zināt?

Leksīte. Tāpēc, ka viņš ir mans draugs. — Vai tu man esi draugs, krusttēv?

Notārs. Līdz kapa malai!

Leksīte. Tad sēdies te! (*Nosēdina viņu krēslā, pati nomezdamās uz malas.*) Un tagad saki man vienu pavisam speciālu vārdu... e, kas tas bija? Ak jā — vai tu mani tiešām mīli, krusttēv?

Notārs. Bet Leksīt! Tā tu nedrīksti jautāt vīrietim citu klātbūtnē!

Leksīte! Kāpēc ne? Ja es kādu mīlu, tad tas visiem jāzina. Redzi — es mīlu mammu, es mīlu Jāni, es mīlu Ellu, es mīlu pat Liliju, lai gan viņa man vienmēr runā pretī. Bet cik dikti tu mani mīli?

Notārs. Šitik.

Leksīte. Vai tu mani glābtu, ja es, teiksim, iekristu ūdenī?

Notārs. Uz pēdām.

Leksīte. Bet ja tev būtu jauns uzvalks mugurā?

Notārs. Vienalga.

Leksīte. Paskaties — Lilijai atkal jaunas zeķes! Bet man nav nekā. Redzi, kādas man kurpes! Vai ar tādām var ļaudis rādīties? Bet es jau nekā nesaku — varbūt kāds uzdāvinās. Zini — pēc divām nedēļām man ir dzimšanas diena.

Cērpa kundze. Bet, Leksīt, tu jau neļauj krusttēvam ar mums ne vārda parunāt. Tās tases tu pavisam aizmirsi.

Leksīte. Tūlīt!

Notārs. Cik pie jums te klusi un mierīgi... Ja cilvēki kaut kur nestrīdas, tad tas ir jūsu mājā.

Lilija. Gluži bez strīdiem arī pie mums nav. Tas meitēns te izlaižas ar katru dienu vairāk.

Leksīte (*pārsteigta*). Es, mammucīt? Ko jūs visi gribat no tā nabaga bērna?

Jānis. Vispirms, lai tu ielaid to, kas zvana pie durvīm.

Leksīte. Zvana? Urā! Tas ir Valdis! (*Projām.*)

Lilija. Mamm, vai man neatnest tavu lakatu?

Cērpa kundze. Paliec mierīgi sēžam! Man nesalst.

8

Leksīte (*atgriežas, roku rokā saķērušies ar Valdi*). Te nu viņš beidzot ir klāt! Apsveicinies labi ātri — mums tūlīt jāēd torte! Mammai tu noskūpstī roku, tā! Pie krusttēva sasiņ papēžus, labi! Citus tu jau pazīsti. Un tagad sēdies te — blakus Lilijai!

Valdis (*samulsis*). Kāpēc tur?

Leksīte. Kāpēc? Nu jūs taču esat pāris.

Cērpa kundze. Leksīt!

Leksīte (*pie tasēm*). Tūlīt!

Cērpa kundze. Reti jūs pie mums rādāties, jaunais draugs!

Valdis. Es baidos jūs apgrūtināt, kundze! Es zinu, ka neprotu uzvesties, kā pieklājas inteligentā sabiedrībā.

Cērpa kundze. Taisni otrādi — jūsu manieres ir ļoti labas.

Valdis. Ļoti pateicos!

Cērpa kundze. Vai jums patīk mūsu mājā?

Valdis. Ļoti. Jums ir labs radioaparāts. No tādām lietām es kaut ko saprotu.

Cērpa kundze. Ieslēdz, Leksīt! Kafiju dzerot, mēs varam paklausīties mūziku.

Brīdi sentimentāla idille:

visi klusēdami dzer kafiju un klausās saldu mūziku.

Valdis. Šī ir pavisam cita pasaule nekā tā, kur es līdz šim esmu dzīvojis...

Notārs. Es pazīstu cilvēkus un redzu, ka jūsu bērnība nav bijusi saulaina.

Cērpa kundze. Bet taisni tāds jūs man patīkat. Tikai tas ir pats savas laimes kalējs, kas pats izlauž savu dzīves ceļu. Jūs jau atkal droši vien domājat par kādu jaunu izgudrojumu? Ak tā — notārs jau nemaz nezina, ka jums pastāvīgi pilna galva ar visādiem projektiem! Man liekas, ka jūs kaut ko gribējāt teikt.

Valdis. Jūs nupat pieminējāt manu bērniņu — es domāju par to. Un tāpēc man jums jāsaka, ka esmu audzis tādos apstākļos, kur pastāvīgi skanēja lamas.

Cērpa kundze (*lidzjūtīgi*). Nabaga zēns! . . .

Valdis. Mans tēvs nebija slikts cilvēks, bet viņš bieži piedzērās.

Cērpa kundze. O!

Valdis. Un, kad viņš bija piedzēries, viņš parasti trokšņoja un kāvās.

Lilija. Šausmīgi!

Cērpa kundze. O! Lilija man par to nekā nav stāstījusi.

Valdis. Viņa jau to nemaz nezina. Tas tāpēc, ka viņa allaž interesējās vairāk par mani kā par manu tēvu.

Cērpa kundze. Jauno cilvēk, pirms jūs aizejat, es ar jums vēl gribētu parunāties.

Valdis. Esmu laikam pateicis kaut ko tādu, ko nevajadzēja sacīt?

Notārs. Nē, jaunais draugs! Patiesību vajag teikt vienmēr un visur.

Lilija (*klusī*). Šoreiz tu gan man to varēji aiztaupīt.

Notārs. Dažreiz ir labi, ja arī miera ostā iepūš kāds skarbāks vējiņš. (*Atskan duroju zvans; šoreiz tas brēc asi un nikni.*)

Cērpa kundze. Kas tas varētu būt? Mēs taču vairs negaidām neviena.

Leksīte. Es ielaidīšu! (*Aizskrien.*)

Ella. Tas, liekas, ir nelūgts viesis.

Jānis. Es dzirdu vīrieša balsi.

Lilija. Viņš min tēva vārdu. Tas cilvēks nezina, ka tēvs jau sen miris.

Cērpa kundze. Savādi. Tad jāiet man pašai. (*Pieceļas, bet tai bridī atgriežas Leksīte, nesdama prāvu koka kārbu.*)

9

Leksīte. Skaties, kas man, mammucīt!

Cērpa kundze. Kas tev to iedeva?

Leksīte. Kāds jauns cilvēks, traki interesants vīrietis! Viņš bija ģērbies uniformā, laikam jūrnieks.

Ella. Ko viņš ar tevi runāja?

Leksīte. Viņš jautāja, vai šī esot Cērpa kunga māja. Man liekas, ka viņš runāja par tēvu.

Notārs. Ja tas bijis jūrnieks, tad iespējams, ka viņš pēc ilgākas prombūtnes atgriežas dzimtenē.

Leksīte. Tad viņš man iedeva šo saini un teica, ka to sūtot kāds draugs no . . . no Ķīnas.

Cērpa kundze. Tas varētu būt tēva jaunības draugs Silenieks, kas jau ilguš gadus dzīvo Austrumos. Senāk viņi palaikam sarakstījās. — Un ko tas jaunais cilvēks teica?

Leksīte. Vairāk nekā. Ak jā — viņš nolika saini zemē un teica «ardievu!» — Nez', kas tur varētu būt iekšā?

Jānis. To tūlīt redzēsim. Padod nazi, Leksīt! Un kniebles arī!

Notārs. Pat mani šī lieta sāk intriģēt. (*Viņš pieceļas un uzliek brilles.*)

Visi sapulcējas ap galdu un ar lielu interesi seko mīklas atrisinājumam.

Leksīte. Zini ko, mammucīt: tur iekšā jābūt kaut kam speciālam.

Jānis (*atver kārbu*). Te ir tas noslēpums. (*Izceļ lielu vistokli; attinot papirus, parādās skaista vāze, ko viņš paceļ gaisā.*) Lūk!

Ella. Kāda skaista lietiņa! Tādu es vēl nekad neesmu redzējusi.

Lilija. Droši vien tā ir īsta Ķīnas vāze.

Notārs. Smalks porcelāns. Te mākslinieks būs nostrādājis vairākus gadus.

Ella. Kas tas par nezvēru, kas tur attēlots?

Jānis. Tas taču slavenais Ķīnas pūķis.

Lilija. Jā! Bet ko viņš tur dara?

Notārs. Viņš aptinies vāzei apkārt un kož pats savā astē. Viņš laikam domā, ka tā ir kāda cita pūķa aste, un, tā kā viņš jūt kodienu sāpes, tad viņš domā, ka viņam kož tas otrs.

Cērpa kundze. Tad ir gan muļķa dzīvnieks!

Notārs. Nesaki vis, Margaret! Cilvēki bieži vien rīkojas taisni tāpat. Jo arī mēs bieži vien nesaskatām lietu sakarību un, gribēdami kost citiem, bieži vien kožam paši sev.

Cērpa kundze. Var jau būt, ka pasaulē tā kādreiz notiek. Tavs amats tev ļauj cilvēkus pazīt labāk nekā mums. Mēs jau te dzīvojam kā dieva azotē un pat nezinām, kas ir skaudība un naidis.

Notārs. Ko tu teiksi, Leksīt? Kā tev patīk jaunā mantiņa? Nāc taču tuvāk, paskaties!

Leksīte (*raujas nost*). Negribu. Tas ir nelāga pūķis.

Notārs. Tas taču tikai zīmējums, muļķīt!

Leksīte. Nav vis tā. Es to zvēru pazīstu labi. Tas ir tas pats pūķis, par ko rakstīts manā pasaku grāmatā. Viņš tikai izliekas, ka ir zīmēts. Patiesībā viņš tikai gaida izdevīgu brīdi, kad varēs mums uzbrukt.

Cērpa kundze. Dažreiz tas meitēns runā tīri gudri, bet citreiz izliekas par neļēgu. — Padod nu man arī tuvāk apskatīt! (*Visu apbrīnota, vāze iet no rokas rokā.*)

Lilija. Cik gracioza forma!

Ella. Un kāda krāsu saskaņa!

Jānis. Man tomēr šī lieta vēl nav skaidra. Kad es kādam pircējam nosūtu preces, es tām pievienoju pavadrakstu. Kādēļ šis sūtītājs grib palikt nepazīts?

Cērpa kundze. Tu neapskatīji papīrus. Varbūt tur ir kāda rakstu zīme?

Leksīte. Te ir vēstule. Es pavisam aizmirsu, ka tas jaunais cilvēks man to iedeva. (*Izvelk no kabatiņas.*) Lūk!

Notārs. Tūlīt redzēsim, kas tur rakstīts. (*Atver aploksni.*) Pareizi, to raksta Jānis Silenieks no Sanhajas.

Cērpa kundze. Savā laikā nelaiķa Cērps viņam daudz palīdzēja.

Notārs. No datuma redzams, ka vēstule bijusi ceļā gandrīz veselu gadu.

Jānis. Lūdzu, lasiet, ko viņš raksta!

Notārs. «Mans mīlais vecais draugs! Tik ilgi neesmu no Tevis dabūjis nekādas ziņas un nezinu, kā Tev klājas. Tā kā vēstules un sūtījumi Ķīnā bieži vien pazūd, tad šo vēstuli es Tev nosūtu pa drošāku ceļu. Pie mums pašlaik ieradies kāds latviešu kuģis, un viņa stūrmanis, kuru es pazīstu, solījās Tev nogādāt šīs rakstu rindas. Līdz ar to viņš Tev aizvedīs arī kādu ķīniešu vāzi, kas Londonā maksātu vismaz simts mārciņas sterliņu . . .»

Elīa. Simts mārciņu — cik tas ir mūsu naudā?

Jānis. Pēc pašreizējā kursa apmēram divi un pustūkstoša latu.

Cērpa kundze (*noliek vāzi uzmanīgi uz galda*). Ak tu žēlīgais!

Lilija. Viņš raksta — vismaz simts mārciņu. Tad jau patiesībā vērtībai jābūt daudz lielākai. — Uzmanīgi, māt! Tā taču dzīva nauda.

Cērpa kundze. Tādu pārsteigumu! Tādu laimi!

Jānis. Mēs taču vāzi neatstāsim te uz galda?

Elīa. Noliksīm uz bufetes!

Lilija. Vāze un bufete — fui, tas nesader kopā! Tik dekoratīvai lietai jābūt atsevišķā vietā.

Cērpa kundze. Kur tad?

Jānis. Novietosīm stūrī! Tur jau stāv it kā taisni viņai gatavots postaments.

Lilija. Tur tā arī labi izskatīsies. (*Svinīgā procesijā visi pavada vāzi līdz postamentam, kur brīdi paliek stāvam un apbrīno dārgo trauku.*)

Notārs. Vēstuli es vēl neizlasīju līdz galam.

Visi. Ā!

Notārs. Patiesībā tur vairs nav nekā svarīga. Viņš sūta visiem labas dienas, sevišķi Leksītei.

Leksīte. Man?

Notārs. Viņš tevi redzējis, kad bijis priekš astoņiem gadiem dzimtenē. Tu viņam tik ļoti patikusi, ka viņš gribējis tevi ņemt līdz uz Ķīnu.

Leksīte. Pie pūķiem? Paldies!

Notārs. Viņš, protams, joko tikai, jo tavas mājas taču ir te.

Leksīte. Nebaidies, mammucīt: es tevi nekad neatstāšu!

Jānis. Jāatzīstas, ka šī neparastā lieta arī mani uztrauca. Labi, ka tā beigusies.

Notārs. Gluži otrādi: man liekas, ka tā vēl nemaz nav sākusies.

Jānis. Ko jūs runājat?

Notārs. Lietu sarežģī tas apstākļi, ka vāze sūtīta jūsu tēvam, bet adresāts jau sen miris.

Jānis. Kas par to, ka adresāts miris? Mēs esam viņa likumīgie mantinieki.

Notārs. Priekš nāves jūsu tēvs sastādīja testamentu un visu mantību sadalīja jūsu starpā. Vāze tagad palikusi ārpus šī sadalījuma. Jūs esat vairāki mantinieki, bet vāze tikai viena. Kuram tā tagad piederēs?

Jānis. Ak tā ... Tas man nemaz neienāca prātā.

Notārs. Nav svarīgi, vai vāze stāvēs uz postamenta vai uz bufetes, bet vienam no jums vajadzēs skaitīties tās īpašniekam.

Jānis. Protams.

Elļa. Man liekas, ka tā lieta ļoti vienkārša.

Notārs. Tā nebūt nav tik vienkārša, kundze! Mums tagad vajadzētu zināt, kuram šo vāzi nelaiķis būtu novēlējis, ja tā šeit būtu ieradusies pirms viņa nāves. Bet kā mēs to tagad varam izzināt? Mēs varam tikai minēt. Un, tā kā nelaiķis mani iecēlis par sava testamenta izpildītāju, tad gluži dabiski, ka man šī lieta nav vienaldzīga.

Cērpa kundze. Miļlais draugs, tagad tu runā kā notārs!

Notārs. Taisni otrādi — es runāju kā draugs. Tie pienākumi, ko man uzlika testamenta izpildīšana, patiesībā ir jau beigušies. Ja es tagad iejaucos šai jaunajā lietā, tad tas notiek ne tik daudz juridiski kā morāliiski. No savas puses es zinu, ka mazām neskaidrībām var būt lielas un nepatīkamas sekas. No tām es jūs brīdinu. Tāpēc labi būtu, ja arī šo lietu jūs noskaidrotu pašā sākumā.

Cērpa kundze. Man liekas, ka te nekas daudz nebūs skaidrojams. Mēs visi taču te esam vienas ģimenes locekļi. Nekāda muiža mums te nav jādala.

Jānis. Notāra kungam tomēr taisnība, ka vāzes īpašuma lieta ir jānoskaidro.

Cērpa kundze. Es domāju, ka tā ir diezgan skaidra un vienkārša. Pēc tēva nāves es esmu, tā sakot, ģimenes vecākā.

Notārs. Tātad tu domā, ka vāze pienāktos tev?

Cērpa kundze. Jā ... Pagaidām.

Notārs. Bet pēc tavas nāves?

Cērpa kundze. Apžēlojies! Tas jau izklausās, it kā tu mani gribētu redzēt zārkā.

Notārs. Šādos gadījumos jāparedz visas varbūtības. — Leksīt, man liekas, ka nupat zvanīja! Vai tu neizietu paskatīties, kas tur ir?

Leksīte. Neviens nav zvanījis, krusttēv!
Notārs. Bet ja nu es tevi tomēr lūgtu paskatīties?
Leksīte (*apvainota*). Es jau varu iziet. (*Projām.*)

10

Notārs. Man tev jāsaka, Margaret, ka mantas dališanā likums nelaiķa sievai nav labvēlīgs.

Cērpa kundze. Kāda te daļa likumam, ja mani bērni atsakās no vāzes man par labu?

Notārs. Protams, tā ir pavisam cita lieta.

Lilija. Kā?

Ella. Par to gan vēl nav runāts.

Cērpa kundze. Es gribu dzirdēt, ko saka mans dēls —

Jānis. Lūdzu, nepārproti mani, māt! Ja šeit runa par tēva gribu, tad man jāsaka, ko es domāju. Man liekas ... ka šo vāzi tēvs būtu atstājis man, jo es, tā sakot, esmu viņa pirmdzimtais.

Lilija. Tu jau tā no mums esi dabūjis lielāko daļu. Vai tev vēl nepietiek? Tagad tu nekaunies prasīt vēl! Ko tad lai saku es, kas dabūja vismazāk?

Notārs. Nu redzi, Margaret, ka tā lieta nemaz nav tik vienkārša, kā tev liekas!

Cērpa kundze. Jānis tikai joko.

Jānis. Es runāju nopietni, māt! Es varētu no vāzes atteikties, ja tā tev tiešām būtu vajadzīga. Bet ko tu ar to iesāksi? Sai mājā tev nodrošināta iztika un dzīvoklis līdz mūža galam. Kam tev vēl vajadzīga vāze? Tā taču ir diezgan liela vērtība.

Cērpa kundze. Bet ja nu es tevi lūdzu?

Lilija. Tu runā tā, kā kad vāze jau piederētu Jānim. Man uz šo lietu ir tikpat lielas tiesības kā viņam.

Cērpa kundze (*sarūgtināta*). Ja jau tā, bērni, jūs runājat ...

Lilija. Kāpēc lai es atteiktos tev par labu? Tu esi jau veca, un tava dzīve nodrošināta. Man turpretī sākas tikai tagad. Tāpēc arī manās rokās vāzei būs lielāka vērtība nekā tavās. Un es esmu pārliecināta, ka taisni tā domātu arī tēvs, ja viņš būtu dzīvs.

Notārs. Vai tu atsakies, Margaret?

Cērpa kundze. Nē! Es to labprāt būtu darījusi, ja mani bērni būtu pratuši ar mani runāt citādā tonī. Vai tiešām man nav tiesību uz šo mazo piemiņu, ko sūta mana vīra draugs?

Ella. Tev, māt, vajadzētu kaunēties tā runāt par pašas bērniem!

Cērpa kundze. Tev gan te pienāktos klusēt!

Ella. Jā, jo es gan zinu, kāpēc tā vāze tev vajadzīga. Atraitnes kundze, lūk, vēl taisās precēties! Un, kad dibina jaunu dzīvi, tad nauda nav lieka.

Jānis. Māt, vai tas tiesa?

Lilija. Fui!

Cērpakundze (*apvainota pieceļas un ātri iziet*).

Notārs. Bērni, tā nebija labi!

Lilija. Bet var būt, ka tāds nolūks viņai tiešām ir. Viņa neatbildēja ne vārda.

Notārs. Ja arī viņai tāds nolūks būtu — vai tas jums liekas apgrēcīgs?

Jānis. Jūs bijāt mūsu tēva draugs, un tagad jūs varat tā runāt! Es brīnos.

Notārs. Tu nebrīnītos, ja zinātu to, ko zinu es. Jūs neredzat, cik maz laimes bija jūsu mātei. Kāpēc viņa nedrīkstētu šo laimi meklēt otrā laulībā?

Lilija. Jūs kļūstat cinisks!

Notārs. Tikai cilvēcisks, bērni!

Jānis. Mēs to nepieļausim! Nekad!

Cērpakundze (*atgriežas un naidīgi nosēžas savā vietā; redzams, ka viņa raudājusi*).

Jānis. Māt, es domāju, ka šī lieta jāpārrunā mierīgi — bez uztraukumiem un apvainojumiem!

Cērpakundze. Tad, lūdzu, pasargi mani no tiem! Ja mani būtu apvainojis cits cilvēks, es taisnotos. Bet šīs personas priekšā man tas nav jādara.

Jānis. Tā ir mana sieva.

Ella. Es lūdzu, pasargi arī mani no šīs personas apvainojumiem!

Jānis. Tā ir mana māte.

Cērpakundze. Un tava māte prasa, lai tava sieva atvainojas!

Ella. Nekad! Es drīzāk aiziešu no tādas mājas, kur par patiesu vārdu jānolūdzas.

Cērpakundze. Tad runāsim kā ienaidnieki! Es vēlreiz atkārtuju, ka no vāzes neatsakos.

Jānis. Tādā gadījumā mēs esam trīs, kas pretendē uz šo vāzi.

Notārs. Jūs aizmirstat, ka ir vēl ceturtais.

Lilija. Ceturtais?

Jānis. Kurš tas ir?

Notārs. Leksīte.

Ella. Viņa taču vēl ir bērns.

Notārs. Tāpēc arī viņas intereses aizstāvu es.

Jānis. Tas ir kaut kas jauns!

Notārs. Ja arī jūs no savas daļas atteiktos mātei par labu, tomēr no Leksītes daļas es nevarētu atteikties.

Lilija. Bet viņa taču to vāzi nemaz negrib.

Notārs. Es gribu viņas vietā. Bērns vēl neapzinās šīs lietas vērtību, bet es nevaru pieļaut, ka viņas nezināšanu izmanto citi.

Jānis. Notāra kungs, jūs savā centībā ejat par tālu! Jūs aizmirstat, ka pēc savām asinīm meitene nemaz nav mūsu ģimenes loceklis. Viņa ir adoptēta un ienākusi ģimenē no ārpusēs.

Notārs. Šim apstāklim nav nekādas nozīmes. Ja bērns ir likumīgi adoptēts, tad viņš bauda visas ģimenes locekļa tiesības.

Lilija. Tas taču nav taisnīgi!

Notārs. Ja tu būtu Leksītes vietā, tu apgalvotu, ka tas ir ļoti taisnīgi.

Jānis. Juridiski varbūt, bet morāliski —

Notārs. Par morāli es neinteresējos.

Jānis. Jūs taču teicāt, ka jūsu pienākumi šī testamenta lietā esot izbeigušies.

Notārs. Tikai juridiski, bet morāliski —

Jānis. Morāle taču jūs neinteresē.

Notārs. Nelaiķis bija mans draugs. Un, tā kā te runa par viņa meitu —

Ella. Audžumeitu —

Notārs. — tad es ņemos to pārdošību šai lietā iejaukties neaicināts.

Cērpakundze. Es domāju, ka tu esi mans draugs.

Notārs. Jā, Margaret, es tas esmu! Man ļoti žēl ar jums visiem sanaidoties, bet, ja man jāizšķiras starp draudzību un pienākumu, tad es palieku pie pēdējā. Man būtu ļoti žēl, ja šī lieta nonāktu tiesā un man vajadzētu aizstāvēt Leksītes intereses. Jo mana pārlicība ir tā, ka vāze jāamanto taisni viņai un nevienam citam.

Jānis. Vēl kas jauns!

Notārs. Ja nelaiķis varētu runāt, viņš sacītu to pašu. Vēl vairāk — ja dāvinātājs būtu šeit, viņš domātu tāpat.

Jānis. Kāpēc jūs tā spriežat?

Notārs. Tāpēc, ka Leksīte ir vienīgā no jums, ko viņš piemin savā vēstulē.

Valdis (*visu piemirsts, līdz šim klusi sēdējis pie malas, tagad pieceļas*). Piedodiet, ka arī es, neviena nelūgts, iejaucos jūsu strīdā. Tā no malas raugoties, liekas ļoti smieklīgi, ka tāda nieka lieta var sanaidot draugus, inteligentus cilvēkus —

Jānis. Jūsu kritika mums nav vajadzīga!

Valdis. Es negribu kritizēt. Bet katrā gadījumā man ir savs projekts pie rokas. Un tagad tas ir tāds: sadaliet to vāzi savā starpā, un visiem būs labi.

Cērpakundze. Tas taču neprāts!

Valdis. To es nedomāju burtiski, kundze! Bet jūs taču to trauku varat pārdot un naudu sadalīt.

Jānis. Padoms nav zemē metams.

Lilija. Tu runā kā tirgotājs.

Jānis. Tāds es arī esmu. Arī tagad es domāju konkrēti. Vai nav labāk, ja vāze nepieder nevienam no mums, nekā tā pieder vienam un visus pārējos sanaido?

Lilija. No tevis, Valdi, es to gan gaidīju vismazāk! Kur tev manas intereses vajadzēja aizstāvēt, tu tās nodod. Labi, ka es jau laikus redzu, kāds tu man būtu vīrs.

Valdis. Kā to lai saprot?

Lilija. Padomā, tad sapratīsi!

Valdis. Tu taču to nesaki nopietni, Lilij! Vai tiešām to pāra tūkstošu dēļ —?

Lilija. Tu runā par naudu, bet es domāju par savām tiesībām. Vai es pati savā ģimenē esmu mazāk vērtā kā kāds bandubērns? Bet tu jau to nesaproti, un es arī neņemšos tev to ieskaidrot. Manis dēļ tu tūlīt vari aiziet un vairs nenākt atpakaļ.

Valdis. Ja tu to saki tās suķes dēļ, tad tiešām ir labāk, ja es aizeju.

Notārs. Pagaidiet, jaunais draugs! Arī man drīz jāiet, un tad, man liekas, mums būs pa ceļam. Bez tam jums nevajadzētu pārsteigties. Lilija taču reiz būs jūsu sieva. Un, tā kā vīrs ir sievas galva, tad jums par viņas rīcību jāatbild!

Valdis (*atkal apsēžas*).

Notārs. Šī jaunā cilvēka priekšlikums ir tāds, ko, man liekas, vērts pārdomāt. Jānis tam jau pievienojies. Un kā ir ar tevi, Margaret?

Cērpakundze. Ja jau mani bērni grib rēķināties kā žīdi, tad lai tā arī notiek!

Notārs. Un Lilija?

Lilija. Ja jau to lietu citādi nevar nokārtot —

Notārs. Vēl atliek tikai Leksīte. Es gan baidos, ka neaizstāvu viņas intereses tā, kā vajadzētu, tomēr mīļā miera dēļ arī es piekāpos. Tātad mums tikai atliek vāzi piedāvāt antikvāriem un, kurš par to vairāk sola, tam pārdot. Vai visi ar mieru? (*Klums.*) Tātad šī lieta izlemta. Tā kā šis jaunais cilvēks vāzes lietā nav tieši ieinteresēts, tad es domāju, ka mēs varētu lūgt viņu šo lietu nokārtot.

Valdis. Par daudz uzticības, notāra kungs! Jūs aizmirstat manu tēvu. Tomēr, ja jūs nāktu līdz —

Jānis. Dariet to, notāra kungs! Un tagad es lūdzu mani atvainot, jo man ir darbs. (*Projām ar Ellu.*)

Cērpakundze. Es lūdzu man piedot, jo man sāp galva. (*Projām.*)

Lilija. Tad jau arī mana klātbūtne še lieka. (*Projām.*)

Notārs. Kas jums, mans jaunais draugs, par to visu sakāms?

Valdis. Kaut velns to vāzi būtu parāvis!

Notārs. Lūk, tas ir pareizais vārds! Un es labi zinu, ka

viņi visi tagad domā vienu un to pašu. Bet atteikties otram par labu — nē, tas iet pāri viņu spēkiem. Jo mēs taču esam tikai cilvēki.

Valdis. Drīz es sākšu domāt, ka cilvēks ir visrupjākais lamu vārds.

Notārs. Nenosodiet cilvēku viņa dabas dēļ! Tādi mēs esam visi. Tikai visur negadās tādi pārbaudījuma brīži, kāds ir šis.

Leksīte (*nedroši paver durvis*). Krusttēv —

Notārs. Nāc vien iekšā, Leksīt! Vai tev kas kait?

Leksīte. Man ir bailes. Kas te noticis, krusttēv? Jānis iegāja savā istabā un aizslēdza durvis. Mamma iegāja savā istabā un aizslēdza durvis. Lilija iegāja savā istabā un aizslēdza durvis... Un tagad te viss ir tik klusu kā kādā kapā. Agrāk te nekad tā nav gadījies...

Valdis. Cerēsim, ka arī turpmāk tā vairs negadīsies!

Leksīte. Nesaki vis tā! Pirmīt, kad es teicu, ka tas nav lāga pūķis, jūs par mani smējāties. Un redzi, kas iznāca? Līdzko tas mūdzis ienāca mājā, te viss uzreiz sāk iet jukām.

Notārs. Tev taisnība, Leksīt; šis pūķis ir pie visa vainīgs. Un, lai tas nezvērs te vēl turpmāk nerīdītu ļaudis, mēs viņu tūlīt aiznesīsim projām.

Valdis (*paņem vāzi un sāk to iesaiņot*). No manām rokām viņš vairs neizbēgs!

Leksīte. Ko jūs ar viņu darīsīt?

Notārs. Pārdosim žīdam.

Leksīte. Urā! — Jā... bet vai tikai viņš nenāks atpakaļ? ...

OTRAIS CĒLIENS

Diena pēc iepriekšējā notikuma.

1

Jānis (*sēž krēslā un smēķē; Ella apstājas nervoza un nikna*).

Ella. Nu? Es gaidu.

Jānis. Ko tad?

Ella. Kad tu beidzot mani pagodināsi ar kādu vārdu. Es te runāju jau pusstundu, bet tu mani nemaz neklausies.

Jānis. Man šī lieta jau apnikusi līdz kaklam.

Ella. Varbūt arī es tev esmu apnikusi?

Jānis. Drīz vien tas notiks, ja tu vēl tā turpināsi.

Ella. O!

Jānis. Viss, ko es sapratu no tavas garās runas, ir tas, ka tu pati nezini, ko gribi.

Ella. Es necietīšu, ka šinī mājā uz mani skatās greizi!

Jānis. Tā?

Ella. Vai ja man paiet garām, it kā es būtu tukšs gaiss.

Jānis. Un vēl?

Ella. Un ka tā persona mani sauc vienkārši par personu.

Jānis. Man liekas, ka tu runā par manu māti.

Ella. Ak, beidzot tu sāc to saprast! Visu dienu es te jūtos kā noziedzniece. Un tagad es gribu zināt, cik ilgi tas tā turpināsies.

Jānis. Tas atkarājas tikai no tevis pašas. Tu taču biji tā, kas māti apvainoja pirmā.

Ella. Es?! Un tas man jādzird no mana vīra?

Jānis. Klausies, Ella, ko es tev nopietni teikšu! Tagad vāze ir aiznesta un pārdota —

Ella. Tavas muļķības dēļ! Tu samierinies ar ceturto daļu, kur tev bija tiesības uz visu.

Jānis. Saki labāk paldies dievam, ka šī lieta beigusies! Un attiecības saasinājās tikai tavas nesavaldības dēļ.

Ella. Kā tad! Vienam taču jābūt grēkāzim.

Jānis. Mums jādara viss, lai nepatīkamās atmiņas par vakardienu izzustu jo drīzāk! Cik ilgi mēs te visi dzīvosim kā ienaidnieki? Un ātrāk miera nebūs, kamēr tu ar māti neizlīgsi un neatvainosies.

Ella. Un to saka mans vīrs, kam vajadzētu mani aizstāvēt?

Jānis. Kaut arī tev būtu taisnība, tomēr mīļā miera dēļ tev jāpiekāpjas!

Ella. Nu, vai zini ... ja tu ... tā runā ... tad ... es aizeju no šīs mājas. Es aizeju uz visiem laikiem ... Es ... no tevis šķiros!

Jānis. Bet Ella mīļā! ... Vai tāda nieka dēļ? ...

Ella. Ak tev tas ir nieks, ka tavu sievu sauc par personu ... ka viņu apvaino, ka viņai dara pāri? ... Labi, ka es to tagad zinu.

Jānis. Bet, Ella, saproti taču arī mani!

Ella. Tā viena mani var apvainot tāpēc, ka viņa ir tava māte. Tā otra var ar mani nerunāt tāpēc, ka tā ir tava māsa. Un beidzot man vajadzēs griezt ceļu arī tai knīpai! Kāpēc tu neredzi, ka viņa visvairāk vainīga pie tā trača, kurā tagad vaino mani?

Jānis. Elliņ, mīļā ...

Ella. Ak, tagad es tev «Elliņ, mīļā», bet nupat vēl man grūdi nazi sirdī!

Jānis. Ko mums būtu derējusi vāze, kas stāv uz kumodes un kurā var tikai paskatīties? Drīz notārs atnesīs naudu, un tai, redzi, ir pavisam cita vērtība. Tu jau sen runā par jaunu kažoku. Nu redzi — ritu pat tas tev būs.

Ella. Tā? —

Jānis. Katram ļaunumam, kā redzi, ir arī sava labā puse. Un galvenais, ka mēs esam tikuši vaļā no tās nolādētās vāzes. Nu, saki pati — vai tas nebija jauki — tas miers un satiecība, kādā mēs senāk dzīvojām?

Ella. Jā ... Bet, ja arī turpmāk mani sauks par personu —

2

Lilija (*ienāk un stīvi apsēžas krēslā, pat nepaskatīdamās uz pārējiem, it kā istaba būtu tukša*).

Ella (*sacērtas un grib aiziet, bet Jānis viņu aiztur*).

Jānis. Lilij —

Lilija. Man ļoti žēl, ka traucēju. Bet vakar es mācījos, ka šai mājā katram ļaizstāvas pašam. Un, tā kā es domāju, ka drīz var nākt notārs —

Jānis. Droši vien viņš drīz nāks. Bet kāpēc tu atvainojies? Šai istabā uzturēties tev tikpat daudz tiesību kā man.

Lilija. Saki labāk, ka tev te tikpat maz tiesību kā man! Tā būs pareizāk.

Jānis. Kā tu to domā?

Lilija. Šo māju taču tēvs norakstījis savai audzumeitai, bet viņa īstie bērni te ir tikai īrnieki.

Jānis. Ko tas nozīmē? Mēs taču te dzīvojam kā savās mājās.

Lilija. Un tomēr neesam savās mājās. Lidz šim arī es par to nebiju domājusi, bet kopš vakardienas ir citādi.

Jānis. Aizmirsīsim vakardienu!

Lilija. Tu to vari aizmirst, jo tava mantojuma daļa ir diezgan liela. Savu dzīvi jau tu esi nodibinājis. Tu varēji piekrist vāzes pārdošanai, jo tas nieks tev nekā nenozīmēja. Bet man?

Jānis. Nerunāsim vairs par to sasodīto vāzi! Saproti taču, ka man tas nebija naudas, bet principa jautājums! Es uzturēju savas prasības tikai tāpēc, ka es esmu vecākais dēls. Un tu taču redzēji, ka es no savām tiesībām atteicos — mīļā miera dēļ.

Lilija. Tu tikai atteicies no tā, ko nevarēji iegūt. Notārs taču aizrādīja, ka tev uz to vāzi tikpat maz tiesību kā man un mātei.

Jānis. Ja tu tā domā, Lilij, tad es atsakos no savas daļas tev par labu.

Ella. Kā —?

Jānis. To jau mēs vēlāk nokārtosim! (*Klusi.*) Es tevi lūdzu, Ella, — mīļā miera dēļ ... Māte nāk.

3

Cērpa kundze (*izlikdamās labākā omā, nekā patiesībā ir*). Te jūs esat, bērni! Dzirdēju runājam, domāju, ka atnācis notārs ar Valdi.

Lilija. Nepiemini šo vārdu, māt! Par to cilvēku es nekā negribu dzirdēt!

Cērpakundze. Vai tāpēc, ka viņa tēvs kāvās?

Jānis. Man liekas, ka arī viņš to labi prot. Nakti klusā ielā es ar viņu negribētu satikties.

Lilija. Ko jūs tam cilvēkam uzbrūkat? Ja viņš kādam darījis pāri, tad tikai man. Bet jums gar to nav nekādas daļas!

Cērpakundze. Lilij, tu taču negribēsi vēl turpināt pazīšanos ar to puisī? Būtu bijis labāk, ja viņš vairs nenāktu mūsu mājā. Bet, ja notārs tā gribēja —

Jānis. Tikai tāpēc, ka viņam nebija ērti šo vāzes lietu vienam kārtot. Tikpat labi es varēju pavadīt notāru, bet man jau jūs neuzticaties.

Cērpakundze. Es domāju, ka ir labāk, ja turpmāk šai lietā neviens no mums neiejaucas. Ak, bērni, kaut jūs zinātu, cik vakardiena man bija nepatīkama! Gandrīz visu nakti neesmu gulējusi. Man kauns iedomāties, ko par to visu teiktu tēvs, ja viņš to būtu redzējis.

Lilija. Bet vai arī tu viņa piemiņu gribi turēt svētu, māt? Vēl tu neesi atbildējusi uz to apsūdzību, ko vakar pret tevi cēla Ella.

Jānis. Mātei nemaz nav jāatbild. Ella vakar pārsteidzās, un šodien viņa to nožēlo.

Ella. Es —

Jānis. Paliec klusu, Ella! Māte jau nemaz neprasa, lai tu viņai to pati pateiktu. Vai ne, māt? Mēs vienmēr esam tik labi sadzīvojuši; kāpēc lai tagad nīstos par vāzi, kas ir jau pārdota un ko mēs nekad vairs neredzēsim? Tas būtu smieklīgi.

Lilija. Te nav runa par vāzi, bet par tēva piemiņu. Es viņu turēšu godā. Bet, ja tu, māt, domā darīt citādi, tad nesauc mani par savu meitu!

Jānis. Bet, Lilij, māte taču nemaz nedomā —

Lilija. To viņa mums vēl nav teikusi.

Jānis. Tas arī viņai nav jādara. Viņa stāv pāri šīm aizdomām.

4

Leksīte (*ienāk pa dārza durvīm un paliek verandā stāvam*).

Cērpakundze. Es gribēju ar saviem bērniem mierīgi parunāt ... bet nu redzu ... Būs labāk, ja iešu atpakaļ savā istabā ...

Jānis. Paliec vien, māt! Tu jau te labprāt sēdi. Mēs iesim. Lai mūs pasauc, kad viņi atnāks! (*Abi ar Ellu projām.*)

Lilija (*tiem seko*).

Leksīte (*nedroši ienāk*). Esmu izmācījusies, mammucīt!

Cērpakundze. Tad izej pastaigāties! Laiks ir jauks.

Leksīte. Bet es negribu staigāt. Es gribu pasēdēt pie tevis. Tev taču patīk, ka es esmu pie tevis. Tā tu vienmēr saki. (*Rātņi*)

apsēžas; klusums; viņa meklē jaunu tēmu.) Man ar tevi jārūnā viens speciāls vārds, mammucīt!

Cērpa kundze. Atkal!

Leksīte. Jā: saspēlēsim riču-raču. Bet šoreiz es noteikti pazaudēšu. Goda vārds!

Cērpa kundze. Lai nu paliek!

Leksīte. Tu laikam domā, ka man atkal netīras rokas. Nekā! Es tās nupat nomazgāju. Un muti lai. (*Pagriež vaigu.*) Paskaties, mammucīt!

Cērpa kundze (*pavirši noskūpst*). Labi, Leksīt!

Leksīte. Mammucīt, kāpēc tu esi tāda? Vai tev kas kait?

Cērpa kundze. Nē.

Leksīte. Vai tu esi bēdīga?

Cērpa kundze. Kā tu ar saviem jautājumiem proti nervus bendēt!

Leksīte. Es, mammucīt? Vai tad es vienmēr jautāju? (*Klusums.*) Kāpēc tu esi dusmīga, mammucīt? Šodien taču es tev neesmu ne vārda pretī runājusi. Varbūt Lilija? Nu kā tad! Šodien tāda sabozusies vien staigā. Un tas Jānis ar uzvedās kā pēdējais ekspresis. Par to es viņiem sadošu tādu vēju —

Cērpa kundze. Tu vēl esi bērns, Leksīt! Tu nekā nesa-proti.

Leksīte. To jau katrs muļķis redz, ka te vairs nav nekādas kārtības, mammucīt! Tu paklusām raudi, Lilija pastāvīgi šņaukājas, Ellai ir sarkanas acis. Ar mani vairs neviens nespēlējas. Visi staigā sabozušies kā sveši suņi. Un tas viss vienas vāzes dēļ. Man jau nekā nesaka, bet es tomēr saprotu.

Cērpa kundze. Ko tu saproti?

Leksīte. Visi uz mani tā noskatās, it kā es būtu vainīga. Bet es taču neesmu vainīga, mammucīt! Nu jā — es jau to vīru ielaidu. Bet, ja es būtu zinājusi, ka te notiks tādas lietas ... es viņu nebūtu laidusi iekšā, goda vārds!

Cērpa kundze. Tu esi maza muļķīte, bērns!

Leksīte. Nesaki vis tā, mammucīt! Es tomēr esmu gudrāka nekā jūs visi par mani domājat. Bet tev nevajag bēdāties, mammucīt! Es taču tevi milu tāpat kā senāk, goda vārds! Nē, vēl daudz, daudz vairāk!

Cērpa kundze (*viņu apkampj*). Vai tu ar mani nekad nerunāsi tik nejauki kā —?

Leksīte. Nē, nekad!

Cērpa kundze (*viņu noskūpst*).

5

Notārs (*nemanīts ienāk pa dārza durvīm*). Vai netraucēju?

Leksīte. Krusttēv!

Notārs. Dārza vārtni bija vaļā, un, cerēdams, ka man piedos —

Cērpa kundze. Tu taču esi mājas cilvēks.

Notārs. Es šaubījos, vai arī šodien vēl par mani tā domā.

Leksīte. Paklausies, mammucīt! Viņš ar' sāk aplam runāt! Vai tev nav kauns, krusttēv?

Notārs. Es ceru, ka jūs abas man piedosit. Man gribējās ar tevi parunāties iepriekš, Margaret!

Leksīte. Tad jau man atkal būs jāiet ārā?

Notārs. Nedusmoties, Leksīt, bet tā nu šoreiz iznāk!

Leksīte. Kas tur ko dusmoties! Kad jāiet — jāiet. (*Pavelk viņu pie malas.*) Bet nedari mammai pāri! Viņai šodien jau tā tik daudz nepatikšanu. (*Projām.*)

6

Cērpa kundze. Kā redzu, tu esi atnācis viens.

Notārs. Tas jaunais cilvēks palika ārpusē. Es viņu lūdzu brīdi pakavēties dārzā, jo es cerēju tevi te satikt vienu.

Cērpa kundze. Tad runā! Kas ir ar vāzi?

Notārs. Par to vēlāk, Margaret! Kamēr esam vieni, es tev gribēju sacīt, ka tu nedrīksti mani pārprast.

Cērpa kundze. Nesaprotu.

Notārs. Manu rīcību tu nedrīksti pārprast! Vakar es redēju, ka tev tā ķērās pie sirds. Tas, ka es uzstājos pret tevi.

Cērpa kundze. Ak par to tu runā? Jā, mani tiešām sāpināja, ka manis pašas bērni ir pret mani. Un tad man vēl vajadzēja piedzīvot, ka arī tu esi pret mani, lai gan es domāju, ka tu esi mans labākais draugs.

Notārs. Citādi es nevarēju, Margaret! Tici man!

Cērpa kundze. Tātad manas audzumeitas dēļ tu uzstājies pret mani. Un tu vēl gribi teikt, ka esi mans draugs?

Notārs. Jā, Margaret! Bet es citādi nevarēju darīt, jo mana sirds teica, ka taisnība ir Leksītes pusē. Un to pašu tā saka tagad.

Cērpa kundze. Un to tu man gribēji pateikt?

Notārs. Es cerēju, ka tu mani sapratīsi.

Cērpa kundze. Es arī saprotu. Tik taisnīgs cilvēks kā tu taču nevar rīkoties pret savu sirdsapziņu.

Notārs. Nē.

Cērpa kundze. Tikai to tava sirdsapziņa aizmirsa, ka man testamentā gandrīz nekas nebija novēlēts.

Notārs. Tu esi netaisna, Margaret! Vai tev te nav, tā sakot, mūža maize nodrošināta?

Cērpa kundze. Bet ja es precēšos?

Notārs. Tad tavs nākamais vīrs par tevi gādās.

Cērpa kundze (*rūgti*). Esi labi pārdomājis, lai pierādītu, ka taisnība nav manā pusē. Bet saki — vai tu tikpat droši būtu nostājies pret mani, ja taisnība būtu manā pusē?

Notārs. To es nesaku.

Cērpa kundze. Ā!

Notārs. Jā. Tavu taisnību es tomēr būtu noklusējis.

Cērpa kundze. Bet kādēļ, mans draugs?

Notārs. Tevis pašas dēļ, Margaret, un arī sevis dēļ! Vai esi padomājusi, ko par mums sacītu tavi bērni, kad mēs būsim apprecējušies? Ka taisnība būtu bijusi mūsu pusē, to viņi nekad negribētu atzīt. Viņu spriedums būtu galīgs un negrozāms: notārs jau toreiz bija nodomājis māti apprecēt un tāpēc vāzi nolēma viņai. Vai tev tas būtu patīcis? Man ne. Lūk, tāpēc — tā pašā mīļā miera dēļ es būtu bijis netaisns.

Cērpa kundze. Tu arvien esi ļoti apdomīgs. Bet šoreiz tava centība bijusi nevietā.

Notārs. Kā to lai saprot?

Cērpa kundze. Tā, ka no visa tā nekad nekas neiznāks.

Notārs. Tātad tu esi pārdomājusi?

Cērpa kundze. Jā. Savu bērnu dēļ es atsakos. Vai neredzēji to sašutumu un naidu, ar kādu viņi manī skatījās, kad Ella nejauši uzminēja mūsu noslēpumu? Otrreiz es to vairs negribētu piedzīvot. Un savus bērnus es labi saprotu. Tēva piemiņa viņiem ir svēta. Viņi zina tikai to, ka viņš bija labs tēvs, bet, kāds viņš bija vīrs, to viņi nezina. Un to es arī viņiem nekad neteikšu.

Notārs. Kāpēc tu vēl gribi uzņemties jaunu upuri?

Cērpa kundze. Tagad tas vairs nav upuris. Man ir jau četrdesmit pieci gadi. Es gan būtu bijusi pateicīga liktenim, ja man vēl būtu piešķirta kāda drusciņa laimes, bet, ja viņš to noskauz, tad lai arī tā paliek. Esmu jau par vecu, lai dumpotos.

Notārs. Ja tāda ir tava griba, Margaret, man tikai atliek tai paklausīt. Es gan biju cerējis, ka notiks citādi. Patiesību sakot, tās jau bija tikai cerības, kurām es pats nekad neesmu ticējis. Bet lai tas paliek! Tu zini, ka par tādām lietām runāt nav manā dabā.

Cērpa kundze. Ja tu par to būtu runājis priekš divdesmit pieciem gadiem, tad arī viss būtu citādi noticis. Jau toreiz tu mani mīlēji — es zinu. Un par savu klusēšanu tu saņēmi sodu.

Notārs. Es klusēju arī pēc tam, visus šos divdesmit piecus gadus. Es redzēju, ka tu mīli savu vīru, ka tu esi greizsirdīga. Un tomēr es allaž nācu jūsu mājā, jo ... es biju viens. Man bija labi tevī allaž paskatīties. Tikai nedomā, ka es gribēju kaut ko sasniegt! Ar tavu vīru mēs pat kļuvām draugi, jo es kaut kā jutos viņam pateicību parādā. Viņš man uzticējās, un līdz šim es viņa uzticību esmu godam valkājis.

Cērpa kundze. Nabaga draugs! ...

Notārs. Tikai nedomā, Margaret, ka tavā priekšā stāv sentimentāls cietējs! Lielas jūtas es nekad neesmu pazinis. Man ir smagnēja daba, tu zini. Un tā, reiz tevī iemīlējies, es vēlāk biju par slinku, lai pārmīlētos citā. Un tā, redzi, tas ir gājis visus šos gadus.

Cērpa kundze. Un turpmāk?

Notārs. Tāpat. Ja tu atļausi, es allaž iegriezīšos jūsu mājā, jo man te ir labi. Mēs taču paliksim draugi arī turpmāk, vai ne?
Cērpakundze (*sniedz viņam roku*). To es tev apsolu.
Notārs (*noskūpstā roku*). Pateicos!

7

Durvīs parādās Lilija, Jānis un Ella.

Lilija. O!

Ella. Mēs nākam nelaikā.

Jānis. Piedodiet! ...

Notārs. Lūdzu, nāciet vien tālāk! Mēs te ... mazliet pakavējamies atmiņās.

Jānis. Tas mūs neinteresē, notāra kungs! Mēs gribētu dzirdēt, kas noticis ar vāzi.

Notārs. Ar kādu vāzi? — Ak tā ... jā: (*atver durvis*) tur tā stāv.

Vāze ir atkal uz postamenta; tam līdzās krēsls, uz kura sēd Valdis. Durvīm atveroties, viņš pieceļas, sveicinādams klātesošos, un nāk uz priekšu.

Valdis. Ņemiet par labu, kā nu ir!

Ella. Ā!

Lilija. O!

Cērpakundze. Žēlīgs dievs! Un tagad viss atkal sāksies no gala!

Jānis. Ko tas nozīmē?

Valdis. To, ka tā vāze ir vai nu apburta, vai nolādēta. Nekur to neņem pretī.

Notārs. Tā ir. Lielākais, ko mēs par viņu varējām dabūt, bija trīsdesmit latu. Un par tādu naudu mēs neiedrošinājāmies pārdot.

Jānis. Tas būtu bijis neprāts.

Notārs. Arī mēs tā nospriedām un tāpēc nesām to mantu atpakaļ.

Jānis. Jums vajadzēja vēl pamēģināt.

Notārs. Mēs bijām visur, kur vien bija cerības to pārdot.

Jānis. Vai tad visi antikvāri kļuvuši traki?

Notārs. To gan, es domāju, nevarēs apgalvot.

Lilija. Varbūt sūtītājs vāzes vērtību pārspilējis?

Notārs. Man liekas, ka viņš tomēr zina, ko raksta. Tādās domās bija arī kāds antikvārs, ko es labi pazīstu un kura vārdiem es ticu. Arī viņš atzina, ka vāzes vērtība esot ļoti liela.

Jānis. Savādi — vērtību atzīst, tomēr nemaksā.

Notārs. Tu esi tirgotājs, Jāni, tev jāsaprot, ka katras preces vērtība ir atkarīga no pieprasījuma! Antikvārs par šo vāzi var maksāt divus tūkstošus tikai tad, ja viņam izredzes to pārdot par divi un pusi. Bet, ja viņš par to var dabūt tikai četrdesmit latu, tad saprotams, ka viņš pats nevar maksāt vairāk kā trīs-

desmit. Lieta ir tāda, ka mūsu pilsētā šai vāzei nav pircēju par tādu cenu, kas atbilstu tās vērtībai. Būtu pavisam cita lieta — tā domāja arī antikvārs —, ja vāzi aizvestu, teiksim, uz Londonu un pārdotu tur. Kāds kolekcionārs vai muzejs par to droši vien samaksātu pilnu cenu.

Jānis. Tā taču ir nejēdzība! Šeit mūsu priekšā ir vērtība, bet mēs to nekādi nevaram realizēt. Ko lai mēs tagad darām?

Valdis. Man ir viens projekts. Tā kā pirmais izrādījās nederīgs, tad es iedrošinos piedāvāt otru.

Lilija. Tavus projektus mēs jau pazīstam. Vari tos mierīgi paturēt pats!

Notārs. Kāpēc tā, Lilij? Projekts naudu nemaksā.

Jānis. Kāds tad ir jūsu priekšlikums?

Valdis. Tāds: vediet vāzi uz Londonu un pārdodiet tur! Jūs esat tirgotājs, jūs protat angļu valodu. Brauciet jūs!

Lilija. Bet kā mēs te mājā zināsim, cik naudas viņš patiesībā saņēmis?

Valdis. Tad lai brauc tāds, kam visi uzticas!

Lilija. Pēdējā laikā esam mācījušies saprast, ka tikai katrs pats sev var uzticēties.

Valdis. Tādā gadījumā — brauciet visi!

Ella. Vai tad jūs neredzat, ka tas puika par jums nīrgājas?

Lilija. Mēs visi taču nevaram braukt uz Londonu! Diezin vai tādā gadījumā pietiktu vāzes naudas, ar ko samaksāt ceļu?

Jānis. Ko tad lai mēs darām? Te jau cilvēkam jāklūst vai trakam!

Valdis. Stop! Man ir vēl viens projekts!

Lilija. Ak dievs!

Valdis. Jūs varat to vāzi izlozēt.

Jānis. Muļķības! Piekrist izlozei vien jau nozīmētu atteikties no savām mantošanas tiesībām. Kādēļ man jālozē lieta, kas man jau tāpat pienākas?

Lilija. Kāpēc taisni tev?

Notārs. Draugi, tas viss jau ir vakar izrunāts! Tagad mums jāmeklē cits atrisinājums!

Valdis. Jā, man ir vēl viens! Bet tas gan ir pēdējais.

Lilija. Tu pats esi pēdējais nejēgal!

Valdis. Kā būtu, ja jūs ... no tās vāzes atteiktos?

Ella. Kā — atteiktos?

Valdis. Nu tā — viens atteiktos otram par labu.

Jānis. Es varētu vāzi atdāvināt — labprāt. Bet atteikties no savām tiesībām otram par labu — nekad!

Cērpa kundze. Jauno cilvēk, vai jūs nepaskaidrotu tuvāk, kā jūs to domājat?

Valdis. Labprāt. Es domāju tā: jūs, cienītā kundze, atteiktos no vāzes savam dēlam par labu.

Ella. Jā!

Lilija. Nē!

Valdis. Jūsu dēls no tās atteiktos savai mātai par labu.

Lilija. Jā!

Jānis. Nē!

Valdis. Tālāk, Lilija savukārt no tās atteiktos Leksītei par labu.

Jānis. Jauno cilvēk, jūs patiesi esat pēdējās šķiras idiots! Piedodiet izteicienu, bet tā tas tomēr ir.

Valdis. Ļoti pateicos! Ja runā par idiotiem, tad, man liekas, pēdējā šķira tomēr labāka par pirmo.

Notārs. Kungi, komplimentu apmaiņai mums tagad nav laika! Tagad jādomā, kā atrisināt šo mezglu, kas savelkas arvien ciešāk! Patiesību sakot, man jau zudušas cerības, ka to varēs izdarīt tā, lai visi būtu apmierināti. Ja spriež pēc tā, kā es jūs visus agrāk esmu pazinis, tad tas, kas notiek tagad, vairs nav nekādi saprotams.

Jānis. Pamācības un pārmetumus jūs mums varat aiztaupīt. Vismaz tik ilgi, kamēr atrodaties šai mājā!

Notārs. Es ļoti labi zinu, ka šī nav mana māja. Bet šai ziņā, man liekas, mēs visi atrodamies vienādā stāvoklī.

Cērpakundze. Piedod, ka pārtraucu! Es tikai gribēju pateikt, ka esmu pārdomājusi. Es atsakos.

Notārs. Un tu, Jāni?

Jānis. Nē.

Notārs. Lilij?

Lilija. Nē.

Notārs. Tādā gadījumā arī es neatsakos.

Jānis. Jums te nekas nav runājams! Ko jūs te vispār maišāties? Kas jūs lūdzis mums uzņemties par šķirējtiesnesi?

Notārs. Es nemaz nedomāju būt šķirējtiesnesis. Es tikai aizstāvu Leksītes intereses pret jūsējam.

Ella. Vai viņa jūs lūgusi to darīt?

Notārs. Viņa ne. Bet ir kāds cits, kas mani lūdzis būt par Leksīti nomodā.

Cērpakundze. Par ko tu runā?

Notārs. Par savu nelaiķa draugu. Viņš baidījās, ka varētu pienākt diena, kad jūs mazo dzeguzēnu nemīlēsīt tā, kā to mīlējāt senāk. Tāpēc viņš mani lūdza, lai es palieku mazajai tēva vietā, ja tas kādreiz būtu vajadzīgs. Un to es viņam arī apsolīju. Tagad, man liekas, ir pienācis brīdis, kad jāpilda dotais vārds.

Jānis. Tātad tēvs mums būtu nolīdzis uzraugu bez mūsu ziņas?

Notārs. Viņš taču zināja, ka esmu jūsu draugs. Bet, ka viņš labi pazinis cilvēku dabu, to pierāda šis gadījums, kur nabaga bērnam tiešām vajag palīga un drauga. Bet lai tas paliek! Pietiek, ka jūs zināt manas rīcības iemeslu. Tagad jūs saprotat, ka arī turpmāk es nepieķāpšos ne par mata tiesu.

Jānis. Ja jūs gribat radīt vēl lielāku plaisu mūsu ģimenei, tad tagad tiešām jums ir izdevība to darīt.

Notārs. Es neesmu naida meklētājs.

Jānis. Pats velns lai zina kas jūs esat!

Notārs. Vai driksstu lūgt: bez apvainojumiem!

Jānis. Nekā jūs te nevarat lūgt! Varat aiziet, ja jums te nepatīk! Ejiet pie savām likumu grāmatām, jo paragrāfus jūs saprotat labāk nekā cilvēkus! Jūs zināt likuma pantu, ka adoptētam ģimenes loceklim ir tās pašas tiesības, kas pārējiem. Tā jums ir svēta patiesība, jo juridiski tā ir pareizi. Bet kā tas ir morāliski? Vai jums tiesības atraut mūsu daļu, lai to atdotu svešam bērnam?

Notārs (*iekaisis*). Tas nav svešs bērns!

Jānis. Tomēr! Mūsu ģimenē viņš ienācis no ārpuses. Viņa asinis nav mūsējās. Tā nav mūsu tēva meita.

Notārs. Un tomēr — tā ir jūsu tēva meita!

Lilija. Ak dievs!

Ella. Ko viņš runā?

Klusums.

Jānis. Notāra kungs, ja esat dzēris, tad reibumu izguliet mājā!

Notārs. Piedodiet! ... Es laikam pateicu kaut ko ļoti muļķīgu? Es vēlreiz ļoti lūdzu man piedot ... Es biju uztraucies ... Es neapzinājos, ko runāju ...

Cērpa kundze (*klusēdama pieceļas, pieiet viņam klāt*). Skaties man acīs! Un tagad saki vēlreiz ...

Notārs. Es nekā nezinu ... Es nekā neesmu teicis, Margaret!

Cērpa kundze. Tā tad tomēr ... Un visu šo laiku tu man to slēpi ...

Notārs. Ko citu es varēju darīt? Viņš mani ļoti lūdza ...

Cērpa kundze. Tagad es atceros, ka tu biji tas, kas mani pierunāja, lai meiteni adoptē. Un to tu dariji tādēļ, lai nerastos aizdomas.

Notārs. Jā. Viņš man uzticējās, un es gribēju viņam palīdzēt ... Tu nedrīksti par viņu slikti domāt! Savā ziņā viņš bija krietns cilvēks. Cits viņa vietā būtu pametis bērnu trūkumā un postā. Bet viņš tā nedarīja.

Cērpa kundze. Tā tad mans vīrs mani mānīja un mans draugs viņam palīdzēja ...

Notārs. Es gribēju tikai labu, Margaret! Vai tā bērna vaina, ka viņš bija nācis pasaulē? Un, ja jau ļaunums reiz noticis, tad, es domāju, ir labāk to mazināt nekā palielināt ... Es neticu, ka pasaulē būtu kāds cilvēks, kas liegtos bārabērnam atdot ģimeni, ja tas vien iespējams. Un ko tu man vari pārnest? Vai jūs visi šo bērnu neiemilējāt kā paši savu tuvinieku? Un vai tu, Margaret, pati neesi teikusi, ka meitene tev kļuvusi tik mīļa, ka tu bez viņas pat nevari dzīvot? To dzirdēdams, es sapratu, ka dievs man piedēvis to, ko tu tagad sauc par krāpšanu.

Cērpa kundze. Es biju pievilta. Es nezināju patiesību.
Notārs. Cilvēks ir labāks par patiesību.
Lilija. Ko gan tagad par mums runās pilsētā?
Jānis. Mūsu ģimenes labā slava —
Valdis (*vairs nespēdams valdītis*). Palieciet taču klusu,
velns lai parauj!

8

Visi atgriezās un ierauga Leksīti,
kas nupat ienākusi un palikusi pie durvim stāvam.

Leksīte. Cik ilgi lai tur iekšā gaidu? Man ir garlaicīgi.
Drikst ienākt? Paldies. Nu, ko jūs te tā spriežat? (*Klusums.*) Kas
tā par lietu, Lilij? Vai tu jau aizmirsi, ko man apsoliji? (*Lilija kā
dzelta pagriežas un aiziet.*) Ella, tu biji klāt, tu dzirdēji, ko viņa
man apsolija. Tu esi lieciniece! (*Ella pagriežas un aiziet.*) Nu jā,
viņai jau ar' šodien tie nervi... Bet tev, Jāni, taču nekas nekait?
(*Jānis pagriežas un aiziet.*) Tādi kā joki! ... Kas viņiem noticis,
mammucīt? Mammucīt? (*Cērpa kundze pagriežas un aiziet.*) Pa-
gaidi, mammucīt! Tikai vienu speciālu vārdu! (*Aizskrien tai pakaļ.*)

Valdis (*ļaudams dusmām vaļu*). Vēlu laimes, notāra kungs!
Nupat jūs izdarījāt lielāko muļķību, kāda vien iespējama.

Notārs. Nesaprotu.

Valdis. Ar jums pat nav vērts runāt, Bet, ja jūs būtu mūsē-
jais, tad es jums to tā ieskaidrotu, ka Rīgā jums pietrūktu plāk-
steru!

Notārs. Arī jūs man pārmetat? Nu jā, es jau saprotu, ka
viņiem tas nebija patīkami...

Valdis. Manis dēļ viņus visus velns var paraut! Par viņiem
nav ko runāt. Bet kas tagad notiks ar to nabaga bērnu?

Notārs. Nekas.

Valdis. Ak dievs, cik jūs esat nevainīgs un dumjš! Vai tie-
šām jūs domājat, ka viņai to piedos? Reiz jūs bērnam atdevāt
ģimēni, tagad jūs viņam to atņēmat. Jūs taču redzējāt, kas nupat
notika. No šī brīža bērns atbildēs par sava tēva grēkiem.

Notārs. Jūs pārspilējat, jaunais draugs! Viņi taču ir inte-
ligenti cilvēki.

Valdis. Intelligenti nelgas viņi ir, tādi paši kā jūs.

Notārs (*nopūšas*). Es baidos, ka jūs runājat patiesību. Bet
arī tā taču bija tikai patiesība.

Valdis. Taisni tāpēc to vajadzēja slēpt jo vairāk. Patiesība
tikai ļoti nedaudziem cilvēkiem ir pa spēkam. Ar to lepojas tik
ilgi, kamēr tā ir patīkama. Bet, līdzko patiesība kļūst neērta, tā
tūlīt liekas visriebīgākā lieta pasaulē. To jums kā cilvēku pazinē-
jam gan vajadzēja zināt.

Leksīte (*atgriežas apjukusi un saraudināta*). Krusttēv, lūdzu, saki man — ko tas nozīmē? Kāpēc viņi visi aizgāja, līdzko es te ienācu?

Notārs. Gan viņi atkal nāks atpakaļ! Rīt es ar viņiem parunāšu vienu speciālu vārdu, un viss būs atkal labi.

Leksīte. Goda vārds? — Paskaties, krusttēv, pūķis ir atkal atgriezies!

Notārs. Jā. Mēs to vāzi atnesām atpakaļ.

Leksīte. Tad es saprotu. Redzi: tas riebīgais mūdzis pie visa vainīgs. Līdzko vakar to vāzi atnesa, te tūlīt sāka iet greizi. Neviens ar mani vairs nerotaļājas, neviens ar mani vairs nerunā, neviens mani vairs nemīl ...

Valdis. Bet Leksīt! Es taču tevi mīlu.

Leksīte (*neticīgi pasmaida caur asarām*). Jā ... Ko nu stāsti! Tu jau precēsi Liliju.

Valdis. Tad jau tu būsi mana sievasmāsa. Vai tev tas nepatīk?

Leksīte. Kā nu ne!

Notārs. Bet tagad mums jāiet, Leksīt!

Leksīte. Jau, krusttēv?

Notārs. Bet rīt mēs atkal atnāksim. Tagad tu vari iziet pastaigāties, bet, kad atnāksi mājā, tad esi rātņa un klusa! Ja mamma negrib runāties, tad netraucē viņu! Norunāts?

Leksīte (*sniedz roku*). Uz mani tu vari paļauties, krusttēv!

Valdis. Uz redzēšanos, Leksīt!

Viņi abi aiziet.

Leksīte (*palikusi viena, pievērš uzmanību vāzei; viņa tai nedroši tuvojas un, paņēmusi savu lācīti, aizvelk durvis ciet un pati paliek pie tām stāvam*).

TREŠAIS CĒLIENS

Diena pēc iepriekšējā notikuma.

1

Vakars. Cērpa kundze un Lilija sēž; Jānis staigā.

Jānis. Muļķīgi! Es neatrodu neviena cita vārda, kas būtu vairāk vietā. Pagājušā naktī un visu šo dienu esmu lauzījis galvu un domājis, ko lai tagad darām. Bet es nekā nevarēju izdomāt.

Lilija. Kas tagad notiks?

Jānis. To nu vis nav grūti paredzēt. Ļaudis smiesies kā kutināti. Es jau arī smietos, ja pats nebūtu šai lietā iemaisīts.

Lilija. Tu esi vīrietis ... bet ko lai es saku? Jau šodien, pa ielu ejot, es nedrīkstēju ne acu pacelt. Man likās, ka pretinācēji mani pēti, bet sievas sabikstās elkoņiem. Es labi zinu, ka ļaudis

vēl nekādas valodas nav izgājušas, bet drīz taču tas notiks. Draudzenes smiesies, paziņas smīnēs. Un kādēļ man tas jāpacieš? Vai es neesmu dzīvojusi tik tikumīgi, kā reti kāda meitene šais laikos dzīvo?

Jānis. Tu atkal domā tikai par sevi. Bet kā lai es rādos veikalā, kur no rīta līdz vakaram apgrozās cilvēki? Tas ir daudz vairāk.

Cērpa kundze. Līdz šim tā lieta palikusi mūsu pašu starpā.

Jānis. Kā? To kaušļa dēlu tu jau pieskaiti mums? Ļoti pateicos!

Lilija. Kaunies!

Jānis. Par ko, mīlā? Man liekas, ka tev pašai nav uz to vīru diez' cik labs prāts. Ja nemaldos, tu pati viņu jau raidīji projām. Vai tagad jau esi pārdomājusi? Ā, sāku saprast! Tu piekritīsi, ka māte tevi upurē bandītam, jo jāglābj ģimenes gods. Bet ir liels jautājums, vai tagad tas bandīts tevi vairs gribēs. Līdz šim tu viņam likies kāda augstāka būtne; bet tagad —? Ja viņš te vēl nāk, tad tikai tāpēc, lai priecātos par mūsu kaunu. Un tāpēc, ja tas cilvēks te vēl savu kāju spers, es viņu izmetīšu laukā! Un notāru ar'! Lai viņi abi iet pie velna!

Cērpa kundze. Ko tev notārs darijis?

Jānis. Ko darijis, tu vēl prasi? Vai tā nav viņa vaina, ka tagad te iet kā trakomājā? Nebūtu viņš iejaucies, mēs to vāzes lietu būtu mierīgi nokārtojuši savā starpā.

Lilija. Tas ir: tu vāzi būtu mierīgi paturējis.

Jānis. Un tad tā skandalozā lieta ar to noslēpumu! Es gribētu zināt, kas viņu lūdzis te savus noslēpumus klāstīt. Mēs būtu labi iztikuši bez tiem.

Lilija. Arī tā ir tava vaina. Tu notāru izaicināji, viņš uztraucās un nejauši pateica to, ko negribēja teikt.

Jānis. Es paredzu, ka šai ģimenes konferencei nebūs nekādu panākumu. Tāpēc beigsim runāt un ļausim, lai notikums iet savu gaitu.

Cērpa kundze. Ak, bērni, šais divās dienās jūs esat tā pārvērtušies, ka es jūs vairs nepazīstu!

Lilija. Tā vismaz nav mūsu vaina. Man, redzi, mamm... kaut kas jāsaka... Un tad jau labāk tūlīt...

Cērpa kundze. Es paredzu kaut ko ļaunu, meit. Tad runā!

Lilija. Esmu nolēmusi... apstākļi tā sagādājušies... Es aiz-eju, māt!

Cērpa kundze. Uz kurienu?

Lilija. No šīs mājas projām. Esmu jau istabu noīrējusi, otrā pilsētas malā... Rīt es pārvācos.

Cērpa kundze. Kā? Tu īrēsi istabu svešā mājā, kad tev ir pašai savs dzīvoklis?

Lilija. Arī šī māja nav mana. Tā nav arī tava. Un tad taču vienalga, kur es dzīvoju.

Cērp a kundze. Es vēl lāgā to nevaru saprast.

Lilija. Man ir jau divdesmit trīs gadi, un es gribu sākt patstāvīgu dzīvi. Bez tam ar šo māju man saistās tik daudz nepatīkamu atmiņu... No tā dzeguzēna žēlastības es vairs negribu dzīvot. Un tagad jau daudz kas ir citādi nekā bija senāk. Agrāk es domāju, ka bez tevis nemaz nevarētu dzīvot... bet tagad es redzu, ka tev nemaz tik vajadzīga neesmu. Šis vāzes dēļ tu nostāties pret mani... un tas man sāp.

Cērp a kundze. Atkal šī vāze! Man liekas, ka no tā pūķa mēs vairs nekad netiksim vaļā.

Jānis. Arī man tā šķiet. Un, ja jau Lilija par to sākusi runāt, tad būs labāk, ja es tūlīt turpinu.

Cērp a kundze. Kas man vēl būs jādzird?

Jānis. Jā, māt: arī es aizeju. Es, protams, nevaru solīt, ka izvākšos jau rīt, jo mums vēl jāsameklē dzīvoklis. Bet, ka te palikšana vairs nav, tas ir skaidrs.

Cērp a kundze. Tātad arī tu, manu zēn!...

Jānis. Es jau neko, māt... Es labprāt paliktu pie tevis... bet viņa negrib... Ella. Viņa šķirsies, ja es nemeklēšu citu dzīvokli.

Cērp a kundze. Bet, mīlie bērni... kas te notiek? Tā taču nevar!... Vai atminaties, cik klusi un mierīgi mēs te visi kopā dzīvojām? Un tagad uzreiz — nē, tas nav iespējams! Jūs gribat mani pamest vienu pašu... Nē, bērni, tā taču nav jūsu nopietnība?

Lilija. Man ļoti žēl, mamm...

Jānis. Bet citas izejas nav. (*Zvans, bet tas noskan tik nedroši, ka to neievēro.*)

Lilija. Es būšu savā istabā, mamm. Ar labu vakaru! (*Projām.*)

Jānis. Arī man jāiet, māt! Ella gaida. Viņa negrib nākt lejā. (*Projām.*)

2

Valdis (*ienāk*). Piedodiet, kundze...

Cērp a kundze. Jūs —?

Valdis. Leksite mani ielaida. Es viņu aicināju šurp, bet viņa nenāca. Man liekas, ka viņai aizliegts te ienākt.

Cērp a kundze. Aizliegts? Tas būtu par daudz teikts. Es tikai liku saprast, ka man labāk patiktu, ja viņa vairāk uzturētos savā istabā.

Valdis. Kāpēc?

Cērp a kundze. Viņas klātbūtne mani uztrauc un nervozē. Viņas balsi vien dzirdot, man nodreb sirds. Man tūlīt jādomā, cik neglīti mānīta esmu visus šos gadus.

Valdis. Un to jūs pārmetat meitenei?

Cērp a kundze. Es viņai nekā nepārmetu. Es tikai nevēlos viņu redzēt.

Valdis. Un man likās, ka jūs viņu mīlat tāpat kā savus īstos bērnus.

Cērpakundze. Tā arī bija, kamēr es nezināju —

Valdis. Ka viņa nav jūsu meita, to taču jūs zinājāt. Jūs arī zinājāt, ka tas ir bandubērns, un tomēr viņu mīlējāt. Jums pat bija iemesls domāt, ka viņa tēvs ir kāds nelietis, un tomēr bērnam jūs to nepārmetāt. Bet tagad, kur jūs esat uzzinājuši, ka viņas tēvs nav nelietis, jūs bērnu vairs neieredzat.

Cērpakundze. Ak dievs, kā jūs mani mokāt! Vai tad jūs nesaprotat —?

Valdis. Nē, cienītā kundze! Esmu vienkāršs cilvēks. Es strādāju ar mašīnām, ko konstruējis cilvēka prāts, un tās darbojas pēc dabas un prāta likumiem. Bet inteligēntais cilvēks taču ir kaut kas cits. Tas ir, tā sakot, civilizācijas smalkmehānikas darbs. Jums ir smalki niansēta jūtu gamma — šo izteicienu esmu lasījis kādā grāmatā. Bet, ja dievs man pašam ļautu izvēlēties, tad es labāk gribētu būt lokomotīve nekā tāds precizijas aparāts, ko vismazākais satricinājums sabojā.

Cērpakundze. Un, pēc jūsu domām, es esmu tāda?

Valdis. Diemžēl — jā. Senāk es jūs biju iedomājies citādu — labāku, nekā jūs esat.

Cērpakundze. Bet —

Valdis. Es, protiet, biju klusībā cerējis, ka patiesībā jūs nemaz neesat tik inteligēnta; bet nu redzu, ka esmu vīlies. No cilvēka veselā prāta jums tik maz pāri palicis, ka par jūsu inteligenci vairs nevar šaubīties.

Cērpakundze. Jūs mani apvainojat!

Valdis. Nē, kundze: tikai nožēloju. Savu vīru jūs nemīlējāt, bet viņa meitu jūs ienīstat. Tēva grēkus jūs piemeklējat pie bērna, kurš pats nevar aizstāvēties un kuram nemaz nevajag to darīt, jo viņš nav vainīgs. Cilvēkam pasaulē daudz kas atļauts, bet savus vecākus viņš izvēlēties nevar.

Cērpakundze. Prāts gan saprot, bet sirds —

Valdis. To jau jūs nemaz nelaižat pie vārda. Nesen jūs redzējāt, kā īstie bērni nostājās pret jums, kad bija runa par vāzi. Bet ko jūs varat pārņemt Leksītei? Es droši zinu, ka jūsu labā viņai nekāds upuris nebūtu par smagu. Un tomēr jūs to bērnu neciešat savā tuvumā.

Cērpakundze. Jums, jauno cilvēk, ir viegli pārņemt un pamācīt, jo jūs stāvat ārpusē un noraugāties no malas. Bet ko lai daru es? Mūsu ģimene irst. Mierā un satiecībā mēs dzīvojam visus šos gadus, bet tagad mani bērni man pasaka — es to vēl nemaz nevaru aptvert —, ka viņi no šīs mājas aiziet.

Valdis. Patiesi?

Cērpakundze. Nupat viņi man to pateica.

Valdis. Parasta lieta: žurkas bēg, kad kuģis grimst.

Cērpakundze. Jums nevajadzētu manus bērnus pielīdzināt žurkām!

Valdis. Es minēju tikai parunu.

Cērpa kundze. Mani bērni aizies no šīs mājas un dzīvos, kur viņiem patiks. Bet ko darišu es? Man jāpaliek tepat, jo pienākums mani saista ar bērnu, kas man duras kā ērkšķis sirdī. Un tomēr man jāpaliek pie viņa. Bet kāda būs mana dzīve, to jūs neviens nesaprotat.

Valdis. Tomēr saprotu, kundze! Un, ja turpmāk varēšu jums kaut kā noderēt, tad neliedziet man to prieku! — Ak jā: tagad jūs mani skatāties un domājat — ko tas bandīts te meklē? To es jums varu tūlīt pateikt. Ja jums, ne Lilijai nav iebildumu, es ar viņu parunātu kādu vārdu. Bet, ja tas nebūtu iespējams, tad es pats sev pakavēšu laiku, kamēr ieradīsies notārs.

Cērpa kundze. Vai arī viņš nāks? Ir jau vēls.

Valdis. Agrāk viņam nebija laika. Bet, tā kā viņš domāja, ka tā vāzes lieta reiz jānokārto —

Cērpa kundze. Es lūdzu — nepieminiet vāzi! Es aizvēru durvis, lai man tā nebūtu jāredz.

Valdis. Taisni tāpēc šo lietu nevajag vilkt garumā! Un tā kā notārs kungs domāja, ka viņam te varbūt vajadzēšot liecinieka —

Cērpa kundze. Liecinieka —?

Valdis. — tad viņš lūdza atnākt arī mani.

Cērpa kundze. Tad pagaidiet vien! Nē, nē — jūs mani nemaz netraucējat. Lai gan jūsu vārdos es dzirdu krietni daudz bezkaunības, tomēr ar jums es labprāt parunāšos. Jo jūs esat vienīgais... Ak tā, jūs gribējāt satikt Liliju! (*Pieceļas.*) Es likšu tai — tai —

Valdis. Leksītei —

Cērpa kundze. — viņu paaicināt šurp.

Valdis. Pateicos!

Cērpa kundze (*aiziet*).

3

Leksīte (*parādās durvis. Liekas, ka viņa pa šo dienu izaugusi lielāka. Viņas skaļums un vaļīgā izturēšanās ir zudusi, viņa gan ir iebiedēta un bikla, bet izturas nosvērti un nopietni*).
Mamma sacīja, ka tev manis vajagot.

Valdis. Es gribēju runāt ar Liliju.

Leksīte. Ak tā! Es viņu tūlīt pasaukšu.

Valdis. Gan jau, Leksīt! Pagaidi! Panāc tuvāk!

Leksīte (*mazliet pārsteigta, pienāk klāt*).

Valdis. Nu, kā klājas, mazā? — Kāpēc neatbildi?

Leksīte. Tu taču pats to redzi. Mamma ieslēdzas savā istabā un raud. Lilija ieslēdzas savā istabā un raud... Ella ieslēdzas savā istabā un raud... Bet Jānis dusmīgs kā pūķis.

Valdis. Un tu, Leksīt?

Leksīte. Es te vēl esmu vienīgā, kas nav zaudējusi galvu.

Valdis. Tāda tu man patīc. Viņi visi no tevis varētu mācīties, šie jocīgie cilvēki.

Leksīte. Viņi nemaz nav jocīgi. Es jau teicu, ka pie visa vainīgs tas pūķis. Valdi, paklausies, ko es tev teikšu!

Valdis. Esmu ziņkārīgs.

Leksīte. Palīdzi man tikt no tā pūķa vaļā!

Valdis. Padoms ir labs; bet kā to izdarīt?

Leksīte. Vienkārši — paņem to vāzi un aiznes projām! Dari ar to, ko gribi, — manis dēļ met kaut Daugavā! Bet gādā, lai tās te vairs nebūtu!

Valdis. Tad jau mani saņems kā zagli un ieliks cietumā.

Leksīte. Ak tā? Tad nu gan —

Valdis. Nabaga bērns...

Leksīte. Ko?

Valdis. Kā būtu, Leksīt, ja krusttēvs tevi aicinātu pie sevis?

Leksīte. Ciemos?

Valdis. Tu varētu dzīvot pie viņa. Tur būtu mierīgāk, visi pret tevi būtu laipni, ar tevi runātos un spēlētu riču-raču. Tu taču mīli krusttēvu?

Leksīte. Jā. Viņš ir labs.

Valdis. Un pie viņa tev nekā netrūks.

Leksīte. Bet mamma? Un citi? Nē. Es jau mīlu krusttēvu, bet mammu tomēr vairāk.

Valdis. Bet ja nu arī mamma gribētu, lai tu pārej dzīvot pie krusttēva?

Leksīte. Nu gan tu runā niekus! Nē, to viņa nekad negribēs! Viņa taču pati saka, ka nevarot bez manis dzīvot.

Valdis. Vēlāk mēs vēl parunāsimies, Leksīt! Bet tagad esi tik laba un pasaki Lilijai, ka es viņu gaidu!

Leksīte. Lilija negrib, ka eju viņas istabā.

Valdis. Tad pasaki caur durvīm!

Leksīte. To jau var. Es tikai neticu, ka viņa nāks. Ar saraudātām acīm viņa neizskatās diez' cik labi.

Valdis. Tomēr pamēģini!

Leksīte. Viņa nāk. Tad jau tu pats ar viņu tiksī galā. Tagad es labāk iešu. (*Projām.*)

4

Lilija (*ienāk, ierauga Valdi un apmulst*).

Valdis. Nebēdz nu, Lilij: taisni tevi es te gaidu. Labvakar.

Lilija. Labvakar... Ko tu man teiksi?

Valdis. No aizvakardienas mēs taču neesam ne vārda pārmijuši. Vai tad tev liekas, ka mums vairs nekas nav runājams?

Lilija. Es nezinu...

Valdis. Kas tad lai to zina? Vai neapsēdisimies?

Lilija. Man, Valdi, no tevis kauns...

Valdis. Tādēļ ka mans tēvs —?

Lilija. Ak, ne tādēļ! Man kauns par sevi. Tagad tu par mani zini arī to, ko es pati par sevi nezināju.

Valdis. Zināšana cilvēku nepadara sliktāku.

Lilija. Bet dažreiz tā sāpina. Senāk taču tu mani iedomājies citādu. Arī es pati par sevi biju domājusi labāk. Tagad es pati nesaprotu, kā varēju tās nieka vāzes dēļ saķildoties ar māti, sanīsties ar brāli...

Valdis. Bet es saprotu, jo Leksīte man to nupat izskaidroja. Tā nav tava vaina, Lilij! To visu dara pūķis.

Lilija. Kāds pūķis?

Valdis. Katrā no mums dzīvo savs pūķis. Kamēr viņš gul, ir miers. Bet reizēm viņš paceļ galvu un ierēcas.

Lilija. Tu atkal zobojies. Bet es jau gribēju tikai labu. Pat tad, kad tev pārmetu, es patiesībā domāju par tevi. Es iedomājos, cik būtu labi, ja, dzīvi sākdami, mēs varētu rēķināties ar šiem diviem tūkstošiem latu. Mēs būtu varējuši labāk iekārtot dzīvokli... Tu varbūt varētu atvērt savu mehānisko darbnīcu, par ko tu allaž runā... Un tāpēc es nolēmu par vāzi cīnīties tavā vietā, jo tu esi par kautrīgu un lēnu, lai to darītu... Un tā, redzi, tas iznāca...

Valdis. Tā darbnīca taču var gaidīt, kamēr sapelnu naudu.

Lilija. Bet es iedomājos, ka būtu labi... ja tā jau tagad —

Valdis. «Katrai lietai zem debess ir savs laiks, un katram nodomam savs brīdis,» saka vecais prātvēders Zālamans.

Lilija. Bet, kad es skatījos uz vāzi, man visi prāti samulsa. Es domāju tikai vienu — ka man tā jāiegūst.

Valdis. Tad tev vajadzēja pajautāt, ko saka tava galva, tas ir — es. Redzi, kad mēs aprunājamies, tad jau nemaz nav tā, ka nevarētu saprasties.

Lilija. Ja tu man tikai šo reizīti vēl varētu piedot...

Valdis. Tad —?

Lilija. Varbūt viss atkal varētu būt pa vecam?...

Valdis. To gan laikam vairs nevarēs.

Lilija. Ak tā... saprotu! Pēc visa tā...

Valdis. Es dzirdēju, ka tu jau rīt izvākšoties no šejienes. Bet man te tik ļoti patīk, ka es runāšu ar māti, lai man izīrē tavu istabu. Dzirdēju, ka drīzumā te atbrīvošoties daudz telpu.

Lilija. Bet... es jau arī... varbūt varētu palikt...

Valdis. Tā ir atkal cita lieta.

Lilija. Tur augšā vēl ir viens brīvs dzīvoklītis. Tas jau taisni mums bija domāts.

Valdis. Bet mēs jau vēl nezinām, ko teiks mamma.

Lilija. Nekā viņa neteiks.

Valdis. Bet vakar, cik sapratu —

Lilija. Vakardiens ir jau aizmirsta. Sodien viņa ļoti priecāsies, kad dabūs to zināt. Lūdzu, atļauj man viņai to tūlīt pateikt!

Valdis. Ja nu tu tā gribi —

Lilija. Jā, jā!

Valdis. — tad lai arī notiek! Vai dzirdi zvanu? Tas ir notārs.

Lilija. Es viņu ielaidīšu. (*Projām.*)

5

Notārs (*ienāk*). Jūs esat ļoti steidzies, mans jaunais draugs! Labvakar! Ļaujiet man mazliet atjēgties! Esmu tā apmulsis, it kā būtu dabūjis sitienu pa galvu.

Valdis. Vai gadījies kaut kas ļauns?

Notārs. Katrā ziņā kaut kas ļoti savāds. Pēdējā laikā esmu pieradis šai mājā redzēt tikai īgnas sejas. Soreiz mani ielaida Lilija.

Valdis. Vai tas jūs pārsteidza?

Notārs. Bet iedomājieties: viņa krita man ap kaklu! Es domāju, ka te darīšana ar atentātu, kas vērstas pret manu personu. Bet, pirms es paguvu aizsargāties, viņa jau bija projām.

Valdis. Vai to jūs iztulkojat kā ļaunu zīmi?

Notārs. Nē, taisni otrādi. Tagad man sāk likties, ka viss vēl beigsies labi.

Valdis. Jūs vēl aizvien esat optimists. Ja drīkstu jautāt: vai vāzes lietā esat nodomājis piekāpties?

Notārs. Ne prātā!

Valdis. Tādā gadījumā jums jābūt gatavam uz visļau-nāko!

Notārs. Esmu gatavs uz visu. Nupat vēl nokārtoju pēdējo dzīvības apdrošināšanas maksājumu.

Atgriežas Cērpa kundze un Lilija.

Notārs. Labvakar, Margaret! Ak jā: ar Liliju mēs jau sa-sveicinājāmies. Lai tikai vēl atnāk Jānis, un kaulēšanās var sāk-ties no gala.

Cērpa kundze. Viņš tūlīt nāks. Tikai iepriekš jau brī-dinu, ka viņš nav labā omā.

Notārs. Toties manējā ir teicama.

Jānis (*nāk; viņu pavada Ella*).

Notārs. Labvakar!

Jānis (*neatbild*).

Notārs. Es tev Jāni, vēlēju labu vakaru!

Jānis (*caur zobiem*). Bvakar.

Notārs. Te nu mēs esam atkal klāt.

Jānis. To jau redzu. Un jums arī droši vien redzams, ka es neslēpju savu prieku. Jūs laikam atkal esat nākuši tās vāzes dēļ? Tādā gadījumā es ceru, ka šī būs pēdējā reize.

Notārs. Tātad mums abiem vai, pareizāk sakot, mums vi-siem ir vienas un tās pašas cerības.

Cērpa kundze. Pilnīgi.

Notārs. Tad varam sākt. — Jums bija vesela diena laika šo lietu pārdomāt. Varbūt jau daži savus ieskatus grozījuši?

Jānis. Ak to jūs gaidījāt? Nē, notāra kungs: šoreiz jūs esat vilies!

Notārs. Tā tad viss paliek pa vecam?

Jānis. Jūs tiešām sākat krist uz nerviem! Ko jūs te tincināt? Vai tiešām no jums vairs nebūs miera?

Ella. Varbūt notāra kungs pats ir pārdomājis? Varbūt viņš atsakās?

Notārs. Es? Nē. Leksītes lieta man ir skaidra jau no pirmā brīža, kad to vāzi te atnesa.

Ella. Nepieminiēt šo vārdu! Vai jums nemaz nav saudzības pret citu cilvēku jūtām?

Notārs. Es baidos, kundze, ka jums vajadzēs bruņoties ar lielu pacietību!

Jānis. Jūs kļūstat nekaunīgs, mans kungs!

Notārs. Tāpat kā jūs.

Jānis. Jau sen bija laiks saprast, ka jums te nav vietas. Ko jūs te meklējat? Ko jūs nākat neaicināts? Ja jūs pats neprotaties, tad es jums pasaku skaidri un gaiši: tur ir durvis, jūs varat aiziet!

Notārs (*pamazām iekaist*). Pirmkārt — jūs še neesat kungs; otrkārt — es neticu, ka citi domā tāpat kā jūs; un treškārt — es neesmu no tiem, kam jūs varat parādīt durvis. Tāpēc — ar jūsu atļauju — es palieku. (*Viņš ērti apsēžas krēslā.*) Un to vārdu, kas jums tik ļoti duras ausīs, es te šovakar vēl daudzkārt minēšu.

Cērpa kundze. Bet ja nu arī es tevi ļoti lūgtu to nedarīt?

Notārs. Arī tu, Margaret? Tagad tu noliedz to sirdi, kam tu esi visvairāk mīlestības parādā? Tad es tevi nepazīstu. Man likās, ka tu esi diezgan daudz pieredzējusi, lai saprastu, ko tas nozīmē. Bet tagad tu runā tāpat kā tavi negausīgie bērni. Kaunies!

Leksīte (*negaidot ieskrien un nostājas starp viņiem; viņa ir uztraukta, sažņaugtām dūritēm, un acis met zibeņus*). Kā tu drīksti tā runāt ar mammu? Tev pašam vajadzētu kaunēties, krusttēv! Es tevi mīlēju tāpēc, ka tu bijī labs. Bet, ja tu esi tāds, tad tu vairs neesi man draugs!

Notārs. Bet, Leksīt —!

Leksīte. Un tu nemaz nebaidies, mammucīt! Ja tev kāds dara pāri, tad pasaki man! Lai tikai pamēģina!

Notārs. Tu vēl esi bērns, Leksīt, un tev nevajadzētu klausīties aiz durvīm!

Leksīte. Es nemaz neklausos, bet tu jau runā tā, ka visa māja skan. Un savas ausis es tādēļ ciet nebāzīšu.

Cērpa kundze. Tagad ej atpakaļ un nenāc ātrāk, kamēr tevi sauc!

Leksīte. Ja tu tā gribi, mammucīt...

Cērpa kundze. Ēj!

Leksīte (*negribīgi aiziet*).

Notārs. Nepatikami. Bet taisni tāpēc šai lietai jo drīzāk jā-dara gals!

Ella. Vai vēl jūs neesat sapratis, notāra kungs? Meitene taču nupat skaidri pateica, ka jūsu palīdzības viņa nevēlas.

Notārs. Par savu māti viņai bija lielākas rūpes nekā par vāzi. Viņa vispār nesaprot, par ko mēs te visi plēšamies. Bet, tā kā vispārējais stāvoklis nav grozījies —

Lilija. Tomēr. Atļauj man paziņot, krusttēv, ka es arī... atsakos.

Jānis. Arī augstsirdība — atteikties no tā, kas nepieder.

Notārs. Tad nu iznāk tā, ka mēs abi, tā sakot, paliekam pēdējie pretinieki, aci pret aci. Vai tiešām mēs nevaram vienoties?

Jānis. Vai es nevarētu atteikties, jūs domājat? Jā, to es tiešām varētu, ja man to vajadzētu darīt savas mātes vai māsas labā. Bet atteikties tam bandubērnam par labu — nekad!

Notārs. Es cerēju, ka tagad ciņa atslābs, bet nu redzu, ka kļūs vēl asāka. Ja nu cita ceļa vairs nav, tad atliek vēl pēdējais: lai tiesa lemj! Vai jums tas patiks?

Jānis. Te vairs nav runa par to, kas patiek vai nepatiek. Te jāaizstāv mūsu ģimenes gods un tiesības pret netaisnību, ko jūs gribat uzspiest.

Notārs. Neaizmirstiet, ka tādā gadījumā nāksies publiskā tiesas sēdē atklāt arī tos noslēpumus, ko mēs labprāt paturētu pie sevis. Vēlāk jūs redzēsīt, ka jūsu ģimenes plaisa kļuvusi nepārejama. Un to visu jūs darīsīt vienas vāzes dēļ? Vai tiešām jūs to gribat?

Jānis. Ne es, bet jūs to gribat.

Cērpa kundze. Apdomā, dēls —

Jānis. Paliec klusu, māt! Tu no šīs lietas esi atteikusies, un tu vari darīt, kā tev patiek. Bet es nepieļaušu kuram katram savas tiesības kājām mīdīt!

Notārs. Tad mums vairs nav ko runāt!

Jānis. Beidzot jūs to saprotat! Es jau pirmīt jums atgādināju, ka šai mājā ir durvis, pa kurām jūs varat iziet. Ja jūs to negribējāt saprast, tad tagad es jums parādīšu ceļu.

Valdis (*slinki pieceļas no krēsla, kur visu laiku sēdēja dziļā mierā*). Varu derēt, ka tās durvis jūs tomēr notāram nerādīsīt.

Jānis. Rādīšu!

Valdis. Nerādīsīt!

Jānis. Kas tad man to liegs?

Valdis. Es. Taisni tāpēc esmu šeit ieradies.

Cērpa kundze. Jāni, es ļoti lūdzu —

Ella. Vai tu pieļausi —

Jānis. Klusu! Tagad es runāju!

Valdis. Jūs varēsīt turpināt vēlāk! Nupat sāku runāt es un vēl nebeidzu. Bet man jau arī nav daudz, ko teikt: tikai maza piezīme — pašas lietas labā. Es negribu lielīties, bet, ja jau esam

nonākuši tik tālu, tad, pirms ejam vēl tālāk, man liekas derīgi aizrādīt, ka man ir laba un precīza dūre. Ja es kādam velku, tad arī zinu, ka tas uz piecām minūtēm būs mēms.

Jānis (*traks aiz dusmām*). Jūs man draudat?

Valdis. Piedodiet: es vairs nerunāšu. Tagad es tikai vilkšu.

Jānis. Par to jūs man atbildēsīt tiesā, jūs — iebrucejs, hulligāns —, jūs!

Valdis. Arī jūs mani apvainojāt, un par to jūs atbildēsīt tepat!

Jānis (*pa kabatām grābstīdamies*). Labi. (*Izrauj revolveri.*) Pret tādiem kā jūs der šis!

Sievietes apjūk un spiedz.

Abi pretinieki kā saniknoti buļļi stāv viens pret otru:

Jānis ar izstieptu revolveri, Valdis izplestām kājām un savilkām dūrēm.

Valdis. Tālāk, kungs, tālāk!

Jānis (*drebēdams*). Ejiet ārā ar labu! Es skaitīšu līdz trim un tad —!

Valdis. Sāciet tūlīt!

Jānis. Viens!... Ejiet ārā, es jums saku! Divi... Ejiet ārā, es jūs lūdzu, ejiet ārā!... Tātad — divi... (*stenēdams*) un ...

6

Sai brīdī atskan liels blikšķis. Sievietes šausmās sagriļojas, Cērpa kundze krit ģībonī. Brīdī visi stāv pārsteigumā sastinguši un nekustēdamies. Jānis un Valdis atjēdzas pirmie. Abi reizē metas pie vidus durvīm un atrauj tās vaļā. Atklājas šāds skats: Leksīte ar lāci padusē stāv uz sēdekļa līdzās postamentam. Uz grīdas guļ vāze smalkās druskās. Abas jaunās dāmas šis skats tā satriec, ka viņas vēlreiz iekliedzas. Atkal briesmīgs klusums.

Leksīte (*no bailēm atjēgusies, uzreiz laiž kaucienu vaļā*).

Jānis (*satver viņu aiz rokas un rauj uz priekšu*). Nāc šurp, tu negantā knīpa!

Valdis (*seko un mierīgi atbīda Jāni nost*). Liec meiteni mierā! Ej labāk savai sievai palīgā! Vai neredzi, ka visu laiku viņa ģibst un nevar pagībt?

Jānis (*nometas uz ceļa*). Elliņ, mana dārgā! Kas tev kait? Ūdeni? Apmierinies, nav jau nekas ļauns!

Ella. Sausmīgi!... Trīs tūkstoši latu!

Notārs. Jūs aizmirsāt māti.

Lilija. Ak dievs, viņa zaudējusi samaņu! Māt, mamm, mammīņ, mammucīt!

Ella (*piesteidzas klāt un nometas ceļos*). Atver acis, māt! Lūdzu, lūdzu, nebiedē mūs!

Notārs (*pasniedz ūdeni*). Apslapiniet viņai deniņus!

Cērpa kundze. Kur es atrodos? Ak tie esat jūs, mani bērni?

Ella un Lilija (*viena caur otru*). Jā, mēs esam pie tevis. Vai tev ir labi?

Cērpa kundze. Jā, bērni, tagad ir atkal labi... jo jūs esat pie manis. Bet kas tas bija? Vai kas noticis? Ak jā — šāviens...

Lilija. Tas jau nemaz nebija šāviens, mamm!

Cērpa kundze. Kas tad?

Lilija. Vāze saplīsa.

Cērpa kundze (*dziļi un atviegloti nopūšas*). Paldies dievam...

Jānis. Un tas nejaukais skuķis pie tā vainīgs.

7

Leksīte (*kas, brīdi aizmirsusies, ar vienu aci ziņkāri vērojusi notikumu, sāk atkal aurot*).

Jānis. Taisni šausmīgi, kā viņa prot idēt!

Cērpa kundze. Vai tu to izdariji, Leksīt?

Leksīte. Jā, mammucīt...

Cērpa kundze. Nāc pie manis, Leksīt! Tā... Es tev noslaucīšu asariņas. Taču neraudi!

Jānis. Vai tu neredzi, māt, ka viņai nemaz nebirst asaras? Viņa tikai bauro.

Leksīte (*ātri parāda viņam garu degunu pāri Cērpa kundzes plecām*). Mammucīt...

Cērpa kundze. Kas tev gadījās, bērns?

Leksīte. Es tikai gribēju... parādīt lācītim... kāds tas pūķis izskatās... Un tad... Kad es kaut ko saplēšu, tu rājies. Un tad es domāju, ka tagad... tā taču bija dārga vāze, vai ne?

Cērpa kundze. Soreiz es nemaz nedomāju rāties. Par to es tevi tūlīt noskūpstīšu! Turpmāk tu varēsi plēst tases, cik gribēsi.

Leksīte. Paldies, mammucīt!

Cērpa kundze. Es tagad brīnos, kā man pašai neienāca prātā, ka to vāzi var arī saplēst. Tad es to jau sen būtu izdarījusi. Soreiz tu, Leksīt, biji gudrāka par mums visiem kopā.

Jānis. Taisnību sakot, nebija jau nekādas jēgas tā plēsties.

Notārs. Es arī tā domāju. Vienalga, kuram no jums tiesa būtu šo vāzi piespriedusi, īsta miera jūsu starpā nekad nebūtu bijis. Tāpēc ir labāk, ja tāda nemiera cēloņa pasaulē nemaz nav.

Cērpa kundze. Es nesaprotu, kas ar mani bija noticis... Taisni kā lietuvēns bija uzmācies. Kur bija mana galva? Kā es varēju prasīt, lai vāzi atdod man? Kāds neprāts! Man šeit bija vismazāk tiesību.

Notārs. To jau es tev tūlīt teicu, Margaret!

Cērpa kundze. Bet tikai tagad es to saprotu. Ko gan es darītu ar to lietu?

Jānis. Tomēr, māt...

Cērpa kundze. Tu man esi labs dēls... Bet manis dēļ tu aizmirsti pats sevi. Tu esi pirmdzimtais, un vāze katrā ziņā pieņacās tev.

Jānis. Nē, māt! Es jau esmu saņēmis lielāko mantojuma daļu. Man vairs nekas nepienākas. Tad jau drīzāk Lilijai.

Lilija. Tu mani apkauno, brālīt... Lūdzu aizmirsti, ko esmu teikusi! Es jau nemaz tā nedomāju... Bet, kad cilvēks iespītējas... tu jau zini, kā tas ir.

Notārs. Tagad mēs visi to zinām.

Lilija. Ja man vajadzētu likt roku uz sirds, tad gan es to vāzi nevarētu pieņemt. Man liekas, ka pēc taisnības tā tomēr pienācās Leksītei.

Leksīte (*priecīgi pārsteigta*). Man? (*Pamet skatu apkārt un pakniksē.*) Paldies!

Valdis. Beidzot viss kārtībā!

Leksīte. Bet man jau nav žēl. Tagad es to jums visiem izdališu pa gabalam. Saka taču, ka suķes nesot laimi. Un to jau mēs nupat piedzīvojām. Līdzko vāze saplīsa, neviens vairs nedusmojas. (*Pagrābj suķes un sāk tās vēligi dalīt.*) Tas tev, mammucīt! Lūdzu!

Cērpa kundze. Paldies! Tā man būs visdārgākā piemiņa.

Leksīte. Un tas, Jāni, tev. Tikai piesargies, jo tur ir ķepa ar visiem nagiem!

Jānis. Paldies!

Leksīte. Tev, Ella, šis skaistais gabals ar spurām. Tās viņš saslēja stāvus, kad bija nikns.

Ella. Paldies!

Leksīte. Un tev, Lilij, lai tiek šis sānu gabals. Redzi, kādas jaukas zvīņas, kā tās mirdz un laistās! Zini, kad zvīņas redz sapnī, tas nozīmē naudu.

Lilija. Paldies! Tā jau ir vesela bagātība.

Leksīte. Vai tu, Valdi, gribi šo? Te ir tikai uguns mēles, kas pūķim šāvās no nāsīm laukā.

Valdis. Paldies! Ļoti noderīga lieta.

Leksīte. Bet redzi, krusttēv, kas tev! Te ir puķa galva, kas kož pati savu asti. Vai tev tas patīk?

Notārs. Ļoti.

Leksīte. Savādi...

Notārs. Kas?

Leksīte. Ja nu to apskatītu kāds cilvēks, kas vāzi nav redzējis? Viņš taču arī domātu, ka tā ir kāda cita zvēra aste, kas pūķim zobos?

Notārs. Noteikti.

Leksīte. Bet, ja nu prātīgs cilvēks tā var domāt... ko tad mēs varam gaidīt no tāda muļķa zvēra?

Notārs. Bet, Leksīt, kas tad tev paliek pašai?

Leksīte. Man? Nekā. Man nevajag.

Notārs. Tomēr. Tad paturi šo un glabā labi! Kad būsi liela, gan sapratīsi, ko tas nozīmē. Un vienmēr, kad tev gribas dusmoties, tad paskaties šajā! Tad dusmas uzreiz pāries.

Leksīte. Goda vārds?

Notārs. Goda vārds.

Leksīte. Labi, tad es to paglabāšu. — Un ko tagad darīsim?

Cērpa kundze. Es domāju, ka tase kafijas derētu.

Leksīte. Jā, mammucīt! Es jau pirmīt uzvāriju. Es tūlīt domāju: kad krusttēvs nāks viesos, tad viņš gribēs arī paciemoties. — Atnest?

Cērpa kundze. Protams.

Leksīte. Urā! (*Projām.*)

Lilija un Ella rūpējas par tasēm.

Lilija. Tu esi ļoti laipna, Ella! Bet patiesi nav vajadzīgs. Gan es viena tikšu galā.

Ella. Kāpēc lai tu strādā, kamēr es sēžu?

Lilija. Kāpēc lai es sēžu, kamēr tu strādā?

Valdis (*Jānim*). Nu, kā būs, vecais? Vai arī mēs nederēsim mieru? Es jau nemaz tik pamatīgi nebūtu vilcīs, kā solīju. Tāpēc — sit saujā!

Jānis. Ar kādām tiesībām jūs mani saucat par tu?

Valdis. Neesi tik jocīgs! Es taču neiešu savam svainim teikt jūs.

Jānis (*brīdi nezina — dusmoties vai smieties, beidzot izšķiras par pēdējo*). Lai nu vēl kāds apgalvo, ka ar bezkaunību cilvēks nevar visu panākt!

Cērpa kundze. Bet kā būs ar to dzīvokļa meklēšanu, Ella?

Ella. Ja tu varētu aizmirst, māt...

Cērpa kundze. Vai tad mums kāds naidis? Vāze taču pagalam.

Ella. Nu, ja tu tā domā...

Leksīte (*ar kafijas kannu*). Ceļu, ceļu! Karsts!

Visi nosēdušies tāpat kā pirmā cēlienā idilles skatā; tikai Valdis paliek līdzās notāram.

Leksīte. Kam vēl nav ieliets? (*Noliek kannu, tad paņem Valdi aiz rokas un aizved agrākajā vietā, pati apsēžas pie notāra.*) Vai dāmas un kungi nevēlas mūziku? Lūdzu! (*Ieslēdz skaļruni.*)

Cērpa kundze. Un tagad mēs visi atkal sēžam kopā... gluži kā senāk.

Notārs. Tikai tagad mēs saprotam labāk, kas ir mājas miers.

Brīdi visi sēd klusu, dzerdami kafiju un klausīdamies mūziku; laiku pa laikam viens otram pamet kādu skatu, viens otram laipni uzsmaidīdami un vēligi palocīdami galvas.

Leksīte (*paņem sev lāci un nosēžas sānis no citiem*). Un ko tu, Tedi, par to saki? Nekā? Pagriez nu šurp savu ausi, tu muļķa lāci! Tagad es tev teikšu vienu pavisam speciālu vārdu. — Nu? Tagad tu redzi, ka viss nobeidzās labi. Un vai es tev jau sen neteicu, ka to vāzi vajag saplēst? ...

MINHAUZENA PRECĪBAS

Komēdija trijos cēlienos

PĒRMAIS CĒLIENS

1744. gada 28. janvārī...

Uksens. Es jautāju...

Jakobīne. Es labi zināju...

Uksens. Es negribu...

Jakobīne. Pie kārtu galdiņā...
Uksens. Es viņu apbrīnoju...
Jakobīne. Jā, es vēl tagad brīnos...
Uksens. O!...
Jakobīne. Būs, varat man būt, Uksens, kreiz, kad jūs te...

PIRMAIS CĒLIENS

1744. gada 28. janvāra pievakare. Kādā Duntē pils istabas kamīnā kuras liela uguns. Gar pusaizsalušajiem logiem vējš griež sniega vērpētes no paspārnēm. Pie kamīna, ierāvies lielā atzveltņes krēslā, sēd Uksens.

Uksens. Te nu viņš ir atkal klāt — jūs domājat. Es vienmēr ierodos akurāti, kad nāk mans laiks. Man ir savi netikumi, jūs varat tos tiesāt, bet tikai ar mēru, lūdzu. Mani gan sauc auglotāju; bet vai tas kāds netikums? Ja jūs gribētu uzklaut labu padomu, tad es jums teiktu: jel sargieties no tā, kas melo! Pasaulē ir daudz netikumu, bet meli viņu starpā ir tas ļaunākais. Tā ir laipa, kas ved taisni uz elli. Jo: kas melo, tas arī blēdī; kas blēdī, tas arī zog; kas zog, tas arī laupa; un, kas laupa, tas arī slepkavo. Tāpēc sargieties no tā, kas melo! Jo melis jums piezogas klāt kā ēna un viņa vārdi pielīp kā spitālība. Kā slimība sagrauz miesu, tā meli pazudina dvēseli. Tāpēc es vēlreiz atkārtoju: ak, sargieties no tā, kas melo!

Jakobīne (*aiz širmja*). Šo mācību jums nevajag man atgādināt! Es labi zinu, kas ir meli. Tie izpostīja manu dzīvi, iekām tā bija sākusies.

Uksens. Es negribēju modināt nepatīkamas atmiņas, Jakobīn! Esmu divkārt laimīgs, kad iegriežos jūsu pajumtē, kur man nav nācies dzirdēt ļauna vārda. Un es jūs dziļi cienu, Jakobīn! Es labi atceros, ka nelaiķa barons — lai miers viņa pīšļiem! — man allaž teica —

Jakobīne. Lai dus, kas miris...

Uksens. Es negribu nelaiķa mieru traucēt. Barons man bija draugs. Un, kopš viņa vairs nav mūsu vidū, es šo robu sajūtu jo smagi.

Jakobīne. Pie kāršu galda?

Uksens. Es viņu apbrīnoju!

Jakobīne. Jā, es vēl tagad brīnos, kā viņš paguva divos gados manu muižu tik pamatīgi ieķīlāt.

Uksens. O!

Jakobīne. Jūs varat man ticēt, Uksen: ikreiz, kad jūs te ierodaties pēc procentiem, es arī saku — o!

Uksens. Kā jūs mani sodāt! Nu jau pagājusi vesela stunda, kopš te ierados, bet vēl arvien jūs man nerādāties. Ko jūs tur tik noslēpumaini strādājat?

Jakobīne. Uzpošos, Uksen! Šodien pirmo reizi pēc vesela gada novelku sēru drēbes. Vai kāds brīnums, ja man gribas ilgāk palūkoties spogulī? Esmu gan mazliet aizkavējusies, vai arī jūs ieradāties par agru. Es jau zināju, ka šodien atbrauksit, jo visu pagājušo nakti sētā gaudoja suns. — Bet nu jau esmu gatava. (*Irmes pavadībā iznāk no slēptuves.*) Labvakar, Uksen!

Uksens. Arī sērās jūs bijāt skaista, bet šodien — o! Kā dievs šķiedies ar bagātību, jūs radīdams! To visu pat nevar pienācīgi novērtēt.

Jakobīne. Kas nav pērkams, nav arī vērtējams.

Uksens. Pasaulē viss ir pērkams, Jakobīn, atskaitot vienu lietu.

Jakobīne. Un kas tā ir?

Uksens. Parāds; tas uz vietas pazūd, līdzko maksā.

Jakobīne. Jūs arvien runājat lietišķi. Cik man šoreiz jāmaksā?

Uksens. Es lūdzu — nerunājiet par naudu! Mana dvēsele ir apskurbusi no skaistuma un laimes. Es būtu pēdējais nelietis, ja šai brīdī pieminētu to nieka tūkstoti —

Irme. Jau atkal tūkstotīs! Uksen, vai tiešām jūs gribat Jakobīnei ādu novilkēt?

Uksens. Patiesi būtu grēks tik skaistu ādu maitāt. Ne tāpēc esmu šodien ieradies. Man sirdi māt rūpes par Jakobīnes kundzi. Barons man bija draugs. Ne reizi vien viņš man teica: neaizmirsti Jakobīni, Uksen, kad viņai tava palīdzība būs vajadzīga!

Jakobīne. Man tiešām vajadzīgs padoms.

Uksens. Būšu laimīgs, ja varēšu jums to aizdot.

Jakobīne. Šodien, kā jau teicu, paiet gads, kopš esmu palikusi viena.

Uksens. Ne gluži viena, Jakobīn!

Jakobīne. Vēl paliek parādi, jā gan. Bet redziet: es vēl domāju par dzīvi.

— Uksens. Man prieks to dzirdēt.

Jakobīne. Ļoti laipni. Bet, lai cilvēks varētu dzīvot, tam vajag arī pajumtes, kur galvu nolikt.

Uksens. Un jums tā ir — šī skaistā muiža ...

Jakobīne. Ak, Uksen, jūs labi zināt, ka tagad jums pieder viss, kas senāk bija mans! Jūs ļaujiet mums te uzturēties, kamēr mēs strādājam un maksājam jums procentus.

Uksens. Ak, Jakobīn, jūs mani apbēdināt! Pasaule ir tā iekārtota, ka parāds paliek parāds, kamēr to samaksā.

Jakobīne. Bet ja nu parādnieks nespēj maksāt? Vai viņam nekādi nav iespējams tikt no parāda vaļā?

Uksens. Hm. Ja cits man tā jautātu, es atbildētu: nē, tāds brīnums nav piedzīvots, kamēr pasaule pastāv. Bet, kā zināms,

nav likuma bez izņēmuma. Tāpēc šoreiz es jums teikšu: jā, tas tiešām iespējams! Jums, Jakobīn, viss ir iespējams!

Jakobīne. Jūs glaimojat!

Uksens. Dievs pas'! Tie būtu pārāk dārgi glaimi!

Jakobīne. Jau sen gribēju šo lietu ar jums pārrunāt. Es zināju, ka arī Uksens ir cilvēks un varbūt pat labāks kā tie, kas viņu sauc par ragulopu. Un lūk — mēs sapratāties pusvārdā! Bet es mīlu skaidrību un tāpēc jautāšu tālāk: cik lielu parāda daļu jūs man atlaižat?

Uksens. Vai es būtu gribējis atlaist? Nē, Jakobīn: parāds paliek parāds, un parāds vienmēr jāmaksā. Ir cita runa, kādā naudā to maksā.

Irme. Ak tā! Nu jūs zināt, Jakobīn, ka parāds paliek parāds, bet ragulops paliek ragulops. Labi, mīļo Uksen, tagad mēs parunāsimies!

Jakobīne. Bet, Irmīt —!

Irme. Tu paliec klusu, Jakobīn! — Tātad jūs gribat, Uksen, lai jums maksā visu līdz pēdējai kapeikai?

Uksens. Kā te papīros rakstīts.

Irme. Bet kāds ir tas parāds? Kādā naudā jūs to aizdevāt baronam? Jūs viņu apspēlējāt pie kāršu galda. Jūs viņu apkrāpāt!

Jakobīne. Bet —

Irme. Klusu, Jakobīn: tagad runāju es! — Jā, Uksen: ne naudu, bet parādus jūs aizdevāt. Un tāpēc tagad jūs tos varat saņemt atpakaļ.

Uksens. Es varētu gan tos saņemt atpakaļ ... ja gribētu. — Lūdzu, Jakobīn, lai kalpone iziet! Man ar jums daži vārdi jāparunā divatā!

Jakobīne. Nezinu, vai viņa klausīs ... Es viņai nevaru pavēlēt.

Irme. Es, protams, palikšu.

Jakobīne. Lūdzu mums abām piedot! Un tagad runājiet, Uksen, sakiēt visu klaji un bez kautrēšanās!

Uksens. Kas tur, nolādēts, ko kautrēties! Nu redziet ... tas ir tā ... pie velna! — Es lūdzu jūsu roku.

Jakobīne. Ko!?

Uksens. Jūs esat pārsteigta, es to jau paredzēju. Bet mīlestība nepazīst šķēršļus. Tā pārmet tiltus dziļām plaisām — no bagātības uz nabadzību. Kas man bagātība, ja sirds, kā saka dzejnieki, bez jums ir nabaga? Un tāpēc es lūdzu — topiet mana sieva! Es jūs mīlu jau sen. Kopš barons miris, es nepacietībā skaitīju dienas un gaidīju to brīdi, kad jūs novilkšiet sēras un kļūsit mana.

Jakobīne. Ak mans dievs! ...

Uksens. Jūs teicāt pareizi, ka man šeit pieder viss, atskaitot jūs. Bet, kad jūs man piederēsiet, tad jums piederēs viss, kas tagad pieder man.

Jakobīne. Jūs visu esat paredzējis, tikai vienu ne: ka es varētu sacīt «nē».

Uksens. Jūs nevarat sacīt «nē», Jakobīn! Nelaiķa barons mūs savienojis pārāk ciešām saitēm. Un tā ir jūsu laime, ka viņš aizņēnās naudu no manis. Ja manā vietā te stāvētu kāds riebīgs augļotājs, viņš runātu pavisam citādi. Turpretī es šai vietā, ceļos mezdamies, lūdzu, lai īpašums paliek nedalīts. Un zvēru, ka nepiecelšos un neatliekšu savus ceļus, kamēr jūs neteiksit «jā!».

Arpusē pa to laiku sacēlusies kņada; viena caur otru skan daudzas balsis, bet cauri visam kādu dzird lamājamies un sitam.

Jakobīne. Irmīt, pasaki tiem trokšņotājiem, lai viņi mums netraucē svinīgo noskaņu! Kas tur notiek?

Irme (*paver durvju spraugu*). Kāds svešs vīrs tramda mūsu ļaudis, kas viņu negrib ielaist.

Uksens (*sapicis pieceļas*). Kāpēc viņam neuzrīda suņus?

Jakobīne. Ej un pajautā, ko viņš grib!

Irme. Pēc izskata spriežot, tas ir kāds laupītāju virsnieks.

Uksens. Ko tu saki?

Irme. Tāpēc bēdziet, Jakobīn! Nu jau viņš nāk šurp. Kādu brīdi es viņu te aizkavēšu. Nāciet palīgā, Uksen! Aizbīdīsim galdu durvīm priekšā!

Uksens. Es labāk apsargāšu jūsu personu, Jakobīn! Tāpēc iesim, kundze! No šī tēviņa es nesagaidu nekā laba.

Irme. Par vēlū! Viņš jau laužas durvīs! (*Uksens ar Jakobīni paslēpjas aiz širmja; Irme paņem krāsns krukli un cinītājas pozā nostājas istabas vidū.*) Lai tad iet uz dzīvību un nāvi!

Nariškins (*iebrūk lamādamies*). Atkal bāba! Kas tu tāda esi?

Irme. Vispirms padod labvakaru, kad ieņāc svešā mājā!

Nariškins. To var. Labvakar! — Dod kungu šurp!

Irme. Te kunga nav. Ir tikai kundze.

Nariškins. Jo labāk. Sauc viņu šurp!

Irme. Ko tev no kundzes vajag? Vispirms atbilde, kas pats tāds esi! Un palīdzi novietot galdu, kur tas bija! Marš!

Nariškins (*izpilda pavēli*). To var. — Vai šinī zemē visas bābas tādas?

Irme. Pēc kalpones var spriest par kundzi.

Nariškins. Un tagad niķus pie malas! Kundzi šurp!

Irme. Kāpēc kundzi? Vai es tev neesmu diezgan laba?

Nariškins. Zvēru pie velna vecmātes, kas droši vien ir tava meita, ka tavš vīrs kļūs atraitnis!

Irme. Es neesmu precēta, bet mana kundze ir atraitne un turklāt ļoti neglīta.

Jakobīne. Ko —? (*Iznāk no paslēptuves.*) Mans kungs, es lūdzu jūs uz vietas pārliecināties, cik viņa negodīgi melo! Jūs mani meklējat? Lūdzu, te es esmu! Jūs atrodaties Duntē muižā, un baronese Jakobīne stāv jūsu priekšā.

Nariškins. Ak saldā skaņa —!

Jakobīne. Bet ar ko man gods runāt?

Nariškins. Grāfs Semjons Kirilovičs Nariškins.

Jakobīne. Ā! Pašas ķeizarienes miļākais!

Nariškins. Tas pats!

Jakobīne (*ar dziļu reveransu*). Kā varu pakalpot jūsu gaišībai?

Nariškins. Es šeit stāvu un runāju ķeizarienes vārdā. Es lūdzu pajumti un patvērumu kādai karaliskai ceļiniecei.

Jakobīne. Mana māja ir jūsu rīcībā. Bet kas tā par ceļinieci, ja drīkstu jautāt?

Nariškins. Jums droši vien jau zināms, ka ķeizariene kopš ilgāka laika meklē savam troņmantniekam līgavu. Beidzot, liekas, istā ir atrasta. Tā ir Anhaltes-Cerbstas firsta brālameita Sofija Frederike Amālija. Viņa pašlaik atrodas ceļā uz Pēterburgu, lai satiktos ar savu ķeizarisko līgavaini. Izpildidams viņas majestātes pavēli, es devos pretī princesei, lai viņu saņemtu ar pienācīgu godu. Es viņu sagaidīju šaipus Jelgavas. Ķeizariskās gvardes vīru pavadībā mēs turpinām ceļu. Šorīt mēs izbraucām no Rīgas. Sākumā viss veicās labi, taču vienu versti no šejienes mums salūza kamanas. Augstā līgava tagad sēd mežā un gaida, kamēr slieci salabos. Es sēdos savam zirgam mugurā, lai uzmeklētu kādu māju, kur princese varētu pārgulēt nakti. Sāk celties sniegputenis, tāpēc nevarēsim ceļu turpināt.

Uksens (*arī iznācis no savas paslēptuves*). Negaiss var turpināties vairākas dienas; to mūsu zemē sauc par Vastlāvja puteni.

Nariškins. Kas tas tāds?

Uksens. Ar jūsu laipno atļauju — es saucos Uksens.

Nariškins. Kā tev tik. Tevis man, brālīt, nevajag! Tu vari vākties pie velna. — Kā redzat, mums vajadzēs jūsu mieru traucēt. Princesi pavada svīta, mani ulāni un Rīgas kirasieru nodaļa.

Jakobīne. Tu, Irmīt, ej un riko ļaudis, lai viss būtu kārtībā, kad ieradīsies princese! Ak tu mana galva!

Nariškins. Ļoti skaista galva! Un ne tikai galva, jums viss ir *comme il faut*.*

Irmē. Tīrais posts! (*Prom.*)

Nariškins. Un pasauc ulānu! (*Tas parādās durvīs.*) Tu, brālīt, joz atpakaļ pie princeses un paziņo, ka naktsmājas te būs! Es palieku viņu sagaidīt. Nu, suņa bērns! Pie velna! Zirgā! Marš! (*Ulāns prom.*) Bet jūs, barones, neraizējieties velti! Mēs būsīm par visu pateicīgi. Un es gādāšu, lai ķeizariene šo pakalpojumu pienācīgi novērtē.

Jakobīne. Bet tur būs kavalieri un skaistas dāmas —

Nariškins. Dāmas ir gluži ciešamas, bet kavalierus nepieņemiet! Jūsu kavaliers būšu es, un basta! No citiem tur ne velna nav. Es tomēr piemirsu vienu. Viņš mums piesitās Rīgā. Mi ... Min ...?

Uksens. Ko? Minhauzens?

Nariškins. Nu jā — Minhauzens. Bet kas tev daļas? Ko tu vēl te glūni, sukinsin?

Uksens. Es tikai —

Nariškins (*meklē zobenu*). Von! (*Uksens pazūd.*) Ziniet, Jakobīn, es ātri iekaistu un allaž lieku noripot pa galvai. — Jā, es jums sāku stāstīt par to vīru. Viņš ir kirasieru pulka leitnants un tagad mūs pavada ar saviem bandītiem līdz Rīgas robežām. Tas ir varens muldētājs un nepārspējams kauslis. Bet galvenais — pasaulē nav redzēts tāds melis kā šis. Ak tu velns, kāds melis!

Jakobīne. Es neieredzu meļus, grāf!

Nariškins. Jo labāk, Jakobīn!

Jakobīne. Tagad nav laika pļāpāt, grāf!

Nariškins. Jūs, Jakobīn, vēl nepazīstat galmu! Tāpēc gribu dot jums dažus draudzīgus padomus, kas vēlāk derēs, kad še ieradīsies princese. Vispirmā kārtā ziniet: viņas pavēlēm nerunāt pretī, tās visas jāizpilda uz mata. Jo viņa pavēl ķeizarienes vārdā. Un neaizmirstiet, ka šī princese reiz būs Krievijas ķeizariene un tad viņa jums maksās pēc nopelna. Tagad jūs varat augstu kāpt vai zemu krist. Bet es gādāšu, lai augstība jūs ieskaita savā svītā.

Jakobīne. Pasarg' dievs!

Nariškins. Jo es jūs milu!

Jakobīne. Mans kungs —!

Nariškins. Jei bogu! Jūs ieraugot, man tik nelabi sametās ap dūšu. Un tā man gadās pirmo reizi mūžā.

Jakobīne. Mans kungs —!

Nariškins. Ja jums ir miļākais, tad dodiet man to rokā!

Jakobīne. Mans kungs —!

Nariškins. Es zvēru, ka ņemšu jūs līdz uz Pēterburgu! Tur mēs būsim kopā. Ak jūs domājat, ko ķeizariene sacīs! Tagad man vienalga, ko tā bāba teiks!

Jakobīne. Bet, mans kungs —!

Nariškins. Dievs, sargi mātušku! — es teicu.

Jakobīne. Augstā viešņa ir jau ieradusies. Laidiet, man viņa jāsaģaida!

Nariškins. Gan viņa pati durvis atradīs! Kamēr viņa atgērbjas, es jums gribu sacīt vēl kaut ko ļoti svarīgu.

Jakobīne. Laidiet mani!

Nariškins. Vēl tikai vienu vārdu, Jakobīn, pirms tā jezga ierodas!

Jakobīne. Laidiet!

Johanna Elīzabete (*negaidot parādās durvis un, nepatīkami pārsteigta, vēro scēnu*). Kambarkungs, vai jūs to darāt ar ķeizarienes ziņu?

Jakobīne. Piedodiet, augstība ...

Johanna Elīzabete. Nekas, mans bērns, mēs parunāsimies vēlāk! Pagaidām —

Taures. Iesteidzas kirasieru godasardze.

Nariškins. Nāk princese.

Nāk svīta un pavadoņi;

Nariškins tos stāda Jakobīnei priekšā, nosaukdams vārdus:

«Kņazs Dolgorukovs; kabinetanšefs Saltikovs; hofmeistariene fon Kaina kundze...»

Irme (*atver durvis*). Lūdzu, augstība! ...

Nariškins. Princesi godam sveikt!

Taures.

Ienāk Fike, gadu 14 veca meitene, ar lelli rokā.

Ieraudzījusi Nariškinu priekšā, viņa bijīgi saraujas, paslēj lelli sev aiz muguras un neviļus pakniksē.

Nariškins. Augstība, atļaujiet jums stādīt priekšā baronesi Jakobīni, kas ir šīs mājas māte!

Fīke. Man ļoti prieks ar jums iepazīties, barones! Jūs man patīkat.

Jakobīne. Pateicos, augstība! ...

Fīke. Bet kur ir pats barons?

Jakobīne. Viņš ir kapsētā ... augstība.

Fīke. Ko viņš tur dara?

Jakobīne. Viņš tur guļ, augstība!

Fīke. Miris? Tad jau jūs esat atraitne, Jakobīn?

Jakobīne (*nopūšas*). Tā iznāk, augstība ...

Fīke. Nabadzīte! ... Man jūsu žēl. — Bet kā jums patīk mana lelle?

Jakobīne. Tā ir skaista.

Fīke. Tiešām patīk? Ņemiet, es jums to dāvinu, jums par prieku es no viņas labprāt atsakos.

Jakobīne. Pateicos, augstība! ...

Fīke. Un cik liela uguns! Te mēs varēsim sasildīties.

Jakobīne. Piedodiet, augstība, ka galds vēl nav klāts! Jūs ieradāties tik pēkšņi. Es lūdzu te mazu brīdi pakavēties, kamēr visu sagatavos.

Fīke. Ko mēs tagad darīsim, hofmeistariene?

Kaina kundze. Jā augstība vēlas kādu rotaļu, mēs to tūlīt izkārtosim.

Fīke. Jā, jā!

Visi sasēstas slēgtā lokā, lai dancinātu dālderī;

rotaļas dalībnieku vidū ir arī Jukums.

Princese grozās vidū un velti mēģina dālderī notvert.

Fīke. Tagad tu man esi rokā, viltīgais dālderī! — Nē, atkal izbēga! Bet tūlīt es tevi tveršu! Tagad tu man vairs neizbēgsi! Rokā ir! — Jā, bet tas jau nemaz nav dālderis, tā ir vienkārša poga!

Jukums. Tā nebūt nav vienkārša poga, augstība! Tā ir paša turku sultāna bikšu poga. Šķīroties viņš man to uzdāvināja piemīnai.

Kaina kundze. Tad jau tā ir vēsturiska relikvija.
Jukums. To es nezinu, bet katrā ziņā tā ir reta poga. Kāds tatāru princis man par to piedāvāja simts dukātu.

Uksens. Ko tu saki! Parādi viņu man. Arī es pārku retas lietas.

Jukums. Jūs gribat to pirkt? Lūdzu! Lai mēs varētu rotaļu turpināt, dodiet dālderī, jo iepriekšējo kāds jau paguvis ievilkīt.

Uksens. Labi, es pārku. Bet vai tas gabals ir īsts?

Jukums (*ar zobiem pārbauda pasniegto dālderī*). Pavisam īsts. Pateicos, kungs! (*Izvelk no kabatas visādu drazu.*) Bez tam man te vēl ir —

Nariškins. Diezgan, tu lupatlasi! Ārā!

Iestājas neomulīgs klusums.

Jukums. Vai to viņš teica man? Pirmā dzirdēšana, ka brīvkunga Minhauzena pavadonis būtu lupatlasis. — Vai man iet, augstība?

Fīke (*mātes skata iedrošināta, saņemas*). Tu vari palikt. — Es gribu, lai viņš paliek! Nāc man līdzās!

Johanna Elīzabete. Turpināsim rotaļu! Lai Jukums iet vidū!

Rotaļa atsākas, bet princese to pārtrauc.

Fīke. Nē, mamman, es vairs negribu! Man šī rotaļa jau apnikusi.

Loks izjūk; brīdi klusums.

Fīke. Kur ir Minhauzens?

Svīta. Minhauzen! Minhauzen! Minhauzen!

Minhauzens (*iesteidzas*). Pavēliet, augstība! (*Viņš liecas princesei noskūpstīt roku, bet, ieraudzījis Jakobīni, aizmirst ceremoniju pabeigt.*)

Fīke. Kas ir, Minhauzen? Ko jūs ieraudzījāt? Jakobīni? Vai jums viņa patīk?

Minhauzens. Hm.

Fīke. Man arī. Viņa ir mana draudzene, un es viņu ļoti mīlu. Arī jums būs viņu mīlēt!

Minhauzens. Augstība —!

Fīke. Bez izrunām, Minhauzen! Es tā gribu! Es pavēlu!

Minhauzens. Mana lielākā laime ir pildīt jūsu pavēles, augstība! Ar jūsu atļauju es baronesei noskūpstīšu roku.

Fīke. Dariet to! Jums taču jāiepazīstas ar mājasmāti. (*Lielā ziņkāvē vēro abus.*) Vai jums ļoti patīk Jakobīne, Minhauzen? Jūs varat viņu dabūt.

Nariškins (*kuram šī lieta ļoti nepatīk, beidzot iejaucas*). Augstība, es jūs lūdzu izvairīties no sarunām, kas kaitē jūsu cieņai!

Fīke. Vai es pateicu kaut ko nelāgu? Lūdzu, piedodiet! ...

Johanna Elīzabete. Kambarkungs, atļaujiet man pašai atbildēt par savas meitas uzvešanos!

Nariškins. Kā vēlaties, augstība!

Jakobīne (*kas ne visai labprāt sniegusi roku*). Ak tad jūs esat tas ... Minhauzens? Es jūs biju iedomājusies kā resnu žūpu, bet izrādās, ka jūs esat tievs kā kurts. Jūs ļoti atgādināt manu nelaiķa medību suni.

Minhauzens. O! ... Es nebūt neesmu tik tievs, barones! Tad jums būtu vajadzējis redzēt kādu vīru, ko es satiku turkos. Tas gan bija tievs! Tam cilvēkam vajadzēja vismaz trīs reizes no vietas ienāk istabā, lai viņu vispār varētu ieraudzīt.

Jakobīne. Un skats jums tik ass kā kniepadata.

Minhauzens. Tas vēl nav nekas, barones! Reiz es pazinu kādu turku ģenerāli — tam gan bija skats! Kad šis vīrs paskatījās durvju stenderē, tad skats ieurbās baļķī kā bulta. Tad viņš to mierīgi nolauza un tur pakāra savu mēteli.

Klausītāji sākumā ņirdz paklusām, bet drīz kļūst skaļāki.

Kaina kundze. Vai tur, Minhauzen, bija tikpat auksts kā šeit?

Minhauzens. Sis aukstums, kundze, ir nieks pret to salu, ko es piedzīvoju Sibīrijā. Iedomājieties tikai — tur pat uguns sasala sārtā ledū. Jā! Mans Jukums reiz nolauza gabaliņu un iebāza mutē pasūkāt, viņš gribēja zināt, kā garšo uguns ledus. Un kas notika? Siltumā uguns atkusa un apdedzināja viņam mēli. No tā laika viņš vēl mazliet šļupst, kad uztraucas.

Nariškins. Var gadīties, Minhauzen, ka arī jūs kādreiz apdedzināt mēli. — Kungi, vai mēs ilgi klausīsimies šais trakajos stāstos? Mēs varētu sēsties pie kāršu galda, ja augstības atļauj.

Fīke (*pamet skatu uz māti*). Lūdzu!

Kungi sakustas kā elektrizēti.

Uksens. Cik brīnišķīga ideja, grāfi!

Nariškins. Vai tu, suņabērns, arī proti spēlēt?

Uksens. Es gribu mācīties.

Nariškins. Tad tu esi atradis labu skolotāju. Tikai neaizmirsti, ka skola maksā naudu!

Uksens. Kas ir nauda pret zināšanām!

Spēlētāji novietojas ap galdu kādā nišā attālākā istabas stūrī.

Fīke. Palieciet, Minhauzen! Pastāstiet vēl kaut ko interesantu! — Jūs bijāt turkos?

Minhauzens. Es taisni no turienes nāku, augstība. Tas bija sasodīts ceļojums, kamēr mēs nokļuvām Rīgā. To jūs man varat ticēt.

Fīke. Vai tas tālu, Minhauzen?

Minhauzens. Tālu. To jūs varat vērot pie mana Jukuma. Agrāk, redziet, viņš bija veselas septiņas pēdas garš, bet tagad — labi, ja palikušas piecas. Tas notika tā. Turkos man Jukums

pazuda. Es nodomāju, ka janičāri viņam nogriezuši galvu, tāpēc devos ceļā viens. Sibīrijas vidū es nejauši atskatos atpakaļ un redzu, ka Jukums man seko. Un vai varat iedomāties — garajā ceļā viņam bija nodilušas kājas līdz pat dibenam. Tagad tās jau mazliet ataugušas.

J a k o b ī n e. Vai jums pašam šis stāsts neliekas mazliet neticams?

M i n h a u z e n s. Tāpēc jau es to stāstu.

I r m e. Ticams vai ne, bet stāsts ir gluži labs.

M i n h a u z e n s. Pateicos, krustmāt!

F ī k e. Un kur atrodas jūsu muiža, Minhauzen?

M i n h a u z e n s. Kā, jūs to nezināt, augstība? Ulubelē, protams! Reiz es gribētu jūs ielūgt pie sevis ciemos.

F ī k e. Vai tas tālu, Minhauzen?

M i n h a u z e n s. Tālu, augstība! (*Viņš nosēžas princesei pie kājām, un acis viņam iedegas.*) Ulubele, tā ir brīnišķīga sala. Lai turp nokļūtu, ir jābrauc cauri visām pasaules jūrām. Bet, tā kā zeme, kā mums zināms, ir apaļa, tad, pa otru pusi braucot, tas ir ļoti tuvu.

F ī k e. Vai tur ir skaisti, Minhauzen?

M i n h a u z e n s. Tur viss ir citādi kā šeit. Tur man pieder pils, kas celta no tīra marmora un zelta. Rītos mani tur modina simts sulaiņu, divi simti mani apģērbj, septiņi simti klāj galdu. Un svētku dienās man pasniedz zivi. Ne jau kādu vienkāršu zivi, bet īstu valzivi. Tā ir veselu jūdži gara. Un, kad es vienā vietā esmu nogaršojis labu kumosu, es kāpjju savam zirgam mugurā un jāju uz citu apvidu, lai nogaršotu vēl labāku.

J a k o b ī n e. Tam vajag būt ļoti neērti.

I r m e. Bet veselīgi gan!

M i n h a u z e n s. Pareizi! Ulubelē slimības neviens nepazīst. Vai zināt, cik man gadu? Drīz es svinēšu deviņi simti deviņdesmit deviņo dzimšanas dienu.

K a i n a k u n d z e. Ko jūs sakāt?

J o h a n n a E l ī z a b e t e. Jūs nemaz neizskatāties tik vecs.

M i n h a u z e n s. Tas ir mans noslēpums, bet es jums to tūlīt izskaidrošu. Ulubelē, kā jau teicu, viss ir citādi kā šeit. Cilvēki tur kļūst ar katru dienu nevis vecāki, bet gan jaunāki. Tas nozīmē, ka cilvēks tur sāk dzīvi kā sirmgalvis, pēc tam viņš kļūst vīrs, tad jauneklis un, beidzot, — bērns. Kad es šeit esmu kļuvis, teiksim, septiņdesmit gadu vecs, es dodos atpakaļ uz Ulubeli. Un, kad es tur esmu nodzīvojis piecdesmit gadu, tad man ir atkal divdesmit, es nāku atpakaļ un sāku dzīvi, tā sakot, no jauna.

J o h a n n a E l ī z a b e t e. Tad jau jūs esat ļoti laimīgs, Minhauzen?

M i n h a u z e n s. Es nezinu, kas ir nelaime.

K a i n a k u n d z e. Un bagāts!

M i n h a u z e n s. Laime ir mana bagātība, kundze! Un Ulubelē mēs visi esam laimīgi. Smaidīšana tur cilvēku galvenā nodarbo-

šanās. Es tur esmu redzējis tādus, kas pusstundas laikā spēj veselu toveri piesmaidīt. Šos smaidus viņi ieskābē, gluži kā te to darām ar kāpostiem vai gurķiem. Un tā ir viņu dienišķā maize.

Jakobīne. Jūs man atgādinājāt ēšanu. — Lūdzu augstības pie galda. Kungus netraucēsim, jo viņiem pašlaik ļoti svarīgas darīšanas. Viņiem galdu klās vēlāk. Arī jums, Minhauzen, tur būs vieta!

Minhauzens. Par mani neraizējieties, Jakobīn! Es jau te jutos gluži kā mājā. Arī veci paziņas man šeit.

Jakobīne. Kas tie tādi?

Minhauzens. Tur tas kungs pie sienas. Es parunāšos ar viņu.

Jakobīne. Jūs pazīstat šo kungu?

Minhauzens. Kaut arī pavirši, tomēr pazīstu.

Jakobīne. Kur jūs ar viņu iepazīnāties? Taču runājiet!

Minhauzens. Šo stāstu man negribētos cilāt.

Jakobīne. Lai viņš runā, princes!

Fīke. Runājiet, Minhauzen!

Minhauzens (*pakausi kasīdams, domā, kā izmeloties*). Tas bija tā ... Hm ... Kad es reiz Rīgā apciemoju kādu dāmu ... gadījās, ka viņai iepatikās mans gredzens un viņa gribēja to apskatīt. Es to arī pasniedzu, lai gan tā bija man dārga piemiņa no Ulubeles. Dāmai gredzens iepatikās, un viņa to iemeta savā dārglietu kārbīnā — lūk, tādā pašā kā šī (*paņem no kamīna malas kārbīņu*). Es negribēju dārgo lietiņu zaudēt un tāpēc iebāzu roku kārbīnā, lai gredzenu no turienes izvilktu. Bet, sev par lielu izbrīnu, es vēroju, ka kārbīnai nevar aizsniegt dibenu. Es tajā iebāzu roku līdz plecam — nekā! Tad es iebāzu galvu, lai paskatītos, kur palicis gredzens. Nekas nebija saredzams. Es līdu tālāk, uzmaniģi taustīdamies, jo apkārt bija dziļa tumsa. Es atrados it kā lielā, plašā laukā. Kaut kur tālumā es pamanīju uguntiņu spīdam. Es devos turp. Izrādījās, ka tas ir kāds vīrs, kas staigā ar vējlukturi rokā, kaut ko meklēdams.

Johanna Elīzabete. Un kas tas tāds bija?

Minhauzens. Šis pats kungs. Es viņam padevu labu vakaru un teicu, ka meklēju savu pazudušo gredzenu. Tas kungs iesmējās un teica: man te pazuda vesela muiža, un es jau trīs dienas to velti meklēju. Un tu, muļķi, te gribi atrast gredzenu! — Tā mēs iepazīnāmies.

Jakobīne. Mans kungs, jūs ... esat bezkauņa un melis!

Minhauzens. Jūs noteikti maldāties, Jakobīn! Es nožēloju, ka manā dabā ir runāt tikai patiesību, bet tā, kā zināms, dažreiz nav patīkama.

Jakobīne. Lūdzu, manas dāmas, sekojiet man! ...

Visas prom; paliek tikai Minhauzens un Irme.

Minhauzens. Vai es pateicu ko nelāgu? Man liekas, ka Jakobīne apskaitās.

Irme. Man liekas, ka arī es apskaistos. Redziet, kungs, —

Minhauzens. Nesauc mani par kungu, krustmāt, sauc mani vienkārši par tu! Tu man tik ļoti atgādini manu māti. Nāc apsēdies te pie kamīna! Un es nometīšos tev pie kājām uz lāčādas. Redzi, tagad man ir pavisam labi. Tagad ir gluži kā mājās. Un ar tevi es varu pavisam citādi runāt kā ar viņiem. Tagad tu man pateiksi, kāpēc Jakobīne apskaitās.

Irme. Redzi, tas kungs, par ko tu stāstīji, ir nelaiķa barons, Jakobīnes vīrs.

Minhauzens. Cik nepatīkami!

Irme. Ļoti. Jo tavs stāsts, kaut arī brīnišķīgs un neticams, bija ļoti patiess.

Minhauzens. Cik nejēdzīgi!

Irme. Mūsu muiža ir iekļāta un parādos pāri jūmtam. Mēs labi zinām, kur barons pazaudēja muižu, — tā palika turpat, kur pazuda tavs gredzens. Un Uksens labprāt aizdeva baronam naudu, ko tūlīt atspēlēja kārtīs. Tu sargies no Uksena, manu zēn! Neielaidies ar viņu spēlēt! Tagad viņš te atbraucis pēc naudas, bet viņš grib paņemt Jakobīni, jo mēs nespējam samaksāt. Taisni par šo vīru es gribēju ar tevi parunāt.

Minhauzens. Klausos, krustmāt!

Irme. Tikai tu nedrīksti Jakobīnei par to ne vārda minēt! Viņa ir par lepnu, lai sūdzētos savās likstās.

Minhauzens. Dodu goda vārdu, ka viņa to nekad neuzzinās.

Irme. Redzi, mēs esam divas muļķa sievietes, kas naudas lietās nekā nesajēdz. Uksens ar mums var darīt, kā viņam patīk. Kad es tevi pirmīt ieraudzīju, man tūlīt kaut kas iešāvēs prātā. Lai gan tu esi liels balamute, tomēr tavas acis rāda, ka tev ir laba sirds un tu esi godīgs cilvēks. Ja kāds mums var palīdzēt, tad tas esi tu.

Jukums (*tuvojas*). Kungs —!

Minhauzens. Netraucē!

Jukums. Neesmu radis ilgi uzglabāt svarīgas ziņas. Ja jūs tās negribat uz klausīt, lai paliek. Tikai es jau iepriekš izlūgtos, lai tie mati, ko jūs vēlāk plēsīsīt, nebūtu mani.

Minhauzens. Tad runā!

Jukums. Redziet, tur pie kāršu galda notiek trakas lietas. Tas vecais Uksens blēdī kā velns.

Minhauzens. Ko tu saki! Un to viņš dara tikpat labi kā es?

Jukums. Gluži to es neuzdrošinos apgalvot, bet katrā ziņā viņš to dara ļoti labi.

Minhauzens. Ej un vēl to lietu papēti!

Jukums. Lūdzu bez apvainojumiem, kungs! Tādās lietās mani nevajag mācīt.

Minhauzens. Tad paliec tepat! Mēs nupat sākām runāt par blēžiem, un tu mums vari noderēt kā lietpratējs. — Tātad tu,

krustmāt, domā, ka es varētu palīdzēt Jakobīnei? Es darišu, ko spēšu. Bet kas ir darāms?

Irme. Mums, redzi, nav nevienas vīra galvas, kam prasīt padomu. Ja tu palūkotos mūsu klizmā, varbūt atrastu kādu izeju.

Minhauzens. Muiža iekļāta Uksenam, tu saki? Vai tas rakstīts uz papīra?

Irme. Protams. Ar tām parādu zīmēm viņš mūs allaž biedē.

Minhauzens. Tad tās jāizpērk! Citas izejas nav.

Jukums. Veci varētu arī nosist un viņam tos papīrus atņemt.

Irme. Pasarg' dievs! Uksens gan mūs apkrāpis, bet tādu galu es viņam nevēlu.

Jukums. Ja jau nelietis, tad nav ko žēlot.

Minhauzens. Arī tu neesi ne par matu labāks.

Jukums. Tad izpērciet jūs, kungs, tās parādu zīmes! Jūsu bagātība taču nav izmērojama.

Minhauzens. Tā ir gan, bet mana bagātība, redzi, nav no šīs pasaules; un šinī zemē Ulubeles nauda neder. Labi, krustmāt, es par šo lietu padomāšu, un tad redzēsim, kas tur darāms. Bet tu, blēdi, pielūko, ka neviens nedabū zināt, ko mēs te runājam!

Jukums. Tādās lietās jums nevajag mani mācīt!

Irme. Tagad man jāiet lūkot, vai pie galda viss kārtībā. Bet tu, Minhauzen, apsoli man, ka nespēlēsī ar Uksenu! Es negribu, ka tu zaudētu.

Minhauzens. Labi... es tev apsolu, ka... nezaudēšu. Tu vari būt gluži mierīga.

Irme. Tagad man jāsteidzas. (*Prom.*)

Jukums. Kā jūs domājat, kungs, vai nevajadzētu pamēģināt?

Minhauzens. Ar ko?

Jukums. Ar to pašu veco blēdi Uksenu.

Minhauzens. Liec mani mierā!

Jukums. Vecis jau pievācis visu naudu. Ceļā viņu laupītāji droši vien nositis. Bet, ja jūs viņam to naudu atspēlēsīt, viņš teiks jums paldies, jo jūs viņam izglābsīt dzīvību.

Minhauzens. Manis dēļ lai viņu arī nosit!

Jukums. Kā nu var tišu prātu grūst cilvēku nelaimē, kur viņu tik viegli var glābt! Turklāt viņš tik lieliski blēdi, ka jums būs sevišķa bauda ar viņu saspēlēt. Šis ir tas vīrs, kādu jūs jau gadiem meklējat.

Minhauzens. Es nupat apsolījos nospēlēt naudu.

Jukums. Kas jums liek zaudēt?

Minhauzens. Bet ja nu tas notiek?

Jukums. Spēlējiet turciski — tāpat kā viņš! No tāda vīra nav ko kautrēties. Atļaujiet man to lietu nokārtot!

Minhauzens. Hm. Vai tiešām viņš tik labi blēdi?

Jukums. Nāciet palūkot! Paskatīties taču var.

Minhauzens. Protams, paskatīties var.
 Uksens. Jūs atsakāties no spēles, grāf?
 Nariškins (*pieceļas*). Nē, pie velna! Es tūlit sūtīšu kurjeru uz Pēterburgu pēc naudas.
 Uksens. Pēterburga ir tālu, mans kungs!
 Nariškins. Jūs tiešām spēlējat kā pats nelabais, Uksen! Vēl neviens nekad nav mani tik pamatīgi pieveicis, kā jūs to izdarījāt. Pat zābaki man vairs nepieder.
 Uksens. Ā, Minhauzens! Vai mēs nevarētu pamēģināt? Ja spēlē jums veicas tikpat labi kā runāšanā, tad pāra gājienos grāfa nauda piederēs jums.
 Minhauzens. Es pats savu naudu nezinu, kur likt.
 Uksens. Protams, ja jūs baidāties —
 Jukums. Kungs, vai dzirdat, ko viņš saka! Vai jūs tīšu prātu ļausit, lai par jums ņirgājas?
 Minhauzens. Vai te kāds ņirgājas?
 Uksens. Ha, ha!
 Jukums. Vairāk kā skaidrs.
 Minhauzens. Labi, Uksen, spēlēsim! (*Acumirkli galds tiek iznestis istabas vidū; kungi sagrupējas ap to.*) Es lieku galdā visu, kas man klāt.
 Uksens. Sevišķi daudz tas nav, bet spēlēt var. — Metiet!
 Minhauzens. Pateicos.
 Uksens. Jums, es redzu, ir laime. Turpināsim?
 Minhauzens. Protams, ja jūs neatsakāties.
 Uksens. Atļaujiet pasmaidīt!
 Minhauzens. Lūdzu. Vēl ir laiks.
 Uksens. Cik jūs liekat?
 Minhauzens. Visu, kas galdā.
 Uksens. Pateicos. — Dodu.
 Minhauzens. Ne par ko. — Ņemu.
 Uksens. Pie velna!
 Minhauzens. Pateicos.
 Uksens. Cik jūs liekat?
 Minhauzens. Visu, kas galdā. Protams, ja tas jūs nebiedē.
 Uksens. Atļaujiet pasmaidīt!
 Minhauzens. Laipni lūdzu. Man patīk priecīgi pretspēlētāji. — Dodu.
 Uksens. Ņemu. — Pie desmittūkstoš velniem!
 Minhauzens. Pateicos. Turpināsim?
 Uksens. Protams. Cik jūs liekat?
 Minhauzens. Visu, kas galdā.
 Uksens. Nolādēts! Par daudz! Te ir mana mīze.
 Minhauzens. Atļaujiet pasmaidīt! Sevišķi daudz tas nav, bet spēlēt var.
 Uksens. Dodu.
 Minhauzens. Ņemu.
 Uksens. O!

Nariškins. Jei bogu — velns!

Uksens. Nē, tas tiešām savādi. Ja man kāds to stāstītu, es lūgtu atļauju pasmaidīt. Bet, ja pats to piedzīvo —

Minhauzens. Tad smieklī vairs nenāk? Žēl. Par maniem stāstiem jūs smējāties, bet mana spēle jūs padara nopietnu.

Uksens. Jums tikai palaimējās.

Minhauzens. Man allaž laimējas. Atļaujiet vaicāt: vai ubaga spieķis jums līdz?

Uksens. Neņirgājieties!

Minhauzens. Atļaujiet vismaz pasmaidīt. Turpināsim?

Uksens. Kauna lieta — man pirmo reizi jāsaka: pietiek. *A propos!** Vēl paliek zābaki. — Grāf, parādiet tos Minhauzenam!

Nariškins (*uzliek kāju galdā*). Lūdzu, kungi!

Minhauzens. Es lieku pretī visu, kas galdā.

Uksens. O!

Nariškins. Esmu redzējis dulnus spēlētājus, pats esmu dulns, bet tāds kā jūs, Minhauzen, man pat sapnī nav rādījis.

Jukums (*kas līdz šim signalizējis ļoti aukstasinīgi, tagad sāk uztraukties*). No tāda kompanjona dievs lai mani pasarga!

Minhauzens. Es jums apsolu, Nariškin, ka zābaki tūlīt būs atkal jūsu! — Sāksim, Uksen! Dodu.

Uksens. Ņemu.

Minhauzens. Pateicos.

Uksens (*pietrūkstas kājās un sāk skraidīt pa istabu klusēdams*).

Nariškins. Urā! Es lieku zābakus vēlreiz galdā!

Uksens (*neklausīdamies turpina skraidīt, apstājas*). Minhauzen, jūs esat gatavais velns! Visu cienību! (*Skraida, apstājas*.) Bet kā jūs to darāt?

Minhauzens. Tāpat kā jūs.

Uksens. Tā nedrīkst, Minhauzen! Esmu izputināts! Esmu nabags! (*Skraida*.) Bet kā viņš to dara? — Es to tā neatstāšu, Minhauzen!

Minhauzens. Turpināsim!

Uksens. Ar ko, pie velna?

Minhauzens. Jums vēl ir diezgan bieza kabata.

Uksens. Tur nav nekā.

Minhauzens. Vai nekas var būt tik biezs?

Uksens. Tur ir tikai parādu zīmes.

Jukums. Mēs ņemam arī tās.

Uksens. Viņām nav vērtības. Parādnieks ir izputējis.

Minhauzens. Mēs visi reiz izputēsim, mīļo Uksen! — Nu, turpināsim?

Uksens. Nē, nē — ko nevar, to nevar! Es negribu jūs krāpt.

Minhauzens. Bet lūdzu!

Uksens. Nē, tas neiet! — Bet kā viņš to dara?

Minhauzens. Kungi, tagad jūs redzat, ka Uksenam bailes! Citādi viņš liktu savus papirus galdā.

Uksens. Man bailes? Man!? — Minhauzen, es lūdzu izteikties uzmanīgāk! Es varu zaudēt savaldīšanos un tad par sevi neatbildu!

Minhauzens. Turklāt viņš nemaz neprot spēlēt.

Jukums. Ha, ha!

Uksens. O!

Minhauzens. Jukum, pievāc naudu! Uksena kungs ir par nabagu un bailīgu, lai spēli turpinātu.

Uksens. Pagaidi, neaiztiec naudu! Tā vēl būs mana! O! (*Izvelk no kabatas papīrus.*) Ja nu mēs spēlētu uz šiem ... ko jūs liekat preti?

Minhauzens (*pāršķirsta papīrus*). Hm.

Uksens. Cik jūs liekat, es prasu!

Minhauzens. Visu, kas galdā.

Uksens. O! — Labi ... lai iet uz visu! — Dodu.

Minhauzens. Ņemu.

Uksens (*pārkrustīdamies izvelk no piedurknes kārti*). O!

Minhauzens. Metiet!

Uksenam izkrit kārtis no rokas.

Minhauzens. Pateicos, Uksen! Lūdzu, pasmaidiet! Turpināsim?

Uksens (*paliek sabrucis savā vietā*).

Jukums (*aptausta viņu*). Ar to, kungs, vairs nav vērts rokas smērēt! Viņš ir tukšs kā izšauta plinte.

Minhauzens (*paņem papīrus*). Jukum, savāc naudu un izdali to maniem zēniem!

Jukums. Kā? Visu, kungs?

Minhauzens. Visu, kas galdā. Un pielūko, ka tev kaut kas neaizmirstas kabatā! — Labu nakti, Uksen!

Uksens (*nepakust un neatbild*).

OTRAIS CĒLIENS

PIRMĀ AINA

Apspriežas Johanna Elīzabete, kņazs Dolgorukovs, kabinetaņšefs Saltikovs un Kaina kundze.

Johanna Elīzabete. Esmu uztraukta, mani kungi! Sis nelietis Nariškins turpina uzmākties baronesei un, liekas, tikai tāpēc, lai mani kaitinātu.

Dolgorukovs. Nariškinam jādabū sods!

Johanna Elīzabete. Jā! Bet kāds?

Saltikovs. Es augstību jau iepazīstināju ar savu plānu. Ceru, ka tas atradīs žēlastību jūsu acīs. Ko jūs par to sakāt?

Johanna Elīzabete. Ko jūs par to sakāt, kņaz?

Dolgorukovs. Tas ir labākais, ko Saltikovs kādreiz izdomājis.

Johanna Elīzabete. Arī mums tas liekas visai asprātīgs, bet, pirms to akceptējam, mēs vēl gribam pārdomāt.

Kaina kundze. Pārdomāšanai nav laika, augstība! Sis plāns jārealizē tūlīt — šepat un jau šodien! Pēc brīža Nariškins var pavēlēt doties ceļā. Es noskaidroju, ka kamanas jau salabotas; viņš to slēpj tikai tādēļ, lai vēl varētu būt Jakobīnes tuvumā.

Johanna Elīzabete. Ak tā, Nariškin! Mēs parūpēsimies, lai jums šī patika zustu uz visiem laikiem. — Bet ja nu mūsu joks nāk ķeizarienei ausīs?

Dolgorukovs. Es galvoju, ka tas arī notiks.

Johanna Elīzabete. Un ko majestāte par to sacīs?

Saltikovs. Viņa smiesies kā kutināta. Un, tā kā ārsti viņai ieteikuši smieties, tad manam plānam piešķirama jo liela valstiska nozīme. Majestātei nekas vairāk nevar būt pa prātam kā tas, ko es jums lieku priekšā.

Johanna Elīzabete. Kaut nevajadzētu šai lietā iejaukt princesi!

Saltikovs. Taisni tas ir pats labākais, augstība! Majestāte viņai noglāstīs galvu un teiks: es redzu, ka tu esi dzimusi carīene; bet mums ar kņazu, es ceru, tiks pa mazai gratifikācijai; šādos gadījumos ķeizariene mēdz izsniegt pa tūkstotim dvēseļu.

Dolgorukovs. Un iedomājieties tikai Nariškina seju, kā tā saviebsies, kad princese pasludinās savu pavēli!

Johanna Elīzabete. To patiesi man gribētos redzēt. — Labi, mēs apstiprinām Saltikova plānu.

Visi. Bravo!

Saltikovs. Diemžēl esmu novērojis, ka Nariškina klātbūtnē princese jūtas ļoti nedroša.

Johanna Elīzabete. Arī es, mani kungi, to vēroju ar lielām bažām.

Dolgorukovs. Augstībai ir pēdējais laiks mainīt savu rīcību. Ja galma tenkotāji pamanīs to, ko mēs šais pāra dienās esam novērojuši, tad princeses prestižs ļoti cietīs.

Saltikovs. Lai viņa Nariškinam allaž pavēl, lai biežāk uzkliedz! Šim vīram jau laikus jāsaprot, ka viņš ir augstības kalps.

Dolgorukovs. Saltikovs runā ļoti pareizi.

Johanna Elīzabete. Sos padomus mēs ievērosim!

Dolgorukovs. Tagad augstība pati uzmeklēs princesi un viņu sagatavos atbildīgajam uzdevumam.

Kaina kundze. Šīs komēdijas iestudēšanu es lūdzu uzticēt man, augstība! Tādās lietās man veicas, un jūs ar mani būsit mierā.

Johanna Elīzabete. Rādiet, ko protat!

Saltikovs. Galvenais ir tas, ka jums princese jāiedrošina un jālūkojas, lai viņa izvēlētos pareizos vārdus, kas pavēlei piedotu lielāku spēku. Vēlāk mēs ar Dolgorukovu tur būsim klāt un

atbalstīsim augstību viņas taisnīgajā cīņā. Esmu pārliecināts, ka arī princesei tā būs gluži pa prātam.

Johanna Elīzabete. Mani kungi, mēs ejam!

Abas ar Kaina kundzi prom.

Dolgorukovs. Viens ir skaidrs: ka augstība par Nariškinu interesējas tikpat lielā mērā kā Nariškins par Jakobīni. — Kāpēc jūs berzējat rokas, Saltikov?

Saltikovs. Aiz nepacietības pakutināt Nariškinu, mīlais.

Dolgorukovs. Nepriecājieties par agru! Komēdija gan labi izplānota, bet Nariškins to var izjaukt. Viņš ir gudrs.

Saltikovs. Pašlaik viņš ir akls kā rubenis. Viņš atjēgsies tikai pēc šāviena.

Abi prom. No pretējām pusēm nāk Irme un Uksens.

Uksens. Tu nāc kā dieva sūtīta. Taisni tevis man vajag. Izgādā man satikšanos ar Jakobīni!

Irme. Un jūs man teiksit paldies? Nē, mans kungs, par palīdzību šai mājā nekas vairs netiek darīts!

Uksens. Es arvien maksāju skaidrā naudā, bet šoreiz man nav pie dvēseles ne graša. Tik pamatīgi esmu apspēlēts.

Irme. Vai tiešām jūs kāds pieveicis?

Uksens. Te nu tu pati redzi, ka ir vēl lielāki blēži par mani ... lielāki meistari, es gribēju teikt. Un taisni tāpēc man katrā ziņā ar Jakobīni jārunā!

Irme. Viņa jau tā ir uztraukta, un jūs viņu uztrauksit vēl vairāk.

Uksens. Zvēru, ka pasacišu kaut ko ļoti patīkamu.

Irme. Tad sakiet to man: tas būs vēl drošāk.

Uksens. Tu esi nepielūdzama.

Irme. Arī jūs vakar tāds bijāt.

Uksens. Es lūdzu — vakardienu nepieminēt! Tas bija nekrietni un zemi, kā es rīkojos. Kā es varēju iedomāties, ka Jakobīne, šī cēlā būtne, apvienos sirdi ar parāda zīmi! Es tomēr esmu bijis liels nelietis ...

Irme. Vēl nav redzams, ka jūs jau būtu kļuvis mazāks.

Uksens. Tagad es saprotu, ka mīlēt nevienu nevar piespiest. Es gan vēl gaidīšu baroneses atbildi, bet tai jāsaskan ar viņas brīvo gribu. Lai viņa iedomājas, ka man nav ne graša parādā. Vēl vairāk — o! — pasaki baronei, ka visu viņas parādu, kas skaitījās manos papīros, es tagad uzskatu — o! — par dzēstu. Es apsolos — o! — ka to nekad neatprasīšu. Zvēru, ka es to nedarišu!

Irme. Mums nebija pat jausmas, Uksens, ka jūs nesat krūtīs tik cēlu sirdi!

Uksens. Nerunāsim par sirdi — o! Un tas jau arī nebija nekāds parāds. Patiesībā es to naudu baronam esmu atspēlējis divkārtīgi. Es to jau vakar baronei teicu ... tas ir — tu to teici,

bet sirds dziļumos es tavus vārdus atzinu ļoti pareizus esam. — Tad nu ej un dari manu lēmumu baronesei zināmu!

Irme. Nē, mīļo Uksen, tas jums jāpasaka pašam! Baronese no sirds priecāsies jūs pieņemt. Jums tikai brīdi jāuzgaida, jo viņai pašlaik ir kāds apmeklētājs.

Uksens. Kas, ja drikstu lūgt?

Irme. Minhauzens.

Uksens. O!

Irme. Bet, ja jūs negribat gaidīt, es pieteikšu tūlīt.

Uksens. Labāk ne! Pasaki Jakobīnei manā vietā, ko es teicu tev! Es negribu ar savu augstsirdību lielities, tas nav manā dabā. Arī to tu viņai vari pasacīt!

Irme. Es eju, mans kungs, un jau iepriekš pateicos baroneses vārdā! (*Prom.*)

Uksens. Iet vai gaidīt? (*Meklē pa kabatām*). Es aizmirstu, ka man vairs nav neviena naudas gabala, ar ko izzīlēt likteni.

Jukums (*nāk, savas kabatas pārcilādams*). Ā, tas esat jūs! Labrīt!

Uksens. Vakar tu būtu teicis: labrīt, kungs!

Jukums. Kungs ir tas, kam nauda. (*Pažvadzina*). Lūk, kur kungs! Bet kas jums tur rokā? Poga. Tā taču mana bikšu poga. Tā man pašam vajadzīga.

Uksens. Tu, blēdi, man to vakar pārdevi, sacīdams, ka tā esot turku sultāna poga!

Jukums. Un kas tad ir? Vai es esmu sliktāks par sultānu? Vai es viņu nevaru nopirkt ar visu viņa harēmu?

Uksens. Par manu naudu! Ņem savu pogu atpakaļ un atdod manu dālderī! Vēlāk, liekas, atkal sastādīsies partija; varbūt es savu naudu vēl dabūju atpakaļ.

Jukums. Nabaga cilvēkiem es labprāt izpalīdzu. Še jūsu dālderis! Es jau iepriekš zinu, ka jūs viņu zaudēsīt. Tik muļķīgi spēlējot, kā jūs to darāt, nevar vinnēt, pat mans kungs ne.

Uksens. O! Vai tiešām es tik muļķīgi spēlēju?

Jukums. Starp mums runājot — taisni briesmīgi! Es labu brīdi vēroju, kā jūs krāpāt Nariškinu —

Uksens. Klusāk, ja drikstu lūgt!

Jukums. — un man kļuva taisni nelabi, mans kungs! Kā var tik neveikli blēdīt! Vai jums nemaz nav kauna?

Uksens. Vai tiešām es to dariju tik neveikli?

Jukums. Jūsu paņēmienu es pratu jau sešu gadu vecumā. Toreiz vēl tā varēja spēlēt, bet ne vairs tagad. Zinātne, filozofija un visa dzīve iet uz priekšu, bet jūs, Uksen, stāvat uz vietas. Jūs, starp mums runājot, esat liels muļķis. Bet muļķim jau allaž ir laime.

Uksens. Vai tu domā, ka man arī šoreiz laimējies?

Jukums. Un ārkārtīgi laimējies! Padomājiet — kas būtu noticis, ja Nariškins būtu padevis mazliet gudrāks un jūs pieķertu

blēdībā? Skaidrs, ka bez kādām ceremonijām viņš jums apgrieztu kaklu. Vai tas jums patiktu?

Uksens. Ne visai.

Jukums. Un to viņš izdarītu arī tagad, ja es viņam atvērtu acis.

Uksens. Bet kāpēc lai tu to darītu? Muļķi tāpēc pasaulē dzīvo, lai baznīcā būtu ko pērt.

Jukums. Kaut arī tas nenotika baznīcā, bet pērienu jūs vakar dabūjāt.

Uksens. Nav ko noliegt; es arī daudz nesūkstītos, ja vien zinātu, kā viņš to darīja.

Jukums. Ak, tas bija tik vienkārši, ka par to pat runāt nav vērts!

Uksens. Lielas idejas allaž ir vienkāršas. Turklāt es neprasu, lai tu runātu par velti.

Jukums. Ko gan jūs, starp mums runājot, varat man maksāt? Nu, dodiet ar' to pašu dālderu atpakaļ!

Uksens. Bet tikai ar norunu, ka pēc tam tu man to atkal aizdosi.

Jukums. Norunāts!

Uksens. Es tev maksāju sudraba dālderu par to, ka tu man atklāj Minhauzena spēles noslēpumu.

Jukums. To var. — Un tagad es jums šo naudu aizdodu. No šī brīža jūs man esat divus dālderus parādā.

Uksens. Kā tad divus?

Jukums. Vai jūs saviem parādniekiem aizdotat bez procentiem?

Uksens. Pie velna, lai paliek tā! Bet nu runā!

Jukums. Ko lai runāju?

Uksens. Saki — kā viņš to darīja?

Jukums. Ticiet man, kungs, tas nav tā dāldera vērts!

Uksens. Atļauj man to pašam novērtēt!

Jukums. Ak tā! Lūdzu! Es jau teicu, ka tas ir ļoti vienkārši. Vārdu sakot, tas, redziet, notika tā —

Uksens. Klusu! Tur nāk kāds, kam tas nav jādzird. Iesim citā istabā!

Parādās Nariškins.

Jukums. Es nekur nevaru iet. Grāfa kungs ļaunosies, ja es ar viņu neparunāšos.

Uksens. Nāc!

Jukums. Ne soli! (*Uksens prom.*) — Ā, grāfa kungs jau piecēlies! Labrīt, grāfa kungs! Kā pavadījāt nakti?

Nariškins. Nejēdzīgi, ja gribi zināt, uzbāzīgā muša!

Jukums. Žēl. Es gulēju taisni lieliski. Arī mans kungs gulējis labi. Kas šim ko negulēt, vai ne?

Nariškins. Jā, pēc tam kad visiem iztukšojis kabatas.

Jukums. Ak, nauda viņam sīkums! Es ceru, ka to viņš jau aizmirsis. Bet tie papīri, ko viņš novinnēja Uksenam, — tie ir pavisam kas cits. Tos viņš no rokām neizlaiž.

Nariškins. Vai tie ir kādi sevišķi papīri?

Jukums. Un kā vēl! Vai tad jūs to nezināt? Ak, tad labāk par to nerunāsim!

Nariškins. Kādēļ ne? Ja jau esam sākuši, tad arī pabeigsim!

Jukums. Nē, kungs, es piemirsu, ka tas ir noslēpums!

Nariškins (*iespiež viņam naudu sauļā*). Arī es protu noslēpumu glabāt.

Jukums. Ak tā! Tā ir pavisam cita lieta! (*Pablenž uz naudas gabalu.*) Bet... tas ir liels noslēpums.

Nariškins. Vai tu man gribi nolaupīt visu, ko šorīt no sava sulaiņa aizņēmos?

Jukums. Šī ziņa ir to vērts. Paldies! Redziet — tikai jūs to nedrīkstat nevienam tālāk stāstīt!

Nariškins. Protams.

Jukums. Bet, ja nu tomēr jūs to kādam pastāstāt, tad katrā ziņā piekodiniet, lai viņš tālāk nestāsta!

Nariškins. Nemāci tu mani, suņabērns!

Jukums. Vai jūs jau esat par vecu, lai vēl kaut ko labu mācītos? — Bet, ja nu arī nākamais šo noslēpumu tālāk stāsta, tad lai viņš savukārt piekodina —

Nariškins. Ja tu tūlīt nerunāsi, tad zvēru pie tavas bārdas, ka tu paliksi kluss uz visiem laikiem! Nu, kas tie bija par papīriem?

Jukums (*vadā Nariškinu no vienas vietas uz otru, jo viņam liekas, ka visur kāds var noklausīties; beidzot atgriežas agrākajā vietā*). Tie bija pavisam vienkārši parādu raksti. Šīs pašas muižas parādu raksti, pret kuriem Uksens aizdevis lielu naudu.

Nariškins. Un to baronese nespēj atmaksāt?

Jukums. Kurš godīgs cilvēks spēj parādu samaksāt? Tāpēc viņai būtu vajadzējis iet pie Uksena, ja mans kungs —

Nariškins. Manīgs puisis tas tavs Minhauzens! Kur viņš ir? Ā, tas laikam noslēpums? Es to tūlīt atklāšu!

Johanna Elīzabete (*nāk*). Kurp jūs tā steigzaties, Nariškin? Paliectiet vien, te notiks asambleja; arī princese drīz nāks —

Nariškins. Jūsu rīcībā, augstība! Pēc minūtes es būšu atpakaļ.

Johanna Elīzabete. Vai kamanas vēl nav salabotas?

Nariškins. Es ceru, ka līdz vakaram viss būs kārtībā un rīta agrumā varēsim doties ceļā.

Prom. Jukums viņam seko.

Ierodas svīta; nāk Dolgorukovs un Saltikovs, abi ļoti smaidīgi. Taurēm atskanot, ienāk princese, izlikdamās ļoti pašapzinīga, lai gan patiesībā baidās, vai varēs veikt samācīto lomu. Fīke apsēžas krēslā, kas šim gadījumam novietots

paaugstinātā vietā un pārklāts ar sarkanu drēbi. Aiz improvizētā troņa
nostājas kareivji. Ierodas Nariškins, ieņemdamis vietu princeses tuvumā.
Visi apsēdušies. Taurēm aplūstot, iestājas nepatīkams klusums.

Fīke. Kur ir Minhauzens?

Tas nāk kopā ar Jakobīni,
runādamijs un tā iegrimis sarunā, ka nepamana klātesošos.

Minhauzens. Ticiet man, Jakobīn!

Jakobīne. Es neesmu lētticīga.

Minhauzens. Es jūtu, barones, ka jūs ar mani esiet ne-
mierā!

Jakobīne. It kā man būtu kāda vajadzība būt ar jums ne-
mierā.

Minhauzens. Un tomēr jūs esat nemierā. To var pat sa-
ost. Un kā vēl! Man, ziniet, reiz bija suns —

Jakobīne (*nopūšas*).

Minhauzens. Lai paliek suns, labāk runāsim par mani!
Es nevaru saprast, barones, kas jums pie manis nepatīk?

Johanna Elīzabete. Bet Minhauzen! Atgriezieties šai
pasaulē! Mēs visi esam te kopā, un princese jūs gaida.

Minhauzens. Es lūdzu man piedot, augstība! Baronese pret
mani bija ļoti laipna, un viņas smaids mani apreibināja. Bet
tagad šeit stāv jūsu kalps!

Fīke. Mēs garlaikojamies, Minhauzen! Pastāstiet mums kaut
ko interesantu!

Minhauzens. Ar prieku, augstība! (*Sastop Jakobīnes skatu.*)
Ak tā... Hm. Es vairs nevarēju jūsu vēlēšanos pildīt, augstība!
Es baronesei apsoliiju, ka vairs nestāstīšu savas dēkas. Mani stāsti
rada pārpratumus, it kā tie būtu sameloti.

Fīke. Kas iedrošinās jūs saukt par meli, Minhauzen?

Jakobīne. Es, augstība!

Nariškins. Ho, ho!

Uksens. He, he!

Fīke. Dzirdi, mamman! Ko lai es tagad saku?

Johanna Elīzabete (*blakus sēdēdama, iegrūž princesei
dunku sānos*). Tālāk!

Fīke. Jūs darāt pāri Minhauzenam, barones! Bet Minhauzens
ir mans draugs, un viņu apvainot es nevienam neļaušu. Turklāt
man liekas, ka tas bijis pārpratums. Par ko jūs abi nupat runā-
jāt?

Minhauzens. Lai paliek suns, labāk runāsim par mani!

Fīke. Mēs to gribam dzirdēt! Tas taču ļoti interesanti!

Minhauzens. Bet —

Fīke. Es tā gribu! Es pavēlu!

Jakobīne. Es nupat saciju Minhauzenam, ka viņš —

Minhauzens. Es lūdzu, Jakobīn! —!

Fīke. Lai runā Minhauzens!

Minhauzens. Par ko mēs nupat runājām? ... Hm ... Ak tā, jā ... es nupat lūdzu baroneses roku.

Jakobīne. Melis!

Nariškins. Kas?

Uksens. Ko?

Fīke. Dzirdi, mamman! Viņš bildinājis baronesi! Tas taču nozīmē, ka te būs kāzas!

Minhauzens (*pats sabijies no saviem meliem*). Bet viņa man teica — nē.

Fīke. Jūs tiešām teicāt — «nē», barones?

Jakobīne. Es tiešām saku «nē», augstība!

Fīke. Manam draugam jūs iedrošināties sacīt — nē?

Jakobīne. Piedodiet, augstība! Bet, ja es kādam saku — jā, tad tas nozīmē, ka man viņš jāprec; bet, lai kādu precētu, to vajag milēt.

Fīke. Tad miliet viņu!

Jakobīne. Daudzkārt pateicos! Tad es labāk palieku atraitne līdz kapa malai nekā saucos Minhauzena sieva!

Minhauzens. Es vēlreiz lūdzu, sakiet — kas jums pie manis nepatīk?

Jakobīne. Tas, ka jūs melojat.

Minhauzens. Es!? Meloju? Neviens cilvēks man to nekad nav teicis.

Jakobīne. Ļoti žēl.

Minhauzens. Nē, barones, jūs maldāties, es nekad nemeloju!

Jakobīne. Kā jums tas patīk? Viņš nekad nemelojot! — Arī tagad jūs to darāt.

Minhauzens. Tad sakiet man skaidri, lai es to zinātu: kad īsti cilvēks melo?

Jakobīne. Arī jautājums! Cilvēks melo tad, kad viņš nerunā patiesību.

Minhauzens. Man jājautā kā savā laikā Pilātam: kas ir patiesība? Līdz šai dienai to cilvēks nav izdibinājis un laikam arī nekad neizdibinās. Bet, tā kā mēs patiesību saskatīt neprotam, tad arī no meliem izvairīties nespējam.

Jakobīne. Ā! Tagad jūs atzīstaties, ka dažreiz tomēr melojat?

Minhauzens. Nē, barones: es nekad nemeloju. Bet jūs gan allaž melojat.

Jakobīne. O!

Minhauzens. Sakiet man — cik jums gadu?

Jakobīne. Nu, divdesmit divi, ja gribat zināt.

Minhauzens. Bet jūs melojat. Vai šodien jums ir dzimšanas diena? Jums būtu vajadzējis sacīt: man ir divdesmit divi gadi, tik un tik mēnešu, tik un tik dienu, tik un tik stundu, tik un tik minūšu. Bet, ja arī to jau iepriekš būtu smalki aprēķinājusi, lai varētu pasacīt tīru patiesību, arī tad jūs to nespētu. Jo, kamēr jūs to

sacītu, jūs jau būtu kļuvusi pusminūti vecāka, un vārds, ko jūs sākāt izrunāt kā patiesību, nobeigtos kā meli.

Jakobīne. Tad jau patiesības pasaulē nemaz nav, ir tikai meli?

Minhauzens. Gluži otrādi, barones! Ja es šo vārdu izrunāju, tad tikai tāpēc, lai jūs mani saprastu. Par meliem varētu runāt tikai tad, ja mums būtu patiesība, kas melus par tādiem padara. Bet, tā kā patiesības nav, tad arī melu nav, un tas, ko jūs saucat par meliem, patiesībā ir patiesība.

Jakobīne. Tad jau arī melu nav?

Minhauzens. Meļi ir! Tie ir cilvēki, kas sagraža faktus, lai sev gūtu kādu labumu. Bet sakiet — kādu labumu es sev mantuju, stāstīdams citiem savus piedzīvojumus? Viņiem taču tiek vairāk prieka nekā man. Tikai melot vajag mācēt, tāpat kā vajag mācēt melus klausīties, lai tie kļūtu patiesi.

Jakobīne. Lai paliek meli, Minhauzen! Šis vārds jau tā sagraozīts, ka es vairs nesaprotu, cik tajā patiesības.

Fīke. Tātad jūs esat ar mieru, Jakobīn?

Jakobīne. Nē, augstība!

Minhauzens. Piedodiet, augstība, man savs vārds te vēl sakāms! Es baronesi gan bildināju, bet tagad esmu pārdomājis. Es ņemu savus vārdus atpakaļ. Ko es iesākšu ar tādu sievu? Paskatieties, cik viņa neglīta, kad dusmās savelk seju!

Jakobīne. O!

Minhauzens. Un cik griezīgi skan viņas balss, kad viņa mani sauc par vējagrābsli un meli!

Jakobīne. Viņš vēl iedrošinās mani apvainot!

Fīke. Es jums aizliedzu skaisties, Jakobīn! Dusmās jūs tiešām neizskatāties pievilcīga. — Un jums, Minhauzen, es aizliedzu atteikties! Kad vīrs reiz sacījis vārdu, tad viņam pie tā arī jāpaliek!

Minhauzens. Kaut arī baronese sacītu «nē»?

Fīke. Viņa tūlīt sacīs «jā». (*Atgriezdamās savā krēslā, viņa ar šausmām redz, ka viņas vietā draudīgi nostājies Nariškins.*)

Nariškins. Piedodiet, augstība, bet šis joks nav jūsu cieņīgs!

Fīke. Kas te joko? Dzirdi, mamman, manu pavēli viņš sauc par joku!

Saltikovs (*redz, ka pienācis istais brīdis iejaukties*). Augstība, es lūdzu piedot kambarkungam šo nepārdomāto izteicienu! Es galvoju, ka tik ļauni viņš nedomāja. Viņš taču atceras ķeizarienes pavēli, ka mums katra jūsu vēlēšanās no acīm jānolasa, nemaz nerunājot par tām, kas izteiktas skaidros vārdos.

Dolgorukovs. Es varu apliecināt, ka kabinetanšefs runā patiesību. Un, kamēr es še stāvu, es cieši raudzišos, lai princeses pavēles tiktu pildītas tikpat akurāti kā ķeizarienes pavēles.

Nariškins. Sādu pavēli ķeizariene nav paredzējusi!

Johanna Elīzabete. Kā, Nariškin? Jūs vēl sāksit apvainot majestāti? Tātad, pēc jūsu domām, ķeizariene ir tāda muļķe, kas nekā nespēj paredzēt?

Svītā paniska noskaņa.

Nariškins (*apjūk*). Tā es neesmu teicis augstība! Es tikai —

Fīke. Klusu, Nariškin! Tagad mēs runājam!

Nariškins. Pavēliet, augstība! ...

Konflikts likvidēts, visi nosēžas savās vietās.

Fīke. Vai jūs pārdomājāt, Jakobīn?

Jakobīne (*mīrkli vilcinās, tad izgrūž*). Nē!

Fīke. Un ... jūs, Minhauzen?

Minhauzens (*tāpat*). Nē!

Fīke. Dzirdi, mamman? Viņi saka — nē. Ko lai tagad dara?

Johanna Elīzabete. Viņi pārdomās vēlāk.

Fīke. Tādā gadījumā es jūs pasludinu par saderinātiem. (*Minhauzens un Jakobīne dodas reizē pie princeses, skaļi protestējot viens caur otru.*) Nerunājiet preti! Es tā gribu! Es pavēlu! (*Saderinātie noliecas.*) Lai saderinātie sadodas rokās! (*Abi aizgriežas viens no otra.*) Nariškin, salieciet viņiem rokas! (*Nariškins izpilda pavēli.*) Un lai viņi viens otram dod derību skūpstu!

Minhauzens (*klusām*). Ko lai es daru, Jakobīn?

Jakobīne. Skūpstiet, kad jāsūksta! Vai gaidāt, lai es jums kritu ap kaklu?

Nariškina nervi neiztur: viņš aiziet. Taurēm skanot, ceremonija tiek izpildīta.

Jakobīne, acīm nozibsnidama, iesit Minhauzenam pa pirkstiem, kas vilcinās atlaist viņas roku.

Johanna Elīzabete. Augstas laimes saderinātiem!

Taures un gaviles; tikai Jakobīnes sejā nav smaids.

Saderinātie dodas pie princeses un skūpsta viņai roku.

Johanna Elīzabete. Turpmākā svinību kārtība nodota mūsu hofmeistarienes ziņā.

Kaina kundze. Ar augstības atļauju es pasludinu, ka šovakar par godu jaunsaderinātiem te notiks balle. Un, tā kā pašreiz ir karnevālu laiks un arī šai zemē, kā man stāstīts, notiekot masku gājieni, tad es nosaku, ka visām dāmām jābūt maskās. Lai viņas kungu skatiem būtu nepazīstamas, tām atļauti visi līdzekļi sava inkognito saglabāšanai. Šīs lietas labā viņām, kaut arī tas būs liels pārbaudījums, es aizliedzu runāt. Savā starpā dāmām sarunāties atļauts. Ārkārtējas nepieciešamības gadījumos viņām arī atļauts dažus vārdus pārmainīt ar kungiem, bet tad viņām jārunā nepazīstamā balsī. — Kungi var rīkoties pēc saviem iesakītiem. Viņiem šovakar atļauta vislielākā brīvība ... tikai ar noteikumu, proti, ka pārāk liela uzmācība un vardarbība nav pieļaujama, ja dāmai tā nepatīk.

Gaviles.

Johanna Elīzabete. Mēs pateicamies, hofmeistarienei, kas ar atjautīgo izdomu pratusi mūsu garlaicību pārvērst patīkamā laika kavēklī. Un tagad, novēlējuši laimes jaunajam pārim, atstāsim viņu vienu, jo mūsu klātbūtne jaunos ļaudis var tāpat garlaikot, kā mēs garlaikojamies bez viņiem.

Paliek tikai Jakobīne un Minhauzens.

To ievērojusi, līgava sacērtas un dodas uz durvīm, bet pa tām ienāk Uksens; viņa dodas uz otrām durvīm, bet pa tām pašlaik nāk iekšā Nariškins.

Jakobīne. Ak tu mans dievs! Ko es tagad iesākšu ar trim?

Uksens. Lieliski jūs to izdarījāt, Minhauzen!

Minhauzens. Pateicos par atzinību, Uksen!

Nariškins. Teicami jums tas izdevās, Jakobīn!

Jakobīne. Jums gar to vismazāk daļas, Nariškin!

Nariškins. Es jums ticēju, Jakobīn, bet jūs mani pievilāt. Un tomēr es jums to nepārmētu. Es saprotu, ka jums vajadzēja izvēlēties šo meli Minhauzenu. No diviem ļaunumiem jūs izraudzījāties to mazāko.

Jakobīne. Runājiet skaidrāk!

Nariškins. Vispirms jūs gribēja dabūt Uksens, jo jūsu muiža jau atradās viņam kabatā.

Jakobīne. Arī tas jums zināms?

Nariškins. Bet tad ieradās Minhauzens un novinnēja vecajam blēdim jūsu muižas parādu zīmes.

Jakobīne. Ko —?

Nariškins. Tagad Dunte ir Minhauzenam kabatā un jums jāiet pie viņa, ja viņš jūs grib ņemt. Un mēs labi saprotam, ka Minhauzenam ir lielas priekšrocības, ja viņu salīdzina ar Uksenu.

Uksens. Lūdzu bez apvainojumiem, grāf!

Jakobīne. Cilvēk, par ko jūs runājat?

Nariškins. Neizliecieties, Jakobīn, it kā jūs nekā nezinātu!

Jakobīne. Tātad mani viņš novinnējis pie kāršu galda!

Nariškins. Tā iznāk, Jakobīn!

Jakobīne. Tāds bezgodis! To tu man vēl pieminēsi, Minhauzen!

Nariškins. Burvīga bestija! ...

Uksens. Jūs man atvērāt acis, grāf! Es tagad sāku saprast, cik muļķīgi esmu iebāzījis galvu pats savā cilpā.

Jakobīne. Tad tāds jūs esat, Minhauzen! Ne tikai melis, bet arī blēdis turklāt.

Uksens. Goda vārds, tādas aizdomas man radās jau vakar.

Jakobīne. Ko stāvat kā mēms? Runājiet! Taisnojieties!

Minhauzens (*klusē*).

Jakobīne. Kas jūs lūdza iemaisīties manās personiskajās lietās? Ar savām klizmām es tikšu pati galā! Jūsu palīdzības man nevajag! Taču atbildiet — kāpēc jūs to darījāt?

Minhauzens (*klusē*).

Jakobīne. Jums vēl nebija diezgan, ka vakar padarījāt mani smieklīgu ar savu stāstu. Tagad jūs gribat, lai ļaudis runā, ka

jūs te esat ieradies, lai mani novinnētu pie kāršu galda. Taču runājiet! Sakiet, ka tas nav darīts ar nolūku! Varbūt jūs nezinājāt, kas tie par papīriem, ko Uksens lika galdā?

Minhauzens (*klusē*).

Jakobīne. Tātad tomēr — ar nolūku! Atļaujiet, mans kungs, ka jums metu sejā visu nicināšanu, cik vien tās man ir! Bet jums, mani draugi, es no sirds pateicos!

Prom. Nariškins un Uksens viņu pavada.

Minhauzens. Iesākums nebija slikts, bet turpinājums varēja būt arī labāks.

OTRĀ AINA

Guļamistaba. Jakobīne sēd pie spoguļa ar muguru pret durvīm.

Jakobīne. Irm, kur tu paliec? (*Nenāk, viņa zvana; pie durvīm klawvē.*) Iekšā un ātrāk!

Nariškins (*ienāk un pārsteigts paliek pie durvīm*).

Jakobīne. Nu tuvāk, tuvāk! Vai vēl ilgi būs jāgaida?

Nariškins. Jei bogu — velns!...

Jakobīne (*ierauga viņu spoguļi, pietrūkstas kājās un uzrauj apmetni*). Vai jūs esat gluži traks?

Nariškins. Pilnīgi, Jakobīn! Pavisam traks.

Jakobīne. Ejiet taču ārā!

Nariškins. Vai tāpēc mani aicinājāt iekšā, lai raidītu ārā?

Jakobīne. Kā jūs iedrošināties nākt šai istabā? Te vīriešiem ieeja aizliegta.

Nariškins. Jo patīkamāk tam, ko skaita par izņēmumu.

Jakobīne. Jūs neesat nekāds izņēmums, jūs esat bezkauna.

Nariškins. Pirmīt jūs mani saucāt par draugu.

Jakobīne. Bet tagad es redzu, ka esmu maldījusies. Es taču tagad esmu saderināta. Jūsu ienākšanu kāds varēja pamanīt. Vai jūs gribat skandālu?

Nariškins. Ja citādi nevar, lai notiek skandāls!

Jakobīne. Lūdzu, ejiet!

Nariškins. Jūs baidāties, ka manu apmeklējumu nedabū zināt Minhauzens?

Jakobīne. Pasarg' dievs!

Nariškins. Man ar jums jārunā, Jakobīn! Man jums kaut kas svarīgs jāsaka.

Jakobīne. Taču ne šeit un tūlīt! Mēs parunāsimies citur un vēlāk.

Nariškins. Es nevaru gaidīt! Jei bogu, es tikko nezaudēju prātu — tas viss pirmīt notika tik negaidīti. Sis blēdis Minhauzens! Ja citos apstākļos mani kāds tā izāzētu, es viņam uz vietas noņemtu galvu. Bet šoreiz nevar. Viņš ir pārāk labi bruņojies.

Jakobīne. Jūs baidāties no viņa kirasieriem?

Nariškins. Eh, ne no kirasieriem!

Jakobīne. Tātad no viņa paša?

Nariškins. Taisni kauns atzities, kādā bābā esmu pārvērties. Bet jūs, Jakobīn, vēl nepazīstat galma spēli! Tur bieži vien vajag atkāpties, lai uzvarētu.

Jakobīne. Jūs vēl cerat uzvarēt?

Nariškins. Uzvara man ir jau rokā. Būs labi, Jakobīn!

Jakobīne. Jūs runājat miklaini.

Nariškins. Esmu to pārdomājis un izlēmis galīgi. Jūs nāksit man līdz uz Pēterburgu! Tur jūs varēsīt izvēlēties kuru katru no manām pilīm, un tā būs jūsu. Es gādāšu, lai jūs ieskaita ķeizarienes dāmās. Jūs man patīkat, un jums jāklūst manai!

Jakobīne. Sievai?

Nariškins. Dažādu apstākļu dēļ tas nebūs iespējams. Bet mēs kļūsim draugi.

Jakobīne. Vēl vienu vārdu, grāf, un mēs kļūsim ienaidnieki!

Nariškins. Vai es būtu piedāvājis par maz? Cik tad jūs prasāt?

Jakobīne. Ardievu, Nariškin! Un pajautāji, vai kamanas nav salabotas!

Nariškins. Tu raidi mani prom? Tu esi gudra bāba, bet es zvēru pie visiem velniem, ka šoreiz tava blēdība nelīdzēs! Man ir vara. Semjons Kirilovičs dara, ko viņš grib, un viņš grib allaž to, kas viņam patīk!

Jakobīne. Es kliegšu, grāf! Laidiet mani vaļā!

Nariškins. Saprotiet taču: vecā augstība ir Minhauzena pusē. Viņa mūs abus redzēja kopā, un viņa visu saprot. Lai stātos manai laimei ceļā, viņa nolēma jūs saderināt ar Minhauzenu. Un ko es varēju darīt? Ja es būtu pretojies, viņa šo dēku izklāstītu visam galmam. Un, ja galmā par kādu sāk smieties, tad tas jau ir mironis. Un nevarēja nemaz paredzēt, ko šai lietā būtu sacījusi ķeizariene.

Jakobīne. Un tāpēc nolēmāt no manis atteikties, kaut arī jūsu mīlestība ir bezgalīga!

Nariškins. Jā, Jakobīn, tāda tā ir! Un bezgalīga tā kļuva tai brīdī, kad Minhauzens jūs noskūpstīja. Bet atteiciet neesmu; taisni otrādi — es nozvērējos jūs paturēt. Un, kad to visu sāku pamatīgi pārdomāt, es atzinu, ka šī jezga pieņēmusi ļoti patīkamu virzienu. Apstākļi tagad ir daudz labāki, nekā tie bija sākumā.

Jakobīne. Runājiet tā, lai arī es saprotu!

Nariškins. Tūlīt jūs to sapratīsīt! Redziet — Pēterburgā tagad nāk modē precētas mīļākās. Tās bauda lielāku cieņu nekā likumīgās sievas. Jūs turēt kā savu mīļāko man neviens nevar aizliegt. Gluži otrādi — galma etiķete to taisni prasa. Un, ja labi apdomā, kāpēc es nevarētu galu galā ar Minhauzenu dalīties? Man taču pilnīgi vienalga, kas skaitās jūsu oficiālais vīrs.

Jakobīne. Nariškin, jūs tiešām esat —!

Narišķins. Bez histērijas, Jakobīn! Es to lietu nokārtošu. Minhauzens dabūs augstu amatu galmā, to jūs viņam varat apsolīt manā vārdā. Un arī ķeizarienei pret šādu kombināciju, man liekas, nekas nebūs iebilstams.

Jakobīne. Man trūkst vārdu, Narišķin!

Narišķins. Sirds saprotas bez vārdiem, Jakobīn!

Jakobīne. Ejiet!

Narišķins. Kāpēc jūs dusmojaties, Jakobīn? Vai tad es pateicu kaut ko nepieklājīgu? Es tikai gribu, lai mums abiem būtu labi. Man daudz vairāk iemeslu būt nemierā ar jums.

Jakobīne. Vēl kas jauns!

Narišķins. Kāpēc jūs pirmīt metāties, tā sakot, Minhauzenam ap kaklu? Kāpēc jūs necinījāties? Ļoti iespējams, ka augstības būtu pārdomājušas un atteikušās no savas kaprīzes.

Jakobīne. Man patīk Minhauzens, ja gribat zināt, un es pie viņa eju labprāt. Mani kaitina vienīgi tas, ka viņš mani paņēma, pirms es biju teikusi, ka gribu, lai mani paņem.

Narišķins. Es jums nekā nepārmetu, Jakobīn!

Jakobīne. Pirmīt es biju ļoti uztraukta un velti apvainoju Minhauzenu. Es viņu negribēju redzēt. Bet, kopš viņš aizgājis medībās, man stundas liekas divtik garas un sāku baiļoties, vai ar viņu nav gadījies kas ļauns.

Narišķins. Es nenācu šurp, Jakobīn, lai klausītos, kā jūs jūsmojat par Minhauzenu. Es nācu lietišķi noskaidrot mūsu kopējo jautājumu. Rīt mēs dodamies tālākā ceļā.

Jakobīne. Man žēl, ka ... tas nenotiek jau šodien.

Narišķins. Nekaitini mani, Jakobīn!

Jakobīne. Un man likās, ka jūs gribat kaitināt mani. Līdz šim jūs bijāt bezkaunīgs, tagad kļūstat rupjš. Ejiet!

Narišķins. Es iešu tikai tad, kad jūs solīsities man sekot.

Jakobīne. Ja jūs tūlīt neiesit, es saukšu palīgā!

Narišķins. Jūs neprotat joku, Jakobīn! — Labi, es eju, ja jūs tā pavēlat. Bet pārdomājiet vēl manu priekšlikumu, lai līdz vakaram vairs nebūtu nekādu šaubu! (*Viņš noskūpsta Jakobīnes apmetņa vili.*) Neļaujieties uz mani — sukinsinu! ... (*Iet, bet no durvīm atlec atpakaļ.*) Jei bogu — velns! Nav labi, Jakobīn! Viņas augstība nāk šurp! Kur otras durvis?

Jakobīne. Otru nav.

Narišķins. Kā dāmas guļamistabai drīkst būt vienas pašas durvis? Kad es dabūšu rokā to vīru, kas cēlis šo pili, es likšu viņu pakārt! Eh, var manis dēļ arī pa logu! Jei bogu, tas ir pārāk augstu! Bet viņa taču nedrīkst mani te redzēt! (*Klauvē.*) Te nu mēs redzam sekas. (*Paslēpjas gultas nišā aiz aizkara.*)

Johanna Elīzabete (*ienāk*).

Jakobīne (*viņu sagaida ar reveransu*).

Johanna Elīzabete. Sēdieties, mans bērns!

Jakobīne. Es labāk pastāvēšu, augstība ...

Johanna Elīzabete. Kas jūs tā uztraucis, Jakobīn? Vai gadījies kaut kas ļauns?

Jakobīne. Pagaidām vēl nē, augstība ... Mani uztrauca jūsu negaidītais apmeklējums.

Johanna Elīzabete. Piedodiet, mans bērns, es tūlīt atkal iešu! Man tikai gribējās pajautāt, kā jūs pašlaik jūtaties.

Jakobīne. Ļoti laipni, augstība ... Pateicos ...

Johanna Elīzabete. Nariškins pazudis. Vai neesat viņu redzējusi, Jakobīn?

Jakobīne. Nē, nē, augstība ... Nē.

Johanna Elīzabete. Kā man tagad gribētos redzēt viņa garo ģīmi! Pirmītējās derības viņu pārsteidza kā zibens spēriens.

Jakobīne. Gluži tāpat kā mani, augstība!

Johanna Elīzabete. Jūs man pārmetat, Jakobīn, jo jūs vēl esat jauna un daudz ko nesaprotat. Vēlāk jūs sapratīsiet, no kādas klizmas esmu jūs pasargājusi. Un tad savā sirdī jūs man teiksiet paldies.

Jakobīne. Es to daru jau tagad, augstība!

Johanna Elīzabete. Nu lūk: es jau kopš vakardienas vēroju, ka jūs pret Minhauzenu nebūt neesat tik vienaldzīga, kā gribat izlikties.

Jakobīne. Es nebūt vairs negribu izlikties, augstība!

Johanna Elīzabete. Vai arī Minhauzenam jūs to jau teicāt?

Jakobīne. Kā lai viņam to būtu pateikusi? Kopš saderināšanās viņu vairs neesmu redzējusi. Viņš aizgāja medībās un vēl nav atgriezies.

Johanna Elīzabete. Kāda nevēriba! Un jūs, Jakobīn, te visu laiku garlaikojaties ... gluži viena?

Jakobīne. Jā, augstība ... Jā.

Johanna Elīzabete. Jums te ir jauka istaba. Tur alkovā* atrodas jūsu gulta, vai ne? Un kāds brīnišķīgs aizkars!

Jakobīne. Lūdzu ... aplūkojiet ... tuvāk, augstība! ...

Johanna Elīzabete. Flāmu darbs, es redzu. Arī mums Stetinē bija līdzīgs. — Bet tagad es atstāšu jūs vienu.

Jakobīne. Man ļoti žēl ...

Johanna Elīzabete. Un atļaujiet, ka jums vēlreiz atkārtotu: sargieties no Nariškina, mans bērns, ja negribat piedzīvot lielas nepatīkšanas! — Ā, jūs jau pošaties vakaram! Labi, mana mīļā, līgavai jābūt skaistai! Kādā maskā jūs šovakar parādīsities? Ak tā: man jau teica. Nav peļama doma.

Īenāk Fīke ar pavadonēm.

Fīke. Te tu esi, mamman, bet man nesaki ne vārda, ka apmeklē baronesi! Man ir garlaicīgi ... Es cerēju, ka Minhauzens kaut ko pastāstīs, bet arī te viņa nav. Cik grūta dzīve! ...

Kā d a d ā m a. Brīvkungs nupat atgriezās no medībām. Es viņu redzēju pie stajiem.

Jakobīne (*neviļus*). Ak dievs!

Johanna Elīzabete. Kāpēc jūs nopūšaties, Jakobīn?

Jakobīne. Vispirms viņš kavējas pie savas ķēves un tikai tad nāks pie manis.

Fīke. Pasaukt Minhauzenu!

Jakobīne. Nē, augstība, lai viņš paliek, kur ir; man patīk labāk, ja pie manis nāk bez saukšanas.

Dāma. Viņš jau nāk.

Fīke. Paskaties, mamman, kā Jakobīne sarkst un bālē!

Minhauzens (*ienāk un pārsteigts apstājas*). Man teica, ka es tiekot gaidīts, bet es laikam ienācu nevietā. Man šī pils sveša, un es te allaž apmaldos.

Johanna Elīzabete. Jūs neesat apmaldījies, Minhauzen! Mēs visas jūs gaidām.

Minhauzens. Visas? Es būtu laimīgs, ja ...

Johanna Elīzabete. Jakobīne par jums ļoti noraizējusies.

Minhauzens. Pateicos, Jakobīn! — Kā varu dāmām palpot?

Fīke. Ar vienu stāstu, Minhauzen! Pavisam mazu stāstu, lūdzu!

Minhauzens. Ja baronese atļauj, labprāt. — Ā, kāds brīnišķīgs aizkars! Kur es tādu esmu redzējis? Tas man kaut ko atgādina.

Fīke. Lūkojiet atcerēties, Minhauzen! Tas ir tik interesanti!

Minhauzens. Hm. — Tagad es to atceros. Tas notika toreiz, kad es viesojos pie turku sultāna. Turcija, kā zināt, ir dīvaina zeme. Tur ir daudz tādu lietu, ko mēs te nepazīstam. Tur, piemēram, ir paklāji, uz kuriem var lidot pa gaisu. Bet tā jau nav nekāda reta lieta. Sultānam turpretī piederēja pavisam savāds drēbes gabals. Tas audums bija ļoti līdzīgs šim un taisni tāpat karājās manā istabā pie sienas.

Fīke. Vai tam aizkaram piemita kāda burvība?

Minhauzens. Jā, augstība! Šim audumam piemita spēja saistīt domas; katra doma, kas tam pieskārs, tam pielipa un netika vairs vaļā.

Fīke. Nesaprotu, Minhauzen!

Minhauzens. Redziet, augstība: es iedomājos, ka aiz drēbes kāds stāv, lai gan labi zināju, ka tur nekā cita nav kā tikai mana iedoma. Bet tā ir dīvaina izjūta, ja tu zini, ka pats vari saistīt savu domu. Tu vari to apskatīt no visām pusēm, vari pārbaudīt, kas pie viņas patiess, kas ne, viņa nevar no tevis aizbēgt, tu vari tai pieiet klāt, vari to satvert —

Viņš to arī dara, satverdams aizkaru, lai ilustrētu savu fantāziju, bet tai brīdī mana, ka tiešām satvēris kādu roku. Apmulsis un nevarēdams atjēgt, kur beidzas paša fantāzija un kur sākas īstenība, viņš mulsi paberzē pieri un vēlreiz aptausta satverto roku, tad, pārlaidis skatu klātesošiem un ievērojis sastingušo Jakobīni, viņš sāk atskārst īstenību.

Fīke. Tālāk, tālāk, Minhauzen! Un tur tiešām stāvēja jūsu doma?

Minhauzens (*izsists no sliedēm, bet pūlēdamies koncentrēties, lai ātri izlemtu, kas tālāk darāms*). Augstība, tur viņa tiešām ... stāvēja ... Es nekad nebūtu ticējis, ka pašam savu domu sastapt ir tik baigi ... Domas ir bīstama lieta, princes! Tāpēc dievs tās ar gudru ziņu laidis pasaulē kā neredzamas ēnas. Jo kas notiktu, ja tām būtu stipras rokas, kas spēj zobenu cilāt? ... Kur mēs glābtos, ja svešas un naidīgas domas staigātu ap mums un mēs viņu priekšā būtu nespēcīgi? Tur gan būtu arī dažas labas domas, bet lielais vairums būtu rijīgas, atriebīgas, dažādu slepkavu domas, no kurām mēs nekur nebūtu droši ...

Fīke. Nu jā, bet kas notika tālāk?

Minhauzens. Tad man it kā kāds pačukstēja: ņem savu zobenu un nodur viņu! Jo, ja tu to atstāsi dzīvu, tad tev nekur nebūs miera. Tad es izvilku savu zobenu ... atvēzējos ... tā, lūk ... un —

Jakobīne (*ieklīdzas*).

Minhauzens (*atjēdzas un iebāž zobenu maksti*). Tai brīdī mana sirdsapziņa ieklīdzās tāpat kā jūs tagad, Jakobīn ... Un es to neizdarīju ... Tad es pagriezu aizkaram muguru un teicu: pazūdi, spoks, es negribu tevi redzēt! Un tā es, augstība, viņu arī neredzēju ... Jo, kad es vēlāk pavilku aizkaru sānis, tur vairs neviena nebija. Un šo domu es nekad vairs negribētu satikt —

Fīke (*ļoti vilusies*). Šis stāsts nekur neder, Minhauzen! Vakar jūs stāstījāt daudz interesantāk.

Minhauzens. Visi stāsti nav vienādi, augstība, tāpat kā nav vienādi visi piedzīvojumi.

Johanna Elizabete. Iesim, manas dāmas, jo vakars jau tuvojas un mēs tam vēl neesam gatavojušās! (*Prom.*)

Minhauzens (*pagriež aizkaram muguru*). Pazūdi, spoks, es negribu tevi redzēt!

Nariškins (*klusu iziet*).

Minhauzens. Un tagad, Jakobīn, uzklausiet mani! Es jūtos ļoti vainīgs, ka jūs, tā sakot, ar sevi saderināju.

Jakobīne. Vai es jums ko pārmetu?

Minhauzens. Man jau agrāk vajadzēja iedomāties, ka no tādām derībām nekas labs nevar iznākt.

Jakobīne. To vēl nevar zināt, Minhauzen! ...

Minhauzens. Bet katru kļūdu var labot, un mēs labosim arī šo. Augstībām par patikšanu un laika kavēkli mēs vēl brīdī spēlēsīm saderinātos. Tad jūs būsit brīva. Un tagad — ardievu, Jakobīn, tas ir: pagaidām vēl —

Jakobīne. Uz redzēšanos!

TREŠAIS CĒLIENS

Istaba ar kamīnu. No zāles skan mūzika. Balle sākusies.

Minhauzens (*nelāgā omā*).

Jukums (*viņam seko uz pēdām*). Kungs, tagad es jums varētu pastāstīt kaut ko lielisku!

Minhauzens. Es nekā negribu dzirdēt.

Jukums. Bet kaut ko sevišķu —!

Minhauzens. Lai paliek!

Jukums. — ārkārtīgu —!

Minhauzens. Vienalga.

Jukums. — neparastu —!

Minhauzens. Liec mani mierā!

Jukums. Kad jūs to dzirdēsiet, jūs teiksiet, ka tā ziņa ir piecu dālderu vērtā.

Minhauzens. Esi tik laipns un ej pie velna!

Jukums. Sovakar, protiet —

Minhauzens. Sovakar, rītu un uz visiem laikiem!

Jukums. — Jakobīnes kundze —

Minhauzens. Kas man daļas gar Jakobīni?

Jukums. Drusciņ jau ir, jo jūs viņu precēsiet.

Minhauzens. Jukum, vai tu atminies to janičāru, kam es reiz tik pamatīgi vilku, ka viņa kreisā auss izlīda galvai cauri un novietojās līdzās labajai? Ja tu man vēl vienā vārdā pieminēsi Jakobīni, tad arī tu piedzīvosi to pašu.

Jukums. Kungs, es neesmu radis valkāt abas ausis vienā pusē, tāpēc es vairs mutē neņemšu Jakobīnes vārdu.

Minhauzens. Es allaž pildu savus solījumus, bet dusmās es to daru divkārtīgi.

Jukums. Kāda man vajadzība apgalvot, ka baronese skaista, ja viņa ir neglīta kā rāpulis!

Minhauzens. Gar to tev nav nekādas daļas!

Jukums. Tāpat es nevaru apgalvot, ka viņa būtu sevišķi gudra, jo viņas darbi runātu pretī maniem vārdiem.

Minhauzens. Jukum, tai dienā, kad tevi pakārs, es teikšu, ka tu to esi godam pelnījis! (*Prom.*)

Jukums. Tā ir veca lieta: kungs par muļķībām jāuzteic, bet kalps par prātīgu vārdu pelnījis pērienu.

Nariškins (*ienāk*). Ar ko tu, puis', esi nemierā?

Jukums. Nepatikšanas, kungs, lielas nepatikšanas!

Nariškins. Tās, brālīt, šai mājā var viegli gadīties! Arī man varētu veikties labāk. Nu, bet kādas tev nepatikšanas?

Jukums. Man ir lieliska ziņa.

Nariškins. Un tā tev dara nepatikšanas?

Jukums. Jā. Es to gribēju pārdot savam kungam, bet viņš neklausās. Viņš ir pavisam nelāgā omā.

Nariškins. Varbūt viņam ir iemesls būt nelāgā omā. Tad pagaidi, kamēr tā uzlabojas!

Jukums. Nevar, kungs, ziņa nevar gaidīt! Tagad tā ir svai- ga, bet pēc dažām stundām tā jau smirdēs.

Nariškins. Arī es dažreiz pārku ziņas ja tās ir labas.

Jukums. Pirmās šķiras ziņa, kungs, bet jums tā neder! Tā derētu tikai Minhauzenam, jo tā ir par viņa nākamo sievu, no kuras, starp mums runājot, dievs lai viņu pasarga.

Nariškins. Par Jakobīni? Ko tu, kucēn, par viņu zini?

Jukums. So to — lai gan, starp mums runājot, mans tēvs nebija nekāds suns.

Nariškins. Par to varēs spriest pēc tavas ziņas. (*Iespiež viņam rokā naudas gabalu.*) Saki to drīzāk!

Jukums (*pablenž uz naudu*). Es jau teicu, kungs, ka jums tā ziņa neder! Tā noder tikai tādiem, kas saderināti ar baroneses kundzi.

Nariškins (*iespiež otru naudas gabalu*). Uz šo godu man ir nākamā roka.

Jukums. Nē, nē, kungs, to nevar, tas ir liels noslēpums! Tas ir sakarā ar šīvakara masku balli.

Nariškins (*iespiež trešo naudas gabalu*). Tu esi laupītājs, kam vajadzētu noņemt galvu.

Jukums. Ko tas līdzētu, kungs? Bez manas ziņas viņa tomēr nerunās, jo es savu galvu turu stingri.

Nariškins. Arī tevi man vajadzēs saņemt stingrāk!

Jukums. Bet saprotiet, kungs, es nekādā ziņā nedrīkstu jums izpaust, ka baronese šovakar samainījās tērpiem ar savu kalponi.

Nariškins. Ko tu saki?

Jukums. Un tad iznāk tā, ka tā, kas bija viena, patiesībā ir otra, bet tā, kas bija otra, — tā arī ir otra. Vai to es drīkstu jums stāstīt?

Nariškins. Nekādā ziņā! — Bet vai tev var ticēt?

Jukums. Kam tad varētu ticēt, ja ne man, Es taču pats savām acīm redzēju, kā viņas pārgērbās. Tad viņas pamanīja, ka kāds glūn pa atslēgas caurumu, un man tikko neizbadīja aci.

Nariškins. Tagad ej un pielūko, ka tu nevienam to tālāk neizstāsti! Šādās lietās es jokus neprotu.

Jukums. Es nemīlu nepatīkšanas, kungs, un protu no tām sargāties. Turklāt tas ir noslēpums. (*Nariškins prom.*) Un noslēpumus es protu glabāt. (*Attin zutni un iemet naudu.*) Lūk, tā: lai nenomētājas!

Minhauzens (*atgriežas*). Pagaidi, Jukum, man ar tevi jā- runā!

Jukums. Ko mēs runāsim, kungs? Turklāt klusēšana ir zelts, bet man ļoti jāsteidzas.

Minhauzens. Nāc šurp, tev saka!

Jukums. Jūs zināt, kungs, ka es neesmu šaudīgs cilvēks, un man grūti tā uzreiz mainīt virzienu. Nu, kāda lieta? Bet ātri, lūdzu!

Minhauzens. Ko tu man gribēji sacīt — par baronesi?

Jukums. Par kādu baronesi? Ar baronesēm man nav sakaru.

Minhauzens. Neizliecies! Pirms maza brīža tu man to gribēji teikt.

Jukums. Pirmā dzirdēšana.

Minhauzens. Bet es negribēju klausīties. Tagad es pārdomāju. Varbūt tas bija likteņa mājiens — un man to vajadzēja uzklaut.

Jukums. Arī man liekas, ka liktenis ir ļoti skaidri mājis. Viņš gribēja, lai jūs viņa mājienu neievērotu. Tā arī notika, un tagad viss ir kārtībā.

Minhauzens. Vai drīz būs?

Jukums. Es patiesi nezinu, ko jūs no manis gribat. Kopš man turkos reiz nocirta galvu, mana atmiņa ir kļuvusi pavisam vāja. Es vairs neatceros, ko pirmīt gribēju teikt.

Minhauzens. Es tev palīdzēšu atcerēties. Tātad es teicu, ka negribu par baronesi nekā dzirdēt.

Jukums. Un ļoti pareizi, kungs!

Minhauzens. Bet tu teici, ka man tomēr to vajagot dzirdēt.

Jukums. Neatceros. Nekā neatceros.

Minhauzens. Un tad es pieminēju to janičāru —

Jukums. Es vairs nekā neatceros. Kāda man daļa gar janičāriem, kas staigā ar abām ausīm vienā pusē?

Minhauzens. Stāvi stingri uz abām kājām! Es tev tūlīt parādišu, kā tas toreiz notika.

Jukums. Man liekas, ka es tomēr sāku atcerēties. — Par baronesi?

Minhauzens. Par baronesi.

Jukums. Par baronesi ... — (*Stenēdams.*) Viņa samainījās tērpiem ar savu kalponi.

Minhauzens. Vai tu to droši zini?

Jukums. Pavisam droši. Man to pačukstēja pati hofmeistariene.

Minhauzens. Tātad kundze tagad tērpusies melni baltā, bet kalpone —

Jukums. Rožainā. Tagad es to pavisam skaidri atceros.

Minhauzens. Pielūko, ka tu nevienam to neizstāsti! Es negribētu būt tavā ādā, ja tu to izdarīsi.

Jukums. Esiet bez rūpēm, kungs! Es protu noslēpumus glabāt. No šī brīža es to jau esmu aizmirsis.

Minhauzens. Padod roku! Es tev tur ielieku dālderī.

Jukums. Paldies par to pašu. — Bet, lūdzu, lieciet, starp mums runājot, otrā!

Minhauzens. Kāpēc otrā?

Jukums. Jo rakstos teikts: lai tava labā roka nezina, ko kreisā dara.

Minhauzens. Bet tu pats?

Jukums. Kas man daļas!

Minhauzens. Lai notiek tev pa prātam! (*Prom.*)

Jukums (*noskatās viņam pakaļ, pakausi kasidams*). Te, starp mums runājot, var ievārities sāļa putra ... (*Prom.*)

Uksens (*nāk sabozies*).

Nariškins (*no otras puses*). Kas jums kait, Uksen? Jūs jau pat pazīt vairs nevar. Vai tiešām tas zaudējums tā ķeries pie sirds?

Uksens. Jā, grāf, tas ķērās taisni pie sirds!

Nariškins. Minhauzens jūs necilvēcīgi apspēlēja. Bet pacietiet to kā vīrs!

Uksens. Kas es par vīru! Un nav vairs izredžu par tādu kļūt. Vecs muļķis ir mans vārds. Te atnāk kāds pasaules klaidonis un nolupina mani līdz kaulam. Un es pat nezinu, kā viņš to izdarīja.

Nariškins. Šonakt aizmirsīsim neveiksmes un jutīsimies laimīgi! Augstības paziņojušas, ka jau iepriekš amnestē katru pārkāpumu, kas šonakt notiks pret pieklājību vai morāli. Kas ir pieklājība, to es apmēram zinu. Bet sakieta man — kas ir morāle?

Uksens. Nejautājiet tik sarežģītas lietas, grāf! Es tikai zinu pirmo morālisko bausli, un tas skan tā: Ja tu gribi darīt nepatīkšanas savam tuvākam, tad pārdomā labi un dari tā, lai viņš tev to neatdara!

Nariškins. Saprotu. Kāršu spēlē ar Minhauzenu jūs pārkāpāt šo bausli.

Uksens. Un to es sev nevaru piedot! Minhauzens man atdarīja tik pamatīgi, ka man vairs nav izredžu viņam to atdarīt tā, lai viņš man vairs nespētu atdarīt.

Nariškins. Pirmajā gājienā arī es zaudēju, bet man vēl paliek otrs.

Uksens. Ja jūs tiekat pie atdarīšanas, tad, lūdzu, neaizmirstiet, ka arī es brēcu pēc atmaksas!

Nariškins. Es galvoju, ka mana šāviena pietiks mums abiem. — Kas tur nāk? (*Parādās Dolgorukovs un Saltikovs.*) Divi blēži un, kā vienmēr, — kopā. Sovakar abi jo smaidīgi un laipni. Būs jāuzmanās divkārt! — Lūdzu, kungi, nāciet tuvāk! Kā jūtaties? Dāmas šovakar skaistas?

Dolgorukovs. Viņas ir burvīgas, kad aizklāj sejas.

Saltikovs. Un interesantas, kad nerunā.

Nariškins. Hofmeistariene savu lietu prot. Viņa izdomājusi tik oriģinālu balli, kādā es, jāatzīstas, vēl nekad neesmu bijis.

Dolgorukovs. Neaizmirstiet lielās brīvības, kas kungiem šovakar piešķirtas!

Nariškins. Līdz šim es tās vēl neesmu izmantojis. Bet jūs, mani kungi?

Saltikovs. Par to lai vēsture klusē!

Nariškins. Man liekas, ka zem kājām būtu slidens ledus.

Dolgorukovs. Ir jāriskē, Nariškin! Lūk, tur nāk dāmas!
Jūs varat izvēlēties, kāda jums patik.

Dāmu grupa tuvojas.

Pa vienai tās defilē garām kungiem, ar žestiem piedāvādamas savu sabiedrību.
Kungi izvēlas pa partnerei un aiziet dejot. Paliek Uksens.

Minhauzens (*ienāk*). Tas esat jūs? Kā klājas, Uksen?

Uksens. Tas esat jūs? Ja gribētu melot, varētu sacīt — lieliski. Un kā jums, Minhauzen?

Minhauzens. Ja gribētu runāt patiesību, varētu sacīt — nevēlēties.

Uksens. Te nu jūs redzat, ka netaisna manta augļus nes.

Minhauzens. To jums vajadzēja jau vakar iedomāt.

Uksens. Jūs man atņēmat naudu, Minhauzen!

Minhauzens. Man tās vairs nav, Uksen!

Uksens. Jūs man atņēmat Jakobīni, Minhauzen!

Minhauzens. Arī tās man vairs nav, Uksen!

Uksens. Kā jūs teicāt, Minhauzen?

Minhauzens. Tā, kā jūs dzirdējāt, Uksen!

Uksens. Atļaujiet man aiziet, Minhauzen!

Minhauzens. Atļaujiet man palikt, Uksen!

Uksens aiziet, durvīs sadurdamies ar Jukumu, kas bailēs ieskrien.

Jukums. Glābiet, kungs, tikai šo reizi vēl glābiet!

Minhauzens. Nebrēc! Kas notiek?

Jukums. Viņi grib mani sist.

Minhauzens. Ļoti prātīga doma. — Kas tevi grib sist?

Jukums. Kas cits kā jūsu kirasieri!

Minhauzens. Manis dēļ lai viņi tevi nosit!

Jukums. Ja jau iesāks, tad arī nosītis.

Minhauzens. Kāpēc viņi tevi grib sist?

Jukums. Nezinu, kungs! Dieva vārds, nezinu!

Minhauzens. Labi, es pajautāšu, kāpēc viņi grib to darīt.

Un tad es tev to pateikšu, lai tu vari nomirt mierīgu sirdi.

Jukums. Es gan labāk dzīvošu ar nemierīgu sirdi. — Nejautāriet viņiem nekā! Viņi paši nezina, kāpēc grib ar mani izrēķināties.

Melnā maska (*garām ejot, noglāsta Minhauzenam roku, draudzīgi pamāj ar galvu un attālinās*).

Minhauzens. Vai tā bija viņa, Jukum?

Jukums. Protams, ka viņa. Kura no viņām, kas to lai zina, jo šonakt viņas visas te vienādas.

Minhauzens. Viņa man noglāstīja roku. Varbūt viņa mani aicināja līdz? Vai man doties viņai pakaļ?

Jukums. Jūs dzenājat savu nelaimi, mani dzenā mana.

Minhauzens (*dodas maskai pakaļ, bet viņam priekšā aizsteidzas Nariškins un piedāvā maskai roku. Viņa to vēlīgi pieņem; Nariškins triumfē, abi aiziet*).

Jukums. Liekas — aizgāja garām.

Minhauzens. Kas tev daļas? Lai iet! Ja es būtu gribējis, lai viņa paliek pie manis, tad arī būtu palikusi. Bet es pārdomāju. Es palieku pie tā, ko nolēmu agrāk. — Ek, veco zēn; vai tev neliekas, ka būtu laiks mums atkal doties plašā pasaulē? Tur katra diena nes kaut ko jaunu, bet te vecas nepatikšanas kā dadži duras sirdī ...

Jukums. Tagad jūs atkal runājat kā pieaudzis cilvēks.

— Minhauzens. Ja tev nagi niez, vari sameklēt ķildu un izkauties!

Jukums. Bet vēl labāk, ja iziet sveikā.

Minhauzens. Tad dosimies atpakaļ uz turkiem — ko?

Jukums. Labāk uz citu pusi, kungs! Nav labi atgriezties tai vietā, kur jau reiz esi bijis. Var gadīties dažādas nepatikšanas.

Minhauzens. Uz kurienu tu gribētu doties, Jukum?

Jukums. Jūs man tik daudz esat stāstījis par to brīnišķīgo salu, kur jums piederot neizmērojamas bagātības.

Minhauzens. Un tās tu gribi redzēt?

Jukums. Jā. Kāpēc mēs te kaujamies ar nabadzību no dienas dienā, ja tur varam dzīvot bez bēdām? Un es iedomājos, ka tur vajag būt tik labi kā nekur pasaulē.

Minhauzens. Jā, tur ir labi... Bet ceļš, redzi, ir ļoti tāls... un es baidos, ka man tas būs... aizmirsies.

Jukums. Vai, kungs, kā var aizmirst tik svarīgu lietu!

Minhauzens. Bet, ja tu vēl kaut ko gribi zināt par Ulu-beli, vēlāk es tev to pastāstīšu...

Jukums. Kungs, kas jums notika? Jūsu balss uzreiz tik savādi skan...

Minhauzens. Nekas, Jukum, nekas... Es tagad iešu pie ļaudīm, jo man gribas būt vienam... (*Prom.*)

Jukums. Un kurp lai eju es? Visur man uzglūn kirasieri.

Aiz kolonnas paslēpies, vēro apkārtni, otrā pusē ierauga glūnam Uksenu.

Uksens. Ko tu te, blēdi, dari gluži viens?

Jukums. Gaidu otru.

Uksens. Pirmīt tu man izvīli naudu, solīdamies atklāt Minhauzena spēles noslēpumu, bet neesi vēl to darījis.

Jukums. Arī jūs man vēl neesat atdevis parādu.

Uksens. To tu dabūsi Rīgā.

Jukums. Uz tik ilgiem termiņiem es nevaru aizdot. Tad jāreķina pavisam citi procenti. No šī brīža jūs man esat trīs dālderus parādā.

Uksens. Labi, ja vien šai pašā brīdī tu man pateiksi, ko gribu zināt.

Jukums. Kā viņš to darija? Viņš gluži vienkārši spēlēja citādi kā jūs.

Uksens. Tas ir pārāk vienkārši teikts. Es nesapratu.

Jukums. Minhauzens spēlēja tā, lai zaudētu. Jūs turpretī bijāt rēķinājies ar pretinieku, kas gribēs vinnēt. Jūs viņam iešmulgulējāt tādas kārtis, kas viņa spēlei nederēja, un tā jūs pats viņam likāt vinnēt.

Uksens. Tas ir pārāk sarežģīti teikts. Vai tad pasaulē ir arī tādi muļķi, kas grib zaudēt?

Jukums. Ir: tie, kas mīl. Jūs taču zināt veco patiesību — kam nav laimes kāršu spēlē, tam ir laime mīlestībā. Tā kā Minhauzens gribēja paspēlēt, tad vinnēdams viņš zaudēja. Tāpēc arī Jakobīne pienācās viņam.

Uksens. Ja no šīs sarunas kāds ko sapratis, tad tas no teikti neesmu es. (*Prom.*)

Minhauzens nāk ar Rožaino masku.

Minhauzens. Nāc sēdies pie kamīna, rožainā maska! Tavas rokas ir aukstas kā ledus. Sasildies! Un atļauj man nomesties pie tavām kājām! ... Tā. Te mēs brīdi varēsim netraucēti parunāties ...

Visur ir tik nejdzīga burzma. Zem maskām es redzu tikai zobus, kas ņirgājas man pretī. Man liekas, ka viņi visi jau zina to, kas pirmīt notika Jakobīnes guļamistabā, un zina arī to, kas bija paslēpies aiz aizkara. Tagad viņi amizējas par ligavaini, ko saderinātā piekrāpusi pašā pirmajā dienā. Goda vārds, ja labi par to padomā, tad arī man pašam nāk smieklī ...

Tagad es gaidu tikai to brīdi, kad princese dosies tālāk un es ar saviem kirasieriem varēšu atgriezties Rīgā. Te viss mani kaitina un apvaino ...

Tu vēl esi vienīgā, ar ko man gribas pasēdēt kopā, pirms es no šejienes aizeju uz visiem laikiem ...

Vai tu zini, kur tagad atrodas tava Jakobīne? Tu nezini, bet es gan. Viņa pielipa kā dadzis Nariškinam pie rokas, un abi kaut kur pazuda. Manis dēļ lai viņa iet ar Uksenu; bet kāpēc viņai vajadzēja pīties ar šo galma nelieti? Vai tas nav izaicinājums? O, kad es to iedomāju, man asinis sāk vārtīties! Bet viņa maldās, ja domā, ka tas mani sāpinās. Tagad man tas viss ir pilnīgi vienaldzīgi ...

Bet nerunāsim vairs par Jakobīni, kuras vārdu es negribu pieminēt! Runāsim par tevi! Tu domā, ka esi tik labi pārgērbusies, ka tevi neviens nepazīst? Bet redzi, es tevi pazīstu. Tavas maskas noslēpums man jau agrāk bija zināms.

Tu vari droši ar mani runāt, es jau teicu, ka tevi pazīstu. Ja gribēji palikt nepazīta, tad tev vajadzēja nākt tādai, kāda biji agrāk. Jo masku ballē vismazāk pazīst to, kas parādās savā istajā izskatā.

Bet ir jau patikami kādreiz spēlēt arī kundzi. Tagad tu esi uzvilksī savas kundzes tērpu, un tas tev labi piestāv... Tu izskaties daudz cēlāka par Jakobīni. Tu esi skaista. Lūk, cik skaistas tavas rokas! Es tās noskūpstu, lai tev pateiktos par tavu labo sirdi. Jo tik skaistas rokas ir tikai tiem cilvēkiem, kam laba sirds. Vai tu esi ievērojusi, cik neglītas rokas ir tavai Jakobīnei, kuras vārdu es negribu izrunāt? Tās ir kaulainas un rupjas kā vecai sievai.

Piedod, ka es tik ļauni runāju patiesību un arī tagad nevaru to slēpt...

Taču saki kādu vārdu, nemoci mani! Visu vakaru es meklēju izdevību ar tevi parunāties, bet, kad šis brīdis pienācis, tu sēdi kā mēma. Es tev gribēju tik daudz, ko teikt...

Redzi, tā es klaiņoju pa plašo dieva pasauli. Un vakar gluži nejauši es iemaldījos šeit. Tagad es nolādu to brīdi, kad ieraudzīju Jakobīni, jo es viņā iemilējos kā dulns. Es biju akls kā kucēns. Vajadzēja vēl daudz kam notikt, lai man atvērtos acis.

Un, kad tas bija noticis, es sāku viņu labāk apskatīt un ieraudzīju, ka viņa nemaz nav skaista. Nē! Turklāt viņa ir iedomīga, niķīga, nekrietna, ļauna, neveikla, spītīga, nolaidīga, vieglprātīga, neuzticīga, blēdīga —!

Viņai ir stūraini pleci, griezīga balss, neveikli žesti, slābana gaita, kājas līkas, reti zobi un sarkani mati —!

Un tomēr viņu mīlu!...

Bet, kaut arī viņa kļūtu pret mani laba, es viņu nekad neprecētu. To saderināšanās komēdiju, kas te šodien notika, es atcerēšos kā neglītāko traipu savā mūžā. Es aizbraukšu uz turku zemi vai atgriezīšos savā salā, es vairs nedomāšu par Jakobīni, es viņu aizmirsīšu pilnīgi un galīgi!...

Lai viņa aizbrauc ar savu Nariškinu vai arī, kad būs tam apnikusi, lai dzīvo savā muižā; tā tagad pieder viņai. Redzi, te ir parādu zīmes, par kurām Uksens gribēja nopirkt jaunu sievu. Es viņam tās atvinnēju, jo tu pati man sacīji, lai es padomājos, kas šai lietā darāms. Bet Jakobīne, kuras vārdu es negribu izrunāt, man pārmet, ka esmu jaucies viņas darišanās. Es nevarēju taisnoties, jo es tev apsolīju, ka nevienam cilvēkam par to nesacišu ne vārda...

Un pēc tā, kas notika Jakobīnes guļamistabā, man ir vienalga, ko viņa par mani domā. Sos papīrus es tagad sadedzinu, jo tie nesuši tikai nelaimi un nevienam šai pasaulē tie vairs nav vajadzīgi. Viņu liktenis arī Jakobīnei nav jāzina, pietiek, ja tu to zini...

Bet tu nezini, cik man smagi ap sirdi... Gluži viens es mētājos dieva pasaulē. Tevi ieraugot, man atsila sirds... Es jau teicu, ka tu atgādini manu māti... Tu esi laba. Tu nesmejies par manām fantāzijām... Tu mani saproti. Tu esi vienīgā, ar ko es varu runāt no sirds. Un tāpēc es tev tagad pateikšu to, ko vēl nevienam cilvēkam neesmu teicis...

Redzi... es jau pats labi zinu, ka esmu pļāpa un melis... Es tik labprāt stāstu par savu brīnišķo salu, bet ... tādas Ulubeles, redzi, jau nemaz nav... Es lielos ar savu bagātību, bet patiesībā esmu nabaga muižnieķelis, kam dažkārt nav pie dvēseles ne vērdiņa, ko pasniegt ubagam... — Hannoverē man pieder muižiņa, bet arī tā ir tikpat labi iekļāta kā Dunte...

Un taisni tādos brīžos, kad es nezinu, kur naudu ņemt, lai samaksātu augļotājam, es meklēju glābiņu savā Ulubelē... Tur man ir labi. Tur nav ne parādu, ne augļotāju, tur man pieder pils ar neizmērojamām bagātībām, tur man kalpo tūkstoš sulaiņu, tur es esmu liels un varens vīrs...

Kas par to, ka no visas tās bagātības nevar paēst, — bet sirdij ir labi...

Un, kad es vakar biju iemaldījies Duntē, es sarunājos pats ar savu sirdi un teicu viņai tā: paskaties, cik labi un jauki cilvēki te dzīvo!... Sniegputenī un salā te ir uguns, kas tevi silda. Te ir gluži kā Ulubelē, kur vienmēr spīd saule... Patiesi, tā ir Ulubele, kur tu tagad atrodi.

Un mana muļķa sirds man atbildēja un teica: patiesi, te ir labāk kā Ulubelē, jo te ir Jakobīne, kuras vārdu es vairs negribu izrunāt. Es, mana sirds teica, palikšu te. — Bet viņa vēl nepazīna Jakobīni...

Un, kad es to biju iepazinis, tad es gribēju tev sacīt: pamet šo nekrietno Jakobīni, kuras vārdu es negribu izrunāt! Nāc man līdz! Es beigšu pļēgurot un vairs nemeklēšu ķildas, ja tev tas nepatīk...

Bet es tev nekā neteicu, es jau zināju, ka tie būtu veltīgi vārdi. Jo, ja sirds kam pieķeras, tad sava labuma tā nemeklē...

Tā tas ir arī ar mani. Kaut gan es ienīstu Jakobīni un pat viņas vārdu nevaru izrunāt, mana sirds tomēr... paliks pie viņas... (*Blakusistabā dzird Nariškina smieklus.*)

Dzirdi, tur viņš atkal nāk! Ne mirkli viņš nedod man miera. Viņam vēl nepietiek, ka Jakobīne ir pie viņa, viņš vēl grib, lai es redzu viņa uzvaru. Te trakam jākjūst! Tagad man vajadzētu celties un Nariškinam ielauzt pakausi, bet es palieku mierīgi sēdam. Kāpēc lai es to daru? Nav taču vērts...

Nariškina ienāk ar Melno masku.

Nariškina. Paskaties, mana saldā maska, kur mīlētāji atroduši klusu stūrīti! Man liekas, ka tas ir mans draugs Minhauzens ar savu skaisto Jakobīni.

Melnā maska (*iesmejas*).

Nariškina. Es arī gribētu smieties, bet nedrīkstu. Mans draugs Minhauzens to varētu ņemt ļaunā. Es tagad esmu tikpat laimīgs kā viņš. Un tagad es saprotu, ka īsti laimīgi ir tikai tie, kas maldās. Vai es to labi pateicu, mana saldā maska?

Maska (*pamāj*).

Nariškins. Un, ja kādam arī kādreiz viņas, tad viņš to ir pelnījis.

Maska (*pamāj*).

Nariškins. Vai arī mēs nevarētu uzmeklēt kādu kļušu vietu un darīt tāpat kā šie?

Maska (*purina galvu*).

Nariškins. Un tur tu noņemsi masku?

Maska (*purina galvu*).

Nariškins. Nesaki «nē»! Ja tu gribēsi palikt nepazīta, mēs izdzēsīsim sveces.

Maska. (*pamāj*).

Nariškins. Beidzot tu saki «jā»!

Minhauzens. Vai tu redzi — viņa tiešām saka «jā»! Šī sieviete mani tiešām padarīs traku! Un viņš — redzi! — viņš skatās šurp un ņirgājas! — Ak tu, galma suns, es tev asti ielikšu spilēs! — Bet kas man tur daļas? Es taču Jakobīni neprecēšu! Tagad tas galīgi nolemts!

No citām telpām tuvojas viesu grupas,
bet uz hoīmeistarienes zīmi paliek lielākā atstatumā stāvam.

Minhauzens. Te nu tu redzi savu labo Jakobīni! Paskaties, kā viņa tam pieglaužas! Bet viņš tikai ņirgājas! Un tagad — paskaties! — viņš to noskūpst! Nē! Tagad es viņam tomēr apgriezīšu kaklu, kaut arī ķeizarienei jāklūst atraitnei!

Nariškins. Mans kungs, vai tas nebija apvainojums, ko jūs nupat teicāt? Atkārtojiet savus vārdus!

Minhauzens. Es teicu, ka jums labprāt apgrieztu kaklu.

Nariškins. Kādēļ, ja driktu jautāt?

Minhauzens. Ar kādām tiesībām jūs noskūpstījāt šo dāmu?

Nariškins. Uz augstības pilnvaru pamata. Šonakt te daudz kas atļauts, kas citā gadījumā būtu aizliegts.

Minhauzens. Jums te atļauts daudz, bet ne viss. Augstības, jūs redzējāt, kas nupat notika! Visu acu priekšā Nariškins noskūpstīja šo dāmu. Ja viņš to būtu darījis pret dāmas gribu, es liktu runāt zobenam!

Johanna Elīzabete. Bet, Minhauzen —!

Minhauzens. Bet, tā kā viņa neizrādīja ne mazākās vēlšanās uzbrucējam pretoties, lai gan katra godīga sieviete to būtu darījusi, — tad es šai brīdī atklāti paziņoju, ka to sievieti tur... es nekad neprecēšu!

Johanna Elīzabete. Bet, Minhauzen, to jūs nemaz nedrīkstat darīt! Jūs taču saderinājāties ar Jakobīni.

Visas dāmas, atskaitot Melno un Rožaino masku, ir atklājušas sejas.

Minhauzens. Tad pameklējiet Jakobīni, augstība!

Johanna Elīzabete. Kur ir Jakobīne?

Rožainā maska (*atsedz seju*). Seit!

Nariškins. Velna bāba!... — Bet kas tā otra tāda? Nē, lai viņa neatklāj seju, lai nerādās, es viņu negribu redzēt!

Irme. Kāpēc tā, Nariškin? Nupat vēl teicies mani ārpātīgi mīlam un solījies ņemt uz Pēterburgu līdz...

Smieklī.

Nariškins. Ārpātīgs es biju, tas tiesa... Bet joks paliek joks — tagad runāsim nopietni! Es biju piemirsis, ka Pēterburgā mūs gaida ķezariene. Dāmas un kungi, sagatavoties! Pēc maza brīža mēs dosimies ceļā!

Fīke. Kā? Taisni tagad, kur te sāk iet jautri?

Nariškins. Es te nekādas jautrības neredzu, augstība. Bet es gan atbildu par to, lai jūs laikā nonāktu Pēterburgā. Tāpēc lūdzu sagatavoties, bet mani — atvainot! (*Prom.*)

Viņam aizejot, eksplodē smieklī.

Johanna Elīzabete. Hoīmeistarien, jūsu maskarādē izdevās lieliski! Tā taču bija jūsu ideja — palaist baumu, ka baronese pārgērbusies savas kalpones tērpā. Mēs jums pateicamies. (*Princese tai pasniedz roku skūpstam.*) Un arī jums, Jakobīn, mēs sakām paldies par viesmīlību, ko baudījām jūsu mājā!

Saltikovs. Jūs dabūjāt labu viru, Jakobīn!

Dolgorukovs! Un Nariškins labu mācību.

Saltikovs. To viņš tik drīz neaizmirsīs. No šī brīža viņš jūs prātīs pienācīgi novērtēt. Turpmāk viņš būs jūsu kalps.

Dolgorukovs. Un galvenais — mūsu nospēlētā nauda ir godam atriebta.

Fīke. Mēs esam dziļi noskumušas, Jakobīn... Nekad mums nav bijusi tik laba draudzene kā jūs. Un mēs apzvēram, ka jūs nekad neaizmirsīsīm. — Jūs nedariet viņai pāri, Minhauzen! Un tagad nāciet ātri un noskūpstiet mums roku! Mēs steidzamies. Arī mūs Pēterburgā gaida līgavainis.

Dolgorukovs. Jūs, Minhauzen, palieciet tepat! Mēs dosimies tālāk bez jūsu kirasieriem.

Johanna Elīzabete. Un atvadoties mūsu vēlēšanās ir — lai jūs trīs dienu laikā nosvinētu kāzas. (*Viesi prom.*)

Jakobīne. Es cerēju, ka jūs par Nariškina klizmu kaut pasmaidīsīt, bet jūs paliekat drūms kā kapracis.

Minhauzens. Esmu arī šovakar daudz ko apracis, Jakobīn! Visa mana godība ir pagalam. Esmu kļuvis tik nabags, ka pat savas Ulubeles man vairs nav. Kā jūs drikstējāt noklausīties to, ko es teicu kādai citai? Jūs man izvilāt to, ko visvairāk jums gribēju slēpt. Jūsu priekšā esmu, tā sakot, izģērbies līdz ādai. Tagad esmu nabags un man kauns jums acis skatīties. Turpretī Nariškins var aizbraukt paceltu galvu. Un Pēterburgā viņš saviem draugiem varēs stāstīt, ka skaistā Jakobīne viņu paslēpusi savā

guļamistabā un ka tas noticis tai pašā dienā, kad viņa saderinājās ar muļķa Minhauzenu.

Jakobīne. Nerunājiet par sevi tik necienīgi! Līdz šim es jūs nemaz nepazinu. Tikai pirmīt, kad mēs te sēdējām pie kamīna, man likās, ka es jūs ieraudzītu pirmo reizi. Tikai tagad es sāku saprast, cik jūs esat bagāts.

Minhauzens. Jūs runājat par mani, bet es — par Nariškinu.

Jakobīne. Ko tad es varēju darīt, ka viņš man sekoja kā nāve? Un, kad viņš iebruka manā istabā, man viņu vajadzēja paslēpt, lai laudis nesmietos par jums.

Minhauzens. Man labāk patiktu, Jakobīn, ja jūs par savu labo slavu rūpētos vairāk kā par manu. Bet tagad lūdzu man piedot: mani kirasieri gaida. (*Prom.*)

Jakobīne. Nē, tik viegli tu no manis vaļā netiksi, Minhauzen! (*Prom.*)

Irme (*ienāk, tai seko Nariškins*). Mēs jau esam izrunājušies, Nariškin, pat vairāk, kā vajag.

Nariškins. Par lūgšanu, bāba, uzklausi mani — sukinsinu! Irme. Brauc laimīgs, un ar to pietiek!

Nariškins. Tev, bet ne man. Vai tu tiešām esi bez sirds? Es nekā vairāk nelūdzu kā tikai to, lai tu šo vēstuli nodod savai kundzei.

Irme. Bāz savu grāmatu kabatā un ej, no kurienes esi nācis! (*Prom.*)

Nariškins. Bet es nevaru tā aiziet!... (*Apskatās apkārt, ierauga kārbiņu uz kamīna un ieliek tur vēstuli.*)

Jukums (*iesteidzas bēgdams*). Palīgā! Viņi atkal man uz pēdām!

Nariškins. Ā, tu tas esi, brālīt! Taisni tevis man vēl vajag! Tu nāc kā saukts.

Jukums. Es vienmēr nāku laikā. — Kā grāfa kungs šonakt amizējās? Man prieks, ka varēju pakalpot. Un es iedrošinos cerēt, ka manus pakalpojumu grāfa kungs tik drīz neaizmirsīs.

Nariškins. Puiši!...

Preobraženci parādās durvīs.

Virsnieks. Te, jūsu gaišība!

Nariškins. Simts koku šim kucēnam!

Virsnieks. Būs, jūsu gaišība! Bet simtu viņš neizcietīs.

Nariškins. Jo labāk! Bērēm būs muca vodkas. (*Prom.*)

Jukums. Ar šādiem brāļiem Jukumam ne reizi vien jau bijušas darīšanas. (*Manās prom, bet durvīs saskrienas ar kirasieriem.*) Te nu tu, brālīt, vari mācīties, ka nevajag bēgt no vilka, lai nekluptu pār lāci!... Kaut tikai zinātu, kurā pusē šoreiz vilks un kurā lācis! (*Kirasieri stāv un drūmi klusē.*) Nu, ko jūs no manis gribat?

Kirasieri. Naudu.

Jukums. Es nekā negribu dzirdēt par naudu!

Kirasieri. Naudu.

Jukums. Ko jūs ar naudu darīsīt? Vai jūs protat naudu glabāt? Rīgā notrieksīt vienā rāvienā!

Kirasieri. Puiši, pie darba!

Viņi izvelk Jukumam visus zutņus un tos sadala savā starpā.

Aplaupītais vaidēdams noskatās, kā viņa zutņi lido pa gaisu un pazūd kareivju kabatās; tad kareivji prom.

Jukums. Tāda ir dzīve! Sūri grūti esi krājis grasi pie graša, un te uzreiz viss pagalam... Ko lai dara? Kad stiprākais prasa, tad jādod... — Ko tu tagad darīsi? Būs jāsāk atkal no gala! (*Zemē pamana kādu aizmirstu zutni.*) Sākums labs. (*Pamana rotas lietu kārbīņu, bet, to atvēris, redz, ka tur iekšā tikai vēstule; vilies viņš to paosta un grib iemest uguni, bet tai brīdī ienāk Minhauzens.*)

Minhauzens. Ko tu te dari, Jukum?

Jukums. Ko es te varētu darīt? Sildos.

Minhauzens. Kas tev rokā?

Jukums. Kas man varētu būt rokā? Vēstule.

Minhauzens. Kas to raksta?

Jukums. Kas to varētu rakstīt? Nariškins.

Minhauzens. Kam viņš to raksta?

Jukums. Kam viņš to varētu rakstīt? Baronesei.

Minhauzens (*izrauj vēstuli*). Ā!

Jukums. Jā, ar šo burtu sāk mācīties ābeci! (*Prom.*)

Atskan taures un zvārguļi. Dižciltīgā kavalkāde dodas ceļā.

Minhauzens tai salūtē. Sveces izdegušas, aust rīts.

Pasta rags un zvārguļi attālinās.

Irme (*ienāk*). Te tu esi, manu zēn! Un ceļa mētelī? Ko tas nozīmē?

Minhauzens. To, ka mēs tūlīt dodamies atpakaļ uz Rīgu. Mani vīri jau gatavi. Es tikai gaidu Jakobīni, lai varētu atvadīties.

Irme. Tāds tu man esi, karstas putras strēbējs! Miri vai nost aiz Jakobīnes, bet nu uzreiz — atvadīties!

Minhauzens. Tā bija cita Jakobīne.

Irme. Jakobīne ir tā pati, bet Minhauzens gan bija cits. — Nāc tūlīt šurp, Jakobīn! (*Tā ienāk.*) Paskaties, kas te notiek! Viņš grib doties prom.

Jakobīne. Laimīgu ceļu! — Es nevaru viņu aizturēt.

Minhauzens. Paklausies tikai, kā viņa ar mani runā! Pajautā — vai pirmīt savā guļamistabā viņa ar Nariškinu runāja tāpat?

Jakobīne. Paklausies tikai, kā viņš par mani runā!

Irme. Zēn, es tev saku pēdējo reizi — liec tu Nariškinu mierāt! Tev viņš ir miris.

Minhauzens. Man — jā, bet viņai —?

Irme. Arī viņai.

Minhauzens. Tā? Nav dzirdēts, ka miroņi rakstītu vēstules. Bet Nariškins raksta. Un viņš raksta Jakobīnei. — Lūdzu, saņemiet, barones!

Jakobīne. Viņš man raksta? O! Ko gan viņš varētu rakstīt?

Irme. Cik muļķīgi!...

Jakobīne. Izlasiet mums to priekšā, Minhauzen!

Minhauzens. Es?

Jakobīne. Jā gan. Jo jūs šī vēstule interesē vairāk kā mani. Lūdzu!

Minhauzens. Es!?

Irme. Lūdzu!

Minhauzens. Ja jūs tā vēlaties — (*lasa*): «Jūs satricinājāt manu pasaules uzskatu, barones...» — Ā! Lūk!

Jakobīne. Lūdzu... tālāk!

Minhauzens. «Jo Jūsu mājā es pirmo reizi mūžā satiku sievieti, kas nebija bāba. Nariškins.» — Hm.

Irme. Un tagad, Minhauzen, tu vari doties ceļā mierīgu sirdi!

Minhauzens. Ak tā... Bet ārā vēl ir tumšs...

Irme. Uz rīta pusi kļūs gaišāks.

Minhauzens. Un turklāt tik nežēlīgi salst...

Irme. Uz pavasara pusi kļūs siltāks.

Minhauzens. Diez' vai labāk nepalikt tepat? — Esi tik mīla, krustmāt, un pasaki maniem kirasieriem, lai atseglo zirgus!

Irme. Es nezinu, ko sacīs baronese...

Jakobīne. Es baidos jūs aizkavēt, Minhauzen!

Minhauzens. Bet, lūdzu, dariet man to prieku! Aizkavējiet mani šodien, rīt un uz visiem laikiem!

Jakobīne. Tādā gadījumā lai kirasieriem izveļ mucu alus!

Irme. Ir jau darīts, Jakobīn! (*Prom.*)

Minhauzens. Ko mēs tagad darīsim, Jakobīn, divi vien palikuši?

Jakobīne. Nezinu, Minhauzen! Vai nevajadzēja Irmei pajautāt?

Minhauzens. Nāc un apsēdies pie kamīna! Beidzot man tev jāsaka kaut kas ārkārtīgi svarīgs! Redzi, pagājušo nakti es daudz ko pārdomāju, un tad man likās, ka šad un tad es tomēr būšu... melojis, kā tu teici.

Jakobīne. Vai es tā teicu? Piedod man, Minhauzen, ka esmu tā maldījies! Melu nemaz nav, jo nav arī patiesības, kas melus par tādiem padara...

Minhauzens. Patiesība tomēr ir, Jakobīn, un arī meli ir! Nav tikai neviena godīga cilvēka, kas to spētu apšaubīt. Tu man

mācīji šīs divas lietas izšķirt. Tikai tagad es sāku saprast, cik tas ir neglīti, kad cilvēks melo. Un cik nepatīkšanu man sagādājuši meli! Bet nu tam visam krusts pāri! Šai brīdī es tev svinīgi apsolu, Jakobīn, ka es nekad vairs nemelošu!

J a k o b ī n e. Bet, ja labi apdomā, Minhauzen —

M i n h a u z e n s. Nemaz neaizstāvi mani, Jakobīn! Taisni bailes atminēties, cik briesmīgi esmu melojis! Atceries to reizi pat, kad es stāstīju par Sibīrijas aukstumu un teicu, ka tur pat uguns sasalusi. Vai tie nav salti meli? Kā tad uguns var sasalt? Bet, redzi, ar to es tikai gribēju sacīt, ka sals bija briesmīgs. Un tāds tas arī bija, to tu vari man ticēt! Jo, kad Jukums, kas jāja desmit soļu nopakaļ, man kaut ko teica, tad vārds sasala gaisā un grabēdami nokrita zemē. Bet, kad es tos uzlasīju un ienesu istabā, tie drīz atkusa un kļuva atkal dzirdami...

J a k o b ī n e. Bet Minhauzen! Man liekas, ka tu jau atkal sāc!

M i n h a u z e n s. Patiesi? — Ai, piedod, Jakobīn... (*noliecas un skūpstas viņai roku*) tā bija pēdējā reize!

NAUDA

Kriminālnovels, piecās daļās

Darbojas spēles kārtībā:

Runcis, kriminālierēdnis
Cirka, sētnieces meitene
Viga
Sētniece
Kapteinis Piķurģs
Krimināluzraugs
Uška, kriminālierēdnis
Kungs
Viesmīlis
Jauneklis, dzejnieks
Divas meitenes
Līzbete
Divi jaunākie viesmīļi
Avīžu puika
Daži viesi
Inkasents

Darbība noris Rīgā ap 1930. gadu.

PIRMĀ AINA

Pagalms. Visās pusēs paceļas namu bloki. Sienas, kā jau sētas pusē, pelēkas, krāsa noplukusi, apmetums vietām nodrupis. Virtuvju logi kā trulas acis rindojas stāvs pār stāvu.

Iepretī vārtu velve. Tai vienā pusē mēslu tvertne ar atvāztu vāku, otrā pusē, kur pagrabā atrodas sētnieces dzīvoklis, novietots soliņš, pie tā mežvīna cers. Ir rīta puse. Jumtus apspīd saule.

1

Runcis (*garlaikodamies stāv pie vārtu stūra. Viņš kaut ko gaida. Lai savu uzturēšanos šai vietā kaut kā attaisnotu, viņš aizkūpina papirosu un sāk lasīt avizi. Visa viņa poza izteic dziļu nevēribu, tikai skats, ko viņš allaž pamet uz augšstāva logiem un pārļaiž pagalmam, ir sasprindzināti uzmanīgs*).

Čirka (*parādās vārtos, ar nūjiņu dzidama lielu stipu. Veikli viņa to izvada cauri vārtiem, aplaiž pagalmā slaidu loku, tad, lai parādītu, ka ir veikla braucēja, grib novadīt stipu cieši garām jaunajam cilvēkam, bet viņa mazliet kļūdās, un stipa uzskrien Runcim virsū. Meitene jūtas vainīga, tāpēc viņa ļoti pieklājīgi saka*). Lūdzu, piedodiet! ... (*Runcis neatbild, viņa atvainošanos atkārt, šoreiz jau daudz skaļāk*.) Lūdzu, piedodiet! Mašīnai sabojājušās bremzes, tāpēc tā gadījās. Vai stipri sāp? (*Neatbild*.) Vai nav kas laužts? (*Neatbild*.) Vai es varu dabūt savu mašīnu atpakaļ? (*Jaunais cilvēks pabīda stipu ar kāju*.) Ļoti laipni, es pateicos. (*Pikti dzen stipu pāri pagalmam, bet atkal rodas starpgadījums, jo pa durvim iznāk* —)

2

Viga (*ļoti bāla, slaida meitene, gandrīz jaunava, un iet uz vārtiem*).

Čirka. Labrīt, Viga! ... (*Nedzird*.) Labrīt, Viga jaunkundz!

Viga. Labrīt, Čirka, labrīt ...

Čirka. Uz kurieni tā stiedzies?

Viga. Uz veikalu. Nāksi līdz?

Čirka. Tepat interesantāk. Tur pie vārtiem stāv kāds vīrietis. Mēs nupat iepazināmies. Es viņu sabraucu.

Viga. Cik tu neuzmanīga!

Čirka. Es jau atvainojos. Viņam vajadzēja teikt — lūdzu, bet viņš ne aci nepamirkšķināja. Vaicāju, vai nav kaut kas lauzts vai citādi dragāts, — klusē. Ka tik' nav aizsista valoda! Citādi būtu kārtīgs vīrietis, bet mēms. Nu paskaties taču!

Viga (*pamet skatu uz jauno cilvēku, kas, viņai parādoties, aizslēpies aiz avizes*). Ak dievs!

Čirka. Pazīsti?

Viga. Esmu redzējusi.

Čirka. A-a! Kur tu viņu redzēji?

Viga. Ak dievs... neatceros! Gadījās...

Čirka. Tad tādas tās lietas! Zini, tagad viņš jau pusstundu te stāv. Laikam gaida tevi.

Viga. Mani? Vai tā viņš teica?

Čirka. Viņš taču mēms, ko tāds var teikt! Un tādas lietas jau nemaz nesaka.

Viga. Man jāiet. (*Nevajadzīgi skaļi.*) Man jāiet uz veikalu. Es tūlīt nākšu atpakaļ. Iesim kopā, Čirka, pavadi, kaut līdz vārtiem!

Čirka. Līdz vārtiem var. (*Abas prom, pie kam Viga turas meitenei otrā pusē, it kā sargādamās no jaunā cilvēka, kas viņu varētu apdraudēt.*)

3

Sētniece (*iznāk no sava dzīvokļa, ar slotu un mēslu liekšķeri rokā. Ieraudzījusi jauno cilvēku, viņa nikni noliek savus amata rīkus zemē, sagatavodamās uz nepatīkamu sarunu*). Jūs, jauno cilvēk, man maitājiert nervus!

Runcis. Žēl.

Sētniece. Cik ilgi jūs te stāvēsit?

Runcis. Kamēr aiziešu.

Sētniece. Gaidāt kādu, vai?

Runcis. Gaidu.

Sētniece. Ilgi gaidāt?

Runcis. Diezgan ilgi.

Sētniece. Jums ir pacietība.

Runcis. Ir gan.

Sētniece. Bet man nav. — Sakiet — ko jūs gaidāt?

Runcis. Kas jums daļas?

Sētniece. Ja nebūtu daļas, tad nevaicātu. Esmu sētniece šai mājā, un man jāzina, kas te notiek. Visādi vazājas tagad apkārt. Nozags ko vai kādu aplaupīs — kas par to atbildēs? Es. Nu, ko gaidāt?

Runcis. Sievu.

Sētniece. Kur šī pazuda?

Runcis. Uzgāja augšā — pie draudzenes.

Sētniece. Kā tad šo sauc?

Runcis. Kas jums daļas, kā manu sievu sauc?

Sētniece. Ne sievu, bet draudzeni.

Runcis. Nezinu.

Sētniece. Kādā dzīvoklī?

Runcis. Nezinu. Un tagad — pietiek! Lieciet mani mierā!

Sētniece. Ak negribi vis ar mani runāt? Tūlīt redz, ka nav kārtīgs cilvēks. Un arī man, ja gribi zināt, nav nekādas patikas ar tevi runāties. Tāpēc tūlīt pasaukšu kārtībnieku —

Runcis. Pagaidi! Nāc atpakaļ, kad tev saka! Nevajag kārtībnieka!

Sētniece. Ak negribi vis?

Runcis. Nē.

Sētniece. Iesi projām?

Runcis. Nē.

Sētniece. Ja neiesi, tad aizvedīs.

Runcis. Cik iespējams klusu, ja drīkstu lūgt. Vai tu cilvēkus nemaz nepazīsti?

Sētniece. Pazīstu gan.

Runcis. Nu tad paskaties un saki pati — vai es izskatos pēc blēža?

Sētniece. (*Vēro.*) Uz mata.

Runcis. Nolādētā lapsene, ko tu te man dīc apkārt, izmaitāsi vēl visu lietu. Ak gribi zināt, kas esmu? (*Atliec svārku atloka stūri.*) Tad paskaties!

Sētniece. Zēlīgais dievs! Slepēnais! Piedodiet, kungs!... Kā es to varēju zināt? Bet kārtībai mājā taču jābūt... piedodiet! Nekad vairs tā nedarīšu!...

Runcis. Bet nu pazūdi, saproti!

Sētniece. Kas nu tur ko nesaprast, kungs... Vai kas briesmīgs gadījies?

Runcis. Nav tava darīšana.

Sētniece. Kā nav mana darīšana —

Runcis. Un nevienam ne vārda — saproti! Ne vārda par to, ko zini!

Sētniece. Es jau nekā nezinu.

Runcis. Tas labi.

Sētniece. Es jūs pat redzējusi neesmu.

Runcis. Pareizi.

Sētniece. Te neviens nav stāvējis —

Runcis. Lieliski!

Sētniece. Un es ar viņu ne vārda neesmu runājusi.

Runcis (*nikni*). Ej prom!

Sētniece. Vai, kur bargs! — Es jau eju, kaut arī te nemaz neesmu bijusi. (*Ātri prom savā dzīvoklī.*)

Piķurgs (*parādās vārtos. Tas ir vīrs ap sešdesmitiem, pagariem matiem, šķidru bārdeli, sarepējušām rokām, netīru seju, no kuras divaini izdalās viņa fantastā acis. Viena kāja viņam pastīva, tāpēc viņš iet ar spieķīti. Pār plecu nes maisu*). Lupatas, lupatas, lupatas! Lāpītas, saplēstas, valkātas! Pudeles, pudeles, pudeles! Veselas, izdzertas, sasistas!

Čirka (*pazīstamo saucienu sadzirdējusi, steigā skrien atpakaļ*). Sveiks, kapteini! Sveiks, kapteini Piķurg!

Piķurgs. Sveiki, jūrnieki!

Čirka. Kur tik ilgi biji pazudis, kapteini Piķurg? Laikam jūrā?

Piķurgs. Pareizi. Biju tālā braucienā, mani draugi! Sasodīti tālā un grūtā braucienā.

Čirka. Un kur tu šoreiz biji, kaptein?

Piķurgs. Ķīnā biju.

Čirka. Ko tu vedi uz Ķīnu?

Piķurgs. Ko gan varētu vest uz Ķīnu? Protams, ķīniešus.

Čirka. Kā tas notika? Pastāsti vairāk, kaptein!

Piķurgs (*vēlīgi smaidīdams, apsēžas uz mēslaines stūra. Vecajam vīram glaimo apziņa, ka arī viņš kādam vajadzīgs*). Gribi gan dzirdēt, ko?

Čirka. Gribu, gribu!

Piķurgs. Ļoti gribi?

Čirka. Ļoti, ļoti!

Piķurgs. Labi, tad klausies! Ķīna, redzi, ir tāda zeme, kur dzīvo daudz cilvēku, tos sauc par ķīniešiem, un viņiem visiem ir bizes. Kad mans kuģis iebrauc Ķīnas ostā, tad katrs jauns ķīnietis nāk pie manis un saka: kapteini Piķurg, man ir divdesmit gadu, aizved mani uz Ameriku! Man gan nav naudas, ko samaksāt ceļu, bet es darīšu visus darbus, ko tu man liksi. Amerikā es sapelnīšu naudu un, kad braukšu atpakaļ, tad tev maksāšu, cik prasīsi.

Čirka. Un ko tu viņam atbildi?

Piķurgs. Es viņam saku: mans brāli ar melno bizi, kāp manā kuģī, es vedīšu tevi uz Ameriku!

Čirka. Un, kad viņi Amerikā sapelna daudz naudas, tad viņi ir lieli vīri, ko?

Piķurgs. Es domāju gan. Bet, visu mūžu Amerikā strādādami, viņi nesapelnī vairāk kā tik, cik vajadzīgs, lai nopirktu biļeti atpakaļ uz Ķīnu. Un, kad ķīnietis jūt savu galu tuvojamies, viņš nāk pie manis un saka: kapteini Piķurg, es jūtu, ka man drīz būs jāmirst, ved mani atpakaļ uz Ķīnu, jo Konfūcijs — tas ir viņu pravietis — man pavēlējis pēc nāves gulēt tai pašā zemē, kur esmu piedzimis.

Čirka. Un ko tu atbildi?

Piķurgs. Es viņam saku: mans brāli ar melno bizi, kāp manā kuģī, es vedīšu tevi atpakaļ uz Ķīnu!

Čirka. Tad jau tu pārbrauci ar lielu maisu naudas, kapteni Piķurgs? Jo šoreiz ķīnieši tev maksāja.

Piķurgs. Vai tad jums jau neteicu, ka viņi atgriezās dzimtenē nomirti? Bet nu gadījās tā, ka sacēlās vētra, kuģis nokavējās un visi mani ķīnieši nomira, iekām sasniedzām ostu. Ko gan no miroņa var iekasēt? Tā paliku tukšā. Un tagad man atkal jāstaigā pa sētām, jāvāc lupatas un pudeles, lai saviem matrožiem varētu samaksāt algu.

Čirka. Un kad tu būsi sapelnījis daudz naudas? Ko tad?

Piķurgs. Tad... es nopirkšu jaunu kuģi. Vara un misiņa kalumos tas mirdzēs un laistīsies. Tam vajag būt vareni, ja tā lepni var izbraukt dzīves jūrā. Tad es tevi ņemšu līdz un kārtīgi izvizināšu — līdz Labās Ēriibas ragam un atpakaļ — vienā pūtienā. Bet tagad man jāpelni nauda, citādi netikšu pie jauna kuģa.

Čirka. Man tev kaut kas paglabāts, Piķurg! Bet vai tu labi samaksāsi?

Piķurgs. Augstāko cenu, tu jau zini.

Čirka (*izvelk no kakta paslēptu pudeli*). Te ir! Vai nav varena?

Piķurgs. Laba manta, par to tu dabūsi divkāršu cenu. Viņa pudele ... no Spānijas. Ak, ko tā varētu pastāstīt! Te ir nauda. Šo te nes mātei, bet par šo nopērc konfektes!

Čirka. Paldies, kapteinī! Bet nu ienāc pie mātes! Viņa jau sen tevi gaida. Kur tas lupatu kuģa kapteinis palicis, viņa saka. — Būs tirgošanās, tīci man!

Piķurgs. Tad iesim un tirgosimies! (*Abi prom sētnieces dzīvoklī.*)

5

Vārtos parādās divi vīri — krimināluzraugs un otrs kriminālierēdnis Uška. Pirmais gados vēl diezgan jauns un pašapzinīgs, otrs melnīgsnējs, pavēcs un īgns.

Uzraugs. Runcis guļ.

Runcis. Nē, uzrauga kungs! Es glūnu.

Uzraugs. Nu?

Runcis. Viss kārtībā.

Uzraugs. Kas?

Runcis. Viens zutis nesen izlocījās pa vārtiem ārā. Otrs vēl guļ murdā.

Uška. Kurš izlocījās ārā?

Runcis. Tas ar ūsiņām. Man nebija dots rīkojums viņu aizturēt.

Uška. Mums pietiks ar to, kas murdā. Tas ir galvenais. Nedomāju, ka tas ar ūsiņām mums šoreiz derētu. Un, ja vajadzēs, tad paņemsim cieti, kad atgriezīsies.

Runcis. Ļoti pareizi.

Uzraugs. Kas vēl te šorīt noticis?

Runcis. Nekas. Ak tā — sētniece piesējās! Gribēja mani padzīt no posteņa, bet es negāju. Taisījās pat kārtībnieku saukt.

Uška. Jauki. Visu māju sacēlis kājās, un viņam te nekas nav noticis,

Runcis. Sētnieces knīpa sāka apcelties. Bet tas arī ir viss.

Uzraugs. Padomā labi!

Runcis. Ak jā — tā bālā jaunkundzīte, pie kuras vakar bijām, arī nonāca lejā!

Uzraugs. Tevi redzēja?

Runcis. Sētnieces knīpa uzrādīja.

Uzraugs. Pazina?

Runcis. Liekas gan. Izgāja pa vārtiem ārā. Man nebija dots rīkojums viņu aizturēt.

Uzraugs. Nedrīkstēja tevi redzēt!

Runcis. Es viņu aizturēju, kad nāks atpakaļ!

Uška. Nedari muļķības! Lai meitene iet savu ceļu!

Uzraugs. Ja Uška tā domā, lai iet.

Runcis. Un tad vēl sētā iegriezās kāds lupatnieks, padulns vecis ar stīvu kāju.

Uzraugs. Aizdomīgs?

Runcis. Ļoti. Pašlaik iegāja sētnieka dzīvoklī. Liekas, ka viņš te allaž nāk, jo pat bērni viņu pazīst. Aizturēt?

Uzraugs. Ja tev liekas aizdomīgs, tad lai mierīgi staigā tālāk! Ko Uška tagad domā darīt?

Uška. Iet augšā. Pēc iespējas klusāk un ātrāk.

Runcis. Es gaidu tālākus rīkojumus.

Uzraugs. Klausies: mēs ar Ušku tagad iesim augšā! Tu pagaidām paliksi tepat, katram gadījumam! Uzgājuši augšā, mēs lūkosim uzmūķēt durvis un to glumo pārsteigt. Ja tas neizdosies —

Runcis. Izdosies. Uška prot.

Uzraugs. Ja neizdosies, liksim atvērt.

Runcis. Ļoti pareizi.

Uzraugs. Es tev neprasu, vai tas pareizi vai ne. Tātad liksim atvērt. Ja viņam tur ir kāds caurums, pa kuru izslidēt ārā, tad tu viņu te apakšā saņemsi ciet. Bet ņem to zuti stingri aiz žaunām, tas ir glums!

Runcis. Taisni tā — ņemt stingri — aiz žaunām!

Uzraugs. Kad būsīm tur tikuši galā un viss būs norisinājies, kā paredzēts, tad Uška tev uzsvilps un tu nāksi mums palīgā. Dzīvoklis — cik viņiem istabu?

Runcis. Divas.

Uzraugs. Būs rūpīgi jāpārmeklē! Es gan jau iepriekš varu derēt, ka nekā tur neatradīsim, bet, ja Uška tā vēlas, tad lai notiek viņam pa prātam.

Runcis. Te ir istā vieta. Bet, ka mēs nekā neatradīsim, arī tas ir diezgan droši. Jau otro reizi nākam šai mājā. Kundziņi būs kļuvuši tramīgi.

Uzraugs. Viņi nekā nevarēja manīt. Vakar viss noritēja tik gludi un klusi, ka labāk nevarēja vēlēties. Bet nu — uz priekšu! (*Abi aiziet durvis pa kreisi.*)

Runcis (*pret sienu pagriežies, ielaiž revolvera stobrā patronu un noglabā ieroci kabatā; tad sāk lasīt avīzi.*)

6

Piķurgs (*ienāk no sētnieces dzīvokļa, lai iegūtās mantas novietotu maisā, kas palicis pie mēslaines.*)

Runcis. Tev, veci, varētu būt vairāk prāta!

Piķurgs. Jā, kungs! Prāta nekad nav par daudz.

Runcis. Savus santīmus tu varētu izlietot citādi nekā tos atdot bērniem, lai viņi pērk saldumus un bojā zobus. Nav brīnums, ka nevari tik daudz nopelnīt, lai dzīvotu godīgi.

Piķurgs. Līdz šim, kungs, esmu godīgi dzīvojis. Lai dievs dod, ka jūs savu mūžu varētu tikpat godīgi nodzīvot!

Runcis. Veci, es tev ieteicu runāt uzmanīgāk, sevišķi tad, ja nezini, ar ko runāt!

Piķurgs. Kas tur ko nezināt: cilvēki vien jau esam. Vienam prāta vairāk, otram mazāk. Viens to arī apzinās vairāk, otrs mazāk. Katrs dzīvo, kā prot.

Runcis. Un tu arī domā, ka tu dzīvo? Ja tā jādzīvo, tad jau labāk nemaz nedzīvot.

Piķurgs. Tā vis gluži nav, kungs! Mans tēvs, piemēram —

Runcis. — droši vien savus grašus izmētāja tāpat, kā tu to dari.

Piķurgs. Mans tēvs teica: dots devējam atdodas.

Runcis. Redzēsim, kā tev tas atdosies.

Piķurgs. Gan jau, kungs, redzēsim! Un, ja neatdosies man, tad atdosies citam, kas būs pelnījis vairāk par mani. (*Sauc.*) Lupatas, lupatas, lupatas! (*Līdz ar atbalsi, kas izskan starp mūriem, no augšas griezdamās nolido veca žakete un nokrit ierēdnim pie kājām.*)

Runcis (*nepatikā atraujas*). Ir jau rokā! Varens guvums, vai ne?

Piķurgs. Jā, kungs.

Runcis. Un par to nekas nav jāmaksā.

Piķurgs (*pateicīgi uz augšu skatīdamies*). Paldies, paldies! ...

Runcis (*pasper žaketi ar kāju*). Bet tagad ņem savu mantu un taisies kā tiec!

Piķurgs. Jā, kungs, es jau tūlīt eju! (*Iebāž žaketi maisā.*) Paldies, ka ar mani, vecu vīru, laipni parunājāties... Uz redzēšanos!

Runcis. Nav nekādas vēlēšanās ar tevi redzēties.

Piķurgs. Protams, kungs! Tā jau tikai mēdz sacīt. (*Viņš negribīgi iet uz vārtiem.*)

No augšas atskan kluss svilpiens. Runcis pamāj, ka dzirdējis, un dodas augšā.

7

Piķurgs (*no vārtiem pagriežas atpakaļ un apsēžas uz soliņa, pamet skatu uz augšu; maiss paliek zemē pie soliņa*).

Sētniece (*nedroši iznāk no sava pagrabiņa*). Paldies dievam — projām...

Piķurgs. Kas?

Sētniece. Tas jaunais cilvēks, kas te nupat slaistījās.

Piķurgs. Pazudis gan. Bija varen bargs, bet citādi lāga vīrs. Mēs prātīgi parunājāties. Kas tas tāds bija?

Sētniece. Nezinu, vecīt, bet vienu gan varu teikt: no tādiem turies labāk tālāk! Nobiedēja gan mani, pagāns. Kājas gluži aukstas. (*Izvelk no svārku kabatas pudelīti un iedzer malku.*) Ka vēl nepiesitas kāda nelaime! Se!

Piķurgs. Ko?

Sētniece. Iedzer malku! Labs. Zāļu šņabis.

Piķurgs. To gan ne. Iekāps vēl galvā. Reiz arī tā iedzēru, bet tad kļuvu savā garā tik liels, ka taisni bailes to atcerēties.

Sētniece. Vari jau arī kādreiz liels justies, nabaga kapteinīt! Dzer!

Piķurgs (*pieliek pudeli pie lūpām*).

Sētniece. Tu jau nemaz neproti dzert.

Piķurgs. Kur lai to būtu mācījies? Un, ko jauns esmu pratis, tas jau sen aizmirsies.

Sētniece. Jā, vecs tu gan esi kļuvis, Piķurg. Saki, cik gadu būs, kopš tu tā staigā ar maisu pār plecu.

Piķurgs. Savi divdesmit, liekas. Varbūt vairāk. Gadi jau nav nekāda nauda, ko tur daudz skaitīt.

Sētniece. Es vēl biju jauna meita, kad tu te iegriezies tāpat kā šodien. Un bērni tevi tagad sagaida tāpat kā toreiz.

Piķurgs. Jā, bērni ir vienmēr jauni. Vieni pieaug, noveco un nomirst, bet viņu vietā nāk citi. Tā jau domāju...

Sētniece. Ko ņurdi?

Piķurgs. Poga, saku, iztrūka.

Sētniece. Ņem adatu un iešuj!

Piķurgs. Būs jāšuj.

Sētniece. Ko tu tur pastāvīgi blenz uz augšu, veci? Būsi vēl kādā mačkā ieskatījies, vai?

Piķurgs. Kō nu smeijies, saimniecīt! Man jau laiks domāt par to kaulaino mačku, kas reiz nāks ar izkapti pār plecu.

Sētniece. Vēl jau tik izkurtējis neesi. Jau sen bija laiks paņemt sievu. Pogas piešūtu, aplāpītu. Rau, kankari vien vēdinās! Varētu gan sev labākas drēbes pagādāt.

Piķurgs. Tas ir pareizi, saimniecīt. Esmu jau par to domājis. Utenī man jau kārta noskatīta. Jūrnieka forma, vēl tīri laba drēbe. Bet negadās nopirkt.

Sētniece. Savu žūksnīti naudas taču būsi iekrājis?

Piķurgs. Var būt, ka krāju, varbūt arī daudz esmu iekrājis, to tu nemaz nezini.

Sētniece. Nepūt nu man miglu acīs! Kas gan tevi nepazīst? Prastu dzīvot, tad arī dzīvotu citādi. Bet tu nekam nederi. Sapņotājs!...

Piķurgs. Vai tu zini, kas tas ir — sapņot? Tas ir — domāt par to, par ko labi zini, ka nekad nerasniegsi. Bet, ja nu kādam ir daudz naudas, tā man liekas, — tad viņš vairs nevar sapņot, jo visu, ko vien viņš iedomā, tūlīt var arī dabūt. Bet, kas īstenībā iegūts, tas vairs nav tik skaists, kā iedomāts. Tā, redzi, nauda cilvēku padara nabagu.

Sētniece. Kapteinīt, kapteinīt, tu jau esi gluži dulls!

Piķurgs. Varbūt gan.

Sētniece. Un par ko tad tu tā sapņo?

Piķurgs. Ka ir pienācis brīdis, kad esmu kļuvis bagāts.

Sētniece. Bet kā?

Piķurgs. To es labi nezinu. Bet tas jau arī nav svarīgi. Ja dievs kungs kādu grib darīt bagātu, tad viņš tam var naudu nomest vienkārši no debesīm.

Sētniece. To viņš allaž dara, tikai nabagiem — nekad.

Piķurgs. Tā vis nesaki! Arī viņš var kādreiz pārskatīties. Var arī nodomāt: visu mūžu esmu darījis pāri nabaga Piķurgam, tagad gribu savu kļūdu labot, došu viņam naudu, lai arī viņš dabū redzēt, kāda ir dzīve.

Sētniece. Nu labi, teiksim, ka viņš tev nomestu naudu. Un ko tu darītu?

Piķurgs. Redzi, tad es vienā rāvienā kļūtu liels vīrs. Nevienam es nerautos no ceļa, neviens man nevarētu uzkleigt. Un es viņiem varētu sacīt visu, ko domāju. Lupatas jūs esat, es viņiem teiktu. Paskatieties savās dvēselēs, un tur jūs nekā cita neredzēsīt kā lēverus un skrandas! Jā! Un tad viņi man smilkstētu.

Sētniece. Kāpēc tad šie smilkstētu? Lai liktu kādam smilkstēt, ir vajadzīga vara.

Piķurgs. Bet kas ir vara? Nauda. Bet, ja nu man būs nauda, kuras man nevajag, bet viņiem tās nebūs un vajadzēs, tad viņi smilkstēs, tici man! Un viņi man lēkās, kad es uzsvilpšu vai saukšu — hop!

Sētniece. Tu jau muldi, kapteinīt! Pat viens malks zāļu šņabja tevi padara dumju. Tev tomēr nevajag dzert!

Piķurģs. Dzert nav labi. Kad esi iedzēris, tad uzreiz liekas, ka tavas kājas kļuvušas jūdzi garas. Uz visu pasauli tu noskaties no augšas. Un tad reibst galva.

Sētniece. Bet nu — marš! Pie darba! Citādi vakarā nebūs ko ēst. Šodien taču esi atnācis lepnā rajonā. Tik labas lupatas kā pie mums tu nekur nedabūsi.

Piķurģs. Lupatas, saimniecīt, paliek lupatas, bet tie cilvēki, redzi, kas tās novalkā, te ir pavisam citādi nekā pie mums. Es nedomāju par viņiem tik ļauni, kā nupat izteicos. Man viņi patīk. Staigā kā bildes. Bieži saka — lūdzu un paldies. Allaž smalki. Un, ja tevi kādreiz lamā, tad arī izlamā smalki.

Sētniece. Par ko visu tev nav prieks!

Piķurģs. Jā! Un logi! Puķu veikals, piemēram, tepat pretī. Ak tu mans dievs, kā tur zaļo un zied! Stāvi un skaties, un par to visu nekas nav jāmaksā. Arī par lupatām dažreiz — gribi dot naudu, nevajag, saka, ņem tāpat. Jā. Šodien pat man nometa lejā tīri labu praķi un gluži par vēlti.

Sētniece. Tev jau manta krīt no debesīm. Ko tad gaidi, velc vien mugurā!

Piķurģs. Būs jāvelk.

Sētniece. Esi jau slinks kļuvis, veci! Tepat pusstundu nogrozies vienā sētā. Ko gan, tā strādādams, cilvēks var nopelnīt? — Man jāiet pie darba. (*Paņēmusi slotu un mēslu liekšķeri, viņa aiziet pa vārtiem.*)

8

Piķurģs (*sāk knibināties gar maisu*).

Viga (*atgriežas no veikala. Nāk nedroši, vērodama savu vajātāju, un atviegloti uzelpo, ka tas pazudis. Ieraudzījusi Piķurģu, viņa negribīgi palēnina soļus, it kā pārdomādama, ko darīt; tad noteikti dodas pāri pagalam*).

Piķurģs. Viga! ... Hedvigas jaunkundz! Ilgi neesmu jūs redzējis.

Viga. Labdien, kaptein, labdien! Pats jau ilgi neesi rādījies mūsu pusē.

Piķurģs. Pilsēta ir liela, jaunkundzīt. Un, kamēr to apstaigā, skaties, jau daži mēneši pagalam.

Viga. Pēc izskata spriežot, jādomā, ka tev klājies tīri labi. Iztiķt var?

Piķurģs. Paldies par apvaicāšanos... Vari vai ne, tomēr jādzīvo, kas tev daudz prasa... Bet kā ar tevi, meitiņ? Sejiņa bāla. Bēdas?

Viga. Katru dienu nevar smaidīt.

Piķurģs. Tā gan ir. Bet, kamēr cilvēks jauns, viņam vajag smaidīt — arī bēdās. Paskaties, es jau esmu vecs, bet es arī smaidu.

V i g a. Lūk, taisni tāpēc esmu tevi pēdējās dienās allaž pieminējusi.

P i ķ u r g s. Tu man padari liksmu sirdi, Viga! — Kāpēc mani allaž pieminēji?

V i g a. Gribēju... padomu prasīt.

P i ķ u r g s (*neviļus pasmaida*). Tas manā mūžā gadās pirmo reizi, kad kāds grib dzirdēt manu padomu. Nē, mana mazā, ar tādu mantu tev nevaru līdzēt! Kādu padomu es, vecs plānprātiņš, tev varētu dot?

V i g a. Kāpēc tu tā runā? Vai esmu tevi kādreiz saukusi par plānprātiņu?

P i ķ u r g s. Tu ne... bet citi. Un viņiem taisnība. Es jau pats arī to saprotu. Kad galva skaidra, tad šis vārds sāpina. Bet tad nāk brīži, kad viss tā sagriežas un sajūk... Un tad ir vienalga, kā tevi sauc. Vai kādam daļas, kas notiek vecā sirdī?

V i g a. Tu man allaž esi bijis labs draugs.

P i ķ u r g s. Tas bija senāk, mana mazā, kad tu vēl rotaļājies pagalmā. Toreiz varēju ar tevi parunāties, savas dēkas pastāstīt. Tagad tu jau saproti, ka nekāds kapteinis neesmu, un vairs netici maniem stāstiem. Nupat vēl gribēji man paiet garām, it kā manis te nemaz nebūtu.

V i g a. Ne tāpēc, kapteini Piķurg, ne tāpēc!

P i ķ u r g s. Kāpēc tad?

V i g a. Man vajadzēja tev kaut ko sacīt, bet es šaubījos, vai to darīt tūlīt vai arī vēl nogaidīt. Pat šobrīd vēl neesmu skaidrībā. Tas ir kaut kas ļoti nepatīkams, man kauns par to runāt. Var jau būt, ka viss nokārtojas labi un tad tikai velti būšu tevi uztraukusi. Es zinu, cik ļoti tu visu ņem pie sirds. Bet nu uznāc brīdi augšā! Tik ilgi neesam tikušies, parunāsimies.

P i ķ u r g s. Augšā? Nē, nē!

V i g a. Tikai virtuvē. Izdzersi krūzīti kafijas.

P i ķ u r g s. Nē, nē — augšā gan neiešu.

V i g a. Tēva nav mājā.

P i ķ u r g s. Bet viņš var negaidot atgriezties. Un tad notiks tāpat kā toreiz, kad viņš man tik pamatīgi iespēra pa sēžamvietu, ka trīs dienas uz krēslu pat paskatīties nevarēju.

V i g a. Vai vēl to gadījumu neesi aizmirsis? Tas jau tik sen.

P i ķ u r g s. Es nekā neaizmirstu. Nekā.

V i g a. Toreiz man tas sāpēja vairāk nekā tev.

P i ķ u r g s (*maigāk, acimredzot, lai labotu cieto toni, kādā pateicis iepriekšējos vārdus*). Bet gan jau aizmirsiesies! Tavam tēvam ir strauja daba. Viņam nepatīk redzēt ubagu savā dzīvoklī. Viņš domā, ka es zogu. Turklāt tu vairs neesi bērns kā toreiz, kad tev stāstīju pasakas. Tagad tev vairs neklājas aicināt lupatnieku savā virtuvē. Ej augšā, bet es došos tālāk. Sai mājā jau parasti nekāda liela tirgošanās neiznāk. Bet te iegriezies man allaž paticis. Lepna māja. Sētā palaikam stāv limuzīns, ja gribi,

kaut spoguļojies, kā spīd. Labi vajag būt, ja tādā var izbraukt. Vai esi braukusi?

Vīga. Ko?

Piķurģs. Lepnā mašīnā?

Vīga. Nē.

Piķurģs. Es arī ne. Bet varbūt kādreiz braukšu. Dzīvē jau nekas nestāv uz vietas. Tāpēc arī man jāiet tālāk.

Vīga. Tad paņem vismaz kādu maizīti! Še, būs azaidam!

Piķurģs. To gan ne. Esmu jau šorīt ēdis. Lepni cienāja. Pat pudele spāniešu vīna bija galdā. Jā.

Vīga. Bet šādas maizītes tev tur nedeļa. — Ņem taču! (*Iespiež viņam dažas saujā.*) Un tagad — ardievu, kapteini Piķurģ!

Piķurģs. Paldies un ardieviņu. — Mani, ja vajag, var viegli sameklēt. Rit un parīt es pieņemu Stabu ielā, zini.

Vīga. Uz redzēšanos! (*Prom.*)

9

Piķurģs (*taisās uz iešanu, bet atceras žaketi, kas maisā. To izņem un apmierināts apskata, jo manta gluži laba*). Kapteiņa forma, ar zelta uzšuvēm — patiesi! Pogas, kā pieklājas. (*Uzvelk mugurā.*) Guļ kā uzlieta. Hm. Arī kabatas droši vien veselas. (*Iebāž kabatā roku, kaut ko satausta, izvelk ārā — nauda, vesels sainītis banknošu, bandrole pāri. Apjucis viņš murmina pie sevis.*) Nauda. Cik dīvains sapnis! Bet kā es nemaz nemanīju, ka būtu apgūlies? Sādās reizēs vajagot kost rokā. Sāp. Vajadzētu pamosties. Hm. Un nauda vēl arvien tepat. Un te vēl — aiz odes... Nauda! Viens, divi sainīši naudas... (*Iziet pagalma vidū un skatās augšup.*) Es tev pateicos, dievs kungs, ka tu beidzot atcerējies arī mani! (*Iebāž naudu kabatā, paņem maisu un iet uz vārtiem.*)

10

Runcis (*iznāk no sētas durvīm*). Vai vēl tu, veci, neesi aizgājis? Ko tu te grozies?

Piķurģs. Tā ir, kungs, mazliet aizkavējos! Gadījās svarīgas darīšanas.

Runcis. Tu jau runā kā liels vīrs.

Piķurģs. Tāds arī esmu. Vai man nav kārtīgas drēbes mugurā? Redziet, ka dažreiz laime tomēr krit no debesīm! Pataustiet, kas tā par drēbi! Vesela bagātība. Palūkojiet!

Runcis. Ej pie velna!

Piķurģs. Tad uz redzēšanos, kungs!

Čirka (*izskrien sētā*). Vai tu jau aizej, kapteini Piķurģ? Kurp tu tā steidzies?

OTRĀ AINA

Restorāna pagrabs pilsētas centrā. Bufete, pie kuras, mēteļos un cepurēs stāvēdami, iebauda dažī steidzīgi viesi. Tos apkalpo bufetes mamzele Līzbete. Tālāk dažī galdiņi. Uz paaugstinājuma trio un dažas labākās vietas, kas vēl nav aizņemtas.

Paagra pievakare. Viesu vēl maz. Trio beidz spēlēt. Pie kāda galdiņa dēd pusmūža kungs, galvu atspiedis rokās, priekšā tukša pudele alus un tukša glāze.

Kungs. Viesmīl!

Viesmīlis (*piesteidzas*). Lūdzu?

Kungs. Pudeli alus!

Viesmīlis. Lūdzu. (*Prom.*)

Kungs (*atkal nogrimst pārdomās*).

Pie cita galdiņa sēd jauneklis ar divām bohēmiskām meitenēm.

1. meitene. Glāzes tukšas. Ielej vīnu!

Jauneklis. Arī pudele tukša, bet liet var. (*Viņš svinīgi uzpilda glāzes ar iedomātu vīnu.*) Pacelsim — ikviens uz savu veselību!

2. meitene. Kas tas par dzērienu?

Jauneklis. Nektārs. Dievu dzēriens. Nevienā krogā tāds nav dabūjams.

1. meitene. Kā lai dzeram to, kas nav dabūjams, ne redzams?

Jauneklis. Arī prieks, piemēram, nav ne pērkams, ne saska-tāms. Un tomēr no tā reibst.

2. meitene. Man ne. Iesim uz kino! Vai tev ir nauda?

Jauneklis. Ja man tā būtu, tad mēs paliktu tepat.

1. meitene. Bet es nevaru vienkārši ņemt un iet mājā! Man iekšā vārās negantība kā piķis elles katlā.

2. meitene, Man ar!

Jauneklis. Es jaušu, ka jūs te domājat kaut ko darīt.

1. meitene. Tikai nevaram izdomāt, ko.

2. meitene. Noorganizēsim mazu skandālīti ar mērenu kau-tiņu finālā!

Jauneklis. Tur es nepiedalos, jo esmu pacifists un nelab-prāt daros ar policiju. Turklāt es gribētu redzēt, kas te kausies. Viņi visi tup kā aukstas vardes un tikko mirkšķina acis.

Kungs. Viesmīl!

Viesmīlis. Lūdzu?

Kungs. Pudeli alus.

Viesmīlis. Lūdzu. (*Prom.*)

Bohēmiskā grupa saskandina tukšās glāzes un izdzer.

1. meitene. Dod papirosu, Žanīt!

Jauneklis (*meklē kabatās, bet, nekā neatradis, izņem savu papirosu no mutes, galanti norauj sazēlēto galu*). Laiņi lūdzu! Pārbaudīts.

2. meitene. Es gribētu zināt, ko tagad darīsim.

Jauneklis. Gaidīsim laimi. Tā ir tikpat auksta un dumja kā zivs: jāgaida, kamēr piekožas. Jo:

Laime ir zivs ar zelta asaku.

To vajag pazīt un mācēt ķert.

Laimei ir sarkanās acis kā raudai.

Tā ir gluma kā vēdzele.

Viscietākā dūre nejaudā saturēt laimi, ja neprot.

To vajag mācēt —

un tā:

kaļ pamani laimi,

nedomā ilgi —

grāb

un turi to cieti

aiz žaunām!

1. meitene. Re, re — kas tur ienāk! Tāds te nekad nav redzēts.

2. meitene. Jūrnieks.

Jauneklis. Liekas pat, ka tālbraucējs kapteinis.

1. meitene. Tātad kaut kas eksotisks.

2. meitene. Kādas viņam acis! Patiesi neparasts tips.

1. meitene. Liekas, ka te viņam ne visai patīk. Patlaban viņš domā — palikt vai iet tālāk. Viņš tomēr paliks!

Kungs. Viesmīl!

Viesmīlis (*piesteidzas*). Lūdzu?

Kungs. Pudeli alus!

Viesmīlis. Lūdzu. (*Prom.*)

Trio sāk atkal gaudot.

Piķurģs (*nedroši ienācis pa durvīm un turpat palicis stāvot, godbijīgi noņemtu cepuri rokā. Tagad viņš ģērbies nonēsātā jūrnieka formā, neveiklā spieķa vietā dabūjis elegantu niedres nūjiņu. Viņš pavirzās dažus soļus uz priekšu, jo redz, ka neviens viņu neapdraud, pat nepaskatās uz viņa pusi. Vēriģu skatu pārļaidis telpai, viņš pavirzās vēl dažus soļus tālāk. Tad stāv un vēro bufeti ar manāmu labpatīku. Trio turpina kaut*).

Līzβete (*pamana ienācēju, kas pieklājīgi stāv un gaida savu kārtu. Viņa laipni kaut ko jautā, vārds troksni nav sadzirdams, bet tas ir — lūdzu? Vecais sarauģas, bet laipnās acis viņu iedroģina. Viņģ saprot, ka viņam jautā, ko vēlas. Viņģ norāda uz degvīna glāģiti, kas pielieta blakus stāvoģajam viesim. Līzβete pieļej glāģiti un to ļoti laipni pasniedz. Jaunā sieviete atkal kaut ko laipni jautā, bet viņģ nesadzird un nesaprot. Viņa paceļ šķivi ar maizģtēm. Viņģ saprot un iepriecināģts pamāģ ar galvu, ka vēlas. Viņģ izrauga dažas, parāģdidams ar pirkģtu, kuras. Viņam tās pa-*

sniedz — ļoti laipni. Viņš paceļ glāzīti un nedroši pasmaida. Lizbete atsmaida pretī un pamāj ar galvu, kas nozīmē — uz veselību! Viņš izdzer un noskurinās. Lizbete atgādina maizīti. Tagad viņš aplaiž apkārt daudz drošāku skatu. Ievērojis, ka blakus stāvošajam kungam cepure galvā, viņš uzliek arī savējo — ļoti rūpīgi. Lizbete jautādama paceļ pudeli, kas nozīmē — otru? Viņš atmāj — jā, bet norāda citu pudeli. Lizbete — šo? Viņš pamāj un vēlreiz pateicas. Nāk viesmīlis pēc pasūtītajumiem. Piķurģs ievēro viņu tuvojamies un ātri paraujas sānis, dodams ceļu. Kad viesmīlis prom, viņš izdzer otru glāzīti un labsajūtā pasmaida, atbida cepuri pakausī un, delnu sānos iespiedis, aplaiž skatu apkārt — ne vairs kā līdzvērtīgs, bet jau pārāks. Trio beidz).

Kungs (kam vēl arvienu nav pasniegta pudele alus, pieceļas no sava galdiņa un tuvojas bufetei). Ko tas nozīmē, Lizbetīt? Es jau astoto reizi prasu pudeli alus, bet man vēl arvienu to nepasniedz ...

Lizbete (piepilda Piķurģam glāzīti ar tādu seju, it kā neviens viņu nebūtu uzrunājis un pat nevēlētos to darīt; uzsmaida Piķurģam). Lūdzu!

Kungs. Tas biju es, kas ar jums runāja, Lizbetīt! Es noteikti protestēju —

Lizbete (nodarbodamās ar Piķurģa maizītēm, protestu neievēro). — Lūdzu!

Kungs (izkrata sirdi Piķurģam). Nolādēta spelunka! Vai redzi, draugs, kā te apietas ar cilvēku? Es varu sacīt ko sacīdams, neviens mani neklausās. Es varu protestēt līdz pulksten desmitiem un divdesmit minūtēm, neviens manu īgnumu neievēro. Viņi mani pat neredz, it kā es būtu caurspīdīgs kā nomazgāts gaisis. Ja manā vietā te stāvētu pēdējais suns, tad viņa to noteikti ieraudzītu un teiktu — se, laukā, mopsi! Bet vai es neesmu pat suņa vērts? (Asaras viņam sažņaudz kaklu, viņš norauš degunu ar piedurkni un saņemas.) Es prasu pudeli alus!

Lizbete. Savu pudeli jūs esat izdzēris. Nākamo jums pasniegs tikai rīt. Tāds ir principāla rīkojums.

Kungs. Beidzot dievmāte saklausīja manas lūgšanas! Bet viņa tās neievēro. Rīt, viņa saka. Bet es nevaru gaidīt līdz rītam. Savu rītdienas normu es gribu dabūt jau šodien. Visas nedēļas normu! Rīt es aizceļoju un atgriezīšos tikai pēc mēneša. Es prasu trīsdesmit vienu pudeli alus!

Lizbete (pacietību zaudēdama). Jūs te nekā nevarat prasīt!

Kungs. Ak tā! Es nezināju, ka gluži nekā vairs nedrīkstu prasīt. Arī cieņu pret savu cilvēcisko personu ne? Bet toreiz, kad man vēl piederēja nams, kaut arī iekīlāts, un mani šurp atveda šoferis, kaut arī uz parāda, jūs visi laipni smaidījāt un teicāt: lūdzu, kungs! — Redzi, tādi ir šie ļaudis, mans draugs! Tagad Lizbete tev uzsmaida, bet, kad tev kabata būs tukša, tad viņa tevi neredzēs, tāpat kā tagad mani. Tādās reizēs rūgtums sakāpj sirdī, tad to vajag noslīcināt. (Viņš paņem Piķurģam pielieto glāzīti un

to nejauši izdzer.) Saki man, vecais draugs, — šī glāzīte tiešām bija ko vērts, žēl, ka tik ātri noskrēja lejā, ka nedabūju labi nogaršot ...

Piķurgs (*Lizbetei*). Vēl vienu!

Kungs. Tu uzstājies kā miljonārs. To saprotu, arī pats esmu uzstājies, gan ne ar glāzītēm, bet ar pudelēm, ne ar pudelēm, bet ar desmitiem un simtiem. — Aizmirsās, ko tev gribēju teikt. Tu, redzi, man liecies tā kā pazīstams.

Piķurgs. Tu man arī.

Kungs. Par to nemaz nebrīnos. Kādreiz mani pazina katrs. Samta ielā 10 man piederēja nams — skaista māja.

Piķurgs. Zinu. Esmu tur bijis vairākkārt — darīšanās. Pēdējo reizi tu mani nolamāji un izdzini pa vārtiem ārā. Kopš tās reizes tur vairs neesmu savu kāju spēris.

Kungs. Ā, tad mēs esam iepazinušies vecajos labajos laikos, kad vēl biju bagāts! Toreiz es lamāju katru, kas gadījās ceļā. Tolaik šādu izpriecu varēju atļauties. — Vēl vienu glāzīti, Lizbetī!

Piķurgs. Nē!

Kungs. Tu dusmojies? Kāpēc? Laiki mainījušies, un tagad ir pienākusi tava reize lamāt mani. Dari to! Es neteikšu preti ne vārda.

Piķurgs. Es neprotu lamāties.

Kungs. Vai tu nekad neesi bijis bagāts?

Piķurgs. Bet es mācišos. — Par savu padomu tu algu saņēmi un vairāk negaidi! (*Pagriez viņam muguru par zīmi, ka saruna izbeigta.*)

Kungs. Tu ātri mācies, vecais ... (*Ar acīm meklē nākamo upuri, ievēro jaunekli ar abām meitenēm pie galdiņa un dodas turp.*) Viņi visi sazvērejušies mani iznīcināt ... Viņi ieskata par savu svētāko pienākumu iznīcināt cilvēku, kam nav naudas ... Es viņiem arī nekā nepārmetu — tāds ir dzīves likums. — Atļaujiet piesēsties ... daudzkārt pateicos! Neviebies, jaunais draugs! Tas krēsls, uz kura tu sēdi, ir mans. Puse no visa, ko tu šē redzi, ir pirktā par manu naudu ... jo visu, kas man bija, esmu ieguldījis šeit. To saprot arī principāls, šis nolādētais krodzinieks. Viņš man piešķīris mūža pensiju — katru dienu vienu pudeli alus. (*Viņš paceļ pudeli no galda un palūko — tā ir tukša.*) Arī šeit mani neviens neredz un nedzird ... Piedodiet — es atkal aizmirsu, ka manis vairs nav ... (*Aiziet atpakaļ pie sava galdiņa un apsēžas.*) Viesmīl!

Viesmīlis. Lūdzu?

Kungs. Pudeli alus!

Viesmīlis. Lūdzu! (*Prom.*)

Kungs (*atspiež galvu rokās un nogrimst domās*).

Piķurgs (*redzēdams, ka blakusstāvētājs maksā, arī pāsniedz savu naudas zīmi, pārpalikumu saņemdam atpakaļ. Trio sācis kaukt. Lizbete laipni pamāj uz galdiņa pusi, atgādinādama, ka tur var apsēsties. Pateikdamies viņš pamāj ar galvu, aiziet pie*

kāda galdiņa un apsēžas. Bet, kad viņš ievēro galdiņu uz paaugstinājuma, tad šis viņam liekas pārāk niecīgs, viņš pārvietojas uz paaugstinājuma. Trio beidz gaudot).

Avīžu zēns (*ienācis pa durvīm, apstaigā viesus pie galdiņiem*). Jaunākie žurnāli, vakara laikraksti! Pārdoša laupīšana iekšpilsētā! Miklains gadījums ar inkasentu! (*Viņš pārdo avizes pie galdiņiem, tuvojas Piķurgam.*) Vakara laikraksti! Lūdzu!

Piķurģs. Es nelasu avizes.

Zēns. Bet sensācija!

Piķurģs. Vai tas ir kaut kas sevišķs?

Zēns. Inkasentam nolaupīta nauda. Izsolīta godalga tam, kas laupītājus uzrādīs.

Piķurģs. Atkal runā par naudu. Nu labi, dod to lapu šurp!

Zēns. Vakara laikraksti! Sensācija! (*Prom.*)

Piķurģs (*laikrakstu neatvēris, to noliek uz krēsla atzveltnes un sāk vērot viesus*).

Viesmīlis (*tuvojas galdiņam*). Piedodiet, bet šis galds jau rezervēts.

Piķurģs. Ko tas nozīmē latviski?

Viesmīlis. Aizrunāts.

Piķurģs. Pareizi. Apsēzdamies es to esmu aizrunājis.

Viesmīlis. Ja kungs tā domā — lūdzu!

Piķurģs. Un ko tas nozīmē?

Viesmīlis. Palieliet sēžam!

Piķurģs. Ja jau esmu apsēdies, tad arī palikšu.

Viesmīlis. Lūdzu! Ko kungs vēlas?

Piķurģs. Visu, kas par naudu dabūjams.

Viesmīlis (*pasniedz karti*).

Piķurģs. Kas tas ir?

Viesmīlis. Ēdienu karte.

Piķurģs. Karte man bijusi — nebijusi. Es gribu ēst.

Viesmīlis. Te atzīmēts, viss, kas dabūjams.

Piķurģs. Un kas tur īsti rakstīts?

Viesmīlis. Lūdzu! (*Lasa.*) Vīnes šnicele ar ķilavu.

Piķurģs. Ļoti derīga lieta.

Viesmīlis. Vista *a la holandaise*.

Piķurģs. Labi.

Viesmīlis. Titara frikasē.

Piķurģs. Teicami.

Viesmīlis. *Boeuf a la Strogonoff*.

Piķurģs. Lieliski.

Viesmīlis. Sautēts līnis ar mārrutkiem.

Piķurģs. Varenī.

Viesmīlis. Zviedru plate.

Piķurģs. Nav vārdam vietas.

Viesmīlis. Gulašs ungāru paraugā.

Piķurģs. Vesela ģeogrāfija! Skaisti!

Viesmīlis. Itāliešu makaroni ar sieru.

Piķurģs. Protams.
 Viesmīlis. Apelsīnu žeļeja.
 Piķurģs. Arvien labāk.
 Viesmīlis. Ābolu vīns.
 Piķurģs. Nav par ļaunu.
 Viesmīlis. Bordo.
 Piķurģs. Tas arī.
 Viesmīlis. Šampanietis.
 Piķurģs. Pat šampanietis? Labi, ļoti labi! Nes tik šurp!
 Viesmīlis. Lūdzu! Bet ko?
 Piķurģs. Kā — ko? Visu.
 Viesmīlis. Visu?
 Piķurģs. Nu jā — visu. Es gribu sēdēt pie īsta dzīves galda.
 Vai jums tas nepatīk?
 Viesmīlis. Lūdzu ...
 Piķurģs. Jūs ēdat katru dienu, es ēdu šodien. Jūs dzerat katru dienu, es dzeru šodien. Jūs dzīvojat katru dienu, es dzīvoju šodien ...
 Viesmīlis. Lūdzu ... Es tikai gribētu kungam aizrādīt ...
 Piķurģs. Ko jūs tur murmināt? Runājiet skaidri!
 Viesmīlis. ... ka šīs dzīres maksās ap divsimt latu.
 Piķurģs (*izvelk no kabatas banknotes*). Te ir.
 Viesmīlis. Piedodiet, tā tas nebija domāts ... Es tikai ...
 Piķurģs. Ņemiet!
 Viesmīlis. Pateicos, kungs!
 Piķurģs. Jā, tas es esmu.
 Viesmīlis. Kas paliks pāri, vēlāk atnesīšu.
 Piķurģs. Nevajag!
 Viesmīlis. Pateicos, kapteiņa kungs!
 Piķurģs. Jā, kapteinis esmu bijis vienmēr, bet šodien esmu arī kungs.
 Viesmīlis. Lūdzu! (*Viņš pāriet sānis un pamāj divi pārējiem, kas garlaikojas bez darba. Pāris klusu vārdu, tie sasienas kā elektrizēti un aizsteidzas izpildīt rīkojumu. Šī pārvērtība nepaliek nepamanīta arī pārējiem slaišiem, kas te nīkst un gaida izdevību dzert uz citu rēķina. Viņi sāk vērot kapteini, kas, pašapzinīgi atgāzies savā krēslā, no augšas noraugās pārējos. Viesmīlis, nodevis rīkojumu, atgriežas pie kapteiņa galda*). Atļaujiet klāt galdu, kapteiņa kungs!
 Piķurģs. Ko jūs vēl gaidāt?
 Viesmīlis. Vai atļauts blakusgaldiņu novietot līdzās šim?
 Kapteiņa kungam būs ērtāk.
 Piķurģs. Protams. Bet tas taču —?
 Viesmīlis. Allaž rezervēts tik prominentiem viesiem, kāds ir kapteiņa kungs.
 Piķurģs. Kā to var pateikt citiem vārdiem?
 Viesmīlis. Ka šis galds ir kapteiņa kunga rīcībā. Un arī visi pārējie galdi ir jūsu rīcībā.

Piķurgs. Saki, mans mīlais —

Viesmīlis. Lūdzu?

Piķurgs. Kāpēc tu pirmīt raustīji plecus un ņurdēji, bet tagad katra vārda galā saki — lūdzu?

Viesmīlis. Lai kapteiņa kungs man piedod! Es biju apmulsis un pārsteigts. Kapteiņa kungs ir pavisam citāds nekā mūsu parastie viesi. Jūsu rīkojumi ir savādi, ja tā atļauts sacīt, tie ir citādi, nekā mēs esam pieraduši dzirdēt. Tie mani apmulsināja. Jūs nākat pie mums pirmo reizi, un es jūs vēl nepazīnu.

Piķurgs. Un tagad — pazīsti?

Viesmīlis. Iedrošinos cerēt, kapteiņa kungs!

Piķurgs. Nu tad saki — kas, pēc tavām domām, es īsti esmu?

Viesmīlis. Cilvēks, kas ilgi bijis prom ...

Piķurgs. Ļoti ilgi.

Viesmīlis. Un ļoti tālu.

Piķurgs. Jā.

Viesmīlis. Nošķirts no visas pasaules un ļaudīm.

Piķurgs. Pilnīgi.

Viesmīlis. Un tāpēc kļuvis — piedodiet — mazliet savādnieks.

Piķurgs. Varbūt.

Viesmīlis. Iespējams, ka atgriezāties no tāla brauciena. Un tagad gribat nokavēto atgūt —

Piķurgs. Jā.

Viesmīlis. — un baudīt visu, ko varat atļauties.

Piķurgs. Visu.

Viesmīlis. Jūsu kalps jums to novēl no sirds.

Piķurgs. Ak, mans mīlais, tu nezini, kas tas ir — atgriezies dzīvē! Toreiz, kad savā skaistajā kuģī devos jūrā, es vēl biju gluži jauns, tāpat kā tagad tu. Bet sacēlās vētra, uzzina mani sēklī, mans kuģis strandēja, un viļņi izmeta mani vientuļā salā. Es tur nodzīvoju trīsdesmit gadu. Tikai nupat kungs dievs man atsūtīja jaunu kuģi, lai es atkal varētu atgriezties dzīvē.

Viesmīļi pienāk ar paplātēm.

Viesmīlis. Atļaujiet servēt, kapteiņa kungs!

Avīžu zēns (*ienācis pa durvīm, apstaigā viesus pie galdinīem*). Jaunākie žurnāli, vakara laikraksti! Pārdroša laupīšana iekšpilsētā! Miklains gadījums ar inkasentu! (*Viņš pārdod avizes pie galdinīem, tuvojas Piķurgam.*) Vakara laikraksti! Lūdzu!

Piķurgs. Es nelasu avizes.

Zēns. Sensācija!

Piķurgs. Vai tas ir kaut kas sevišķs?

Zēns. Inkasentam nolaupīta nauda. Izsolīta godalga tam, kas laupītājus uzrādīs.

Piķurgs. Atkal jau nauda! Nu labi, dod to lapu šurp!

Zēns. Vakara laikraksti! Sensācija! (*Prom.*)

Piķurgs (*laikrakstu neatvēris, noliek to uz krēsla atzveltnes un sāk vērot viesus*).

Viesmīlis. Vai kapteiņa kungs neiesāks ar vienu īstu jūrnieka malku?

Piķurgs. Protams, ar jūrnieka malku. Ielej! (*Viņš izdzer glāzi, ugunīgais dzēriens viņam aizrauj elpu, viņš noliec galvu, ap acīm sametas tumšs, apkārtne iegrimst kā miglā, trio spēlē, bet liekas skanam kaut kur ļoti tālu — visu nākamās ainas laiku.*)

TRESĀ AINA

Uzraugs aiz galda. Viņam pretī inkasents.

Pie maza galdiņa Runcis kā protokolists. Uška stāv nomaļus.

Uzraugs. Pastāstiet mums vēlreiz, kā tas viss notika!

Inkasents. Kādēļ? Visu, ko vakarvakarā stāstīju, jūs jau sāki atzīmējāt protokolā. To var nolasīt.

Uzraugs. Tomēr mēs to gribam vēlreiz dzirdēt no jūsu mutes. Iespējams, ka vakar esat kaut ko piemirsis, bet tagad atceraties.

Inkasents. Nekā vairāk neatceros kā tikai to, ko jau teicu.

Uzraugs. Kāpēc tik strupi? Mēs gribam tikai izdibināt patiesību un atrast vainīgo.

Inkasents. Tad meklējiet viņu!

Uzraugs. To mēs arī darām. Bet kāpēc jūs nervozējat? Viss drīzāk beigsies, ja jūs pats nekavēsiet izmeklēšanu un atbildēsiet uz maniem jautājumiem.

Inkasents. Tad jautājiet!

Uzraugs. Tātad vakar jums vajadzēja divos veikalos iekasēt lielākas naudas summas?

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Cik bija pulkstenis, kad jūs atstājāt kantori, lai dotos iekasēt naudu?

Inkasents. Neskatījos pulkstenī, bet tas notika ap to laiku, kad veikalus slēdz.

Uzraugs. Ap to laiku jau sāk tumst. Kāpēc jūs negājāt agrāk, jo jūs taču zinājāt, ka būs jāatgriežas ar lielāku naudas summu?

Inkasents. Lielākas summas veikalos var iekasēt tikai pievakarē, neilgi pirms kases noslēgšanas.

Uzraugs. Tātad ap pulksten pusseptiņiem jūs ieradāties veikalā. Cik naudas kasieris jums izmaksāja?

Inkasents. Divi tūkstoši četri simti latu. Nauda bija divos pārbaudītos saiņšos ar Latvijas bankas bandrolēm. Pirms izmaksas kasieris tos vēl pārskaitīja.

Uška. Vai bez jums vēl kāds zināja, kurp jūs ejat un cik naudas iekasēsīt?

Inkasents. Protams.

Uška. Kas tie tādi ir?

Inkasents. Mūsu kantorī vadītājs, kasieris un vēl citi.

Uška. Kantora darbinieki?

Inkasents. Protams.

Uška. Vai bez tiem varbūt vēl kāds?

Inkasents. Iespējami.

Uška. Vai kantora darbinieku vidū jums kāds neliekas apšaubāms vai varbūt pat aizdomīgs?

Inkasents. Nē. Tie visi ir pilnīgi uzticami cilvēki.

Uška. Tas ir viss, ko pašlaik gribēju zināt.

Uzraugs. Turpināsim! — Kur jūs novietojāt saņemto naudu?

Inkasents. Portfelī.

Uzraugs. Vai tā jūs parasti darāt? Jeb vai lielākās summas novietojat portfelī, bet mazākās kabatā?

Inkasents. Naudu, ko iekasēju savam kantorim, es vienmēr novietoju portfelī. Kabatā glabāju tikai to naudu, kas pieder man pašam.

Uzraugs. Vai parasti jums kabatā glabājas daudz paša naudas?

Inkasents. Nē. Nepelnu tik daudz, ka varētu kabatas piebāzt ar naudu. Mana alga iziet ģimenes uzturam.

Uzraugs. Ģimene jums nav liela.

Inkasents. Arī alga nav liela.

Uzraugs. Tātad dažreiz jums rodas arī naudas grūtības?

Inkasents. Tā gluži nevarētu šacīt. Es iekārtojos tā, ka ar savu algu iztiek.

Uzraugs. Kāpēc jūs ievietojāt laikrakstā sludinājumu, ka bilancspējīgs grāmatvedis meklē nodarbošanos savā brīvajā laikā?

Inkasents. Vai tas kas ļauns, ja gribu strādāt vairāk un arī vairāk nopelnīt? Naudai piekrīt tā īpašība, ka tās arvien vajag vairāk nekā ir.

Uzraugs. Tātad arī jums vajadzēja vairāk nekā bija?

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Labi. Mēs palikām tai vietā, kur jūs no veikala saņēmāt divi tūkstoši četri simti latu un tos novietojāt portfelī. Ko darījāt pēc tam?

Inkasents. Neatceros. Droši vien — portfelī paņēmu rokā.

Uzraugs. Kurā rokā?

Inkasents. Laikam kreisajā, jo tā es parasti daru.

Uzraugs. Un tad jūs gājāt ārā?

Uška. Vai tuvumā neievērojāt kādu aizdomīgu cilvēku?

Inkasents. Nē.

Uzraugs. Kāpēc, naudu iekasējis, jūs tūlīt negājāt uz kantorī un nenodevāt savam kasierim?

Inkasents. Es jau teicu, ka man vēl bija darīšanas kādā citā veikalā.

Uzraugs. Un tad jūs gājāt turp?

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Bet tur jūs nemaz neesat bijis.

Inkasents. Tomēr es tur biju. Tikai tur es nonācu par vēlu, un veikals jau bija slēgts.

Uzraugs. Jūs taču zinājāt, ka septiņos veikalus slēdz. Pēc pulksteņa jūs tūlīt varējāt spriest, ka tur nenonāksit laikā. Kāpēc jūs uzņēmāties veltas pūles?

Inkasents. Es nepaskatījos pulkstenī.

Uzraugs. No pirmā veikala jūs izgājāt neilgi pirms tā slēgšanas. Vai jūs neiedomājāties, ka arī citus veikalus slēdz tai pašā laikā?

Inkasents. Nē.

Uzraugs. Tā ir tik vienkārša lieta, ka to vajadzēja iedomāt.

Inkasents. Man bija citas domas, bet tām ir tīri personisks raksturs.

Uzraugs. Vai tāpēc jūs aizmirsāt paskatīties pulkstenī?

Inkasents. Ne gluži tāpēc.

Uzraugs. Kāpēc tad?

Inkasents. Man nebija pulkstens.

Uzraugs. Vai vispār jums tāds ir?

Inkasents. Jā, bet pašlaik nav. Tas nodots labošanā.

Uzraugs. Kurā pulksteņtaisītāja darbnīcā jūs to nodevāt?

Inkasents (*klusē*).

Uzraugs. Aizmirsāt adresi?

Inkasents. Nē.

Uzraugs. Kāpēc tad neatbildat?

Inkasents. Pulkstenis nav nodots labošanā. Tas ir iekļāts.

Uzraugs. Tātad tomēr jums bija naudas grūtības?

Inkasents. Mazliet. Bet tām nav nekāda sakara ar tiem diviem tūkstošiem četriem simtiem, ko man nolaupīja.

Uzraugs. Varbūt tomēr. — Tātad pie otra veikala jūs nonācāt par vēlu. Bet kas notika tālāk? Jūs taču tūlīt gājāt uz kantori, lai nodotu iekasēto naudu?

Inkasents. Jā, es to darīju. Bet iekšpilsētā man nejauši gadījās iet gar kādu restorānu, kur allaž mēdzu ēst pusdienas. To ieraudzījis, es pēkšņi sajutu lielu izsalkumu, jo visu dienu nekā nebiju ēdis. Tāpēc es nolēmu tur mazu brīdi iegriezties un paēst vakariņas.

Uzraugs. Vai jums nelikās, ka pareizāk būtu bijis naudu nodot pēc iespējas ātrāk?

Inkasents. Pusstundai nebija nekādas nozīmes. Kantoris ir atvērts līdz astoņiem. Tātad laika man bija daudz.

Uzraugs. Tad jūs iegājāt restorānā? Vai jums tur bija kāds paziņa?

Uška. Vai tuvumā neievērojāt kādu aizdomīgu cilvēku?

Inkasents. Nē. Es apsēdos pie galdiņa, ātri paēdu, izdzēru pudeli alus un gāju tālāk — uz kantori.

Uzraugs. Kur atradās portfelis ar naudu, kamēr jūs ēdāt vakariņas?

Inkasents. Visu laiku tas man bija priekšā uz galda.

Uzraugs. To jūs sacijāt arī pagājušo reizi. Bet, kad jums jautāja, kāds galdauts bijis priekšā, jūs atbildējāt, ka tas bijis balts, ar sarkani puķotu svītru gar malām.

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Bet, noskaidrojot apstākļus uz vietas, izrādījās, ka minētajā restorānā ir tikai balti galdauti.

Inkasents. Ak tā? Tad esmu pārskatījis. Iespējams, puķotā svītra man palikusi prātā no kādas citas vietas.

Uzraugs. Labi. Tātad jūs paēdāt, samaksājāt un gājāt prom. Kas notika tālāk?

Inkasents. Pa to laiku ārā jau bija kļuvis krietni tumšs. Septembra vakaros ātri satumst.

Uzraugs. Pareizi. Aizvakar vakarā debesis bija apmākušās.

Inkasents. Es gāju uz kantori.

Uzraugs. Kādu ceļu jūs izvēlējāties?

Inkasents. Cauri iekšpilsētai. Tas bija vistuvākais.

Uzraugs. Vai jums nelikās, ka vajadzētu iet pa apgaismētām ielām, kur dzīva kustība? Jums portfeli taču bija lielāka summa naudas.

Inkasents. Es gāju parasto ceļu. Ir bijuši vakari, kad esmu nesis daudz lielākas summas.

Uška. Un tad jūs manijāt, ka jums seko?

Inkasents. Es nedomāju, ka man seko. Nācējus es noturēju par parastiem ielas gājējiem.

Uzraugs. Jūs sacijāt, ka jums aiz muguras nākuši divi jauni cilvēki. Bet nupat jūs teicāt, ka jau bijis krietni tumšs. Kā jūs varējāt zināt, ka nācēji ir divi?

Inkasents. Es dzirdēju soļus.

Uzraugs. Bet kāpēc jūs domājāt, ka viņi bija jauni?

Inkasents. Vecam cilvēkam ir citāda gaita nekā jaunam.

Uzraugs. Turpiniet!

Inkasents. Tad es pēkšņi sajutu sitienu pa galvu. Nesamaņā krīzdams, es vēl manīju, ka man izrauj portfeli no paduses. Vairāk es nekā neatceros.

Uzraugs. Cik ilgi jūs gulējāt nesamaņā?

Inkasents. Nezinu. Kā jau teicu, man nebija pulkstens. Un, ja arī tāds būtu bijis, es tomēr ļoti šaubos, vai būtu iedomājies tanī paskatīties.

Uzraugs. Kā jūs nācāt pie samaņas?

Inkasents. Kāds mani papurināja aiz pleca. Tas bija kāds garāmgājējs. Viņš droši vien domāja, ka esmu pakritis dzērumā. Es piecēlos kājās, meklēju savu portfeli, bet tā vairs nebija. Tad es devos uz tuvāko policijas iecirkni un paziņoju, ka esmu ap-laupīts.

Uzraugs. Vai jūs, nācis pie samaņas, nesacēlāt trauksmi turpat notikuma vietā?

Inkasents. Nē.

Uzraugs. Kāpēc ne?

Inkasents. Nezinu. Ko tas būtu līdzējis? Es labi saprotu, ka laupītājs nozieguma vietā neuzkavējas.

Uzraugs. Vai tur jums bija laika to visu tik pamatīgi pārdomāt.

Inkasents. Es to sapratu bez domāšanas. Turklāt man bija kauns — pieaugušam cilvēkam nevajadzīgi trokšņot. Tā dara tikai sievietes.

Uzraugs. Sakiet — vai šī stāsta izstrādāšana jums prasīja daudz laika?

Inkasents. Nesaprotu.

Uzraugs. Vai tiešām jūs iedomājaties, ka mēs būsim tik bērnišķīgi un noticēsim jūsu stāstam par laupītājiem?

Inkasents. Tātad... jūs domājat, ka laupīšana nemaz nav notikusi?

Uzraugs. Pareizi.

Inkasents. Bet brūce manā galvā?

Uzraugs. To jūs dabūjāt, kritot reibumā pa kāpnēm vai uz bruģa. Tādās domās ir arī mūsu ārsts.

Inkasents. Tad jau iznāk, ka... naudu esmu notērējis un tad izdomājis laupīšanu?

Uška. Nepareizi. Dažās stundās nevar notērēt divus tūkstošus latu.

Uzraugs. Protams, ne. Un kāpēc lai jūs būtu notērējis naudu, kas jums bija ļoti vajadzīga?

Inkasents. Bet kur tā tagad ir?

Uzraugs. Lūk, taisni to arī mēs gribam uzzināt!

Inkasents. Un jūs domājat, ka to jums varētu pateikt es?

Uzraugs. Ļoti pareizi. Ja atmiņa jūs viļ, es jums palīdzēšu atcerēties, kā tas notika. Saņēmis naudu, jūs to noslēpāt un ziņojāt, ka esat aplaupīts. Jums noticēs, tā jūs domājat, un vēlāk varēsīt noslēpto naudu pamazām izlietot savām vajadzībām.

Inkasents. Tad to esat izdomājis? Neliekas visai asprātīgi.

Uzraugs. Tas arī nav vajadzīgs. Galvenais ir jautājums — kur jūs noslēpāt naudu?

Inkasents. Neesmu to slēpis.

Uzraugs. Tad iedevāt kādam citam, lai noslēpj?

Inkasents. Man draugu nav.

Uzraugs. Jums tomēr būs jāatceras, kas notika ar naudu! Tas vajadzīgs jūsu pašu labā. Ja jūs atdosīt naudu un vaļsirdīgi atzīsities, tad kļūs redzams, ka gribat laboties un nožēlojat savu neapdomību. Tādā gadījumā sods būs pavisam niecīgs. Turpretī,

ja jūs arī turpmāk spītīgi liegsities, tad ir droši, ka cietumā nāksies pavadīt vairākus gadus.

Inkasents. Cietumā — ?

Uzraugs. Protams. Jau rīt jūs nodosim izmeklēšanas tiesneša rīcībā. Jums nav nekādu pierādījumu, kas runātu jūsu labā, bet mums ir pierādījumi, kas runā jums par ļaunu. Pats galvenais, ko jums aizmirsu pateikt, ir tas, ka pēc naudas saņemšanas jūs ieradāties dzīvoklī.

Inkasents. Neesmu tur bijis.

Uzraugs. Tomēr. Lūkojiet atcerēties! Jūs atgriezāties mājās tad, kad jums jau nauda bija portfelī. Vai dzīvoklī jūs satikāt savu meitu?

Inkasents. Nē, nē! Viņas nebija mājās.

Uzraugs. Nu lūk — to visu pārdomājiet labi, un vakarā parunāsimies vēlreiz! Un ievērojiet — jo vairāk jūs atcerēsities, jo labāk būs jums pašam! Un ne tikai jums, bet arī jūsu meitai.

Inkasents. Nejauciet manu meitu šai lietā!

Uzraugs. Jūs pats viņu tur esat iejaucis. Jūs piesavinājāties naudu tāpēc, ka tā bija vajadzīga jūsu meitai. Nebrīnieties — mēs cenšamies noskaidrot visus apstākļus. Un izrādījās, ka daba jūsu meitu apveltījusi ar ļoti labu balsi.

Inkasents. Tā ir.

Uzraugs. Viņa iet stundās pie kāda itāliešu profesora.

Inkasents. Tā ir.

Uzraugs. Bet šis privātstundas jums maksā daudz naudas. Jūs ievietojāt laikrakstā sludinājumu, lai nopelnītu iztrūkumu, kas radās jūsu ģimenes budžetā.

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Turklāt jūs gribējāt dāvināt savai meitai klavieres, jo tās viņai darbā nepieciešamas.

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Muzikāliju veikalā jums piedāvāja labu instrumentu par divi tūkstoši latiem.

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Redziet, tie visi ir apstākļi, kas runā jums par labu! Jūs nepiesavinājāties naudu, lai to notriektu uzdzīvē. Tā bija nepieciešama cilvēkam, ko jūs mīlat un kam gribējāt palīdzēt. Šie apstākļi mikstina jūsu vainu. Bet padomājiet, kas notiks, ja jūs to noliegsit! Jūs notiesās, un jūsu meitai katrs cilvēks varēs sacīt, ka viņas tēvs ir blēdis. Jūs samaitāsiet ne tikai savu, bet arī viņas dzīvi.

Inkasents. Mans dievs, vai tiešām nav nekādas izejas no šī pierādījumu labirinta?

Uzraugs. Nav. Kā redzat, mums viss jau pārāk labi zināms. Jums atliek tikai atzīties!

Inkasents. Uzrauga kungs, ticiet man: es jau sāku vēlēties, kaut patiesi būtu vainīgs!

CETURTĀ AINA

Piķurgs (*sēž pie apkrauta galda*).

Viesmīlis (*viņu apkalpo*).

Piķurgs. Es nezināju, ka pasaulē ir arī tik labas lietas kā šīs.

Viesmīlis. Ir arī vēl labākas, kapteiņa kungs! Tās vēl tikai nāks.

Piķurgs. Jā, pasaule tālu gājusi, kopš es biju prom. Cilvēkā mīt nemiera un meklētāja gars. Ja šodien viņš uzbūvējis labu mašīnu, tad rīt grib būvēt vēl labāku. Un, ja šodien pavāram izdevies garšīgs ēdiens, tad rīt tas būs vēl garšīgāks.

Viesmīlis. Kapteiņa kungs runā ļoti gudri. Jau no valodas redz, ka darišana ar izglītotu cilvēku. — Ko kapteiņa kungs vēlas?

Piķurgs. Vēlēties, mīlais, varam ļoti daudz, bet sasniegt spējam maz!

Viesmīli ar paplātēm novieto traukus uz galda.

Viesmīlis. Lūdzu, kapteiņa kungs!

Piķurgs. Pagaidiet — kurp skriesit, līpaiņi? Nāciet tuvāk! — Ielej šampanieti, draugs! Četras glāzes. Un tagad dzersim!

Viesmīli. Piedodiet, bet —

Piķurgs. Klusu! Kurš no mums ir kungs — es vai tu?

Viesmīlis. Piedodiet, augstība!... Pārāk liels gods... Uz kapteiņa kunga atgriešanos dzīvē! (*Viņi dzer. Trio spēlē tušu.*)

Piķurgs. Braši spēlē, maitas gabali! Pirksti tā vien ņirb kā īstiem mērkaķiem. Aiznes arī viņiem pudeli! Ir pelnījuši.

Restorāna apmeklētāji saintrīgēti, vaļējām mutēm noraugās neparastajā skatā.

Jauneklis. Tas vīrs ar vērienu! Spriežot pēc tā visa, kas te notiek, tam vajag būt īstam dzejniekam. Sadzert ar apkalpotājiem — kāda fantāzija!

1. meitene. Kāda plata piere!

2. meitene. Cik sirmie mati burvīgi pieskaņoti saulē nodegušajai sejai!

Jauneklis. Ar šo vīru vajadzētu ievadīt diplomātiskas sarunas.

1. meitene. Dari to, Zanīt!

2. meitene. Es kļūšu slima, ja nevarēšu ar viņu iepazīties.

1. meitene. Viņš ir dievišķīgs!

Piķurgs. Nu, ko jūs visi manī tā blenžat, a? Piemēram, tu — ar to dzeltenu kudlu. Panāc tuvāk, jaunekli, panāc tuvāk!

Jauneklis. Es? Man liels gods —

Piķurgs. Ak ir gan liels gods? Kur tad viņš tev ir? Vai vari parādīt, a? Nu runā, jaunekli, runā!

Jauneklis. Ko lai runāju?

Piķurgs. Ja jau esi nācis šurp, tad būs arī runāt! Es jau sen skatos, ka gribi man kaut ko sacīt. Beidzot nolēmu tevi uzklausi. Ko tu man teiksi?

Jauneklis. Ka jūs man... liekaties ļoti tuvs... gara radiņiņš, tā sakot. Man liekas, ka es jūs pazīstu jau sen.

Piķurgs. Ak pazīsti gan, ko? Bet vakar nepazīni. Vakars gāji man kā spītālīgam garām. Vai nav savādi — līdzko ierodos šeit, visi mani tūlīt pazīst.

Jauneklis. Lielu vīru visi pazīst.

Piķurgs. Ak esmu gan liels vīrs? Bet vakars tāds nebiju. Kāpēc taisni šodien esmu kļuvis liels vīrs?

Jauneklis. Katram pienāk sava reize būt lielam.

Piķurgs. To tu labi pateici, jaunekli! Kas tu tāds esi?

Jauneklis. Dzejnieks.

Piķurgs. Kas tas tāds ir? Ak tas, kas saliek dziesmiņas? Nu parādi, jaunekli, ko proti, parādi!

Jauneklis. Kā lai to parādu?

Piķurgs. Noskaidri kādu pantiņu!

Jauneklis. Labprāt. Bet par ko jūs gribētu dzirdēt?

Piķurgs. Par naudu, teiksim.

Jauneklis. Dzejiskāk izsakoties — par zelta teļu?

Piķurgs. Kāpēc taisni par zeltu? Tagad modē papīra nauda. Skaidri par to!

Jauneklis. Es tikai lūdzu man iepriekš piedot, ja mans priekšnesums nebūs nogludināts. Tā būs improvizācija par uzdotu tēmu, tā sakot, ekspromts.

Piķurgs. Latviski sakot — kaut kas uz ātru roku?

Jauneklis. Jā.

Piķurgs. Pūt vaļā!

Jauneklis.

Nauda,
tu dievišķais spēks!

Grēks,

nevainība,

griba,

skarbs

darbs

un izlaidība —

tas viss tevī slēpjas,

nauda,

tu cildenais spēks!

Tikko no spiedes nākusi,

tu esi netīrāka par mēsliem,

un tomēr —

caur tūkstoš rokām gājusi,

tu esi tikpat skaidra, kā bijusi.

Tevis nav smakas.

Visiem tu kalpo
un kalpini katru.
Vaidi un sviedri
ir tavi biedri.
Asaru lāses
tev miesīgas māsas.
Tu atver vārtus uz dzīvi,
tu atļauj elpot droši un brīvi —
nauda,
tu varenais spēks
un skaistākais grēks!

Vai vēl?

Piķurgs. Tālāk, jaunekli, tālāk!
Jauneklis.

Viens tevi pelnī ar sviedriem
un asinīm,
citam tu krīti no debesīm.

Piķurgs. Kas krīt no debesīm?

Jauneklis. Nauda.

Piķurgs. Kā tu to zini?

Jauneklis. Tā saka.

Piķurgs. Bet vai tev pašam arī kādreiz nauda kritusi no
debesīm?

Jauneklis. Nē. Tomēr — jā! Man vienmēr nauda krīt no
debesīm.

Piķurgs. Patiesi? Kā tas notiek?

Jauneklis. Redziet: manas dzejas man nāk no debesīm. Un
par dzejām es dabūju naudu.

Piķurgs. Tas ir pavisam kas cits.

Jauneklis. Un tāpēc to nevajag saprast burtiski! Tā dzej-
nieki saka. Tā ir metafora, hiperbola — vai kaut kas tamlīdzīgs.

Piķurgs. Tātad tu domā, ka nauda no debesīm nevar krist?

Jauneklis. Nē. Vismaz papīra nauda ne.

Piķurgs. Kāpēc ne?

Jauneklis. Caur mākoņiem krītot, tā samirktu un pār-
vērstos papīra putrā.

Piķurgs. Bet ja nu laiks ir skaidrs?

Jauneklis. Arī tad ne. Nav dzirdēts, ka tā kādreiz būtu
noticis.

Piķurgs. Tu esi muļķis, dzejniek, — sēdies pie mana
galda! — Vai kādam vēl ar mani kas runājams? Teiksim — tev
ar to melno vuncu? Ko skaties šurp, ne acu nenolaidis?

Kungš. Tev tiešām varens galds, kā mērenam ķēniņam. Tik
pulka dzeramo un ēsmas —

Piķurgs. Jā, ēsma ir laba.

Kungš. Un vīns lai liekas labs.

Piķurgs. Jā. Bet tas ir mans.

Jauneklis. Kapteiņa kungs, iedrošinos aizrādīt, ka man tur palika divas dāmas. Un es domāju —

Piķurgs. — ka arī viņas varētu pārsēsties pie mana galda?

Jauneklis. Viņas deg aiz nepacietības ar jums iepazīties.

Piķurgs. Ak deg gan, ko?

Jauneklis. Un te vietu daudz.

Piķurgs. Ir gan, bet katram sava kārtā. Tagad tā pienākusi tam džentlmenim, ar ko nupat sāku runāt, bet tu mani pārtrauci.

Jauneklis. Es ļoti atvainojos.

Piķurgs. Sēdies, ēd un dzer, bet runāt atļauj man! Redzi, šis kungs visu savu mantību ieguldījis šeit, kur mēs tagad tik jauki jūtamies. Tāpēc ar viņu gribu parunāties vispirms. Viņš aprīno manu galdu. Paklausīsimies, par ko viņš savu nabaga galvu tagad lauzā.

Kungs. Es domāju, kā tu ar to visu tiksī galā.

Piķurgs. Gan jau kāds palīdzēs! Vai tiešām neviens vairāk negribēs sēsties pie mana galda? Tu pats, piemēram? Vai manu vīnu negribi dzert?

Kungs. Ja tu aicini — labprāt. Sirsnīgi pateicos! (*Viņš dodas pie galda, bet tai brīdī —*)

Piķurgs (*viņam pastiepj priekšā savu nūju*). Laipni lūdzu, te labuma daudz. Tikai vispirms tas jānopelnī.

Kungs. Bet kā?

Piķurgs. Hop!

Kungs. Ko — ?

Piķurgs. Lec!

Kungs. Piesargies, veci! Arī mulķīgam jokam ir savas robežas.

Piķurgs. Hop!

Kungs. Tu vari mani saukt par plenci un plēguru, es nerunāšu pretī, jo tas ir tiesa. Esmu nodzēris namu un sievu — arī tas ir tiesa. Bet savs lepnums man vēl ir.

Piķurgs. Ak ir gan, ko? Un ja arī ir, tas vairs neskaitās. Lepnums tev derēja, kamēr biji bagāts. Toreiz tu sauci «hop!» un es lēcu. Tagad tu esi nabags, bet es — bagāts. Nu mana reize saukt «hop!» un tava reize lēkt.

Koris. Hop!

Kungs. Es neesmu dresēts suns, kas lec pār nūju, kad viņam uzsauc «hop!»

Piķurgs. Ja vēl neesi dresēts, tad tūlīt dresēsīm!

Kungs. Tu varbūt nemaz tik ļauni nedomā, bet to var pārprast. Zēns būdams, allaž esmu lēcis pār nūju. Tas nemaz nav grūti.

Piķurgs. Tad lec arī tagad!

Kungs. Toreiz es lēcu brīvprātīgi un pats sava prieka pēc. Tagad tas ir citādi — tā sakot, simboliski. Un tas ir pazemojums.

Piķurgs. Tad pazemojies!

Koris. Hop!

Kungs. Tavai nūjai pārlēkt ir tīrais nieks. Vajag tikai gribēt.

Piķurgs. Tad gribi!

Kungs. Bet es negribu.

Piķurgs. Vai es nekad neesmu pazemojies? Un man neviens neprasiņa, vai to gribu vai ne. Kāpēc tu tagad nevarētu zemoties? Vai tu esi labāks par mani?

Koris. Hop!

Kungs. Jocīgs vecis — un iespītīgs arī. Bet tu esi dzīves prātnieks, un galu galā tu man tīri labi patīc. Nu, ja tas tev dara prieku, tad —

Koris. Hop!

Kungs (*pārlec pār nūju, koris gavilē, trio spēlē tušu*).

Piķurgs. Vai vēl kāds grib lēkt pār manu nūju?

Koris. Visi! Visi! Hop! Hop! Hop!

Piķurgs. Lūdzu, pa vienam!

Viesi sastājas rindā, ar smiekliem un gavilēm viens pēc otra lec pār nūju, pārējie sauc hop! un trio spēlē tušu.

Piķurgs. Dāmas un kungi, sēdieties pie mana galda! Kapteinis Piķurgs maksā par visu! Surp, ļipaiņi! Apkalpojiet manus viesus! Vispirms katram glāzi dzīvesprieka!

Jauneklis. Vai zināt, draugi, kas ir šis noslēpumainais svešinieks, kas mums klājis šo karalisko dzīru galdu? Tas ir pats Bakhs, kas šovakar nācis sērst mūsu vidū. Pacelsim glāzes viņam par godu!

Kungs. Lai viņš ilgi dzīvo — mums par prieku! Lai baudām no viņa devīgās rokas! Tas mūs nekavēs uzklaut dzīru devēja runu, kā šādos brīžos pieklājas. Uzmanību — vārds Bakha kungam!

Piķurgs. Draugi, es jums visiem pateicos par godu, kas man tiek parādīts. Bet man jāaizrāda, ka te noticis mazs pārpratums. Es neesmu Bakha kungs, kā te nupat nepareizi minēja. Mans vārds ir Piķurgs vai pareizāk — kapteinis Piķurgs, kā to rāda mana jūrnieka forma. Bet, tā kā mans kuģis dzīves vētrās jau sen strandējis, tad, patiesību sakot, es arī neesmu nekāds kapteinis. Esmu bijis degradēts, mana alga daudz gadu netaisnīgi ieturēta. Bet šodien, mani draugi, esmu atguvis savu kapteiņa formu un rangu — līdz ar visu ieturēto algu, un tāpēc jūs tagad sēžat pie mana galda.

Jauneklis. Lai dzīvo kapteinis Piķurgs!

Kungs. Šis notikums jāatzīmē ar otru glāzi!

Piķurgs. Ļipaiņi, kalpojiet kungiem — un kaut arī tās būtu tikai lupatas!

Kungs. Ko viņš tur teica?

Piķurgs. Lupatas, es teicu. Jā, mani draugi, mēs visi esam lupatas! Kad sākam dzīvi, mēs esam kā tīri un skaisti audumi, labs materiāls, kam ne puteklītis nelīp klāt. Bet, kad dzīve mūs

novalkā un pamet, tad redzam, ka no mums palikuši pāri tikai lēveri un skrandas... Bet lai šis liktenis mūs neskumdina! Padomāsim, draugi, kas būtu pasaule bez lupatām! Tukša un tumša tā būtu kā velna ķeša, es jums saku! Jo arī katrai lupatai ir sava vērtība, kaut arī maza. Bet, kad daudz mazumu savā kopā, tad rodas lielums. Redziet, tas notiek tā! Kad lupatas savāktas, tās nonāk fabrikā. Tur tās ārda un plucina, lai caurumi atkrustu nost, tās tīri un mazgā, atņem tām krāsu un rakstu... — un redziet, tad vairs nav lupatu, ir tikai tīrs un vērtīgs materiāls. Tas pārvēršas papīrā, un, jo rupjākas bijušas lupatas, jo smalkāks papīrs. Un tad tas nāk atpakaļ dzīvē — vai nu kā skaista grāmata, kas apgaismo cilvēka prātu un ieliksmo viņa sirdi, vai arī tas atgriežas dzīvē kā naudas zīme un cilvēkam liek padomāt, kā tas ir — un kā vajadzētu būt. Dzīve mani daudz vazājusī un pazemojusī līdz pēdējai lupatai. Tāpēc jūs visi šovakar lēcāt pār manu nūju. Es pats esmu lupata un tāpēc gribu, lai pie mana galda sēdētu tikai lupatas. Esmu pats ticis pazemots un tāpēc gribēju pazemot arī jūs. (*Visapkārt iestājies klusums.*) Es nezinu, vai tā bija runa, nezinu arī, vai esmu pateicis to, ko gribējāt dzirdēt... Zīnu tikai, ka tas, ko teicu, ir viss, ko varēju teikt... un tas, ko redzat sev priekšā uz galda, ir viss, ko varu jums sniegt... Baudiet, esiet liksmi un nepieminiēt mani ļaunā prātā...

Jauneklis. Tā bija slavena runa.

Kungs. Kapteini Piķurg, nupat mēs visi par tevi domājām: tas ir gudrs vīrs. Tu proti noskaidrot jautājumus, kas mums allaž likušies miklaini. Sevišķi labi tu runāji par naudu. Tāpēc saki mums — kādas ir tavas domas tai miklajā naudas laupīšanas lietā, par ko šodien rakstīts avīzē?

Piķurgs. Neesmu lasījis. Par ko tur rakstīts?

Jauneklis. Par kādu inkasentu —

Piķurgs. Ko saki? Es arī vienu tādu pazīstu.

Jauneklis. — no Stabu ielas.

Piķurgs. Kā tu teici? Vai tu to skaidri zini?

Jauneklis. Še, lasi pats!

Piķurgs. Es nelasu avīzes. Bet šoreiz — dod šurp! (*Viņš paņem avīzi un šķir lapas.*) Kur tad tā stāv? (*Viņam parāda ar pirkstu.*) Jā, ir gan... Stabu iela... un inkasents ar... Nauda... — Klusāk, ļaujiet man lasīt!

Kungs. Lai skaidri saprastu, sāc no augšas un lasi visu! Tavu garīgo prombūtni labprāt piecietīsim. Baudīsim dzīvi, tā nenāk katru dienu. Piepildi glāzes, jauno cilvēk, dāmām, protams, arī! — Viesmīl!

Viesmīlis (*piesteidzas*). Lūdzu, kungs? Pudeli alus?

Kungs. Nē, pie velna — cigāru!

Viesmīlis (*pasniedz kasti*). Lūdzu, kungs!

Kungs. Ņem, dzejniek, tu arī! Nekautrējies, bāz kaut kabatā, šodien kapteinis maksā par visu.

Viesmīlis. Ir jau samaksāts. Lūdzu!

Jauneklis. Vai nevar dabūt kaut ko vieglāku? Mums te ir dāmas.

Viesmīlis. Cigaretes?

Jauneklis. Bet vislabākās.

Viesmīlis. Lūdzu!

Kungs. Un mūziku! Vistrakāko gabalu, kāds vien viņiem ir!

Viesmīlis. Lūdzu, kungs! (*Viņš pamāj mūziķiem, un trio sāk neganti gaudot, tā ka neviens vārds vairs nav sadzirdams.*)

Bet Piķurgs to pat nepamana. Kad raksts izlasīts, avīze viņam izslīd no rokas un viņš stīvu skatu veras galdā.

Kungs. Hē, vecais!

Jauneklis (*sniedz piepildītu glāzi*). Sveiks, kapteini Piķurg!

Piķurgs (*izbrinījies paskatās, nesaprašanā pārlaiž skatu saviem dzīru viesiem... tad viņš pieceļas un uzliek cepuri galvā*).

Kungs. Uzmanību! Kapteinis runās!

Mūzika apklust.

Piķurgs. Nav laika runāt, mani draugi! Tagad kaut kas jādara — un tūlīt! Man jāsteidzas.

Kungs. Pagaidi, vecais! Tu mums esi vajadzīgs vēl tepat!

Piķurgs. Tas var būt. Bet citur manis vajag daudz vairāk nekā šeit.

Jauneklis. Tad lasies vesels! Bet manies drīz atpakaļ!

Piķurgs. Ja vien varēšu. Labu vakaru, draugi, — un uz redzēšanos... Jā... ko jums vēl gribēju sacīt: piedodiet, ka jums liku lēkt pār nūju! Dzīve mani daudz dancinājusi, un reiz man gribējās padancināt arī citus. Biju iedomājies, ka tas man būs lielākais prieks, kādu vien varētu piedzīvot. Bet, kad jūs bijāt lēkuši pār manu nūju, tad man kļuva skumji ap sirdi... un bija kauns — ne jūsu dēļ, bet pašam par sevi... Un tāpēc vēlreiz: piedodiet man, muļķa strandējušam kapteinim... Ardievu!

Trio spēlē maršu. Draugi māj ardievas. Piķurgs aiziet neatskatīdamies.

PIEKTĀ AINA

Istaba inkasenta dzīvoklī augšējā stāvā. Logs uz sētas pusi.

Durvis uz priekšnamu, no kura ieiet arī virtuvē. Vakars.

1

Vīga (*sēd uz vecā divāna, mazā Čirka viņai mierinādama aplikusi roku ap pleciem, sētniece pie galda, vēl turēdama rokā uznesto laikrakstu*).

Sētniece. Līdzko izlasījām avīzi, tā Čirka vairs ne brīdi neliek miera. Iesim, saka, pie Vīgas, viņai bēdas, vajag mierināt.

Un tā kāpām arī augšā. Neņemiet ļaunā, piedodiet traucējumu, bija labi domāts...

Vīga. Kāpēc lai ļaunotos, saimniecīt? Esmu jums pateicīga, ka mani apmeklējāt. Man likās, ka pēc tā raksta, kas ielikts avīzē, mani vairs neviens negribēs pazīt.

Čirka. Kas tik dumji runās, Vidzīt! Visi taču zina, ka avīzēs niekus vien raksta. Un tur jau nemaz nav sacīts, ka tavs tēvs to naudu tiešām noblēdijis. Tā tikai domā. Bet tas nekas. Gan vēlāk domās citādi!

Vīga. Nevar taču pataisīt baltu par melnu. Kāpēc lai tētis būtu zadzis tos pāris tūkstošus? Portfelī viņam allaž bijuši divdesmit un trīsdesmit tūkstoši. Bet viņi izpētījuši, ka klavieres, ko gribējām pirkt, būtu maksājušas tikai divi tūkstoši, — un taisni tie tagad pazuduši.

Sētniece. Par to avīzē nekas nav rakstīts.

Vīga. Nē, bet es to zinu. Vakarvakarā trīs vīri atnāca un pārmeklēja dzīvokli, pat katru grāmatu izšķirstīja. Kad nekā neatrada, tad sāka mani pratināt: kur esot noslēpta nauda, ko tēvs man devis? Es, protams, neteicu.

Čirka. Vai tev tāda bija?

Vīga. Jā, tā man glabājas somiņā. Bet mani pašu nepārmeklēja un somiņu ar neaiztika. Es neteicu, ka tajā glabājas nauda, tad viņi to būtu paņēmuši. Bet tā ir mana nauda. Katrā algas dienā tēvs man kaut ko iedod — es krāju klavierēm. Divu tūkstošu gan vēl nav, bet iemaksai būtu diezgan. Tāpēc gājām skatīties un meklēt kādu piemērotu instrumentu. Tēvs pat pulksteni ieķīlāja.

Sētniece. Tā taču pavisam cita nauda.

Vīga. Bet to nevar pierādīt. Vienīgi tad, ja atrastos no-laupītā —

Sētniece. Ja policija to meklē, tad arī atradīs.

Vīga. Sorīt tie trīs vīri atkal bija mūsu sētā. Man bailes no viņiem. Skatās manī kā noziedzniecē. Vienīgi tas vecākais ar sirmajām ūsām — tas bija kā cilvēks. Aizejot aplika man roku ap pleciem un mazliet sapurināja — lai turoties.

Sētniece. Viņš droši vien gribēja sacīt, ka jūsu tēvs drīz atgriezīsies mājā.

Vīga. Arī man tā likās. Tāpēc visu dienu neesmu izgājuši no mājas. Gaidīju. Nevar taču cilvēku turēt cietumā tikai tāpēc, ka viņš nespēj pierādīt, ka nav vainīgs.

Čirka. Varbūt jau šo pašu brīdi tavs tēvs ienāk pa vārtiem —

Sētniece. Neaušojies, Čirka!

Čirka. — tagad viņš nāk pa kāpnēm augšā — viņš grib tevi pārsteigt, tāpēc zvanīs — viņš jau liek pirkstu uz podziņas — klausies, tūlīt atskanēs zvans — !

Brīdi visas sugestētas klausās, bet zvans neatskan.

Viga. Tā jau es visu dienu te gaidu, bet nekas nenotiek. Un vakarā būs briesmīgi skumji. Naktī aiz bailēm nevarēšu gulēt.

Čirka. Mamm, Viga var pārgulēt pie mums!

Sētniece. Zināms, ka var, ja tikai nav par šauru.

Čirka. Mēs ar Vigu gulēsim kopā, tas būs vēl drošāk.

Viga. Paldies par patvērumu! Bet kādu brīdi pakavēšos vēl tepat augšā. Varbūt tomēr kaut kas notiek...

Čirka. Nu jā, ka notiks!

Viga. Kāpēc tu tā domā?

Čirka. Nu tāpēc, ka kaut kam taču jānotiek!

Viga (*pasmaida*). Jā. Un tas ir tikpat skaidri un vienkārši kā par to nācēju —

Čirka. — kas patlaban kāpj augšā! Vai tu vēl nekā nedzirdi?

Sētniece. Pietiek aušoties, Čirka, es jau teicu!

Čirka. Paklausies — vai arī tu nekā nedzirdi? Pavisam klusus soļus — un tepat pie durvīm. Tur kāds nāk. Klau, patlaban apstājas... Tad viņš paceļ roku — tūlīt zvanīs, ka es tev saku!

Atkal visas brīdi klausās. Un tiešām — atskan zvans.

Čirka. Nu, ko es teicu! Jāiet atvērt.

Viga. (*atguvusies*). Jā... tūlīt!

Sētniece. Es ielaidīšu, jaunkundzīt, — esmu tuvāk durvīm. (*Viņa iziet priekšnamā, durvis paliek pusvīru.*) Skat, kāds negaidīts viesis!... Jā, jā, Hedvigas jaunkundze ir mājā. Var runāt, var — kā ne.

Viga. Kas tur ir?

2

Piķurgs (*parādās durvīs*). Es...

Čirka. Labvakar, kapteini. Piķurg!

Piķurgs. Labvakar, labvakar.

Viga. Salijis un aizsies. Vai tu skrēji?

Piķurgs. Liekas, ka skrēju gan... Un man tā kāja — zini...

Viga. Vai gadījies kas ļauns?

Piķurgs. Man ne, bet tev, meitenīt! Lasīju avīzē. Un galvā viss sagriezās juku jukām... Vēl nesaprotu, kas un kā tas gadījies, bet zīnu, ka tas nav nekas labs. Tāpēc tūlīt skrēju šurp. Jo, kad cilvēku piemeklē nelaime, tad labi, ja viņš nav viens.

Sētniece. Ko gan tu varētu palīdzēt?

Piķurgs. To tu nemaz nezini, saimniecīt! Pasakās ar' muļķa Antiņš izrādās par visiem gudrāks un vienīgais, kas var palīdzēt.

Sētniece. Tu taču nesāksi Hedvigas jaunkundzei tagad pasakas stāstīt?

Piķurgs. To gan ne. Pasakām viņa jau par lielu. Bet tev vajadzēja redzēt, kā viņa klausījās manus nostāstus toreiz, kad bija vēl daudz mazāka par tagadējo Čirku! Kā viņai acis dega! Un ar kādām gaviļēm viņa mani sagaidīja, kad nācu pēc lupatām! Tad arī pašam sirds priecājās kaut ko stāstīt.

Sētniece. Bet tagad pastāsti, kāpēc šovakar skrēji šurp! Tātad lasīji avīzi — ?

Piķurgs. Jā — un uzreiz bija tā, it kā viens man iesistu pa pieri. Un tūlīt iešāvās prātā, ka jāsteidzas šurp. Kāpēc, to pats nezinu. Kungs dievs, kā tas tā varēja gadīties?

Viga. Es arī nekad nebūtu varējusi iedomāties, ka manu tēvu apvainos naudas zādzībā.

Piķurgs. Viņu apvaino?

Viga. Jā, vismaz tur aizdomās. Par to rakstīts arī avīzē.

Piķurgs. Es netiku rakstam līdz beigām. Kāds it kā runāja pie auss un teica — steidzies, pasteidzies, kapteini Piķurg! Tāpēc vajadzēja skriet. — Bet nu saki — kā tas varēja gadīties? Tavs tēvs gan nav lāga cilvēks, bet es nedomāju, ka viņš varētu zagt.

Viga. Viņš arī nav zadzis, viņš ir aplaupīts. Bet, tā kā uzbrukuma brīdī neviena nav bijis tuvumā, tad viņi domā —

Piķurgs. Lai domā, ko grib!

Viga. Bet, kamēr viņi tā domās, tie nelaidīs tēvu brīvībā. Varbūt viņam vajadzēs vairākus gadus nosēdēt cietumā.

Piķurgs. Nemāci tu kungu dievu rikoties! Ja viņš kādu liek cietumā, tad tā arī vajag.

Sētniece. Šovakar tu runā gluži kā dulns, kapteinīt! Vai tāpēc tu nāci šurp, lai Hedvigas jaunkundzei sacītu tik riebīgus vārdus?

Piķurgs. Es tikai teicu, ka kungs dievs gan zina, ko dara. Vai tev neviens nav pāri darījis? Un man?

Viga. Tēvs tev darījis pāri, tas tiesa. Bet es nezināju, ka tu esi tik atriebīgs.

Piķurgs. Jā, atriebības kāri man var pārnest. Bet ko tu spēj darīt savai sirdij? Jo stingrāk tu viņu apspied, jo niknāk tā plosās te iekšā. Un naktī tā brēc, citi to nedzird, bet tu nevari gulēt. Un tādos brīžos tev gribas būt varenam un stipram, lai varētu norēķināties ar visiem, kas tev darījuši pāri.

Sētniece. Nē, to es ilgāk nejaudāju klausīties! Tu jau esi gatavais velns, Piķurg! Vai tāpēc nāci šurp, lai te izkratītu savu neganto sirdi?

Piķurgs. Ja esmu atnācis, tad varu arī pateikt, kas man te iekšā krent.

Sētniece. Tad gan esi izmeklējis īsto brīdī! Hedvigas jaunkundze tevi sagaidīja kā vecu draugu, kas pateiktu labu vārdu, — bet ko tu?

Piķurgs. To es neteicu par Vigu, bet par viņas tēvu.

Sētniece. It kā tas nebūtu viens un tas pats! Ko nabaga meitene iesāks, kad tēvu bez vainas ieliks cietumā? Būs jāiet melnā darbā, lai nopelnītu sev uzturu. Viņa vairs nevarēs mācīties.

Piķurgs. Tā tu saki? Jā, laikam par to arī būšu domājis un baidījies, kad steidzos šurp.

Viga. Es tevi ar' šodien allaž iedomāju. Nez kāpēc likās, ka tu man varētu nelaimē palīdzēt. Ar kādu padomu. Jau šorīt gribēju tev savas bēdas izstāstīt, bet tur tuvumā bija tie svešie vīri — baidijos.

Piķurgs. Par kādiem vīriem tu runā?

Viga. Par tiem pašiem, kas vakarvakarā pārmeklēja dzīvokli.

Piķurgs. Kā — šeit?

Viga. Jā. Viņiem ir aizdomas, ka piesavināto naudu tēvs noslēpis te mājā.

Piķurgs. Bet viņš taču to naudu nemaz nav piesavinājis.

Viga. Bet to viņš nevar pierādīt un es arī ne. Liecinieku nav, jo kurš laupītājs gan teiks garāmgājējiem: lūdzu, nāciet skatieties, es tūlīt iešu laupīt!

Piķurgs. Es to saprotu tā: ja cilvēks nav vainīgs, tad arī viņam nav jābaidās. Tāpēc jau ir tiesas —

Viga. Redzi, kapteini Piķurg, būs nevis tā, kā tam vajadzētu būt, bet gan tā, kā tiesa nospriedīs. Un tiesa lems tā, kādi būs pierādījumi. Bet to nav.

Piķurgs. Tad tie jāmeklē! Bet es labi nesaprotu — kas šai gadījumā derētu kā pierādījums?

Viga. Piemēram, tas, ka nolaupītā nauda atrastos.

Piķurgs. Ak tā! Tad vajadzīga nauda? Ja tā gadītos, tad viss būtu labi, tu teici?

Viga. Jā.

Piķurgs. Saprotu. (*Bīdi klusē*). Ja nu man, teiksim, būtu nauda... un es tev to varētu dot — ?

Viga (*pasmaida*). Tev laba sirds, kapteini Piķurg, paldies! Bet tur vajag daudz naudas.

Piķurgs. Bet, ja nu man būtu tik daudz —

Viga. — cik tev nav.

Piķurgs. To tu vis nezini. Bet ja nu man, teiksim, būtu tik daudz, cik vajag? Vai ar to būtu līdzēts?

Viga. Nē, kapteini, — ar to, kas varētu būt, vēl nekas nav līdzēts.

Piķurgs. Bet ja nu tomēr — ?

Viga. Nē, kapteinī! Ja, visu mūžu ar trūkumu kaudamies, savu mazumiņu esi iekrājis, tad tā ir tava nauda. Nevienam citam uz to nav tiesību. Arī tev taču jādzīvo.

Piķurgs. Jā. Un reiz man ļoti gribējās dzīvot, tas tiesa. Un dzīvi es iedomājos kā lielu tirdzniecības namu. Ārā ir auksts un tumšs, dzīves logi spoži apgaismoti, ap tiem drūzmējas cilvēki, bet iekšā iet tikai tie, kam ir nauda. Es vienmēr esmu stāvējis ārpusē, vai kāds brīnums, ka arī man reiz gribējās iet iekšā.

Sētņiece. Nu tu atkal runā kā cilvēks, kapteinī.

Piķurgs. Esmu vienmēr priecājies pie svešiem logiem. Tas prieks man jau kļuvis par paradumu. Un tagad es baidos, vai

prieks nepaliks ārpusē, kad pats iešu iekšā. Tāpēc to nieku tu no manis varētu pieņemt.

Vīga. Tomēr nē, kaptein Piķurg: tava nauda man neder! Būtu pavisam cita lieta, ja tu to būtu zadzis vai nolaupījis —

Piķurgs. Nē, to es neesmu darījis.

Vīga. — un tagad aizietu pie policijas un teiktu: redziet, šo naudu es nolaupīju, inkasents nav vainīgs, — tad tā derētu.

Piķurgs. To es nesaprotu. Vai cilvēkam katrā ziņā jābūt zaglim vai laupītājam, lai varētu otram palīdzēt?

Vīga. Tā šoreiz iznāk.

Sētniece. Ak tad esi arī savu santīmu iekrājis, kapteinīt? Tas prātīgi darīts. Par vecuma dienām jādomā. Esi ar' visu mūžu diezgan plosījies ar tām lupatām. Un ko tu tagad darīsi ar to naudu?

Piķurgs. Nezinu. Neesmu padomājis. Kaut kas jau būs jādara.

Sētniece. Vai daudz tev ir tās naudas?

Piķurgs. Neesmu skaitījis, bet liekas, ka diezgan daudz.

Sētniece. Tad nopērc nomalē savu būdu ar gabaliņu zemes! Mūža galā būs kur galvu nolikt. Nevajadzēs vairs mētāties pa svešiem kaktiem kā līdz šim.

Piķurgs. Jā, tas gan būtu labi... kad varētu būt pats savs kungs. Un tas viss kļūst iespējams, ja cilvēkam ir nauda. Sava būda un gabaliņš zemes... Un ko visu nevarētu dabūt par to naudu, ko nolaupīja Vīgas tēvam!

Čirka. Iedomājies: divi tūkstoši seši simti latu!

Piķurgs. Divi tūkstoši? Tas laikam ļoti daudz?

Sētniece. Tik daudz, kapteinīt, cik tu pat sapnī neesi redzējis!

Piķurgs. To tu vis nezini. Bet tā gan laikam bijusi liela nauda?

Čirka. Iedomājies: divi sainīši naudas, pa tūkstotim latu katrā, un bandrole pāri.

Piķurgs. Divi sainīši, tu saki? Un ar bandrolēm?

Čirka. Un vēl vesela sauja desmitniekos un divi simtnieki lai!

Piķurgs. Un divi simtnieki ar! Kungs dievs, kāpēc taisni divi sainīši un divi simtnieki?

Čirka. Tā rakstīts avīzē.

Piķurgs. Divi sainīši, tu saki, ar bandrolēm? Pagaidi, ļauj pārdomāt, ļauj ļoti pārdomāt! — Kungs dievs, esi nabaga cilvēkam žēlīgs! Un divi sainīši, tu saki? Bet kāpēc taisni divi? Bet kā tas tā var būt? Pagaid, ļauj pārdomāt, ļauj ļoti pārdomāt!...

Čirka. Ko tu gribi darīt, kapteini Piķurg? Atvērt logu?

Piķurgs. Jā, paskatīties ārā...

Čirka. Tur nekas nav redzams. Ir jau tumšs.

Piķurgs. Tad es iešu... svaigu gaisu ieelpot. Man apreiba galva... Turklāt man daudz kas jāpārdomā. Bet es atkal uznākšu, katrā ziņā uznākšu.

Zvans.

Cirka. Atkal zvanīja!

Sētniece. Kas tik vēlū varētu nākt?

Vīga. Tu žēlīgais! Tas nebūs nekas labs... Neaizej, kapteini Piķurg, paliec vēl brīdi pie manis!

Piķurgs. Nebaidies, Vīga, — es būšu pie tevis! Un tūlīt paskatišos, kas tur ālējās. (*Viņš iziet atvērt, bet tūlīt apmulsis parādās atkal durvis.*)

Vīga. Kas tur atnāca?

Piķurgs (*nezina, ko atbildēt*).

Vīga. Laid mani garām! Es gribu redzēt, kas tur ir.

Piķurgs. Gan jau redzēsi...

3

Uzraugs ar Ušku parādās durvīs aiz lupatlaša.

Uzraugs. Tie esam mēs, veci paziņas, jaunkundzīt! Vēl taču atceraties? Labvakar!

Vīga. Savu mūžu jūs neaizmirsīšu, kaut gan to vēlētos par visu vairāk pasaulē.

Uzraugs. Saprotu. Jums nav nekādas vajadzības pricēties par tik vēlū apmeklējumu. Bet šoreiz jūs liekaties daudz drošāka nekā vakarvakarā. Tagad jūs neesat viena. Kas tie par ļaudīm? Viesi?

Sētniece. Kādi nu viesi, kungs! Es esmu šīs mājas sētniece, un šī te ir mana meita.

Uzraugs. Patīkami iepazīties. Ko jūs te meklējat?

Sētniece. Uznācām pie Hedvigas jaunkundzes. Lai drošāk. Viņa, nabadzīte, gluži kā galvu pazaudējusi.

Uzraugs. Kādēļ?

Sētniece. It kā jūs to nezinātu! Par to jau šodien rakstīts visās avizēs.

Uzraugs. Un kas šis vīrs tāds?

Piķurgs. Es, kungs, esmu tas pats, kas jums nupat atvēra durvis.

Uzraugs. Jūsu atbilde ir pārāk skaidra, lai no tās varētu kaut ko izlobīt.

Vīga. Šis cilvēks, ja vēlaties zināt, saucas kapteinis Piķurgs. Viņš ir mans draugs.

Uzraugs. Tātad arī jūsu tēva draugs?

Piķurgs. Taisni otrādi, kungs: viņš ir mans ienaidnieks.

Uzraugs. Kāpēc tad jūs tagad esat šeit?

Piķurgs. Taisni aiz tā paša iemesla kā jūs, kungs.

Uzraugs. Tātad jūs arī zināt, kas noticis?

Viga. Viņš to izlasījis avīzē. Turklāt es viņam izstāstīju arī to, kas avīzē nav minēts.

Uzraugs. Vai savu draugu jūs sen pazīstat?

Viga. Kopš tiem laikiem, kad man bija seši vai septiņi gadi. Sētniece. Arī es to varu apliecināt.

Uzraugs. Un ko tu, Uška, par šo vīru vari sacīt?

Uška. Policijas sarakstos viņa nav.

Uzraugs. Man viņš liekas diezgan šaubīgs kapteinis. Drošības dēļ pārbaudi viņa dokumentus!

Uška. Nav vajadzīgs. Es viņu pazīstu.

Piķurgs. Šo formu man pats kungs dievs šorīt nometa no debesīm.

Uzraugs. Ak tā? Tad jums tā ar cieņu jānēsā, kapteiņa kungs!

Piķurgs. To es arī daru.

Uzraugs. Labi, nekavēsim velti laiku — ķersimies tieši pie lietas! Man vēlreiz ar jums jārunā, jaunkundzīt!

Viga. Es melotu, ja teiktu, ka par to sevišķi priecātos.

Uzraugs. Tas arī nav vajadzīgs. Mūsu apmeklējums, liekas, jūs mazliet pārsteidzis?

Viga. Un ne visai patīkami.

Uzraugs. Es cienu vaļsirdību, ja tā neiet pāri pieklājības robežām.

Viga. Man patīk viesi. Bet, ja nelūgtiem šeit nav diezgan labi, viņi var aiziet.

Uška. Mierīgi, jaunkundzīt: tik drīz mēs tik un tā projām neiesim!

Sētniece. Mums ar Čirku laiks iet mājā.

Uzraugs. Jums jāpaliek! No šī dzīvokļa patlaban neviens nedrīkst iziet, kamēr visi apstākļi nav noskaidroti!

Sētniece. Tad mēs pakavēsimies virtuvē.

Uška. Arī tur nevar iet!

Sētniece. Kur tad lai paliekam?

Uzraugs. Kāda velna pēc jums taisni tagad vajadzēja te nākt? Bet, ja esat atnākušas, tad jāpaliek tepat!

Piķurgs. Un man?

Viga. Lūdzu, paliec! — Es noteikti prasū, lai mans draugs te paliek!

Uzraugs. Viņam jāpaliek! Man viņš vēl vajadzīgs!

Viga. Uzrauga kungs, ievērojiet: tas ir mans draugs, un es nepieļaušu, ka manā mājā jūs viņu apvainotu! Bet, ja tas notiks, tad to es jums apsolu — jūs to nožēlosit.

Uzraugs. Izklausās, ka jūs man draudētu.

Viga. Es tikai lūdzu: nevelciet šo lietu garumā! Ko jūs vēl gaidāt?

Uzraugs. Sāksim! — Pēc mūsu vakardienas apmeklējuma taču jums ir skaidrs, ka pret jūsu tēvu radušās smagas aizdomas.

Viga. Tāds jūsu amats — katru cilvēku turēt aizdomās.

Uzraugs. Tas ir mazliet pārspilēti sacīts, bet pašos pamatos pareizi. Vakar mēs te meklējām naudu, par ko jūsu tēvs apgalvo, ka tā viņam nolaupīta.

Viga. Bet nekā neatradāt.

Uzraugs. Vakar neveicās, tāpēc nākam vēl šodien. Vakar mūsu aizdomas bija nedrošas, šodien tās ir jau noteiktākas.

Viga. Ka nauda paslēpta šeit?

Uzraugs. Ne gluži.

Viga. Varu atkārtot, ko jau vakar jums teicu: ka šeit jūsu meklētās naudas nav.

Uzraugs. Tā? Un kur tā ir?

Viga. To es nezinu.

Uzraugs. Padomājiet labi! Man liekas, ka taisni jūs to mums varētu pateikt.

Piķurgs. Viga, man liekas, ka viņš tevi apvaino!

Uzraugs. Nejaucieties starpā — vai es likšu jums iziet!

Piķurgs. Virtuvē?

Uzraugs. Palikt klusu tepat! — Vecais pareizi teica: mums ir diezgan dibinātas aizdomas, ka jūs esat līdzzinātāja sava tēva noziegumā. Ir diezgan droši, ka tēvs jums uzticēja savu noslēpumu, kur nauda noslēpta, lai jūs tai tiktu klāt, ja viņam pašam tas nebūtu iespējams. Viņš atzinās.

Viga. Jūs melojat.

Uzraugs. Es neteicu, ka viņš jau atzinies pilnīgi. Viņš tikai izteica nožēlu, ka neesot naudu tiešām piesavinājies. Tas ir pirmais solis uz atzišanos.

Viga (*kā apstulbusi skatās viņā platām acīm un nezina, ko atbildēt*).

Uzraugs. Esmu daudz pieredzējis, tāpēc gribu dot jums draudzīgu padomu. Jūsu tēvs spēris neapdomīgu un kļūmīgu soli. Viņam pašam grūti to labot. Jūs varat palīdzēt, jo tas, kas noticis, izdarīts jūsu dēļ. Bet jūs esat jauna, jūsu uzvedība allaž bijusi bez vainas, jums tiesa daudz ko piedos. Es pat šaubos, vai jūs vainos nozieguma līdzzināšanā. Es jūs lūdzu — pārdomājiet, iekām vēlreiz sakāt, ka nekā nezina! Katrā noziegumā ir vismaz viens vainīgais, un mans pienākums to meklēt un atrast, kaut arī tas būtu mans labākais draugs. Un tagad es ar jums runāju kā draugs.

Viga (*klusē*).

Uzraugs. Kā jau teicu, jūs tagad varat savu tēvu glābt. Viņu gan sodīs, bet tas būs pavisam niecīgs sods, ja vien viņš atzīsies, nožēlos pārsteidzīgo soli un atdos nobēdzināto naudu. Un es no savas puses darišu visu iespējamo, lai izvirzītu apstākļus, kas viņa vainu mikstina. Un tādu ir daudz. Iespējams pat, ka jūsu tēvam sodu nosacīti atlaiž. Tas viss tagad atkarājas no jūsu atbildes.

Viga. Ko lai atbildu? Jautājiet!

Uzraugs. Kur ir nauda?

Viga. Es jau teicu, ka nezinu. Bet, ja jums katrā ziņā vajadzīga nauda, tad es to gādāšu.

Uzraugs. Kur un kā jūs to dabūsit?

Viga. Vēl nezinu, kā. Kaut ko pārdošu, aizņemšos no paziņām —

Uzraugs. Jūs labi saprotat, ka te nav runa par naudu vispār, bet taisni par to naudu.

Viga. Un tās man nav. Uzrauga kungs, arī es jau gandrīz sāku vēlēties, kaut mans tēvs to tiešām būtu piesavinājies, jo tad man būtu ko tagad atdot.

Uška. Uzraug, mēs nevajadzīgi tērējam laiku!

Uzraugs. Tas tiesa. Tāpēc runāsim citādi. — Runci, ved viņu iekšā!

4

Runcis iebīda inkasentu istabā un pats paliek viņam cieši blakām.

Uška. Muļķi, kas tev atļāva saslēgt viņam rokas?

Runcis. Ja man vienam virtuvē jāapsarga noziedznieks —

Uška. Dzelžus nost, tūlīt!

Runcis noņem dzelžus noziedzniekam, kas stāv nodurtām acīm un berzē rokas.

Uzraugs. Tas tiešām nebija vajadzīgs. Man ļoti žēl, ka jums tā vajadzēja ienākt. Mēs negribējām jūs pazemot, bet tas mums jauns darbinieks, viņš pārāk piesardzīgs, saprotiet...

Inkasents. Ir jau labi. Savu atgriešanos es gan biju iedomājies mazliet citādu... — Labvakar, Viga, — mani vairs negaidīji tik vēlu?

Piķurgs. Es gan, kungs, mazliet gaidīju! Tā jau zināma lieta: līdzko es pārkāpju jūsu dzīvokļa sliekšni, tā arī jūs esat klāt. Bet šoreiz mani gan neviens nav aicinājis augšā. Es tikai iedomājos, ka Vīgai vienai te skumji, tāpēc uznācu.

Inkasents. Paldies, vecais, to tu dariji labi! Redzu: arī sētniece tepat un mazā Čirka lai. Nu jūs reiz dabūjat redzēt īstu noziedznieku, ko vadā apkārt saslēgtām rokām. Jums nebija ne jausmas, ka mājā dzīvo tik bistams virs.

Uška. Turēsimies pie lietas! Vai zināt, kāpēc jūs atvedām šurp?

Inkasents. Kā es varētu zināt to, ko jūs pats nezina? Bet, ja gribējat informēt mājas ļaudis par notikušo, tad būtu bijis labāk mani nostādīt sētā pie mēslu tvertnes, kur es būtu ērtāk apskatāms.

Uzraugs. Mēs jūs atvedām šurp, lai nāktu palīgā jūsu atmiņai. Bieži gadās, ka kritiens vai sitiens pa galvu rada atmiņas traucējumus. Bet tie zūd, līdzko cilvēks atgriežas agrākās dzīves apstākļos. Nopratināšanā jūs pielaidāt varbūtību, ka esat šo un to aizmirsis. Varbūt tagad sākat atcerēties?

Inkasents. Kur noslēpta nauda? Jā, uzrauga kungs, tagad es to atceros ļoti skaidri. Un es to sāku atcerēties, kamēr jūs te iekšā pratinājāt manu meitu. Durvis, jums jāzina, ir ļoti plānas, un es virtuvē dzirdēju katru vārdu, ko jūs te iekšā runājāt. Un es brīnījos, ka jūs mani turat par tādu nelgu, kas meitenei uzticēs tik lielu noslēpumu. Tā nauda, redziet, man pašam būs vajadzīga, kad nākšu laukā no cietuma.

Uzraugs. Tātad jūs atzīstaties, ka esat to piesavinājies?

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Tātad beidzot esat nācis pie prāta! Es jau pašā sākumā jums teicu, ka liegties nav nozīmes.

Inkasents. Tagad man žēl, ka esmu jums sagādājis tik daudz nevajadzīgu pūļu. Manu vainu jūs pierādījāt tik skaidri, ka, taisnību sakot, man būtu vajadzējis atzīties par vainīgu arī tādā gadījumā, ja nemaz nebūtu vainīgs. Un, tā kā jūs pats teicāt, ka katrā noziegumā esot jāsameklē vismaz viens vainīgais, tad taču ir vienalga, vai tas esmu es vai kāds cits. Galvenais — lai tas atbilstu tām prasībām, ko diktē pierādījumi.

Uzraugs. Tikai mazāk daiļrunības, lūdzu! Atbildiet ar «jā» vai «nē»!

Inkasents. Labprāt. Tikai iepriekš pasakiet, kura atbilde jums katrreiz patīkamāka!

Uška. Uzraug, vai šim cilvēkam jūs vēl ticat?

Uzraugs. Tagad — jā.

Uška. Es vairs nemaz.

Inkasents. Tātad vienam patīk «jā», otram «nē». Es ļoti šaubos, vai pratišu tā izteikties, ka jums abiem būtu pa prātam. Bet jautājiet!

Uzraugs. Tātad jūs atzīstaties, ka esat piesavinājies naudu?

Inkasents. Jā.

Uzraugs. Vai šo plānu ilgi pārdomājāt?

Inkasents. Nē. Es rīkojos bez apdoma. Tikai vēlāk, kad jūs man skaidri pierādījāt šī plāna loģiskos pamatus, es atzinu, ka esmu rīkojies pareizi.

Uzraugs. Ko jūs darijāt ar naudu, iekām ziņojāt, ka tā jums nolaupīta?

Inkasents. Protams, ka es to noslēpu. Tikai nejautājiet, kur! To es jums neteikšu.

Uzraugs. Jāatzīstas, ka jūtos pārsteigts. Galu galā jūs izrādāties pavisam rūdīts noziedznieks, lai gan sākumā likāties pavisam zaļš. Mans palīgs pat bija pārliecināts, ka esat pilnīgi bez vainas. — Tātad naudas slēptuvi jūs tomēr atsakāties uzrādīt?

Inkasents. Tā ir loģiska konsekvence. Jūs naudu pievienosit lietai, bet es tomēr sēdēšu cietumā. Kas man no tā tiks? Šo naudu esmu ieguvis ar lielām nepatīkšanām un pat fiziskām sāpēm. Tātad tā ir mana, varētu pat sacīt — godīgi nopelnīta.

Uzraugs. Ceru, ka arī tu to dzirdēji, Uška? Ko tagad teiksi?

Uška (*nikni nošņākdamies, parausta plecus*).

Uzraugs. Ko jūs domājat darīt ar noslēpto naudu?

Inkasents. Pagaidām nekā. Lai gul un gaida mani iznākam no cietuma. Es ceru, ka sevišķi ilgu sodu man nepiespriedīs, jo tā man ir pirmā reize. Un, ja es vēl pieņemu labu advokātu — tagad es taču varu samaksāt! — tad ļoti iespējams, ka mani attaisnos pierādījumu trūkuma dēļ.

Uzraugs. Nē, tik cinisku atzišanos es dzirdu pirmo reizi! Tikai vienu esat piemirsis, ka tiesā jums nāksies tagadējo atzišanos atsaukt.

Inkasents. To es arī darīšu.

Uzraugs. Bet te klāt ir liecinieki, ko jau esat informējis par saviem tālākiem nolūkiem.

Inkasents. Taisni liecinieki man vajadzīgi. Tā kā tagad esmu skaidri pateicis, ko darīšu turpmāk, tad mani nevarēs vainot, ka esmu maldinājis tiesu. — Bet tagad, kungi, vediet mani atpakaļ uz kameru! Ir laiks iet gulēt.

Runcis (*apskatījis istabu, nemanot atvēris Vīgas rokas-somiņu*). Uzraugkungs! Te tā nauda ir! Somiņā!

Uzraugs (*paņem somiņu*). Cik tur ir?

Runcis. Neesmu skaitījis, bet diezgan daudz.

Uzraugs. Kam šī somiņa pieder?

Vīga. Tā ir... mana.

Uzraugs. Un nauda?

Vīga. Arī nauda ir mana. Ietaupīta, klavierēm.

Uzraugs. Jūs taču nepelnat. Kā tad var ietaupīt?

Vīga. No tā, ko man deva tēvs.

Uzraugs. Nu jau esam patiesībai soli tuvāk. Cik jums tur ir?

Vīga. Mazliet vairāk par tūkstoti.

Uzraugs. Tātad puse. — Kāpēc vakar neviens nepārmeklēja somiņu?

Runcis. Uška man sekoja tik niknām acīm, ka es neuzdrošinājos nekā pasākt bez noteikta rikojuma. Jaunkundzes personu pārmeklēt mēs nedrīkstējām, tas būtu bijis pret noteikumiem. Bet šodien es sāku šaubīties: vai somiņa skaitās pie personas vai ne? Es izšķīros par pēdējo.

Uzraugs. Un pareizi darīji. Par šo lietu, Uška, mēs vēl runāsim! Es tevi cienīju kā vecu, pieredzējušu darbinieku, kam ir daudz nopelnu, bet šodien sāku par tavām spējām šaubīties. Ja nebūtu klausījies tev, tad šī lieta būtu noskaidrota jau vakar. — Tagad mums te vairs nav ko darīt. Jūs, jaunkundzīt, nāksit mums līdz!

Runcis. Saslēgt rokas?

Piķurgs (*stver Runci aiz apkakles un ar negaidīti spēcīgu rāvienu viņu pārlidina pāri istabai*). Nost! Kamēr es te esmu, lai meitenei neviens neliek roku klāt!

Uška. Paliec rāms, kapteini Piķurg! Ar varu te nekā nepa-
nāksi — tikai to, ka arī tevi beidzot paņemsim līdz.

Piķurgs. Nemiet mani, bet meiteni lieciet mierā! Vigu es
pazīstu jau no bērna kājas un zinu, ka viņa nemelo. Un, ja viņa
saka, ka tā ir viņas nauda, tad tā arī ir.

Uška. Es tev ticu — un viņai tāpat. Bet nauda somiņā ir
pavisam jauns apstāklis, un tas jānoskaidro.

Piķurgs. Nauda, nauda — un atkal nauda! (*Nomet bandro-
lētu sainīti uz galda.*) Še, te ir! (*Izvelk no kabatas otru sainīti.*)
Te ir vēl! (*Nomet vaļējas zīmes.*) Vēl... Un vairāk man nav...

Uzraugs (*pēc pirmā pārsteiguma*). Kas tā par naudu?

Piķurgs. Mana.

Uzraugs. Kur jūs tik daudz dabūjāt?

Piķurgs. Kungs dievs man to nometa no debesīm.

Uzraugs. Nerunājiet muļķības! Kas jūs par eņģeli, ka
jums dievs metīs naudu no debesīm? Kāpēc man viņš nekad
nemet?

Piķurgs. Viens to pelnī, otrs ne.

Uzraugs. Jucis?

Piķurgs. Jā, kungs, bet nedaudz.

Uzraugs. Runci, pārskaiti naudu, tikai vaļējo! Sainīši,
liekas nav atvērti.

Runcis. Tūlīt, uzraugkungs!

Uzraugs. Kā jūs sauc?

Piķurgs. Kapteinis Piķurgs.

Uzraugs. Tātad jūrnieks? Vai daudz pelnāt?

Piķurgs. Ko nu katrs sauc par daudz!

Uzraugs. Vai šī nauda ir jūsu alga?

Piķurgs. Nē.

Uzraugs. Varbūt ietaupījums?

Piķurgs. Nē.

Uzraugs. Vai mantojums?

Piķurgs. Arī ne.

Uzraugs. Kas tad? Kur jūs to naudu dabūjāt?

Piķurgs. Es jau teicu, ka man tā nokrita no debesīm.

Uzraugs (*eksplode*). Beidz muldēt, vecais! Nespēlē muļķi,
kad patiesībā esi aplam gudrs!

Piķurgs. Tikpat, cik jūs laipns. Pateicos.

Uzraugs. Mana laipnība var beigties tikpat drīz kā mana
pacietība. — Šim pats dievs nometis naudu no debesīm! Sainīšiem
ir Latvijas bankas bandrole. Kopš kura laika šai iestādei ir sakari
ar debesu biržu?

Piķurgs. To es, kungs, nezinu.

Uzraugs. Bet es gribu uzzināt kaut ko vairāk. — Vai šo
māju tu pazīsti labi?

Piķurgs. Un jau ļoti sen.

Uzraugs. Un zināji, ka Hedvigas jaunkundzes tēvs ir inka-
sents, kas staigā apkārt ar naudu portfeli?

Piķurgs. Arī to zināju.
Runcis. Pareizi, uzraugkungs! Un spēka viņam ir kā bullim, to es varu liecināt.

Uška (*pīpi aizdedzinādams, dzirdami nokāsējas*).

Uzraugs. Protams, tā ir tikai teorija. Tikpat labi vecais var būt paņēmis naudu slēpšanai.

Uška. Tādā gadījumā te sanāk daudz vairāk naudas, nekā mēs meklējam.

Uzraugs. Bet tu, Runci, netaisies starpā! Vai naudu saskaitīji?

Runcis. Taisni tā, uzraugkungs!

Uzraugs. Cik tur ir?

Runcis. Divi tūkstoši trīs simti septiņdesmit un daži lati.

Uzraugs. Tā tad iztrūkst divi simti trīsdesmit.

Piķurgs. Pareizi. Kad naudu saņēmu, tur bija vairāk.

Uzraugs. Un kur iztrūkumu liki?

Piķurgs. Maksāju par dzīru galdu.

Uzraugs. Tā tad uzdzīvoji? Ļoti parasta lieta. — Runci, pārmeklē vecajam kabatas!

Runcis. Te vēl ir sīknauda.

Piķurgs. Jā, es piemirsu. Nemiet arī to!

Uzraugs. Piedodiet pārpratumu, inkasenta kungs! Tādi mūsu darbā allaž gadās. Jūs varat palikt mājā, mēs ņemsim līdz veco. Šai dienai pietiek! Rīt šo nepatīkamo lietu noskaidrosim galīgi.

Uška. Nē, uzraug, mēs to darīsim tūlīt! Šīs lietas skaidrošanu priekšnieks nodeva manā ziņā, un es to vēlos nokārtot vēl šovakar.

Uzraugs (*ar nepatiku*). Manis dēļ.

Uška. Kapteini Piķurg, vai mēs abi vēl nevarētu brīdi parunāties?

Piķurgs. Ar jums, kungs, labprāt!

Uška. Restorānā esi iekēris mazliet vairāk nekā spēj turēt.

Piķurgs. Liekas gan. Un tagad galvā rūc.

Uška. Dabūsim tūlīt zāles. — Hedvigas jaunkundz, jums virtuvē uz pavarda ir kanna karstas kafijas. Vai mēs ar kapteini nevarētu dabūt pa krūzei? Bet melnu.

Vīga. Tūlīt. (*Iziet virtuvē.*)

Čirka (*seko*). Es palīdzēšu.

Uška. Sēdies, kapteini, pie galda! Tavu naudu pabīdīsim pie malas, lai ērtāk. Kafija tūlīt nāks. — Kā jums liekas, inkasenta kungs, vai šī nauda varētu būt tā pati, ko jums nolaupīja?

Inkasents. Iespējams, ka tā ir tā pati, bet apzvērēt to nevaru.

Uška. Protams, ka ne. Naudas zīmēm ir tikai numuri, un tos jūs nevarējāt ievērot. Bet ārējās pazīmes un summa apmēram sakrīt?

Inkasents. Jā.

Uška. Pateicos. — Lūk, arī kafija klāt! Iedzersim pa malkam, kapteini Piķurg! Laba kafija, vai ne?

Piķurgs. Laba gan. Vīga prot saimniekot. Senos laikos viņa man allaž ielēja pa krūzei.

Uška. Bet tagad runāsim par naudu! Par šo pašu. Tātad tev tā vienkārši ņēma un nokrita no debesīm?

Piķurgs. Jā, kungs!

Uška. Bet kāpēc tu domā, ka kungs dievs tev to nometa?

Piķurgs. Nezinu. Devēju es neredzēju. Nauda nokrita no gaisa, tāpēc domāju, ka tā nāk no debesīm.

Uška. Bet tagad palūko atcerēties pavisam skaidri: kad īsti tas notika?

Piķurgs. Sodien.

Uška. Un kur?

Piķurgs. Tepat apakšā sētā.

Uška. Vai tu to pavisam skaidri atceries?

Piķurgs. Skaidrāk vairs nevar.

Uška. Ap kādu laiku tas notika? Cik varēja būt pulkstenis?

Piķurgs. To gan nezinu, kungs! Man pulksteņa nav.

Čirka. Tas bija starp deviņiem un desmitiem.

Uška. Kā tu zini, cik bija pulkstenis?

Čirka. Pavisam vienkārši: Vīga gāja pirkt kafijas maizītes, un to viņa dara drīz pēc deviņiem.

Uška. Vai tu pati redzēji kapteini sētā?

Čirka. Skaidrs, ka redzēju.

Uška. Vai runāji arī?

Čirka. Kā gan citādi? Kad kapteinis Piķurgs te iegriezās, mēs vienmēr parunājamies. Šorīt viņš man stāstīja par ķīniešiem. Pastāsti vēlreiz, kapteini! To var klausīties.

Uška. Atstāsim to kādai citai reizei! — Šorīt ap pusdesmitiem, uzraug, mēs bijām tur augšā, pie tā glumā. — Vai tu, kapteini, mums varētu uzrādīt taisni to vietu, kur nauda nokrita?

Piķurgs. Kas tur ko neuzrādīt? Tā nokrita taisni līdzās mēslu tvertnei.

Uška. Vai bez tevis vēl kāds to redzēja?

Piķurgs. Sis pats jaunkungs bija klāt.

Uzraugs. Un ko tu meklēji sētā?

Piķurgs. Lupatas.

Uzraugs. Ko?!

Piķurgs. Lupatas, kungs, teicu! Katram jādzīvo, kā var. Es vācu lupatas un tās nododu fabrikai.

Runcis. Tagad viņš nemelo. Nu es skaidri atceros. Tas ir tas pats vecis, kas šorīt ienāca pagalmā un sauca —

Piķurgs. — lupatas, lupatas, lupatas!

Uzraugs. Bet šovakar tu viņu nepazīni.

Runcis. Pazinu, bet nebiju pilnīgi drošs, vai nekļūdos.

Uzraugs. Vai viņš tik ļoti pārvērties?

Runcis. Bārdi noskuvis. Un uzvilcis jūrnieka formu.

Uzraugs. Kāpēc esi noskuvies?
Piķurgs. Es pacēlu enkurus, lai dotos dzīves jūrā. Un tādos gadījumos jāuzpošas.

Uzraugs. Tad drīz esi strandējis.

Piķurgs. Jā, kungs! Nelaimi, sevišķi uz jūras, nekad nevar paredzēt.

Uška. Bet nu vēl par to pašu naudu. Tu sacīji, ka šis pats jaunskungs esot bijis klāt, kad tu to dabūji?

Piķurgs. Jā, kungs!

Runcis. Tas vecais ir dulns! Es nekā neesmu redzējis!

Piķurgs. Kā ne, kungs? Nauda nokrita jums taisni pie kājām, bet jūs to paspērāt man un teicāt: ņem, vecais, un taisies kā tiec!

Runcis. Viņš melo! Tur kāds nometa tikai vecu žaketi.

Piķurgs. Pareizi, kungs: to pašu, kas man tagad mugurā. Bet kabatās bija nauda.

Uzraugs (*ieklīdzas*). Runci!

Runcis. Taisni tā, uzraugkungs! To es nevarēju zināt. Man bija uzdots aizrētēt glumo, kad tas locīsies pa vārtiem ārā. Par žaketi nekas netika teikts.

Uzraugs. Tev bija pavēlēts turēt acis vaļā, aitasgalva!

Runcis. Taisni tā, uzraugkungs!

Uška. Tātad šis drēbes gabals nokrita līdzās mēsļu tvertnei?

Piķurgs. Jā, kungs!

Uška. Un mēsļu tvertne — vai tā neatrodas lejā taisni zem šī loga?

Sētņiece. Nepavisam! Tā ir sētas otrā stūrī, pa kreisi no vārtiem.

Čirka. Tātad zem dzīvokļiem, kas atrodas šī paša gaitēja galā?

Sētņiece. Uz mata!

Uška. Un tur dzīvo divi jauni cilvēki?

Čirka. Jā! Vienam melnas ūsiņas, otram dzeltenī cimdī. Un tos cimdus viņi nesā katrs savu dienu.

Uzraugs. Inkasenta kungs, vai jūs tos zeperus pazīstat?

Inkasents. Mazliet — kā jau kaimiņus. Pāris vakaru bija te ienākuši papļāpāt.

Uzraugs. Tad palūgšim, lai nāk parunāties arī tagad!

Runcis. Priekšniekkungs, atļaujiet man viņus atvest! Es parādīšu, ka arī es kaut ko spēju un ka uz mani var gan palauties.

Uzraugs. Šo lietu kārtu Uška.

Uška. Tad rādi, ko proti! Es gan iešu līdz, bet tavā darbā nejaukšos. Es būšu tikai tuvumā. (*Abi prom.*)

Inkasents. Cik noprotu, tad mani kaimiņi ir tie, kas man iemeta pa skaustu un paķēra naudu, ko es nupat piesavinājos?

Uzraugs. Par to vairs nav šaubu. Mans palīgs ne brīdi neticēja, ka jūs varētu būt vainīgs... un es arī ne. Bet, kad

šādas lietas noskaidro, tad jāķeras pie katra pavediena. Manam palīgam tūlīt radās aizdomas, ka jūsu kaimiņi — viņš bija tos puišus jau agrāk ievērojis. Tāpēc apskatījāmie arī pie viņiem. Bet, kamēr mēs klauvējām pie durvīm, tas glumais izmetis naudu pa logu. Un vismuļķīgākais ir tas, ka tā nokritusi mūsu ierēdnim taisni pie kājām.

Viga. Tad tā tas viss beidzās! Pasmaidi mazliet kapteini Piķurg! Esi šodien tik daudz piedzīvojis.

Piķurgs. Jā, Viga, daudz gan! Šodien es biju kungs.

Čirka. Vai tas bija varen jauki? Pastāsti, kapteini!

Piķurgs. Šodien man piederēja viss, ko vien varēju vēlēties. Kas viss tik tur nebija! Pat dresētu mērkaķu netrūka. Un tie viens pēc otra lēca pār manu nūju, kad saucu «hop»!

Čirka. Tad jau būsi bijis zvēru dārzā.

Piķurgs. Jā, tur tiešām biju nonācis, aiz pārskatīšanās.

Čirka. Un kur tu gribēji nonākt?

Piķurgs. Dzīvē. Bet abas vietas ir tik ļoti līdzīgas viena otrai, ka starpību nemaz nemani, ja to sevišķi nemeklē. Tie paši dieva lopiņi un tie paši krātiņi — kā vienā vietā, tā otrā...

Sētņiece. Ak tad beidzot panāci gan savu — ka varēji saukt «hop»? Un viņi tiešām lēca?

Piķurgs. Ka es tev saku — viņi lēca! Pat ar gavilēm — it kā tas būtu liels gods. Viņi bija priecīgi, bet man kļuva arvien skumjāk. Pusmūža biju gaidījis šo brīdi, kad citiem varēšu atmaksāt to, kas pāri darīts man — un, kad nu tas pagājis, tad palika tikai sājums sirdī. Tā šodien esmu kļuvis vēl nabagāks nekā biju līdz šim. Vakar es vēl varēju gaidīt savu lielo brīdi, šodien tas ir jau garām. Un tā, redzi, nauda ir tā, kas cilvēku dara par pēdējo ubagu — kā to, kam tās nav, tā arī to, kam tā ir...

5

Runcis (*atgriežas kopā ar Ušku*). Atļaujiet ziņot, uzraugkungs: abi glumie jau laikus paguvuši nozust. Durvis bija vaļā, viss vērtīgākais prom. Redzams, aizgājuši uz neatgriešanos. Bet gan es viņus dabūšu rokā!

Uzraugs. Neko darīt, palaidām labu ķērienu garām. Bet gluži tukšā jau neesam palikuši. — Kā tas īsti bija, vecais: kad nauda tev nokrita pie kājām, vai tu neiedomājies, ka kāds to būtu varējis izmest pa logu?

Piķurgs. Pa logu vai citādi, bet no augšas tā nāca.

Uzraugs. Šoreiz tavs kungs dievs gan būs blēdijies.

Piķurgs. Arī man tā sāk likties...

Uzraugs. Bet tik daudz taču tu saproti, ka tā nav tava nauda?

Piķurgs. Kā tad ne, ja man tā tika nomesta?

Uzraugs. Varbūt metējs nezināja, ka žaketē glabājas nauda?

Piķurgs. Ja viņš to nezināja, tad tā nebija viņa nauda. Bet, ja tā nepiederēja viņam, tad tā var piederēt man. Ja kungs dievs nolēmis mani darīt bagātu, tad man neklājas viņu mācīt, kā to būs darīt.

Uzraugs. Bet vai tev nelikās, ka vajadzētu iet augšā un sacīt, ka žaketē ir nauda?

Piķurgs. Kurp lai es būtu gājis? Tur ir daudz stāvu, un katrā stāvā daudz logu. Es nevarēju zināt, pa kuru nauda izmesta.

Uzraugs. Tu varēji to pasacīt man vai maniem palīgiem.

Piķurgs. Kāpēc lai to būtu darijis? Vai jūs man teicāt, kas esat un ko te meklējat? Pilsētā ir daudz visādu slaistu un blēžu. Es nevaru kuram katram iet klāt un teikt: lūdzu, te ir nauda, saņemiet! Un jūsu cilvēks pats mani raidīja prom — ar visu naudu. Vajadzēja paklausīt, jo es vēl nezināju, ka esmu bagāts.

Uzraugs. Ar noblēdītu naudu, jā! Bet tagad, vecais, pacel enkurus, un dosimies tālāk uz nākamo ostu!

Piķurgs. Tas ir — kā?

Uzraugs. Kājām, protams. Tu taču negribēsi, lai tev piebrauc prefekta limuzīnu?

Viga. Vai tas nozīmē, ka jūs kapteini apcietināt?

Uzraugs. Kā gan citādi, jaunkundzīt? Vajag!

Viga. Kādēļ? Viņš taču nav ne zadzis, ne laupījis.

Uzraugs. Bet izšķiedis atrastu naudu. Divsimt trīsdesmit latu — vai tas nav nekas?

Viga. Tos es jums tūlīt atmaksāšu.

Uzraugs. Tagad mums vairs neinteresē nauda, bet krimināl-nodarījums — izšķērdēšana.

Inkasents. Uzrauga kungs, te jums nav darīšana ar noziedznieku, bet ar vienkāršu cilvēku, kas nogrēkojies pret likumu, pats to nezinādams.

Uzraugs. Tātad nogrēkojies tomēr ir.

Inkasents. Bet ne ar nolūku. Viņš bija pārliecināts, ka kungs dievs viņam to naudu nometis no debesīm.

Uzraugs. Sāda iespēja likumā nav paredzēta.

Inkasents. Es galvoju par šo cilvēku.

Uzraugs. Tas vairs nekā nenozīmē. Šo vīru es apcietinātu arī tad, ja varētu pats par viņu galvot.

Viga. Esiet taču cilvēks, uzrauga kungs! Vai tiešām citādi nevar?

Uzraugs. Nē, jaunkundzīt! Arī es esmu cilvēks, bet, ja amats prasa, man tas jāaizmirst.

Uška. Un šoreiz tiešām citādi nevar. Kaut arī likums ir aplams, tas tomēr ir likums. Bet neraizējieties, Hedvigas jaun-

kundz: es jums galvoju, ka pēc divām dienām jūsu vecais draugs būs atkal brīvs.

U z r a u g s. Un, ievērojot viņa aprobežotās garaspējas, esmu pārliecināts, ka arī tiesa viņu attaisnos.

U š k a. Un tagad, kapteini Piķurg, dosimies ceļā!

V i g a. Nē! Es jums nepieļaušu likuma vārdā izdarīt noziegumu!

P i ķ u r g s. Tā nevajag, Viga! Nemaisies liktenim pa kājām! Ja jau tam tā jānotiek, tad lai arī notiek... Bet vienu gan, kungs dievs, es tev teikšu. Es tev uzticējos, bet tu mani pievīli. Kā tu vari prasīt, lai cilvēki būtu godīgi, ja pats tāds neesi? Ja tu esi iekārtojis pasauli tā, ka cilvēks var būt laimīgs tikai uz otra nelaimes... tad es atsakos — uz visiem laikiem —, atsakos no tās laimes, ko tu man vari dot. — Iesim!

Uzraugs. Bet tev tev uzlikti ka vajadzēs atkārtoties, ka vajadzēs atkārtoties, ka vajadzēs atkārtoties.

Pikurs. Tā nevarat. Viss ir jau izdarīts. Viss ir jau izdarīts. Viss ir jau izdarīts. Viss ir jau izdarīts. Viss ir jau izdarīts.

Uzraugs. Bet tev tev uzlikti ka vajadzēs atkārtoties, ka vajadzēs atkārtoties, ka vajadzēs atkārtoties. Uzraugs. Bet tev tev uzlikti ka vajadzēs atkārtoties, ka vajadzēs atkārtoties, ka vajadzēs atkārtoties.

Uzraugs. Ar nobīdīti naidi, lai Bet tagad, vecais, pāst enkuris, un domāies tālāk uz nākamo esat!

Pikurs. Tas ir — kā?

Uzraugs. Kājam, protams. — Tu, taču nogribēsi, lai tev piebrauc profekta lūmumu?

Viga. Vai tas nozīmē, ka jus kaptētiņi apcietināt?

Uzraugs. Kā gan citādi, jaunkundzī! Vajagi!

Viga. Kādēļ? Vips taču nav ne zādzis, ne laupījis.

Uzraugs. Bet izskaidis atrastu naidu, divsimt trīsdesmit latu — vai tas nav nekā?

Viga. Tas es jums tālī tūpākššu?

Uzraugs. Tagad jums valā, neisveresē nauda, bet grīnā noderījums — izšķērdēšun.

Inkassents. Uzrauga kungs, te jums nav darisana, te noziedznieku, bet ar vienkašu cilvēku, kas nogrēkojies par likumu, pats to nezinādams.

Uzraugs. Tāds nogrēkojies tomēr ir.

Inkassents. Bet ne ar noliku. Vips bija parhociānā, te kungs dievs viņam to nauda nomolis no debesiņ.

Uzraugs. Sāda iespēja blānā nav paredzēta.

Inkassents. Es gaitoti par šo cilvēku.

Uzraugs. Tas vairs nekā nemezumē. Šo vīru es apcietināt ar latu, ja varētu pats par vīgu gaitot.

Viga. Esiet taču cilvēks, uzrauga kungs! Vai tiešām tāds nevar?

Uzraugs. Nē, jaunkundzī! Ari es esmu cilvēks, bet, ja amats prasē, man tas jāiznīst.

Uška. Un šoreiz tiešām citādi nevar. Kaut arī likums aplams, tas tomēr ir likums. Bet uzrauga kungs, Hēdriģa jautā.

PERSONAS

Mindaugs, leišu karalis
Vaišvils }
Repeķis } viņa dēli
Ruklis }
Daumants }
Trainaitis } novadu kungi
Tautvils }
Aļģimants }
Daujats }
Marte, Daumanta sieva
Danute
Tatāru sūtnis.
Vienrocis }
Pusģimis } karaļa sargi
Vālesvīrs }
Vienacis }
Meitene
Ziņnesis
Ļaudis

Vieta — Mindauga rezidences Varutas pils augšējais pagalms.
Laiks — 1263. gada rudens nakts.

I

Trainaitis (*uznāk no lejas pagalma, vezdams sardzes kareivju grupu*). Iekurt sārtu! Aizdegt lāpas! Vienu te, otru tur. Tā. Pietiek! Nešņac tu, sarainais meža kuili! Neklabini šķēpu! Te nav kara lauks. Tur aiz tām durvīm sēž karalis un valda. Vai tā tev liekas bērnu spēle, ka tik nicīgi nošķaudies, Vienaci? Neguli, Vālesvīrs! Te tūlīt pulcēsies lielkungi, kas ir karaļa draugi, tāpēc ap valdnieku jāstāv divkāršai sargu rindai. Ko viebies, riebigais jodu izdzimum? Ja, par Mindaugu cīnoties, tev nošķēla pusgīmja, vai tāpēc ar atlikušo pusi vari nīrgt divkārt neganti? Sovakar, kašķainie velni, saku jums nopietni, ka karalim joki nav prātā. Turies taisnāk, Vienroci! Tūļas, vai pat rindā vairs nejaudājat nostāvēt? Ja negribat, lai vēl šonakt suņi laizītu jūsu atnīrgtos zobus, tad dariet visu uz mata, kā pavēlēts! Un piemiņiet, riebigie maitu putni, ka esat palikuši vienīgie, kam Mindaugs vēl uzticas!

Vienacis. Tava mute izvemj tikai gļotainas lamas, Treņū! Tās klausoties, man pirksti sāk niezēt pēc vāles.

Trainaitis. Smirdīgais āpsi, ja nūrdēsi vēl vienu vārdu, tad tas būs tavs pēdējais! Lai paskatās, ko viņš drikst — purnu pacelt, zobiem šņakstināt!

Pusgīmīsis. Klusi, tev saka! Pietiek, ja Mindaugs mūs sunī. Viņš to var darīt, viņš ir karalis un maksā mums algu. Bet kas esi tu?

Trainaitis. Kā? Joda vīri vairs nezina, kas esmu? Jau aizmirsuši, ka esmu vedis tos kaujās un allaž sities viņu vilkšņas priekšgalā? Vai kādreiz esmu iedomājies savu dzīvību, kad pār jūsu utainajām galvām krita rusu un jātvingu vāles? Un tagad jūs man prasāt, kas esmu! Ai, nepateicīgie salašņas! Ai, vīru vārda necienīgie rīmas! Sievu un meitu biedēkļi! Iešu tūlīt pie karaļa un lūgšu, lai man atlaiž to kaunu — būt jūsu virsniekam!

Vienacis. Kā, Treņū — ?

Trainaitis. Kāpēc man būt kopā ar jums, ja mani negribat? Lai karalis dod jums Daumantu, tas labi gērbjas un runās jums pa prātam.

Sargi. To raibo dzeni? Nost!

Trainaitis. Varbūt Alģimants nāks manā vietā.

Sargi. Žemaišu kalps lai top mūsu kungs? Nost!

Trainaitis. Varbūt nāks vēl kāds cits. Karalim kungu daudz.

Pusģīmis. Nevienu citu kā Treņu!

Vienacis. Tad saku: lamā mūs, Treņu, tikai paliec ar mums!

Vienacis. Labi zinām, kas esi. Par Mindaugu kaujamies tāpēc, ka viņš ir mūsu karalis. Bet par tevi nakts vidū noliksim galvas kā viens, jo tu mums esi brālis.

II

Vālesvīrs. Karu karos esam kopā vāles vicinājuši, vai tagad nieka vārdu dēļ šķirsies no mums?

Trainaitis. Karalis grib, lai viņa kalpus tur tā, ka tie neaizmirst drebēt. Jo bez cietas dūres nekāda valdīšana neiznāk.

Vienacis. Tā ir labi, un tā vajag.

Sargi. Lai dzīvo karalis!

Trainaitis. Ejiet savās vietās!

Trainaitis. Sargs no lejas! Kas tur ir?

Sargs. Kungs Alģimants no žemaišiem. Grib ienākt.

Trainaitis. Žemaišu kungs ir istā laikā klāt. Lai ienāk!

Sargs. Kungs Daujats no Jadkiem. Grib ienākt.

Trainaitis. Kungs Daujats karalim tūlīt vajadzīgs. Lai nāk pirmais!

Sargs. Kungs Daujats no Jadkiem! Lai nāk pirmais!

Daujats. Esmu atnācis.

Trainaitis. Redzu, lielkundziņ, redzu! Karalis jau aizvakar sūtīja pēc tevis. Diezgan ilgi liec sevi gaidīt.

Daujats. Mans novads tālu, mani kauli veci, bet es ceļos, kad karalis sauc. Tikai saki man iepriekš, draugs Treņu, — ko Mindaugs no manis grib?

Trainaitis. To viņš pats tev pateiks, lielkundziņ! Sapuriņies, ej vien tur iekšā un gaidi, kamēr karalis nāks!

Daujats. Ja esmu atnācis līdz šejieni, tad iešu arī tālāk. Un, ja karalis mani gaidījis no rīta līdz vakaram, tad es viņu gaidīšu no vakara līdz rītam.

Trainaitis. Jods, kur tev lepna runa, lielkundziņ! Vai nebūtu bijis labāk to atstāt lejā — turpat, kur palika tavs šķēps?

Daujats. Nenēsāju šķēpu, jo esmu svētnieks, kas cilvēkiem vēstī dievu gribu. Esmu dievu ziņā, un viņi mani sargās arī bez šķēpa.

Trainaitis. Redzēsīm, lielkundziņ, gan jau redzēsīm! Bet man liekas, ka tu vēl arvien liec karalim gaidīt.

Daujats. Tev nebūs tā sacīt, ne viņam domāt! (*Prom.*)
Trainaitis. Vālesvīrs, nāc šurp!
Vālesvīrs. Kā lai nāku, ja tepat esmu?
Trainaitis. Vai redzēji kungu ieejam karaļa istabās?
Vālesvīrs. Vai tas viņam nebija atļauts?
Trainaitis. Ieiet atļauts, iziet — ne.
Vālesvīrs. Neizies.

III

Trainaitis. Kungs Aļģimants no žemaišiem! Lai nāk!
Aļģimants. Treņu, mans draugs!
Trainaitis. Klusāk! Kam jāzina, ka esam draugi? Te
Varutā ikvienam jābūt naidā ar visiem. Tā karalis grib. — Bet
nu ļauj tevi apsveikt! Esi nācis ar labām ziņām.
Aļģimants. Tā ir. Žemaiši liek sacīt: kopš Mindaugs
apkāvis Romas priesterus, esam kļuvuši viņam draugi un aizmirsuši
netaisnības, ko viņš mums darījis.
Trainaitis. Tā ir labākā ziņa, kas jebkad pienākusi no
žemaišiem.
Aļģimants. Žemaiši atbild Mindaugam tāpat, kā viņš
tos uzrunā. — Bet saki — kas tas bija par ķēmu, ko nupat satiku
pils tuvumā?
Trainaitis. Varutā ir daudz ķēmu.
Aļģimants. Žemaišos runāja, ka te visi priesteri apkauti.
Bet ko nupat satiku lejā? Pašu Romas bīskapu!
Trainaitis. Tā ir. Bīskaps te staigā sveiks un vesels.
Kamēr karaliene vēl bija dzīva, viņš pie tās allaž nāca uz bikti.
Aļģimants. Par to žemaišiem nekas nebija zināms.
Trainaitis. Tas arī nav jāzina, jo nekā nenozīmē. Min-
daugs, lai gan bija kristījies, tomēr nekad nav bijis kristīgais.
Viņš pieņēma kristību, kad pāvests solīja pretī karaļa kroni. Ja
padomā, tad jāatzīst, ka kristība ir tāda lieta, kas vislabāk atmak-
sājas. Bet dievi mums bija žēlīgi, jo karaliene nomira istā laikā.
Aļģimants. Bet Mindauga dēli? Tos taču karaliene audzi-
nāja tā, kā pavēlēja Romas bīskaps?
Trainaitis. Tie vēl ir tikai bērni, Aļģimant. Ar tiem tiksīm
viegli galā!
Aļģimants. Bet Mindauga vecākais dēls Vaišvils? Viņš
esot uzcēlis klosteri pie Dņepras un kalpojot bizantiešu bīskapam.
Trainaitis. Tā ir.
Aļģimants. Vaišvilu karalis nav aizmirsis. Kas notiks,
kad tas nāks atpakaļ uz Varutu?
Trainaitis. Mindaugs viņam sūtīja ziņu, ka māte mirusi,
un tagad viņš ir te.
Aļģimants. Baidos, vai neesmu žemaišus piekrāpis. Nenā-
cās viegli viņiem iestāstīt, ka Mindaugs ir īstais vīrs, ar ko
jāturas kopā. Sodien es pats vairs neticu vārdiem, ko esmu
runājis vakar.

IV

Vienacis (*jau kopš briža tuvojies abiem kungiem, nepacietīgi miņājas gaidīdams*).

Trainaitis. Pārāk ilgi miņājies uz vietas, Vienaci.

Aļģimants. Ko gribi?

Vienacis. Tavu zobenu, lielkundziņ!

Aļģimants. Ar to tevi tūlīt pāršķelšu pušu!

Trainaitis. Atdod zobenu, tev saka!

Aļģimants. Šī būtu pirmā reize, ja es to darītu.

Trainaitis. Un pēdējā, ja nedarītu. Tā ir karaļa pavēle, ka katram, kas te ienāk, ieroči jāatstāj ārpusē.

Aļģimants. Te mani saņem tā, it kā es būtu nācis karali nokaut.

Trainaitis. Vēl trīs vārdi, bezprāti, un tu vairs nebūsi glābjams!

Aļģimants (*redzēdams sargus ap sevi draudīgi pulcējamies, atdod zobenu*).

Vienacis. Arī duncīti, lielkundziņ!

Aļģimants. Arī dunci?

Trainaitis. Taisni tas mums vajadzīgs. Zobens ir atklāts uzbrucējs, bet duncis kož slepeni.

Aļģimants. (*atdod dunci*).

Trainaitis. Un padomā — vai vēl kādu ieroci tu neslēp savās drēbēs?

Aļģimants. Nē.

V

Trainaitis. Ilgāku laiku neesi bijis Varutā. Tev pazīstami tikai tās vecie tikumi, ne jaunie likumi. Tiem klausīja pati karaliene; un vai viņai, ja mani spiegi viņas istabā būtu atraduši paslēptu dunci!

Aļģimants. Vēl suns nav metis spalvu, kopš te biju pēdējo reizi.

Trainaitis. Bet likumi jau mainījušies daudzkārt. Manām ausīm — un to ir vairāk kā daudz — pienāk ziņas, kas man neliek miera dienu, ne nakti. Esmu karaļa dzīvības sargs, bet simt slepkavu tai uzglūn no visām pusēm. Man zināms, ka pāvests Aleksandrs šurp atsūtījis trauciņu ar nāves zālēm. Ja Mindaugu nevar nobeigt ar dunci, tad to domā pieveikt ar mērdēkli. To glabā kāds no vīriem, kam karalis uzticas visvairāk. Bet kurš tas ir? To zina tikai bīskaps. Tāpēc viņu vēl atstāju dzīvu.

Aļģimants. Vai arī Mindaugam tas zināms?

Trainaitis. Nē. Tev to pateicu tāpēc, ka zinu tevi draugu esam, kas prot klusēt.

VI

Sargs (*no lejas*). Karaļa dēls, svētais kungs Vaišvils. Grib uziet.

Trainaitis. Es paklanos svētajam kungam Vaišvilam. Lai nāk!

Sargs. Nelaīķes karalienes māsa lielkundze Marte un viņas vīrs lielkungs Daumants. Grib uznākt.

Trainaitis. Vīri, rādiet godu, kam tas pienākas! (*Terasē uznāk Marte, tai seko Vaišvils un Daumants. Kamēr pēdējais glaimots atbild sveicējiem un Vaišvils laipni māj ar galvu, Marte paliek lepna un salta, it kā neviena neredzētu.*)

Daumants. Esam atnākuši, kā karalis pavēlējis.

Trainaitis. Karalis drīz nāks. Sovakar te aicināti kopā visi novadu kungi un Varutas ļaudis, kas jau sapulcējušies lejas pagalmā. Man liekas, ka karalim ir kaut kas svarīgs vēstījams.

Daumants. Varam viegli minēt, kas tas būs. Labi, ka kungu sapulcē šo lietu jau pārspriedām. Ja karalis gribēs uzklaut mūsu domas, tās viņam teiksim tūlīt. Bet vai tas nav mūsu draugs Aļģimants, kas tur stāv nomaļus?

Trainaitis. Apsveicinies ar viņu! Es nomanu, ka svētais kungs Vaišvils man grib kaut ko teikt.

Vaišvils. Treņu, mans vecais draugs, es tikai gribēju pasacīt, ka jau šonakt došos atpakaļ uz savu klosteri. Bet, pirms aizeju, vēl gribu satikt karali, savu tēvu, lai no viņa atvadītos.

Trainaitis. Kungs, no karaļa — sava tēva varēsi atvadīties vēlāk! Tagad viņš grib būt viens, un, kas viņu traucēs, tas var mirt.

Vaišvils. Manis dēļ, vecais, tev nevajadzēs izpelnīties sava bargā kunga dusmas. Varu pagaidīt.

Daumants. Vaišvil, tu aļojies gauži, ja domā, ka Treņus bītos no tava tēva dusmām. Sis vīrs ir vienīgais Varutā, kas karaļa priekšā nedreb. Sevišķi pēc karalienes nāves Mindaugs klausā katram viņa vārdam.

Vaišvils. Kāpēc taisni tagad?

Daumants. Drīz to zināsi. Sis vīrs būs karaļa sievastēvs.

Vaišvils. Kā — ?

Daumants. Karalis ņems jaunu sievu. Treņum ir sprigana meita, skaista un gudra, kas Mindaugam labi patīk. Viņa to baro no savas rokas.

Vaišvils. Manas mātes piemiņa jau zūd šai zemē.

VII

Sargs (*no lejas*). Kungs Tautvils no Rīgas. Grib ienākt.

Sis vārds kā zibens spēriens apmulsina visus.

Trainaitis. Kas?

Sargs. Kungs Tautvils no Rīgas. Grib ienākt.

Trainaitis. Kungs Tautvils, tu teici?
 Sargs. Tas pats.
 Daumants. Karaļa brāļadēls?
 Sargs. Tas pats.
 Aļģimants. Kura galvai Mindaugs reiz sūtīja pakaļ savus labākos vīrus?
 Sargs. Tas pats.
 Aļģimants. Un tagad viņš ir te — kungs Tautvils?
 Daumants. Mana brāļa slepkava?
 Sargs. Tas pats. Grib ienākt.
 Daumants. Treņu, dod manu zobenu šurp! So vīru es tā gribu uzrunāt, ka viņš man vairs neatbildēs nekad.
 Trainaitis. Mierā! — Vai daudz viru viņam līdz?
 Sargs. Nāk viens.
 Trainaitis. Bruņojies?
 Sargs. Kā kungam klājas. Te viņa zobens un duncis. Viņš lūdz to nolikt karalim pie kājām. Savus draudzīgos sveicienus vēlas nodot pats. Tāpēc grib ienākt.
 Daumants. Un man būs mierīgi jānoskatās, kā te nāk un dižojas mana brāļa slepkava?
 Trainaitis. Klusu! Ļauj pārdomāt!
 Aļģimants. Ko prāto, Treņu? Lai viņš nāk!
 Trainaitis. Es domāju, kā tas būs. Karalis pavēlējis šo vīru nokaut, kad un kur viņu sastop.
 Aļģimants. Tas bija toreiz, kad viņš bēga. Tagad viņš nāk pats.
 Trainaitis. Tomēr pavēle paliek pavēle.
 Aļģimants. Es atbildēšu karalim.
 Trainaitis. Lai ienāk!

VIII

Tautvils. Dievpalīgs, dižie kungi! Negribat runāt? Jā, vakara gaiss ir vēss, var dabūt iesnas. Ko redzu! Tas taču vecais Treņus, tas pats, ko karalis man atsūtīja pretī, kad atgriezās no rusiem. Manu galvu gan toreiz nedabūji, lai gan ilgi to vajāji.
 Trainaitis. Žēl.
 Tautvils. Bet tagad, redzi, pats nāku tev pretī.
 Trainaitis. Labāk nerunā, bet, ja runā, tad klusāk!
 Tautvils. Un tas, liekas, ir Daumants, kura brālis tīkoja pēc manas dzīvības, bet zaudēja savu. Un tur Marte, kas toreiz vēl likās meitene, bet tagad — atļauj tev paklanīties, kundzel!
 Aļģimants. Vai nekur citur nevarēji savu galu atrast, Tautvil? Tev būtu bijis labāk taisnā ceļā iet uz pekli nekā nākt uz Varutu.
 Tautvils. Tikai pa ceļam iegriezās te. Gribējās savu tēva brāli Mindaugu apsveikt.
 Aļģimants. Gabalos viņš tevi saraustīs.

Tautvils. Mindaugs zinās, ko darīt. Un Tautvils — arī.

Trainaitis. Ordenis tevi neglābs. Vai nezini, ka Mindaugs nomazgājis kristību, ka licis sagūstīt priesterus un trīsdesmit no tiem nokāvis?

Tautvils. Divdesmit deviņus.

Aļģimants. Un tu būsi nākamais.

Tautvils. Pienāks ir mana kārta. Tikai vienu zinu droši: kad nonākšu peklē, tad jūs visi tur jau būsit priekšā.

Trainaitis. Tfu, suņapurns! Tavai galvai es tagad varētu likt noripot zemē, un Mindaugs par to —

Tautvils. — liktu noripot tavai.

IX

Karaļa istabās saceļas troksnis. Sargi izvelk Daujatu terasē.

Daujats. Palīdziet, labie ļaudis! Esmu bez vainas! Zvēru, dievus piesaukdams, ka esmu bez vainas!

Marte. Neblēj kā jērs, ko ved uz kaušanu! Runā kā vīrs!

Daumants. Kas tur notika?

Daujats. Esmu bez vainas... esmu bez vainas...

Sargs. Vecis bija paslēpis drēbēs dunci un gaidīja iznākam karali.

Daujats. Nav tiesa, lielkundziņi, nav tiesa! Man nebija nekāda dunča. Bet, kad man sabruka virsū sargi un sāka meklēt, tad atrada. Neesmu vainīgs.

Trainaitis. Ved drīzāk prom!

Aļģimants. Uz kurieni?

Trainaitis. Vai tas vēl jājautā? Karaļa pavēle saka: kas iet pie karaļa ar dunci drēbēs, tam nocērt galvu.

Daujats. Labie ļaudis, palīdziet! Sauciet karali šurp! Gribu runāt, gribu lūgt!... Vaišvil, neļauj vecam vīram pāri nodarīt!...

Vaišvils. Pagaidiet! Es tūlīt runāšu ar tēvu.

Trainaitis. Prom!

Daumants. Es eju tev līdz.

Trainaitis. Prom!

Viņi dodas uz pils ieeju, bet sargi viņiem aizkrušo ceļu;
pie otrām durvīm tas pats.

Daujats (*redzēdams, ka glābiņa vairs nav, saslejas*). Es aizeju, bet dzirdi, Mindaug — viltniek un slepu kāvēj, trejdeviņi joda lāsti spiedīs tavu kamiesi! Tu mirdams mirsi pats no sava dunča! Un tie būs tavi dēli, kas mirs no tava dunča! Un, kad būsi miris, nekas no tevis pāri nepaliks kā vien bēdas, kas vaimanās aiz tevis!

Trainaitis. Prom!

Sargi viņu norauj lejā.

Vaišvils. Vai Daujats tiešām tīkojis pēc karaļa dzīvības?

Daumants. Jāsmejas! Nevarīgs vecis, ko stiprāka vēsma gāž gar zemi, lūkos nokaut karali, kam visapkārt bruņoti sargi? Pat stiprākajam vīram tas nebūtu pa spēkam.

X

Marte. Vai vēl nesaprotat, vīri, kas te notika? Šī lieta pat bērnam būtu skaidra, bet jūs jautājat: kas tas bija?

Daumants. Tad saki, ja zini!

Marte. Slep kavība tā bija.

Trainaitis. Neesmu dzirdējis, ko teici.

Marte. Slep kavība, jā! Vecais Daujats karalim bija kā dadzis acī. Viņš neklanījās Mindaugam, viņa lepnaiss novads nemaksāja meslus. Un tāpēc karalis veci atvilināja šurp, lika sargiem nepatiesi vainot, lai varētu viņu nobeigt. Tagad tas notika. Varbūt jau šai pašā brīdī karaļa kalpi apkauj Daujata tuviniekus; un, kad saule uzlēks, tad par vienu novadu lielāka būs kļuvusi Mindauga valsts.

Daumants. Klusāk, mana neprātīgā sieva, es tevi gauži lūdzu!

Alģimants. Tā tikai tu mini; bet kas zina, kā ir?

Marte. Kā? Jūs runājat, it kā nepazītu Mindaugu. Vai tas nebija viņš, kas lika nokaut savus brāļus, lai paņemtu viņu novadus? Un vai tas nebija Mindaugs, kas vienu pēc otra nobeidza savus radus un tuviniekus, no kuru zemēm tagad sastādās viņa valsts? Vai to visu jau esat aizmirsuši? Ak jā, jūs labi zināt, ka tās galvas, kas ilgāk atceras, — tās drīzāk krit!

Trainaitis. Kundze, ja tu nedomā par savu galvu, tad saudzi vismaz manu!

Marte. Tagad jūs mierīgi noskatījāties, kā aizved nabaga veci. Tāpat jūs noskatījāties visus šos gadus, kad jūsu draugus aizveda vienu pēc otra. Kas īsti esat — vīri vai kaujami auni? Jūs domājat, ka vecais vilkacis, ko godājat par savu karali, reiz būs asiņu atlacies? Gaidiet vien, gaidiet savu kārtu! Un tā pienāks drīz. Varbūt nākamais būsi tu, Alģimant! Vai arī tā būs tava galva, Treņu, kas kritīs rīt! Tikpat labi tā var būt arī tava, Daumant! Gaidiet vien pacietīgi, gaidiet katrs savu reizi! Uzmetiet kūkumus, ieraujiet galvas plecos un gaidiet! Mindauga zobens tās visas noņems līdz pasaknei. Nekā cita arī nepelna tādi glēvuļi kā jūs!

XI

Kāds kalsns vīrs, ģērbies rupjās un vienkāršās drānās, neviena nemanīts, iznācis pa pils sānu durvīm. Viņu pavada divi zēni, kas viņam pieķērušies katrs pie savas rokas. Viņš brīdi stāv nemanīts, jo visus apmulsinājusi Martes dumpīgā runa.

Trainaitis (*pamanījis kalsno vīru, brīdi sastingst mēmās izbailēs*). Nolieciet zemāk savas galvas, lielkungi! Karalis nāk!

Vienīgi Marte palikusi stāvam lepnu un izaicinošu skatu. Laipni un viltīgi smaidīdams, Mindaugs ienāk terasē, vienu pēc otra noskatīdams baiļu pārņemtos kungus. Tad viņš atlaiž zēnus, kas aizsteidzas pie Martes.

Mindaugs. Lai visi pieceļas!

Trainaitis. Aizdegt lāpas! Vairāk, vairāk!

Mindaugs. Lai paliek lāpas neaizdegas, Treņu! Nenāku tagad pie jums kā kungs un karalis. Nāku tikai apsveikt savu dārgo brāļadēlu Tautvilu, kas, kā man teikts, atnācis Varutā. Kur viņš ir?

Tautvils. Vai mans varenais tēvabrālis vairs nepazīst savu niecīgo brāļadēlu?

Mindaugs. Izskats gan cits, bet valoda tā pati. Esi vecāks kļuvis.

Tautvils. Vecums dara kaunu kājām, ne galvai.

Mindaugs. Lai Tautvils pieceļas! Bet lielkungi lai iet lejā pie laudīm un palūko, vai uz viņu galdiem visa papildnam! Tās ir atbēres, ko šodien svinam nelaiķei karalienei par godu. Un visiem pieklājas būt tikpat priecīgiem, cik bēdīgi tie bija bērēs!

Trainaitis. Karalis ir žēlīgs.

Mindaugs. Tencinu, lielkungi! Bet nu eita un dariet kā teicu!

XII

Ruklis. Lielkundze Marte — !

Marte. Vai jums tik gauži gribas būt pie manis?

Repeķis. Jā, lielkundze Marte! Jau toreiz, kad vēl bija dzīva karaliene, mūsu māte, mēs allaž gaidījām tevi atjājam ciemā.

Ruklis. Tikai tu pie mums nāci visai reti un paliki īsu brīdi. Bet tagad tev jāpaliek ilgi! Mēs lūdzām karali, un viņš teica, ka būtu labi, ja tu paliktu.

Marte. Vai milat mani?

Repeķis. Kā gan citādi?

Marte. Bet ja nu kādreiz nāks vīrs un pacels zobenu pār manu galvu? Ko darīs Ruklis?

Ruklis. Raudās.

Repeķis. Pe!

Marte. Kāpēc Repeķis viebjas? Ko darīs viņš?

Repeķis. Atriebs.

Marte. Bet neraudās?

Repeķis. Karaļi neraud.

Ruklis. Varētu to vīru arī lūgties, lai viņš nekā ļauna nenodara.

Repeķis. Karaļi nelūdzas.

Marte. Vai Repeķis kļūs karalis?

Repeķis. Tēvs tā saka.

Marte. Un ko darīsi, kad būsi karalis?

Repeķis. Sapulcēšu savus karavīrus un jāšu uz Zelta Ordu.
 Marte. Un ko darīsi Zelta Ordā?
 Repeķis. Nokaušu visus tatārus, bet lielo hanu atvedīšu
 Varutā. Kad kāpšu zirgā, viņš man turēs kāpsli.
 Marte. Bet ja neturēs?
 Repeķis. Tad likšu viņam nocirst galvu. Un tad Ruklis
 turēs kāpsli.
 Marte. Bet Ruklis taču tavs brālis!
 Repeķis. Karaļiem nav brāļu.
 Ruklis. Es šim turēšot kāpsli! Nekad un ne par ko!
 Repeķis. Tad arī tev likšu nocirst galvu.
 Marte. Repeķi, ko saki! Vai nebūs zēl?
 Repeķis. Karaļi nežēlo.
 Marte. Tad jau nežēlosi arī mani?
 Repeķis. Tevi gan. Tevi mīlu.
 Marte. Vai tad karaļi drikst arī mīlēt?
 Repeķis. Mīlēt drikst, tikai nedrikst to rādīt. Un, kad būšu
 karalis, tad atņemšu tevi Daumantam.
 Marte. Bet ja Daumants nedos?
 Repeķis. Tad likšu viņam nocirst galvu.
 Marte. Tu esi Mindauga dēls...
 Repeķis. Arī tēvs tā saka.
 Ruklis. Bet kas esmu es?
 Marte. Savas mātes dēls. Tāpēc tevi mīlu vairāk nekā Repeķi.
 Ruklis. Dzirdēji?
 Repeķis. Jā. Karaļus nemīl. Arī manu tēvu, karali, neviens
 nemīl. Tā tam jābūt.
 Marte. Savas mātes dēls. Tāpēc tevi mīlu vairāk nekā Repeķi.
 Repeķis. Mīlēt nemīlēs, bet drebēs gan. Un tas ir daudz
 vairāk vērts. Arī mana tēva — karaļa priekšā visi dreb. Bet, kad
 zemē iebrūk sirotāji, tad viņš ir tas, kas aizdedzina briesmu sārta,
 Īsā brīdī sārta iedegas no kalna uz kalnu, visa zeme liesmo,
 karavīri ķer vairogus un saka: karalis sauc! Un tad viņš ir vienī-
 gaīš, kas visus var glābt, kaut arī neviens viņu neieredz.
 Marte (*pamanījusi Mindaugu, kas, Tautvilam aizejot lejas
 pagalmā, palicis terasē*). Mani zēni, eima!

XIII

Mindaugs. Paliec! — Zēni, gulēt!
 Repeķis. Labu nakti, karali, mans tēvs!
 Mindaugs. Labu nakti, Repeķi, mans dēls!
 Repeķis. Labu nakti, lielkundze Marte!
 Marte. Vai Ruklis man labu nakti nevēlēs?
 Ruklis (*pieskrien viņai klāt un apķeras ap kaklu*). Labu
 nakti!

Zēni prom.

Marte. Man pavēlēji palikt, Mindaug. Tagad gaidu, ko teiksi.

Mindaugs. Jau sen skatos un redzu, ka zēni tevi mīl, Marte.

Marte. Tie ir manas māsas dēli.

Mindaugs. Un arī tu mili viņus.

Marte. Es viņus mīlētu vēl vairāk, ja tie nebūtu tavi dēli.

Mindaugs. Lepna un asa esi, lielkundze Marte! Arī es esmu tāds pats.

Marte. Tu! Nekad leišu zemes nav nomācis tāds varmāka kā tu!

Mindaugs. Esmu karalis.

Marte. Slepka tu esi! Ko izdarīji ar Daujatu, nabaga veci?

Mindaugs. Darīju to pašu, ko darīšu ar katru citu, ja vajadzēs. Un darīšu to pašu ar tevi, lielkundze Marte... ja vajadzēs. Daudz ko vēl nesaproti, lepnā sieva. Nāks laiks, kad tev to teikšu, un tad varbūt sapratīsi. Šobrīd ievēro tikai to, ko tev tagad saku! Sargies no manām dūsmām, lielkundze Marte, jo no tām nekā tev neglābs! Vari mani vainot un paļāt, neatbildēšu tev ar naidu, ja runāsi ar mani aci pret aci. Bet tu dari daudz vairāk. Tu dumpo manus ļaudis. Un tas, kundze, var tev galvu maksāt!

Marte. Tu domā mani iebiedēt kā vāju sievieti.

Mindaugs. Tu neesi vāja, lielkundze Marte. Tu skaties tālu pāri manu lielkungu galvām, tu redzi un saproti vairāk nekā citi. Tāpēc es gribētu tevi paturēt kā savu sabiedroto un draugu.

Marte. Bija laiks, kad es pati negribēju nekā vairāk kā to.

Mindaugs. Esmu gauži vainīgs pret tevi, Marte! Kaut jau pagājušas divas vasaras, tas vēl arvien mani kremt.

Marte. Mindaug, nelieša vīrs, tad klausies arī to, ko es tev teikšu! Esmu zverējusi, ka tev to atriebšu, atriebšu pie tavas dzīvības, Mindaug!

Mindaugs. Lielkundze Marte, neaizmirsti, ko tev nupat teicu! Nepazīstu žēlastības, jo esmu karalis. Neesmu žēlojis sevi un nežēlošu arī tevi. Bet tagad nāku pie tevis un saku: izlēsim!

Marte. Nekad!

Mindaugs. Apdomā, ko saki, lielkundze Marta! Es atzīstu savu vainu un to izlīdzināšu, redzēsi, kā izlīdzināšu. Bet, ja man spītēsi, tad zini, ka man ir diezgan cieta roka, lai tevi saliektu, bet, ja nelieksies, tad salauzīšu tevi. Tagad to zini, tāpēc apdomā, ko dari! — Lai Treņus nāk!

Trainaitis. Gaidu pavēles, kungs!

Mindaugs. Sauc kopā kungus un ļaudis! (*Prom.*)

XIV

Trainaitis. Sasaukt kungus! Ātrāk, ātrāk! Ielaist ļaudis! Klusāk, klusāk! Aizdegt lāpas! Vairāk, vairāk! — Negudrā sieva, cik trūka, ka tavs neprāts man būtu jāsamaksā ar savu galvu!

Tu daudz runāji ar Mindaugu. Kā tev šķiet — vai viņš daudz ko dzirdējis?

Marte. Ko vēl nebija dzirdējis, to pateicu tagad.

Trainaitis. Paklausies, Daumant, ko viņa saka! Viņa grūž mani postā. Un tā ir tava sieva.

Daumants. Es jaužu nelaimi nākam. Un man šķiet, ka tā ir tuvāk, nekā es vēlētos.

Danute. Mans tēvs, par kādu nelaimi viņš runā?

Trainaitis. Par to tev rūpe nav jātur, mana meita! Tā ir vīru lieta.

Danute. Jā, mans tēvs! Tu man pavēlēji nākt. Vai nu varu atkal iet?

Trainaitis. Nē, tev jāpaliek šeit! Bet nestāvi pie malas! Tu vairs neesi kalpone, kam vajadzēja pabaudīt no visa, ko cēla karaļa galdā, lai zinātu, ka ēdiens nav sazālots. Tev, mana meita, Mindaugs uzticas visvairāk. Tāpēc tev šobrīd jābūt viņa tuvumā.

Danute. Man gauži bail, mans tēvs! Lielkungi uz mani glūn kā nikni vilki.

Trainaitis. Drīz viņi smilkstēs aiz laimes, ja drikstēs tev kājas nolaizīt.

Danute. Tu biedē savu Danuti, mans tēvs...

Trainaitis. Treņus roka pietiekami stipra, lai tevī sargātu, mana meita.

Danute. Jā, mans tēvs!

Tautvils. Vai tā tava meita, Treņu?

Trainaitis. Tā ir, kungs!

Tautvils. Nekas...

Trainaitis. Ko teici, kungs?

Tautvils. Neko. Skaista meita.

Alģimants. Tikpat skaista kā māte.

Daumants. Un gudrāka nekā tēvs.

Alģimants. Kas laba meita savam tēvam, būs arī laba māte tautām.

XV

Mindaugs (*tagad ģērbies kā karalis, ar kaklā pakārtu lielu zobenu kā savas varas zīmi*). Lai visi pieceļas! Lielkungi un karavīri, visi ļaudis, kas esat še sapulcējušies! Esmu aicinājis jūs kopā šai neparastajā brīdī, jo man jums jāsaka daži svarīgi vārdi, un dievi deva zīmi, lai to daru jau šodien un tūlīt. Bet vispirms uzklausīsim, ko grib vēstīt sargs, kas steidzas šurp no lejas.

Sargs. Lielā hana sūtnis no tatāriem. Grib ienākt. Viņam līdz kalpi ar dārgu dāvanu nastām.

Mindaugs. Lai ienāk!

Tatārs. Lielais hans tev sūta savus draudzīgos sveicienus, Varutas valdniek! Un man līdz nāk šie vīri ar hana labvēlības

nastām, lai tās noliktu pie tavām kājām. Bet vispirms atļauj, ka izsaku savu prieku — .

Mindaugs. Par ko priecājas mans draugs?

Tatārs. Par alošanos savu. Ceļā dzirdēju runas, ka tava karaliene mirusi. Bet nu redzu viņu savā priekšā tik staltu un ziedošu, sievu, kādu vēl nav redzējusi mana acs. — Pieņem lielā hana sveicienu, lepnā kundze!

Trainaitis. Celies kājās, kungs! Tā nav karaliene, lai gan tai ļoti līdzīga.

Tatārs. Ko saki?

Trainaitis. Tā nav karaliene, teicu.

Tatārs. Žēl.

Daumants. Tu kļūdījies, kungs, jo karaliene patiesi mirusi kopš dažām dienām.

Tatārs. Žēl.

Daumants. Tā, ko apsveici, ir nelaiķes karalienes māsa, mana sieva.

Tatārs. Žēl.

Mindaugs. Arī man, tatār, žēl... ka esi alojies. — Bet nu runāsim to, kas runājams.

Tatārs. Vispirms apskati, kungs, ko tev sūta lielais hans! (*Viņa kalpi atver saiņus.*) Viņš pats apstaigāja savus mantas kambarus un izmeklēja šīs lietas, ar ko iepriecēt sirdi drauga sava. Šis zobens bija lielā Čingishana dārgums, ko viņš no Pekinas pārveda Karakorumā. Un šīs zelta bļodas ar zīmējumiem smalkiem — tās no Pešavaras nāk. Bet šo kausu pārveda hans no Samarkandas, kad viņš pilsētu izpostīja tā, ka tur viens uz otra akmens nepalika.

Daumants. Par šīm dāvanām var nopirkt pus' karaļa valsts.

Trainaitis. Un par tām var uzturēt veselu karapulku.

Mindaugs. Kas hanam rūp?

Tatārs. Tikai draudzība tava, kungs!

Mindaugs. Nekad neesmu hana ienaidnieks bijis. Runā, tatār, skaidru valodu! Ko hans grib?

Tatārs. Nākt uz vakariem.

Mindaugs. To viņš var darīt arī bez manas atļaujas.

Tatārs. Ne atļauju prasa hans. Viņš tikai grib starp simt ienaidniekiem te draugu vienu rast.

Mindaugs. Un tas lai būtu es?

Tatārs. Nebūsi, tu, būs cits. Bet hans grib, lai tas esi tu.

Mindaugs. Kāpēc taisni es?

Tatārs. Vai atminies, ka priekš vasarām desmit mans kungs, lielā Čingishana dēls, ar saviem pulkiem nonāca zemē tavā?

Mindaugs. Viņi kāva un laupīja tik vareni, ka to nevaru aizmirst.

Tatārs. Nepiemini kļūdu mūsu lielo, kungs! Vai tūlīt nekļuvām tavi draugi, kad redzējām, ka mums darīšana ar tādu

kā tevi vīru, kungs? Un vai toreiz pats ar pulkiem saviem nenāci mums līdz uz poļiem?

Mindaugs. Poļi toreiz bija pārmācību pelnījuši.

Tatārs. Un dabūja. Ja Mindaugs tagad būs hana draugs, tad viņš ar ienaidniekiem visiem saviem varēs darīt tāpat, kā toreiz ar poļiem darija. Padomā, notiks kas: hans laikā vienā un tai pašā dos vienu sitienu ordenim, otru poļiem. Viens no taviem pulkiem ies uz ziemeļiem, uz dienvidiem otrs. Un kas laupījuma viņiem tiks!

Daumants. Hans to izdomājis labi.

Aļģimants. Tā mēs uzreiz tiksim galā ar ordeni un poļiem.

Tatārs. Tavi lielkungi liksmo, kungs! Kāpēc klusē tu? Vai dzirdēji, ko darīs hans?

Mindaugs. Domāju. Kad viņš būs saminis ordeni un izkāvis poļus, viņš liks savu papēdi uz mana skausta.

Tatārs. Kungs, tu negribi saprast, ko hans tev piedāvā. Tad runā un prasi, ko gribi! Bet neliec hanam meklēt draugus pie ienaidniekiem taviem!

Mindaugs. Vai Mindaugs var hanam pavēlēt?

Tatārs (*pamāj kalpiem, tie ātri savāc dāvanas kopā*). Tu pats man pavēli, kungs, celties un tālāk iet.

Mindaugs. Pie Daujata?

Tatārs. Arī to jau zini? Tad varu tev atbildēt: jā. Viņš nav tavs draugs, tāpēc hana draudzību pieņems, zemu paklanīdamies.

Mindaugs. Soreiz ne.

Tatārs. Bet nu atļauj, ka tālāk ejam, kungs! Mums vēl tāls ceļš priekšā.

Mindaugs. Tas nemaz nav tik tāls. Daujats ir tepat tuvumā. Lejā pie pils vaļņa atradīsi viņa galvu.

Tatārs (*zemu noliecas*). Kungs, tu esi hana cienīgs! Tava valsts ir mazums tikai; kas notiktu, ja tā liela būtu? Prasi ko prasīdams, bet nāc pie hana!

Mindaugs. Es palieku tepat.

Tatārs. Man gaužām žēl, kungs! Man divkārt gaužām žēl.

Mindaugs. Runā skaidrāk!

Tatārs. Pirmkārt, žēl, ka neesi hana draugs. Otrkārt, žēl, ka hanam vajadzēs samīt tādu pretinieku, kāds esi tu.

Mindaugs. Tu man draudi, tatār?

Tatārs. Nē, kungs! Tikai pasaku to, ko pats labi saproti. — Bet nē: tu savu atbildi vēl devis neesi. Tu esi gudrs, tu zini, ko dari. Bet pārdomā! Tagad tavs kaimiņš mums vairs runājams nav, tagad vari prasīt divkārt vairāk. Ja tu, kungs, atļausi, mēs paliekam līdz rītam pilī tavā. Tu vēl pārdomāsi.

Mindaugs. Paliec un baudi no visa, kas likts kungu galdā! Bet pārdomājis jau esmu daudzkārt un palieku pie tā, ko teicu.

Tatārs. Žēl. (*Atkāpjas pie malas.*)

XVI

Mindaugs. Te stāv arī mans dēls Vaišvils, kas ilgi un tālu bijis prom. Šai brīdī tev prasu, Vaišvil, lai tu man atbildi kā tēvam un karalim! Atbildi tā, lai to dzird visi, kas tevi mīl un gatavi tev kalpot: vai tu paliksi Varutā?

Vaišvils (*klusē*).

Mindaugs. Vai pametīsi savu klosteri, novilksi mūka svārku, atmetīsi svešās domas un paliksi te kā šis zemes kungs un karalis?

Vaišvils (*klusē*).

Mindaugs. Mēs tev nekā nepiemetam, nekā cita nejautājam kā tikai to, vai nāksi atpakaļ. Tev nav jāatbild nekas vairāk kā vienīgi — jā.

Vaišvils. Nē. Ko gan jūs, kas staigājat mūžīgā tumsā, varētu piemest man, kura acis skatījušas mūžīgo gaismu? Ko gan varētu jautāt man jūs, kas cita nekā nezināt kā tikai kaut un nomaitāt, man, kas kalpoju mūžīgai dzīvībai? Dzīvoju savā klosterī tāpēc, ka tā domāju savam dievam labi kalpojam; no turienes aiziešu tikai tad, kad savam dievam varēšu vēl labāk kalpot.

Daumants. Ja tas ir kārtīgs dievs —.

Mindaugs. Klusu! Lai runā viņš!

Vaišvils. Jūs nomazgājāt Romas kristību, nokāvāt viņas priesterus. Tas nebija labi, bet dievs jums to piedos, ja nāksit atpakaļ pie viņa, kaut arī pa citu ceļu. Ja Romas bīskaps aizies, tad es nākšu atpakaļ.

Aļģimants. Viņš aizies.

Vaišvils. Bet man līdz nāks cits bīskaps — no Bizantijas. Un mēs neprasīsim, lai mans tēvs un karalis pieņem kristību, neprasīsim, lai viņš pavēl saviem novadiem kristīties. Prasīsim tikai vienu — lai viņš neaizskar mūsu mūkus un ļauj tiem dzīvot tautas vidū.

XVII

Mindaugs. Diezgan! Tagad jūs dzirdējāt, ļaudis, no šī jaunekļa paša mutes dzirdējāt, ko viņš grib: mūs nodot rusiem un tatāriem. Tāpēc viņam saku: jaunekli — tu, kas reiz biji mans dēls, ej un pasteidzies, jo, ja vēl pēc trim dienām tava kāja būs uz šīs zemes, tad arī tava galva te paliks! — Es gādāšu, vīri, ka jums izaugs karalis, kas būs manis cienīgs! Tas būs Repeķis, mans dēls, kas mani nepametīs kaunā.

Trainaitis. Repeķis vēl jauns, bet tu jau esi vecs.

Mindaugs. Esmu vēl diezgan jauns, lai savus ienaidniekus turētu dūrē, bet Repeķis jau diezgan vecs, lai pēc dažiem gadiem kļūtu vīrs.

Daumants. Mēs, zemes lielkungi, esam dziļi noskumuši par karalienes nāvi un esam domājuši, kas tālāk būs. Ja tu, kungs, nedusmo, tad Trainaitis tev pateiks mūsu domas.

Mindaugs. Lai viņš runā!

Trainaitis. Ja tu atļauj, mūsu kungs un karali, ka dodam tev padomu, tad izraugi valstij karalieni un sev jaunu sievu un, to darīdams, dari drīz.

Mindaugs. Tencinu lielkungiem par padomu! Ņemšu sievu un došu jums karalieni. Un to darišu tūlīt.

Daumants. Mums ir vēl kāds lūgums, kungs! Mēs gribētu, lai jaunā valdniece nenāktu ne no krieviem, ne no poļiem, ne no jātvingiem vai tatāriem. Mēs gribam, lai tā būtu no mūsu vidus un tāda, kurai varam ar mīlestību kalpot.

Mindaugs. Jūsu vēlēšanos, lielkungi, ievērošu pilnā mērā! Pats esmu cēlies no jūsu vidus un allaž bijis starp jums. Un, kāds ir karalis, tādaī jābūt arī karalienei.

Laudis. Pareizi!

Mindaugs. Un, ja jūs, lielkungi, gribat zināt, kas būs jūsu karaliene, tad jums to tūlīt teikšu.

Daumants. Rādi mums viņu, kungs!

Mindaugs. Jūsu karaliene (*satver Marti aiz rokas un izved vidū*) būs šī!

Klusums.

Alģimants. Karalis joko.

Mindaugs. Kur ir tas vīrs, kas to saka?

Klusums.

Trainaitis. Tā ir Daumanta sieva, kungs!

Mindaugs. Vai gribi teikt, ka Daumants nav vīrs no dižas cilts? Vai arī to, ka viņa sieva Mindaugam darītu kaunu?

Trainaitis. Ne vienu, ne otru, kungs, tikai to, ka Daumanta sieva ir Daumanta sieva.

Mindaugs. Bija. No šī brīža tā ir mana.

Daumants. Mindaug, vai tas ir tavs pēdējais vārds?

Mindaugs. Mans vārds ir likums, un savus likumus es negrozu.

Daumants (*grābstās gar jostu*). Tad —

Mindaugs. Runā vien! Kāpēc apluksi?

Laudis. Varmācība! Kauns!

Mindaugs. Kas? Te ir daži, kas iedrošinās kurnēt un ņurdēt? Te ir tādi, kas grib karalim pavēlēt? (*Viņš uzliek roku uz zobena spala.*) Kur ir tā sieva, kas man to piemētīs? Kur ir tas vīrs, kas man to liegs? (*Visi, baiļu pārņēmti, nokrīt ceļos, paliek stāvam tikai Daumants.*) Lai viņš ņem savu zobenu un nāk man priekšā! (*Daumants savilkām dūrēm nolaižas uz ceļa un noliec galvu.*) Tagad jūs gulāt zemē un kaucat, bet nupat vēl ņirdzāt man zobus pretī. Redzu, ka esmu bijis par daudz žēlīgs un manu žēlastību esat iztulkojuši kā vājumu. Bet no šīs dienas jūs mācīsities mani

pazīt! Jūs brēcat mani varmācīgu, ja nedaru pēc jūsu prāta, lai gan jūs paši nezināt, ko gribat. Tāpēc jums tagad kaut ko teikšu. Piecelieties! — Isi pirms nāves jūsu karaliene man sacīja šādus vārdus: Apsoli man, Mindaug, ka ņemsi vērā manu pēdējo lūgumu! Un es viņai atbildēju: zvēru! Tad karaliene runāja tālāk: esmu tev izraudzījusi sievu, Mindaug, manu valdniek. Kad būšu mirusi, tev jāņem Marte, mana māsa, jo viņa taviem bērniem būs tikpat laba māte, kāda es gribētu būt. Kad to dzirdēju, es teicu: kā lai Daumantam atņem sievu? Atlaid man šo solījumu, karalien, jo tas ir visai smags. — Bet jūsu karaliene vairs neatbildēja, jo viņa bija mirusi. Tā tas notika. Bet es ilgi pārdomāju, ko man darīt. Vai atņemt draugam sievu, vai arī lauzt mirējai doto zvērestu? Ja daru pirmo, tā būs smaga netaisnība, ja daru otro, tas būs grēks. Un Mindaugs izšķīrās par netaisnību. Jo netaisnība, kas nodarīta dzīvam draugam, ir vieglāk izpērkama nekā grēks pret mirušu karalieni. — Tagad jūs to zināt. Un, ja jūsu vidū ir kāds, kas būtu citādi darījis, tad lai viņš to saka. (*Klusums.*) Tātad jūs atzīstat, ka esmu pareizi darījis. Tencinu visiem! Pēc desmit dienām varēsīt šo cēlo sievu kā savu karalieni sumināt.

XVIII

Marte. Visu esi labi pārdomājis, Mindaug, tikai vienu ne: ka neesmu tava verdzene. Tu sakies esam zvērējis dieviem, ka ņemsi mani par sievu, bet šo zvērestu dzirdēja tikai mana māsa, kas tagad mirusi, un dievi, kas neatbild. Bet es stāvu šē un runāju, visiem dzirdot. Un es zvēru tiem pašiem dieviem, kam tu esi zvērējis, ka nekad nekļūšu —

Mindaugs. Neizrunā šos vārdus līdz galam! Jo, kad dievi pieņems šos abus zvērestus, tad cilvēku varā nebūs tos grozīt. Es jau reiz tevi biedināju, lai tu apdomā, ko dari, bet tu runā bez apdoma.

Marte. Tev to vajadzēja apdomāt, ne man. Tāpēc es prasu, lai šai pašā brīdī man atdod zirgu, ka varu doties uz māju.

Mindaugs. Tu paliksi te!

Marte. Tātad Mindaugs mani patur kā gūstekni?

Mindaugs. Līdz tam brīdim, kad kļūsi valdniece. Esmu gan vilies, domādams, ka karalienes godu pieņemsi tūlīt, kā katra cita sieva tavā vietā būtu darījusi. Bet tu neesi tāda kā citas. Tāpēc tevi nesodu, lielkundze Marte, bet tas var nolikt drīz. Dodu tev laiku līdz rītam. Ej manā pilī, pārdomā un izlemies, un vēlāk nesaki manu vainu, ja pati gribi mirt. (*Marte prom.*)

XIX

Mindaugs. Dievi zina, Daumant, ka neesmu gribējis meklēt ar tevi naidu. Esmu vienmēr dzīvojis ar tevi draudzībā, lai gan tu ne vienmēr biji to pelnījis. Un arī tagadīt kā draudzības ķīlu

tev, Daumant, uzticu lielu darbu. Tu vedīsi uz rusiem karapulku, kas sapulcināts šaipus Dņepras un gaida tevi nākam. Jau šo pašu nakti tu dosies ceļā!

Daumants (*noliec galvu*).

Mindaugs. Tu uzbruksi rusiem, pirms viņi to nojauš! Un, atgriezies no karagājiena, varēsi prasīt, ko vēlies, un to tu dabūsi.

Daumants. Es darišu vairāk, kungs, nekā no manis gaidi.

Mindaugs. Bet jūs visi — topiet jautri! Vēl jautrāki! Lai galdos liek labāko no labākā! — Ei, Tautvil, mans brāļadēls, kam drūvējies?

XX

Tautvils. Atminos senas dienas un tālus notikumus, Mindaug. Atceros, kā priekš gadiem divpadsmit, paklausīdams tavai pavēlei, gāju uz rusiem tāpat kā tagad Daumants.

Mindaugs. Un arī to atceries, kā tevi sagaidīju pārnākam?

Tautvils. Arī to.

Mindaugs. Jā, toreiz tev tas izdevās teicami, Tautvil. Toreiz nedomāju, ka mani vīri pārnāks bez tavas galvas. Bet tu viņus piemānīji, lieliski pievīli, Tautvil. Es kļuvu slims aiz dūsmām.

Tautvils. Vēlāk tu kristījies, cerēdams, ka mestrs kā piedevu līdz tavam karaļkronim izsniegs manu galvu. Bet arī toreiz tev pievīlās, Mindaug!

Mindaugs. Daudz raižu man esi sagādājis, Tautvil. Ar tevi man neveicas, nekad neveicas. Taču tev nevajadzētu pieminēt manas vecās kļūdas. Var gadīties, ka nākamo reizi —

Tautvils. Kas?

Mindaugs. — Mindaugs būs gudrāks.

Tautvils. Ē!

Mindaugs. Kas?

Tautvils. Tautvils arī!

Mindaugs. Redzu, ka mans brāļadēls ir sava tēvabrāļa cienīgs.

Tautvils. Bija laiks tev sen to saprast. Es jau toreiz zināju, cik ļoti noskumsi, kad tavi ļaudis atnāks bez manas galvas. Un tomēr es viņiem to neizsniedzu — tevis paša labā, Mindaug. Jo, ja to būtu darijis, tad šodien šī patīkamā saruna mūsu starpā nevarētu notikt. Un mums vēl daudz kas runājams.

Mindaugs. Arī man tā liekas. Bet baidos, vai neesi sācis mani nicināt. Kāda cieņa Tautvilam var būt pret cilvēku, kas gan gribējis viņam noņemt galvu, bet nav spējis to izdarīt?

Tautvils. Daudz vieglāk bijis to nopirkt.

Mindaugs. Skaidra valoda.

Tautvils. Tikai tagadīt mana galva kļuvusi gudrāka, tāpēc tev nāksies maksāt dārgāk.

Mindaugs. Neaizmirsti, ka esmu tavs tēvabrālis! Neplēs!

Tautvils. Neaizmirsti, ka esmu tavs brāļadēls! Neskaud!
Mindaugs. Ko Tautvils prasa?

Tautvils. Polocku.

Mindaugs. Par daudz. Lai ņem jātvingus!

Tautvils. Polocku.

Mindaugs. Ko nevar, to nevar. Lai ņem Volīniju!

Tautvils. Polocku.

Mindaugs. Kas par daudz, tas par daudz. Lai ņem Novgorodu!

Tautvils. Polocku!

Mindaugs. Tu esi sīkstš kā sumbra sīkstš.

Tautvils. Tāda vajadzīga, lai Mindauga karaļvalsti saturētu kopā. Kam der tie sapuvušie diegi, kas tev staipās visapkārt? Ar tādiem nekā nesalāpīsi. Tu saki cenu esam augstu. Tā gan ir. Bet es labi saprotu, Mindaug, ka tagadīt esmu tev vairāk vajadzīgs nekā jebkad. Un man prieks, ka esmu visu tik pareizi paredzējis.

Mindaugs. Ko esi paredzējis?

Tautvils. Kad mani aicināji atpakaļ un piedāvāji man savu draudzību, es sapratu, ka gribi mani izspēlēt pret Daumantu. Tu zināji, ka viņš ir manis asinsienaidnieks, un, tā kā tev jau sen bija nodoms paņemt viņa sievu —

Mindaugs. Klusāk!

Tautvils. — tad tu, zaudēdams vienu draugu, otru gribēji dabūt vietā. Jo Mindaugs nav tas vīrs, kas, reiz iededzies par kādu lietu, pametīs to nenasniegtu. Tu atstāji Marti savam draugam, kamēr nejuties diezgan stiprs, lai viņam to atņemtu.

Mindaugs. Ko lai tev atbildu, Tautvil? Ja teikšu «nē», tu zināsi, ka meloju. Bet, sacīdams «jā», apgalvošu tikai to, ko jau zini.

Tautvils. Un pēc tā, kas te nupat notika ar Daumantu, ir skaidrs, ka tagadīt Mindaugam būs viens draugs mazāk un viens ienaidnieks vairāk. Un, cik stiprs Daumants bija kā draugs, tikpat stiprs viņš būs arī kā ienaidnieks.

Mindaugs. Ar saviem ienaidniekiem es pats tikšu galā.

Tautvils. Palūko! Bet, ja viņi tiks galā ar tevi, tad tā nebūs mana vaina.

Mindaugs. Tautvils negrib piekāpties?

Tautvils. Ne par mata tiesu.

Mindaugs. Bet ja nu Mindaugs tomēr nemaksās? Vai Tautvils kļūs ienaidnieks?

Tautvils. Tautvils nav tik aušīgs.

Mindaugs. Ko tad viņš darīs?

Tautvils. Pagaidīs.

Mindaugs. Cik ilgi?

Tautvils. Kamēr Mindauga galva kritīs un viņa kronis norīpos Tautvilam pie kājām.

Mindaugs. Tātad mans kronis tev rūp? Vai nebūs par lielu?

Tautvils. Ne. Iekām mestrs tavu kroni tev atsūtīja no Rīgas, es to jau tur uzmēģināju: pašā laikā.

Mindaugs. Ņem Polocku, un lai jods tevi sargā!

Tautvils. Tencinu, bet es labāk sargāšos pats.

Mindaugs. No šī brīža tu esi mans dārgākais draugs. Iesim tukšot kausu dziras! (*Abi prom.*)

XXI

Tatārs. Hi, hi!

Daumants (*saraujas kā dzelzs, metas pakaļ Mindaugam*). Tu sarainais vilkača purns! Būtu man bijis klāt zobens vai duncis, tad gan tu manītu Daumanta roku!

Sargs (*paurda viņu ar zobena galu atpakaļ*).

Tatārs. Hi, hi!

Daumants. Ko smeij?

Tatārs. Par tavām dusmām. Žēl, ka tās nerādīji Mindaugam. Būtu nobijies.

Daumants. Stipram nav jābaidās.

Tatārs. Bet karalis nav skops. Viņš Daumantam par skaisto sievu maksās pilnu cenu. Jau šonakt tu vedīsi karapulku pret rusiem, un tas ir liels gods. Bet Mindaugs gulēs ar tavu sievu, un tas būs vēl lielāks gods.

Daumants. Ā —!

Tatārs. Nekauc, kungs! Gan pāries!

Daumants. Saki, tatār, — ko tu darītu manā vietā?

Tatārs. Tatārs tev padomu neprasi. Pats zinātu, kas darāms. — Redzi, tur nāk Trainaitis. Pirmīt viņa ģimīs bija pelēks, tagad tas dzeltens kļuvis. Jā, karaļa sievastēva godu zaudēt viegli nav.

Trainaitis. Ko mels!

Tatārs. Hi, hi!

Trainaitis. Es nāku pārlūkot sargus.

Tatārs. Bet meklē tevi. Runā taisni un dari drīz! (*Prom.*)

XXII

Daumants. Karama acs un auss, atbildi: vai tas pareizi, ko tava galva dara?

Trainaitis. Man nav jātiesā karaļa darbi. Bet, tā kā tu man esi draugs, tad atbildēšu: es tā nebūtu darijis.

Daumants. Kauns kungiem, kas to ilgāk cieš!

Trainaitis. Vakar tu tā nerunāji.

Daumants. Vakar bija cita diena, šodien cita doma. Novēlēju tev kļūt par karaļa sievastēvu, jo tu esi krietns un taisnīgs vīrs, tev klausā varens novads, tu daudz ko spēj. Bet, ko vēl rītu spēsi, to zina tikai Mindaugs.

Trainaitis. Viņš sāk jau taustīties pēc mūsu kakliem.

Daumants. Un mēs? Gaidīsim, līdz mūs nožņaudz vienu pēc otra?

Trainaitis. Viņš ir karalis un stiprāks par mums.

Daumants. Kas ir karalis? Vai viņa vara nesastādās no atsevišķu kungu spēka? Vai mēs viņu nedarījām par karali? Vai viņš nav kungs tāpēc, ka mēs tam klausām?

Trainaitis. Tā ir.

Daumants. Vai senāk nedzīvojām brīvāk nekā tagad? Toreiz Mindaugs klausīja, ko nolēmām, tagad mums jādara, ko viņš pavēl.

Trainaitis. Tā ir.

Daumants. Senāk viņš mums laupīja zemes un ciemus, ganāmpulkus un ļaudis. Tagad viņš ķeras pie mūsu sievietēm.

Trainaitis. Tā ir.

Daumants. Un ko varenais Treņus par to saka?

Trainaitis. Jādara gals.

Daumants. Klusāk! Pie durvīm sargs.

Trainaitis. Tas ir manējs.

Daumants. Tātad — kad?

Trainaitis. Jo drīzāk, jo labāk.

Daumants. Šonakt?

Trainaitis. Šonakt.

Daumants. Lūk — vīra vārds! Bet kā?

Trainaitis. Pēc otriem gaiļiem sanāks kungu sapulce rijā pie Melnā sila. Tur tas var notikt. Karavīri paliks Varutā, bet, kad karalis būs beigts, no tiem vairs nevajadzēs baidīties.

Daumants. Bet jodavīri?

Trainaitis. Pēc veca paraduma uz sapulci nedrīkst ņemt līdz ne duncus, ne sargus.

Daumants. Bet vai šoreiz Mindaugs likumu ievēros?

Trainaitis. Nē. Man pavēlēts jodavīrus nemanot aizvest uz Melno silu, lai tie būtu sapulces tuvumā.

Daumants. Pekle!

Trainaitis. Nokārtošu arī to! Jodavīri būs gan silā, bet ne tuvumā.

Daumants. Vai to spēsi?

Trainaitis. Treņus zina, ko spēj.

Daumants. Arī es to zinu. Bet ja Mindaugs uz sapulci neies?

Trainaitis. Zinu, ka ies. — Bet tagad atsūti man Alģimantu! Nē, labāk tiec tu ar viņu galā! To dabūt mūsu pusē nenāksies grūti. Daudz vairāk raižu man dara Tautvils.

Daumants. Tautvils? Kas tev ar to?

Trainaitis. Viņam jābūt ar mums!

Daumants. Un man jāiet kopā ar savu asinsienaidnieku?

Trainaitis. Izlīgsti!

Daumants. Nekad!

Trainaitis. Tad atdod sievu Mindaugam.

Daumants. Labi. Es pirmais sniegšu roku, ja vajadzēs. Bet vai esi labi pārdomājis? Tautvils gan gaida Mindauga galu, un tam ir divi iemesli. Pirmais — viņu vecais naidis. Bet tas nav galvenais. Tautvils pats gribēs kļūt par karali. Ordenis būs viņa pusē.

Trainaitis. Vai es teicu, ka Tautvils redzēs sauli uzlecām?

Daumants. Ā!

Trainaitis. Tā ir.

Daumants. Treņu, gudrā galva! Kā man tas neienāca prātā!

Trainaitis. Tev, brālīt, vēl daudz kas neienāk prātā!

Daumants. Tagad uzmeklēšu Aļģimantu un lūkošu viņu pierunāt. Esam draugi, un ceru visu labi nokārtot. Bet tu, Treņu, runāsi ar Tautvilu! Taču, iekām to darām, apsoli man vēl kaut ko! Izgādā man satikšanos ar Marti!

Trainaitis. Taisni Marte mums vajadzīga visvairāk. Redzi, te man ir kāds trauciņš; tas nāk no Romas, kur, kā tev zināms, darina vislabākos mērdēkļus. So mums sūta pāvests līdz ar savu svētību. Mēs esam vīri, mēs protam rīkoties ar dunčiem, bet šāds ierocis piederas sievai. Ja mums neveiksies ar dunčiem, tad lai nāk palīgā Marte ar šo. Gan viņa prātis!

Daumants. Es steidzos, mans draugs! (*Prom.*)

Trainaitis. Steidzies un lauz savu lunkano kaklu! (*Prom.*)

XXIII

Mindaugs (*rūpju nomākts, atgriežas viens un apsēstas solā*). Spēka, spēka, Mindaug, vēl vajadzēs daudz... Atkāpties vairs nedrīksti un tālāk iet nevari. Palīdziet, dievi, vēl tikai šoreiz palīdziet sagaidīt sauli uzlecām!...

Daujata gars. Pirmīt tu negribēji mani uzklausīt, Mindaug, tāpēc nāku tagad pie tevis kā gars, ko tavi sargi nespēj aizturēt un padzīt.

Mindaugs. Ej projām, spoks, ej projām...

Daujata gars. Nē, Mindaug, ne soļa vairs neatkāpšos no tevis. Es tev sekošu, kurp iesi, un būšu priekšā, kad nāksi.

Mindaugs. Ej projām, želo...

Daujata gars. Vai tu želoji mani? Vai neņēmi manu dzīvību, lai iegūtu manu novadu? Tu dabūji to daļu, ko gribēji, bet lai iet līdz arī otra, ko negribi: tava nelaime un tavs gals.

Mindaugs. Ļaudis palīgā! Sargi, šurp!

Daujata gars. Stiprais Mindaugs sauc palīgā! Nē, slepkava, nekas tevi neglābs!

Mindaugs. Marte!

Marte (*atsteidzas*). Kas kliedz?

Mindaugs. Vai gulēju?

Marte. Tu sauci.

Mindaugs. Kāds nogurums visos locekļos! ... Kaut šī nakts jau būtu garām! ... — Kas nāk?

Trainaitis. Tas es, kungs. Vai man atkal iet?

Mindaugs. Ko gribi?

Trainaitis. Nāku vēstīt, ka tavs dēls Vaišvils vēlas ar tevi runāt. Vai uzklausīsi viņu?

Mindaugs. Vaišvils nāk pie manis? Tā laba zīme, Treņu. Vai viņš pārdomājis un nožēlo, ko pirmīt teica?

Trainaitis. Nezinu, kungs! To viņš pats tev sacīs.

Mindaugs. Neliec viņam gaidīt! Paliec, Marte! Arī tev būs to dzirdēt! — Treņu, kāpēc vēl stāvi te?

Trainaitis. Jau eju, kungs!

XXIV

Vaišvils. Tencinu tev, karali, mans tēvs, ka gribēji uzklausīt mani!

Mindaugs. Zināju, ka mans Vaišvils nāks, kad viņu gaidu. Tātad esi pārdomājis un paliec te?

Vaišvils. Nē, karali, mans tēvs! Mans zirgs ir jau seglots, es dodos ceļā, lai atstātu šo zemi, kā esi pavēlējis.

Mindaugs. Ja Vaišvils būtu pārdomājis, karalis ņemtu savu pavēli atpakaļ...

Vaišvils. Nekā neesmu pārdomājis, karali, mans tēvs! Mans gars ir nešaubīgs, un skaidrs mans ceļš. Tagad aizeju no tevis uz visiem laikiem, karali, mans tēvs! Gribu runāt ar tevi pēdējo reizi, lai tev sacītu to, ko mans dievs man pavēl tev teikt.

Mindaugs. Tad runā un dari to īsi, jo man laika nav daudz!

Vaišvils. Esmu vērojis, ka vēl līdz šim nesaproti, kāpēc esmu no tevis aizgājis, karali, mans tēvs. Tas nenotika tāpēc, ka esi karalis, ne arī tāpēc, ka esi pagāns, bet tāpēc, ka esi nežēlīgāks un netaisnīgāks par visiem karaļiem kopā.

Mindaugs. Skaidri tū runā, mans dēls. Runā vien tālāk!

Vaišvils. Tāpēc esmu nācis, lai runātu. Tavi lielkungi dreb kā kusli kucēni, no tava skata viņi plok pie zemes. Viņi tev nekad neteiks, ko domā. Tavs Vaišvils turpretī nāves nebīstas, viņš to pat meklē savam dievam par godu. Viņš tevi mīl vairāk par visiem, tāpēc viņš tev sacīs tos rūgtos vārdus, ko tagad dzirdēsi. Un es tev saku: tu esi nelietis, karali, mans tēvs! Nežēlīgs varmāka un slepkava tu esi. Tu nokāvi savus brāļus, nobeidzi savus draugus un radus vienu pēc otra. Tu gribēji kļūt varens un tāds kļuvi, jo neviena tu nekāvi bez apdoma. Ilgi projām būdams, es domāju, ka būsi mainījis savu dabu. Cerēju, ka tev būs apnicis asinis lakt bez vainas un mēra. Bet, šai pilī ienākot, mana kāja aizmetās aiz liķa, visur redzēju tikai netaisnību un asinis. Tu neesi citāds kļuvī, karali, mans tēvs! Tu esi tas pats vecais. Tavi

ļaudis melš, ka tu esot vilkacis, kam savas dzīvības un spēka uzturēšanai ik naktis vajagot lakt siltas asinis. Ļaudis ir tumši un māņticīgi, es nezinu, cik patiesības viņu vārdos, bet, kad es te dažas dienas padzīvoju, es sāku daudz ko saprast. Asinis tev vajadzīgas tāpēc, lai uzturētu varu. Ļaudīm jādreb tavā priekšā, lai mācītos paklausīt. Redzi, ne tas mūs šķir, ka es esmu kristīts, bet tu pagāns, bet gan tas, ka es kalpoju mīlestībai, bet tu — nežēlīgai varai.

Mindaugs. Vai tu pazīsti kādu žēlīgu varu?

Vaišvils. Jā. Un es tai kalpoju taisni tāpēc, ka pazīstu. Tā ir mana baznīca, par ko cīnās vislielākais karapulks pasaulē. Bet to tu neredzi, jo tavas acis ir aklas, karali, mans tēvs. Tu nokāvi Daujatu, vecu vīru, kas nebija slēpis dunci savās drēbēs, ne ļaunu domu savā sirdī. Bet tev nepietika vēl ar to. Tu esi iekārojis sava tuvāka sievu, un tas ir smags grēks.

Mindaugs. Es jau teicu, kāpēc to darīju.

Vaišvils. Jā, tu sacīji, ka mana māte pirms nāves tev pavēlējusi to darīt. Bet dieva vārdā es tev saku: tu melo, karali, mans tēvs! Vai mana māte, kas bija kristīga un ticīga sieva, tev būtu pavēlējusi precēt viņas māsu, kas ir cita vīra bērnu māte? Es tev neticu, un tev netic neviens, kam to sacīji. Tas ir izdomāts taisnības iemesls, lai ar to segtu kauna darbu. Un tāpēc tagad sava dieva vārdā es saku: atsakies no šīs sievas, kas gan ir cēla un skaista, bet nav tava!

Mindaugs. Ja gaidi atbildi, jaunekli, tad tev to teikšu: zvēru, dievus piesaukdams, ka šī sieva ir un paliks mana!

Vaišvils. Tad sava dieva vārdā es nolādu tevi, karali, mans tēvs!

Mindaugs. Ej projām, jaunekli, tu, kas reiz biji mans dēls, ej žigli projām! Trīs vāles sitieni pa šo dēli liks nākt maniem vīriem, kas tevi aizvedīs to pašu ceļu, kurp aizgāja Daujats.

Vaišvils. Negribu, karali, ka tu, kas reiz biji mans tēvs, kļūtu sava dēla slepkava, jo tas ir vissmagākais grēks. Tāpēc eju. Paliec viens ar savu nelaimi! Dzīvo un valdi, ja to spēj!
(Prom.)

Mindaugs. *(zaudēdams savaldīšanos, piesteidzas pie dēļa un paceļ vāli).*

Marte. Mindaug!

XXV

Mindaugs *(nolaiž roku un noņem vāli, galdi paskatīdamies lepnajā sievā)*. Tagad arī tu to dzirdēji — simt nekrietnu vārdu, kas katrs brēc pēc runātāja galvas. Un tomēr Mindaugs neķērās pie dunča, nesauca kalpus, lai tie sodītu pārdrošnieku sava kunga vietā... Bet nedomā, ka esmu kļuvis glāvēs, ja nedarīju to, kas

man pienācās! Tas taču bija mans dēls, kas man splāva sejā šos riebīgos vārdus, mans Vaišvils, kura atgriešanos biju gaidījis tik ilgi... Tikai dievi zina, cik mīļš man bija šis zēns, kad viņš vēl bija mans dēls. Reiz, kad šis zēns bija ievainots un astoņas dienas necēlās no gultas, astoņas dienas un naktis es viņam nosēdēju līdzās un ne reizes nepieskāros ēdienam. Tagad viņš atnāk un tencina, kā prot. Viņam bija gaišs un apķērīgs prāts, šim vīram, kas reiz bija mans dēls. Es pats viņu sūtīju pasaulē, lai iet un mātās paklausīt un pavēlēt. Bet melnie mūki bija gudrāki. Tie viņu pievērsa savam dievam, tie paņēma viņa prātu un sirdi, tā ka Mindaugam nekā vairs nepalika pāri. Ai, Marte, kaut tu zinātu, cik nabags ir šis karalis, kas tagad stāv tavā priekšā! Viņi mani aplaupījuši, tie paši cilvēki, kas mani saka laupītāju esam!... — Nē, karalien, tas nebija mans dēls, kas nupat ar mani runāja! Tas bija viens no tiem daudzajiem simtiem, kas dzīvo no manas žēlastības un ik dienas ir ap mani. Tikai viņi ir par bailīgu un glēvu, lai savam kungam pasacītu, ko par viņu domā. Vaišvils, kas reiz bija mans dēls, ir taisnīgs un drošs, viņam ir mana asins, viņš man pateica to, ko visi par mani domā. Ai, šie glēvie suņi, kas iemiedz astes, kad parādos, bet sacel sarus, kad pagriežu muguru! Es labi zinu, ka man kalpo tikai vergi un viņi man klausā ne tāpēc, ka mani mīl, bet tāpēc, ka no manis bīstas. Un katrs tikai gaida to brīdi, kad varēs man ieogrūt dunci mugurā. Cik glaimots es justos, ja zinātu, ka viņu vidū ir viens vienīgs no vilku sugas, kas droši man atņirgtu zobus pretī! Bet tāda nav. Un tomēr viens tāds radies. Tu dzirdēji, ko man teica tas vīrs, kas reiz bija mans dēls. Tu esi nelietis, viņš man teica, tu esi laupītājs un slepkava. Tā viņš teica, bet es klusēju. Ko gan varēju viņam atbildēt? Vienīgais, ko varēju — pavēlēt viņu aizvest turp, no kurienes neviens neatgriežas. Bet tas taču reiz bija mans dēls, un viņš... runāja patiesību. Esmu laupījis, uzpircis un kāvis — jā, esmu to darījis un darīšu arī turpmāk, ja vien dievi man palīdzēs... jo viņi zina un saprot vairāk nekā cilvēki. Jūs visi man pārmetat, ka esmu darījis to un darījis tā. Bet vai kāds jebkad jautājis, kāpēc es to daru? Nē. Katrs domā tikai par sevi, bet Mindaugam jādomā par visiem. Tu brīnies par maniem vārdiem, karalien? Vai arī tev liekas, ka manas domas grozās tikai ap tiem, ko gribu aplaupīt vai nokaut? Jā, es loku asinis, tikai neviens nezina, kā man tās rieb... Bet, kam ir vara, tas citādi nevar... Vai es nezinu, kas labs un kas ļauns? Bet, ja es to sacītu saviem lielkungiem, tad viņi saskatītu manu vājumu un mitētos drebēt. Tāpēc vienīgi tev teikšu, karalien, kāpēc esmu darījis to un darījis tā. Tu zini tikpat labi kā es, ka visā manā valstī nav cilvēka, kas mani mīlētu. Mana vara ir liela, bet mani mīlēt es nevienam nevaru pavēlēt. Un ir grūti domāt par citu labumu, ja pašam no tā nekas cits netiek kā tikai naids un nicināšana. Šī nasta kļūtu vieglāka, ja man būtu tikai viens cilvēks, kas zinātu, cik tā smaga. Tāpēc tev to saku... — Sāksim

ar maniem brāļiem. Vienu es nokāvu, otru padzinu, pēc tam viņu novadus paņemu savā valdīšanā. Sākums arvien ir grūts, un man nenācās viegli sākt, bet dievi zina, ka citādi es nevarēju. Viss, ko esmu darījis, ir darīts tāpēc, lai mēs visi kļūtu kā viens. Bet mani brāļi negribēja būt ar mani kā viens. Viņi gribēja valdīt katrs savā novadā un katrs pēc savas patikas. Bet divi kungi, kas valda divos novados, ir pus' tik stipri kā viens, kas pavēl abos. Un man vajadzēja kļūt stipram, jo tam, kas grib palīdzēt vājākiem, vajag daudz spēka. Ja es nebūtu darījis tā, kā darīju, tad to būtu darījuši jātvingi vai rusi: tie būtu nobeiguši manus brāļus, un es būtu bijis par vāju, lai viņus glābtu. Bet naidnieks būtu kāvis ne tikai kungus, viņš būtu grābis un gūstījis visus. Tā kungiem līdz būtu miruši novadi un ciltis. Vai tad nav labāk iznīdēt dažus, kaut arī būtu brāļi, ja tā var glābt veselās ciltis? Un Mindaugs to darīja. Viņš iznīdēja savus tuviniekus un kaimiņus, paņēma viņu novadus, jo tie viņam bija vajadzīgi visu dēļ. Atceries tatārus, kas mūsu zemē iebruka kā naidnieki, bet aizgāja kā draugi. Vai viņi būtu pametuši mūs neapkautus, ja vien būtu spējuši to izdarīt? Bet viņi redzēja, ka esmu pārāk stiprs, un stiprs biju tāpēc, ka man vienam klausīja visi novadi un ciltis, kuru kungus biju nobeidzis vai ar viltu uzpircis. Tā, iznīdēdams nedaudzus kungus, esmu glābis viņu ciltis. Un vai ciltis nav vairāk vērtas nekā viņu kungi? Vai es nezinu, ka savam tuviniekam atņemt novadu nav labi, bet savu brāli nokaut ir vēl ļaunāk? Tici man, karalien, ka es to zinu labāk nekā tie, kas man to piemet! Bet, ja cilvēkam jābūt stipram, lai varētu labu darīt, bet, lai kļūtu stiprs, ir jābūt nelietim, un ja katrā ziņā jābūt vienam nelietim, kas lielāks par citiem, — tad es tāds gribu būt! Es domāju, ka ir labāk ciltis negodīgi glābt nekā tās godīgi pazudināt. Visi gan redz, ka es dzenos pēc varas, bet neviens nevaicā, kas man pašam no tās tiek. Cik reižu neesmu sev jautājis: kāpēc tu to dari? Kāpēc tu viņus mīli, ja viņi tevi neieredz? Kāpēc tu domā par viņu labumu, ja viņi gaida tikai tavu galu? Ja tu mitētos domāt par viņu dzīvībām, tev nebūtu jābaiļojas par savējo. Un tici man, karalien, ka neesmu atradis atbildes uz šiem jautājumiem... Es redzu un saprotu tikai vienu — ka viņi nīst mani tikpat bezgalīgi, cik es viņus mīlu... — Tu mani skaties lielām acīm, karalien, it kā Mindaugu pirmo reizi redzētu savā priekšā. Varbūt arī pirmo reizi redzi, jo nevienam neesmu sacījis to, ko tev tagad saku. Pat šeit, savā novadā un savā pilī, es dzīvoju kā vilks starp suņiem. Vēl nebija diezgan ar to, ka mani kalpi mani nīst. Nupat Vaišvils, kas reiz bija mans dēls, aizgāja kā naidnieks, lamas un lāstus sļaudams. Pat tava māsa, nelaiķe karaliene — lai viņas dievs tai žēlīgs! — nebija mana sieva, tā bija mana ienaidniece. Viņa man novīla dēlus, tos uzaudzinādama par kristīgiem atkritējiem, visur viņa man rikojās pretī, un Romas bīskaps viņu biktēja līdz pēdējai dienai. Es pat nebiju drošs, vai viņa neslēpa dunci, lai reiz to vērstu pret mani. Tāpēc aizliedzu

visiem nākt ar ieroci manā pili. Zinu, ka man jāuzmanās, jo visapkārt ir tikai suņi un slepkavas... Ja es patiesi būtu vilkacis, tad tā man būtu liela laime. Bet redzi, arī es esmu tikai cilvēks, un arī man kādreiz gribas drauga, par ko es būtu drošs, ka tas man slepus negrūdīs dunci mugurā. Un tāds draugs man visu laiku ir bijis, kaut arī viņš pats to nezināja. Un, kad man pietrūka spēka cīnīties ar šo nolādēto suņu baru, tad es pats sev teicu: šī sieva tev atsver visu.

XXVI

Marte. Un tā nebija karaliene, mana māsa?

Mindaugs. Nē. Tā biji tu pati. Kad viņā tālajā dienā ar saviem kalpiem aizgāju pie tava tēva, lai tevi bildinātu —

Marte. Man tobrīd likās, ka nomiršu aiz laimes.

Mindaugs. Es priecājos par tavu salto skatu, par tavu lepno soli un domāju: lūk, valdniece! Bet, kad runāju ar tavu tēvu, viņš, acis viltīgi piemiedzis, man teica: Marte vēl ir bērns, bet man ir otra meita, kurai laiks iet tautās. Un, tā kā vecs paradums liedz izdot pie vīra jaunāko meitu, iekām nav izgājusi vecākā, tad Martes vietā varu tev dot viņas māsu. Un Mindaugs, šīs atbildes apmulsināts, domāja tikai par tavu lepno soli un nemitīgi sevī atkātoja: lūk, valdniece! Bet viņš nevarēja gaidīt. Radniecība ar tavu tēvu viņam bija vajadzīga, lai iegūtu varu. Jaunākās meitas vietā viņš aizveda vecāko. Zinu, ko tas nozīmēja tik lepnai jaunavai, kāda biji tu. Zinu, ka kļuvu tev tikpat nīstams, cik iepriekš biju mīlams. Bet tas vēl nebija viss. Tad nāca laiks, kad Daumants gāja pie tava tēva, lai runātu par tevi. Tavs tēvs jautāja Mindaugam kā valdniekam: ko man darīt? Un Mindaugs kā valdnieks atbildēja: dod viņu Daumantam. Bet, ko šie trīs vārdi maksāja Mindaugam kā cilvēkam, to neviens nezina... Bet Daumants bija stiprs, tautu ieredzēts, viņa draudzība man bija vajadzīga, lai nostiprinātu varu, un tāpēc atdevu tevi Daumantam. Zinu, ko tas nozīmēja tik lepnai jaunavai, kāda biji tu. Zinu, ka kļuvu tev vēl nīstamāks nekā biju iepriekš bijis. Dievi zina, cik grūti man bija to darīt, bet, kam ir vara, tas citādi nevar. Daudz ko esmu ieguvis kā valdnieks, bet pats arvien palicis nabagākais savu kalpu vidū. Allaž esmu bijis varmāka citu dēļ. Šī ir pirmā reize, kad daru tā, kā man pašam labi.

Marte (*klusē*).

Mindaugs. Tas ir viss, ko gribēju tev sacīt, karalien. Bet tu klusē. Vai tev nav neviena vārda, ko man atbildēt?

Marte (*uzliek viņam roku uz pleca*).

Mindaugs (*pāceļ galvu un saprot visu*). Tagad Mindaugs redz, ka ieguvis vairāk nekā pelnījis.

Marte. Viņš pelnījis vairāk nekā spēj iegūt.

Mindaugs. Ko saki? Beidzot man ir cilvēks, kam neesmu tikai laupītājs un slepkava! Ei, cik stiprs tagad jūtos! Jo beidzot man ir draugs, no kura nav jābaidās, ka tas man slepus ieģrūdis dunci mugurā!

XXVII

Viņš aptver Martes augumu,
bet tai brīdī viņa acis sastingst bailēs un niknumā.

Mindaugs. Kas tas?

Marte (*neatbild*).

Mindaugs. Ko tu slēp savās drēbēs, sieva?

Marte (*klusē*).

Mindaugs (*atrauj vaļā viņas drēbes, zem tām parādās josta un duncis*). Lūk! (*Viņš izrauj dunci, tad metas pie dēļa un trīs reizes sit pa to ārpazīgā niknumā. Marte stāv atkal cieta un salta.*)

Sargi (*iesteidzas un paliek, pavēles gaidīdami*).

Mindaugs. Ko gribat?

Trainaitis. Tu sauci, kungs.

Mindaugs. Ej... bet paliec tuvumā!

Trainaitis (*prom*).

Mindaugs. Panāc tuvāk, kundze, — panāc tuvāk! Parunāsimies vēl, ja jau tik daudz esam runājuši. Tātad arī tu slepus glabāji dunci?

Marte. Tagad to zini.

Mindaugs. Kāpēc to darīji?

Marte. Arī to tu zini.

Mindaugs. Zinu. Bet vai nepadomāji, ko tas tev var maksāt? Vai nezināji, ka te nēsāt ieroci aizliegts — pat karalienei?

Marte. Zināju.

Mindaugs. Un tomēr pavēli pārkāpi. Nav labi, lielkundze! Šai pilī notiek mana griba un prāts. Vai tam, kas pret to saceļas!

Marte. Vai es tev lūdzu žēlastību?

Mindaugs. Lepna esi, kundze! Arī lepnu dunci nēsā. — Kas tev to deva?

Marte (*klusē*).

Mindaugs. Daumants tas bija — zinu. Jā, tādu sievu zaudēt nav viegli. Arī es būtu ķeries pie dunča, tikai ne tāpēc, lai to iespiestu rokā sievietei. Daumantam ir daudz draugu Varutā. Un jāatzīst, ka to viņi izdomājuši gudri. Es meklēju draugu, bet viņi man lika atrast ienaidnieku. Es precēju sievu, bet viņi tai deva līdz dunci. Es vedu pilī karalieni, bet ienāca slepkava. — Ak dievi, vai jums nav neviena cilvēka, ko sūtīt Mindaugam palīgā? Taču atstājuši mani vēl neesat, dievi, jo laikus man parādījāt draugu, kas bīstamāks par visiem ienaidniekiem kopā.

Un, ja tā ir jūsu griba, dievi, tad es cīnīšos viens pret visiem. Un es iznīdēšu viņus visus (*viņa niknums spēji uzliesmo*), sākot ar tevi pašu pirmo, tu! Nost lielkundzes zīmi, tu esi verdzene! Tu mirsi no šī paša dunča, ko gribēji vērst pret mani! (*Ārprātīgās dusmās viņš paceļ dunci pret Marti, kas stāv lepna un nekustīga. Taču pirmo reizi mūžā vecais varmāka jūt, ka kļuvis vājš. Viņš nevarīgi nolaiž roku un novēršas; tad salauž dunci un to no met zemē.*) Paturi galvā savu lielkundzes zīmi... No šī brīža tu atkal esi... Daumanta sieva.

Marte. Mans kungs un karali —

Mindaugs. Vilkacis, liekas, kļuvis jau vecs... Simtiem vīru viņš plosījies, bet nu sievas priekšā pietrūka spēka. Laikam biju tevi vairāk iemilējis, nekā karalim atļauts...

Marte. Mans kungs un karali —

Mindaugs. Ja dievi grib, ka man vienam ar visiem jātiek galā, tad viņi dos man arī spēku. Es palikšu vecs vilkacis arī turpmāk. Plosīšu cilvēkus arī turpmāk... jo es viņus tik ļoti mīlu. Un viņi nīdīs mani manas nežēlīgās mīlestības dēļ... Aizmirsti veco vilkaci, tāpat kā viņš aizmirsis to, ka reiz gribējis būt laimīgs... — (*Iet, bet atgriežas.*) Ak jā, es salauzu tavu dunci... Še, ņem tā vietā manu! (*Kad Marte nesāņem dunci, viņš pats to viņai aizbāž aiz jostas.*)

XXVIII

Trainaitis (*ienāk*). Piedod, kungs, ka nāku nesaukts, bet tu kavējies pārāk ilgi.

Mindaugs. Kur man jāsteidzas?

Trainaitis. Nupat nodziedāja pirmie gaiļi.

Mindaugs. Tie dzied, kad nācis viņu laiks.

Trainaitis. Arī mūsu laiks pienācis ceļā doties.

Mindaugs. Uz kurieni?

Trainaitis. Kungi jau sapulcējušies norunātā vietā un gaida tevi.

Mindaugs. Vai tiešām jau tik vēls? Liec seglot zirgus!

Trainaitis. Tie gaida pie vārtiem.

Mindaugs. Es nāksu drīz.

Marte. Kurp gribi doties, kungs?

Mindaugs. Uz sapulci.

Marte. Pusnaktī?

Mindaugs. Tautām nav jāzina, ko kungi lemj.

Trainaitis. Tāpat kā sievietēm, kaut arī tās būtu karalienes, nav jāiztaujā vīru ceļi.

Marte. Treņus runāja par zirgu. Tu jāsi prom?

Mindaugs. Sapulce notiks ārpus Varutas.

Marte. Kāpēc?

Mindaugs. Manā pilī kungi negrib sapulcēties. Viņi baidās, ka likšu viņus apkaut, kā jau dažkārt esmu darījis ar kungiem,

kas nākuši manā pilī. — Bet kāpēc tu to jautā? Kāpēc drebi? Kundze, allaž esmu tevi redzējis drošu un stipru.

Marte. Negribu, ka tu šonakt izjāj. Paliec pie manis...

Trainaitis. Kundze!

Mindaugs. Ko saki?

Marte. Esmu jau pateikusi to, ko visvairāk gribēju slēpt. Paliec pie manis...

Trainaitis. Kundze!

Mindaugs. Tu prasi par daudz, Marte! Kā lai piemānu kungus, kas sapulcējušies un gaida mani? Viņi nākuši tālus ceļus no leišiem, žemaišiem un kuršiem. Tagad ir īstais brīdis viņus samierināt un sadraudzēt. Es nevaru būt tas, kas visu izjauc. Tie ir mani draugi.

Marte. Sargies no draugiem, Mindaug!

Trainaitis. Karalien, šobrīd tu pati nezini, ko runā!

Mindaugs. Tu baidies par mani, Marte? Treņus nāks man līdz.

Marte. Sargies visvairāk no šī!

Trainaitis. Pēc šādiem vārdiem arī man jārunā, kungs!

Marte. Un es tev vēlreiz saku: sargies no šī vīra vairāk kā no citiem!

Trainaitis. Kungs, šī sieva tev grib laupīt pēdējo uzticamo draugu!

Mindaugs. Es Treņum uzticos, kundze! Zinu, ka dumpinieki gatavojas mani nokaut.

Marte. Zini —?

Mindaugs. Un arī to, ka Treņus iet kopā ar viņiem. Bet to viņš dara ar manu ziņu.

Marte. Bet kāpēc nezināji, ka slepus glabāju pie sevis dunci? Treņus to zināja un tomēr tev to neteica.

Mindaugs (*glūnīgi vēro Treņu klusēdams*).

Trainaitis. Mans kungs un karali, ir tiesa, ka tev to noslēpu. Zināju, ka man neticēsi, ja tev to teikšu. Šī sieva bija tevi apbūrusi, un, ja es būtu runājis viņai par ļaunu, tu būtu mani sācis uzskatīt par savu ienaidnieku. Tāpēc nolēmu turēt acis par savu kungu vaļā un nogaidīt, kamēr man būs droši pierādījumi.

Mindaugs. Esi rīkojies pareizi, mans draugs! Ir gan tiesa, ka šī sieva nēsā pie sevis ieroci. Bet tas ir mans duncis; es pats viņai to dāvināju. Bet tu neaizmirsti, kundze, ka šis vīrs man uzticīgi kalpo jau daudz gadu! Tu esi šē tikai kopš dažām dienām. Kuram no jums man jāuzticas vairāk?

Marte. Neprasu, lai man uzticies. Neprasu arī, lai man atlaid sodu, ko esmu pelnījusi. Lūdzu tikai vienu — neej šonakt uz sapulci, kur tevi gaida!

Mindaugs. Kā? Mindaugs lai parāda, ka viņš bīstas no šī glēvo suņu bara? Nē! Es būšu tur, kur mani gaida, tikai nākšu citādi, nekā mani gaida! — Vai viss kārtībā, Treņu?

Trainaitis. Kā pavēlēji, kungs!

Mindaugs. Vai nekas nav aizmirsts?
Trainaitis. Nekas, kungs!
Mindaugs. Kungi nāks uz sapulci bez dunčiem?
Trainaitis. Tas ir vecs likums.
Mindaugs. Mani vīri būs tuvumā?
Trainaitis. Viņi būs, kur tiem jābūt.
Mindaugs. Un tagad ej lejā pie zirgiem! Es sekošu tūlīt.
Trainaitis. Eju, kungs, un gaidu! (*Prom.*)

XXIX

Mindaugs. Es neuzticos šim vīram, kundze, tāpat kā neuzticos tev. Tu tikoji pēc manas dzīvības, bet to tev piedodu. Tikai prasū, lai man kaut ko apsoli!

Marte. Visu! Tikai saki man, kas tas ir.

Mindaugs. Repeķi, Rukli — šurp!

Abi zēni izskrien no pils, dzirdot karaļa pavēli,
viņi izlekuši no gultas un vēl nav pilnīgi pamodušies.

Mindaugs. Bet vienā lietā tev uzticos, lielkundz Marte. Zinu, ja tu dosi vārdu, tad to arī turēsi. Tāpēc apzvēri man, kundze, ka sargāsi manus zēnus, ja pienāktu brīdis, kad es pats to vairs nespēšu!

Marte. Zvēru, ka viņus sargāšu vairāk par savu dzīvību!

Mindaugs. Ja tu to saki, tad esmu atkal mierīgs un drošs. Zinu, ka tu proti solījumu turēt. Biji solījusies man atriebties un godīgi darīji visu, kas bija tavos spēkos. Tagad esi zvērējusi manus zēnus sargāt, un zinu, ka šo zvērestu turēsi tikpat godīgi. Bet tagad mans laiks ir klāt. Palieciēt veseli, mani zēni! Lai dievi jūs sargā! (*Prom.*)

Marte. Un tagad mani draugi ies atkal pie miera. Labu nakti! (*Viņa tos noskūpstā un aizvada pili.*)

XXX

Daumants (*parādās terasē*). Vai visi prom?

Marte. Paldies dieviem, ka tu vēl esi še!

Daumants. Es tur stāvēju un biju sastindzis aiz brīnumiem. Negudrā sieva! Cik trūka, ka mūs visus būtu ieģrūdusi postā!

Marte. Nost!

Daumants. Ko tas nozīmē? Tu apsūdzi Treņu savvērestībā? Vai esi kļuvusi traka?

Marte. Vai Treņus dzīvība tev rūp?

Daumants. Viņš kritīs un raus mani līdz.

Marte. Es zinu, ko daru. Bet jūs visi rikojaties kā bez prāta. Kas jums pret Mindaugu padomā? Kāpēc man to slēpj?

Daumants. Līdz šim brīdim nevarēju tev to pateikt. Visi dzirdēja, ka Mindaugs mani aizsūtīja karagājienā pret rusiem. Ja kāds mani te redzētu, tas būtu mans gals.

Marte. Atbilde: kas jums pret Mindaugu padomā?

Daumants. Viņš aizgāja, lai nepārnāktu.

Marte. Nelgas! Vai domājat, ka Mindaugs tik negudri bāzīs galvu jūsu lamatās? Nē! Viņš atgriezīsies, lai jūs nogulditu uz blūka!

Daumants. Lai dievi žēlo! Vai tu domā, ka mums vajadzētu bēgt?

Marte. Uz kurieni? Ja Mindaugs nolēmis jūs iznīdēt, tad arī zinās, kā dabūt jūs rokā.

Daumants. Nolādētais Treņus! Man jau tūlīt likās, ka viņš nav īstais, kam var uzticēties. Bet pie visa vainīgs tatārs: viņš mani uzkūdīja.

Marte. Treņus ir tāds pats muļķis kā tu, ja domā, ka Mindaugs viņam uzticas. Bet viņš netic nevienam. Tāpēc apsūdzēju Treņu. Ja Mindaugs atgriezīsies, lai jums atriebtos, tad viņš uzticēsies man, jo es viņu brīdināju. Un, ja tad kāds jūs varēs glābt, tad tā būšu es.

Daumants. Marte, mana cēlā sieva!

Marte. Jā, Daumant, mans nožēlojamais vīrs, kas pat Mindauga verga cienīgs neesi! Tagad es nolādu to brīdi, kad zvērēju Mindaugu iznīdēt. Sen jau tevi ienīstu, Daumant, un tevi nīdīšu vēl simtkārt vairāk, kad būšu izdarījusi pēc sava zvēresta.

Daumants. Tavs prāts ir aptumšojies, Marte! Tu vairs pati nezini, ko runā.

Marte. Zinu, ko runāju, bet nezinu, ko daru. Tāds cilvēks, dieviem līdzīgs, un es tomēr gaidu viņa galu. — Bet viņa dēliem nekas nedrīkst notikt!

Daumants. Kā? Tos lai pametam dzīvus? Lai vecā vilka vietā nāk divi jauni?

Marte. Esmu zvērējusi par viņiem atbildēt.

Daumants. Vai Mindaugs dara, kā zvērējis?

Marte. Bet es daru.

Daumants. Tev arī nevajadzēs savu zvērestu lauzt. Es nekā neesmu zvērējis.

Marte. Daumant, sargies no manām dūsmām! Tu zini, kā es protu atriebt!

Daumants. Labi, apsolu tev visu, ko vēlies, ja mans solījums tev dara prieku. Bet tagad man jāsteidzas, lai sapulcē nokļūtu laikus. Dod dunci šurp!

Marte. Nē!

Daumants. Dabūsi atpakaļ, kad darbs būs padarīts. (*Izrauj viņai dunci.*) Atminies Daujāta lāstu: Mindaugam jākrīt pašam no sava dunča! Un vai tagad tas pats nenāk manās rokās?

Marte. Ak dievi, žēlojiet —!

Daumants. Ko saki?

Marte. Lai viņš krīt!

Daumants. Esi droša, nepalikšu viņam parādā! Izpirkšu savu kaunu un atmaksāšu tavu. Marte, mana mīļā sieva! Kad

Mindaugs pirmīt atrada tavu dunci, es domāju, ka viss pagalam. Gribēju mesties starpā un mirt kopā ar tevi.

Marte. Un tomēr paliki savā slēptuvē.

Daumants. Ko citu varēju darīt? Tā būtu bijusi droša nāve. Un kam ar to būtu bijis līdzēts?

Marte. Mindaugs tavā vietā būtu citādi rīkojies.

Daumants. Arī es viņa vietā būtu rīkojies citādi.

Marte. Būtu licis mani gabalos saraustīt. Zinu. Bet Mindaugs tā nedarija. Pat savu dunci man atdeva, lai gan zināja, kāpēc biju to slēpusi. Un tagad tas ir tev —

Daumants. — Īstajā rokā!

Marte. Atdod dunci! Tas ir mans!

Daumants. Negudrā sieva! (*Īsa ciņa, viņš nospiež Marti ceļos.*) Es likšu tevi jūgā slēgt! Bet šobrīd man jāpasteidzas, lai panāktu Mindaugu. Sargi viņam jāprieķšu, kungi aiz muguras.

Marte. Aiz muguras —!

Daumants (*prom steigdamies, pēkšņi apstājas, viņš pamānījis kaut ko aizdomīgu, vienā lēcienā viņš ir pie slēptuves un izrauj no turienes Danuti*). Ei, kas tas! Te ir viens, kas noklausās! Cūskal!

Marte. Neaiztiec!

Daumants. Nē, tikai glodene, Treņus meita. Tu teici pareizi, mana sieva, šī ložņa nav jāaiztiec, tā nevar kaitēt, lai paliek vēl dzīva. Šobrīd man jāsteidzas, esmu citur vajadzīgs. (*Prom.*)

Danute. Tu glābi man dzīvību, lielkundze Marte. (*Noskūpst viņai roku.*)

Marte. Tā vēl būs vajadzīga Mindaugam. Vai dzirdēji, ko Daumants teica?

Danute. Katru vārdu.

Marte. Kāpēc klausījies slepus? Kas lika?

Danute. Treņus, mans tēvs. Lielkundze Marte, viņi grib karali nokaut!

Marte. Klausies, mana Danute, ko tev tagad teikšu!

Danute. Pavēli, lielkundze!

Marte. Tu tūlīt iesi pie Mindauga zēniem un paliksi nomodā, lai viņus pasargātu!

Danute. Es maz ko spēju, lielkundze Marte!

Marte. Karakalpi tev palīdzēs. Treņus meitai vajag tikai pavēlēt.

Danute. Jā, lielkundze Marte!

Marte. Vai zini, pa kuru ceļu Mindaugs aizjāja?

Danute. To nezinu.

Marte. Tad lai dievi rāda pareizo!

Danute. Lielkundze Marte, glāb karali!

Marte. Ja dievi palīdzēs. — Ej un dari, kā teicu!

Danute. Jā, lielkundze Marte! (*Prom.*)

XXXI

Sargs (*ienāk*). Ko kundze pavēlēs?
 Marte. Zirgu! Ātri!
 Sargs. Tagad — pusnakti?
 Marte. Zirgu, es teicu! Un zobenu arī! Prom!
 Sargs. Tiks darīts!
 Marte. Pagaidi! Tu ar desmit vīriem paliksi te un sargāsi karaļa dēlus! Visi pārējie sargi jāš man līdz!
 Sargs. Bez karaļa ziņas?
 Marte. Saprati, kas pavēlēts? Prom!
 Sargs. Tiks darīts! (*Aiziet.*)
 Tatārs (*ienāk*). Kundze grib izjāt?
 Marte. Kas daļa tev?
 Tatārs. Hi, hi!
 Marte. Labu nakti!
 Tatārs. Laimīgu ceļu! Hi, hi!
 Marte (*prom*).

XXXII

Tautvils (*ienāk pagalmā*).
 Tatārs. Hi, hi!
 Tautvils. Ko tu te meklē?
 Tatārs. Tevi, kungs!
 Tautvils. Ko gribi?
 Tatārs. Parunāties. Šo to pajautāt.
 Tautvils. Tad runā un jautā!
 Tatārs. Mindaugs tev Polocku apsoliņa?
 Tautvils. Kam jautā, ja zini?
 Tatārs. Hi, hi! Bet ko solija Treņus?
 Tautvils. Viņa lietā man nekas nav darāms.
 Tatārs. Taisni tas viņam vajadzīgs. Ko prasīji?
 Tautvils. Polocku.
 Tatārs. Soliņa?
 Tautvils. Tāpēc esmu te.
 Tatārs. Divi līgumi — viens labāks par otru. Bet ja nu Mindaugs atgriezīsies, ieliks Treņu bluķi un spīdzinās, līdz tas nosauks vārdu tavu? Ko tad?
 Tautvils. Tad — ardievu, galva!
 Tatārs. Kāpēc tūlīt galvu zaudēt? Drošības dēļ līgsti vēl līgumu — trešo!
 Tautvils. Ko hans prasa?
 Tatārs. Nāc viņa pusē! Tikai zini, ka par nekā nedarīšanu lielais hans arī nekā nemaksā.
 Tautvils. Kāpēc lai nedarītu?
 Tatārs. Ko Tautvils prasa?
 Tautvils. Polocku.

Tatārs. Prātīgs vārds.

Tautvils. Bet, tā kā hans ir liels un bagāts, tad es prasu vēl kādu nieciņu klāt.

Tatārs. Mindauga kroni?

Tautvils. Vai tas ir daudz?

Tatārs. Lielā hana vārdā es tev saku: lai notiek, līgums ir noslēgts!

Tautvils. Tur kāds nāk. Iesim prom! (*Abi aiziet.*)

XXXIII

Mindaugs (*sadrūmis atgriežas pagalmā*).

Trainaitis (*seko viņam*). Ko tas nozīmē, kungs? Pusceļā, ne vārdu neteicis, tu pagriez zirgu atpakaļ un jāj uz māju. Bet kungī sapulcējušies gaida.

Mindaugs. Lai pagaida.

Trainaitis. Kāpēc?

Mindaugs. To tev pateikšu rīt.

Trainaitis. Biju izdarījis visu, kā pavēlēji. Vai arī man vairs neuzticies? Ceļā mēs panācām sargus, tu viņu vecākajam kaut ko pavēlēji klusā balsī. Vai arī to nedrikstu zināt?

Mindaugs. Gan uzzināsi vēlāk.

Trainaitis. Tātad tu paklausīji Martei un nenāci uz sapulci. Man liekas, ka tu šai sievai uzticies par daudz.

Mindaugs. Es neuzticos nevienam, Treņu. Un, ja tu būtu Mindaugs, tu darītu tāpat. Bet tu pieminēji Marti. Pasauc viņu šurp! Nē, paliec! — Kas nāk?

Trainaitis. Tavi kalpi, kungs.

Mindaugs. Ko viņi grib?

XXXIV

Aļģimants. Nākam, lai tevi pavadītu uz sapulci, kungs.

Mindaugs. Ja man vajadzēs pavadonūs, tad tos izraudzīšos pats. Protams, labāka drauga par tevi, Aļģimant, es nevēlētos. Bet, tā kā sapulce nenotiks, tad arī tu man neesi vajadzīgs.

Aļģimants. Ko saki, kungs? Sapulce nenotiks?

Mindaugs. Nē. Un nenotiks tāpēc, ka es neiešu turp.

Aļģimants. Kā, kungs? Es aicināju žemaišus uz sapulci un darīju to tavā vārdā. Un, kad viņi sapulcējušies, tu saki: neiešu.

Mindaugs. Kā esmu teicis, tā paliek.

Tautvils (*parādās*). Bet nupat vēl teici, ka iesi.

Mindaugs. Atgriezies no pusceļa, jo jutu, ka man uzglūn. Tagad man liekas, ka esmu pareizi darījis.

Aļģimants. Vai tu, kungs, mūs vaino kādā nodevībā?

Mindaugs. Lai man nedusmo tie, kam vainas nav! Bet vai tiem, kas izrādīsies manas dusmas pelnījuši!

Daumants (*parādās*). Es ceru, ka manis to pulkā nebūs.
Mindaugs. Ā, Daumants! Vai tev nebija pavēlēts jau šonakt pievienoties savam karapulkam pie Dņepras?

Daumants. Tā ir, kungs. Bet, kad zīlnieks izjautāja dievu gribu, tie viņam atbildēja: lai Daumants šonakt paliek tepat.

Mindaugs. Tu dosies ceļā tūlīt!

Daumants. Eju, kungs! (*Tomēr paliek.*)

Mindaugs. Neviens man tagad nav vajadzīgs. Lai visi aiziet!

Kungi (*paliek*).

Mindaugs. Es teicu: ejiet!

Kungi (*pienāk soli tuvāk*).

Mindaugs. Ko gribat?

Kungi (*atver mēteļus, kļūst redzami dunči pie viņu jostām*).

Mindaugs. Saprotu, kungi, jūsu klusēšanu labāk nekā jūsu vārdus. Redzu jūsu nolūkus pie jostām pakārtus. (*Viņš meklē savu dunci pie jostas, bet tā tur nav; viņš ierēcas bailēs un nikumā.*) Tagad jūs man esat rokā un tūlīt manīsīt, kas tā par roku! Metieties, ceļos, lūdziet žēlastību, ja to driekstat! (*Kungi paliek draudīgā klusumā stāvam.*) Karali nokaut esat nākuši, bet viņš būs tas, kas jūsu galvas liks nomest pār pils valni! No Treņus uzziņājāt, ka mani sargi dodas uz sapulci, bet nezinājāt, ka pusceļā viņus panācu un pavēlēju tiem griezties atpakaļ. Tagad viņi stāv tur un gaida manu zīmi, lai bruktu iekšā un rīkotos ar jums tāpat, kā jūs gribējāt rīkoties ar mani! Vai tagad saprotat, kundziņi, to, kas noticis, un to, kas vēl notiks?

Aļģimants. Treņu, negantais nelieti, tu mūs nodevi! Bet tu būsi pirmais no mums, kas mīrs!

Trainaitis. Mierā!

Daumants. Karalis tev solīja daudz, bet no manis saņēmsi maz!

Trainaitis. Mierā!

Mindaugs. Jūs sazvērējāties ar Treņu — manu labāko draugu! Ak, stulbie nelieši, glēvie maitu putni! (*Viņš pievirzījies trokšņa dēļim, sit pa to, sargi iesteidzas.*) Ņemiet ciet šos lunkanos lapsu tēviņus un, pirms es izdzeru kausu dziras, atnesiet man viņu galvas!

XXXV

Trainaitis. Mierā!

Mindaugs. Tu — Treņu! Labi, ņemiet arī šo! Uz priekšu!

Trainaitis. Atpakaļ! — Jodavīri, uzklausait, ko jums tagad teikšu!

Mindaugs. Ķalpiem jāklausa tikai tas, ko saka viņu kungs. Darait, ko pavēlu! Uz priekšu!

Trainaitis. Atpakaļ! Jodavīri, allaž esat kāvušies par Mindaugu un savus locekļus zaudējuši viņa dēļ. Bet kāda ir

tā alga, ko pretī saņēmāt? Sodi, belzieni un lamas tika jūsu tiesai.

Mindaugs. Kā? Mani vīri uzklausa dumpinieku arī pēc tam, kad esmu pavēlējis viņu grābt? Saku jums pēdējo reizi —

Trainaitis. Dzirdiet, arī tagad viņš jums draud! Viņš jums atriebsies un jūs smagi sodīs par to, ka esat uzklausījuši savu karabrāli un draugu. Sis vīrs nīst visus, viņš posta visu zemi. Mūs visus viņš grūdis postā. Nē, mani brāļi, jūs esat labāka pavēlnieka cienīgi nekā šis! Kaujās jūs ejat kā vilki, bet Varutā esat tikai Mindauga suņi!

Mindaugs. Vīri, jūsu vilcināšanos jums piedodu, bet vai jums, ja man savu pavēli nāksies vēlreiz atkārtot!

Trainaitis. Klusu, Mindaug, tagad es runāju! Lai joda-vīri mani uzklausa līdz galam, gan viņi zinās, ko darīt! — Mēs, zemes lielkungi, esam nolēmuši karali nokaut un to darīt tūlīt, lai viņa varmācībām būtu gals. Un tagad, jodavīri, atbildiet man: vai arī turpmāk gribat kalpot Mindaugam kā vergi, vai arī izdosit viņu taisnam sodam un saņemsit katrs savu novadu, kā esat pelnījuši?

XXXVI

Vienacis. Mūsu daļa ir kaušanās. Par ko — lai kungi lemj.

Pusģimīmis. Ja Treņus saka, ka ir labāk, ja Mindaugs krīt, tad lai tā arī notiek. Mēs paliekam ar Treņu.

Trainaitis. Tad tagadīt sakait ardievas savam kungam un karalim! Jūs viņu redzat pēdējo reizi.

Sargi (*godbijīgi saslejas un sit trīs reizes pa vairogiem*).

Trainaitis. Ejiet ārā! Kalpiem nav jāredz, kā kungi krīt!

Sargi (*prom*).

Trainaitis. Un tagad, lielkungi, darait savu darbu!

Viņi saslēdz loku ap Mindaugu ciešāk.

Mindaugs (*izrauj pagali no ugunskura*). Tad palūkojiet, glēvie suņi, kā vecais vilks prot kost! Kurš grib, ka šo degošo pagali ietriecu viņam purnā, lai nāk! (*Kungi kāpjas atpakaļ. Pagali vicinādams, Mindaugs kāpjas uz pils durvīm, bet tai brīdī tur parādās Daujata gars; šī spoka pārsteigts, karalis atkāpjas pāra soļu atpakaļ, bet ar to pietiek, lai Daumants viņam iegrūstu dunci mugurā. Mindaugs krīt klusi, bez vaids. Bridi lielkungi stāv klusi un izbijušies.*)

Daumants. Gavilējiet kungi, varmāka ir miris!

Lielkungi vēl arvien klusē.

Daumants. Uz priekšu, lielkungi! Vecais vilks gan beigts, bet jaunie vilcēni vēl guļ savā alā. Kas nāks man līdz? (*Lielkungi novēršas.*) Neviens! Iztikšu arī tagad bez jums! — Lai pūš taures, lai tauta pulcējas! (*Prom.*)

XXXVII

Aļģimants tuvojas Mindaugam, lai pārlicinātos, vai viņš patiesi miris; tai brīdī Trainaitis izrauj dunci, lai to iegrūstu Aļģimantam mugurā; pēdējais dara to pašu un strauji izslejas, abi stāv viens pret otru, tad abi pasmaida laipni un iebāž dunčus makstīs.

Aļģimants. Tu esi muļķis, Treņu, ja domā tikt ar Daumantu galā bez manis!

Trainaitis. Es tikai mazliet pārsteidzos, mans draugs!

Tautvils. Lielkungi jau sāk dalīt Mindauga valsti.

Aļģimants. Ko runā, Tautvil? Tu esi tas, kam no Daumanta jābīstas visvairāk.

Tautvils. Ja nebijos no Mindauga, vai tagad bīšos no viņa kalpiem?

Trainaitis. Bet, ja tu mums palīdzētu tikt galā ar Daumantu —

Tautvils. Tad vēlāk jums būtu vieglāk tikt galā ar mani? Tencinu, lielkungi! Negribu jūsu laupījumā dalīties.

Trainaitis. Bet gribi to paņemt nedalītu?

Tautvils. Domājiet, kā jums tik; es darīšu, kā pats gribēšu.

XXXVIII

Daumants (*izsteidzas no pils, nometas ceļos pie svētās uguns; pārējie kungi no viņa novēršas; tad, taurēm skanot, viņš uzlec uz vaļņa*). Viri un sievas! Neesmu runātājs, un zobens ir mans vārds. Tāpēc teikšu īsi: Mindaugs ir miris! (*Lejā klusums.*) Es viņu nodūru. Jums vairs nav jābaidās no varmākas dusmām. Gavilējiet, ļaudis! Sēdiet pie karaļa galdiem! Jo Mindaugs pār jums vairs nevaldīs un arī viņa dēli nevaldīs!

Ļaudis (*spēji uzgavilē*). Lai sumināts Daumants!

Aļģimants (*uzlec uz vaļņa*). Mēs uzticīgi kalpojām karalim, bet, kad redzējām, ka viņš ir par postu visai zemei, mēs nolēmām viņu gāzt, un viņš vairs necelsies!

Ļaudis. Lai sumināts Aļģimants!

Trainaitis (*uzlec uz vaļņa*). Jūs mani pazīstat, ļaudis! Jūs zināt, ka vienmēr esmu gribējis tikai jūsu labu! Un, kad es nolēmu Mindaugam nāvi un šie lielkungi man palīdzēja, tad es domāju tikai par jums.

Ļaudis. Lai sumināts Treņus!

Tautvils (*uzlec uz vaļņa*). Es esmu Tautvils, mani draugi, — tas pats, kas divpadsmit gadu no jums bija prom! Es atgriezos, lai Mindaugs kristu un lai jūs atkal varētu dzīvot tikpat laimīgi kā senāk!

Ļaudis. Lai sumināts Tautvils!

XXXIX

Sargi (*iebrūk pagalmā*).

Daumants. Kas jūs te sauca?

Vienacis. Kas mūs varētu saukt? Karaļa vairs nav!
Trainaitis. Atpakaļ!

Pusgīmis. Nost no kājām, veci! — Jodavīri, uz karaļa mantas kambariem! Diezgan ilgi esam tos sargājuši, beidzot varam aplūkot, kas tur glabājas! (*Prom.*)

Daumants. Nenāksies viegli šo varzu savaldīt. Ejam lūkot, kas tur notiek! (*Prom.*)

XL

Marte (*ienāk pagalmā; viņa saprot visu, kas noticis*).

Tautvils. Kundze —

Marte. Ārā!

Aļģimants. Ir noticis pēc tava zvēresta, kundze!

Marte. Prom!

Trainaitis. Tur viņš guļ.

Marte. Es teicu — prom!

Visi aiziet, Marte lēni tuvojas Mindaugam, paliek tur stāvam. No pils atskan sievu kliezieni un sargu rēkšana. Dažas meitas izbailēs bēg pāri pagalmam. Marte apsēžas līdzās mirušajam karalim, sastingdama baigā vienaldzībā un nepiegriezdama vērību tam, kas notiek ap viņu.

XLI

Vienacis (*nāk no pils, nesdams padusē pagībušu meiteni*).

Pusgīmis (*līdz ar citiem sargiem seko viņam uz pēdām*).

Atdod meiteni, tev saku pēdējo reizi! Tā ir mana!

Vienacis. Kā tad tava, ja viņa man rokā?

Pusgīmis. Bet tagad mana roka ir brīva un tā ķers pēc šķēpa!

Vienacis. Pazīstu tavu roku. Tā dreb.

Pusgīmis. Parādīšu, ka nedreb!

Vienacis. Ja parādīsi, tad meita būs tava.

Pusgīmis. Dod darbu!

Vienacis (*nomet meiteni zemē*). Vai redzi tur lejā pūlī, teiksim, to kungu dzeltenā mētelī?

Pusgīmis. Redzu. Man vēl abas acis pierē.

Vienacis. Ja no šīs vietas, šķēpu mezdams, ķersi viņa skaustu, tad meita būs tava.

Pusgīmis (*met šķēpu*). Aiziet! — Vai kāds to būtu izdarījis labāk par mani?

Vienacis (*met*). Es varu tāpat.

Pārējie sargi sajūsmināti dara to pašu. Lejā izbairu kliedzieni.

Pusgīmis. Un tagad, brāļi, atpakaļ uz karaļa mantas kambariem!

Vienrocis. Nē, uz pagrabiem, pie karaļa mucām!

Sargi. Aiziet!

Visi prom, aizmirdami meiteni, kas pa to laiku atžilbusi un aizbēgusi.

Daumants (*iesteidzas*). Beidzot tevi atrodu, Marte, mana sieva! Kur tu biji, kad tevi meklēju pa visu pili? Ak, dievi, kāda nelaime! Ar Mindauga nāvi, liekas, visi jodi sprukuši vaļā. Jodavīri vairs nekā netaupa. Viņi uzlauza karaļa mantas kambarus, tagad viņi lauž karaļa pagrabus. Viņi izlaupa visu, viņi nodur katru, kas gadās ceļā. Viņi grābj sievas un meitas, un nekas viņiem nestājas pretī. Marte, mana sieva, palīdzi man vēl šoreiz! Kad viņi nāks, lūko viņus pielabināt un piedāvā dziru no šīs mucīņas! Es te ielēju nāves zāles, ko man deva Treņus. Ja tu ar viņiem netiksi galā, tad mēs visi būsīm pazuduši.

Marte (*neatbild*).

Daumants. Es jau ziņoju, lai ierodas mani vīri. Drīz tiem jābūt klāt; bet kas notiks līdz tam? Marte, mana dārgā sieva, šie satrakotie jodavīri meklē mani! Karaļa grausts jānovāc! Tas viņus satracinās vēl vairāk.

Marte. Nost!

Daumants. Kas tev noticis, Marte, mana sieva? Es vairs nepazīstu tevi.

Marte. Es teicu: nost!

Daumants. Ak, dievi, vai esat nolēmuši visus jodus pret mani sarīdit! — Kas nāk?

XLIII

Tautvils. Tavs vecais ienaidnieks un jaunais draugs.

Daumants. Ā, kūmiņš Tautvils! Nāc vien tuvāk! Es gan domāju tevi gudrāku esam. Gribēji Varutā paņemt Mindauga kroni, bet atnāci, lai to pazaudētu.

Tautvils. Tagad man vajag tikai noliekties, lai to paceltu.

Daumants. Bet tai brīdī Trainaitis tev ieģrūdīs dunci mugurā.

Tautvils. Tāpat kā tu Mindaugam? Tikai viņa roka būs par īsu, tāpat kā viņa galva Mindauga kronim par mazu. Aiz manis stāv vara.

Daumants. Tatāri?

Tautvils. Tu esi gudrāks, nekā varētu spriest pēc taviem darbiem. Tomēr tavas gudrības nepietiek, lai saprastu pašu galveno. Aiz manis stāv tauta, kas neieredzēja varmāku Mindaugu, tāpat kā neieredz jūs, kas bijāt viņa kalpi. Tagad ļaudis jums uzgavilē, bet nav tālu tas brīdis, kad viņi prasīs arī jūsu galvas.

Daumants. Bet ja nu es pirmais pasteigtos prasīt tavu galvu?

Tautvils. Tad es atbildētu, ka tavs zobens par īsu.

Daumants. Pamērīsim?

Tautvils. Kā vēlies.

Viņi sāk cīņu; ar spēcīgu cirtieni Tautvils savam pretiniekam izsit zobenu no rokas, un, pie vaļņa piespiests, Daumants paliek atbrūpots stāvam.

Daumants. Marte, mana sieva, glāb mani! Pamet manu zobenu šurp!

Marte paliek nekustīga,
it kā viņai gar visu notiekošo nebūtu nekādas daļas.

Tautvils. Tūlīt tu aiziesi turp, kur kādreiz aizgāja tavs brālis!

Trainaitis (*nemanīts piestaidzas un ieogrūž viņam zobenu mugurā*).

Tautvils. Ei! (*Atspiežas pret valni, zobens nokrit zemē.*) Šis dūriens, Treņu, tev maksās tikpat dārgi kā man.

Trainaitis (*nogrūž viņu lejā*). Pastāsti to tiem — tur lejā! (*Pūlis skaļi uzgavilē.*)

XLIV

Daumants. Tu glābi man dzīvību, Treņu! Tu mani pasargāji no liela kauna — krist no tā vīra rokas, kam vajadzēja mirt no manas. Šai brīdī, kad mana sieva mani pameta nāvei zobu galā, tu nāci, lai mani glābtu.

Trainaitis. Ja vienam no jums abiem vajadzēja krist, tad es teicu: lai tas ir Tautvils!

Daumants. Sis glūnīgais lapsas purns! Simt gabalos viņu būtu sacirtis, ja vien viņš man neizsistu zobenu no rokas.

Trainaitis. Iedzer, lai bailes pāriet! Kāpēc nedzer? Ā, gaidi, lai es to daru pirmais? Manīgs esi, Daumant. Labi, es dzeru pirmais. Uz veselību!

Daumants. Uz manu vai tavu? Teiksim tā: uz jaunā karaļa veselību.

Trainaitis (*smaidīgs apsēžas karaļa vietā*). Cik braši tu runā, bet nupat vēl čiepstēji kā cālis.

Daumants. Lai tavas domas uzminētu, nevajag vairāk prāta kā cālim. Kāpēc nodūri Tautvilu? Tāpēc, ka viņš bija stiprāks par mani. Un viņš tikoja Mindauga kroni tāpat kā mēs abi. Ar mani domāji tikt vieglāk galā nekā ar viņu.

Trainaitis. Saskan.

Daumants. Tikai šoreiz tev pievilās.

Trainaitis (*ķeras pie zobena*). Redzēsim. — Ei, kas tas par smagumu, kas man iegūlies locekļos? (*Viņš atspiežas pret valni, zobens izkrit no rokas.*)

Daumants. Tavs paša mērdēklis ar pāvesta svētību.

Trainaitis. Daumant... velns —!

Daumants. Tautvils tevi gaida lejā. Pastedzies! (*Nogrūž viņu lejā. Tauta uzgavilē jo skaļi.*)

XLV

Daumants. Paldies dieviem, tagad arī šis ir prom! Un tagad, Marte, mana cēlā sieva, — uzklausi mani: tu esi karaliene! Tu klusē? Vai šie vārdi tev nedara prieku? Tik ilgi mēs gaidījām šo brīdi, un tagad tas ir klāt! Nāc paskaties lejā! Tur mutuļo tauta, kas jau rīt gulēs pie tavām kājām. Viņi apskurbuši aiz prieka, ka varmāka miris. Tikai baidos, vai viņi neizlaižas par daudz. Nekas, jo stingrāk pievilksim pavadu rīt! — Ak, dievi, kaut šī nakts drīzāk būtu galā! Es dzirdu jodavīrus nākam, zeme dreb zem viņu kājām, un ļaudis izbailēs brēc. Palīdzi man vēl šoreiz, mana sieva, un izdari, kā teicu! Dievi, glābiet viņu, ja spējat! (*Prom.*)

XLVI

Sargi iereibuši, salaupīto mantu pilnām rokām nāk pagalmā.
Marte piecēlusies un nostājas viņiem ceļā.

Vienacis. Ei, kas tas? Pati karaliene nāk pretī!

Vienrocis. Kurp jūs?

Pusģīmis. Kā klājas, māsiņ?

Marte. Ko gribat?

Vālesvīrs. Tevi meklējam. Skat, kāds zelta gabaliņš! Mindaugs pratis izmeklēties pieglauduli, nav vārdam vietas. Gandrīz paņēma viņš, tagad tiks man. Nepatik? Vai es sliktāks par Mindaugu?

Marte. Nost!

Vienacis (*paceļ viņas zodu*). Esi mīlīgāka, māsiņ! Pasmaidi!

Marte (*iecērt viņam plīķi*).

Vienacis. Ei!

Marte. Ceļos, suņapurns!

Vienacis (*suģestēts negribot nolaižas uz ceļa*). Neesi tik barga, kundze! Proti joku!

Marte. Ceļos, riebekļi, es teicu! Vai vēl driksstat man acīs skatīties? Slepkaņas un laupītāji (*sargi ceļos*), ko esat izdarījuši ar savu kungu? Viņš jums uzticējās, bet jūs viņu nodevāt... tādām pašiem suņiem, kādi esat jūs!

Pusģīmis. Treņus pavēlēja... un daudz ko apsolīja...

Marte. Slepukāvējam jūs pārdevāt savu karavīra godu! Bet vai Mindaugs jūs kādreiz nodeva vai pameta nelaimē, kad tādā bijāt?

Vienrocis. Tev, kundze, nenāktos mums tādus vārdus teikt! Mēs gan pelnījuši tavu uzslavu. Vai tu nebiji tā, kas Mindauga nāvi kāroja visvairāk?

Marte. Jā, es to gaidīju. Bet es biju zvērējusi viņu iznīdēt un darīju pēc sava zvēresta. Jūs turpretī bijāt zvērējuši savu dzīvību atdot par savu kungu — bet kā jūs savu zvērestu turējāt? (*Sargi klusē.*) — Celieties kājās! Parādiet savam karalim pēdējo

godu, kāds viņam pienākas! Ņemiet savu kungu plecos, nesiet viņu uz sārta!

Vienacis. Tas ir briesmu sārts, kundze!...

Marte. Taisni tāpēc tam būs degt, jo zeme ir briesmās!

Sargi klusēdami paklausa pavēlei, pamezdami salaupītās mantas zemē.

Viņi aiznes karali, un Marte ir vienīgā, kas viņam seko.

Parādās Daumants.

Vienacis. Nost no kājām!

Daumants. Marte, mana sieva —!

Marte (*ne skata nepamezdama, aiziet garām*).

XLVII

Aļģimants. Kas notika? Kāpēc uzreiz tāds klusums?

Daumants. Paskaties!

Aļģimants. Viņi aiznes karali.

Daumants. Paldies dieviem, viņš aiziet turp, no kurienes vairs neatgriežas.

Aļģimants. Marte viņam seko. Un ļaudis stāv klusēdami un izbijušies: karalis aiziet. — Arī es nāku tev pateikt, Daumant, ka aizeju. Līdz šim domāju, ka leišu zemē ir tikai viens varmāka, bet nu redzu, ka to ir desmiti un simti.

Daumants. Vai tu jau nožēlo to, kas te noticis?

Aļģimants. Ja es būtu zinājis, ka tā notiks, es nekad nebūtu sacēlies pret Mindaugu. Līdz šim viņš kāva un laupīja viens, tagad to dara visi. Līdz šim visiem vajadzēja bities no viena, tagad ikvienam jābīstas no visiem. Kaujiet un nobeidziet viens otru — tā vairs nav mana darišana. Tagadīt eju atpakaļ pie žemaišiem, lai viņus biedinātu no leišu nelaimes.

Daumants. Pagaidi! Paskaties lejā: kāds ziņnesis iestēdzas pa vārtiem. Ko viņš prasa? Mindaugu? Viņš steidzas šurp. Un ļaudis viņam seko.

XLVIII

Ziņnesis. Kas notiek Varutā?

Daumants. Kas tu par svešinieku, ka nezini, kas te notiek?

Ziņnesis. Es steidzos no tālienes, un vienīgais, ko domāju — kā drīzāk nokļūt pie Mindauga

Daumants. Ko tev no viņa vajag?

Ziņnesis. To teikšu viņam pašam.

Daumants. Es te esmu karaļa vietā.

Ziņnesis. Kur Mindaugs, es prasul! Ja viņš guļ, tad celiet viņu augšā!

Daumants. Viņš necelsies.

Ziņnesis. Viņam jāceļas un jāsauc savi karapulki kopā! Briesmas ir tuvu.

Daumants. Kādas briesmas?

Ziņnesis. Jūs vēl nezināt? Tatāri nāk! Mēs visi būsim pazuduši, ja Mindaugs necelsies un neies viņiem pretī. Tāpēc vediet mani pie sava kunga!

XLIX

Tatārs. Te ir jūsu kungs! — Ko gaudojat? Kritiet ceļos, lūdziet lielā hana žēlastību, kamēr vēl laiks! Mūsu ordas nāk kā dzeltens viesulis, drīz tās brāzīsies pāri galvām jūsu!

Daumants. Lai karavīri pulcējas!

Tatārs. Kurš te būs tas, kas viņus vedīs pretī tatāriem?

Daumants. Es!

Tatārs. Hi, hi! Tu proti mērdēkli maisīt, proti ieogrūt karalim dunci mugurā, bet karapulku vadīt — nē! Tur vajadzīgs tāds vīrs, kāds Mindaugs bija. Bet viņa vairs nav. Tā vietā tagad desmit kungu ķildosies savā starpā.

L

Ļaudis. Kas nodūra Mindaugu? Nāvi Daumantam! Sitiet viņu nost!

Daumants. Lai visi paliek klusu! Mierā! Kas neklausīs, tas mirs!

Ļaudis. Viņš vēl pavēl un draud! Sitiet nost!

Aļģimants. Neticu, Daumant, ka šie ļaudis tev kalpos tāpat kā kādreiz Mindaugam.

Daumants. Tūlīt redzēsi, kā viņi lieksies! — Ļaudis, uzklausiet, ko jums teikšu! Allaž esmu gribējis tikai jūsu labumu!... Es nogalināju varmāku —

Ļaudis. Nāvi Daumantam! (*Kāds akmens ķer viņu krūtīs, viņš streipuļo atpakaļ.*)

Aļģimants. Lūk, pienākusi arī tava kāрта, Daumant...

Daumants. Viņi mani lād... Viņi met man ar akmeņiem... Ja tas notiek šodien, kas būs rīt?

Aļģimants. Tev jābēg!

LI

Daumants. Kur paliek Marte, mana sieva?

Aļģimants. Tev viņa nesekos. Viņa seko Mindaugam.

Daumants. Redzu tikai liesmas un dūmus.

Aļģimants. Pacel augstāk savas acis, Daumant! Kas tur uzkāpj sārtā?

Daumants. Marte, mana sieva! Lai viņu nelaiž, lai rauj zemē, iekām vēl nav par vēlu!

Aļģimants. Ir jau par vēlu. Viņas drēbes jau liesmo. Un sargi viņu sveic augsti paceltiem vairogiem... kā valdnieci.

Daumants. Ak, dievi! Šo brīdi jūs man varējāt aiztaupīt! Tur sadeg mana sieva un mans ienaidnieks!

Ziņnesis. Vai, leišu vīri! Tur sadeg jūsu valsts!

(Sargi aizbēg.)

—————

RŪDA

Ziemeļu leģenda septiņās ainās

ANNA IMMA

PERSONAS

Hanna (sieviete)

Karina (sieviete)

Hanna. Kas jauns laikraksts?

Karina. Es tikai to pārskatu.

Hanna. Dari to arī man!

Karina. «Beihovena zāle».

Hanna. Savus jaunākus darbus un tālruni komponēts Vančaubums, iepriekšējā kompozīcijā bija tik liela, ka mēģināja uz galvaskāsu. Par spīti pārsniegtajam kurs sekas joprojām —

Hanna. Pietiek par mūziku!

Karina. Bet nē, šis ir tāds, kurš, kā katram zināms, ir komponējis. Varām lepoties, ka mēs, dziedātāji, varam mēģināt savu dziedāšanu. Aizstājot, ka ir jauna sporta zvaigzne —

Hanna. Pietiek par astronomiju!

Karina. Bet nē, šis ir tāds, kurš, kā katram zināms, ir komponējis. Varām lepoties, ka mēs, dziedātāji, varam mēģināt savu dziedāšanu. Aizstājot, ka ir jauna sporta zvaigzne —

Hanna. Beidzot!

Karina. «Tūlīt pēc izdošanas jaunais politiskais pienēma preses pārsūtījumus, kurš, kā katram zināms, ir komponējis. Varām lepoties, ka mēs, dziedātāji, varam mēģināt savu dziedāšanu. Aizstājot, ka ir jauna sporta zvaigzne —

Hanna. Vai tu tu saproti?

Karina. Nē.

Hanna. Tad lasi tālāk!

Karina. «Ar šo ģeniālo formulu».

Hanna. Ar ko?

Karina. Tā mērķis ir tāds, kurš, kā katram zināms, ir komponējis. Varām lepoties, ka mēs, dziedātāji, varam mēģināt savu dziedāšanu. Aizstājot, ka ir jauna sporta zvaigzne —

Zinnesis: Jūs vēl nezināt? Tatāri nāki Mēs visi būsim pazuduši, ja Mindaugs neceļties un neies viņiem pretī. Tāpēc vediet mani pie sava kunga!

Tatārs: Te ir jūsu kungs? Ko gaudojat? Kritiet ceļos, lūdziet lielā bāna žēlastību, kamēr vēl laiks! Mūsu ordas nāk un dzelēns viesulis, drīz tas brāzīsies pār galvām jūsu!

Daumants: Kurā leģionā esmu? Tatārs: Kurā leģionā, kas viņš vedis pretī tatāriem? Daumants: Es!

Tatārs: Hā, hi! Tu proti mērdēki maļsi, proti iegrūti karēlim dūnei mugurā, bet katrā minūtē tu esi tur vajadzīgs tāds vīrs, kāds Mindaugs bija. Es viņu vaicāš nav. Tā vieta tagad ārsmit kungu kūdos!

PERSONAS

Profesors Kristofers, ģeologs

Asistents

Hanna

Karina

Kriminālinspektors

Kabinetšefs

Zinātņu akadēmijas sekretārs

Trako direktors

Visu trako ķēniņš

Radioziņotājs

Trollis

Sanitāri, trakie, žurnālisti, fotogrāfi un fanfaristi.

Laudis: Kas par Mindaugu? Nāci Daumantam! Sīdru viņu nost!
Daumants: Laikam jau esmu mierā! Kas neklaupis, kas miris!
Laudis: Viņš vairs nav! Mierā!
Algimants: Ne! Mindaugs ir dzīvs! Viņš ir šeit, šeit, šeit! Uzklaušiel, ko viņš teikst! Viņš esmu grībejis tikai just leburul... Es...
Laudis: Nav Mindauga! (Kāds daumants gar viņu krūcīnā strepujo aizpūst.)
Algimants: Lūk, pānākuri arī tava karta, Daumant...
Daumants: Viņi mani ied... Viņi met man ar akmeņiem... Jā tas notiek šodien, kas būtu?
Algimants: Tev jābēg!

Daumants: Kur paliek Marte, mana sieva?
Algimants: Tev viņa nesekos. Viņa seko Mindaugam.
Daumants: Redz tikai homus un dūpus.
Algimants: Pacel angstāk savas acis, Daumant! Kas tas uzkāpi sārīs?
Daumants: Marte, mana sieva! Lai viņu nolaiž, lai rāp zemē, iekām vēl nav par vēlu!
Algimants: — It jau par vēlu. Viņas drēbes jau liesmo, viņi sargi viņu syek angsti paceltiem valdrogiem... kā valdmieci.
Daumants: Ak, dievi! Šo būdi jūr man varējāt aiztaudīt! Tur sadeg mana sieva un mans senaidzēks!
Zinnesis: Val, leļļu vīri! Tur sadeg jūsu valstis!

PIRMĀ AINA

1

Hanna (*sēž divāna stūrī, ar kafijas tasi rokā*).

Karina (*šķirsta laikrakstus*).

Hanna. Kas jauns laikrakstos, Karin?

Karina. Es tikai tos pārskatu.

Hanna. Dari to dzirdamāk!

Karina. «Bēthovena zālē šovakar koncerts. Savus jaunākos darbus uz sātana ērgelēm atskaņos bušmeņu komponists Vaučaubums. Iepriekšējā koncertā, kas notika Vīnē, publikas sajūsma bija tik liela, ka māksliniekam ielauza divas ribas un iedragāja galvaskausu. Par spīti pārciestajam smadzeņu satricinājumam, kura sekas joprojām —»

Hanna. Pietiek par medicīnu!

Karina. «Šorīt galvaspilsētā ieradās misters Hopalongs, kurš, kā katram zināms, ir pasaules meistars atmuguriskā lēkšanā. Varam lepoties, ka mūsu stadionā, kas ir labākais Eiropā, viņš mēģinās labot savu līdzšinējo pasaules rekordu. Aizrādām, ka šī jaunā sporta zvaigzne —»

Hanna. Pietiek par astronomiju!

Karina. Bet nekā cita te nav. Tomēr! «Ministru padome pagājušā sēdē par policijas inspektoru iecēla Jonatānu Simakungu.»

Hanna. Beidzot!

Karina. «Tūlīt pēc iecelšanas jaunais policijas inspektors pieņēma preses pārstāvjus, kuriem laipni izteicās: — Policijas darba metodes esmu nodomājis radikāli grozīt un tās pielaiķot nākotnes prasībām. Turpmāk mēs lūkosim noziegumiem aizsteigties priekšā un neļausim tiem nemaz notikt.»

Hanna. Vai tu to saproti?

Karina. Nē.

Hanna. Tad lasi tālāk!

Karina. «Ar šo ģeniālo formulu —»

Hanna. Ar ko?

Karina. Tā mēdz teikt allaž, kad kaut ko nesaprot. — «Ar šo ģeniālo formulu jaunais inspektors vienā rāvienā atcēlis

aizspriedumus, kas jau sen bija novecojušies. Turpmāk tie mūs vairs nekavēs cietumos ierīkot zīdaiņu namus, bet zīdaiņu namos nabagnājas.» — Bet to visu viņš jums jau daudzreiz stāstījis, tikai jūs nekad neklausāties, kad viņš runā.

Hanna. Viņš mani garlaiko.

Karina. Profesora kungs tāpat.

Hanna. Kristofers? O! Tas ar saviem akmeņiem beidz mani nost!

Karina. Te rakstīts arī par viņu. Vesela sleja!

Hanna. Tad lasi tālāk par profesoru Kristoferu! Un lasi visu!

Karina. Lūdzu! — «Mūsdienu lielākā zinātnes sensācija! Profesors Kristofers dodas ekspedīcijā uz Ziemeļu kalniem! Mūsu zinātniskā līdzstrādnieka tāda un tāda speciālraksts.»

Hanna. Vai tiešām ekspedīcijas lieta jau tik tālu? Bez manas ziņas? Profesora kungs, liekas, aizmirsis, ka mans tēvs ir zinātņu akadēmijas sekretārs. Pēc ievada, ko tu nupat nolasīji, es no šī raksta vairs negaidu nekā laba. Tomēr lasi!

Karina. «Profesors Kristofera kungs, kā mūsu laikrakstā jau ziņots, sen plāno ekspedīciju uz Ziemeļu kalniem, ko līdz šim apmeklējuši tikai valzivju mednieki un arktisko mencu zvejnieki. Te jāaizrāda, ka cienījamais profesors, kas šodien mineraloģijas jautājumos ir lielākā autoritāte pasaulē, bet interesējas arī par magnētiskā pola aberācijas —»

Hanna. Par ko?

Karina. Nu... par šo un to. — « — parādībām, ir pārliecināts, ka noslēpumainā Ziemeļu masīva ekspedīcija dos neatsveramu faktu materiālu visām zinātnēm. Pēdējo triju gadu laikā profesors Kristofers jau sešas reizes griežies pie valdības ar lūgumu šo zinātnisko pasākumu finansiāli atbalstīt. Nesen ministru padome lūgumu vēlreiz skatīja cauri un to noraidīja galīgi, dibinoties uz memorandu, ko šai pašā sakarā iesniegusi zinātņu akadēmija. Memorandā norādīts, ka: 1) šādas ekspedīcijas sagatavošanai vajag desmit gadu laika un 2) to kārtot tiesīga vienīgi zinātņu akadēmija, kas visas zinātnes apvieno koncentriskā atziņas komplektā.»

Hanna. Kā tas būtu mūsu valodā?

Karina. Ka akadēmija grib stingri stāvēt savā vietā un nevēlas, ka tai maisās pa kājām.

Hanna. Vai neesmu jau teikusi profesoram, ka ar akadēmiju jādzīvo pa draugam? Bet viņš ir tik ietiepīgs, ka beidzot pazaudēs vietu.

Karina. Vieta viņam daudz nerūp.

Hanna. Bet alga!

Karina. No tās viņam nekas pāri nepaliek.

Hanna. Bet kāpēc? Pēdējo centu viņš ieogrūž laboratorijā un tad pats brīnās, ka nevar sievu ņemt! Lai tad nu izvēlas starp laboratoriju un sievu!

Karina. Vai tālāk nelasīt?

Hanna. Es tikai izteicu savu sašutumu.

Karina. Un ļoti dibināti.

Hanna. Turpini!

Karina. «Bet liktenis savu lielo pārsteigumu bija saglabājis taisni tam brīdim, kad profesoram tas bija visvairāk vajadzīgs. Jo taisni tai pašā dienā, kad pienāca valsts kancelejas paziņojums, ka lūgums noraidīts, dienas pastā bija arī otra vēstule, proti, ka sena mantojuma lieta pēc daudzkārtīgām sūdzībām, apelācijām un kasācijām beidzot izlemta galīgi un profesoram par labu. Un tā cienījamais zinātnieks jau tuvākās dienās savā tukšajā bankas kontā saņems astoņdesmit tūkstošu pārskaiti.»

Hanna. Ko? Tātad mantojuma lieta beidzot nokārtota?

Karina. Tā te rakstīts.

Hanna. Tad papucis vairs nedrīkstēs ņurdēt, ka Kristofers nav vīrs, kas var sievu uzturēt!

Karina. Sākot ar šodienu, vecpuišu biržā profesora kungs kotēsies kā pirmās šķiras objekts.

Hanna. Šie gadi man bija smags pārbaudījums, tu zini. Viņš mani apmeklēja reizi nedēļā, un šīs vizītes viņa piezīmju grāmatiņā ierakstītas veselu gadu uz priekšu. Un vienmēr viņš nāca ar mazu vijolišu pušķi. Es vēl tagad nesaprotu, kur viņš rauj šīs nožēlojamās puķes pat tādos gadalaikos, kad pilsētā nekur tās nav dabūjamas. Ne reizes viņš nav nācis ar cēlu rožu pušķi. Es jau nekā nesaku, bet papucis! Es esmu ļoti pieticīga, bet papucis domā, ka tas nav viņa meitas cienīgi, jo viņš ir zinātņu akadēmijas sekretārs, kas galma banketos sēž kā sestais karalim labajā pusē. Bet arī šo apstākli profesora kungs nav pacenties pienācīgi novērtēt. — Jā, bet ko tas nozīmē: pagājušā nedēļā viņš mani neapmeklēja.

Karina. Šodien viņš noteikti nāks!

Hanna. Nekā droša nevar sacīt par vīrieti, kas turklāt ir profesors.

Karina. Un viņam būs līdz tāds rožu klēpis, ka asistents to nesīs pār plecu!

Hanna. O, šis asistents! Profesors zina, ka es to ņirdzīgo džentlmeni neciešu, un tomēr viņš bez tā nevar ne soli spert. Es baidos, ka arī kāzu naktī viņš bez asistenta neiztik. Bet, līdzko būsim apprecējušies, lai šis ciniķis vairs nelūko manā mājā kāju spert! To tu viņam pasaki! Nē, es to pateikšu pati. — Bet šodien es vilkšu dzelteno tērpu.

Karina. Tas jau nolikts guļamistabā uz krēsla.

Hanna. Padod man spoguli, lai pamazām varu sākt matus kārtot!

Karina. Spogulis jums līdzās uz dīvāna.

Hanna. Kādi auskari man šodien būtu piemēroti? Es domāju — pērle platīna rozetē?

Karina. Nē! Šodien jums jāliek ametisti!

Hanna. Bet tas ir lēts akmens un atgādina vijolītes.

Karina. Profesora kungs jūsu ametistos iemīlējies, jā! No tiem viņš acis nenolaiž. Reiz viņš teica, ka tas esot skaistākais kristāls, kādu viņš jebkad redzējis. Tādu eksemplāru pat viņa kolekcijā neesot.

Hanna. Tad liksim ametistus! Tagad es eju pārgērbties, bet tu sakārto istabu. Es jau sen gribēju sacīt, ka te vajadzētu slaucīt vismaz reizi nedēļā.

Karina. Vai tas nozīmē, ka jaunkundze ir ar mani nemierā?

Hanna. Ne ar tevi, bet ar istabu.

Karina. Man ļoti žēl. Bet vai tomēr nevajadzēja rakstu izlasīt līdz galam? Pats labākais, liekas, būs beigām pataupīts.

Hanna. Tad lasi taču! Man jāzina, ko runāt, kad atnāks profesors.

Karina. Lūkosim kādam gabalam pārlēkt! Nobeigums ir tāds. «Intervijā preses pārstāvjiem cienījamais profesors enerģiskā balsī apliecināja savu negrozāmo nolūku — izpētīt Ziemeļu masīvu un to darīt vēl šovasar. Jau vistuvākā nākotnē ekspedīcija dosies ceļā. Tagad, cienījamais zinātnieks rezolūti sacīja, man vairs nevajag ne ziedotu grašu, ne valdības pabalsta. Tagad man pašam ir pietiekami daudz līdzekļu, lai organizētu ekspedīciju —»

Hanna. Kā? Ar tiem astoņdesmit tūkstošiem?

Karina. Nu kāds nieks jau paliks arī pāri.

Hanna. Nieks? Bet man viņš zvērēja, ka precēsimies, līdzko mantojuma lieta nokārtosies! Un tagad, kad tā tiešām nokārtosies, viņš man nesaka ne vārda, bet izziņo laikrakstos, ka šo naudu viņš nometis zemē Ziemeļu kalnos! Tad tik daudz mana dzīves laime viņam rūp! Labi, ka es to tagad zinu! To es viņam nepiedošu! Nekad! Vismaz tik drīz ne! Kad viņš atnāk, tu viņam teiksi, ka manis nav mājā! Nē, tu teiksi, ka mājā esmu, bet nevēlos viņu redzēt! Nē, liksi viņam gaidīt veselu stundu!

Karina. Bet ja viņš negaida?

Hanna. Tad ved iekšā tūlīt! — Es eju pārgērbties. (*Prom.*)

2

Karina (*sāk kārtot istabu, bet atskan durvju zvans, viņa iziet priekšnamā un ielaiž apmeklētāju*). Inspektora kungs! Lūdzu!

Inspektors. Pateicos, pateicos!

Karina. Kaut arī neesat gaidīts, nāciet tomēr iekšā! Es priecājos par izdevību jums laimes vēlēt jaunā amatā.

Inspektors. Pateicos, pateicos! — Tātad gaidīts tika cits? Profesors Kristofers?

Karina. Inspektora kungam nevajadzētu jautāt, ko viņš jau zina. Un viņš zina visu.

Inspektors. Pateicos, pateicos! Kas profesora kungam te tik bieži meklējams?

Karina. Inspektora kungs jau zina, tāpat arī to, ka es bez vajadzības nerunāju.

Inspektors. Teicama īpašība, ko pēdējā laikā sastop tikpat reti kā termiņā samaksātu vekseli. — Kurp jūs steidzaties?

Karina. Pieteikt inspektora kungu.

Inspektors. Pateicos, pateicos! Bet es labprāt dažus vārdus ar jums parunātu divatā.

Karina. Pateicos, pateicos!

Inspektors. Sakiēt — kas tas profesors par cilvēku īsti ir?

Karina. Jauks cilvēks.

Inspektors. Te nav runa par jūsu personiskajām simpātijām, lūdzu. Bet es labprāt uzklausītu jūsu domas par baumām, kas sākušas cirkulēt gluži nevaldāmā kārtā. Visi, protiet, runā, ka profesors dodas uz ziemeļiem, lai tur meklētu zelta laukus.

Karina. Profesors zina, ko dara.

Inspektors. Par to es nešaubos. Bet man gribētos zināt, ko viņš domā. Ir ļoti zīmīgi, ka viņš pats par zelta laukiem nav minējis ne vārda. Šis baumas viņš liek savam asistentam izplatīt. Bet mani interesē, vai profesors pats tic tam, ko liek tenkot. Pagaidām es nevēlos par šo lietu interesēties oficiāli, tāpēc runāju ar jums. Jūs taču profesoram kādreiz šo to pajautājat?

Karina. Es to darītu labprāt, bet viņš runā tikai ar akmeņiem.

Inspektors. Jūs domājat — par akmeņiem?

Karina. Ar un par.

Inspektors. Vai viņš kādreiz runā arī par zeltu?

Karina. Jā.

Inspektors. Piemēram? Ko viņš saka par zeltu?

Karina. Ka tas ir smags, dzeltenīgas krāsas metāls, kas nepadodas skābju iedarbībai un tāpēc ļoti vērtīgs un neatvietojams daudzās rūpniecības nozarēs.

Inspektors. Pateicos, pateicos! Mans nolūks ir izdibināt patiesību. Bet vai atceratiēs, ka reiz profesors sāka vākt ziedojumus savai ekspedīcijai? Tātad nauda viņam bija vajadzīga. Šai akcijai es tūlīt paredzēju nepatīkamas beigas. Par laimi, profesoram neviens nekā neziedoja, un uzraudzības iestādēm nebija iemesla iejaukties šai lietā. Bet tagad, kopš sākušas cirkulēt baumas par zelta laukiem, es dzirdu, ka naudas ziedojumu viņam sākot pienākt ļoti daudz?

Karina. Tas ir saprotami. Bet tā droši vien ir papīra nauda.

Inspektors. Juridiski tas nekā negroza. Mans pienākums ir sargāt no vājībām cilvēkus, kam pašiem to nav. Tāpēc es jums veltīšu vēl vienu jautājumu.

Karina. Pateicos, pateicos! Bet man jūs tūlīt jāpieteic. Jo cienītā jaunkundze zvanu dzirdēja un viņa nav radusi tik ilgi gaidīt. (*Prom.*)

Inspektors (*palicis viens, nevar atturēties no profesionālā kārdinājuma: viņš sāk vērīgi apskatīt kafijas tasi ar lūpu nospiedumiem, tad sameklē palielināmo stiklu un rūpīgi aplūko karotīti; no divāna stūra izvelk sievišķīgu drēbes gabalu, ko kaunīgi atkal noslēpj. Tad viņš palūkojas zem divāna, atrod tur akmens šķembu, ko sāk jo vērīgi pētīt. Zvans pie durvīm viņam liek satrūkties un paslēpt akmeni kabatā, bet stikls aizmirstas uz galda).*

Karina (*atgriežas*). Cienītā jaunkundze lūdz.

Inspektors. Pateicos, pateicos! (*Sakārtojās kaklasaiti, cēli dodas uz priekšu, tad atgriežas.*) Ieskatu par vajadzīgu aizrādīt, ka priekš trīsdesmit sešām sekundēm divas reizes īsi un aprauti ieskanējās durvju zvans. Tas nozīmē, ka kāds nervozs apmeklētājs stāv ārpusē.

Karina. Pateicos, pateicos!

Inspektors (*prom*).

Karina (*atvērusi durvis*). Profesora kungs! Labrīt! Asistenta kungs, tāpat! Lūdzu jūsu platmali, profesora kungs, pateicos! Jūsu cimdus, asistenta kungs, pateicos! Lūdzu iet laipni iekšā, pateicos!

Asistents. Runājiet mazāk un klusāk, Karin! Profesors nupat iekāpa trešajā koncentrācijas lokā.

Karina. Taču nebiedējiet vāju sievieti! Es sāku kaut ko jaust. Bet kas tas ir?

Asistents (*paceļ rožu klēpi*). Pabāziet snīpi tuvāk!

Karina. Ai, ai! Divdesmit centu gabalā?

Asistents. Trīsdesmit.

Karina. Tad man jāpieteic tūlīt. (*Prom.*)

Asistents. Tik tālu nu mēs esam, Kristofer! Vai nebūtu prātīgāk, ja tagad es tevi pamestu nelaimē vienu? Es nekādi nevaru saprast, kāpēc man te jāsež.

Kristofers. Diviem drošāk.

Asistents. Jau vairāk kā gadu savai nākamai sievai tu māci mineraloģijas elementus, bet viņa joprojām vēl neatšķir mergēli no gneisa. Kam tev te asistents vajadzīgs? Es apsolos gaidīt tevi lejā pie tramvaja pieturas.

Kristofers. Tu paliksi tepat!

Asistents. Tādā gadījumā, kamēr tu dibināsi ģimenes dzīvi, mēs ar Karinu spēlēsim riču-raču.

Kristofers. Kas tā par Karinu?

Asistents. Kalpone, kas mūs ielaida.

Kristofers. Vai tādām laika kavēklīm viņa tev liekas piemērota?

Asistents. Katrā ziņā vairāk piemērota nekā Hannas jaun kundze tavam laika kavēklīm. Bet tur jau nāk kalpone. Tūlīt viņa tevi aicinās viesistabā, bet pati man šeit pakavēs laiku. Katram pēc viņa nopelniem.

Kristofers. Padod man puķes! Papriekšu noņem papīru!

Karina. Profesora kungs —

Kristofers. Jā, tūlīt!

Karina. Cienītā jaun kundze jūs lūdz —

Kristofers. Es jau eju.

Karina. — pagaidīt.

Kristofers. Kāpēc pagaidīt?

Karina. Viņai pašlaik viesis tur iekšā. Un viņš var diezgan ilgi kavēties. Es tomēr ceru, ka jums nevajadzēs gaidīt vairāk par stundu. Tāpēc apsēdieties, lūdzu! Un jūties omulīgi, lūdzu! (*Salts klusums.*) Ja vēlaties smēķēt, te ir pelnu trauks, lūdzu! Rīts patiesi jauks: varbūt logu atvērt, lūdzu? (*Klusums. Karina cenšas, asaras valdīdama.*) Varat arī laikrakstus palasīt, lūdzu... Arī par profesora kungu tur vesela sleja, bilde ar' ir klāt. Un labs uzņēmums, es uzšķiršu, lūdzu...

Kristofers. Saki tai žagatai, lai viņa paliek reiz klusu!

Karina. Es saprotu, ka profesora kungs ar mani nav apmierināts. Es neprotu interesanti runāt un kungiem laiku pakavēt... Tagad profesora kungs mani skatās tā, ka es varētu zemē ielīst... Un man tomēr te jāpaliek...

Kristofers. Tikai bez asarām, lūdzu! Ejiet!

Asistents. Lūkojiet viņu saprast, Karin, un piedodiet! Profesoram šī situācija ir ļoti nepatīkama.

Karina. Es saprotu, lūdzu! Arī man tas viss nepatīk. Bet ko lai es daru?

Asistents. Pametiet mūs abus savam liktenim!

Karina. Lūdzu! Arī es pašlaik nekā cita nevēlos. Bet es nedrīkstu iet.

Asistents. Kāpēc ne?

Karina. Cienītā jaun kundze mani sūtīja profesora kungam laiku pakavēt... kamēr pati varēs viņu pieņemt... Tāpēc man jāpaliek šeit. Bet profesora kungs ar mani nerunā, viņš pat uz manu pusi vairs neskatās... Kā lai es viņam kavēju laiku?

Kristofers. Ko!? Vai dzirdējāt, asistenta kungs? Viņa sūta savu kalponi man laiku pakavēt! Kalponi! It kā es te būtu atnācis piedāvāt putekļu sūcēju vai salabot ledusskapi! Man laiku pakavēt! O! (*Atkritis divāna stūrī, viņš izvelk no kabatas mutautiņu, lai noslaucītu pieri; kāda akmens šķemba kas bijusi kabatā, noripo uz grīdas.*)

Asistents. Jūsu klātbūte profesora kungu uztrauc. Jūtietaču mazliet cienības pret viņa nelaimi un ejiet!

Karina. Es eju. Bet lūdzu atgādiniet profesora kungam, ka viņš nupat kaut ko nejauši nometa zemē. Es pacelšu, lūdzu!

Kristofers. Bet dodiet arī šurp!

Karina. Tūlīt! Ļaujiet man tikai dažas sekundes to aplūkot! Šī lietiņa ir tik skaista, ka negribas laist no rokām ārā.

Kristofers. Patīk?

Karina. Tā ir vesela glezna! Šīs rudās svītras, kas mainās ar olīvzaļajām... tas viss kopā man atgādina debesu pamali aprīļa vakarā...

Kristofers. Teicams salīdzinājums, hm. Tas nozīmē, ka jūs jūtat minerāla dvēseli. Vai zināt, kā šo akmeni sauc?

Karina. Tas ir gneiss.

Kristofers. (*bargi*). Un kas ir gneiss?

Karina. Gneiss ir ... kristālisks slāpekļis, kura galvenās sastāvdaļas mēdz būt... mēdz būt... laukšpati, kvarcs un vizlas...

Kristofers. Ļoti pareizi. Tālāk?

Karina. ... dažreiz arī piroksēni, granīts un citi minerāli. Atkarībā no galvenajām sastāvdaļām izšķir... izšķir biotīta, ragmana, grafīta...

Kristofers. ... hlorīta, ortoklaza, augīta...

Karina. Ļoti pareizi! — ... augīta, divvizlu un citādus gneisus.

Kristofers (*milzīgā izbrīnā paskatās uz savu asistentu*).

Karina (*atvilksusi elpu, turpina*). Gneisa struktūra var būt slāņaina, kārtaina, graudaina, konglomerāta... konglomerāta... un... un citāda.

Kristofers. Man liekas, ka tagad esmu pirmo reizi mūžā pārsteigts. Un šis cilvēks man allaž mēģinājis iegālvot, ka visas sievietes esot vienādas. Bet sakiet, jaunkundzīt, — kā jūs tikāt pie tik plašām zināšanām mineralogijā?

Karina. Par šīm lietām profesora kungs allaž stāsta Hannas jaunkundzei.

Kristofers. Un jums tas tik viegli paliek prātā? Tad es jums katrā ziņā uzdāvināšu savu rokasgrāmatu mineralogijā.

Karina. Paldies, profesora kungs; bet man jau tā ir.

Kristofers. Vai esat to pašķirstījusi?

Karina. Tā ir visinteresantākā grāmata, kādu jebkad esmu turējusi rokā.

Kristofers. Un jūs to arī lasāt?

Karina. Katru dienu! Un naktī es to lieku zem spilvena.

Kristofers. Jums nevajadzēja grāmatu pirkt. Jūs varējāt man to paprasīt.

Karina. Es nepirku. Hannas jaunkundze man atdeva to grāmatu, ko jūs uzdāvinājāt viņai.

Kristofers. Ak tā?... Es tomēr priedājos, ka grāmata nonākusi labās rokās. Taču nestāviet kājās! Nebaidieties no manis! Ja vēlaties, varat apsēsties man līdzās, te vietas diezgan. Lūdzu! Jūs neesat tāda kā citas sievietes. Kā jūs sauc?

Karina. Karina.

Kristofers. Pareizi — Karina. Jauks vārds. Vai jūs jau sen te dzīvojat?

Karina. Jā, profesora kungs. Es vienmēr jums atveru durvis, kad jūs zvanāt. Es te esmu kalpone.

Kristofers. Jā! Es jūs tūlīt pazinu, es tikai nevarēju atcerēties, kur esmu jūs agrāk redzējis. Taču sēdieties! Tagad es jums pakavēšu laiku. Te ir palielināmais stikls. Ņemiet to un apskatiet šķembu! Tas ir sikgraudainais leptīts, sedimentāra formācija, tā tad paragneiss.

Asistents (*salecas*). Ko!? Taču neklausieties aplamībās, Karin! No pirmā skata redzams, ka tā ir vistīrākā ortoforma!

Kristofers. Par šī cilvēka dīvainajiem spriedumiem nevajag daudz brīnīties, Karin! Viņš jums sajauks gneisu ar visvulgārāko silikātu. Tā tad paragneiss —

Asistents. Bet, kad es vēl vakar noteikti konstatēju, ka tas ir paragneiss, tu ietiepies par ortogneisu.

Kristofers. Jā. Bet nakti man nenāca miegs, tagad es sāku šo lietu vēlreiz pārdomāt un atzinu, ka tev bija taisnība. Redziet: ortogneiss cēlies no atdzisuma iežiem un vistīrākā formā pazīstams kā Karlskrūnas gneiss.

Asistents. Tas viņu neinteresē!

Karina. Bet ļoti!

Kristofers. Šo gneisa šķembu es paņēmu līdz tikai tāpēc, lai ar to iepazīstinātu Hannas jaunkundzi. Mana lielā mīlestība ir kvarcīti. Tajos kvarca graudiņus saista sekundārais kvarcs, kamēr parastajā smilšakmenī šī saistviela ir opāls. Kvarcītu grupa, kā jums zināms, ir ļoti liela, tāpēc kabatā es nēsāju tikai jauniegūtos eksemplārus, lai ar tiem patīksminātos tramvajā vai pie pusdienu galda. Bet, ja jūs atnāktu pie manis mājā, jūs redzētu vispilnīgāko kvarcītu kolekciju.

Karina. Šo ielūgumu es izmantošu.

Kristofers. Tas jums jādara un drīz! Bet šo to varu parādīt tepat. Šis, redziet, ir tīrs kvarcs, minerālu aristokrāts. Cēls un vēss, tā ka pat gaismas stars tam iet cauri, to nemaz neskarāms. Šis sārti zilganais —

Karina. Kā tikko izplaucis vijolītes zieds. Ametists! Liekas, ka viņš smaržo.

Kristofers. Jā. Un te ir ļoti skaists kristāls, kurā jūs redzat it kā sastingušus dūmu gredzenus. Šī vārdu jūs droši vien nezināt.

Karina. Rauhtopāzs!

Kristofers. Pareizi! Un šis melnais ir morians. Šo sārto šķembu man atsūtīja no Somijas, bet šī tumši sarkanā vakar pienāca no Spānijas. Te drūmā asinskārē zalgo tīgeracs. Tā ir no Himalajiem. Šis iedzeltenais ar sudrabotu atplaisnījumu gar malu: avanturīns.

Karina. Kā visi kopā tie zib un mirdz!

Kristofers. Tāpat kā jūsu acis, Karin!

Asistents. Gratulēju, Karin!

Karina. Pateicos: bet par ko?

Asistents. Jūsu vārdu profesors jau iemācījies no galvas. Līdz šim viņš jūsmoja tikai par minerāliem, tagad jau ņem jūsu acis klāt.

Kristofers. Es tikai gribēju sacīt, ka Karina ir pirmā sieviete, kurai redzu acis tā zibam, kad viņa runā par minerāliem. Un savā dedzībā viņa ir pat skaista. Jā! Viņa ir visskaistākā sieviete, kādu jebkad esmu redzējis!

Karina. Lēnāk, profesora kungs! Citādi man pat nosarkt nav laika.

Asistents. Vēl priekš piecām minūtēm tu viņu sauci par žagatu.

Kristofers. Ko? Kaut arī es tev neticu, tomēr jāatzīst, ka šo nožēlojamo vārdu es atceros. Bet es biju ārkārtīgi sašutis. Iedomājieties: es nāku sievieti bildināt, bet viņa man sūta pretī kalponi laiku pakavēt! Vai tas nav apvainojums? Man sanāca dusmas, un nožēlojamā kārtā es tās izgāzu uz jums, jo es jūs vēl nepazinu. Un tagad šī lieta vairs nav tik viegli nokārtojama.

Karina. Tā ir jau aprakta un aizmirsta!

Kristofers. Tad liksim šīs puķes uz kapa. Lūdzu!

Karina. Vai lai tās aiznesu Hannas jaunkundzei tūlīt?

Kristofers. Nē! Tās ir jūsu.

Karina. Bet, profesora kungs, es esmu kalpone —

Kristofers. Ja jūs tās nepieņemsit —

Karina. Es tās pieņemu. Jā! Es tikai nezinu, kā lai pateicos...

Asistents. Ar pateicību nav jāsteidzas, Karin! Dodiet profesoram laiku atjēgties! Lai viņš padomā, ko pasniegs Hannas jaunkundzei, ja šīs rozēs atdod jums!

Kristofers. Arī par to ir domāts. Noskrien ātri lejā un uznes citas!

Asistents. Man tikai tramvaja nauda vien ir.

Kristofers. Pietiek. Tepat uz stūra stāv meitene ar vijolītēm. Paņem vienu pušķīti, kā parasti!

Karina. Pasarg' dievs!

Asistents. Bet, ja Karina būtu prātīgāka, nekā sievietes mēdz būt, tad viņa no rozēm atteiktos —

Kristofers. Kas dots, tas dots.

Asistents. Bet ja viņa tās neņem?

Karina. Kā tad ne?

Kristofers. Vai tu vēl ilgi te mīnāsies? Tad tiešām var gadīties, ka Hannas jaunkundze mani lūgs iekšā, bet mums nebūs pat vijolišu, ko viņai pasniegt.

Asistents. Tad es eju. Bet es gan vēlētos, kaut man nebūtu jānāk atpakaļ. (*Prom.*)

6

Kristofers. Karin, lūdzu, pasekojiet šim cilvēkam no loga! Es baidos, ka viņš tiešām neaizbēg.

Karina. Ja viņš neatnāks ar vijolītēm, es jums izlīdzēšu ar savām rozēm. — Vai tomēr neatvērt logu?

Kristofers. Varbūt gan. Man liekas, ka te pašlaik diezgan smags gaiss.

Karina. Patiesi? Piedodiet!...

Kristofers. Ne tā, bet citādi.

Karina. Jūs nejūtaties labi?

Kristofers. Man tas viss ir diezgan neparasti, saprotiet. Es vēl nekad neesmu sievieti bildinājis.

Karina. Sai ziņā es jūs pilnīgi saprotu. Arī man nekad nav gadījies tikt bildinātai.

Kristofers. Izrādās, ka mūsu likteņi ir ļoti radniecīgi. Bet, kas man tagad jādara, es patiesi nezinu.

Karina. Es arī ne.

Kristofers. Bet jūs taču esat lasījusi romānus, kur šādas situācijas attēlotas?

Karina. To gan. Romāna varonis šādā gadījumā pasniedz puķes un saka apmēram tā: dārgā Hannas jaunkundze, lūdzu, aplaimojiet mani, pieņemot šīs rozes, kas kvēlo kā —

Kristofers. — Transvālas rubīns un smaržo kā oglekļa —

Karina. Nē, to gan labāk nesakiet! Lūkojiet iztikt bez ķīmijas!

Kristofers. Bet ja tās būs vijolītes?

Karina. Tad pameklējiet citu salīdzinājumu!

Kristofers. Vai man jāmetas arī ceļos?

Karina. Efekta dēļ tas būtu ļoti vēlamī. Vismaz uz viena ceļa. Un tad jums jāsaka: mīlotā Hannas jaunkundze, topiet mana sieva! To dzirdot, viņa apmulsīs un dziļi nosarks; jums jāpagaida, kamēr mulsums pāriet, tad viņa jums apliks rokas ap kaklu —

Kristofers. Es to biju tāpat iedomājies. Bet no svinīgās jutoņas tagad esmu izsists. Esmu pat totāli noskaities un konstatēju, ka dusmas nepāriet. Tagad man vairs nav šaubu, ka Hannas jaunkundze mani apvaino un to viņa dara ar nolūku. Kā redzat, es nemaz tik dumjš neesmu, kā izskatos, kaut arī esmu profesors. Šo lietu es vēlreiz pārdomāšu. Tāpēc ir labāk, ja rozes paturat jūs. Ar tām iet iekšā būtu ļoti aizdomīgi. Vijolītes ir parastākas puķes. — Kur tas slaists kavējas?

Karina. Viņš vēl joprojām runājas ar vijolišu meiteni. Laikam kaulējas.

Kristofers. Kā viņam nav kauna!

Karina. Liekas, viņš grib nopirkt vijolītes un pēc tam vēl braukt ar tramvaju.

Kristofers. Viņš jau sāk taupīt līdzekļus ekspedīcijai.

Karina. Kad tā dosies ceļā?

Kristofers. Pēc pāra dienām. Viss ir jau kārtībā, vajadzīga vēl tikai nauda. Un arī tā man tagad ir, vismaz būs. Nevienu minūti mēs nedrīkstam kavēties! Laiks negaida. Labākie klimatiskie apstākļi tur augšā ir augusta mēnesī. Lai gan ceļš ir tāls un grūts, es ceru, ka Ziemeļu masīvu sasniegsim jau jūlija beigās. No pēdējās apdzīvotās vietas mums vēl jāiet astoņi simti kilometru kājām, visas mantas nesot uz muguras. Tāpat atpakaļ, protams, un es noteikti ceru, ka tad būs vēl grūtāk, jo tur augšā būsīm savākuši daudz minerālu paraugu. Mums vajadzēs iet bez ceļa un takas. Un, ja rudens lieti sāktos agrāk nekā parasti, tā būtu katastrofa.

Karina. Kāpēc?

Kristofers. Mums jāiet pāri deviņdesmit sešiem kalnu strautiem. Iespējams, ka to ir daudz vairāk, jo kartes vēl ir ļoti nepilnīgas. Vasarā šie strauti izsus, bet rudenī tie pārvēršas negantās straumēs, kurām tikai putni tiek pāri. Mums nāktos ziemu gaidīt, bet tad mēs tur nosalsim.

Karina. Jums jāņem arī kažoki līdz.

Kristofers. Kas tos nesīs?

Karina. Cik cilvēku jūsu ekspedīcijā būs?

Kristofers. Es un mans asistents.

Karina. Tikai divi!

Kristofers. Jā, viens un viens ir divi. Vairāk es neatradu neviena, kas savu dārgo dzīvību gribētu likt uz spēles. Sākumā pieteicās divi akadēmiķi, bet viņi prasīja nestuves, moskītu tīklus, mācītu pavāru un vēl daudz ko citu. Tā kā no tā visa es nevarēju solīt nekā, tad viņi atteicās.

Karina. Kas jums gatavos ēst?

Kristofers. Mēs ņemsim līdz tikai sausiņus, bet zivis un irbes meklēsim uz vietas.

Karina. Bet arī tās kaut kā jāsaģatavo, lai varētu norīt. Saubos, vai jūsu asistents to pratīs, par jums nemaz nerunāsim.

Kristofers. Labāk ne. — Bet tagad es jūs lūdzu manu asistentu ļoti kategoriski aicināt augšā.

Karina. Viņš jau nāk.

Asistents. Tā, te ir tava bildinājuma buķete, profesori! Lūdzu, saņem! Lētākais pušķis, kāds bija dabūjams. Deviņdesmit procentu savas daiļrunības man vajadzēja iztērēt, lai nokaulētu

piecus centus. Tā kā uzdevums ir godam paveikts, tad turpmāk lūdzu šai lietā mani vairs nemaisīt. Ardievu!

Inspektors (*iznāk no otras istabas un apsveicinās ar kungiem, stīvi palocidams galvu*). Cienītā jaun kundze liek lūgt profesoru Kristofera kungu, ja tāds šeit atrodas.

Kristofers. Jā, patlaban esmu šeit.

Inspektors. Nožēloju, ka man nav bijis izdevības ar jums iepazīties tuvāk un arī tagad tās nav.

Kristofers. Kas uz mani zīmējas, tad es sevišķi nenožēloju ne vienu, ne otru.

Inspektors. Bet man liekas, ka šāda izdevība tomēr nāks. Taču, iekām jūs ejat, es ļoti lūgtu atdot manu palielināmo stiklu, ko jūs nupat iebāzāt kabatā. Esmu kriminālinspektors, un šī lieta, tā sakot, ir mans amata rīks.

Kristofers. Ar jūsu atļauju es esmu ģeoloģijas profesors, un šis stikls man vajadzīgs pašam.

Inspektors. Bet tas ir mans!

Kristofers. Kā pierādījumu, ka jūsu apgalvojums ir nepamatots, es šo stiklu izvelku no savas kabatas.

Inspektors. Nupat jūs to tur iebāzāt!

Kristofers. Bet neizvilku no jūsējās.

Inspektors. Stiklu es aizmirsu uz galda, un jūs to piesavinājāties, kamēr es biju iekšā pie Hannas jaun kundzes.

Kristofers. Vai jūs nācāt amata darišanās?

Inspektors. Tas man nav jāatbild.

Kristofers. Bet jums būs jāatbild uz citiem jautājumiem! Pieņemsim, ka šo stiklu jūs pazaudējāt, bet es to atradu. Tādā gadījumā jums jāmin pazaudētā priekšmeta pazīmes. Lūdzu!

Inspektors. Tas palielina trīs ar pusi reizes.

Kristofers. Vēl?

Inspektors. To var turēt rokā —

Kristofers. Kurā?

Inspektors. Abās.

Kristofers. Šo var turēt tikai vienā.

Inspektors. To var turēt vienā rokā un pēc tam arī otrā. Es neizteicos precīzi.

Kristofers. Un jūs apgalvojat, ka esat kriminālinspektors?

Inspektors. Es atsakos atbildēt uz tālākiem jautājumiem. Bet es gan kategoriski konstatēju, ka jūs piesavināties manu īpašumu, kas turklāt ir mans amata rīks un man nepieciešams atbildīgu pienākumu pildīšanā. Piesavināšanās ir kriminālnoziegums, arī mēģinājums sodāms.

Kristofers. Arī apvainojums, ko dāmas un džentlmeņa klātbūtnē jūs nupat adresējāt man, ir kriminālnoziegums, bet mēģinājums nav sodāms.

Asistents (*iejaucas šai lietā*). Parādi man stiklu, profesori! Diemžēl tas tomēr nav tavš.

Kristofers. Kā tad ne?

Asistents. Es labi pazīstu tavējo, ko tu reiz piesavinājis no manis.

Inspektors. Ļoti interesanti!

Asistents. Inspektora kungs, pārpratums ir noskaidrots, un šis amata rīks atkal pāriet sava likumīgā saimnieka rīcībā. Lūdzu!

Inspektors. Es neredzu vajadzības pateikties.

Kristofers. Bet es nejutu patikas te vēl ilgāk palikt. Tomēr par šo gadījumu mēs vēl runāsim! (*Prom.*)

Inspektors. Arī man tā liekas.

8

Asistents. Divās minūtēs viņš to būs aizmirsis.

Inspektors. Bet ne es!

Asistents. Vai inspektora kungs jūtas apvainots?

Inspektors. Amata stāvoklis man liedz apvainoties. Bet šis incidents ir ļoti zīmīgs. Vai profesora kungam bieži gadās sajaukt savas lietas ar tādām, kas pieder citam?

Asistents. Ļoti bieži!

Inspektors. Pateicos, pateicos!

Asistents. Šoreiz tas bija tikai sākums. Es nebrīnītos, ja profesors sajauktu, piemēram, savu sievu ar jūsējo.

Inspektors. Es neesmu precējies.

Asistents. Bet tas var gadīties — viņam tāpat kā jums.

Inspektors. Tikai vienam no mums.

Asistents. Tas bija salīdzinājums.

Inspektors. Bet ļoti neizdevies.

Asistents. Un pārāk vietā.

Inspektors. Asistenta kungs, man nepatīk bezkauņas, bet ar jums ir izņēmums.

Asistents. Inspektora kungs, man ļoti žēl, bet par jums es nevaru sacīt to pašu.

Inspektors. Pateicos, pateicos! Bet jūs ceļat degunu par augstu un, man liekas, pārāgri. Zelta lauki vēl nav atrasti.

Asistents. Profesora kungs tos patlaban meklē.

Inspektors (*palokās*). Es jūs saprotu.

Asistents (*tāpat*). Es jūs arī.

9

Karina (*izsteidzas no iekštelpām*). Cepuri un cimdus profesora kungam, ātri!

Kristofers (*viņai tāpat seko*). Mums jāsteidzas, ja negribam tramvaju nokavēt.

Hanna (*pakaļ uz pēdām, ar trenētu roku mezdama vijolišu pušķi*). Pasteidzieties, profesora kungs! Nemiet arī savu buķeti

līdz, tā jums noderēs nākamā vietā, un izdevumi aiztaupīsies. Varat to arī pasniegt manai kalponei, ja vēlaties.

Asistents. Vislabāk es to aiznesīšu pārdevējai atpakaļ.

Hanna. Arī asistenta kungs šeit!

Asistents. Kā gan citādi? Man gan vēl nav bijis izdevības apsvēcināties —

Hanna. Bet jums ir teicama izdevība tūlīt atvadīties.

Asistents. Un to es tagad izmantoju. Man tas gods.

Hanna. Profesora kungs, lūdzu, pagaidiet! Man liekas, ka nupat esmu nelāgi pārsteigusies. — Kas tās par rozēm?

Karina. Tās atnesa profesora kungs.

Hanna. Cik smaržīgas un svaigas! Liekas, nupat lidmašīnā no Holandes pienākušas. Kāpēc tu tās tūlīt nenodevi man? Es zinu, ka profesora kungam ir visai īpati izrīcības veidi, bet ne vienmēr tie ir vietā un allaž beidzas ar nepatīkamiem pārpratumiem. — Profesora kungs, es ļoti nožēloju... ka man ir tik tūlīga kalpone. — Jūs neatbildat? Jūs esat apvainots? Tas ir saprotami. Nu labi, es jums lūdzu piedošanu... savas kalpones vietā.

Kristofers. Karinas jaunkundzei nav jāatvainojas. Viņa rīkojās pareizi. Rozes viņa paturēja tāpēc, ka es tās pasniedzu viņai.

Inspektors. O!

Kristofers. Vārds vietā, inspektora kungs! Hannas jaunkundze to tūlīt atkārtos ar diviem izsaucējiem.

Hanna. O!!

Kristofers. Pateicos! Un ardievu!

Hanna. Šo nācienu jūs nožēlosit, profesor Kristofer!

Kristofers. Esmu to jau nožēlojis.

Hanna. Jūs atnākat manā mājā, padarāt mani smieklīgu ne tikai mana drauga, bet arī kalpones priekšā. Tā es neesmu radusi!

Kristofers. Arī es neesmu radis, ka mani pliķē, kaut arī to darītu zinātņu akadēmijas sekretāra meita.

Hanna. Bet to neviens neredzēja.

Inspektors. Šis apstāklis ir ļoti svarīgs.

Karina. Es to redzēju.

Hanna. Tu, čūska sievietes izskatā! Piecu minūšu laikā savāc savas mantas un nāc pēc algas! Tevi es vairs negribu redzēt! Es vairs negribu redzēt nevienu! Ejiet visi prom! Ejiet, ejiet, ejiet!

Inspektors. Šādā garastāvoklī es nevaru jūs atstāt vienu. Vai drīkstu palikt un jūs mierināt?

Hanna. Lūdzu... (*Glūži nevarīgu inspektors viņu aizved*).

Kristofers. Man ļoti žēl, ka esmu jums nepatīkšanas sagādājis, Karin...

Karina. Arī man žēl, ka turpmāk jums vairs nebūs izdevības to darīt, profesora kungs.

Asistents. Un tuvākās dienās mēs aizceļojam.

Kristofers. Uz redzēšanos, Karin!

Karina. Vēl tikai vienu vārdu!

Kristofers. Lūdzu?

Karina. Vai jūsu ekspedīcijā vēl ir kāda brīva vieta?

Kristofers. Ļoti daudz.

Asistents. Kas grib mums piebiedroties?

Karina. Es.

OTRĀ AINA

Kaili rūsgana pauguru ainava. Visur tikai akmens. Gravās un pakalnu ieplakās balo sniegs; atstarodams saules gaismu, tas allaž maina krāsu no sārtas līdz zilganai un violetai. Saules gaismā ir kaut kas nereāls. Stunda — ap pusnakti.

Stāvas granīta sienas aizvējā uzcelta telts.

1

Kristofers (*sēdēdams uz akmens, pārbauda dažādu minerālu šķembas, tās pārsīzdams ar veseri un aplūkodams caur palielināmo stiklu*).

Asistents (*laukumiņa līdzenajā stūrī, ar vienu aci skatīdamies rokas pulkstenī, vēro ēnu, ko met zemē iedurts spieķis*).

Karina (*parādās paugura virsotnē; ieraudzījusi abus viriešus, viņa ir tik pārsteigta, ka apstājas un izberzē acis. Pārlicinājusies, ka tie tiešām ir viņi, aiziet pie ugunsкура vietas, kur nomet zemē siku žagaru un zāles sauju, ko nupat atnesusi*).

Kristofers. Jūs ilgi bijāt prom, Karin. Tūlīt būs pusnakts.

Karina. Lai salasītu iekura sauju, te jānostaigā laba jūdze. Un vienīgais koks, ko te atrod, vairāk līdzinās zālei nekā kokam.

Kristofers. *Betula nana*.

Karina. Ar latīnisko nosaukumu vien nevar iekurt uguni. Turpmāk mēs irbes ēdīsim jēlas, bet foreles būs vējā kaltētas.

Kristofers. Jūsu lieliskā izdoma izteicas arvien jaunu ideju meklēšanā.

Karina. Man jā rūpējas, lai mēs pēc iespējas ilgāk paliktu dzīvi. Uz mājām ejot, mums katram būs jānes sava pustonna akmeņu.

Kristofers. Vismaz!

Karina. Un astoņi simti kilometru.

Kristofers. Ja ceļā maldīsimies, tad arī vairāk.

Karina. Un tas ir droši, ka maldīsimies! Šis apvidus ir nolādēts. Te neviens priekšmets neatrodas tai vietā, kur viņu redz. To es pati nupat piedzīvoju.

Kristofers. Ko jūs tur lejā piedzīvojāt?

Karina. Es kļiedzu un saucu palīgā. Kāpēc jūs neviens neatkļiedzāt?

Kristofers. Mēs nekā nedzirdējam.

Asistents. Kāpēc jūs saucāt palīgā?

Karina. Es nomaldījos un neatradu ceļu atpakaļ. Lai gan visu laiku es turēju šo pakalnu acīs, es tomēr nokļīdu. Es zināju,

ka neesmu aizgājusi tālu, tāpēc sāku kliegt, lai zinātu, kur jūs meklēt. Kad jūs neatsaucāties, es sapratu, ka esmu pazudusi un man te vienai jāaiziet bojā. Pamazām aizklīdu arvien tālāk un beidzot nonācu gluži svešā apvidū. Tad mani spēki bija galā. Nolēmu uzkāpt kādā pakalnā, lai mierīgi nomirtu, un tad es ieraudzīju, ka jūs jau esat te priekšā. Bet es vēl joprojām neesmu droša, vai jūs patiesi esat, kur es jūs redzu.

Kristofers. Mēs visi te kaujamies ar halucinācijām. Bet, ja jūs arī mani uzskatāt tikai par savu halucināciju, tad es noteikti protestēju.

Karina. Pagaidām es vēl lūkošu iedomāties, ka jūs esat īsts. Bet tādā gadījumā izskaidrojiet man visu to, kas te notiek!

Kristofers. Izskaidrojums ir ļoti vienkāršs. Jau četras nedēļas mēs neesam kārtīgi ēduši. Visu šo laiku mēs neesam arī gulējuši. Ja tev pusnaktī spīd saule acīs, tad tu, kaut arī aizmidzis, tomēr paliec pusmiegā. Lūk, tāpēc gluži nemanot esam sākuši murgot vaļējām acīm! Tāpēc arī jums gadās redzēt priekšmetus ne tur, kur tie patiesībā atrodas. Sī ir pavisam cita pasaule, kur tagad atrodamies.

Karina. Vai nevar būt, ka nemanot esam jau iegājuši viņpasaulē?

Asistents. Dievs sodi, bet šis nelabās aizdomas mani māc jau sen!

Kristofers. Tu labāk nerunā, bet uzmani kulmināciju! Debesīs neiedursi kniepadatu tik viegli kā savā zīmējumā. Aizvakar tu sajauci zenītu ar azimutu, vakar novilki meridiānu pa vietējo paralēli. Esmu tiešām ziņkārīgs, kas tev gadīsies šodien.

Asistents. Aizvakar mazliet sajuka, bet tikai augšējā kulminācija ar apakšējo. Par vakardienu labāk nerunāsim, jo nebija saules, ar kuras palīdzību es būtu varējis pierādīt savu aplēsu —

Kristofers. — kļūdu.

Asistents. Nē, pie velna! Manas aplēses vienmēr bijušas pareizas. Kļūda ir citur.

Kristofers. Un kur?

Asistents. Tavā kompasā.

Kristofers. Mūsu kompasi pārbaudīti magnētiskās fizikas kabinetā. To darīja profesors, kas ir liela autoritāte savā nozarē un turklāt vēl mans draugs. Vai tu gribi sacīt, ka viņš neprot pat kompasu pārbaudīt?

Asistents. Vai tu gribi sacīt, ka es neprotu atšķirt meridiānu no paralēles?

Kristofers. Tas taču redzams. Kā lai citādi izskaidro visu to, kas tev šais pāra dienās gadījies?

Asistents. Izskaidrojums ļoti vienkāršs: mums te piesities velns.

Kristofers. Fizikā tāda lieluma nav.

Asistents. Bet te viņš ir! Inkognito, protams. Viņš slēpjas aiz pieņemta vārda.

Kristofers. Līdzko nonāksim mājās, man būs tavas garaspējas jāliek rūpīgi pārbaudīt.

Karina. Ja mēs vispār vairs tiksim mājās. Ka mēs visi te esam nelabā apsēsti, par to vairs nav šaubu, vismaz man ne.

Kristofers. Ko? Arī jūs jau ticat spokiem?

Karina. Pagaidām es vēl mazliet ticu savām acīm.

Kristofers. Tātad jūs redzējāt spoku?

Karina. Jā.

Kristofers. Varbūt tas bija pats velns?

Karina. Varbūt.

Kristofers. Kad jūs viņu redzējāt?

Karina. Nupat.

Kristofers. Un kur?

Karina. Tur — lejā.

Kristofers. Vai tas jums liekas droši?

Karina. Vai jums neliekas droši, ka bez mums trim šai apvidū nav nevienas cilvēkam līdzīgas būtnes?

Kristofers. Nē, te nav.

Karina. Bet vienu es nupat redzēju. Es viņu pamanīju slepus lienam starp akmeņiem. Viņš man sekoja. Bet, līdzko es uz viņu ciešāk paskatījos, viņš tūlīt apstājās un pārvērtās akmenī. Tik viltīgs! Bet šo blēdību es tūlīt uzminēju. Es izlikos, ka skatos uz otru pusi, bet tad uzreiz pagriezu galvu atpakaļ. Jā! Viņš atkal man līda tuvāk, bet, pamanījis, ka tiek novērots, tūlīt pārvērtās akmenī.

Kristofers. Un tas ir viss?

Karina. Ak dievs, cik jūs nepieticīgs! Es gandrīz nomiru aiz bailēm, bet jums tas nav nekas! (*Izvelk no kabatas akmeni.*) Tad varbūt šis jums kaut ko nozīmē?

Kristofers. Un kas tas ir?

Karina. Akmens. Pēc izskata spriežot — pelēkais granīts.

Kristofers. Te visur ir tikai pelēkais granīts. Kāpēc jūs to šķembu nesāt šurp?

Karina. Tāpēc, ka man tā likās daudz smagāka, nekā tai pieklātos būt.

Kristofers. Parādiet!

Karina. Taisni tāpēc es to atnesu. Lūdzu! Vai jūs to pazīstat?

Kristofers. Liekas gan.

Karina. Kas tas ir?

Kristofers. Rūda. Dzelzs rūda ar ļoti augstu metāla procentu, vismaz astoņdesmit. — Vai tas ir viss, ko jūs atradāt?

Karina. Astoņdesmit procentu, un jums vēl nepietiek! Cik tad jūs gribējāt?

Kristofers. Rūda mani neinteresē. Ka tā šai apvidū atrodama, tas ģeologiem zināms jau sen. Arī es šādas šķembas esmu redzējis.

Karina. Bet tā taču bagātība!

Kristofers (*nomet šķembu*). Nē, tas nav nekas! Rūda te atrodama tik niecīgos vairumos, ka to izmantot nav nozīmes.

Karina. Un jūs to vienkārši nometat?

Kristofers. Ko tad lai ar to daru? Vai jūs vēlaties to paturēt kā piemiņu? Nē? Tādā gadījumā es to bāžu kabatā kā jūsu laipnības zīmi. Pateicos! Ko? Jūs apvainojāties? Jā, arī jūs esat kļuvusi nervoza. Jums vairāk jāguļ. Redziet, asistenta kungs savā pētišanas darbā jau cieši aizmidzis. Arī es labprāt pievērtu acis... ja vien saule tik sasodīti no visām pusēm nespīdētu ģimī.

Karina. Es tiešām jūtos nogurusi. (*Viņa apsēžas pie uguns-kura un noliec galvu uz ceļiem.*)

Kristofers. Atpūties! Es brīdi likšu veseri pie malas un pastrādāšu ar stiklu.

Karina. Tikai mazu brīdi...

2

Kristofers (*aplūkodams minerālu šķembas, atspiežas pret akmeni, lai būtu ērtāk. Uzreiz viņš jūt akmeni sakustamies: viņš atraujas no tā nost, bet pārsteigumā aizmirst piecelties, palikdams pusguļus un atspiezdami uz rokas. Akmens izslienas stāvus kā cilvēciska izskata būtne: tas ir trollis*).

Trollis. Celies augšā! Un saki man — ar kādām tiesībām tu te vazājies? Vai tev tur lejā darba nav?

Kristofers. Nu, nu, mazliet pieklājīgāk, lūdzu! Vai es jautāju, kāpēc tu te vazājies?

Trollis. Es te dzīvoju.

Kristofers. Un es te viesojos. Pie tevis.

Trollis. Diezgan nelūgts viesis.

Kristofers. Nelaipnam saimniekam visi viesi ir nelūgti.

Trollis. Būtu vēl viens nācis, bet tu esi paņēmis veselu bandu līdz. Kur te vairs miers? Pirmīt tā meita tik nelabi kļiedza, ka man abas ausis aizkrita un vēl tagad nav vaļā.

Kristofers. Tātad tu biji tas, kas to skuķi trenkāja? Kauties! Tavos gados —!

Trollis. Es neparedzēju, ka viņa tik neganti brēks.

Kristofers. Ko tu te dari?

Trollis. Sargāju akmeņus. Un tu?

Kristofers. Es tos meklēju.

Trollis. Zaglis!

Kristofers. Man liekas, es tūlīt modināšu gulētājus, un tu dabūsi pērienu.

Trollis. Man nevajag pēriena.

Kristofers. Ko tad tu īsti meklē?

Trollis. Atdod man to akmeni, kas tev kabatā!

Kristofers. Ak tas tev vajadzīgs?

Trollis. Jā, taisni tas!

Kristofers. Kam tev tas rūp?

Trollis. Es raugos, lai te viss paliktu kārtībā, kā bija priekš tevis.

Kristofers. So akmeni es būtu aizmetis, jo man tas nav vajadzīgs. Bet tagad es to paturēšu tikai tāpēc vien, ka tu esi nepieklājīgs.

Trollis. Atdod ar labu!

Kristofers. Es to paturēšu.

Trollis. Es tev saku: to šķembu tu neņemsi līdzi!

Kristofers. Es to ņemšu. Un ne tikai to, bet arī visu šo kaudzi.

Trollis. Tu mani izputināsi!

Kristofers. Puti!

Trollis. Lūk, kur esam tikuši! Simts miljonu gadu es jau sargāju savus akmeņus, un te uzreiz kāds spoks atnāk un saka — puti! Nē, kundziņ, ne es putēšu, bet tu! Un es te palikšu vēl simts miljonu gadu, kad no tavas pilsētas vairs nebūs akmens uz akmeņa pāri palicis.

Kristofers. Lielies, bet nebrēc!

Trollis. Pēdējo reizi es tev saku: no šejienes neaiznesīsi ne šķembas! Kas pieder man, tas paliks tepat! Tagad tu esi to dzirdējis un brīdināts. Ja lūkosi aizskart to, kas ir mans, tu izputēsi!

Kristofers. Liekas, ka tagad tu man draudi un vēl ļoti necienīgā veidā. Man būs jāliek tev manīt, kas es esmu.

Trollis. Pilsētas spoks!

Kristofers. Man būs tev jāiedzen mazliet respekta. Un tāpēc es tevi tūlīt grābšu un tā izpurināšu, ka tavā kažokā vairs neviena kukaiņa nepaliks! (*Bet viņš sagrābj tukšu gaisu.*)

Trollis. Vēja ķērējs!

Kristofers. Veikli tu proti locīties, un šoreiz tev izdevās. Bet es esmu labākais paukotājs visā zemē, un, ko tas nozīmē, tu tūlīt redzēsi. (*Viņš ieskrien ar pieri klintī.*)

Trollis. Atdūries kā miets!

Kristofers. Man mazliet kļūdījās, bet tagad tavu viltību esmu iepazinis, un tu man tūlīt būsi rokā! Kur nu spruksi? Viens, divi, un — caps! (*Viņš sagrābj asistentu aiz apkakles.*) Tagad noskaidrosim, kurš no mums te ir kungs!

3

Asistents. Mani nobeidz! Palīgā!

Kristofers. Arī bez palīgā es tevi nobeigšu, tu — bezkau-nīgais kankaru kamols!

Asistents. Viņš mani nožņaus! Nāciet palīgā, Karin!

Karina. Profesor Kristofer!

Kristofers (*it kā pamodies skatās uz vienu un otru*).

Karina. Kāpēc jūs to nabaga cilvēku žņaudzat?

Kristofers (*apjucis*). Es viņu tikai mazliet sapurinu. Viņam jāuzmana kulminācija, bet viņš guļ!

Asistents. Vai tiešām es biju aizmidzis? (*Paskatās pulkstenī.*) Bet kulminācija vēl nav nokavēta. Pēc dažām minūtēm tā būs klāt.

Kristofers. Tad sūti to mierīgi tālāk! Mums viņa vairs nebūs vajadzīga.

Karina. Ko tas nozīmē?

Kristofers. To, ka mēs tūlīt dodamies atpakaļ... iekām vēl neesam pavisam sajukuši prātā. Taisnību sakot, šai ekspedīcijā es jūtos ļoti vilies. Mēs te neesam atraduši nekā tāda, kas jau iepriekš nebūtu bijis paredzams.

Karina. Bet rūda?

Kristofers. Es jau teicu, ka tai nav nozīmes — ne zinātniskā, ne arī praktiskā ziņā. Rūdas atradnes te ir sporādiskas. Tikai tādā gadījumā, ja tās sniegtos tonnu miljonos —

Asistents. Rokā!

Kristofers. Jau atkal! Ko tu šoreiz noķēri?

Asistents. Meridiānu.

Kristofers. Laid viņu vaļā un sāc nojaukt telti! Šeit mēs vairs nekavēsimies nevienu lieku stundu.

Asistents. Apsveicama doma, bet, iekām aizejam, es tevi piespiedišu atzīt, ka manas aplēses vienmēr bijušas pareizas. Tāpēc nāc un pieņem situāciju! Neķeries taču tūlīt pie kompasai! Te ir mans hronometrs. Tas rāda taisni divpadsmit. Cik tavš?

Kristofers. Taisni tāpat.

Asistents. Tātad varam pieņemt, ka laiks ir kaut cik drošs?

Kristofers. Nevis kaut cik, bet pilnīgi.

Asistents. Kurā kulminācijā patlaban atrodas saule?

Kristofers. Apakšējā, ja tev nav iebildumu.

Asistents. Nekādu.

Kristofers. Bet tas nav svarīgi, jo abas kulminācijas atrodas virs apvāršņa un mūsu acu priekšā.

Asistents. Tad varam vienprātīgi konstatēt, ka patlaban ir pusnakts?

Kristofers. Vai patlaban tu mani pārbaudi elementārā kosmogrāfijā?

Asistents. Vai mans spieķis, kas patlaban guļ zemē, ir meridiāns?

Kristofers. Tas taču acīm redzams.

Asistents. Pateicos! — Tagad ņem savu kompasu un pārbaudi —

Kristofers. Te vairs nav ko pārbaudīt. Situācija ir pārāk skaidra.

Asistents. Pārbaudi savu kompasu!

Kristofers. Tu esi neticami ietiepīgs. Nu, tad paskaties! (*Novieto kompasu pozīcijā, triumfēdams rāda uz adatu, bet, tajā*

ciešāk palūkojies, paliek ar vaļēju muti, izberzē acis un paskatās vēlreiz.)

Asistents. Vai tagad tu vēl teiksi, ka kompasā nav velns?

Karina. Kādā veidā viņš jums stādās priekšā?

Asistents. Vakar adata rādīja uz rītiem —

Karina. Bet šodien?

Kristofers. Uz vakariem!

Karina. Tikai zinātniski aplūkota, šī lieta ir sarežģīta. Man tā liekas pārāk vienkārša. Jo es skatos tikai tik tālu, cik varu saredzēt.

Kristofers. Vai tagad jūs teiksīt, ka vakar kompas adata. kad mēs atradāmies viņā kalnā, nerādīja uz rītiem?

Karina. Nē, tā nerādīja uz rītiem.

Kristofers. Vai tas nozīmē, ka arī tagad tā nerāda uz vakariem?

Karina. Nē, arī tagad tā nerāda uz vakariem. Tā vienmēr rāda uz vienu un to pašu punktu.

Kristofers. Uz kuru punktu?

Karina. Tur — uz to kalnu.

Kristofers. Jūsu empīriskie novērojumi ir diezgan pareizi, bet tiem trūkst zinātniska izskaidrojuma. Kompas adatu tā tramdīt var tikai milzīga metāla masa.

Karina. Tad tā tur ir. Varbūt miljons tonnu.

Kristofers. Karin! Tur jābūt simt miljoniem — vismaz!

TRESĀ AINA

Slepena sēde, kurā piedalās:
kabinetšefs, zinātņu akadēmijas sekretārs un kriminālinspektors.

1

Kabinetšefs. Ar šiem trim āmura sitieniem es pasludinū sēdi par atklātu. Dāmas un — nē, tikai kungī! Lai gan es nupat sēdi pasludināju par atklātu, man tūlīt jāaizrāda, ka tā ir slēgta un augstākā mērā slepena sēde. Tāpēc tā netiks protokolēta. Tas, ko mēs te runāsim, ir mūsu sirdsapziņas lieta. Es jūtu smagu negaisu sabiezējam pār savu galvu. Jebkuru brīdi pār to var krist pūļa stihiskie zibeņi, satriekt manu valdību un vēl nez ko satricināt. Lai aizkavētu panikas izplatīšanos, neesmu šai sēdē pieaicinājis valdības locekļus, bet tikai jūs, mani kungī, par kuriem man nav šaubu, ka jūs dzelžainā mierā pārcietīsīt katru sitienu. Iekām es pieņemu izšķirīgus lēmumus, esmu nolēmis iecietīgi uz klausīt arī jūsu domas, un to es daru vislabākā cerībā, ka daļu manas atbildības nastas jūs ņemsīt uz sevi. Notikumi veļas kā baiga lavīna, un nav šaubu — ja mums neizdosies to novirzīt uz citām galvām, tā sadragās mūsējās. Par šīm izredzēm tagad referēs kriminālinspektors. Runājiēt!

I n s p e k t o r s. Pateicos, pateicos! Ekselences un kungi, es runāšu īsi, jo apstākļi ar katru brīdi komplicējas vairāk un vairāk un tas, ko es būtu varējis sacīt priekš pusstundas, jau pēc trīsdesmit minūtēm var izrādīties lieks. Apstākļi visiem jau apmēram pazīstami, kaut arī es baidos, ka nav neviena, kas apjaustu, cik bīstamas sekas tie implicē. Kad profesors Kristofers atgriezās no ziemeļu ekspedīcijas, viņš — un viņa abi līdzzinātāji jo sevišķi — satrauca visu zemi ar fantastiskām baumām un izsita mūsu svētīto nāciju no garīgā līdzsvara stāvokļa. Ziņa, ka tur augšā atrastas nepārskatāmas rūdas bagātības, tagad kā elles uguns plosās visos sabiedrības slāņos. Nepietiek vēl ar to, ka profesors deva neskaitāmas intervijas un runāja divdesmit sešās sanāksmēs, atklātās un slepenās. Un arī jūs, mani kungi, esat bijuši klāt. Tagad viņš iet vēl tālāk: viņš dibina akciju sabiedrību, bet atsakās tajā pieņemt valsti kā līdzdalībnieci. Kāpēc? Viņš sola fantastiskas dividendes, lai gan rūdas slāņu ģeogrāfiskā atrašanās vieta nevienam nav zināma. Kāpēc? Bet man gan ir zināms, ka profesoram pienāk kapitāla piedāvājumi līdz ar neaprobežotu uzticību — gan vērtspapīros, gan skaidrā naudā. Kāpēc?

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Kāpēc jūs vienmēr jautājat — kāpēc?

I n s p e k t o r s. Es vēl daudz jautāšu. Un vispirmā kārtā: kas noticis, kopš profesors atgriezās no Ziemeļu kalniem? Mūsu stabilās biržas kursi ir satricināti. Daudzas raktuvju sabiedrības jau tagad stāv ar vienu kāju pār bankrota bezdibeni. Ja tās piedzīvos krahu — un tas ir droši, ka piedzīvos! — divi simti tūkstošu strādnieku paliks bez darba un maizes. Vai jūs, mani kungi, saprotat, ko tas nozīmē?

S e f s. Revolūciju.

I n s p e k t o r s. Tāpēc es jautāju: cik tālu tas tā ies? Man kā kriminālinspektoram par saimniecisko stabilitāti nav jāatbild, bet man gan jāraugās, lai gaidāmās jukas neviens neizmantotu personiskos nolūkos. Un man ir noteiktas aizdomas, kaut arī pierādījumi pagaidām nenoteikti, ka pašlaik mūsu zemē ir ievadīti priekšdarbi šī gadsimta lielākajai krāpšanas afērai. Kad savāktā summa profesoram liksies pievākšanas cienīga, viņš ar to pazudīs Dienvidamerikas džungļos, tāpat kā to darījuši daudzi krāpnieki priekš viņa, kad es vēl nebiju kriminālinspektors. Tā kā es apkauroju noziegumus tādā veidā, ka neļauju tiem nemaz notikt, tad... esmu licis profesoru izolēt vai, kā parasti saka, — apcietināt.

S e f s. Man liekas, ka par nākamo interpelāciju, ar ko opozīcija gāzīs manu valdību, es varēšu pateikties jums.

I n s p e k t o r s. Es apzinos stāvokļa nopietnību, ekselence, un tādēļ esmu jūs lūdzis iepazīties ar situāciju personiski. Ja profesoram Kristoferam izdosies savu plānu realizēt, jums vajadzēs atbildēt uz desmit interpelācijām. Viņš ir blakus istabā. Es viņu

tūlīt nopratināšu, visus apstākļus nolikšu jums priekšā kā uz delnas, pēc tam jūs lemsit, ko darīt tālāk.

Šefs. Tātad jūs laipni gribat visu atbildību uzvelt man?

Inspektors. Vienam tā jāuzņemas.

Šefs. Uzņemieties jūs!

Inspektors. Pateicos, pateicos! Bet šeit nav darišana ar parastu noziegumu, tas skar visu nāciju. Lai šādā lietā uzņemtos atbildību, man vajadzīgs jūsu rikožums.

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Bet kāpēc man te jābūt? Vai jūs abi gribat atteikties no atbildības man par labu? Zinātņu akadēmiju šai lietā lūdzu nemaisīt!

Inspektors. Mums vajadzīgs lietpratējs. Un, tā kā es nezinu neviena tik gudra vīra, kāds esat jūs —

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Tādā gadījumā es palieku.

Inspektors. Pateicos, pateicos! Vai varam sākt?

Šefs. Lūdzu!

Inspektors (*mikrofonā*). Lai profesors Kristofers ienāk!

2

Kristofers (*ienāk un aplaiž klātesošajiem vēsu skatu*).

Inspektors. Lūdzu — sēdieties!

Kristofers. Jau trešo dienu es sēžu.

Inspektors. Precīzi izsakoties — septiņdesmit pirmo stundu. Bet, tā kā es drikstu jūs aizturēt tikai septiņdesmit divas stundas, tad pēc vienas stundas jūsu izolācijas stāvoklis izbeigsies vai nu 1) apcietinājumā, un tādā gadījumā jūs tūlīt pārvedīs uz cietumu, vai arī 2) jūs kļūsit brīvs.

Kristofers. Beidzot no jums dzirdu arī skaidru vārdu. Tāpēc varu atbildēt tāpat. Es 1) pēc stundas būšu brīvs, un 2) manā vietā cietumā nonāksit jūs!

Inspektors. Lai gan tas nav manās interesēs, es tomēr dodu jums draudzīgu padomu: mani neapvainot, kamēr es pildu amata pienākumus! Vai nevaram vienoties, ka jūs man laipni atbildētu uz dažiem jautājumiem?

Kristofers. Nē!

Inspektors. Vai tas nozīmē, ka jūs nevēlaties atbildēt?

Kristofers. Es vēlos atbildēt, bet ne laipni! Un es gribu zināt, vai jums ir kādi pierādījumi, uz kuru pamata jūs mani aizturat.

Inspektors. Tādu pierādījumu man nav, bet tūlīt es tos lūkošu dabūt. Ja jūs man tikai mazliet palīdzētu —

Kristofers. Labprāt.

Inspektors. Pateicos, pateicos! — Tātad jūs joprojām apgalvojat, ka esat atradis rūdas slāņus?

Kristofers. Jā.

Inspektors. Un tā ir augstvērtīga rūda?

Kristofers. Kā jau esmu teicis, vismaz ar astoņdesmit procentiem metāla.

Inspektors. Vai jums bija līdz instrumenti, ar kuriem noteic metāla saturu?

Kristofers. Nē.

Inspektors. Kā tad jūs to noteicāt?

Kristofers. Pēc rūdas specifiskā smaguma.

Inspektors. Vai jums bija līdz instrumenti, ar ko noteikt rūdas specifisko svaru?

Kristofers. Nē.

Inspektors. Kā tad jūs to noteicāt?

Kristofers. Pēc spiediena, kādu rūdas šķemba izdarīja uz manu roku.

Inspektors. Sekretāra kungs, vai tādā veidā iespējams noteikt rūdas metāla saturu?

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Nē.

Kristofers. Es saku — jā. Lietpratīgs ģeologs var noteikt metāla saturu, rūdas šķembu sverot rokā. Protams, tā to var noteikt ne precīzi, bet tikai apmēram.

Inspektors. Bet jūs neteicāt — apmēram.

Kristofers. Tad tagad es to saku.

Inspektors. Tālāk, jūs esat teicis, ka rūdas slāņu masa jūsu atklātās atradnēs sniedzoties vairākos simt miljonos tonnu?

Kristofers. To es arī tagad saku.

Inspektors. Vai jums bija līdz aparāti, ar ko izdarīt dziļurbumus un tā noteikt rūdas slāņu izplatību?

Kristofers. Nē.

Inspektors. Kā tad jūs to noteicāt?

Kristofers. Pēc intensitātes, ar kādu kompasa adata tiecās pret metāla masu zināmā attālumā.

Inspektors. Sekretāra kungs, vai šādā veidā iespējams noteikt rūdas masu?

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Nē.

Kristofers. Tā ir iespējams to noteikt, protams, ne precīzi, bet apmēram.

Inspektors. Agrāk jūs neteicāt — apmēram.

Kristofers. Tad tagad es to saku.

Inspektors. Pateicos, pateicos! Vai varat parādīt uz kartes rūdas slāņu atrašanās vietu?

Kristofers. Nē.

Inspektors. Kāpēc ne?

Kristofers. Ģeogrāfiskajās kartēs šis apgabals atzīmēts kā balts plankums bez tuvākiem apzīmējumiem.

Inspektors. Bet savus novērojumus jūs taču atzīmējāt?

Kristofers. Ļoti rūpīgi.

Inspektors. Vai varat mums parādīt savu karti?

Kristofers. Nē.

Inspektors. Kāpēc ne?

Kristofers. Man tās vairs nav.

Inspektors. Kur jums tā palika?

Kristofers. Man tā pazuda.

Inspektors. Žēl. Tas taču bija ārkārtīgi svarīgs dokuments. Kāpēc jūs to tik pavisai glabājāt?

Kristofers. Es to glabāju ļoti rūpīgi — svārku iekšējā kabatā. Bet tur augšā mēs aizkavējamies ilgāk, nekā bija paredzēts. Mūs pārsteidza lietus periods, un, atpakaļ nākot, mums vajadzēja brist pāri neskaitāmām straumēm, dažreiz līdz padusēm.

Inspektors. Tas nozīmē, ka karte ir samirkusi?

Kristofers. Pārbrienot strautus, es to turēju pār galvu. Bet kādā dziļā vietā es paklupu, mutulis mani parāva zem ūdens, un karte aizpeldēja pa straumi.

Inspektors. Žēl. Tas nozīmē, ka rūdas slāņu atrašanās vieta vairs nav zināma?

Kristofers. Nākamā gājienā es to atradišu.

Inspektors. Vai arī pārējie divi ekspedīcijas dalībnieki to var uzrādīt?

Kristofers. Viņi to var, bet negrib.

Inspektors. Vai jums ir kādi sevišķi iemesli slēpt iestādēm rūdas slāņu atrašanās vietu?

Kristofers. Es neredzu vajadzības to padarīt par iestāžu ziņkāres priekšmetu.

Sefs. Aiz iestādēm stāv valsts.

Kristofers. Valstij šai lietā savs deguns nav bāzams!

Sefs. Cilvēk! Tā taču ir valsts teritorija, kur jūs atradāt rūdu!

Kristofers. Tad lai viņa to ņem!

Sefs. Kā mēs varam kaut ko paņemt, ja nezinām, kur tas atrodas.

Kristofers. Es to zinu.

Sefs. Bet mums jūs to nesakāt!

Kristofers. Sākumā taisni tas bija mans nolūks: atrast valstij tās bagātības, kas pieder viņai. Bet viņa man izdevumu segšanai nedeva ne centa.

Sefs. Tas ir cits jautājums.

Kristofers. Man ne. Ja valsts gribēja iegūt, tad viņai vajadzēja arī riskēt. Tagad, kur esmu riskējis viens, es arī ieguvumu paturu viens.

Sefs. Jums tomēr būs jādalās!

Kristofers. Protams, ka dalīšos, bet tikai ar tiem, ar ko man patiks dalīties.

Sefs. Un valsts to starpā nebūs?

Kristofers. Nē.

Sefs. Tā ir zādzība! Valsts aplaupīšana! To es nekad nepieļaušu!

Kristofers. Kanclera kungs, ja jūs tādā veidā turpināsīt

mūsu svēto satversmi zākāt un kājām mīdīt, es konstatēšu, ka jūs esat nācijas nodevējs, un ar tādu man nekas nebūs runājams.

Sefs. Es zākāju satversmi? O! Es to mīdu kājām? Nācijas nodevējs — es! O! — Protokolējiet, lūdzu, protokolējiet!

Inspektors. Man ļoti žēl, ekselence, bet saskaņā ar jūsu norādījumu es atgādinu, ka šī ir augstākā mērā slepena sēde un te nekas netiek protokolēts.

Kristofers. Un tā ir jūsu laime, ekselence! Ja tāds protokols būtu, jums tūlīt nāktos ieņemt cietumā manu vietu. Jums tomēr vajadzētu zināt, ka saskaņā ar mūsu svētās satversmes sesto pantu teritorija pieder ne valstij, bet tautai. Likums nosaka, ka neapdzīvotos apgabalos zeme pieder visiem un katram, kas to izmanto. Tāpēc rūdas slāņu apgabals piederēs man, sākot ar to brīdi, kad es tur izlauzīšu pirmo šķembu! Protams, valsts var man aizsteigties priekšā un sākt rūdu izmantot, iekām es to pagūstu darīt. Un, tā kā tagad esmu apcietināts, tad tas ir viegli izdarāms. Lūdzu!

Sefs. Ar apvainojumiem vien viņam nepietiek, tagad viņš sāk mani izsmiet! Tāpēc es protestēju!

Inspektors. Ekselence, lietas labā, lūdzu, sēdieties!

Sefs. Mēģināšu. Bet tā ir pēdējā reize!

Inspektors. Pateicos, pateicos! — Kā mums visiem zināms, likums ir taisnīgs, un šoreiz tas ir profesora Kristofera pusē.

Kristofers. Pateicos, pateicos!

Sefs. So likumu parlaments atcels!

Inspektors. Bet parlamenta nākamā sesija sākas tikai pēc pieciem mēnešiem. Un līdz tam laikam likums paliek spēkā. Tātad, profesora kungs, pieņemsim, ka rūdas slāņi pāries jūsu īpašumā. Bet kas tālāk? Vai jums būs vajadzīgais kapitāls?

Kristofers. Es to meklēju.

Inspektors. Un panākumi?

Kristofers. Spoži.

Inspektors. Cik?

Kristofers. Noslēpums.

Inspektors. Drošības iestādes to nevar akceptēt — ka jūs vācāt līdzekļus pasākumiem, kas, tā sakot, karājas gaisā.

Kristofers. Rūdas slāņi nekarājas gaisā. Tie ir zemē.

Inspektors. Cik man zināms, jūs esat izteicis taisni pretējo apgalvojumu — ka tie ir rūdas kalni, ko jūs tur atradāt.

Kristofers. Pareizi.

Inspektors. Bet tas nozīmē, ka rūdas slāņi atrodas virs zemes.

Kristofers. Tikai daļa. Galvenā masa atrodas zemē.

Inspektors. Šai jautājumā esmu lūdzis lietpratēju atsauk-smi. Zinātņu akadēmijas sekretāra kungs, vai jūs vēlētos to laipni sniegt?

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Zinātņu akadēmijas ģeolo-gu sekcija savā pēdējā sēdē pārrunāja šo jautājumu un vien-

balsīgi atzina, ka: 1) nekad un nekur uz mūsu planētas nav konstatēts, ka dzelzsrūdas slāņi atrastos kalnu veidā un augstu pār jūras līmeni; tas arī saprotami, jo dzelzs saturīgie slāņi pēc sava specifiskā svara nogrimuši dziļumos jau toreiz, kad mūsu globs vēl atradās šķidrā stāvoklī; un tāpēc 2) arī Ziemeļu masīvā šādi rūdas kalni nav iespējami.

Inspektors. Pateicos, pateicos!

Kristofers. Par laimi, rūdas kalnu eksistence no zinātņu akadēmijas lēmuma nav atkarīga.

Inspektors. Bet tas jums jāpierāda. Proti, ka tādi rūdas slāņi tur tiešām ir. Jūs taču no turienes paņēmat līdz rūdas paraugus.

Kristofers. Saprotams, ka mēs tos paņēmām, un ļoti daudz.

Inspektors. Vai varat šos paraugus nodot zinātniskai analīzei?

Kristofers. Nē.

Inspektors. Kāpēc ne?

Kristofers. Man to vairs nav.

Inspektors. Kur tie palika?

Kristofers. Man tie pazuda.

Inspektors. Visi?

Kristofers. Visi. Līdz pēdējai šķembai.

Inspektors. Žēl. Kur tas notika?

Kristofers. Kalnu strautus pārbrienot, mēs savus saiņus pazaudējām — vienu pēc otra. Mēs izglābām tikai kailas dzīvības.

Inspektors. Un jūs gribat, lai jums tic?

Kristofers. Ja es nebūtu palicis dzīvs, tad es tagad te nesēdētu un ar jums nerunātu tukšu.

Inspektors. Tātad jūs pats atzīstat, ka runājat tukšu?

Kristofers. Ja gribat, ticiet, ja negribat, varat arī neticēt. Nav spiesta lieta.

Inspektors. Pateicos, pateicos! — Vai profesora kungs nebūtu tik laipns uzgaidīt blakus telpā, kamēr sēde turpinās?

Kristofers. Ļoti labprāt. Bet es aizrādu, ka mana septiņdesmit otrā stunda iet uz beigām. (*Prom.*)

3

Inspektors. Lietas vērtēšanai, kungi, man šī saruna liekas pietiekama.

Sefs. Tajā bija vairāk nekaunības, nekā esmu radis uzklausīt. Sis cilvēks ir bezkauņa un blēdis!

Inspektors. Tikai viens vai otrs, ekselence! Bet kurš?

Sefs. Viņš atradis rūdas kalnus, lai tos nolaupītu valstij, un otrkārt — šo rūdas kalnu nemaz nav!

Inspektors. Taisni manas domas.

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Protams, ka to nav — saskaņā ar akadēmijas lēmumu, ko nupat formulēt man bija gods.

Inspektors. Kaut arī nav zināms, vai profesoram rūdas kalni ir vai nav, bet ir pavisam droši, ka mums būs nepatikšanas. Pirmajā gadījumā, tas ir, ja viņš rūdas kalnus atradis un tos nocels valstij, tā sakot, no deguna gala, tas būs nepārskatāms skandāls.

Sefs. Jo mana valdība tādā gadījumā gan ieies vēsturē, bet tikai kā stulbākais politiskais veidojums, kāds vispār iespējams.

Inspektors. Ja turpretī rūdas kalnu nav, un man liekas, ka nav, kā tas secināms no zinātņu akadēmijas atzinuma, jo arī aizdomās turētais profesors Kristofers nevarēja sniegt nekādus pierādījumus un aiz tā vienkāršā iemesla, ka tie visi viņam «pazuduši». Kriminālvēsturē šādi gadījumi ir ļoti parasta lieta. Neparasts ir vienīgi tas, ka krāpšanas afēra ir lieliski ievadīta un mums nav iespēju to aizkavēt.

Sefs. Jūs tāpēc esat iecelts par kriminālinspektoru, lai to aizkavētu!

Inspektors. Bet kā? Tas nav iespējams! Vienīgais, ko varēju darīt, bija — profesoru izolēt uz septiņdesmit divām stundām. Bet tagad man viņš jāatbrīvo!

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Kāpēc jāatbrīvo?

Inspektors. Tāpēc, ka prokuratūra man nedod apcietināšanas pavēli. Mūsu tiesu iestādes ir tik konservatīvas, ka prasa redzamus pierādījumus, bet tādu man nav. Sis blēdis rikojas tik veikli, ka mani ļaudis nav sadzinuši pēdas nevienam gadījumam, kad viņš no kāda būtu naudu ņēmis. Bet es noteikti zinu, ka viņš to darījis, līdzko būs ticis brīvībā. Viņš ir tik bezkaunīgs, ka to pat nenoliedz. Viņš dibinās akciju sabiedrību, kurā visa nācija kļūs par rūdas kalnu īpašnieci. Sakiet, kurš cilvēks ir tāds muļķis, ka domās tikai par citu labumu, ja pašam no tā nekas netiek!?

Sefs. Nē, tāda nav!

Inspektors. Protams, ka nav! Bet nav arī likuma, kas aizliegtu dibināt akciju sabiedrības.

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Un tas ir pareizi. Ja jūs visus akcionārus gribētu salikt cietumā, tad es baidos, ka pusi nācijas vajadzētu ietupināt.

Sefs. Un tas ir neiespējami! Tad mums būtu vajadzīgs liels ārējais aizņēmums; bet atrodiēt man kādu starptautisku banku, kas dos naudu cietumu celšanai!

Inspektors. Nē, tādas nav. Tāpēc labāk izolēt vienu bīstamu indivīdu, kas apdraud pusi nācijas, nekā pēdējo ielikt cietumā, kas turklāt nemaz nav iespējams. Man jau sen bija noteiktas aizdomas, ka profesors Kristofers ir afērists, un tās vairāk nostiprinājās, kad viņš man, pašam valsts kriminālinspektoram, mēģināja nozagt palielināmo stiklu! Jā! Es pārlicinājos, ka viņš slimo ar kleptomāniju, un tagad konstatēju, ka šo tieksmi viņš pārcēlis no personiskiem aplokiem uz daudz plašākiem apvāršņiem. Tagad

viņš taisās apzagt nāciju un valsti, un to viņš izdarīs, man taisni acīs skatīdamies!

Zinātņu akadēmijas sekretārs. O, šis trakais profesors!

Inspektors. Kā jūs teicāt? Trakais profesors? Pagaidiet, pagaidiet! Šāda versija apstākļus nostāda pavisam citādā gaismā. Ļaujiet man mazliet padomāt! Pateicos, pateicos! Kleptomānija nav krimināla, bet patoloģiska parādība. Viegļā formā tā piemīt katram normālam cilvēkam, tāpat kā vairogdziedzeris, kas, tikai palielinoties, pārvēršas slimīgā simptomā. Kleptomānija nav tikai patoloģiska, tā ir psihopatoloģiska parādība, tā norāda uz gara dzīves traucējumiem. Un, ja tuvāk paanalizējam profesora Kristofera izrīcības veidus, tie jāatzīst par visai dīvainiem, lai neteiktu vairāk. Sakiet — kurš normāls cilvēks, ierazdamies pie baidināmās jaunavas ar veselu rožu klēpi, to pasniegs kalponei? Sakiet — kurš normāls cilvēks savu mantojumu izšķiedis kādā neprātīgā ekspedīcijā, kurā viņam nav nekādu izredžu atrast rūdas slāņus, nemaz nerunājot par zelta laukiem? Kurš normāls cilvēks sacelsies pret valsti tik atklātā veidā, kā to dara Kristofers? Un kurš normāls cilvēks domās tikai par citiem, ja pašam no tā nekas netiek? Summējot visas šīs indīcijas, kas aizdomās turēto lielā mērā kompromitē, jānāk pie slēdziena, ka mūsu cienījamais profesors ir, mēreni izsakoties —

Sefs. Traks!

Inspektors. Ekselence, es to neteicu. Kā kriminālinspektoram man nepieciešams ārsta atzinums, lai to drīkstētu atkārtot tādā formā, kādu manā rīcībā nodod likums. Mans pienākums ir rūpēties, lai profesora gara spējas tiktu rūpīgi pārbaudītas. Tā kā esmu paradis sagatavoties visām varbūtībām, tad šeit jau ieradusies divi sanitāri, kas līdz ar profesora kungu kavējas priekštelpā. Ja ekselencei nav iebildumu —

Sefs. Nekādu. Šis ir labākais atrisinājums, kādu var vēlēties. Galvenais, ka mana valdība iegūst laiku, lai konsolidētu *status quo*. Inspektora kungs, lūdzu pieņemt manu atzinību nācijas vārdā! Jūsu ātrā un noteiktā rīcība paglāba valsti no negoda un zaudējumiem. Es došu rīkojumu iekšlietu ministram jūs stādīt priekšā apbalvošanai ar Svētā Jura ordeni.

Inspektors. Pateicos, pateicos! Es daru tikai to, kas man pienākas un noder nācijai. Tāpēc (*mikrofonā*) es lūdzu profesoru Kristofera kungu vēlreiz iekšā. Pateicos, pateicos! — Mani kungi, es griežu jūsu vērību uz ļoti svarīgu apstākli. Tā kā tagad pret profesoru atkritušas aizdomas krāpšanas afērā, tad viņš kļuvis mūsu līdzjūtīgo simpātiju cienīgs.

4

Kristofers (*ienāk*).

Sefs. Atļaujiet man nožēlot, ka pirmīt uztraucos nelaikā! Rūpēs par valsts drošību es dažreiz aizmirstu... jā, ko tad? Vārdu

sakot, es ļoti priecājos, ka varēju dot rīkojumu jūs atbrīvot no aizdomām un apcietinājuma.

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Profesors Kristofer, es apļiecinu, ka joprojām uzskatu tevi par savu labāko draugu, kaut arī man vajadzēja izteikt akadēmijas atzinumu, kas runā pretī tavējiem. Bet zinātniskā patiesība žēlastības nepazīst, tu zini. Tāpēc, es ceru, tu man piedosi.

Kristofers (*ar augošām aizdomām vēro kungus vienu pēc otra*).

Inspektors. Dziļi nožēlodams pārpratumu, kura dēļ jums nācās pavadīt apcietinājumā septiņdesmit vienu stundu un piecdesmit deviņas minūtes, es ar šo pasniedzu atpakaļ jūsu personības dokumentus. Lūdzu šeit parakstīt savu godājamo vārdu, ar ko jūs apliecināt, ka esat no apcietinājuma atbrīvots.

Kristofers (*paraksta papīru, bet acis paceļot, ierauga divus sanitārus, kas ienākuši istabā un palikuši stāvēt pie durvīm*).

Inspektors. Pateicos, pateicos! Ar šo brīdi jūs atkal esat brīvs un cienījams pilsonis.

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Arī akadēmija ir pārliecināta, ka turpmāk viņa tavu vārdu varēs godam minēt.

Sefs. Bet, tā kā pēdējā laika notikumi no jūsu personības garīgajām rezervēm prasījuši lielu enerģijas patēriņu, tad valsts uz sava rēķina jums piešķīrusi brīvu uzturēšanos atpūtas mājā. Lejā pie durvīm jūs gaida kariete, un šie abi kungi (*sanitāri nostājas cieši blakām*) jūs pavadīs.

CETURTĀ AINA

Saulains rīts azīla dārzā.* Te viss ir neprātīgs: krūmi zied milzu krāsainiem čemiem, putni dzied ritmiski kā neredzama orķestra pūtēji, šai ritmā pa celiņiem, pa pusei dejojami, staigā azīla jukušie pansionāri.

Negaidot celiņa likumā parādās azīla direktors, sīks vecītis melnā svārkā, ar baltu āža bārdiņu zem zoda; viņam cienīgā atstatumā seko divi atlētiski sanitāri ar sakrustotām rokām. Aina uzreiz mainās: saule apraujas, putni apklust, un visi jukušie pazūd, kā zemē ielīduši. Lēni un cienīgi mazā procesija attālinās, un apkārtne pamazām pieņem agrāko izskatu.

Pa celiņu aizņojo kāds trakais. Viņš velk līdz saite piesietu avižu saini un neganti ruc. Kad troksnis aplklusis, parādās profesors Kristofers trako kreklā un koka tupelēs. Viņš nāk lēni, tramīgi apkārt skatīdamies; apsēžas uz sola, lai paelpotu smaržīgo gaisu.

Viņu iztraucē rucējs, kas atkal ņoņo pa celiņu atpakaļ. Pārbijies profesors paslēpjas aiz sola. Rucējs, pamanījis, ka viņam uzglūn, paslēpjas aiz otra sola. Brīdi lielā neuzticībā vēro viens otru. Kristofers pamāj ar roku, otrs tāpat atbild. Lēni tuvojas viens otram, katru brīdi gatavi bēgt.

1

Kristofers. Kas tev tur pie saites?

Trakais. Paskaties, tad nebūs jāvaicā!

Kristofers. Tā kā esmu akls, tad man liekas, ka tas ir suns.

Trakais. Lauva.

Kristofers. Pareizi! Lauvu es nekad neesmu redzējis, bet šo es tūlīt pazinu pēc krēpēm. — Kas vārdā?

Trakais. Fifi. Raksta ar divi r — tāpat kā Mimi.

Kristofers. Briesmīgs vārds. Vai viņš tev nekož kājās?

Trakais. Tu, liekas, nezini, ar ko runā?

Kristofers. Nē. Es esmu traks.

Trakais. Tad meties ceļos! Jo visu trako ķēniņš stāv tavā priekšā. Mūsu majestāte Doremifasolasido Pirmais un Pēdējais.

Kristofers. Es zemojos, majestāt!

Visu trako ķēniņš. Un es tevi paaugstināšu. Piecelies! Manas žēlastības saule spīdēs pār tevi. Bet man jāzina, vai uz tevi var paļauties. Proti klusēt?

Kristofers. Esmu kurlmēms.

Ķēniņš. Bet tu runā.

Kristofers. Es izliekos.

Ķēniņš. Traki gudri! Bet vai tikai tu neesi gudrs, kas izliekas par traku?

Kristofers. Es esmu traks, kas izliekas par gudru.

Ķēniņš. Un tas ir labāk nekā otrādi. Var arī teikt, ka otrādi ir labāk nekā tā. Tas nekā negroza. Vai tu jau sen te mācies par trako?

Kristofers. Jau vairāk mēnešu.

Ķēniņš. Savādi, ka neesmu tevi nekad manījis. Bet mana valsts ir tik liela un pavalstnieku tik daudz — ne tikai šeit, bet visā pasaulē —, ka visus es nevaru pazīt.

Kristofers. Saprotu.

Ķēniņš. Taisni tas ir mūsu vārds un pazīšanās zīme: saprotu. Tad es vairs nešaubos, ka tu esi mūsējs. Bet kāpēc tu nāci šurp? Vai tur ārpusē vairs vietas nav?

Kristofers. Vēl drusku ir, bet lielie grib dzīvot ērtāk. Un, tā kā viņiem ir vara —

Ķēniņš. Saprotu. (*Pēkšņi sāk raustīt avižu saini un briesmīgi rūkt.*)

Kristofers. Kāpēc tas zvērs tik neganti rūc?

Ķēniņš (*noslēpumaini*). Es rūcu.

Kristofers. Tik traks es tomēr neesmu, lai tev tagad ticētu.

Ķēniņš. Goda vārds! Un tas arī nav nekāds lauva, bet vienkāršu avižu sainis.

Kristofers. Nesaprotu.

Ķēniņš. Nē, mani nesaprot. Ne tikai tie, kas saucas par gudriem, ir arī daudz trako, kas vēl joprojām negrib manus ideālus saprast. Bet es laikam esmu sev spraudis pārāk lielu dzīves mērķi.

Kristofers. Lielie mērķi ir visvieglāk sasniedzami. Kāds ir tavs ideāls?

Ķēniņš. Visas pasaules trakos apvienot vienā lielā un varēnā internacionālē. Ir jau bijušas dažādas internacionāles:

pirmā, otrā, trešā, piecdesmit devītā un sešdesmit astotā; ir sieviešu internacionāle, esperanto internacionāle... bet šī būs vienīgā un īstā! Tāpēc es griežos pie jums un aicinu: visas pasaules trakie, apvienojieties, iekām vēl nav par vēlu!

2

Svinīgā procesijā nākdams, atkal parādās direktors ar sanitāriem. Kēniņš acumirkli pazūd un noslēpjas aiz sola, bet Kristofers paliek mierīgi stāvam.

Direktors (*pārsteigts apstājas, pamet nicīgu skatu uz sanitāriem, kuri sāk drebēt. Tad viņš stingri noskata Kristoferu.*) Tā-tā-tā... Tad tik tālu jau esam tikuši! (*Viņš apiet Kristoferam apkārt, lai viņu apskatītu no otras puses.*) Tā-tā-tā! Ne vismazākās bijības! (*Sanitāriem.*) Un to jūs man saucat par kārtību? Pārgājuši trako pusē, ko? Tā-tā-tā. (*Kristoferam.*) Ko tu te dari?

Kristofers. Metu ēnu.

Direktors. To jau tāpat redz. Bet kāpēc tu to met?

Kristofers. Gribu izmērīt, cik ilgi jau esmu šeit.

Direktors. Liekas, viens no jaunajiem. Tā-tā-tā. Kā saucies?

Kristofers. Kristofers.

Direktors. Dzimis?

Kristofers. Liekas.

Direktors. Cik vecs?

Kristofers. Profesors.

Direktors. Tā-tā-tā. Esi vai izliecies?

Kristofers. Izliekos, ka izliekos.

Direktors. (*sanitāriem*). Ļoti komplicēts gadījums! Parasti personība dalās uz pusēm, bet šī te saplaisājusi četrās šķēlēs. — Kāpēc esi šeit?

Kristofers. Lai to uzzinātu.

Direktors. Vai tu zini, kur atrodies?

Kristofers. Neesmu traks.

Direktors. (*sanitāriem*). Dzirdējāt? So būs allaž acis patūrēt! — Ak neesi vis traks?

Kristofers. Nemaz. Bet, ar jums runājoties, es tāds izliekos — aiz solidaritātes.

Direktors. Vai no manis tev bijāšanas nav?

Kristofers. Nekādas. Jūs, mani kungi, neesat bīstami. Liekas, no mierīgo nodaļas.

Direktors. Tā-tā-tā! Tad jau tik tālu gan! Lūk, ko nozīmē atlaist grožus vaļīgāk! Bet tagad es pateikšu, ko turpmāk tev būs zināt. Es te esmu direktors un vienīgais varas nesējs.

Kristofers. Diez cik daudz panest jūs nevarat.

Direktors. Viņi var. Tā ir mana izpildkomiteja. Visu šeit noteic autoritāte, kas esmu es. Un es prasu, lai manai personai parāda to cieņu, kas pienākas režīmam. Tāpēc nākamo reizi, kad

tiksimies, tu no manis bēgsi vai simboliski slēpsies — tāpat kā citi!

Kristofers Kur lai slēpjos?

Direktors. Kaut aiz smilgas!

Kristofers. Bet, mani kungi —!

Direktors. Klusu! Te katram dzen respektu — iekšā un ārā! Kas nonācis jau tik tālu kā tu, tas tikai caur autoritāti vedams atpakaļ pie prāta. To tu man paturi vērā līdz nākamai reizei, ja mums vēl gadītos sastapties! (*Prom.*)

3

Ķēniņš. (*izlien no slēptuves*). Tagad es to redzēju — cik meistariski tu rīkojies ar masām! Tas mazais ir ārkārtīgi bīstams, un tomēr tu tik viegli tiki cauri!

Kristofers. Es tūlīt manīju, ka viņš ir jucis, kaut arī mēģina runāt prātīgi.

Ķēniņš. Viņš uzdodas par direktoru.

Kristofers. Tik traks!

Ķēniņš. Diversants, nodevējs, diktators! Sagrābis viens visu varu, tur tūkstoti spiegu un simt miesassargu. Visus mūsu labākos spēkus ieslēdzis trako cellēs. Tagad viņš meklē mani. Spiegi viņam ziņojuši, ka es visas pasaules trakajiem esmu izsūtījis savu ķēnišķīgo manifestu. Vai neesi lasījis?

Kristofers. Traki, bet ne.

Ķēniņš. So vēsturisko dokumentu es glabāju lauvas astē. Klausies! — Visu kontinentu plānprātiņi, muļķi un trakie! Jūsu vienīgais un svaidītais ķēniņš Doremifasollasido Pirmais un Pēdējais jūs uzrunā, tā sacīdams: nokratiet gudreļu kaklakundzību! Gatavojieties lielās izrēķināšanās brīdim! Kas prot skaitīt, lai to dara! Kā pasaulē vairāk — gudro vai muļķu? Ar kādām tiesībām gudro minoritāte mums uzmetusies par kaklakundzi? Mēs gribam veidot pasauli paši pēc sava ārprāta! Tāpēc gatavojieties! Ierīkojiet slepenus arsenālus, krājiet pudeles, kniepadatas un uzraugu pletnes —!

Kristofers. Bet tad būs kaušanās, majestāt!

Ķēniņš. Jā! Kad ienaidnieka leģioni būs satriekti un trako aristokrātija pārņems varu, mēs atvērsim trako celles un atbrīvosim gudro režīma upurus. Lai paturētu tīru rasi, mēs neļausim trakam puisim krustoties ar muļķa meitu. Jo trakumam jāprogresē dabiskas izlases ceļā, un pēcnācējiem jāiet tālāk par saviem senčiem. Tāpēc trako aristokrātija joprojām paliks valdošā šķira — un muļķu masas vienotā frontē stāvēs aiz tās. Bet, kas negribēs stāvēt, lai krīt! No trako aristokrātijas ar laiku izveidosies evolūcijas krāšņākais zieds — ārprātīgo izlase, no kuras visām tautām nāks prinči un reģenti. Gudros mēs pārraudzināsim trako cellēs, un pasaules līdzsvars atkal būs teicamā kārtībā, un neviens pat

nepamanis, ka notikusi pārmaiņa. Jo visi cilvēki un lopi būs apvienoti. Skaistā un varenā ārprāta idejā.

Kristofers. Klusāk! Tur atkal daži nāk. Vai nebēgsim pie malas?

Ķēniņš. Tie ir mūsējie.

Parādās divi vīri, kas pastāvīgi lien viens otram priekšā.

Viens vicina iedomātu maksšķeri, otrs met spinningu.

Kristofers. Kas viņi tādi ir?

Ķēniņš. Separātisti. Pēc profesijas demokrāti.

Kristofers. Kāpēc viņi tā plātās?

Ķēniņš. Viņi maksšķerē.

Kristofers. Parkā? Te nav zivju. Ko viņi maksšķerē?

Ķēniņš. Balsis.

Kristofers. Un ko viņi ar balsīm dara?

Ķēniņš. Kā nu kurais. Balsis var visādi lietot. Ar tām var spēlēt domino, var pabarot kaķi vai kā maigus ziedīņus nospiest albumā par godu nākamām paaudzēm. Bet citādi tie ir īsti vīri un mūsu labākie karognesēji.

Kristofers. Tātad bīstami?

Ķēniņš. Kā kuram. Viņi gan ir ļoti kauslīgi un allaž uzbrūk, bet tikai savējiem.

Kristofers. Bet vai viņi kādreiz nepārskatās?

Ķēniņš. Nekad.

Kristofers. Tomēr labi, ka pagāja garām.

Ķēniņš. Un tagad tu vari mierīgi pastāstīt, kā tu te nokļuvi.

Kristofers. Man iznāca domstarpības ar ārstiem. Es viņiem lūkoju iestāstīt, ka esmu traks, bet izliekos par gudru.

Ķēniņš. Un ko viņi?

Kristofers. Viņi pastāvēja, ka esmu gudrs, bet izliekos par traku.

Ķēniņš. Paskat, cik āķīgi! Bet kam bija taisnība?

Kristofers. Es domāju, ka viņiem, bet viņi uztiepās, ka man.

Ķēniņš. Uz mata tāpat kā ar mani, tikai otrādi. Bet, tā kā tu nāc no āra, saki — vai kaut ko neesi dzirdējis par profesoru Kristoferu?

Kristofers (*pārsteigts aizdomīgi vēro ķēniņu, bet neatbild, jo nezina, ko teikt*).

Ķēniņš. Mēs jau sen te viņu gaidām, bet viņš vēl joprojām kavējas.

Kristofers. Kāpēc jūs viņu te gaidāt?

Ķēniņš. Viņš liekas traki gudrs vīrs, taisni tāds, kā mums vajadzīgs. Mums joprojām nav propagandas šefa. Ārprāta ideja vēl jānes masās.

Kristofers. Un tas būtu jādara man!?

Ķēniņš. Piedod, Kristofer, bet es tevi nepazinu! Kā tu esi pārvērties! Kaut ar novēlotu ierašanos, tomēr apsveicu!

Kristofers. Ko tu zini par mani?

Ķēniņš. Visu! Panāc tuvāk, lauva! Nekod rokā! Redzi, te ir visi laikraksti, kuros tu esi cildināts: sākot ar rūdas kalniem un akciju sabiedrību un beidzot ar trakomāju. Un man jāsaka, ka tu esi rikojies muļķīgi tur, kur vajadzēja traki rīkoties.

Kristofers. Kur esmu tik muļķīgi rikojies?

Ķēniņš. Un traki muļķīgi! Kā tu driksti sacelties pret akadēmiju tāda nieka kā rūdas kalnu dēļ? Ja akadēmija saka, ka rūdas kalnu nav, tad to arī nav!

Kristofers. Bet viņi tomēr ir!

Ķēniņš. Viņi nedrīkst būt! Un, ja rūdas kalni tomēr tur ir, tad tā ir viņu, ne akadēmijas vaina. Kāpēc tāda nieka dēļ tev vajadzēja apvainot akadēmiju, ka viņa ir traka? Tu varēji pierādīt, ka traki ir rūdas kalni, kas paceļas pret akadēmijas lēmumu. Akadēmiķi justos glaimoti, rūdas kalni neapvainotos, un visiem būtu labi. Bet tu lec akadēmijai acīs! Vai tu esi gudrs? Tie taču visi ir mūsējie. Piektā kolonna.

Kristofers. Ko tu saki?

Ķēniņš. Tāpēc arī akadēmija tevi atsūtīja pārskoloties, iekām viņa tevi uzņem savā klēpī. Un tas reiz notiks, tik tiešām, kā es esmu traks! — Bet tur atkal nāk tas uzurpators. Labāk manīsimies prom! (*Abi pazūd.*)

4

Direktors. (*abu sanitāru pavadīts, apsēžas solā un, muli plātīdams, kampj tveici, kamēr pavadopi nostājas aiz sola. Viens direktoram noslauka sviedrus, otrs atpogā apkakli.*) Tā-tā-tā... Tur putns svilpo, lai tur knābi! (*Sanitāri iemet akmeņus krūmā, putns aplust.*) Tā-tā-tā. Pēc pastaigas es gribu nosnausties. Lai trakie nerādās tuvumā! Bet tur viens nāk — bez kādas bijāšanas. (*Sanitāri uztraucas.*) Vai tiešām te kārtības vairs nav? Nekāda respekta pret manu personu? Nāk arvien tuvāk! Un kas nāk? Jaunkundzele! Vietējā? (*Sanitāri purina galvas.*) Traka? (*Sanitāri rausta plecus.*) Bet nāk taisni virsū!

Karina (*apstājas un pakniksē*). Direktora kungs, labdien!

Direktors. Tomēr nav traka, pazīst. — Kā tu zini, ka esmu direktors?

Karina. To rāda jūsu valdonīgā stāja.

Direktors. Pavisam gudra meita! — Ko tu meklē?

Karina. Darbu.

Direktors. Kādu darbu proti?

Karina. Nupat esmu beigusi trako kursus pie izglītības ministrijas. Esmu mācījusies, kā apieties ar plānprātiņiem, maniakiem, šizofrēniķiem, idiotiem —

Direktors. Un labi mācījusies! Bet vai proti dzīt respektu — iekšā un ārā?

Karina. Kā vajag.

Direktors. Tad iesniedz lūgumu!

Karina. Tas jau nodots kantorī.

Direktors. Arī ģimētnes vajag.

Karina (*pameklē somiņā*). Lūdzu!

Direktors. To es paturēšu pats, lai neaizmirstu tavu lūgumu akceptēt. Atbilde saņemsi gada laikā.

Karina. Vai nevar ātrāk?

Direktors. Kāpēc ātrāk? Mums te nekādas steigas nav. Kas traks, tas traks uz ilgāku laiku. Ar tevi tomēr varētu būt arī izņēmums.

Karina. Pateicos!

Direktors. Tavas gara spējas man tomēr vajadzēs pārbaudīt. Ja trakomājā tu nāc un iestājies labprātīgi, tad atzīstos, ka manā praksē šādam gadījumam nav precedentā. Bet tev nav jābaidās, ka pārbaude būs ļoti stingra, jo pēc manas pārliecības ikviens cilvēks ir zināmā mērā traks. Arī šie puisi, tāpat kā es pats. Tas ir vismodernākais uzskats, un, ja tu domā šeit strādāt, tad arī tev būs jāpiemērojas laika prasībām. Saki — vai tu tur ārpusē varētu just respektu pret kādu, kas ir traks?

Karina. Nē.

Direktors. Tāpat tu nevari prasīt, lai šeit trakie justu respektu pret kādu, kas ir gudrs. Ja tu arī neesi traka, tad, lai iemantotu trako simpātijas, tev par tādu vismaz jāizliekas.

Karina. Es centīšos.

Direktors. Savu autoritāti ikviens var nodibināt tikai līdzīgu starpā. Tāpēc es šeit esmu bijāts un cienīts. Savus lēmumus es neļauju nevienam apšaubīt — ne gudram, ne trakam. Mūsu laikos autoritāte, nabadzīte, vēl patvērusies tikai trakomājās. Ievēro, ka tikai šeit tu kalposi augstākai cilvēcībai!

Karina. Tāpēc esmu šeit.

Direktors. Tad paliec, brīdi paosti nākotnes gaisu! Man nāk miegs, un es pameklēšu klusāku stūrīti. Sēdi un paskaties, no trakajiem nav jābaidās. Viņi nevienu nenobeidz ar ļaunu nolūku. Tā-tā-tā. Uz redzēšanos! (*Prom.*)

5

Līdzko direktors aizgājis, atskan tāla rūkšana, un ķēniņš ar lauvu liksmi joņo pa celiņu atpakaļ. Karina sabijusies ieraujas solā. Bet aizmugurē atskan soļi, viņa metas apkārt un — ierauga Kristoferu.

Brīdi viņi nevar ticēt savām acīm un aplūko viens otru kā citas pasaules būtni. Kristofera izpūrušie mati, slimnieka apģērbs un koka tupeles biedē Karinu, un viņa tam tuvojas ļoti nedroši.

Kristofers jūtas pazemots un apkaunots. Viņi klusē ilgi.

Kristofers. Vai tiešām tā esi tu, Karin?

Karina. Es pati, Kristofer! Šoreiz savām acīm tu vari ticēt.

Kristofers. Te ne par vienu nekā droši nevar zināt — vai viņš ir vai tikai izliekas esam. Bet tevi es gaidīju. Katru dienu.

Karina. Es arī par tevi domāju — katru dienu.

Kristofers. Jutu. Zināju, ka tev jānāk.

Karina. Es arī nācu — bieži. Bet te iekļūt ir tikpat grūti, kā no šejienes ārā tikt. Vārtusargs nekad nav runājams. Mani viņš vienmēr noraidīja. Sodien es kāpu pāri sētai. Un tagad esmu te.

Kristofers. Bet kā tu tiksī ārā?

Karina. Tāpat. Krūmos man noslēptas kāpnes. Tu vari nākt man līdz. Bēgsim, Kristofer!

Kristofers. Savā trako uniformā es nevarēšu ārpusē rādīties.

Karina. Aiz sētas man noglabāts sainis ar drēbēm. Tu pārģērbsies, un mēs dosimies uz pilsētu, iekām tev sāk pēdas dzīt.

Kristofers. Bet ja mani notvers? Tad viņiem tūlīt radīsies aizdomas, ka es vēl neesmu pietiekami traks. Un tad mani ieslēgs trako cellē, no kurienes es vairs netikšu laukā. Nē! Ļauj man pārdomāt, Karin! Šī bēgšanas iespēja man sajauca galvu. Kāpēc tu man nerakstīji, lai varu tai pienācīgi sagatavoties?

Karina. Esmu tev daudz rakstījusi.

Kristofers. Es nesaņēmu nekā. Bet es gan rakstīju tev.

Karina. Arī es nekā nesaņēmu.

Kristofers. Mums te ir stingra cenzūra. Vai zini, kāpēc? Viņi baidās no trako sacelšanās visā pasaulē!

Karina. Kristofer!...

Kristofers. Tagad es tev liekos traks. Varbūt arī tā ir. Bet pamēģini pati šeit nodzīvot kaut nedēļu un tomēr nesajukt prātā, tad redzēsi, cik tas ir grūti. Cits manā vietā jau sen būtu kļuvis traks, bet es vēl tuos. Cik ilgi jau esmu šeit?

Karina. Vairāk nekā gadu, Kristofer.

Kristofers. Un cik ilgi man te vēl jāpaliek?

Karina. Nezinu, Kristofer! Nevienš to nezina. Sai trakomājā tu esi likumīgi ievietots un tikpat likumīgi aizmirsts. Jo tas visiem ir izdevīgi.

Kristofers. Kas īsti jums notiek tur ārpusē?

Karina. Nezinu, Kristofer! Man vairs nav skaidrs, kurš no mums dzīvo trakomājā — tu vai es.

Kristofers. Sākumā tas viss man likās muļķīgs joks. Es biju mierīgs, jo zināju, ka man ir draugi, kas mani nepametis netaisnībā un nelaimē. Bet tagad jau pagājis gads, un tu man saki, ka esmu likumīgi aizmirsts.

Karina. Draugi tevi nav aizmirsuši, Kristofer! Bet ko mēs varam darīt? Mēs vācam līdzekļus jaunai ekspedīcijai.

Kristofers. Kāpēc?

Karina. Tā ir vienīgā iespēja, kā tevi dabūt no šejienes ārā. Tagad tu skaities vai nu afērists, vai arī traks, un tavi rūdas kalni aizmirsti tāpat kā tu pats. Tāpēc mums jāriko jauna ekspedīcija, kurā piedalīsies arī zinātņu akadēmijas ģeologu sekcija. Tādā veidā mēs nāciju pievilksim aiz deguna pie rūdas kalniem un pateiksim: te tie ir! Un tad tevi attaisnos.

Kristofers. Mani attaisnos? No kādas vainas?

Karina. Ka tev nekādas nav. Bet tam vajag daudz naudas.

Kristofers. Taisnība ir man, bet jūs to vēl gribat pirkt!

Karina. Taisnība ir tikai vairākumam, Kristofer! Un vairākums ir nācija. Bet nācijai nevar pierādīt to, kas viņai nepatīk.

Kristofers. Patiesība nav nekāda skaistule. Bet tāpēc vien tā nav jāliek trakomājā!

Karina. Vēlāk viņi to sapratīs, Kristofer! Bet tagad tev jābēg! Tu nedrīksti te palikt tik ilgi, kamēr nācijai iepatīkas nākt pie prāta! Kamēr ekspedīcija atgriezīsies, tev būs jāslapstās!

Kristofers. Jāslapstās?

Karina. Protams. Viņi tevi meklēs visur. Un, līdzko tevi notvers, tevi tūlīt ieliks atkal trakomājā.

Kristofers. Un es lai viņiem palīdzu pierādīt, ka tiešām esmu traks? Jo kā citādi lai sauc cilvēku, kas bēg pats no savas taisnības? Nē, Karin, es palikšu te! Tik ilgi, kamēr viņi tur ārpusē atzīs, ka mana taisnība ir īsta. Un tad viņi nāks man pakal — tie paši, kas mani te ielika. Ar orķestri viņi nāks, lai man atvērtu vārtus! Kāpēc lai tagad kāpju pāri sētai? Nē! No šejienes es aiziešu kā uzvarētājs... vai arī te palikšu — kā uzvarētājs!

Karina. Pūli neviens vēl nav uzvarējis, Kristofer!

Kristofers. Meli! Un tos izplata pūlis, baidīdamies, ka viņam neuzbrūk un viņu nenogāž no māla kājām. Mani tomēr neiebiedēs! Glēvuļi! Senos laikos viņi drošajiem lika ērkšķu kroni galvā, tagad velk trakokreklu mugurā. Goda zīme ir cita, bet simbols tas pats... un par to es cīnīšos līdz galam! Kaut vien tas nebūtu tik smagi! — Tu teici — naudas jums trūkst?

Karina. Mums ir tikai desmitā daļa no tā, cik vajag.

Kristofers. Bet man vēl nauda ir un daudz! Nemiet to un izrīkojiet ekspedīciju uz vietas!

Karina. Tev iecelts aizgādnis, kas pārvalda tavu mantu. Un viņš mums nedod ne graša.

Kristofers. Es to nokārtošu!

Karina. Nekā tu vairs nevari nokārtot, Kristofer! Tava nauda tiek likumīgi glabāta taviem mantiniekiem.

Kristofers. Tagad man tā vajadzīga pašam, lai es varētu pierādīt, ka neesmu traks!

Karina. Likums tev atļauj būt trakam, bet ne tev pašam pierādīt, ka tu tāds neesi. Lūk, tik tālu tagad tu esi, Kristofer! Un kāpēc? Tu gribēji celt gaismā rūdu, lai cilvēki kļūtu laimīgāki un labāki. Bet viņi grib kļūt tikai bagātāki.

Kristofers. Diemžēl...

Karina. Allaž esi domājis tikai par minerāliem, Kristofer. Bet cilvēkus tu nepazīsti.

Kristofers. Vai tas nav tas pats? Padomā, Karin! Tiesa — ikviens cilvēks man allaž licies kā dieva dots kvarcīts — ar savu kristālisko struktūru un pats ar savu krāsu. Ja arī slīpējuma tam nav, kristāla vērtība tomēr paliek. Un tikai paskaties, Karin, kā kristāls pārvēršas meistara rokās! Vispirms tam atskalda pašmīlības šķautnes, tad izlīdzina iedomības plaisas, nereti visu kris-

tālu pāršķel vidū pušu, iekām sāk to slīpēt. Tas prasa daudz pacietības un pūļu, bet, kad darbs ir galā, tu agrāko rupjo akmeni vairs nepazīsti. Tas uztver visniecīgāko gaismas stariņu un apskaidrotu laiž to tālāk. Visa pasaule tajā zaigo un mirdz! Un taisni tāpēc, lūk, pasaule pastāv, lai reiz tā atmirdzētu skaidrībā! Cilvēki dzīvo tikai tāpēc, lai tiktu slīpēti. Bet dimantu, kā zini, var slīpēt tikai viņa paša putekļos. Tāpēc mums nav jābaidās sairt un izputēt... ja tas vajadzīgs... ja meistaram jāšaberž tūkstoši sīku dimantu, lai vienam lielam briljantam liktu atmirdzēt... — Vai tagad tu saproti, Karin, kāpēc es palieku te? (*No slēpumaini.*) Lai viņus tur — slīpētu!...

Karin a. Saprotu. Ai, Kristofer!

6

Ķēniņš (*apstājies pa gabalu, ar divainām zimēm bridina Kristoferu*).

Kristofers. Nāciet tuvāk, majestāt, nebaidieties! Tā ir mūsējā.

Karin a. No vieglprātīgo nodaļas.

Ķēniņš. Kandidāte? Apsveicu! Ja tev laba galva, tad varēsim tevi drīz promovēt par pustraku. Tagad es jums parādīšu, ko nupat atradu. Nē, iesim citur! Man liekas, te savi deviņi duči ziņkārīgo skatās.

Kristofers. Arī tie visi ir mūsējie, majestāt! Tāpēc rādi vien droši, ko tu atradi!

Ķēniņš. Nazi! Un briesmīgi asu! Paskatieties! O, ja man tāds būtu bijis rokā toreiz, kad gadījās lielā sacelšanās! Iedomājieties: tirāns gulēja zem mana papēža! Ja toreiz man rokā būtu bijis nazis! Bet bija tikai kniepadata... Taču nākamā reizē —

Karin a. Ar nazi! Bet grieziet ar mugurpusi!

Ķēniņš. Kāpēc?

Karin a. Tas briesmīgi kutina.

Ķēniņš. Lūk, ideja! Kāpēc gudros uzurpatorus tik viegli nobeigt? Mēs viņus nokutināsim! — Bet tur atkal nāk tas diversants ar abiem miesassargiem. Man jāpazūd. (*Prom.*)

Karin a. Arī man jāiet, Kristofer! Es nevēlos, ka direktors mani redz ar tevi runājamies.

Kristofers. Saprotu, Karin! Tas ir viens no bīstamākiem šai republikā. Tāpēc ej! Bet kad es tevi atkal redzēšu, Karin?

Karin a. Drīz. Ļoti drīz. (*Prom.*)

7

Parādās atkal direktors ar saviem apsargiem.

Atkal apstājas un noskata Kristoferu, šoreiz jau manāmi apkaitināts.

Direktors. Viņš joprojām te nicīgi stāv un izaicina manas dusmas.

Kristofers. Kas man jādara?

Direktors. Jābēg vai jāslēpjas — tāpat kā visiem citiem. Tādā veidā te jāparāda cieņa vienīgai autoritātei, tas ir, man. Bet tu paliec kā zemē iedzīts miets. Tu grauj pastāvošo iekārtu. Tev jāievēro šejienes likums, tāpat kā visiem citiem!

Kristofers. Bet, mani kungi, es taču neesmu traks!

Direktors. Vai dzirdējāt? Tas ir vistrakākais, ko man jebkad kāds iedrošinājis sacīt. Viņš neesot traks! — Ar kādām tiesībām? Tev nav ko atbildēt. Tad klausies: tas ir tā saucamais klusais ārprāts, ar ko tu slimo, visbīstamākais trakuma veids. Tāpēc, sanitāri, — katru vakaru šim vīram trako kreklu mugurā un aukstā dušā iekšā! (*Prom.*)

PIEKTĀ AINA

Radioziņotājs. Cienījamās klausītājas un godātie klausītāji! Uzmanību, uzmanību! Tagad esam pieslēgušies vēsturiskam notikumam, kura norisi jūs tūlīt dzirdēsīt. Valdības galva nācijai sniegs vēstījumu, kura saturs vēl pagaidām ir valsts noslēpums. Es redzu te sapulcējušos patriotus no visiem tautas slāņiem. Liela notikuma nojautā un bijīgā klusumā viņi vēro paaugstinājumu ar galdu un trim krēsliem. Patlaban iesteidzas divi kalpotāji un galdu pārklāj ar sarkanu drēbi. Brīdis ir ārkārtīgi svinīgs. Lūk, tagad kalpotāji atver durvis, un pa tām ienāk divi kungi! Vienā es pazīstu zinātņu akadēmijas sekretāru, kura vārds ir starptautiski pazīstams un dara nācijai vislielāko godu. Otrs ir jaunāks, viņa personība un godavārds man svešs, bet viņa klātbūte šai vietā runā pati par sevi. Tagad abi kungi ieņem vietas pie sarkanā galda un tur paliek godbijīgi stāvam. Acimredzot viņi gaida ekselences kabinetšefa ierašanos. Jā, tur viņš nāk. Noteiktā, enerģiskā solī un ar dziļu nopietnību inteligentajā sejā, ko pazīst ikviens mūsu zemes vistālākajos stūros. Tagad ekselence ieņem vietu pie sarkanā galda, visi sapulcējušies aiztur elpu, lielais brīdis ir klāt. Uzmanību, uzmanību! Pie mikroфона viņa ekselence kabinetšefs!

Kabinetšefs. Mana tauta! Kĥm. Ar šiem trim āmura sitieniem es pasludinu jauna laikmeta sākumu. Notikums, ko gribu vēstīt nācijai, līdz šim brīdim turēts vislielākā slepenībā, kamēr tika pārbaudīts tā svarīgums. Priekš dažām dienām no Ziemeļu kalniem atgriezās — kĥm — manas valdības izriķotā zinātnieku ekspedīcija, kurai bija uzdots vēl neizpētītos apgabalos meklēt dabas bagātības. Tagad man piekrīt tas lielais un vēsturiskais gods — ziņot nācijai, ka valdības pasākums guvis necerēti spozhas sekmes. Ziemeļu masīvā ekspedīcija konstatējusi dzelzsrūdas atradnes, kas, lai gan vēl nav precīzi novērtētas, pēc iepriekšējām aplēsēm nākamajos divsimt gados dos valstij valūtu, bet tautai — darbu un maizi. Jau tuvāko divu gadu laikā mēs ieņemsim otro vietu pasaules tērauda produkcijā. Tas nozīmē, ka mūsu valsts saimnieciskā un politiskā nozīme strauji augs. Jau rīt, kad vēsts par jaunatrastajām rūdas bagātībām aplidos pasauli, mēs avansē-

sim politiskā rangā un otrās šķiras lielvalstu grupā tūlīt ieņemsim goda pilno ceturto vietu. Un tas ir tikai sākums. Noteikti mēs iesim tālāk, lai kļūtu par pirmās šķiras lielvalsti. Atradums Ziemeļu masīvā mums paver nepārskatāmas iespēju perspektīvas. Analīzes, kas izdarītas ar iegūtajiem rūdas paraugiem, rāda, ka mūsu priekšā ir tik augstas kvalitātes metāls, kāds pasaulē vēl nav pazīstams. Tā kā rūda atrodas zemes virspusē divi līdz trīs simti metru augstu pakalnu veidā, tad arī tās izmantošana būs tik lēta kā nekur citur pasaulē. Tas nozīmē, ka mūsu rūda būs vislielākās konkurences spējīga, bet valsts kase un nācijas labklājība nodrošināta. Daļa varonīgo ekspedīcijas vīru palikusi ziemeļos, kur viņi turpina pētīšanas darbus, cīnoties ar moskītiem un dabas spēkiem. Šiem drosmīgajiem pionieriem nācijas vārdā es uzsaucu: hip, hip, hura! Divus atbildīgos ekspedīcijas vadītājus jūs te redzat savā priekšā. Pirmais ir mūsu zinātņu akadēmijas sekretāra kungs, kas ekspedīciju vadīja, tā sakot, no sava rakstāmgalda. Viņš izstrādāja ekspedīcijas teorētisko konceptu, bez kura nebūtu bijis praktisko panākumu. Otrs ir mūsu jaunais un neatlaidīgais pētnieks docents Toma kungs, saukts Neticīgais Toms, kas ekspedīciju laimīgi aizveda līdz Ziemeļu kalniem un tur to pameta, lai divu zinātnieku un divu mūļu pavadībā atgrieztos galvaspilsētā ar jaunās rūdas paraugiem. Kopš viņa atgriešanās valdības namā notiek ministru padomes sēdes divdesmit piecas stundas dienā. Valdība dara visu neiespējamo, lai tautu vestu pretī labklājībai visstraujākā tempā. Khm. Godinot šo nacionālo varoņu nopelnus un drosmi, es kā bruņniecības sola mestrs esmu ierosinājis viņu uzņemšanu bruņinieku kārtā, bet kā valdības galva esmu ierosinājis viņu apbalvošanu ar Goda leģiona ordeni.

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Lūdzu vārdu. — Ekselences, dāmas un citi! Būdams pārāk aizkustināts par lielo godu, kas man parādīts, es baidos, vai atradīšu savai pateicībai piemērotus vārdus. Un tomēr man jārunā, lai aizrādītu, ka tas ir mana mūža lielākais gandarījums. Un proti, ka mana zinātniskā teorija, kas četrdesmit astoņus gadus bija palikusi noniecināta un ignorēta, šodien piedzīvo savu triumfu. Jau kā jauns zinātnieks es sāku interesēties par leņķi, ko Zemes ass veido ar orbītas plāksni. Pieņemot, ka Zemes specifiskais svars visā masā sadalīts samērā vienveidīgi, ļoti komplicētu aplēšu ceļā es konstatēju, ka šis leņķis nevarētu būt tāds, kāds tas ir. Bet, ja tas nav tāds, kādam tam vajadzētu būt, tad tas nozīmē, ka Zemes svars ir nevienmērīgi centrēts un vienā no abiem poliem ir jāatrodas liekam smagumam. Tādu var radīt, piemēram, lielas metāla masas, kas nezināmu cēloņu dēļ izvirzījušās globa perifērijā. Tagad tas atrasts, par to es priecājos un no sirds pateicos mūsu gudrajai valdības galvai. Es beidzu.

Sefs. Vai arī ekspedīcijas faktiskais vadītājs mums teiks kādu vārdu?

Asistents. Labprāt.

Sefs. Nācija vēlas dzirdēt arī jūsu balsi.

Asistents. Neesmu runātājs, ekselence, un baidos, vai mana balss būs patikama. Sai brīdī es tomēr nevaru klusēt. Ja esmu aicināts šai svinīgajā sapulcē būt klāt, tad tas ir liels gods, un ar to man pietiek. Bet ir vēl kāds, kura vārdā es šeit stāvu, un viņam ar to nepietiek.

Sefs. Lai nenovirzītos no lietas, es lūdzu jūs runāt pašam savā vārdā.

Asistents. Par rūdas kalniem?

Sefs. Lūdzu!

Asistents. Rūdas kalnus mēs sameklējām viegli tikai tāpēc, ka tie jau bija atrasti priekš divi gadiem. Toreiz es piedalījos ziemeļu ekspedīcijā kā profesora Kristofera asistents. Kad mēs atgriezāmies, par to ziņoja laikraksti, par to runāja tauta, bet pēc pāris mēnešiem viss aizmirsās. Un šovakar, uzmanīgi sekodams svinīgajām runām, es biju pārsteigts, ka ne reizes nedzirdēju pieminam profesora Kristofera vārdu. Neesmu arī viņu pašu redzējis, lai gan taisni viņam vispirmā kārtā vajadzēja būt šeit. Tāpēc, ekselences, kungi un tauta, es tagad prasu: kur ir profesors Kristofers?

Sefs. Profesors Kristofers, pardon? Šis vārds man tiešām liekas dzirdēts. Un jūs sakāt, ka viņš pirmais atradis rūdas kalnus? Tādā gadījumā tas tiešām ir *faux pas*, ka viņš ticis apiets. Profesora kungs, lūdzu ieņemt vietu pie šī galda! Saprotiet, ka tajos lielajos notikumos, kādi mūs šais dienās piemeklējuši, visus sīkumus es nevaru paturēt prātā. — Neviens neatsaucas. Vai profesora Kristofera šeit nav? Nav. — Kur ir policijas inspektors?

Inspektors. Šeit!

Sefs. Šurp!

Inspektors. Jūsu rīcībā, ekselence!

Sefs. Nācijas vārdā es jums jautāju: kur ir profesors Kristofers?

Inspektors. Ar jūsu atļauju, ekselence, — trakomājā.

Sefs. Ko viņš tur dara?

Inspektors. Ar jūsu atļauju —

Sefs. Kāpēc jūs sakāt: ar jūsu atļauju? Vai es profesoru Kristoferu ieliku trakomājā?

Inspektors. Ar jūsu atļauju: es to darīju... lai pārbaudītu viņa gara spējas.

Sefs. Tagad es sāku to atcerēties. Tā bija ļoti nepatīkama lieta — toreiz. — Kāpēc jūs man neziņojāt lietas turpmāko gaitu?

Inspektors. Līdz šim laikam tai vēl nekādas gaitas nav.

Sefs. Kā? Jūs ieliekat cilvēku trakomājā un tālāk par to vairs neliekaties ne zinis?

Inspektors. Ar jūsu atļauju, ekselence: man tiesības tikai ierosināt aizdomīga indivīda gara spēju pārbaudi, bet es nevaru dot ārstiem norādījumus, cik ilgā laikā pārbaude jāizdara.

Sefs. Bet tas ir skandāls! Ja es pats nebūtu valdības galva, es neticētu, ka šai zemē var notikt tādas lietas! Ieliek cilvēku trakomājā un aizmirst! Un kādu cilvēku! Kas nācijai pavēris ceļu uz bagātību un nākotni! — Un jūs vēl, inspektora kungs, varat mierīgi stāvēt man acu priekšā? Dodiet tūlīt rīkojumu, ka profesors Kristofers šai pašā brīdī tiek atbrīvots!

Inspektors. Šādu rīkojumu, ekselence, es nevaru dot, lai nepārkāptu savas varas robežas. Kad psihopatoloģijas eksperts būs teicis savu vārdu —

Sefs. Vēlreiz: skandāls! Ja es pats nebūtu valdības galva, es neticētu, ka esam iestiguši tādā birokrātijas purvā! — Pie velna ekspertu! Tagad taču visiem skaidrs, ka profesors Kristofers ir cienījams un augstākā mērā gudrs vīrs.

Inspektors. Pareizi, ekselence! Taisni manas domas, un tādas tās vienmēr bijušas — personiski. Bet kā policijas inspektoram man vajadzēja pildīt pienākumu, kas parasti nekad nesakrīt ar paša pārlicību. Un pēc tam, kad zinātņu akadēmijas sekretāra kungs nodeva liecību, kas profesoru Kristoferu iznīcināja ne tikai morāli, bet arī zinātniski —

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Es protestēju! Tas ir fakts viltojums! Savu liecību es nodevu kā zinātņu akadēmijas sekretārs, ne kā cilvēks! Es citēju ģeologu sekcijas memorandu, kas nekādā ziņā nesakrita ar manām personiskajām domām. Kā amatpersonai man bija tiesības izteikt tikai sekcijas ieskatu, ko es arī darīju. Kas zīmējas uz manis paša uzskatu, tas pilnā mērā un visos sīkumos sakrita ar profesora domām. Tam labākais pierādījums ir apstākļi, ka, kā jau minēju, profesora praktiskās izrīcības panākumi manu teoriju pierādījuši par pareizu.

Inspektors. Vai man atļauts aizrādīt, ka esmu ticis pārprasts? Es tikai atgādināju notikumus, kas visiem vēl dzīvi atmiņā. Zinātņu akadēmijas sekretāra kunga vārdi, ko viņš nupat sacīja, ir lielākais gandarījums mums visiem un sevišķi man. Tā kā ģeologu sekcijas memorands bija vienīgais zinātniskais pamats, uz kura profesors Kristofers tika nostādīts traka cilvēka stāvoklī, tad tagad mums vairs nav šķēršļu neapbrīnot šo ģeniālo vīru visā viņa lielumā. Dāmas un kungi, sakiet — kurš nenormāls cilvēks riskētu ar savu naudu zinātnisku principu dēļ, kā to darīja profesors Kristofers? Un kurš nenormāls cilvēks būtu tik lepns, ka viena pliķa dēļ rožu buķeti bildināmās jaunavas vietā atdotu viņas kalponei, kā to darīja profesors Kristofers? Vai arī — kurš nenormāls cilvēks, mīlēdams savu tuvāku, vispirmā kārtā paturēs acīs savas īpašuma tiesības, kā to darīja profesors Kristofers? Esmu dziļi gandarīts, ka mūsu taisnīgās valdības galva šo pārpratumu tagad novērsis, dodot man iespēju šai vietā izteikt savas domas profesora Kristofera lietā.

Sefs. Ar šiem trim āmura sitieniem es konstatēju, ka profesors Kristofers kritis par upuri pārpratumiem, kura sekās saskaņotāmas netaisnības pazīmes. Mana valdība uzskata par svētu pie-

nākumu cietušo rehabilitēt nācijas vārdā. Ārkārtējā situācija mums tagad liek noteikti rīkoties. Līdzko valdība būs paēdusi lunci, tā sapulcēsies ārkārtējā sēdē un kategoriski lems par soļiem, kādi sperami profesora Kristofera lietā. Gandarījumam, ko viņš saņems, ir jāklūst par nācijas labāko jūtu izpausmes aktu. Mēs izstrādāsim sīku plānu tautas spontānās sajūsmas manifestācijai. Bet pagaidām, būdams pārliecināts, ka visi man pievienojas, es profesoram Kristoferam nācijas vārdā uzsaucu: hip, hip, hurā!

Radioziņotājs. Cienījamās klausītājas un godātie klausītāji! Vēsturiskā sapulce beigusies. Ekselence atstāj paaugstinājumu, viņam seko pavadoņu svīta, bet sapulces dalībnieki, taisnības uzvaras pacilāti, sāk izklīst. Uzmanību, uzmanību! No šejienes mēs pieslēdzamies Bēthovena zālei, kur jūs tūlīt dzirdēsiet svinīgu džeza koncertu meistaridirigenta Vaučaumba vadībā ...

SESTĀ AINA

Sniegota pakalna ainava polārā naktī. Debesīs plandās ziemeļblāzma, gaismas krāsa nemanot mainās un pāriet no vienas otrā, viss liekas nereāls.

Trollis (*izlaidies uz klints, sildās ziemeļblāzmā, kamēr klintis un ledus sprēgā sivaļā salā*).

Kristofers (*savā slīmnieka tērpā, ar basām kājām koka tupelēs uznāk pakalnā, aplaiž skatu apkārt un apsēžas blakām trollim*).

Trollis. Jau atkal tu te? Vai tev tur lejā nemaz vairs miera nav?

Kristofers. Man krūtīs ir magnēta adata, un tā vienmēr griežas uz ziemeļiem.

Trollis. Pret rūdas kalniem? Papricājies! Tikai nekā neaiztiec!

Kristofers. Man vairs nekā nevajag.

Trollis. Beidzot esi nācis pie prāta, bet par vēlu! Reiz es brīdināju tevi, ka tu izputēsi, ja aiztiksi to, kas mans. Kāpēc tu neklausīji?

Kristofers. Tāpēc, ka es esmu cilvēks, bet tu — muļķa spoks.

Trollis. Gudrais no trakomājas! Tik tālu esi ticis! Un tālāk ceļa vairs nav.

Kristofers. Tālāk var iet arī bez ceļa. Ja tu atstāj pēdas sniegā un vēlāk tev seko citi, tad tas ir jau ceļš. Bet vienam jābūt pirmajam.

Trollis. Tikai tas parasti nosalst un izput.

Kristofers. Ikvienam jāizput. Bet pēdas paliek.

Trollis. Vai tev pašam tas liekas gudri sacīts?

Kristofers. Patiesībai ir vienalga, kā to izteic. Pēdas tomēr paliek.

Trollis. Diemžēl tavu pēdu te jau pārāk daudz. Simti tev sekojuši. Redzi, tur lejā — viņu teltis! Ik nakti es ap tām lodāju,

cerēdams, ka guļammaisos atradīšu sastingušus liķus. Bet viņi joprojām kustas! Un, kad pienāks pavasaris, viņi rīkosies vēl negantāk. Viņi jau stigo dzelzceļus un šosejas. Viņi urbjas visdziļākajos slāņos un nemitīgi lēš, cik miljonu tas vērts. Iekārē un skaudībā drebošiem pirkstiem viņi grābstās ap šiem tīrajiem pakalniem. Visu zemeslodi viņi būtu gatavi pārdot pašam velnam, ja vien kāds gadītos, kas grib to pirkt. Lūk, to visu es paredzēju, kad tu šeit parādījies pirmo reizi! Tāpēc es nolēmu tevi izputināt, un savu vārdu es turēju godīgi. Bet tavas pēdas palika. Pa tām nāk citi, lai izputinātu mani. Tev vēl ir trakomāja, kur patverties, bet man nav nekā. Vai tagad tu sāc saprast, ko izdariji, Kristofer?

Kristofers Jā.

Trollis. Simt tūkstoši cilvēku no paaudzes uz paaudzi te mocīsies un mirs. Kapsētas augš ap raktuvēm, pat koka krustu cilvēks nedabūs par savu pazaudēto dzīvi. Vai tā tu viņus domā darīt laimīgus? Visa cilvēkam ir jau par daudz, tikai miera un gaisa viņam trūkst. Un tā vietā tu viņam uzvēli rūdas kalnus uz krūtīm.

Kristofers (*klusē*).

Trollis. No ārprāta augstumiem tagad tu noskaties uz savu roku darbu. Savus pēctečus kā mēra baciļus tu redzi lodājam starp pakalniem. Un viņu pašu nelaime viņus dzen.

Kristofers. Pareizi: mūsu pašu nelaime mūs dzen, un tikai tāpēc mēs esam cilvēki. Ikviens dzīvnieks ir laimīgāks par mums, un tomēr nav cilvēka, kas no savām nelaiemes tiesībām atteiktos.

Trollis. Kristofer, līdz šim man likās, ka tu nonāci trakomājā cilvēku muļķības dēļ; tagad man jāsāk domāt, ka tur ir tava istā vieta. Tu zaimo dzīvību! Ikvienu radība bēg no nelaiemes un sāpēm, lai varētu pastāvēt.

Kristofers. Un tomēr neviena nepastāv, tās visas iet bojā. Kāpēc bēgt no nelaiemes un nāves, ja labi zini, ka izbēgt nevari? Vai tādā gadījumā veselais prāts nav ārprāts? Tāpēc cilvēkam, lai tiktu pie gudrības, ir jāatsakās no prāta.

Trollis. Un tas tev izdevies. Vēlu laimes, Kristofer! Pareizāk man jāsaka: vēlu nelaimi! Ceru, ka tas tev patīk labāk?

Kristofers. Cilvēkam, iekām viņš tapa, neviens neprasīja, vai viņam tas patīk. Uz pēdām viņam seko nelaimju legions, un to komandē nāve. Savā īsajā eksistences laikā viņš nedrīkst ne brīdi apstāties. Lai atkratītos no savām nelaimēm, viņam jāatrisina tūkstoši mīklu, lai izvairītos no slimībām, viņam tās jāpārspēj, lai uzveiktu nāvi, viņam nemitīgi jādomā un jāmeklē īstenības pēdējie pamati. Saki — kas būtu cilvēks bez savas nelaiemes? Tāds pats dzīvnieks kā visi pārējie, kam nelaiemes nav tāpēc, ka viņi to neapzinās.

Trollis. Un tāpēc tu cilvēkam uzgrūdi nelaiemes kalnus kaklā — lai cilvēkus darītu laimīgus?

Kristofers. Ne laimīgus, bet labākus.

Trollis. Un tāpēc tev vajadzēja nākt šurp, lai ar saviem kompasiem traucētu manu tūkstošgadīgo mieru? Rakties zemē, lai meklētu nelaimi, kas cilvēkus darītu labākus? Nē, Kristofer! Ne tur (*viņš nikni spārda zemi*) tev vajadzēja meklēt, bet (*viņš dur ar pirkstu Kristoferam krūtīs*) šeit!

SEPTITĀ AINA

Plašas kāpnes, kas ved uz azīla vārtiem.

1

Inspektors (*greznā uniformā, apkāries medaļām un ar greznu zobenu pie sāniem, ierodas pirmais*). Fanfaristi, šurp!

Trīs fanfaristi. Šeit!

Inspektors. Ieņemt vietas! Šeit, te un tur! Parādes stāju! Pateicos, pateicos! Uz jums gulstas atbildība ne tikai par ceremonijas izdošanos, bet arī par ekselenču drošību. Ešiet modri, turiet acis vaļā, lai šeit nenotiktu nekas tāds, ko neesmu paredzējis! Kad es paceļu roku, jūs sagatavojieties, kad es to nolaižu, jūs pūšat tušu. Sapratāt?

Fanfaristi. Taisni tā!

Inspektors. Pateicos, pateicos! — Kas nāk?

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Zinātņu akadēmijas sekretārs — augstākā uzdevumā.

Hanna. Viņa meita. Savas sirds uzdevumā.

Inspektors. Otra un trešā vieta no centra pa labi.

Hanna. Aiz uztraukuma jau divas nakts neesmu gulējusi. Kur varu apsēsties?

Inspektors. Uz kāpnēm un tikai pagaidām, kamēr ierodas valdības galva visaugstākā uzdevumā. Sēdekļi šai svinīgajā ceremonijā nav paredzēti. Taisnību sakot, jums nevajadzēja nākt, jo jūsu vārda manā sarakstā nav.

Hanna. Es tomēr atnācu un palikšu. Profesors Kristofers man jāsgaida šai vietā, jo viņa ceļš uz trakomāju sākās manā istabā.

Inspektors. Jums taisnība, bet nav vēlami katru privātu patiesību pacelt valstiskā plāksnē. — Kas nāk?

Kāds kungs. Ierodas žurnālisti un preses fotogrāfi.

Inspektors. Apakšējā stūrī pa kreisi. — Vai jūs pazīstat visus savus ļaudis?

Kungs. Es atbildu par viņiem.

Inspektors. Lūdzu leģitimēties!

Kungs (*pasniedz apliecību*). Starptautiskās žurnālistu federācijas karte.

Inspektors. Pateicos, pateicos! — Kas nāk?
 Radioziņotājs. Valsts radiofona informators.
 Inspektors. Un šis vīrs?
 Radioziņotājs. Mans tehniskais palīgs.
 Inspektors. Kas viņam rokā?
 Radioziņotājs. Vadi un mikrofons.
 Inspektors. Lūdzu leģitimēties!
 Radioziņotājs. Speciālcaurlaide.
 Inspektors. Pateicos, pateicos! — Apakšējā stūrī pa labi.
 Radioziņotājs. Man jābūt svinīgās ceremonijas centrā,
 vismaz mikrofonam. Kur stāvēs profesors Kristofers?
 Inspektors. Šai punktā. Es to apzīmēju ar zilu krustu.
 Radioziņotājs. Un viņa ekselence valdības galva?
 Inspektors. Šai punktā. Es to apzīmēju ar sarkanu krustu.
 Es pats stāvēšu te. — Kas nāk?
 Asistents. Profesora Kristofera asistents.
 Inspektors. Leģitimāciju!
 Asistents (*atbida viņu sānis*). Lūdzu!
 Inspektors. Pateicos, pateicos!
 Radioziņotājs. Cienījamās klausītājas un godātie klausītāji! Uzmanību, uzmanību! Tagad esam pieslēgušies vietai, kuru man tuvāk grūti raksturot. Es redzu plašas kāpnēs, kas augšgalā noslēdzas ar grandioziem vārtiem. Aiz tiem sākas īpaša valsts mūsu valstī — paraugtrakomāja. Tur jau divus gadus uzturas mūsu nacionālais varonis profesors Kristofers, izolēts no lielajiem notikumiem, kas šai laikā skāruši mūsu zemi. Te jau sapulcējušies dažādi kungi, kas gaida viņa ekselences premjerministra ierašanos, un simboliski visa nācija ir šeit klāt. Tagad jūs dzirdat piebraucam valdības mašīnu parādes eskorta pavadībā. Uzmanību, uzmanību! Viņa ekselence ierodas svinīgā notikuma vietā.
 Inspektors (*iet kabinetšefam preti un raportē*). Ekselence, atļaujiet man kā šī svinīgā brīža komandantam ziņot, ka viss līdz šim te risinājies paredzētā kārtībā.
 Kabinetšefs. Kur ir profesors Kristofers?
 Inspektors. Pagaidām vēl tur iekšā. Pēc visaugstāk sankcionētā protokola jūs viņu sagaidāt šeit. Lūdzu dot pavēli ceremoniju sākt!
 Šefs. Sāciet!
 Inspektors. Asistenta kungs, lūdzu, pavadiet mani pie profesora Kristofera!
 Asistents. Es viņu atvedīšu viens.
 Inspektors. Pateicos, pateicos!
 Asistents (*pazūd aiz lielajiem vārtiem. Nervozas gaidīšanas brīdis. Inspektors pārbauda grupas, norāda vietas un koriģē stāju. Kabinetšefs sakārto ordeņus, uzbužina ūsas un ieliek monokli aci. Fotografāji sagatavojas atklāt uguni. Fanfaristi sastingušas trauksmes stāvoklī*).

Vārti mazliet paveras, un pa tiem iznāk Kristofers, asistenta pavadīts. Asistents viņu tur pie elkoņa un kaut ko drošinādams čukst ausī. Klusums, tikai profesora koka tupeles kladz uz akmens. Sis skats apmulsina gaidītājus. Kristofers jau labu gabalu nokāpis lejup, kad inspektors atjēdzas, ka jādod fanfaru signāls. Bet, līdzko atskan pirmās notis, profesors izbiedēts izraujas no asistenta rokas un metas atpakaļ. Asistents viņu notver pie vārtiem. Fanfaras aplklusušas, un profesors jau drošāk nāk lejā. Beidzot viņš stāv pusloka vidū — kabinetšefa uniformas priekšā, turēdams slimnieka pidžamu uz krūtīm cieti.

Šefs. Profesor Kristofer, — jo mums nav pamata šaubīties, ka tu tas tiešām esi, — klausies! Šobrīd nestāvam šeit tikai mēs, kas esam nākuši tev pakaļ. Nē! Uz šīm trakomājas trepēm tagad visa nācija stāv aiz mums. Vispirmā kārtā tev jāsaprot, ka nācija var darīt pāri, bet viņa nav netaisna; viņa var darīt nepareizi un tomēr nekļūdās. Bet šobrīd — un tas ir pirmais gadījums mūsu slavas apmirdzētajā vēsturē — nācija atzīst savu kļūdu. Viņa sauc tevi atpakaļ.

Kristofers. Es nenācu labprātīgi šurp. Mani atveda cietuma karietē, un divi sanitāri brauca man līdz. Bet es nekur nemanīju nāciju.

Šefs. Viņas vārdā mēs tagad nākam tev pakaļ. Toreiz tu atbrauci cietuma karietē — un tas bija nepatīkami tev. Tagad tas nav patīkami nācijai, un tāpēc tu atgrieziesies triumfa braucienā. Nācija restaurē tavu godu, un viņa vēlas, lai tas notiktu tai pašā vietā, kur tu piedzīvoji savu lielāko kaunu.

Kristofers. Tas ir nācijas kauns.

Šefs. Un mēs dziļi apbrīnojam tavu gara spēku, ar kādu tu to panesi.

Kristofers. Mans tēvs bija zemnieks, augstība.

Šefs. No šī brīža tavš tēvs nekad nav bijis zemnieks, Kristofer, jo visus tavus senčus un senču senčus bruņniecības sols ar visaugstāko pavēli ir pacēlis dižciltīgo kārtā.

Fanfaras pūš par godu jaunajam bruņiniekam.

Šefs. Tālāk — kā Goda leģiona kapitula prezidents es tev ziņoju, ka vienbalsīgi un dziļā saviļņojumā kapituls savā pēdējā sēdē nolēma tev piešķirt Goda leģiona lielkrustu, un te tas ir.

Fanfaras. Priekšā iznāk zinātņu akadēmijas sekretārs.

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Mans dižciltīgais draugs! Pasaule, kā tev labi zināms, nav pilnīga, un viņa pat nerāda vēlēšanos tāda kļūt. Tu arī zini, ka atziņas ceļš ir grūts. Tas neved no mazākām patiesībām uz lielākām, bet gan — no lielākām kļūdām uz mazākām. Arī zinātņu akadēmija gāja šo ceļu, parakstot memorandu, kas priekš divi gadiem tevi noveda trakomājā. Bet šodien man kā zinātņu akadēmijas sekretāram un tavam labākajam draugam piekritis tas lielais gods — tev ziņot, ka zinātņu akadēmija savā pēdējā sēdē vienbalsīgi — tikpat vienbalsīgi, kā

viņa toreiz parakstīja memorandu, — nolēma tevi uzņemt savā saimē. Tagad mēs esam šeit, lai tev pasniegtu nemirstības diplomu un apliktu akadēmiķa talāru. Cepure vēl nav gatava, bet vistuvākā laikā tu saņemsi to pa pastu.

Atkal fanfaras.

Šefs. Oficiālā daļa pagaidām beigusies. Profesora kungs, atļaujiet tagad man apsveikt jūs kā cilvēkam!

Kristofers. Ekselences un kungil... tāpat arī visi godīgie ļaudis, kas šeit neesat klāt, — es pateicos jums visiem! Tie gan ir tukši vārdi, bet es lūdzu man piedot... Divi gadi, ko esmu dzīvojis starp trakākiem no trakajiem... jo smagi skāruši arī manus nervus. Vienīgais, ko tagad jaudāju pateikt, ir tas... ka es priecājos... ne tik daudz par godu, kas man parādīts, bet ka patiesība ir uzvarējusi... un ka rūda, ko esmu atklājis, tagad nāks lejā, dos cilvēkiem gaišāku dzīvi un darīs labākus viņus pašus. Visu šo laiku es nevarēju darboties jūsu vidū un labā, bet es daudz domāju... un domāju tikai par rūdu, mani draugi. Savus pētījumus esmu nemitīgi turpinājis arī šeit... un tagad varu jums atklāt vislielāko noslēpumu: protiet, ka esmu atradis tādas bagātības, ka pret tām rūdas kalni tur augšā ir tikai puteklis un nieks.

Zurnālisti un fotogrāfi (*pāriet uzbrukumā*).

— Lūdzu tuvākus paskaidrojumus: kas tās par bagātībām, ko jūs minējāt?

— Vai jauni rūdas slāņi?

— Kur tie atrodas?

— Un kas tā par rūdu?

— Vai jūs dibināt jaunu akciju sabiedrību?

— Kur reģistrē akcionārus?

Kristofers. Jā, mani draugi: esmu atklājis jaunus rūdas slāņus. Un tā ir pavisam jauna rūda, ko zinātne vēl nemaz nav pētījusi, un tāpēc arī tai vārds nav dots. Bet tā ir visdārgākā rūda, kas nav novērtējama naudā.

Zurnālisti un fotogrāfi.

— Par godu atradējam es tai proponēju vārdu «kristoferīts».

— Kādas ir tās īpašības?

— Vai slāņus var viegli izmantot?

Kristofers. Kad es atradu dzelzsrūdas kalnus, es jūs visus gribēju padarīt par viņu līdzīpašniekiem. Bet iejaucās valsts un visu paņēma sev. Taču par jaunās rūdas slāņiem jums nevienam vairs nebūs jābaidās. Tos jums nenoņems ne zaglis, ne laupītājs, ne valsts.

Šefs. Man jāaizrāda, profesora kungs, ka jūs esat sarūgtināts, un tas ir saprotami. Bet mana valdība nevar uzņemties nekādu atbildību par pārestībām, ko jums nācās piedzīvot. Valdība gan darīja visu iespējamo, lai jūsu atradumu realizētu. Ka jūs pašu aizmirsa trakomājā, tas ir saprotams, jo visus prātus nodar-

bināja jūsu lielais atklājums. Ar tādu likteni jāsamierinās katram, kas spēj vairāk nekā citi. Bet tagad ir noskaidrots, ka jūsu atrastās rūdas metāla procents ir visaugstākais, kāds pasaulē jebkad konstatēts, un kvalitāte ir nepārspēta. Kad jūs ieradīsities rūpniecības departamentā, jūs dabūsit vispilnīgāko informāciju, kas jums būs vajadzīga, uzņemoties raktuvju galvenā direktora pienākumus. To lūdzu paturēt vērā, iekām sniedzat presei tuvākus paskaidrojumus par jaunās rūdas atradnēm. Ārzemju kapitāla invāzija mums nebūtu vēlama, ne patīkama, jo tā nozīmētu liela peļņas procenta aizplūdināšanu pāri robežām. Tagad mēs steigdam izbūvēt pēdējo dubultsliežu dzelzceļa posmu astoņi simti kilometru garumā. Rūdu tieši no kalnu pakājes iekraus vagonos.

Kristofers. Kā? Jūs domājat kalnus izmantot no apakšas?

Šefs. Pēc akadēmijas atzinuma.

Kristofers. Nepareizi! Rūdas kalni jāskā izmantot no augšas! Augšā atlauxtās masas pašas noripos lejā un taisni vagonos, bet, ja jūs papriekšu noraksit apakšu, sakiet — kā jūs vēlāk tiksit augšai klāt?

Zinātņu akadēmijas sekretārs. Šis jautājums ir ģeniāli formulēts. Tas mums nemaz neienāca prātā! Bet savu viedokli akadēmija noteikti korigēs.

3

Direktors. *(abu sanitāru pavadīts, jau kopš laba brīža klusi iznācis pa vārtiem un no pieklājīga attāluma vērojis notikumu).* Piedodiet, augstības un kungi, ka jau labu brīdi stāvu jums aizmugurē nemanīts —

Kabinetšefs. Kas tas tāds?

Direktors. Ekselence, atļaujiet priekšā stādīties: esmu šīs iestādes direktors, un man ir sevišķi liels gods un prieks jūs apsveikt šai vietā.

Šefs. Tātad divus gadus jūs devāt pajumti mūsu dārgajam profesoram Kristoferam? Jūs esat pelnījis visaugstāko atzinību. Es stādīšu jūs priekšā apbalvošanai.

Direktors. Es tikai pildu savu pienākumu, ekselence, un to es darišu arī turpmāk, vienalga, vai man medaļa būs vai ne.

Šefs. Valdības vārdā es jums pateicos.

Direktors. Bet augsto viesu priekšā es jūtos vainīgs. Biju tā nogrimis darbā, ka jūsu ierašanos nemanīju. Citādi es būtu bijis pirmais, kas jūs sagaidītu šai vietā. Taču manu vainu mazina tas apstāklis, ka neesmu ticis iepriekš brīdināts. Tagad varu tikai notikušo nožēlot un jūs lūgt šīs svinības drīzāk beigt.

Šefs. Ko jūs teicāt? Jūs raidāt mūs prom? Cilvēk, vai jūs zināt, kas tie ir par vīriem, kuru priekšā jūs stāvat?

Direktors. Zīnu, ekselence! Bet pie lieliem vīriem esmu pieradis: tur iekšā man tādu ir daudz. Jūtos pagodināts, ka jūs

kādreiz apmeklējat savus kolēģus, kas dzīvo manā pansionātā. Bet jūs esat nākuši tik lielā skaitā un pat ar savu orķestri, ka sviņbas izvēršas pārāk skaļas un manus pansionārus uztrauc.

Sefs. Mēs nenākam profesoru Kristoferu apmeklēt, bet gan viņu no šejienes aizvest. Un mēs aiziesim klusāk nekā atnācām.

Direktors. Pateicos! Tā-tā-tā. Atļaujiet man bažīties, ekselence, vai šo lietu varam uzskatīt par nokārtotu. Pagaidām uz redzēšanos. Bet, kas zīmējas uz bijušo profesoru Kristoferu... es turu par vajadzīgu tūlīt aizrādīt, ka viņš neies jums līdz.

Sefs. Kāpēc ne?

Direktors. Tāpēc, ka viņš paliks tepat.

Sefs. Sakiet, miļo profesor, — vai šis cilvēks tiešām ir azīla direktors? Vai tas nav viens no trakajiem?

Kristofers. Es nezinu, ekselence. Nevienš to nezina. Skaidrs ir tikai tas, ka viņš te par direktoru uzdodas. Bet uzmanieties, ekselence! Nekaitiniet viņu! To jūs varat ilgi un rūgti nožēlot. Un sevišķi paturiet acīs tos abus vīrus, kas viņam allaž turas aizmugurē! Tie ir sevišķi veikli un tāpēc bīstami. Pussekundē viņi jums uzraus trako krēklu mugurā un iegrudīs jūs aukstā dušā.

Sefs. Lūkosim šo lietu ar labu nokārtot. — Te noticis pārpratums, direktor! Šis cilvēks ir profesors Kristofers, ļoti cienījams un gudrs vīrs. Jūsu iestādē viņš ievietots nožēlojama pārpratuma dēļ. Viņš nav traks.

Direktors. Un tāpēc arī viņš neies jums līdz. Viņam vajadzīgs miers, un tas viņam te būs.

Sefs. Bet traks esat jūs, direktor!

Direktors. Tur iekšā viņi visi par mani domā tāpat, un taisni tāpēc mēs labi saprotamies. Esmu pārliecināts, ka saprātīšos arī ar jums, mani kungi! Un jūs, miļo profesor, man palīdzēsīt, vai ne? Jūs nāksīt man līdz?

Kristofers (*ar skatu uz sanitāriem*). Arī man liekas, ka — ar labu vai ļaunu — es tomēr iešu jums līdz.

Direktors. Tā-tā-tā. Es atļaujos cerēt, ka tas notiks ar labu.

Sefs. Direktor, es stāvu šeit uz visaugstākās pavēles pamata. Un es jums pavēlu tālāk šo cilvēku, kas aiz pārpratuma ievietots trakomājā, uz vietas atzīt par normālu un viņa vārdu svītrot no trako sarakstiem!

Direktors. Ekselence, šis valsts teritorijā, kurā arī jūs patlaban atrodaties, es esmu absolūts patvaldnieks, un nav tādas varas, kas spētu no šejienes aizvest slimnieku pret manu gribu.

Sefs. Bet visaugstākā pavēle?

Direktors. Tās ir par daudz, lai zemnieku padarītu par bruņinieku, bet par maz, lai traku cilvēku padarītu gudru. Vai šis cienījamais vīrs te ievietots aiz pārpratuma, es nezinu un tāpēc to neapstrīdu; bet es gan zinu, ka tagad, pēc divu gadu ārstēšanās, viņa vieta ir noteikti šeit.

Sefs. Inspektora kungs, dodiet pavēli, ka šis vīrs tiek dzel-
žos slēgts un tiesāts kā dumpinieks!

Inspektors. Ļoti nožēloju, ekselence, ka jūs nupat devāt
neapdomātu un pretlikumisku pavēli. To pildīt es nevaru. Mans
pienākums ir visiem iespējamiem līdzekļiem šādas pavēles pildī-
šanu aizkavēt, ko es arī darišu.

Kristofers. Kungi, neaizmirstiet, ka jūs stāvat uz trako-
mājas trepēm un šis mazās diktatūras pavalstnieki uz jums pat-
laban skatās no augšas! Domājiet par savu prestižu! Kas zīmējas
uz mani, tad šī lieta ir skaidra kā tinte. Vienalga, kādu virzienu
ņems jūsu disputs, man tomēr būs jāpaliek šeit. Es vēlreiz jums
visiem pateicos no sirds: par apmeklējumu, par bruņinieka kārtu,
par Goda leģiona lielkrustu un jo sevišķi par akadēmiķa talāru.
Šis lietas man noderēs visu trako dienas karnevālam, ko mēs
drīz svinēsim. Tās man arī nodrošinās vislabāko reputāciju starp
trakākiem no trakajiem. Bet es redzu, ka direktors mīņājas nepa-
cietīgi, un tā ir zīme, ka man jāiet. Ardievu!

Hanna. Kristofer!

Kristofers. Hanna! Arī jūs atnācāt, ar vijolītēm. Pateicos!
Šis ametista puķes man ir vismīļākās. Bet kā jūs tās dabūjāt šai
gadalaikā?

Inspektors. Ar lidmašīnu no Nicas.

Kristofers. Ā, inspektora kungs! Patīkami satīkties! Jums
labi šūts mundieris un medaļu daudz vairāk nekā toreiz. Kuru
jums nācija piešķīra par to, ka iebāzāt mani trakomājā?

Inspektors. Trešo no kreisās.

Kristofers. Tādu nieku? Bet toreiz mani vēl nevērtēja tik
augstu kā šodien. Toties jūsu zobens — o! (*Ar veiklu ķērienu
izrauj to no maksts.*) Tērauds liekas labs!

Direktors. Atbruņojiet slimnieku! Viņam tuvojas lēkme!

Kristofers. Jau vairāk nekā divi gadi, kopš neesmu turējis
zobenu rokā.

Inspektors. Bet uzmanīgi! Šis ir ļoti ass!

Kristofers. Vai ir droši, ka ar to es varētu jums nocirst,
teiksim, ausi?

Inspektors. Tik droši, ka pat mēģināt nav vērts.

Kristofers. Vai uz tā varētu arī direktoru uzdurt?

Inspektors. Šaubos. Bet pamēģiniet!

Kristofers. Ar vislielāko prieku!

Direktors. Kungi, jūs dzirdat: policijas inspektors traku
cilvēku kūda uz slepkavību!

Inspektors. Bet padodiet man vēl zobenu: es jums parā-
dīšu, kā tas pareizi jātur.

Kristofers. Jūs to parādīsiet man — labākajam paukotājam
visā zemē! Tiesa, esmu aizradis ar zobenu rīkoties, bet es tūlīt
pavingrināšos. Iekām ņemu direktoru priekšā, es mazliet pabak-
stišu viņa puišus, kas pašlaik man klusi lien no mugurpuses klāt.

(Viņš strauji novelk ar zobenu gar akmens kāpnēm, un sanitāri steigā atkāpjas.)

Direktors. Lūdzu, ekselence! Te ir jūsu cienijamais profesors! Šai brīdī es viņu atzīstu par normālu, viņa vārdu es svitroju no trako sarakstiem, tikai ejiet tūlīt prom un ņemiet viņu līdz — ar visu zobenu!

Inspektors. Ekselence, mums nav nekādas vajadzības šai lietā iejaukties! Ja profesora kungam ar direktoru kārtojami rēķini, tad tā ir viņu pašu lieta. Arī tas apstāklis mums tagad jāpatur vērā, ka profesors ir nepārspējams paukotājs. Tā kā mēs atrodamies eksteritoriālā vietā, tad šis incidents uzskatāms par azīla iekšēju lietu, un tās nokārtošanu mēs atstājam direktora ziņā.

Direktors. Tā-tā-tā. *(Paklusām sanitāriem.)* Atkāpsimies uz vērtiem! Lai kungi paši tiek galā, kā redz! — Kurp jūs skrejat, auni? Sedziet atkāpšanos! *(Viņš metas pakal sanitāriem, viņam aizķeras kāja, un viņš krīt. Vienā lēcienā Kristofers ir viņam klāt un uzliek kāju uz pakauša.)* Tā-tā-tā.

Inspektors. Tikai vēl pāra vārdu lietišķai piezīmei. Profesora kungs, atļaujiet aizrādīt, ka tagad jūs gatavojaties izdarīt noziegumu!

Kristofers. Nekādā ziņā! Es tikai gribu šo nodurt.

Inspektors. Bet jūs sākat domāt, un tas ir noziegums. Pēc mūsu kriminālkodeksa jūsu darījumu kvalificēs kā slepkavību ar iepriekšēju nodomu. Jūsu rīcībā vairs nav afekta momenta, kas jūsu vainas mikstināšanā varētu figurēt kā ļoti nozīmīgs apstāklis.

Kristofers. Par kā vainu jūs runājat? Kurš te ir vainīgs? Vai direktors, ka viņam paslīdēja kāja? Vai es, ka esmu prātā jucis? Es esmu privileģēts, un man ir viss atļauts. Es driksstu jums nocirst ausi, driksstu direktoru iesmā uzmaukt, ko arī tūlīt izdarīšu, un neviens man to nevar ņemt ļaunā, jo es taču, mani kungi, esmu traks!

Radioziņotājs. Kas zīmējas uz mani, es esmu neitrāls. Es tikai lūdzu atļauju novietot mikrofonu tuvāk grupai.

Inspektors. Trakam jūs tomēr liekaties par gudru.

Kristofers. Un, kaut arī es būtu gudrs, tas te nekā vairs nenozīmē. Direktors taču jums sacīja, ka es esmu traks, un, ja viņš saka, tad tā arī ir. Tagad es viņu noduršu tikai tāpēc, lai jums pierādītu, ka viņam bija taisnība!

Radioziņotājs. Direktora kungs, pēdējo vārdu taisni mikrofonā, lūdzu!

Direktors. Palīgā!

Kristofers. Neviens te nevienam nepalīdz. Divus gadus es tāpat saucu, bet neviens nenāca un nenāks arī tagad. Te visi ir neitrāli. Viņi tikai skatīsies un gaidīs savu kārtu. Tas nozīmē, ka man jāpasteidzas, un tāpēc — *(Viņš paceļ zobenu, bet tai brīdī atskan sauciens no augšas —)*

Karina (*izsteigusies pa vārtiem*). Kristofer! (*Viņš sastingst.*)
Met zobenu prom!

Zobens nokrīt skanēdams pa kāpnēm.

Direktors izmanto izdevību un aizbēg, palikdams drošā atstatumā.

Kristofers. Kas tas bija, Karin?

Karina. Nekas, Kristofer! Esi mierīgs! Tu dabūji zobenu rokā. Bet tas ir jau garām.

Kristofers. Es laikam izdarīju kaut ko briesmīgu, Karin?

Karina. Nav nekā briesmīgāka par to, kas izdarīts ar tevi.

Kristofers. Bet tas ir jau garām... Viss. Es cīnījos par savu taisnību un ciņu zaudēju. Un savā niknumā es aizmirsu, ka par taisnību nevar cīnīties tikai ar zobenu. Tas tāpēc, ka esmu slims, Karin...

Karina (*apsēžas viņam līdzās tukšo kāpņu vidū un apņem viņa plecus*). Tu esi daudz izcietis, Kristofer, bet katram jācieš tik daudz, cik viņš ciešanu cienīgs.

Kristofers. Jā, Karin! Un taisni tāpēc es tevi apskaužu. Jo mani atveda šurp ar varu, bet tu atnāci labprātīgi.

Karina. Es esmu tur, kur manis vajag.

Kristofers. Un tu nenožēlo savu dzīvi, kas pāriet trakomājā?

Karina. Vai starpība tev liekas tik liela starp šejieni un ārpusi?

Kristofers. Tur ir vairākums.

Karina. Zinu. Es tomēr neturos pie vairākuma, bet pie tevis, Kristofer!

Kristofers. Vai tu arī zini, kas atrada rūdas kalnus? Ne es tas biju, bet tu, Karin! Jā. Vai atceries to brīnišķīgo dienu, kad visi mūsu kompasi sāka mētāties kā nelabā apsēsti? No rīta viņi rādīja uz vakariem, bet vakarā — uz rītiem. Es fiksēju zenītu, es meklēju debess ekvatoru, es dzīvoju kā drudzī, es redzēju spokus un ķēru tukšu gaisu... kamēr tu, man pār plecu skatīdamās, reiz teici: man liekas, ka kompasi nerāda ne uz rītiem, ne vakariem, tie vienkārši rāda tur uz to kalnu. Kā es to nebiju ieskatījis pats? Bet taisni tāpēc, ka patiesība vienmēr mums ir ļoti tuvu, mēs to meklējam tālu prom. Un tāpēc arī cilvēks zina tik daudz par zvaigznēm miljonu gaismas gadu tālumā, bet nezina gluži nekā pats par sevi. Jo cilvēks pats sev ir vistuvākā patiesība. Jā, Karin! — Bet cik savādi viņi visi manī noskatās klusēdami... Vai aizejot man nevajadzētu viņiem kādu vārdu sacīt?

Karina. Atvadies, Kristofer!...

Kristofers. Mani draugi! Ir laiks, ka šķiramies — varbūt uz neredzēšanos. Bet atvadoties es gribu jums kaut ko lūgt: aizmirstiet to, ko nupat te redzējāt! Tas nebiju es, tas bija tas otrs, pār kuru man varas nav. Bet tagad jūsu priekšā stāvu atkal es pats, un šķiroties es gribu vēl kaut ko sevišķi svarīgu jums sacīt. Es jau minēju, ka esmu atradis kādas nenosakāmi dārgas rūdas

slāņus, pret kuriem metāla kalni tur augšā ir tikai nožēlojams
nieks. Iekām es aizeju, es gribu šo noslēpumu arī jums atklāt.
Atzīmējiet to savos bloknotos, iespiediet laikrakstos un telegrafē-
jiet uz visām pasaules malām, jo tās bagātības jums neatņems
neviens. Jo šī rūda, mani draugi, ir likta ikvienā cilvēkā un katrā
dvēselē. Topiet gara kalnrači, mani draugi! Celiet gaismā to die-
višķo rūdu, kas kopš gadu miljoniem guļ jūsos pašos! Attīriet to
no patības sārņiem un skaudības oksīdiem, karsējiet to savas mī-
lestības ugunīs, lai izdeg niknuma fosfors un naida sērs... lai
atraisās dievišķais metāls skanīgs un tīrs — lai brīvs top garš!

Fanfarām skanot, viņš dodas pa kāpnēm uz augšu,
viņam seko Karina, direktors un abi sanitāri. Vārti aizveras.

KOMENTĀRI

«NAFTA»

Šī luga septiņās ainās ir Mārtiņa Ziverta pirmais izrādītais dramatiskais darbs, tā iezīmē jauna dramaturga ienākšanu latviešu literatūrā, jo rakstnieks uzskata, ka luga savu isto dzīvi uzsāk tikai uz skatuves.

Pirmizrāde Nacionālajā teātrī — 1931. gada 23. septembrī. Režisors A. Mierlauks, dekorators A. Cimermanis.

Inženieris Māriņš — J. Šaberts, Direktors — V. Svarcs, Rūsa — J. Zariņš, Edīte — L. Erika, Amerikānis — J. Ģermanis, Purva velns — K. Kvēps.

Atsauksmes par lugu ir atzinīgas. J. Grots uzmundrinoši raksta: «Taču jaunais autors šoreiz ar savu pirmo darbu uzvarēja ir neticīgos, ir skeptiķus. Atstāja ticību turpmākām sekmēm. Protams, jaunā autora luga kā skatuves darbs vēl nepavisam nav gatava un pieņemama bez iebildumiem, taču viņā jūtas kāds iekšējs, dinamisks spēks, kas to paceļ pāri parastiem iesācēju vidusmēra darbiņiem, kuriem ir vienas dienas tauriņa mūžs. Ziverts sola un dod krietni vairāk.» (J. Grots. Kopoti raksti, 6. sēj., 307. lpp.)

Arī J. Sudrabkalna vērtējums ir pozitīvs: «Mārtiņa Ziverta luga «Nafta» ir vēl gan nenobriedis, tomēr interesants, dzīvs un ievēribas cienīgs sacerējums. Jaunais autors tikami pievilis kritiķus, kas, spriežot pēc autora gadiem un sīzeta fantastiskajām neiespējamībām, gaidīja «pašu ļaunāko». [...] Bargie kritiķi, rudenīgi mitrajā vakarā pēc izrādes izgājuši uz ielas, ar rokām žestikulēdami, sacīja: «Nemaz nav tik slikti! Šis jaunais naftinieks nav zemē metams.» Zivertam samanāma, kā mēdz teikt, īsta dramatiska dzirksts. Viņš prot izvairīties no banalitātes. Valoda pietiekami asprātīga. Gadās arī pa dzēriskam domu graudiņam. Vispār šajā darbā ir kāda zināma ideja.» (J. Sudrabkalns. Kopoti raksti, 5. sēj., 531. lpp.)

Taču kritiķi negatīvi vērtē režisora A. Mierlauka darbu. Reālistiski tendētajam režisoram īpašas grūtības sagādājusi realitātes un sapņa saplūdināšana un pavisam nav padevis purva velna skatuviskais atveids. J. Grots raksta: «Bēdīgākais visā izrādē šoreiz ir A. Mierlauka režija. Ja Mierlauks ir meistars gluži naturālā izrādes veidojumā, tad šinī lugā, kur jauca fantastiskais ar reālo, sapnis ar īstenību, Mierlauka darbs ir visai bāls un pat tāls autora nodomiem.» (Kopoti raksti, 6. sēj., 308. lpp.) Par purva velna interpretāciju kritiķis piebilst, ka šī tēla nozīmību un veidojumu režija pilnīgi pārpratusi. Unisonā ar J. Grotu izrādi vērtē J. Sudrabkalns: «Taču sapnis nav nošķirts no īstenības, viss tverts pārāk robusti, nesakarīgi. Velns nav izdevies.» (Kopoti raksti, 5. sēj., 532. lpp.)

Māriņš Ziverts, lugu uz skatuves ieraudzījis, pats ar savu darbu ir gauži nemierā, un iestudējumā pavisam viņu nav apmierinājis purva velns K. Kvēpa tēlojumā. Piezīmēs par lugu «Nafta» M. Ziverts vēlāk raksta: «Tolaik mūsu teātros rādīja Hauptmaņa «Nogramušo zvanu», tajā darbojās arī ūdensgars ar ūdenszāļu stiebiem ūsās un matos. Nelaimīgā kārtā režisors Mierlauks tādu bija iedomājies arī purva velnu. Kad tāds kankarains ērms

parādījās modernu cilvēku sabiedrībā, skatītāji, protams, smējās. Arī es būtu smējies, ja nevajadzētu kaunēties.»

Ierosmi lugas rakstīšanai devušas divdesmito gadu beigās laikrakstos «Jaunākās Ziņas» un «Brīvā Zeme» publicētās intervijas par iespējamām naftas atradnēm Latvijā. Tās sniedza ģeologs Margers Gūtmanis (1885—1952), Latvijas universitātes Ģeoloģijas katedras vecākais asistents. Viņš bija piedalījies naftas meklēšanas ekspedīcijās Karpatos un loloja cerību naftu atrast arī Latvijā. Uz to viņu rosīja Piksteres purva akačos novērotie eļļas plankumi. Taču plašāk izvērstiem dziļurbumiem toreiz pietrūka naudas, turklāt M. Gūtmaņa hipotēzi autoritatīvas personas noraidīja, tāpēc 1929. gadā vilies un sarūgtināts ģeologs aizceļoja uz Argentīnu, kur veica naftas atradņu meklējumus, vēlāk darbojās Brazīlijā un Antiļu salās.

M. Gūtmaņa personība devusi M. Zivertam pamatu inženiera Māriņa tēla veidošanā, un lugas darbība atbilstoši vēsturiskajai īstenībai notiek Piksteres purvā. Tā atrašanās vietu M. Ziverts raksturo lugas ievadremarkā. Taču vairāk par darbības vietu un pašas naftas meklēšanas faktu rakstnieks lugā ar reālo īstenību nesaista. Viņš pieņem iespējamību, ka naftas meklējumi Piksteres purvā vainagojušies panākumiem, un iztēlojas, kādas sekas varētu būt šim notikumam.

Sajā krājumā luga «Nafta» publicēta pēc autora 1976. gadā pārlūkota un rediģēta varianta. Tekstā izdarīti redakcionāli labojumi un īsinājumi, lugā ir par vienu ainu mazāk, nekā to bija Nacionālajā teātri izrādītajā redakcijā.

42. lpp. *Mana pārlicība ir tā* . . — M. Ziverts te nedaudz pārveidoti citē prof. Ernesta Krausa atzinumu, kas publicēts laikrakstā «Jaunākās Ziņas» 1929. gada 26. oktobrī.

42. lpp. *Piestiņas upē, Susējas kreisajā pietekā* . . — M. Ziverts te pārveidoti citē M. Gūtmaņa rakstu «Latvijā ir nafta?» (laikrakstā «Latvis» 1929. gada 22. oktobrī).

43. lpp. *Kā tā pati neveiksmīgā naftas meklēšana pie Smārdes*. — Pagājušā gadsimta beigās parādījās ziņas, ka pie Smārdes atrasta nafta. Taču samērā drīz nācās konstatēt, ka naftas daudzumi ir niecīgi un atrodas lielā dziļumā, tāpēc cerības par naftas iegūšanu tika atmestas. Arī padomju zinātnieki uzskata, ka Latvijā: «Nafta un brūnoglešs sastopamas maz un nelielās iegulās. Nafta konstatēta kembrija, ordovika un apakšdevona nogulumos 830—1180 m dziļumā Latvijas rietumu daļā.» (Padomju Latvijas enciklopēdija, 5. sēj., 2. grām., 51. lpp.)

«ĀKSTS»

So lugu Mārtiņš Ziverts uzrakstījis 1937. gada vasarā Vilcē un Rīgā, un tā ir rakstnieka velte cilvēces ģenijam V. Sekspiram un teātra mākslas spēkam un neatvairāmajai burvībai, tā ir himna aktiera darbam, tā skaudrajam cildenumam. Lugā dramaturgs atklāj V. Sekspīra plašo, bagāto, daudzveidīgo garīgo pasauli, patiesu cilvēciskumu un īpašu jūtīgumu. V. Sekspīrs M. Ziverta lugā ir pirmais starp aktieriem, viņš ir domātājs, filozofs un reizē — cilvēciskākais starp cilvēkiem.

Lugas darbība notiek laikā, kad V. Sekspīrs ir *Globe Theatre* vadītājs, un tajā iesaistītas arī citas vēsturiskas personas: rakstnieks dramaturgs Bendžamins Džonsons, filozofs Frānsiss Bēkons, aktieris un trupas vadītājs Ričards Bērbidžs, aktieris komiķis Viljams Kempe. Ipatnēju pavērsienam M. Ziverts izdarījis, parādot V. Sekspīra trupas aktieri Henriju Kendelu kā sievieti, kas izlikusies par vīrieti un tālab varējusi darboties uz skatuves. Lai ievadītu lasītājus vēstures situācijā, M. Ziverts personu sarakstu papildinājis ar komentāriem, sniegdams katra tēla vēsturiskās darbības raksturojumu.

Daži lugas tēli ir M. Ziverta pilnīgi patstāvīgi radīti, balstīti uz dažādām literātām vai vēstures versijām. Tas attiecas uz Viljamu Herbertu un Mēriju Fitoni. Lielāko tiesu no 126 sonetiem V. Sekspīrs veltījis savam draugam, kura iniciāļi ir V. H. Literatūrzinātniekiem nav izdevies rast pilnīgi drošu

šīs personas atšifrējumu: daži pētnieki uzskata, ka tas varētu būt aktieris Viljams Hjūzs, citi šo versiju noraida un piedāvā lietišķu darījumu cilvēku Viljamu Hollu. No sonetiem var uzzināt, ka Sekspiram pret šo jauno cilvēku bijušas sirsnīgas jūtas, bet draugs viņu pievilis ar sonetu autora iemīļoto sievieti. Šo apstākli par lugas konfliktu pamatu izmantojis M. Ziverts, atšifrējot V. H. par Viljamu Herbertu un piešķirot viņam grāfa titulu.

Sonetus no 127. līdz 154. Sekspīrs veltījis melnīgnējai dāmai. Arī par šo personību pētnieku domas dalījušās, taču vairums uzlūko, ka tā varētu būt Mērija Fitone. M. Ziverts savā lugā raksturojis viņu kā erotiski aktīvu sievieti un parādījis Mērijas rakstura cilvēcisko pretrunu — viņa augsti ciena un novērtē Sekspīra garīgumu, bet tiecas pēc pievilcīgā grāfa Herberta un par jaunekli uzlūkotā Kendela.

Lugā M. Ziverts radījis divus āksta paralēltēlus. Viens no viņiem — karalienes galma nerrs Džigs. Par džīgu tolaik sauca komisku deju ar dziedāšanu, līdz ar to nerra vārdā dramaturgs ietvēra kaut ko nenopietnu, taču, sekojot V. Sekspīra traģēdiju tradīcijai, M. Ziverts nerram Džīgam uzticējis paust drāmas filozofiskās atziņas. Saskaņā ar āksta statusu nerrs var pasacīt patiesību acīs arī augstdzimušas kārtas cilvēkam. Dzīves situācija āksta lomā nostāda arī Viljamu Sekspīru: lugā par viņu pasmejas mīļotā sieviete Mērija, un tad, kad izrādes laikā aktieris līdz galam atkailinājis savu dvēseli, jo nirdzīgi skan augstdzimušo skatītāju smieklī — Sekspīrs taču viņu uztverē ir tikai āksts.

Lugā M. Ziverts izmantojis daudz reāliju gan teātra atribūtīkās un izrāžu veida, gan aktieru paražu raksturošanai. Te pieminētas vēsturiskas vietas un personas, piemēram, Faindlerija, teātra kvartāls Londonā, vai grāfs Esekss. Dažās vietās nedaudz pārfrāzētā veidā izmantoti fragmenti no V. Sekspīra sonetiem un lugām. To rakstnieks īpaši norādījis lugas beigās pievienotajos paskaidrojumos.

«Āksts» ir M. Ziverta pirmā luga, kas iemantoja skatītāju plašu atsaucību un arī kritikas atzinību. Šī ir arī pirmā luga, ko dramaturgs iesniedza Dailes teātrim. E. Smilģis par lugu interesi neizrādīja, un drāmas iestudēšanu uzņēmās otrs Dailes teātra režisors K. Veics. Dekorators bija O. Skulme, mūziku izrādei komponēja B. Sosārs, viņa «Āksta dziesma» aktieru vidū kļuva populāra, saglabājās daudzus gadu desmitus un pārvērtās par savdabīgu, it kā neoficiālu aktieru himnu. Pirmizrāde Dailes teātrī notika 1938. gada 28. janvārī. Centrālo lomu Viljamu Sekspīru tēloja H. Zommers, pēc simtās izrādes viņu nomainīja K. Veics. Iedarbīgi un spilgti skatuves tēli bija L. Bērziņš Melnā Mērija, A. Mitrevica Džigs, I. Laivas Kendels. Citās lomās: Viljams Herberts — K. Pabriks, Bens Džonsons — E. Zīle, Falstafs — A. Filipsons, Judīte — O. Starke-Stendere, Viljams Kempe — A. Vilks, Frānsiss Bēkons — A. Krauklis, Ceļotājs — R. Kreicums.

Luga V. Steplera tulkojumā vācu valodā, ar nosaukumu «Der Schwan von Avon» 1937. gada 18. novembrī pirmoreiz tika izrādīta Rīgas Vācu teātrī, taču plašāku sabiedrības ievēribu iestudējums neguva.

Pirmizrāde Akadēmiskajā drāmas teātrī — 1957. gada 15. aprīlī. Režisors A. Jaunušans, dekorators A. Spertāls. Mūziku iestudējumam komponējis A. Tučs, izrādē izmantota B. Sosāra «Āksta dziesma».

Viljams Sekspīrs — K. Klētnieks vai Z. Katlaps, Viljams Herberts — G. Cilinskis, Mērija Fitone — L. Freimane vai I. Hincenberga, Ričards Bērbidžs — K. Sebris, Džons Imindžs — V. Silenieks, Viljams Kempe — A. Liniņš vai E. Britiņš, Henrijs Kendels — V. Līne vai A. Liedskalniņa, Bens Džonsons — A. Videnieks, Frānsiss Bēkons — V. Svarcs, Ceļotājs — J. Bebrīss, Džigs — V. Jakāns vai A. Jaunušans, Džudīte — V. Vārna, Falstafs — J. Osis.

Lugu «Āksts» 1938. gadā Rīgā izdeva apgāds «Valters un Rapa», ar apakšvirsrakstu «Viljama Sekspīra dzīves epizode 7 ainās».

Sajā grāmatā iespiests autora vēlāk pārveidots lugas variants, kas jūtami atšķiras no pirmizdevuma. Pirmā un otrā aina apvienota vienā, no jauna izveidotā aina «Ostas krodziņš «Pie vienača»» aizstāj agrāko «Sekspīra istaba Londonā». Vairākas lugas epizodes pārveidotas, īsinātas, uzrakstītas no jauna.

Rediģējot valodu, replikas padarītas koncentrētākas un tvirtākas. Organiskāk lugas kompozīcijā iekausēta «Āksta dziesma». Pirmizdevumā tā pilnā veidā iekļauta otrajā ainā, pārveidotajā variantā — apvij visu lugas darbību no sākuma līdz beigām: ar skumju motīvu «Reiz dzīvoja kāds muļķa klauns» luga iesākas, un ar dziesmas pēdējo pantu «Tad dieva priekšā stājas klauns» tā beidzas. Pārveidojumu rezultātā drāma kļuvusi kompaktāka un skaudrāka.

83. lpp. *Globa teātris (Globe Theatre)* — dibināts 1599. gadā Londonā. Sajā teātrī notikuši daudzu V. Sekspīra lugu pirmuzvedumi.

83. lpp. *Moresku deja* — komiski brutāla rakstura mauru deja. Kopš XIV gs. to dejoja Anglijā, dejojājiem pie papēžiem bija piestiprināti zvārguliši.

85. lpp. *Tertium non datur* (latiņu val.) — vai nu — vai arī; viens no diviem.

85. lpp. *Quod erat demonstrandum* (latiņu val.) — kas arī bija jāpierāda.

85. lpp. *To veciti, kas savā laikā staigāja pa Atēnu tirgiem ubagodams.* — Domāts sengrieķu filozofs Sokrats, kurš nepievērsa vērību savai ārienei un kura apģērbs bija visai trūcīgs.

85. lpp. *Parids* — Trojas valdnieka Priama un Hekabes dēls sengrieķu mitoloģijā. Viņš nolaupījis Menelāja sievu Helenu, un tas, kā vēstīts varoņeposā «Iliāda», bijis Trojas kara iemesls.

90. lpp. *Jaunā pasaule* — Amerika, jauna pasaules daļa, kuru, pats to nezinādams, 16. gs. sākumā atklāja Kristofors Kolumbs.

94. lpp. *Vade retro!* (latiņu val.) — Nāc atpakaļ!

96. lpp. *Elijas ugunsrati* — pēc Bībeles leģendas pravieti Eliju dievs aicina pie sevis, sūtīdams viņam ugunīgus zirgus un ugunsratus, ar ko Elija vētras laikā uzbrauc debesīs.

100. lpp. *Svētā Cecīlija* — baznīcas mūzikas patrone, augstas kārtas romiešu jaunava, kas ap 230. gadu mirusi mocekles nāvē.

103. lpp. *Melpomene* — viena no deviņām mūzām sengrieķu mitoloģijā, traģēdijas aizbildne.

109. lpp. *Mon dieu!* (franču val.) — Mans dievs!

116. lpp. *Itāliešu priekšskars jau sasniedzis Parīzi*... — Itālijā teātra priekšskars pirmo reizi parādījās 1519. gadā. Kad Francijā sāka celt īpašas celtnes teātra izrāžu rīkošanai un iekārtoja kastveida skatuves, arī tur sāka lietot t. s. itāliešu priekškaru, kas bija atvelkams uz abām pusēm. Vēlāk to nomainīja krāšņi gleznots priekšskars, ko vilka augšup un laida lejup.

119. lpp. *Pirrs* — Epeiras valdnieks, kas 280. g. pirms mūsu ēras Dienviditālijā izcināja uzvaru pār romiešiem, ciešot tik lielus zaudējumus, ka uzvara pielīdzināma sakāvei.

122. lpp. *Parkas* — trīs likteņa dieves romiešu mitoloģijā.

«CILVEKS GRIB DZIVOT»

Luga sacerēta 1939. gadā. Par tās pirmo variantu uzlūkojams 1932. gadā sacerētais viencēliens «Kalni», kura manuskripts pazudis.

Lugā ievijušies Mārtiņa Ziverta personiskie pārdzīvojumi cīņā ar tuberkulozi.

Tāpat kā lugas centrālais varonis Moriss Mersjē, dramaturgs jaunībā bija slimojis ar tuberkulozi un par to vēlāk raksta: «Lugā tēlotā situācija no medicīnas viedokļa stipri apšaubāma. Tā veidota no atsevišķiem pieredzes fragmentiem. Sava mūža divdesmito gadu sākumā pats esmu bijis tbc nāves kandidāts.» Tālāk rakstnieks labi pazina psiholoģisko stāvokli un pārdzīvojumus, ar kādiem sastopas Moriss. Lugā pieminēto visai riskanto ārstēšanās metodi, ko piekopus Moriss (viņš aukstā laikā uzsāk peldes ledainā šļūdoņa strauta ūdenī), M. Ziverts, nonācis uz izmisuma robežas, bija pats tolaik Latvijā pārbaudījis. «... man nebija citas izejas. Abas māsas man jau bija mirušas ar šo baigo slimību, un tagad es gaidīju savu kārtu. Tāpēc kādā pavasara ritā ieme-

tos Rutuizītes atvarā, kur pat vasarā ūdens ir ledaini auksts. Bija sajūta, ka mans izgundušais ķermenis sastingst un nogrimst dziļumā. Pēc brīža konstatēju, ka esmu pārpeldējis duburu un izkāpis otrā krastā. Biju līdz nāvei nobijies: šo neprātīgo peldi vairs nekad neatkārtosu. Bet nākamā rītā es atkal ielēcu atvarā — un tā visu vasaru.»

Lugā atklājas M. Ziverta augstie ētiskie ideāli, viņa nostāja pret sabiedrības sīkmanību un mantkāribu, arī rakstnieka ilgais ceļš pretim atzišanai. Tāpat kā Morisam Mersjē, arī M. Zivertam atzišana neatnāca ātri. Pirmo dramatisko darbu viņš sarakstīja 1926. gadā, pēc gada tika publicēta luga «Hasana harēms», 1931. gadā izrādīta luga «Nafta», taču pagāja septiņi gadi, kad ar dramu «Āksts» dramaturgs guva plašu atzinību un nostiprināja savu vietu rakstniecībā. M. Zivertam tolaik bija trīsdesmit pieci gadi, lugas varonim Morisam — pāri par četrdesmit.

Luga uzrakstīta pēc aploces kompozīcijas, tajā ir četras ainas: pirmās un pedējās darbība noris nelielā Alpu pilsētiņā. Dramaturgs devis arī konkrētu darbības vietas atšifrējumu — tā ir Samonī pilsētiņa franču Alpos Monblāna piekājē. Pedējā ainā atkārtojas pirmās ainas situācija — Morisa brāji Zaks un Zans un sieva Lulu ierodas pie Morisa diedzelēt naudu, taču pieauguši viņu alkatības apmēri un platāka kļuvusi plaša, kas šķir Morisu no viņa radniekiem. Zans, Zaks un Lulu nostiprinājuši sevi pārliecību, ka augstākā vērtība ir bagātība, turpretim Moriss iemantojis atziņu par dzīves dziļāko jēgu.

Lugas «Cilvēks grib dzīvot» pirmizrāde notiek 1939. gada 30. novembrī, kad atzīmē Nacionālā teātra divdesmitgadi. Režisors J. Zariņš, dekorators V. Valdmanis.

Moriss Mersjē — J. Lejiņš, Lulu — O. Lejaskalne, Zans — L. Bārs, Zaks — L. Smits, Pols — V. Gruzīņš, Māra Baltiņa — I. Graudiņa, Jānis Auzarājs — A. Videnieks, Mīs Nikerbokere — L. Špilberga, Ārsts — K. Lagzdīņš, Kazu gans — P. Cepurnieks, Pastnieks — M. Grīviņš.

Iestudējums izpelnījās pozitīvu tā laika kritikas novērtējumu. P. Jēgere-Freimane rakstīja: «Būdamā smalka psiholoģiska drāma, tā arī vislabāk iekļāvās Nacionālā teātra ipatos uzdevumos un iespējās. Iejutīgā režisora Jāņa Zariņa vadībā un dekoratora Voldemāra Valdmaņa raksturīgā ietērpā iestudēta, izrāde smalkjūtīgi ieturējās autora garā, vieglos pustoņos, klusināti akcentējot spilgtākos pārdzīvojumu momentus, kas pilni dziļas jūtu smeldzes.» Recenzente īpaši uzteic divas aktrises: «...izcilis raksturtēlojums ir Ludmila Špilbergas radītā amerikāņu žurnāliste mis Nikerbokere. Te māksliniece atkal parādās visā savā spēkā — kā šampanieša kauss dzirkstoša un pāri plūstoša neizsikstoša vitalitātes spēkā. Nacionālajā teātrī liela izaugusi, Ludmila Špilberga ir labākā viņa īsto, būtisko uzdevumu sekmētāja. Mazajā Morisa sievas Lulu lomā skatītāji varēja papriecāties arī par Olgu Lejaskalni, arī Nacionālā teātrī izaugušu mākslinieci, kas tik lielā mērā spēj pārveidoties nejauka izskata un nesimpātiska rakstura sievietē, ka aiz to maskas pilnīgi noslēpjas mākslinieces pašas skaistā cilvēciskā parādība, ko tādēļ priecīgi skatām lomās, kur tai nav jāslēpjas.» («Raksti un Māksla», 1940, Nr. 1, 98. lpp.)

Autoram diemžēl iestudējums nav paticis, piezīmēs par lugu «Cilvēks grib dzīvot» viņš vēlāk rakstīja: «Iestudējums man nepatika — nu tik ļoti, ka visus šos gadus negribējās to atcerēties. Vaina, liekas, bija tā, ka izrāde bija izvēsta visā Nacionālā teātra skatuves plašumā, kur vajadzēja dot smacīgu šaurumu.»

Padomju Latvijā luga «Cilvēks grib dzīvot» izrādīta Ventspils Tautas teātrī (1969) un Aizputes kultūras nama drāmas kolektīvā (1984). Lugas fināls izrādīts M. Ziverta 80. dzimšanas dienai veltītajā sarīkojumā J. Raiņa Dailis teātra mazajā zālē. Moriss — Ģ. Jakovļevs, mis Nikerbokere — A. Liedskalniņa.

Lugu 1940. gadā Rīgā izdeva apgāds «Valters un Rapa». Sajā grāmatā luga publicēta pēc autora 1966. gadā pārlūkota varianta, kas pamatos atbilst pirmizdevumam.

145. lpp. *Good-bye!* (angļu val.) — Uz redzēšanos!

147. lpp. *«Duldet für die bessre Welt!»* (vācu val.) — «Pacieties, līdz pasaule kļūs labāka!» Rinda no F. Sillera sacerējuma «Oda priekam».

152. lpp. *How do you do!* (angļu val.) — Sveicināti!
 153. lpp. *Monsieur Mercier* (franču val.) — Mersjē kungs.
 163. lpp. *Cemberlens* — Lielbritānijas premjerministrs (1937—1940).
 167. lpp. *Voila!* (franču val.) — Aiziet!

«ĶINAS VĀZE»

Luga sacerēta 1940. gada sākumā. Mārtiņš Zīverts tolaik strādāja par Nacionālā teātra dramaturgu (literārās daļas vadītāju), un viņa pienākums pēc senas tradīcijas bija katru gadu teātrim dot pa lugu. Tā arī tapis šis darbs.

Dramaturgs aizrāda, ka šī komēdija patiesībā uzlūkojama par psiholoģisku kamerlugu: «Komēdijisku situāciju un drastisku repliku tur nav. Vienīgais komēdijiskais elements ir cilvēciskās rakstura vajības, kas pamazām atklājas darbībā.» Komēdija «Ķinas vāze» ir viena no vairāk izrādītajām M. Zīverta lugām.

Pirmizrāde notika 1940. gada 22. maijā Nacionālajā teātrī. Režisors J. Zariņš, dekorators V. Valdmanis.

Cērpa kundze — L. Špilberga, Jānis — A. Videnieks, Lilija — I. Graudiņa, Leksīte — M. Damroze, Ella — Z. Salna, Valdis — Z. Katlaps, Notārs — J. Osis.

Isi pirms pirmizrādes Mārtiņš Zīverts bija sasirdzis, divas nedēļas pavadījis slimnīcā un teātrī ieradās pavisam savārdzis, taču iestudējums viņu apmierināja, un piezīmēs par lugu «Ķinas vāze» autors vēlāk rakstīja: «Iestudējums bija smalks un decents, bez vismazākās vainas. Man nav zināms, ka kāda cita no manām lugām skatuvē būtu parādījusies tik nevainojamā formā kā šī.»

Arī recenzenti uzteica režisora J. Zariņa filigrāno darbu, kura rezultātā izrādē bija panākts smalks psiholoģisks izstrādājums un precīza noskaņu maiņa. Kritiķi īpaši slavēja M. Damrozi Leksītes lomā, un siltā atmiņā aktrises tēlojums palicis arī lugas autoram: «Pēdējā pārspēja visu iepriekš cerēto. Viņas meitenīgais augumiņš, priekšpusaudzes kustības kā lempīgam kucēnam, balss tembrs un intonācijas — viss viņai bija īsts. Viņa, jau diezgan gatava aktrise būdama, meiteni tomēr neimitēja, bet patiesi tēloja.» Recenzenti par īpašu sašņiegumu atzina Z. Katlapa tēloto Valdi Virsi — ar savu raksturu, ipatnējo dzīves uztveri, savdabīgajām stūrainajām kustībām viņš esot atšķīries no visiem citiem tēliem.

1941. gada 15. maijā komēdijas «Ķinas vāze» pirmizrāde notika Daugavpils teātrī. Režisors R. Mustaps, dekorators A. Zirnis.

Valdis — R. Mustaps, Jānis — A. Vāvere, Leksīte — V. Liepiņa.

Komēdija izrādīta arī L. Paegles Valmieras drāmas teātrī, pirmizrāde — 1957. gada 30. martā. Režisors P. Lūcis, dekorators R. Pilādzis.

Cērpa kundze — E. Barūne, Jānis — A. Feldmanis, Lilija — I. Kalēja, Leksīte — M. Jaunarāja (viesojusies V. Singajevska), Ella — N. Leimane, Valdis — J. Bolužs, Notārs — Z. Vinkalns.

Lugu «Ķinas vāze» 1940. gadā Rīgā izdeva apgāds «Valters un Rapa».

Sajā grāmatā luga publicēta pēc autora pārlūkota varianta. Salīdzinājumā ar pirmizdevumu izdarīti sīki redakcionāli labojumi un numurēti skati.

«MINHAUZENA PRECIBAS»

So daudz izrādīto lugu, kas ieguvusi skatītāju plašu atsaucību, Mārtiņš Zīverts sarakstījis 1941. gadā. Tā ir moderna komēdija, bet pēc uzbūves, konflikta savijuma, asprātīgajiem raksturiem un raitā dialoga atgādina Vakarēiropas klasiskās komēdijas, pēc kā M. Zīverts apzināti tiecies: «Lugu rakstot, lūkoju turēties pie 18. gs. komēdijas formas.»

Piezīmēs par lugu «Minhauzena precības» M. Zīverts aizrāda, ka uzrakstīt šo darbu «ierosināja dažu desmit rindu garš rakstiņš, ko izlasīju kādā žūr-

nālā. Tur bija minēti daži vēsturiski sikumi, ko līdz tam nebiju zinājis. Kad sāku par tiem interesēties tuvāk (tas galvenokārt notika Rātsnama bibliotēkā), atklājās skaista un vēsturiski īsta situācija, kas prasīl prasījās, lai to ievēdo lugā. Pats notikums varēja palikt negrozīts, gandrīz visi personāži varēja paturēt savus vēsturiskos vaibstus. Tā kā bija saglabājušies daži apraksti, kuros siki izstāstīta visa raibā notikumu gaita, tad autoram arī tur nebija ko pielikt.»

Lugas centrālais varonis — melis un fantasts barons Minhauzens — ir aizgūts no vācu leģendārajiem stāstiem, kuru pamatā ir folkloras motīvi. Londonā 1785. gadā laida klajā vācu literāta un zinātnieka Rūdolfa Eriha Raspē (1737—1794) sarakstīto grāmatīņu ar nosaukumu «Barona Minhauzena vēstījums par brīnišķīgajiem ceļojumiem un gājieniem uz Krievzemi». R. E. Raspē bija sakopojis anekdotiskus stāstus par Minhauzenu un apvienojis tos vienotā vēstījumā. Priekšvārdā jautro stāstu vācu izdevumam sacīts: «Netālu no H-as dzīvo gauzām asprātīgs cilvēks, vārdā M-h-ens, kas laidis tautā savdabīga veida dīvainus stāstus, par kuru autoru uzskata viņu pašu...» Sis stāstu autors esot bijis Karls Frīdrihs Jeronīms Minhauzens, kas dzīvojis Hannoveres muižā un uzjautrinājis paziņas ar jocīgiem stāstiem no savas dzīves.

Pēc gada barona Minhauzena stāsts atgriezās Vācijā, un dzejnieks demokrāts Gotfrīds Augusts Birgers (1747—1794) anonīmā izdevumā 1786. gadā publicēja grāmatu ar nosaukumu «Barona fon Minhauzena brīnišķīgie ceļojumi un piedzīvojumi uz ūdens un uz sauszemes, par kuriem viņš mēdza stāstīt savu draugu pulkā pie pudeles vīna». G. A. Birgera kā grāmatas autora vārds parādījās tikai pēc autora nāves. Tā pasaules literatūrā un cilvēku apziņā sāka dzīvot melis un fantasts Minhauzens.

Tācu M. Ziverts, lugu rakstot, meklēja ziņas par pirmavotu — pašu stāstnieku baronu fon Minhauzenu, jo gan R. E. Raspē, gan G. A. Birgers apkopuši tautā eksistējošus stāstus, bet to autors bijis Minhauzens. Rakstnieks, nenorādot vēstures avotus, sniedzis šādu izziņu par savas lugas varoni: «Brīvkungs Hieronīms Kārlis fon Minhauzens dzimis 1720. gada 11. maijā Bodenverderā (netālu no Detmoldas). Braunšveigas princis Antons Ulrihs viņu pieņēma par savu pāžu un aizveda līdz uz Krieviju, kur viņu iecēla par kornetu, vēlāk par leitnantu tikko nodibinātajā Braunšveigas pulkā. Vēlāk Minhauzens dienēja Rīgas garnizonā, 1740.—41. gadā [Krievijas-Turcijas karš notika no 1735. līdz 1739. gadam — V. H.] piedalījās karā pret turkiem (no turienes viņa daudzīnātais «turku zobens», kas ilguš gadus glabājies viņa drēbju skapī Bodenverderas pilī). Pēc turku kara Minhauzens atkal atgriezās Rīgā un kārtīgi pildīja savus karavīra pienākumus. Par varonību un arī tādēļ, ka Minhauzens prata lasīt un rakstīt, ķeizariene Elizabete viņu paaugstināja par kapteini Ķeizariskās augstības kirasieru pulkā. Ārējās iznesības dēļ viņam arī piekrita gods ar savu nodaļu eskortēt Anhaltes-Cerbstas princesi, kas devās uz Pēterburgu, lai saderinātos ar Krievijas troņmantnieku un kļūtu vēlāk par Krievijas ķeizarieni Katrīnu Lielo. Minhauzena kirasieru nodaļa princesi sagaidīja pie Jelgavas, bija viņas godasardze Rīgā un viņu pavādīja arī tālākā ceļā — līdz Rīgas robežām, kas tolaik sniedzās tālu Vidzemē. Tā Minhauzens nonāca Duntē, kur 1744. gada 2. februārī salaulājās ar Jakobīni fon Duntēn; par šo aktu Duntē baznīcā grāmatās saglabājies ieraksts. (Tāpat saglabājušies princeses pavadiņā un sagaidīņā vārdi, un kāds nezināms autors aprakstījis princeses godināšanas kārtību Rīgā.) — 1750. gadā Minhauzens aizbrauca uz Vāciju un Krievijā atgriezās reti. Laimīgā, kaut arī bezbernu laulībā viņš nodzīvoja līdz Jakobīnes nāvei (1790).»

Lugā «Minhauzena precības» M. Ziverts saplūdinājis kopā vairākus slāņus. Fantastiskos Minhauzena stāstus un paša stāstnieka raksturu viņš pārņēmis no publikācijām, par ko pats aizrāda: «Tāpēc nevar sacīt, ka Minhauzena stāsti būtu viņa paša safantazēti vai arī tie būtu Minhauzena dzīves dēku pārspilēti atstāstījums. Minhauzena brīnišķīgie piedzīvojumi ir folkloras vērtības (līdzīgi Pūcesspiegēļa stāstiem), tikai šai gadījumā tās saistītas ar konkrētu vēsturisku personu.» Tātad M. Ziverts izmantojis vācu folkloras vielu, bet konkrēti zējis stāstnieka personību un Minhauzena stāstus piedēvējis noteiktai personai.

Otrs komēdijas «Minhauzena precības» slānis ir vēstures viela. Par barona Minhauzena vēsturisko esamību varētu arī šaubīties, taču lugā darbojas patiesi vēsturiskas personas: Sofija Frederike Amālija no Anhaltes-Cerbstas, kas 1745. gadā apprecējās ar Pēteri III un 1762. gadā kļuva par Krievijas ķeizarieni Katrīnu II, Pēterburgas galma kambarkungs Semjons Kirilovičs Nariškins, kņazs Vasilijš Vladimirovičs Dolgorukovs.

Pirmizrāde Dailes teātrī — 1941. gada 17. decembrī. Režisors E. Smiļģis, dekorators O. Skulme.

Minhauzens — E. Zīle, Jakobīne — L. Bērziņa, Sofija Frederike Amālija — E. Kaldovska vai V. Vārna, Johanna Elizabete — I. Laiva, Nariškins — A. Filipsons, Dolgorukovs — R. Kreicums, Saltikovs — H. Vazdiks, Uksens — E. Valters, Jukums — A. Mihelsons, Irme — A. Ābele, Kaina kundze — E. Viesture, kalpones — V. Lasmane un M. Klētniece.

Iestudējumā visā spožumā parādījās E. Smiļģa inscenētāja talants un pievilcīgs milētāju pāris — E. Zīles un L. Bērziņas izpildījumā. Par E. Zīli Minhauzena lomā B. Gudriķe stāsta: «Edgara Zīles uztverē Minhauzens ir jauns, trūcīgs virsnieks, kurš godīgi pelna maizi Rīgas kirasieru pulka dienestā. Mēļošanas un straujā temperamenta dēļ viņu uzskata par jokdari, lielbnieku, uzdzīvotāju, pat kausli. Edgara Zīles interpretācijā viņa ārējā bravūra ir maska. Viņa Minhauzens ir vientuļnieks, romantiķis, kurš no skarbās realitātes, no savas ne visai pārtikušās un ne visai veiksmīgās dzīves atveldzi meklē fantāzijas pasaulē. Un viņa fantāzija ir koša un darbīga, viņš spēj ekspromtu sacerēt, asprātīgi un veikli rast satvertajam izdomas pavedienam turpinājumu, stāstīt saistoši, interesanti, tēlaini.» (Gudriķe B. Edgars Zīle. R., 1983, 110., 111. lpp.) Lilitas Bērziņas Jakobīne ārēji bijusi kaprīza un untumaina, bet sirdī nesusi lielu, istu mīlestību pret Minhauzenu, un aiz Minhauzena un Jakobīnes vārdu divkaujām varējis jaust istas, lielas jūtas.

Atkārtota iestudējuma pirmizrāde Dailes teātrī notika 1958. gada 18. septembrī, inscenētājs E. Smiļģis, režisore N. Muižniece, dekorators O. Muižnieks, komponists Indulis Kalniņš.

Minhauzens — H. Liepiņš, Jakobīne — V. Artmane, Sofija Frederike Amālija — M. Sneidere, Johanna Elizabete — V. Krūze vai E. Ferda, Nariškins — A. Dimīters, Dolgorukovs — R. Kreicums, Saltikovs — O. Krēsliņš vai K. Valdmānis, Uksens — L. Smiķis vai E. Valters, Jukums — E. Valters vai M. Ozoliņš, Irme — L. Bērziņa vai A. Ābele, Kaina kundze — A. Baldone, kalpones — V. Grinberga un V. Gribača.

Tā bija Eduarda Smiļģa atkārtota atgriešanās pie sirdi iemīļota darba. Atšķirībā no iepriekšējā iestudējuma inscenētājs izrādī iēsāka ar pantomīmu — īpašu uznācienu un aktieru novietošanos tā, ka skatītājos raisījās ilūzija it kā par 18. gs. meistara gleznu. «Tomēr ir kāds moments šai uzvedumā, kas vispilgtāk iezīmē visu izrādes dalībnieku kopējo veiksmi. Un tas ir aktieru spēles prieks.» — tā par izrādi rakstīja A. Stankevičs laikrakstā «Literatūra un Māksla» 1958. gada 11. oktobrī.

Sajā iestudējumā fantastu Minhauzenu un viņa iemīļoto Jakobīni tēloja toreiz jaunās aktieru paaudzes pārstāvji, bet kalponi Irmi — kādreizējā Jakobīne L. Bērziņa. Centrālo lomu tēlotājus A. Stankevičs raksturoja šādi: «Harijs Liepiņš Minhauzenu iezīmē ar neizsmeļamu sirsniņu un uzticešanos labajam cilvēkā, ar ko tas spēj tikt pāri visgrūtākajiem šķēršļiem. Viņa sirds rautin raudas pretim kaut kam labākam, skaistākam, un tieši ar to Liepiņš — Minhauzens iemanto skatītāju simpātijas. Tas modina gaišas, labas jūtas. Un jo vairāk tadēļ, ka Vija Artmane spējusi Jakobīnes tēlā iedzīvināt patiešām daļu, iekšēji tīru, cilvēcisku būtni. Ar siltām mātē jūtām apdvestu, mātē rūpju nodarbinātu izrādē sastopam Jakobīnes aukli Irmi, tēlu, ko brīnišķīgā vienkāršībā atklāj Lilita Bērziņa. Tāpat kā Minhauzens no pirmā acu uzmetiena spēj dzīvi ieskaatīt Jakobīnē, tā Irmes labā mātē sirds spēj Minhauzenā saskaatīt cilvēku.» («Literatūra un Māksla», 1958. gada 11. oktobrī.)

1943. gadā komēdija izrādīta Jelgavas teātrī, 1944. gadā «Vanemuīnes» teātrī Tartu, bet 1962. gadā «Ugalas» teātrī Vilandē.

Luga «Minhauzena precības» pirmoreiz publicēta Rīgā 1942. gadā. Gata-vojojot lugu izdošanai 1962. gadā, M. Ziverts to pārveidojis, un pārveidotais variants ir šīs publikācijas pamatā. Mazliet mainīta kompozīcija, līdz ar to dramatiskais darbs kļuvis kompaktāks. 1942. gada izdevumā komēdijai ir piecas ainas: «Sniegputenis», «Melu nav», «Asambleja», «Aizkars» un «Maska». Pārveidotajā variantā tā ir «komēdija trijos cēlienos», kuras otrais cēliens dalīts divās ainās, pirmajā cēlienā, notikumus izkārtojot citā secībā, apvienotas iepriekšējā varianta otrā un trešā aina.

Tekstā izdarīti nelieli redakcionāli pārveidojumi. Uksenšerna vārdu autors pārveidojis — Uksens, Jakobinei personu sarakstā dota piebilde — Duntē muižas īpašniece, bet *madame* fon Kain nosaukta par Kaina kundzi. Mainīts arī Minhauzena izfantazētās laimes zemes Ulubeles nosaukums, tagad tā dēvēta par Ululū. Ņemot vērā, ka Ulubeles vārds pēc komēdijas «Minhauzena precības» izrādēm kļuvis tik populārs, ka pārtapis konkrētā jēdzienā, šajā publicējumā tas atstāts negrozīts.

233. lpp. *Comme il faut* (franču val.) — viss, kā vajag.

243. lpp. *A propos!* (franču val.) — Pie reizes!

258. lpp. *Alkovs* — padziļinājums, niša sienā.

«NAUDA»

Luga uzrakstīta 1942. gada beigās, taču tās darbība noris Rīgā ap 1930. gadu — apmēram tajā posmā, kad Mārtiņš Ziverts iesāka savu dramaturga darbību. Lugas sacerēšanas laikā rakstniekam bija uzkrājušies jau bagāta dzīves pieredze.

M. Ziverts vēlāk, stāstot par 1962. gadā uzrakstīto lugu «Kurrpurrū», aizrādījis, ka viņš dramaturģijā centies plaši izvērst mūsdienu Antiņa tēmu un pirmoreiz — par kriminālnoveli nosauktajā lugā «Nauda». «Tur mūsdienu Antiņš staigā pa mūsdienu Rīgas namu sētām un sauc: lupatas, lupatas — pudeles, pudeles! Reiz šim lupatlasim nomet žaketi, kurai kabatas piebāztas naudas zīmēm. Jo nama augšējā stāvā dzīvo kramplauzis, kam iepriekšējā naktī gadījies labs ķēriens, bet kriminālpolicija jau uz pēdām un patlaban zvina pie durvim. Taču lupatlasim skaidrs, ka pats dievskungus viņam nometis naudu no debesīm, lai reiz arī nabaga cilvēks varētu sēties pie dzīves galda. Un viņš liek sev restorānā uzklāt lielu dzīru galdu. Pie tā var sēties ikviens — tikai jāpārlec pār lupatlaša nūju. Cilvēks, kas visu mužu ticis pazemots, tagad grib pazemot citus. Bet, kad tas noticis, viņš vairs lāgā nezina, kā viņam vairak žēl — sevī vai citu. Kad kriminālpolicija pievākusi atlikušo mantu, lupatlasis atkal staigā pa sētām, palaikam atsēžas uz mēslu tvertnes un stāsta bērniem pasaku par laimi.»

Lugas «Nauda» pirmizrāde-notika 1943. gada 25. maijā Rīgas dramatiskajā (tagadējā A. Upiša Akadēmiskajā drāmas) teātri. Toreiz apakšvirsrakstā tā tika saukta par «traģikomisku noveli 5 cēlienos». Režisors A. Amtmanis-Briedītis, dekorators A. Vinklers.

Runcis — V. Gruziņš, Cirka — E. Miezīte, Viga — M. Damroze, Sēt-niece — M. Smithene, Piķurģis — J. Sāberts, Uška — K. Klētnieks, Kungs — V. Svares, Inkasents — M. Vērdiņš.

Personas šajā lugā nosauktas nevis pēc nozīmīguma, bet tai kārtībā, kā tās parādās uz skatuves.

A. Amtmanis-Briedītis bija veidojis psiholoģiski smalki izstrādātu izrādi, bet darbības laiku bija tuvinājis izrādes norises laikam, un restorāna ainā jaunieši bija ģērbti atbilstoši ekstravagantajai modei, kāda bija raksturīga okupācijas laika Rīgai. Tautā šos pārspīlēti moderni tērptos jauniešus dēvēja arī par «vienaldzīgajiem», un viņu parādīšanās uz skatuves dzīru ainā izsauca skatītāju dzīvu rezonansi.

Šajā grāmatā luga publicēta pēc autora 1976. gadā pārlūkota un rediģēta varianta, kurā pārveidots teksts un izteiksme padarīta koncentrētāka. Salīdzinājumam fragments no Piķurga un viesmīļa dialoga 2. cēlienā.

Sākotnējā, 1943. gadā izrādītājā variantā:

Piķurgs. Ko jūs tur murmināt? Runājiet skaidri!

Sulainis. ... ka šīs dzīres maksās trīs simti trīsdesmit latu.

Piķurgs (*izvelk no kabatas banknošu saīnīti*). Paņemiet, cik jums vajaga!

Sulainis. Piedodiet, tā tas nebija domāts ... Es tikai ...

Piķurgs (*nepacietīgi*). Ņemiet! (*Tad uzreiz miksti.*) Lūdzu!

Sulainis. Pateicos, kungs!

Piķurgs. Jā, tas es esmu.

Sulainis. Es paņemu četrus simtus.

Piķurgs. Ņemiet!

Sulainis. Pateicos, kapteiņa kungs!

Sajā publicējumā 297. lpp:

Piķurgs. Ko jūs tur murmināt? Runājiet skaidri!

Viesmīlis. ... ka šīs dzīres maksās ap divsimt latu.

Piķurgs (*izvelk no kabatas banknotes*). Te ir.

Viesmīlis. Piedodiet, tā tas nebija domāts ... Es tikai ...

Piķurgs. Ņemiet!

Viesmīlis. Pateicos, kungs!

Piķurgs. Jā, tas es esmu.

Viesmīlis. Kas paliks pāri, vēlāk atnesišu.

Piķurgs. Nevajag!

Viesmīlis. Pateicos, kapteiņa kungs!

Rediģētajā variantā atkārtojas avižu zēna un Piķurga dialogs (šajā publicējumā 296. un 298.—299. lpp.).

«VARA»

Par traģēdijas «Vara» ieceri Mārtiņš Ziverts stāsta: «1943. gada pavasarī man gadījās pacelt kādu saplosītu makulatūras lapiņu, kas bija izrauta no nenosakāmas grāmatas, bet kuras saturs mani ieinteresēja. Tur bija lasāmas dažas rindas par leišu karali Mindaugu, kas, karalienei miršot, tūlīt apprec viņas māsu. Bet, tā kā viņa ir karaļa radnieka un drauga, stipra leišu novada kunga Daumanta sieva, tad līdzšinējais karaļa nodomu atbalstītājs pāriet viņa daudzto ienaidnieku pusē. Un tas ir Mindauga gals, jo savzvērnīki drīz vien sagaida izdevīgu brīdi, lai nodurtu karali un nobeigtu viņa dēlus.

Vēstures notikuma psiholoģiskā situācija ir tāda, ka neviens dramatiķis to nevarētu labāk izdomāt. Es redzēju, ka te lugu nemaz nevajaga rakstīt, pietiek tikai šo notikumu dramatisēt. Turklāt mani pārsteidza, ka vēl neviens dramatiķis nebija ķēries pie šīs brīnišķās vielas. Tāpēc es nolēmu to darīt un tūlīt.

Sāku studēt Mindauga laika vēstures notikumus. [...] Nākamā gada pavasarī lugu sāku pamazām rakstīt.»

1980. gada 30. decembrī rakstītā vēstule par traģēdijas sarakstīšanas laiku M. Ziverts minējis 1944. gada sākumu: «44. gada sākumā uzrakstīju lugu par Mindaugu (patiesībā luģeli vienā cēlienā). Biju daudz lasījis par leišu vēsturi, lai iztēlotos laikmeta fonu. Domāju, ja lielie rakstnieki citīgi viltojuši vēsturi (kā Sillers savu Karlosu), vai es nevarēšu pārmaiņus pēc iztikt bez blēdībām?

Bet labie nodomi bieži vien ved uz elli kā pa laipu. Toreiz arī man tā gadījās. Un tas notika tā. Man visi personāži bija no vecām hronikām norakstīti, tikai vienai sievai piētrūka vārda. Tā bija Daumanta sieva. Bet luģā katram tēlam vajadzīgs markants vārds — skaidrības labā. Es negribēju to izdomāt, bet ņemt no rakstiem kā visus pārējos. Turklāt vārdam vajadzēja būt tādām, kas tolaik tur bija dzīvs un pazīstams. Tad man piestājās velns un teica: karaliene Marta nupat mirusi, vārds viņai vairs nav vajadzīgs. Kāpēc to nevarētu dot Daumantienei, kas ir ne tikai karalienes māsa, bet būs arī nākamā vald-niece! Leišu valodā tas vārds skanēja Morta. Latviski tas nebūtu bijis labi, Marta likās par modernu, tāpēc paliku pie formas Marte.»

Tragēdijas «Vara» centrā, kā tas jaušams no tikko minētajiem citātiem, ir vēsturiska persona — Lietuvas lielkņazs, kopš 1253. gada — karalis Mindaugs (dzimšanas gads nezināms, miris 1263. gadā). Drāmas notikumi risinās XIII gs., kad Mindaugs pakļauj sev citu kņazu zemes un ap 1240. gadu rada Lietuvas lielkņazisti. Spēcīgas feodālas valsts izveidošanai tālajā vēstures laikmetā bija progresīva nozīme, jo tā varēja stāties pretim vācu krustnešu agresijai. Hronikas ziņas par Mindauga valdīšanas laiku ir trūcīgas, tajās atrodams ziņas par karaļa cietsirdību un despotismu un minēts fakts, ka Mindaugs atņēmis kņazam Vismantam sievu un viņu pašu nogalinājis.

Lietuviešu dramaturģijā Mindauga tēlu un viņa valdīšanas laikmetu par daiļdarbu pamatu izmantojuši V. Krēve drāmā «Mindauga nāve» (1935) un J. Marcinkēvičs dramatiskajā poēmā «Mindaugs» (1968), bet Mindaugs ir viens no centrālajiem tēliem arī J. Raiņa tragēdijā «Indulis un Ārija». J. Rainis izceļ divas Mindauga pamatfunkcijas, parādot viņu kā spēcīgas, varenas Lietuvas valsts apvienotāju un vadītāju un akcentējot viņā despota un patvaldnieka rakstura īpašības. J. Rainis parādījis Mindaugu (Mintautu) kā Induļa idejisko antipodu. M. Ziverts Mindauga interpretācijā gājis citu ceļu, vēlāk to darijis arī lietuviešu dzejnieks un dramaturgs J. Marcinkēvičs. M. Ziverts vispirms parāda Mindauga darbības nežēlīgās izpausmes (tāds ir arī J. Raiņa un J. Marcinkēviča Mindaugs), taču ar lugas vidū sāk izgaismot centrālo varoni no iekšpuses un atklāj viņa cilvēcisko būtību un tragēdiju: nespēju tālinajā vēstures laikmetā atrisināt tautu apvienošanās ideju. Lietuviešu literatūras pētnieks akadēmiķis J. Lankutis, salīdzinot J. Raiņa Mintautu un J. Marcinkēviča Mindaugu, raksta: «Marcinkēvičs, ja tā varētu sacīt, apvienojis vienā personā abus pretpolus — Mintautu un Induli. Viņa Mindaugs ir skarbs, varens valdnieks ar cietu dūri, taču viņš nav ļaunuma iemiesojums, nav makbetisku kaislību vergs. Viņš grib labu, taču viņa ceļš, tiecoties pēc mērķa, ir pārāk smags un sarežģīts.» (Ланкутис И. Поэтический мир Юстинаса Марцинкевичюса. Москва, 1980, с. 125.) Līdzīgi var raksturot arī M. Ziverta radīto tragēdijas «Vara» centrālo varoni.

Tragēdijas mērķtiecības labad M. Ziverts mazliet atkāpies no hronikas un Marti parādījis kā Daumanta, nevis Vismanta sievu, taču tāda ir katra dramaturga tiesība, un M. Zivertam senatne ir nevis vēstures ilustrācija, bet fons varas problēmas izrisinājumam.

Pirmizrāde notika 1944. gada 21. jūnijā Dailes teātrī. Režisors E. Smiļģis, dekorators O. Skulme, komponists M. Zariņš.

Mindaugs — E. Zile, Daumants — K. Pabriks, Tautvils — R. Kreicums, Vaišvils — H. Vazdiks, Alģimants — J. Mārsietis, Daujats — E. Mačs, Marte — I. Laiva, Tatāru sūtnis — L. Smits, Trainaitis — R. Birzgalis.

Autors lugas iestudējumu bija iedomājies pavisam bez dekorācijām, iztikot vienīgi ar drapērijām. E. Smiļģis sadarbībā ar dekoratoru O. Skulmi bija izveidojis smagnēju, formā monumentālu Mindauga pils pagalmu, un tādējādi izrādei bija radīta senatnīguma atmosfēra. Lai pasvītrotu laikmeta un vides skarbumu, cīņu kropļoti bija pils sargi: viens bez rokas, otram rokas vietā piesieta vāle, trešajam trūka puse sejas, ceturtajam — viena acs. Tādi šie sargi minēti personu sarakstā, un E. Smiļģis viņus tādus uz skatuves lika arī vizuāli atveidot.

Centrālo varoni Mindaugu Edgars Zile tēloja kā vērienīgu, gudru, bet skarbu valdnieku. Aktiera biogrāfe B. Gudriķe par šo lomu raksta: «Mindaugs ir pilnā mērā klasiskās tragēdijas raksturs. [...] Viņa Mindaugā dominē no mācoša smagnējība, drūms skarbums. Zīmīgs jau tēla ārējais veidols: kumpains deguns, asi caururbjošs, neuzticīgs ērgļa skatiens, plānas, cieši sakniebtas lūpas. Viss liecina, ka šis karalis maiguma, pat smaida nepazīst. Viņš radis valdīt, pavēlēt, vienmēr un visur līdz galam piepildīt savus nodomus. Bez žēlastības un sirdsapziņas pārmetumiem viņš liek nogalināt visus, kas viņam nepakļaujas, kaut arī tie būtu tuvinieki un labākie draugi. [...] Un tad saruna ar sievu Marti (Irma Laiva). Tajā Mindaugs izklāsta savas nežēlīgās rīcības iemeslus. Tas ir M. Zivertam raksturīgais centrālais monologs — astoņu lappušu garš —, kuru aktieris meistarīgi izstrādājis un ļoti pārliecinoši, organiski no-

runā. Atklājas it kā gluži jauns — vēl neiepazīts Mindaugs. Ar lielu, cildenu mērķi, labiem nodomiem. Ne varaskāre, kā šķitis līdz šim, vadījusi viņa rīcību, bet gan doma par lietuviešu cilšu apvienošanu, lai ienaidnieks tās neizkautu, neiznīcinātu. Daudzās ciņās viņu nogurdinājušas fiziski un garīgi. Dzīli traģiska ir atziņa par savu nespēju iecerēto piepildīt. Iekšēji salauzts, nesaprasts, vientuļš ir Edgara Zīles Mindaugs, tomēr liela personība, kas rada gan līdzjūtību, gan cieņu.» (Gudriķe B. Edgars Zīle, R., 1983, 118., 119. lpp.)

Ģatavojot šo traģēdijas iespaidumu, M. Zīverts pārlūkojis tekstu, izdarījis tajā dažus isinājumus un pārveidojis četrpadsmito un trīdesmit pirmo skatu, darbībā ievēzdamus jaunu personu — Trainaiša meitu Danuti. Pie divdesmit piektā skata autors devis šādu piezīmi: «Ja tehnisku apstākļu dēļ izrādei nepieciešams starpbrīdis, tad 2. daļa sākama ar šo skatu.»

«RŪDA»

Luga «Rūda», šī ziemeļu leģenda septiņās ainās, kā stāsta dramaturgs Mārtiņš Zīverts, pabeigta ap 1954. gadu. Autors piezīmēs piemetina: «Lai situāciju vispārinātu, lugas darbība nav piesaistīta nevienai noteiktai vietai, ne arī saistīta ar zināmu laiku. Tā ir indivīda ciņa ar pūli — ciņa, kas dažādās variācijās ik dienas risinās ap mums.» Lai lugā iecerētais vispārinājums būtu plašāks, M. Zīverts vairākām personām nav devis vārdus, te darbojas asistents, kriminālinspektors, kabinetšefs, zinātņu akadēmijas sekretārs, trako nama direktors. Tāpat kā pirmajā izrādītajā lugā purva velns, arī te darbojas fantastisks tēls — trollis. Līdz ar to dramaturgs veido vispārinātu kādas kapitalistiskas valsts modeli ar visiem tai raksturīgajiem institūtiem. Un tomēr daži apstākļi norāda, ka darbība noris rakstnieka mītnes zemē Zviedrijā, jo tieši šis valsts ekonomikā pavērsieni ienesa bagāto rūdas atradņu atklāšana.

Dramaturgs pats aizrāda, ka ierosmi šim darbam devis konkrēts fakts. Zviedrijas galējos ziemeļos Kirunas pilsētas galvenā iela nosaukta kāda ievērojama ģeologa vārdā. Izrādās, ka šis ģeologs bijis slaveno Kirunas rūdas kalnu atklājējs, kas ievietots psihiatriskajā slimnīcā. Nostāstos par viņu leģenda savijusies ar patiesību, taču to noskaidrot dramaturgs nav lūkojis.

Runājot par šī dramatiskā darba žanru, M. Zīverts aizrāda, ka luga nav pieskaitāma nevienam žanram, jo te apvienoti divi nesaderīgi elementi — groteskais ar traģisko. «Pirmais lietots kā fons, uz kura parādās cilvēks ar savu nelaimi.»

409. lpp. *Azila dārzs*. — Azila kultūra — agrā mezolīta kultūra, izplatīta galvenokārt Francijā, pazīstama pēc apmetnēm alās *Mas d'Azil*. Sai vietā M. Zīverts uzsver dārza neparasto, ārkārtējo raksturu.

Saturs

*Mārtiņš Ziverts —
latviešu drāmas klasiķis.*

Viktors Hausmanis

5

NAFTA

39

ĀKSTS

81

CILVĒKS GRIB DZĪVOT

129

ĶINAS VĀZE

183

MINHAUZENA PRECIBAS

227

NAUDA

277

VARA

331

RŪDA

377

Komentāri

435

МАРТИНЬШ ЗИВЕРТС

Пьесы

(АН ЛатвССР. Институт языка
и литературы им. А. Упита)

Издательство «Зинатне»

Рига 1988

На латышском языке

Составитель, автор введения и комментариев

Виктор Вилисович Хаусман

MĀRTIŅŠ ZĪVERTS

Lugas

Redaktors *L. Stepiņš*

Mākslinieks *G. Elers*

Mākslinieciskais redaktors *G. Krutojs*

Tehniskā redaktore *E. Griķe*

Korektore *B. Vārpa*

ИБ № 2847

Nodota salikšanai 16.09.87.

Parakstīta iespiešanai 4.12.87. JT 18416.

Formāts 60×90/16. Tipogr. papīrs № 1.

Literatūras garnitūra. Augstspiedums.

28 fiz. iespiedl.; 28 uzsk. iespiedl.; 28

uzsk. krāsu nov.; 32,23 izdevn. l.

Metiens 10 000 eks. Pasūt. № 103530.

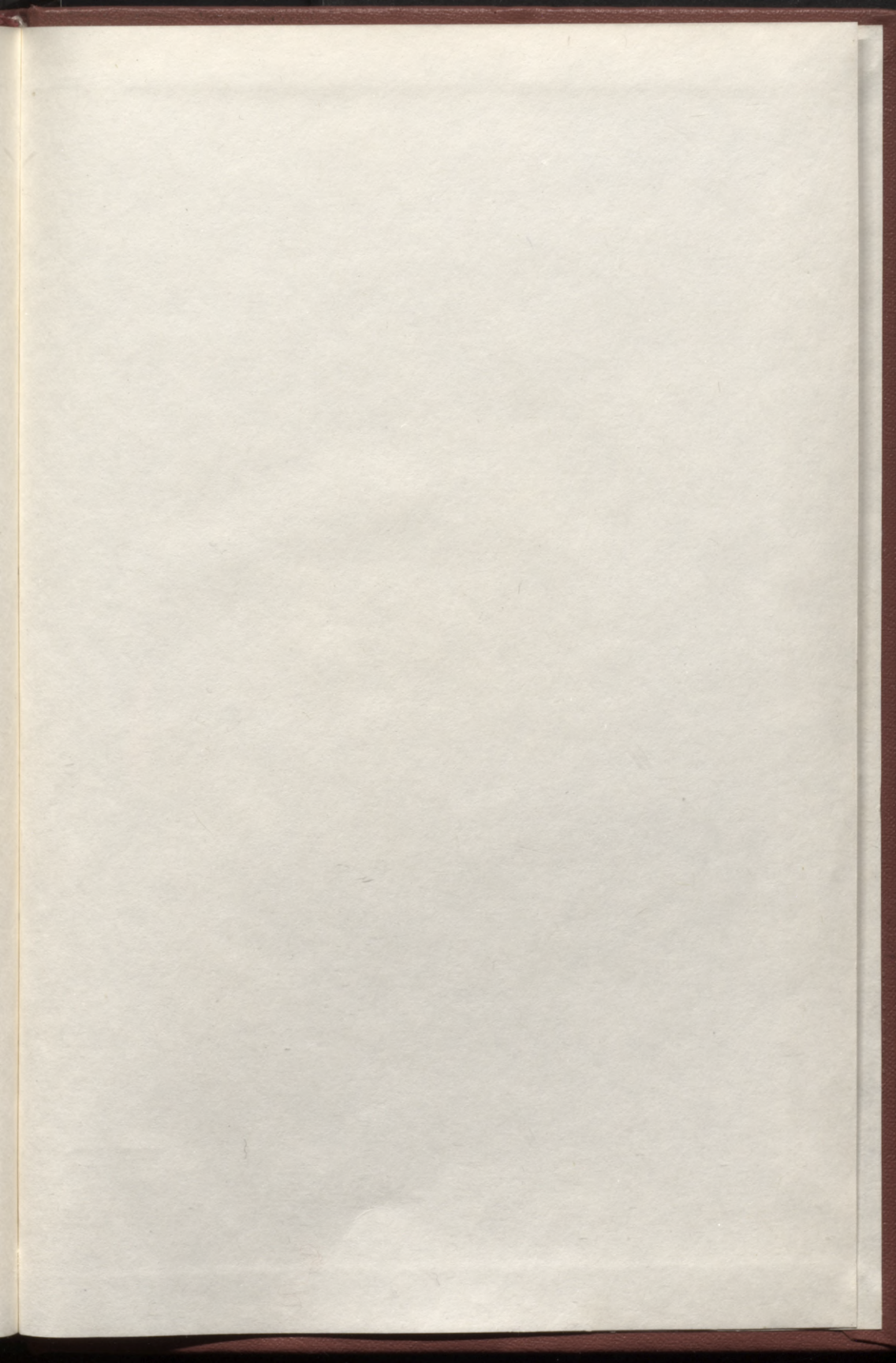
Maksā 2 r. 80 k.

Izdevniecība «Zinātne», 226530 PDP Rīgā, Turgeņeva ielā 19.

Iespiesta Latvijas PSR Valsts izdevniecību,

poligrāfijas un grāmatu tirdzniecības lietu komitejas

Rīgas Paraugtipogrāfijā, 226004 Rīgā, Vienības gatvē 11.

Kontroleksemplārs

LATVIJAS NACIONĀLA BIBLIOTĒKA

0306122002

280